IOANNIS EUSEBII NIEREMBERGII, EX SOCIETATE IESU, DE ARTE VOLUNTATIS, ...

Juan Eusebio Nieremberg,
Giovanni Battista Coccini

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII EX SOCIETATE IESV,

DE ARTE VOLVNTATIS, LIBRI SEX:

IN QVIBVS PLATONICÆ, STOICÆ, & Christianæ disciplinæ medulla digeritur, succo omni politioris Philosophiæ expresso ex Platone, Seneca, Epicteto, Dione Chrysostomo, Plotino, Iamblicho, & aliis:

Quorum sensa subtiliora artificiosiùs ordinantur; nonnulla emendantur; plurima adduntur nouè, & argutè.

Accedit ad calcem HISTORIA PANEGYRICA *de tribus Martyribus eiusdem Societatis, in Vrugaï pro fide occisis.*

LVGDVNI,
Sumptibus Iacobi Cardon.

M. DC. XXXI.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

ILLVSTRISSIMO,
REVER.MO'QVE ANTISTITI,
AC DOMINO,

D. IOANNI PEREDÆ,

EPISCOPO OVETENSI, ET COMITI NORENENSI, ſacræ Scripturæ, & ſcholaſticæ Theologiæ primario olim Profeſſori in Complutenſi Vniuerſitate, & eiuſdem Collegæ maiori, atque Conchenſis Eccleſiæ Canonico Magiſtrali.

HANC Artem Volũtatis, eiuſdem voluntatis pignus, exiguum magnæ, tibi mitto, Illuſtriſſime, ac Reuerendiſſime Antiſtes: diu enim

animum meum meruiſti, cùm Compluti, vix vndecimo ętatis anno, philoſophicis initiabar, magnum in illa Vniuerſitate Theologiæ luminare fulgebas, & Marte ſuo affectus meus tibi militabat. Diuiſa enim Academia duos Phœbos ſimul adorabat, & ſua quiſque impetrauerat hemiſpheria. At in tua luce gratiſſima mihi libenter apricabar, & fidiſſimus fui perinde, ac deinceps inutilis. Nec enim iſtarum rerum memoratione de te aliquid mereri volo, niſi cōmendare ſenium mei amoris, & obſeruantiæ; atque gratulari mihi in partibus fortu-

næ

næ fuiſſe ſemel prudentis, ſemel reconciliatæ virtuti. Lætor nunc vota mea, oracula fuiſſe. Te ſuſpiciebam Solem, ſuſpicabar ſolum, & tandem fulgentiſſimum Eccleſiarum Hiſpaniæ Sydus præſentiebã. Cui ergo magis ancillari debuit Philoſophia quàm Theologiæ, quæ in te, velut in throno ſuo, & aula enituit, auguſtiſſimo, & inſociali Iubare? Quotuſquiſque enim tibi comparãdus eſt? Tanti Theologi gremium humilitas meæ Philoſophiæ ambiebat. Deinde, vt idem mihi ſis Patronus, & Cenſor, quis meliùs æſtimabit priuatas animi ſui le-

ges,quàm qui alienos publicis quàm optimè moderatur. Promulgauit facilè fama officioſo tibi omnium fauore prudentiam tuam, integritatem, vigilias, miſericordias in tuas oues, in alienas, quia omnes Chriſti. Teſtis fui, neminem ad te fruſtrà acceſſiſſe: neminem à te triſtem receſſiſſe; ſed omnes manu ipſa tua ſolatos munere. Nec enim res eſt beneficentia, quæ delegari debet: nec dulcis ille ſapor Chriſti præſentis, aut præſentati in paupere, alteri committendus. Ergo ingenij tui, & doctrinę lumen emicuit pridem, nunc, & prudentiæ, atque

virtu

virtutis Numen ſe explicuit. Omnibus modis admirādum te præbes, te ſuſpicio; ſuſpiciunt omnes, mirātur, amant. Nec contemnes meæ voluntatis ſinceritatem in ſua Arte, qui omnium voluntates, & ora vindicaſti tibi. Vale pro Eccleſiæ bono.

R. D. T.

Seruus inutilis in Chriſto,
IOANNES EVSEBIVS
NIEREMBERGIVS.

SVMMA HVIVS OPERIS.

IN hoc Opere de Arte Voluntatis, quod nucleus Philosophiæ, siue Mimus Senecæ dici posset, propositum est Authori, ostendere esse artem aliquam gubernandæ voluntatis, & docere modum suæ directionis. Quemadmodum saltandi ars ab antiquis inuenta, vt decenter membra corporis tractarentur; & gladiatoria ars, & fabrilis, vt peritè gubernarentur manus ad feriendum, vel dolandum; & aliorum instrumentorum vsus suas requirit industrias: sic esse aliquam methodum, & artem membrorum animi, & potentiarum suarum. Ad hoc,

IN LIBRO I.

Probat Author sufficientiam animi sine rebus externis; gaudium non pendere ab illis; vnumquemque satis esse suæ lætitiæ, & paci; gaudium proinde factitium esse, & sub industriam cadens, voluntatisque opificium esse. Deinde generales aliquas aßignat regu-

las

las voluntatis, affectuum, & amoris pro ratione obiectorum.

IN LIBRO II.

Addit aliqua, quæ ad idem iuuent, & magis probat dicta. Mox præceptiones aliquas commendat ad tollenda impedimenta facilioris gubernationis huius instrumenti animi. Subiicit tandem regulas aliquas ad illud exercendum ex parte sui quoad modum, & conatum, &c.

IN LIBRO III.

Cùm voluntas pendeat ex rerum cognitione, docet, quo pacto informandus animus sit in alia sua potentia, scilicet, intellectu, vt faciliùs voluntas flecti sinat. Admonet in primis iudicandi peccata, & opinionis damna: mox adhibet remedia: vsum commodum potentiæ intellectiuæ monstrat: præcepta ad id commendat nonnulla: modum inuenit præuertendæ in bonum opinionis: idoneum memoriæ vsum demonstrat: alia docet, quæ iuuent faciliorem veritatis captum.

IN LIBRO IV.

Iam ad singularia descensurus probat, idoneum esse & naturalem aliquem affectuum vsum: docet specialiter genuinum amoris

vsum, & quo fine à natura datus, & quibus rebus.

IN LIBRO V.

Pergit ad aliarum affectionum vsus, lætitiæ, spei, desiderij, odij, iræ, timoris, tristitiæ. Omnes hos affectus probat vtiles, & à natura datos ad tuendam animi lætitiam. Demonstrat cuinam vsui, & rebus singuli quadrent.

IN LIBRO VI.

Informat specialiter mentem circa legitima & vera rerum iudicia, ne opinio obstet naturali affectuum vsui. Descendit singillatim ad bonorum omnium & malorum examen & comparationem, diuitiarum & inopiæ, voluptatis & doloris, honoris & ignominiæ, vitæ & mortis: vt ita optimè instructa mens non obsit legitimo & naturali voluntatis artificio.

Diuiditur opus in libros, & capita ad marginem annotata: Dissertationum tamen, quæ per aliquot capita tractantur, tituli præfiguntur.

R. P. PROVINCIALIS, Societatis IESV, in Prouincia Toletana, Facultas.

FRANCISCVS AGVADO, Societatis IESV, in Prouincia Toletana Præpositus Prouincialis, potestate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre nostro MVTIO VITELLESCHO, Præposito Generali, facultatem facio, vt Liber inscriptus, *De Arte Voluntatis, Auctore Patre Ioanne Eusebio Nierembergio, nostræ Societatis Theologo*, & eiusdem Societatis grauium, doctorúmque hominum iudicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem has Litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Matriti in nostro Imperiali Collegio, quinto Kalendas Martij, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimonono.

FRANCISCVS AGVADO.

FACVL

FACVLTAS R.P. PROVINCIALIS Societatis IESV, *in Prouincia Lugdunensi.*

STEPHANVS BINETVS, Prouincialis Societatis IESV, in Prouincia Lugdunensi, iuxta Priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis, Henrico III. 10. Maij, 1583. Henrico IV. 20. Decembris, 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante, 14. Februarij, 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne Libros ab eiusdem Societatis hominibus compositos, absque Superiorum permissione imprimant: permittit IACOBO CARDON, Lugdunensi Bibliopolæ, vt Librum, cui inscriptio est: *Ioannes Eusebij Nierembergij: ex Societate* IESV, *De Arte voluntatis, Libri sex*, &c. ad sex primos annos imprimere, ac liberè diuendere possit. Datum Lugduni 29. Decembris, 1630.

STEPHANVS BINETVS.

CENSVRA OPERIS.

NOS infrà ſcripti ſacræ Theologiæ Doctores fidem facimus, legiſſe, ac perlegiſſe Librum,cui inſcriptio eſt, *Ioannis Euſebij Nierembergij*, *ex Societate* IESV, *De Arte Voluntatis*, *Libri ſex*, &c. nihílque in eo Catholicæ, Apoſtolicæ, & Romanæ fidei contrarium reperiſſe. Lugduni die 8.Octobris,1630.

Fr. Cl. Cochet.

Fr. Bernardinvs Molliasson,
Lector in Conuentu S.Bonauenturæ.

R.D.

R.D.D. THOMAE DE MESCHATIN la Faye, huius Libri imprimendi Facultas.

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus, & Camerarius Ecclesiæ Lugdunensis, & Vicarius Generalis in Archiepiscopatu Lugdunensi: Liber, qui inscribitur, *Ioannis Eusebij Nierembergij, ex Societate* IESV, *De Arte Voluntatis, Libri sex*, &c. vt in lucem edatur, facultatem concedo. Lugduni 3. Ianuarij, 1631.

MESCHATIN LA FAYE.

SVMMA

SVMMA PRIVILEGII à Christianißimo Galliarum Rege concessi.

LVDOVICI XIII. Galliæ, & Nauarræ Regis, auctoritate sancitum est, ac patentibus Literis cautum, ne quis in Regno suo, aliísve locis ditioni suæ subiectis, intra proximos annos octo, à die impressionis primæ inchoandos, ac numerandos, excudat, vendat, excudendum, vendendúmque quouis modo, & ratione conetur, Librum, qui inscribitur, *Ioannis Eusebij Nierembergij, ex Societate* IESV, *De Arte Voluntatis, Libri sex*, &c. præter IACOBVM CARDON, Bibliopolam Lugdunensem, aut illos, quibus ipsemet concesserit. Prohibitum insuper eadem auctoritate Regia omnibus suis subditis, eundem Librum extra Regni sui limites imprimendum curare, vel quenquam, vbicunque fuerit, ad id agendum

dum impellere, ac inſtigare, ſine conſenſu dicti IACOBI CARDON. Idq́ue omne ſub confiſcatione librorum, aliiſque pœnis originali Diplomate contra delinquentes expreſſis. Datum Lugduni, die duodecima Octobris, anno milleſimo ſexcenteſimo trigeſimo.

De mandato Regis,

Signatum,

RENOVARD.

IOAN

IOANNIS EVSEBII

NIEREMBERGII, EX SOCIETATE IESV,

LIBER PRIMVS,

De Arte Voluntatis.

PROLEPSIS I.

Nec fortuna, nec maiori cura naturæ indigemus.

PROCVRARE fidem fortunæ, tueri pietatem naturæ, expiare nomen vtriusque infamatæ, &, quod inde sequitur, domestico & parabili remedio humanis calamitatibus mederi, (quid enim promptius? quid magis sine apparatu, sine impensa, quàm mutare cupiditatem?) irritæ, nec maiori, quàm hactenus repetendæ, felicitate, potiùs quàm inutilis

Cap. 1.

pretium erit operæ. Nexa licèt inuicem ista sint: namque, vt excusent se mortales, quorum duntaxat inerti, & auiæ libidini, felicitatis inuentum miseriæ debetur, vt æquiùs quàm Aruntius, & Thrasius proprio damnentur ingenio, accusant nõ tantùm iniurij fortunam, sed impij naturam. Vtraque innocens est humanæ conditioni: insuper & hæc prouidentior; illa liberalis, neque sine affectu: nam nobiscum duntaxat munifica est, adeò publica & vnicè amica, fida, æqua, comísque nostro generi, tametsi insimuletur perfidiæ, vt bona sua in nullos, nisi in homines, dispendat, & solùm non dilapidat: quia non sine consilio, cùm omnibus non sufficiant, distribuit per vices, ad diem commodat, vt quisque, aliquo saltem tempore, aliqua saltem particula eius gustet indulgentiam. Imperatorum liberalitas ab omnibus adoratur: etiamsi non omnes congiarium capiant, sufficit posse. Cur damnatur ordo indulgentiis fortunę, cùm ita distribuat, vt nemini non tribuat? Quid ampliùs ab illa requires, quàm viscera materna, quàm curas naturæ, quàm mores Philosophiæ? Pia mater panem inter liberos distribuit, vt frustum veniat singulis; & minùs dat omnibus, vt det omnibus. Solicitior natura transmutat rerum vices, vt suas vitæ opes degustent omnia, & vt Synesius ait:

Vt etiam ima pars in mundo sortiatur vitam alternam.

Ἵνα καὶ πυμάτα
Μερὶς ἐν κόσμῳ
Λελάχῃ ζωᾶς

Ἐπα

Ἐπαμειβομένας.

Ipſa conſtantiæ magiſtra, Philoſophia, non ſolùm inconſtans, vaga, omne ſolum peruadit, ne vni ſoli benefica eſſet. Quæ ciues mundi facit, vniuerſi peregrina errat de vniuerſis meritura benè. Ad Bactrianos, Chaldæos, Phœnices, Ægyptios, Atlanticos, Phrygas: lentè deinde relictis Barbaris Greciam appulit: procedenti mox gradu Romam. Sentit quandoque & in patria ſua frigus in Anacharſi Scytha, in Abari Hyperboreo: vidit & in incunabulis ſuis recẽtes euigilantis Solis ignes in Dandami, & Calano: exulauit aliquando in Euxino; ſed extorris priuilegium municipij mundani ſuo Diogeni dedit. In vnũ ſolum beneficia cogere, nequit ſine maleficio, & coactione fieri: iam hoc ipſo ſine liberalitatis laude, quia ſine libertate. Vnum ſolum attẽdere, vnum reſpicere, ſeruire eſt, non liberalem eſſe. Libera liberalitas eſt, & regium quid, propterea commune bonum, & ad omnes. Neceſſitatis eſt ad vnum eſſe. Non gratis dat, qui non alij dat: ſibi enim puto magis dediſſe, cui non placet homini dediſſe; ſed conſanguineo, aut adulatori, aut redditurо, &, vt vno verbo dicam, qui cum ſpe dederit. Dat alij, qui dat aliis, qui omnibus: magis enim liberalem credo, qui pluribus, quàm qui plus largitur. Non alio nomine fortuna iniqua eſt, niſi quia cunctis æqua; candidata, ſcilicet, maieſtatis, æmula pietatis, diſcipula naturæ, ſectatrix Philoſophiæ. Pia eſt, impia dicitur, dum perfuncta commodatis ſuis repe-

tat aliqua, vt aliis quoque ſatisfaciat, & affabilem ſe præbeat. Hoc conſilium magis meretur gratiam. Propenſiorem cunctis ſe oſtendit, prouidam communis boni, & neminem ſibi placere, niſi vno titulo hominis. Quid ergo accuſamus, quòd det omnibus? Non, inquies, ob hoc: ſed, quòd det malis. Atqui & hoc laudi aliis vertitur. Ariſtoteles reprehenſus, quòd homini non bono dediſſet ſtipem, negauit dicens, ſolùm humanitati dediſſe. Humana fortuna eſt: homini dat, non homini iniquo.

Cap. 2. Crimen nihilominùs noſtrum imputamus illi, iniquam calumniantes, iniqui in illam. Quæ apud nos commodauit, recuperare nequit ſine querela, nequit ſine maledictis volentium retinere aliena contra fidem contractus. Sed in hoc excellentis ſpiritus eſt, quòd æſtimet plus beneficentiam, quàm beneficium, quod vult perdere, vt faciat. Fateor, dona ſua futilia, & exiguæ vtilitatis: affectum tamen damnare non poſſumus, niſi ingrati, quem gratum exhibet, & ſanum. Inſons ſaltem eſt, & de nobis meretur; ſi non euentu, ſtudio: licèt male, quod forſitan commendatio eſt, apud vulgus improbum audiat, poſt ſe non modò trahens eruditiores, brutam, perfidam, luſcam, inconſtantem compellantes; ſed & probos, & pios. Abbas Philippus maximam omnium, vulgaribus maiorem, in illam iaculatur calumniam:

Fit rea, ſed non pudet eſſe ream.

Culpam tribuit, verecundiam negauit, culparum

amu

amuletum, morum salutem. Illud scelus, de quo cætera speres, imputauerat, periuram ad scelera dixit:

Promisit fortuna manum, mentitur.

Mox, quod peius scelere omnium est, non erubescere. En meretricium fortunæ ingenium, impudentiam, & perfidiam amoris. Nullum amat; sed fingit, iurátque amare. Impunitatem periurij dat impudentia. Palàm & hoc conuitium obiecit Georgius Pisides:

Ἡ μαχλὰς ὄντως, ἣ ποθεῖ μὲν ὐδένα·
Ἐρᾶν δὲ παντὸς σχηματίζεται πόθυ.

Verè meretrix, neminē quæ quamquam amet, amore fingit ferundo se corripi.

Nos quoque libenter, alioqui aduocati fortunæ, adulabimur interdum, vulgò consentientes eius conuitiis, ne consentiamus vitiis. Malumus consulere fortunatis, quàm fortunæ. Vtilissima hæc inuidia fortunæ foret, si nostras inuidias tolleret. Vtilissimum odium eius, si nos, nostráque bona faceret amare, non sua dona. Illud est mirabile, & miserabile, cùm omnes maledicant fortunæ, quòd omnes ament fortunas: præterquàm non refert accusare excusandam.

Cap. 3.

Maior culpa aliquorum Philosophorum fuit, culpare naturam, quasi homines non agnoscat filios, sed priuignos, quos, si non odium, fastidium nouercarum negligit. Cætera animalia diligentiùs dices curasse: consentanea vnumquodque supellectili, & portione cognatæ hæreditatis ab ipso donauit ortu:

Armauitque manu, cornu, pede, dente, veneno,
Atque aliis, quibus artis inops, animique minoris,

Et ratione carens animal se protegat, & se
Seruet ab aduersis rebus.

Solum hominem imbellem, nudum, indigum reliquit. Exhæredem credes, vel solum fideicommissum fortunæ. Cum venia & huic crimē istud (si aliquod esset) posset adiici potiùs, quàm beneuolæ imponi parenti. Satius fuisset calumniari vni fortunæ. Non grauiter post tot calumnias, istam etiam appendicem toleraret. Innocentius esset, casum matris, quàm negligentiam putare conditionem humanam; infortunium naturæ fuisse, non inuidiam; abortiuum filium sine genitricis scelere, infectum hominem, rudémque effusum, non vt priuignum contemptum, infensúmque fastidiisse. Quid iam mirum, si in humanum genus fortunatissimè præualeant infortunia; si auspicata, & erudita in ipsa communi parente; si homo antè fortunam expertus, quàm naturam?

Cap.4. Sed nec minor cognatio pietatem minorem fecit, quòd minùs pignora sua, & ex præcordiis nos natura agnoscat: non enim se totus homo debet naturæ; minor, & deterior portio, donum eius est; altera, quæ sublimior, & dos, & gloria humana, non ex beneficio naturali, & imis caussis venit; proximè dexteram Dei matrem habet. Diuina pars est animus, diuino proinde natali illustris, nobilissimus. Quid? ánne homini, quia diminutus, seu dimidius naturæ sit filius, consuluit natura diminutè, & auarè? aut relinquit omnia officia parentis, cùm non totum sui fœtum

tum videat? Innocentia, & integra viſcera illi ſunt; nec talia eſſent, niſi in eum etiam, qui ex ſuis viſceribus non totus eſſet. Maxima pietas fuit naturæ in hominum genus, ſcilicet, paterna, virilis. Aſſentior in hoc illis, qui negarunt illam matrem hominis; diſpliceant licet, quòd putarint nouercam: niſi, vt Phauorinus dixit de quartana, ſit ſemel nouerca, & bis parens. Maior illius prouidentia eſt, quàm ſegnioris, & muliebris ſexus. Pater hominis eſt, mater aliorum animalium. Atque ſi meliorem partem hominis extraneam dicam, non mater, non nutrix, ſed nutricius animi eſt. Nimirum ſolicitat diſciplinam noſtram, non mulcere, non fouere, non blandiri. Erga alia animalia officia materna coluit, erga hominem paterna. Ne quid illis commoditatis deeſſet, veſtit, fouet, mulcet, pleno & muliebri affectu. Hunc erudiri mauult, viriliùs tractat, negligentior commoditatis, pleno & ſalutari conſilio. Spartæ indumenta, atque alimenta negabant filiis, vt neceſſitas extorqueret induſtriam, & efficax magiſtra viuendi eſſet, compenſante arte curas & officia pietatis: morſus enim irritatæ neceſſitatis (vt Portius dixit) grauiſſimi ſunt & acutiſſimi. Acuminat inopia ignauiam, erudit paupertas mentem. Neque crimini data hæc prouida crudelitas parentum; ſed pietate publica admiſſa, & legitimè conſecrata fuit. Ita natura negauit homini plura, vt neceſſitas meliora daret. Remunerat egeſtas quandoque in hoc moleſtiam ſuam, & pre-

tio compensat desiderium: tum ne vacaret animus; etsi quidem istum non dedisset natura nobis, edere vult, & exornare, vt quo potest modo, si non genitrix mentis, bene merita esset. Ausim dicere, dedisse mentem, negando omnia, dando solùm necessitatem. Eleganter dictum:

Χρεία διδάσκει, κἂν βραδύς τις ᾖ, σοφόν.

Si ineptum necessitas sapientem facit, iam pars mentis cum necessitate venit.

Cap. 5. Si omnia nobis dedisset natura, quid daret nobis ratio? Hoc maius beneficium illi debemus, quòd noluerit liberalis esse, (irrita mens, vacans arbitrium iaceret,) hoc ipso iam liberalis, & virtutis suæ memor. Plausibilior & comprobata naturæ laus, virtus liberalitatis est, cuius honos & lex interest media auaritiæ, & effusioni; nec dispendere, cùm superuacui sumptus sunt; nec, cùm necessarij, retinere. Non prodiga, non auara est: nulli inuidet, quod necesse est; nulli, quod non est necesse, erogat. Quare, quoniam solo animo & virtute cætera superfluant homini, negauit, quæ reliquis dedit inopibus dote mentis, arma genuina, & indumenta cognata. Non dentes homini falcatos dedit, vt apris; non vncinos, vt leonibus, vngues; non solidos & missiles, vt equis, quibus funda calces sunt; non pellicea tela, vt hystricibus, quibus arcus & pharetra cutis est; non trusatiles domos, vt testudinibus, quod fuit Momi votum & consilium; non loricas cuticulares, vt testaceis; non muros spiculatos, vt echinis: non denique amicit setis, spinis, plumis,

plumis, corticibus, crustis, testis, pilis; sed exermem, exutúmque reliquit. Solum cerebrum, capútque inter humanos artus nudos protexit, & induit, reuerita in arce ac Capitolio suo animum, quo integro & curato, omnia in tuto sunt, cuncta incolumia manent. Nec auarè illud perornauit, nulli animalium locupletiùs; potiùs inde prouidit cætero corpori, vt veluti sub papilione natiuo prolixa castrametaretur cæsarie. Ab animo omnia proteguntur. Hic præponderat solus tot illis illecebris, tot blandimentis, tot curis, quibus fœtus reliquos mulcet, & procurat. Oportebat alterius ordinis, id est, nobilioris, admoneri hominem, ne falleretur, comparem se brutis ratus felicitate extima, & seruienti. Proinde plebeius census, & par supellex quadrupedem dedecebat. Non dignitas censu constat, nec honos supellectili mensuratur. Præstat homo inops ipsis animalibus locupletibus, armatis, amictis, quibus ipse egenus imperat, & sibi seruire facit. Potest gloriari, vt ille triumphator de Sabinis, Samnitibus, Pyrrho, qui plures triumphos habuit, quàm seruos, (duo tantùm in castris calones Manio Curio fuerunt,) & ad minus pares, tertius sibi seruus ipse Curius fuit; nisi quòd iam & hic quartus, & maior triumphus: triumphauit de se triumphatore. Hic frugalitate, rapísque contentus, ingens auri pondus recusauit: respondit offerentibus, malle se imperare locupletibus, quàm locupletem esse. Præstat nudum, & solo animo dominium esse naturę, & fortunæ.

Cap.6. Dum homo exutus mansit,& tam pauper, vt nec vestem haberet, felici animalium regno, & incontrouersa obedientia fuit potitus. Nudum Pœmenem feræ sunt reueritæ; vestitum, velut purpura tunc denudatum, non agnoscentes discerpsêre: raro talione ab ipso sublimi viro prædicto, credo etiam impetrato, aut transacto, quòd peregrinum aliquando non liberasset canum laniatione. At, dum exutus fuit, suspensa vindictæ irreuerentia, pristinam hominis maiestatem in nuditate suspexêre bruta officiosa. Leoni incumbebat. Pro molli stramento habuit asperam feram. Quando magis dominus, quàm cùm securus? & quando magis securus, quàm cùm auius dormiret? Tam officiosa bestia fuit homini, suo, inquam, Regi, vt ad cubitum stragulum, ad securitatem satellitium se exhiberet. Pachonem item nudum coluerunt hyænæ; & expectantem etiam pro voto suo deuorari, solùm sunt ausæ venerari osculis nuditatem; ad officia hospitalitatis, (erat in spelunca sua,) lingebant pro ablutione hospitali, vt nudior adhuc esset sudore & puluere. Adeò placuit nuditas, vt affectaretur. Fautinus securus fuit quatuordecim inter feras annos, syluarum & montium ciuis. Nudus erat, hoc priuilegio seruatus. Didymus comprimens pedibus colubros, licèt ipsa conculcatione stomachatos ad virus, non innocuos tantùm, patientes expertus fuit. Illam pedum nuditatem suspiciebant, & regia sustinebant fide, velut barbari suos Principes humeris. In vniuersum serpentes revereri

exutos

exutos homines, inuadere veſtitos, fertur, niſi Epiphanium excipias. Sciunt & bruta vltrò obſequi, & inexpectata ſeruitia exhibere nudis. Miramur expoſitos infantes exceptos ab animalibus ſæpiſſimè, & alitos, Cyrum à cane, Semiramin à columbis, Iouem à capra, Telephum à cerua, Arneam à penelopenſibus, alios à lupis, alios à ſuibus. Abiecti plerumque nudi fuerunt, & ſuæ reuerentiæ & obſequij titulum monſtrabant nuditatem & innocentiam. Rara his brutorum obſeruantia, fides, officioſitas, ad miraculum ſanè, ad exemplum. Paraſium & Lycaſtum pueros, propriis reiectis catulis, lupa nutriuit: maluit perdere filios, quàm Imperatores. Non minor fidelitas erga Habidem ſæpè à brutis lactatum, mox etiam procuratum, in anguſtam abiectum ſemitam conculcandum armentis; poſteà famelicis, & multorum dierum excruciatis abſtinentia canibus, deinde ſuibus porrectum, vt vorarent: maluerunt fame mori, quàm Principem ſuum non viuere. Defuit potiùs ſibi natura, quàm in illum reuerentia. Defecit vitæ ſuæ miſericordia, non in nudum charitas, quarumdam etiam vberibus nutritum. Fides maior humana, ne dicam, fide, ſed pietate. Citiùs inueniemus matres, quæ in anguſtia annonæ proprios manducaſſent filios, quàm alienos aluiſſent.

Cap. 7. Cæterùm nuditatis loco paupertatem adorant, vt proximam humanæ dignitatis purpuram, atque ex cognata noſtri generis inopia regium

gium inſigne. Neminem cum ſatellitio noui-
mus, cui belluæ vltrò paruiſſent. Vidimus mul-
tos ſine decore, multos cum paupertate, exermes
multos. Heleno, & Pachomio paruêre crocodili;
Beno etiam hippopotami; Antonio, & Macha-
rio onagri; Geraſſimo, Sergio, Helladio, Ioanni,
& Simeoni Priſco leones; Philippo, & Ammo-
ni dracones; Alexandrino Machario hyænæ;
Theophilo, Sergio, & Hygino columbæ; Heliæ,
& Benedicto corui; Nicephoro Petenenſi vrſi,
& anates; Adamo Firmano lupi, & hirundines;
Ioſepho Anchetæ, noſtris ſæculis, quod non ob-
ſtat admirationi, tygrides; Paulo ſcorpiones, &
cornutæ aſpides; Hilarioni boas vſque ad mor-
tem, & mortem ignis paruit, immanis coluber,
cui bos pro buccella fuit. Iſtud imperium non
opulentia facit. Quid? Inquies, etiam diuitibus
animalia ſeruire, equos ad inſidendum, boues ad
arationem, iumenta ad vecturam, canes ad cu-
ſtodiam: ſed & hoc non diuitiis, ſed gloriæ pri-
ſcæ authoritâtis debetur. Reſtat illius hoc veſti-
gium: non totum regnum eſſe rebelle ſolet: do-
meſticis ſaltem diuturnior eſt fides, & ſuperſtes
diademati. Manſerunt nobiſcum domeſticiores
famuli. Aliqua etiam reuerentia debebatur ſim-
plici & nudæ natiuitati, morti denudatæ: naſci-
mur, & morimur, quales viuere non peius opor-
teret. Non refert, ſi opponas leones Reginæ an-
cuius Berenices, & Hannonis; aut dracones
Thoæ Achaïci, & Heraclidæ. Non hos famulos,
ſed familiares puta: ſocietatem, non obſequium

præſti

præſtiterunt:nec ex fide,ſed ex gratitudine. Nuditas, & paupertas ſolùm eſt ſacramentum hominis,in quas iurarunt animalia. Hac nos authoritate imperatoria præpoſuit , locupletauítque natura, nec ſeruitio irrationalium ſatis donaſſe putat libertatem rationis ; quàm quoniam non dederit : quia non potuit,tentat, qua poteſt arte, & viribus. Satis dedit impotens,ſi dedit votum; nimis , ſi conatum. Conatur natura libertatem dare etiam in his,quæ non dedit , ne illa neceſſariò haberemus.

Quin & his , quæ dedit , per ea ipſa pauca & egena,quibus ſeruit nobis , & ad mentis nos liberæ recordationem vellicat,parte ſui iuris exemit,nec proprio neceſſitatis notauit charactere: ſigno potiùs quodam rationis prærogauit, atque inſigni libertatis : ad vnum noluit coarctare. Æmula , non inuida animi in ipſo imitatur corpore libertatem rudem : non vnus omnibus hominibus guſtus , non ſimplex cupiditas, non cibus idem. Cuique animalium generi ſuum diſpertit alimentum, cunctis ouibus herbas, leonibus carnes : rigidas & limitatas leges non promulgauit hominibus. Alij nutriuntur , vt feræ; alij , vt mites & cicures;alij carnibus ; alij ſtirpibus Non omnibus victus idem:conſpatiatur ſenſus humanus quodam veſtigio libertatis liberior, quem non ad idem conſtringit,nec vt bruta vrget:adeò circumſpectè cum rebus noſtris agit, adeò ſplendidè indulget. Adorat arbitrij gloriam,& cauet violare,vt ſe quiſque, provt libet, fingat,

Cap. 8.

ſingat. Sic hominem infectum, vaſtúmque dedit, vt quod magis dediſſe videatur, materia ſit. Hæc iniuria putatur, hic liuor, hæc contumelia; fauor tamen eſt naturæ, fortaſſe & reuerentia. Noluit ſe nimis humanis rebus miſcere. Quare? Quia liberos non agnoſcit, velut filios colit, cùm liberos ſeruet. Vult, quod ſumus. Satis hoc eſt, vt calumnia inuidiæ falſa ſit: & ſiquidem libertatem nobis non dediſſet, copiam libertatis facit. In ſolatium, ſi non fuit liberalis, officioſa eſt.

Cap. 9. Anne maior gratia, ſi hominem fabricaſſet protectum ſquamis, aut veſtitum pilis, aut loricatum cruſtis, aut armatum ſpiculis, aut receptum hoſpitio, domeſtica ſarcina, aut innato carcere, quàm nudum, inermem, depilem, vt omnia poſſet eſſe, & mutare tegumenta & domicilia? Noluit diuinare natura, noluit præuenire humanum guſtum, incertum, liberum. Multi homines gauderent, vt gaudent modò, nudi incedere, alij veſtiti, alij armati, alij exermes, alij ſine domo, alij intra latibula; ideò non ſe introduxit, nec vſurpauit ius totum noſtræ conditionis, vt qui amictu gauderent, poſſent habere; qui ſecùs, carere. Non omnia omnibus placent, nec eadem eidem omni tempore. Præmoleſtum eſſet ſemper veſtitum eſſe, ſemper armatum, ſemper manentem domi, aut onuſtum ſua caſa, vt teſtudines, & oſtreæ. Arma belli tempore conueniunt; poſſunt tunc arripi. Pelles, & veſtitus, in hyeme; poſſumus tunc protegi: nuditas quoque

que ſuo tempori, & quieti, & balneis placet; tunc nos inueniemus eſſe ſine labore, quod volumus: votum erit natura, & ſemel gratis aliquid accipiet cupiditas. Domicilia contra nimbos tuentur; poſſumus tunc condi: nec hoc remedium graue, & ſeruile habemus cum onere perpetui oneris, aut carceris. Sæpè ſub dio iuuat eſſe, & tunc cælo perfrui in terra licet, & poſſumus exonerati: cælum tunc videmus, & totos nos cælum videbit. Dedit omnia nobis natura, cùm nihil dederit: omnium animalium dotes indulſit, cùm negauit, veſtimenta armeniorum murium, nuditatem ranarum, (non eſt, cur queramur, ſolos naſci exutos, ſiquidem ſunt, & quæ naſcantur, & viuunt,) domeſticitatem teſtudinum, ruſticitatem dorcadum. Suas vices reliquit rationi, ſuum arbitrio ius. Permiſit animo omnia, vt hic excolatur & formetur. Incultum, informémque hominem fecit, arte refecturum, & meliori conditione, in quibus defecit ipſa.

Corpus animi causà eſt: nec aptius animo libero & ſolerti poſſet eſſe, quàm iſtud corpus ſine maiori arte, nudum, expeditum, ſine obſtaculo, ad omnia. Abſque magno apparatu hab[illegible] homo, quæ omnia habent. Parum refert rudes artus habere, ſi eruditur mente. *Cap. 10.*

Αἱ χάριτες γυμναί. νοῦς οὐκ ἐνὶ κενταύροισι.

Quid iuuat bimembres Centauros eſſe, ſi carent mente? Quid Gratias impedit nudas eſſe, ſi ſolùm veſte? Vnum animi pignus, cunctorum diuitiis animantium æquiualet: proinde homo locuple

cupletior. Ad huius imitationem præcipuum diuitiarum titulum vſurpauit pecunia: quia æquiualet cunctis rebus. Qui illam habet, licèt careat omnibus, omnia cenſetur habere: quia cum illa poteſt, cùm velit; & præſtat habere illam, quàm ea, quæ habentur per illam, cùm per illam habeantur omnia. Inter ipſas pecunias, inter ipſas diuitias hoc nomen præripuit aureus; quia ſimpliciùs plura continet: per imitationem enim paupertatis, & ſimplicitatis adſtruunt ſe, & magnifaciunt diuitiæ: eò maiores ſunt, quò in minori conſtant. Adeò opulentiæ norma, ſimplicitas eſt; ſubinde opulentior: adeò diuitiarum idea, paupertas eſt; ſubinde ditior. Ita nobis in ſimpliciſſima re ſuperfluunt vniuerſa, hoc ipſo locupletiores; quia habemus omnia, & quia in vno.

Cap. 11. Accedit, quòd in vno, & dupliciter: ſimplici enim animo bifariam hoc bonum obtinemus, pro gemina eius dote, mente, & voluntate. Alterutra occurrere licet, & medicari infirmitatem noſtram, & præuertere cognatam inopiam; tametſi alterius firmius ſit remedium, ſi remedium eſt, & non potiùs ſanitas. Mente ſolùm poſſumus habere, quæcumque habemus opus. Purior & ſana opulentia eſt, non habentis neceſſitatem, quàm potentis ſubuenire. Bona valetudo optimæ medicinæ præſtat. Mens artes parturit in remedium naturalis orbitatis, cum quibus non inuidemus brutis ornamenta, & opes: non tamen adeò præualent, etſi compenſent

donan

donanda à natura , vt valeant contra fortunam. Supplent naturam,non ſuperant caſum;imò nec naturam omninò. Quantumuis probata,validáque medicina ſit, non omnem morbum, nec ſemper debilitat. Hoc ſolùm poſſunt facere, & ſatis eſt,ne inuideremus animalibus, ne iuſtè calumniaremur communem matrem.

Verùm poſt tot artium adminicula reſtat, quid adiuuandum ſit: adhuc miſeros nos inuenimus, & miramur, cùm tamen noſmet faciamus ſuperfluarum ſolicitudinibus rerum, neceſſariarum pœnitentia, & impatientia intolerabili fortunæ tolerabilis quidem. Poſt inuenta ſolertiæ, reſtant curæ;poſt rerum affluentiam omnium, reſtant deſideria: & iam oblitos queri de natura nos adoriuntur ærumnæ,hoc ipſo nequaquam culpabili; quia vbi dona eius non deſideramus, damna aliunde timemus, aut lugemus. Non itaque ſolum ingenium expiat miſeriam, nec per mentem dumtaxat acrem exulant acria & moleſta. Hic labor, hoc ſtupendum opus eſt voluntatis: nam non ſine remedio miſeria eſt. Quod alia non concedunt artificia, dabit voluntas ſana, hoc eſt, voluntas ſine voluptate. Voluptatem tamen maximam, id eſt, ſine fæce, & cum fide; vndique iucundiſſimam, vndique conſtantem talis voluntas creat: cuius & quædam ſua ars eſt,cui ſi nomen indere velit, virtutē dixerit cum Hippodamo Pythagoreo, cuius opificium gaudium eſt,& inter pila fortunæ pax mētis pretioſiſſima.Prudēter inquit Prudentius:

Cap.12.

Pax plenum virtutis opus, pax summa laborum,
Pax belli exacti pretium est, pretiúmque pericli:
Sydera pace vigent, consistunt terrea pace:
Nil placitum sine pace Deo.

Ad rem tantam est quædam libertatis methodus. (Gratiam Dei semper desidero, sine qua omnis nostra ad honestatem via, deuia est: sed supposita illa, commode erudire licet voluntatem; quia libertati accommodatur gratia.) Est & quidam scitus voluntatis vsus, ne nobis abutatur fortuna. Cadit sub disciplinam aliquam, cupiendi, fastidiendíque modus, vt fabricemus columen in discrimine, fortunam in infortuniis, tranquillitatem in tumultibus, gaudium in tormentis.

Cap.13. Tot, tantorúmque officiorum proximum organum, vna voluntas est, si ordinata sit, certis, salutaribúsque consentanea canonibus. Sunt artificia, quæ vnici & paruuli motione instrumenti plura & magna facillimè, vnóque digito commotant. Machinas, quæ vires superant, ars exiguo cum paxillo domat. Sic vnius voluntatis gubernatione totam felicitatis molem dirigere licet, machinas miseriæ diruere, & fortunam immotam raro miraculo figere. In vsu instrumentorum aliarum artium, curiositas meretur disciplinam: cur istud gaudij organum gubernare non discimus, nec inertiam pellit vtilitas? Non minor est, quàm fumus fortunæ acerbæ, & calamitatum interitus. Varia excogitare possumus, quibus

quibus tantiſper obſtemus triſtitiis, quibus fallamus infortunia: tollere de medio non licet, niſi ordinata voluntate. Ludi, ſpectacula, muſica, infirma ſunt artificia dolori & affectibus placandis, innatis tortoribus. Hæc & alia exhilarandi organa, obſtacula ſolùm poſſunt eſſe ad tempus, non pharmaca: ſuſpendere ægritudinem poſſunt, non tollere: ea ipſa mœror animi violat: nõ vinci, ſed mitigari poteſt dubia fide. Quod ad momentum lenitur, mox recrudeſcet, & reſurget roboratius. Frigidæ aquæ poculum febricitantes ad præſens recreabit, mox ardentiùs exuruntur: ipſe humor in præcordia diffuſus flagrantia, fax eſt incendio adiecta. Non eſt ſolius ingenij gloria, triumphus fortunæ: modeſtia voluntatis laude iſta præcipuè perfungitur. In eadem ſtatuo imbecillitate quæcumque alia inuenta, & adminicula aduersùs miſeriam, quæ præteriacent nos. Intus ſolùm latet nobis remedium efficax & tam ſalubre, vt ipſa ſalus ſit. Ipſum remedium, valetudo eſt.

Præſtò, ſúbque manu, imò ſub ſinu, ſúbque corde pharmacum eſt miſeriæ. Præcordialis eſt medicina angoris, & triſtitiæ: ſed parabile remedium cõtemnimus, difficilia, inefficaciáque perquirimus. Quidni? Efficacia ſint alia, & in procinctu: limitata ſingula ſunt, nec tot, vt æquentur ægritudinibus animi, miníſque circumfrendentis miſeriæ. Vix deeſt in vita penuria alicuius rei, iactura multarum, (non provt nos egemus, ſed cupiditates noſtræ.) Pericula, iniuriæ, *Cap. 14.*

 contu

contumeliæ, mala affectio corpuſculi huius, quod vita afficimus, ſexcentáque alia incommoda, vt nequeant tot eſſe medicamenta, quot medicanda. Quin, ſi totidem eſſent, & paria pharmaca malis, illud malum nequit abeſſe, ille importunus vitæ labor, auferendi labores, & medicandi paſſim. Illa cura ſine curatione erit curandi curas vitæ. Ad hæc, pleno ore, & manu arrideat alicui fortuna integra, ſana, nullis vitæ remediis egena: illa iam ægritudo animi reſtat, venire poſſe ægritudinem, timor inconſtantis felicitatis, conſcientiáque volubilis ingenij. Non igitur ſingulis malis ſingula reſpondere poſſunt pharmaca, nec per partes mederi, niſi vniuerſali ordinatæ voluntatis præmuniamur antidoto: alioqui perinde eſt ac ſi aliquis, cùm plueret, nudus in agrum prodiret, & nollet madefieri; ſed ſingulas ſperaret poſſe guttas vitare. Pluunt in vita ærumnæ: ſingulas impedire nequimus, niſi ad remedium ſumamus, quod reſiſtat cunctis, veſtimento, aut tecto protecti. Demens eſſet, qui exutus in aciem prodiret, & volantium, pluentiúmque telorum cuſpides omnes præſumeret effugere; quia vnum, vel alterum ictum eludere valeret: thorace valido ſe oporteret munire, vnde cunctæ obtunderentur. Humana vita non modò militia eſt; ſed prælium: niſi pectus armemus valido animo, exermes, nudóſque obruent ſtatim moleſtiæ; ſi non vi, numero. Quæcumque alia ſolatia non ſunt tam valida vt omnem miſeræ ſortis ictum retundant.

Tanta

Tanta virtus ſolius virtutis eſt, & voluntatis ſua præoccupantis vota.

Inſtrumentum inſtrumentorum, manus eſt. *Cap.* 15. Ipſam dixit Ariſtoteles organum ante organa: quia ſine manu noſtra manca ſunt cætera, & inutilia, quippe inertia, exanimia, niſi artis ſpiritu & motu viuificet humana dextera. Tranſtulit iſtam laudem ad mentem potiſſimè Galenus: quia artificia inuenerit omnia; quia dirigat, ipſámque manum manuducat; præcipuè quòd ſola mens paret ac ſuperet omnem naturæ indulgentis cenſum. Verùm vſurparunt gloriam iſtam voluntati. Vna hæc dici inſtrumentum inſtrumentorum ſuo iure poteſt: ſupplet, quæ dare natura deberet, aut poſſet, & quæ ingenium dedit. Plus donat parcitate & quiete ſua, quàm liberalitate natura, quàm prodigalitate fortuna, quàm ſolicitudine induſtria. Dedit omnia, cùm dederit nullis egere: dedit plùs, quàm poſſit dari. Sine pompa ſupplet apparatum indolis, ſine cura ſolertiam ingenij, ſine additamento ſuperfluitatem fortunæ. Inſtrumentum inſtrumentorum eſt: non, quia efficiat, quæ conditio irrationabilibus largitur, quæ ſuppleuit in hominibus aſtutia, quæ ſuperfundit felicibus ſors: ſed, quia auſert, opus eſſe ope. Iam iterum excuſo naturam prouidentem cuique paria felicitati ſuæ arma. Irrationabilium forinſecam proſperitatem, tributariam exteriorum, & alieno cedentem arbitrio ornauit armis, vario adſtrinxit præſidio, vt eam aut vindicarent, aut potirentur: at, quia ho-

minis arcanum peculium, intimáque prosperitas est, quid opus erat extimis grauare, ineptísque gaudij officinis? Leoni robur datur, ceruo pernicitas, passeri pennæ, cuniculo latebræ, ad suæ incolumitatis fideiussionem: negatæ homini vires, velocitas, alæ, specus, non modò lacessito, sed quassato; staturo suæ, dum velit, fixo securitati. Consultius cum illo cautum, dum non de periculis modò, sed de timore. Non est tuta securitas, immunis discrimine, nisi sit & metu. Tanti interest inter animalium, & hominis columen, vt illa prouisa solùm sint, hic securus. Nulla itaque negligentia naturæ fuit, inopia & nuditas humana, si nudo & inopi sufficiat apparatus gaudendi: imò sui penè dimidium superfluat, cùm nec artubus eius felicitas & gaudium egeat in voluntate nuda sessurum & securum.

Cap. 16. Abutimur tamen hac machina euertendi tetius infortunij, ad euertendum nos; & ipsam voluntatem maligno & indulgenti amandi, abominandíque vsu in nosmet armamus, & ferocire facimus. Non aliud in causa est, quare humanam conditionem, fabricatâ curis nostris miseriâ, defleuerit Menander miserabiliorem, quàm ferarum. Non derelictio parentis naturæ, falsò existimatæ nouercæ, cùm iam non desideret ingenium fauores alienos, nec maternas curas: sibi præsumpsit plùs, quàm posset illa dare, sine dubio quàm vellet, si nos amat. Sed, vt scitè temperata cithara imperiti musici manu amœnat omnes;

omnes; at ſi abſona & inordinata occupet digitos ignaros artis, punit audientes: ita temperata, ſibique concinna voluntas iucundum gaudij inſtrumentum delectat; incompoſita & diſſidens offendit. Quiſque artis ſuæ inſtrumenta optima quærit, aptare diſcit, ſcito gloriatur vſu, nauclerus gubernaculi, muſicus lyræ; cur humanæ artis organum gubernare peritè, negligimus? Nihil vſitatius homini eſt, quàm velle: nihil invſitatius, quàm benè velle. Cui ſemper aſſueſcimus, numquam diſcimus: cur noſtræ vitæ, felicitatíſque inſtrumenti, cuius vſus continuus eſt, nunquam vſu proficimus? Fructum eius hactenus indicaui, deinceps aſſeram, verúmque monſtrabo. Et quia hæc gloria voluntatis non eſt, abſque ſeruitio & ſubuentione intellectus; huius quoque modum erga officia eius monebo.

PROLEPSIS II.

Gaudium alienum eſt rebus.

PRiuſquàm ad doctrinam pacis, ad fabricam lætitiæ veniamus, explorare iuuat, numquid hæc donum ſit rerum, & qualis patria gaudij. Si cordis noſtri vernacula eſt, tunc fortaſſe non inutilis erit libertatis aliqua methodus, & ars tranquillitatis. At, ſi rerum beneficium ſit, nec gaudium nobis ædificare poterimus, ſicut nec ipſas res, nec exitus manu facere. Non itá vt cor no- *Cap. 1.*

ſtrum, in manu habemus fortunæ cerebrum mobilius, quàm Zoroaſtricum; indicium, dices fortitan, non ſcientiæ, ſed inſaniæ. Non ita naturę vterus, & ſinus in ſinu noſtro eſt, vt pectus proprium. In fortunæ libidinem, & naturæ neceſſitatem nullum, niſi patiendi, ius habemus. Haud opus tunc alia præceptione eſſet poſſeſſuro lætitiam, quam iis rebus hærere, quæ fœcūdæ eſſent oblectando; iis abſcedere, quæ matrices mœroris. At, qualem dabis conſtantem regulam? Quomodo hæc certò poſſunt dignoſci, vt in vnam claſſem digeramus iucunda, in alteram redigamus mœſta; vt illis iungi, his ſeiungi liceat? Quod ſtatum documentum huius deſignabis? Ancipites quotidie agimur, ideò angimur. Quod modò me delectat, cras faſtidio: hodie placet, diſplicuit heri. Illud ipſum, quod vni eſt gaudium, alteri fit tædium. Archilochus ait:

Cor alij de alio mouetur gaudio.

Ἀλλ' ἄλλος ἄλλῳ καρδίην ἰαίνεται.

Maior variatio quàm palati eſt. Guſtantium quibuſdam dulcia, aliis nonnihil acida arrident. Huic ſtomacho eſt abominatio, quod alteri appetitio. Cibum, quem puer vel nare non ſuſtinebas, auido adoleſcens excipis & gratulanti ventriculo. Plures facies oſtenduntur voluntati, quàm ſaporum guſtatui. Hæc rerum malignitas, permutatio vultus. Nulla tam experta, tam docta diſcernendi, decernendíque mens eſt, vt ſtabilem valeat regulam præſcribere, & cribrare placida à moleſtiis. In omnibus confuſio eſt: & nihil tam certum, quam incertitudo gaudendi.

Omnes

Omnes res ambidextræ ludunt nobiſcum, ita illudunt: æquè citò ſiniſtra manu doloris verberant, ac dextera placiditatis permulcent.

Cap. 18. At, ſi adhuc tentare libeat rerum æſtimationem, & quoſque inconſentaneos ſibi colligere ordines, ſtatim nos ſeductos inueniemus. Ecquis vitam non admittet in exoptabilium ſerie; non abiiciet mortem in claſſem terribilium? Quis non accenſebit in delectabilium catalogo diuitias; & in cenſu moleſtorum, pauperiem? Quotuſquiſque non adſcribet inter placida honores; & in matricula triſtium ignominiam? Quis non computabit inter amœna voluptates; & non apponet dolores ſub calculos horribilium? Errorem tamen in ſuis rationibus reperiet. Opus erit expungere plura. Mors multis placuit; pleroſque offendit vita. Plures triſtes, alios miſeros, nonnullos infenſos, omnes ſolicitos opulentia fecit; multos exhilarauit inopia. Quidam, non aliter ac peſtilentis aëris flatum, fugerunt honores; alij corrisêre inglorij. Nonnulli inter delicias triſtes: alij in tormentis lætabundi & iocoſi: Quid patentius, quàm gaudium, & triſtitiam, alienigenas rerum eſſe; non illis inſidere; aliunde naſci? Res ipſæ eædem ſunt, euentus diuerſi. Permanentibus rebus variatur affectus. Conſtantem eamdem ſedem nunc dolor, nunc lætitia occupat. Si rerum ſupellex, gaudium, & mœror fuiſſent; ſicut res ſunt eædem, eadem ſua ipſis dos comitaretur; eadem delectatio, aut mœſtitia hæreret. Anne conditionem

ſuam mutauit mors, aut aliquando amiſit æquitatis ſuæ laudem, vltimum ſolatium inæqualitatis fortunæ, imò æqualitatis ſuæ, vt non eadem ſit omnibus? Quomodo, quam omnes timent, contempſit Socrates, riſit Theramenes, iocatus Canius, qui vltra conſtantiam, & illuſionem mortis, habuit curioſitatem; & quam contemtibilem ex ſe putauit, voluit diligentia obſeruationis ſuæ pretioſam facere? Anne alterius ingenij ſunt diuitiæ, quas recuſauit Curius, quas formidauit Crates; & ne naufragaretur ipſe, ipſas humanæ vitæ procellas naufragas fecit? Aut alterius eſt naturæ paupertas, cui ſtuduit Antiſthenes? An alia facies honoribus, quos excuſauit Fabritius? Aut ignominiæ diuerſi ſunt geſtus, quòd in illis arriſiſſet Ariſtides? An voluptates mel ſuum inuiderunt, vt amaricarent Cynicum? Aut dolores & tormenta quo ſe imbuerunt ſaccharo, vt in illis feſtiuus eſſet Anaxarchus? Mors vna eſt: & ſi fortè diſſimilis, illa quæ contempta, illa quæ accepta, quæ optata, aut iniquior fuit, aut crudelior, aut violentior, cicuta Socratis, pila Anaxarchi, ferrum Deciorum. Opulentia, & inopia non ſunt aliæ. Similes ſunt ſemper honores, ſimiles ignominiæ: eadem voluptas, idem dolor.

Cap. 19. Et vt noſtros conueniamus: quem magis oblectauit vita, quàm Apollonia præoptauit mortem; impatienti, diuináque concupiſcenti præripuit? Nemo diuitiis lætior quàm Serapion Sindonita paupertate, ſine ære, ſine pera, ſine pelle

pelle lætus; & ne quid possideret,nec se,se vendidit; & ne vel non suus aliquid suum haberet, pretium seruitutis restituit. Gratis esse alienus voluit. Bis se vendidit, vt mercaretur dominos. Nemo hilarior gloriatione, quàm Alexius opprobriis.Non satis duxit pro ambitione suæ contemtionis à quibuslibet despici; sed à quibus suspiciendus erat. Quid de voluptatibus dicam, quarum diligens fastidium præcurrit satietatem, confundit famem? Nullæ ita inferserunt humanum cor, vt cruciatuum helluo fuit Laurentius. Ipsum latus,quod non ita obsonauerant incendia, petiit accommodari, vt condiret flamma gratum pulmentum doloris. Nec exigua tormentorum gula Emano fuit.Domiturus concupiscentiam, & voluptatem, ad extinguendam sitim aqua salsa vtebatur. Haud simplici austeritate contentus, tam delicati fuit palati, vt nollet sine sale affligi. Peregrinis cruciatuum inuentis irritabat voluptatem dolorum, quemadmodum coqui exquisitam ciborum gulam. Nec fuit satis libidini patientiæ suæ quoduis tormentum, elegantiam curabat,& exquisita acerbiùs arte.Conradus iucundioris abstinentiæ auidus seruabat, donec putrescerent, dapes.

Cap. 20.

Ex quo fonte hoc discrimen?Quod arcanum istud, vt in eodem alueo iam exundet gaudium, iam superfluat mœror;nunc refrigeret,quod nuper adurebat? Sunt omnia ancipitia, perinde vt rupes Gonia,iam aquas fundebat, iam flammas, tam citò fons,quàm fornax. Hæc diuersitas non inest

inest rebus, cùm eædem ipsissimæ sint: at, si illis non insidet, necessariò in affectione latet voluntatis. Duo tantùm sunt extrema, inter quæ iaceat hoc discrimen, res ipsæ, & voluntas nostra: si illis sedes absit gaudij, mœrorísque; erit in ista. Reliqua seruili quâdam naturâ necessitati parent, nec pro libidine mutare vultus valent. Necessariæ res sunt, eædem proinde omnibus. Voluntas sola immunis, sola ingenua, libera, arbitrari potis, &, qua facie libet, induere cuncta. Quapropter hæc differentia non venit à rebus non differentibus sibi: à voluntate potiùs ad vtrumuis indifferenti dilabitur, suóque potitura iure & priuilegio libendi. Decolores sunt res, donec illas purpuret, & illustret affectus: insipidæ ex se sunt, donec voluntas saliat: iuxta huius condimentum, aut dulcescent, aut acerbabunt. Dicebatur olim ignis, optimum condimentum: igni enim omnia condiuntur. Idem voluntati vsurpo: ipsa est pulmentum, ipsa condimentum rerum: provt obsonauerit, sapient: ipsius fiet ærumnæ salsamentum: ab ipsa erit absinthium delibutum melle: ipsa, si perspergat aloën, saccharum amarescet: iuxta taxationem suam, pretium omnium est.

Cap. 21. Quid solicitamur de rebus ex se sterilibus? Cur hæremus illis, & amplectimur, velut hedera, saxa durissima, haud constanter vernaturi? Virorem hederæ, non rupes, sed humor proprius alit. Citò tamen nostrum exsiccatur gaudium, quod è nostro nutrire nolumus: malumus de

scopulis

ſcopulis exprimere, malumus allambere extrinſecùs. Non ſunt res fœcundæ lætitia, niſi aliunde adnaſcatur: nec fertiles dolore, quamuis vel ingrata humus tribulos non neget. Ferax & puerpera gaudij dumtaxat voluntas eſt. Ad ſummum, res erunt obſtetrices: iuuant, non edunt. Cor eſt, quod elucubrat lætitiam. Quid corpus, ſiue potiùs animum eludimus, effugamúſque à paupertate & patientia, cùm hæc ſint conſecrata aſyla fortunæ? Quid animam colludimus, ponè diuitias, deliciáſque mittentes, duplici damno, ineptis, deinde irritis votis? Æquè inopiæ, atque opulentiæ, ſuccus & frons certa abeſt. Æquales ſunt: nulla inter æqualia prælatio eſt, minùs electio. Æquè citò moratur gaudium in paupertatis caſa, fortaſſe ſecuriùs, & certè libentiùs, ac in prætorio opulentiæ. Fortuitò ſtat, quòd placeant hæc, & diſpliceant illa. Dolor, & mœror non innaſcuntur rebus, non ſunt indigenæ regione in iſta extranea. Vagi oberrant, nec vt viatores, in incertum vadunt: non eunt, ſed luſtrant: pariter diuerſantur in tuguriolo inopis, & in aula locupleris: vbi nox occurrit, ibi conſiſtunt, mane diſcedunt: peregrini vbique rerum. Nulli rei concatenatum eſt gaudium: nulla compes lætitiæ. Solum cor noſtrum poteſt felicitatem in vincula coniicere. E nulla re exul dolor, nec triſtitia proſcribitur. Quæ inſania eſt, velut in aliquod certum pergere, quæſituros gaudium, vbi ſolùm certum eſt, poſſe mœrorem præeſſe, & eſſe incertum, alterutrum

prius

priùs incurſaturum? Quis, vt emat panes, ad tonſtrinam vadit? aut, vt emat veſtem, ad cauponam? Æquè delinquit, qui gaudium in rebus veſtigat, quod ex ſe non habent, niſi ex fortuita voluntatis occurſatione. Quàm demens eſſet, qui immenſum metiretur Oceanum, tranſiliret regna, requireret non vrbes, ſed Orbes, ſine laboris induciis quæſiturus, quod domi ſeruabat? Procul quærimus, quod propè habemus: per alienas ianuas mendicamus ſtipem eius, quod in manu noſtra comprehendimus, quod nobis dare licet. Cur per ambages, & Syrtes perſequimur, quod in nobis compendiosè latet? quod perſonam ſequitur, non res? Magna hæc felicitas felicitatis veræ, quòd perſonalis ſit, non realis, nec pereuntium appendix rerum. Cuſtoditum eſt gaudium in corde noſtro.

Cap.22. Hunc vnionem non decet, nec capit alia theca, niſi animus: omnes tamen velut rem perditam inquirunt: tranſuertunt Orbem, vt in illum incidant; peruertunt omnia; euertunt ſe. Quid tanti inueniri poſſet, vt compenſaret ruinam ſui? Quantò plus eſt collabi animo, quàm corpore? corruere mente, quàm pede? Dum gaudium quærunt, perdunt gauiſuros. Quandoque obtingit, vt eius, quod in manu habemus, obliti, quæramus. Interdum, quia nimis cuſtodita eſt gemma, amiſſam putamus: fatigamur, vt inueniamus: nulla magis moleſta, nec irrita diligentia: conſcientia enim impoſſibilis iacturæ obtorquet, dum ſolicitiores agit: cúmque ibi, vbi quæritur,

ritur, impossibile sit esse, quia seruata alibi est; diuturnior & desperata inquisitio plus deuexat. Ita nos trãquillitatem, & gaudium, quod in manu nostra habemus, quod in pectore custoditur, dum per externa quærimus, internè amittimus, casso inquisitionis conatu, certo cruciatu. Idem nobis euenire video, quod Ægyptiis. Apin, Deum suum, quem secum habebant, enecabant in Sacerdotum fonte, rursus factitio quæsituri luctu alium adorandum bouem: laceratis enim veste & crinibus, occisum à se plangebant: deinde lugubri habitu, flebilibus oculis circumcursabant, vt alium inuenirent. Ita nos gaudium domesticum, imò præcordiale extinguimus; mox mœsti, & lugubres eximus ad quærendum. Felicitatem, quam adoramus, domi seruare possumus: (quisque suæ lætitiæ patria, & pater est:) afflicti tamen, & tristes perquirimus exteriùs.

Experimur perfidiam lætitiæ promissæ ab iis circumforaneis; & tamen non discimus experientia. Solius fortunæ rude, hebésque periculum est. Cùm totiens nostrum naufragetur gaudium fortunæ fluctibus, iterum pelago nos damus quæsituri nouum: cùm paululùm sedatam videmus, fictam putamus. Quid mirum, si fatigata cursu irrequieto, cùm per humanas res, *Cap. 23.*

Ceu flamma per tædas, vel Eurus
Per Siculas equitauit vndas,

aliquando quiescat? est, vt recreata recurrat. Pausam fortunæ ex lassitudine potius, quam ex fide putare tutius est. Improbè (dixit probè

Syrus) Neptunum accuſat, qui iterum naufragium facit. Improbè dico, fortunam damnat, qui bis luget infortunium. Siculus quidam mercator, cùm ficos veheret, fecit naufragium: poſteà ſedens in littore, placidum pelagus conſpiciens, ad illud inquit: Noui, quid velis: ficos vis. Vrbanè dixit, prudentiùs fecit: noluit ſe rurſus fluctibus confidere. Oporteret iocari pariter, ſed diffidere fortunæ: non calumniari illam, ſed nos accuſare. Qui fructus, & remedium famis quæreret ab vlmo, non iſtam, ſed ſe accuſet. Nemo prodiget, quod mendicat. Nemo poteſt dare, quod non habet. Debet petere ab habente. Si non habent res gaudium, ſtultum eſt, illas flagitare importuno voto. Non itaque reæ noſtri angoris ſunt, quas abſque iure criminamur. Ipſæ innocentes à damnis nos vexantibus: ipſæ illiberales bonorum, quibus perfruimur. Non valent benefacere, nec ſciunt nocere: ſatis licèt in hoc beneficæ, præterea ineptæ, niſi noſtra erudiat, opémque ferat voluntas, nóſve prodat. Nec gratiam merentur, nec bilem. Nihil dare poſſunt, quod ſibi cor non præcipiat.

Cap.24. Nihilominùs noſtras illis imputamus moleſtias, & contra omne culpamus fas. Sumus vt ſceleſtiſſimi, quorum nequitia, non vt communis & vulgaris, excuſatione augetur; ſed accuſatione geminatur. Patrant ipſi facinus, cuius, vt ſe diſſimulent reos, inſimulatores ſe faciunt. Accuſant, imponúntque inſonti vicino, quod ipſi commisêre. Ita inſimulamus res eius criminis,

minis,

minis,quod nos tenet. Quæ culpa tabulæ est, si pictor vultum imaginis obliquet, & erret? Crimen istud artis est, & imperitæ manus. Nulla obliquitas, nulla iniuria est vitæ, cuius non sit reus amor vitæ. Nullum malum contra voluntatem accidit,cuius non sit auctor voluntas, non complex modò. Nostromet iugulamur gladio, distringendo in fortunam. Crimen nostrum est, theriacen calamitatum corrumpere in virus felicitatis. Sola voluntas sons est, cætera innoxia, imò inde indulgent. Iam innocentia pro beneficentia est: vndique læuigatæ sunt, & rotundæ: nec vnde gaudium eminet potiùs,quàm mœror. Non ita est,vt putauit Epictetus, duplici omnia exornari ansâ; vnâ delectationis, tolerabili, & leui; aliâ doloris,importabili,& graui; & provt ab alterutra comprehenderentur,aut lætari nos, aut tristari: meliùs diceret, duo esse voluntati brachia; (res sine obice sunt, & æquabiles,) vnum,quo grauescunt,quæcumque contigerint; alterum,quo alleuiantur: illud architectatur dolorem;hoc fabricat lætitiam. Non sunt in rebus duo manubria, sunt duæ in voluntate manus: vna facem, alia aqualem gestat. Dixerim de illis:

Τῇ μὲν ὕδωρ φορέει δολίῃ χερὶ, τῇ δ' ἑτέρῃ πῦρ.

Alia torpens, & inauspicata; alia habilis,& tam perita,vt illinc etiam corripiens, vnde videntur fodicare & adurere res, calleat indemnis alleuarę: atque ex iis, quæ aliis sunt instrumenta torquendi, extorquet alacritatem. Quidquid con-

tigerit, transformat in gaudium. Maior hæc gratia, quàm Midæ, cuius digiti fodinæ erant auri; cuius palma, India, aut Arabia aliqua. Non minùs manualis eſt lætitia, manum habet voluntas conuertendi omnia, ſi non in aurum, in id, quod auro non emitur. Ipſa eſt ſibi felix Arabia, ipſa India, ipſa aurifodina, & vena locupletis pacis, non indigæ rebus lætitiæ.

Cap. 25. Ad hæc, ex nuntio falſo acquiſitæ hæreditatis, ex opinione mendace diuitiarum etiam iniurioſiſſima delectamur. Non ergo nos delectant res, non hæreditas, non diuitiæ, quæ tunc abeſſent. At, ſi ſeductio alterius tanti foret, vt nos exhilararet, cur ratio propria, & cognitio veri tantidem non erit? Valeat reſipiſcentia, quod inſipientia: poſſit ſapientia, quod ignorantia. Facile eſt ſeductis gaudere, quòd fidem adulationi prodigant: ad ea enim, quæ pro noſtro dicuntur guſtu propenſi ſuademur, nec alium magis veritatis teſtem, & vadem expectamus, niſi commodum. Ex hoc iam gaudere poteras, aut credere nuntianti ditiſſimum fundum, tibi eſſe te ipſum. Falſas diuitias, & falsò annuntiantibus credimus, & exultamus: gaudeamus ſaltem hac opinione vera opulentiæ vera. Demus quòd falſa ſit: fide digna eſt, quia vtilior, quia percommoda.

PRQ

PROLEPSIS III.

Quisque sufficit lætitiæ.

QVidquid igitur fortunæ, felicitatísque possidet nomen, voce & aure tenus illo defungitur. Faciem boni si obtendat, est ad securitatem, &, vt sic dixerim, fortunam infortunij, sub persona aliena prouisi,& felicissimi. Nemo hostiliùs vulnerat, quàm amabili manu: nemo magis sine pietatis specie, quàm qui sine suspicionis:ferit sine timore is,de quo non timetur: Cap.26.

Ira,quæ tegitur,nocet:
Professa perdunt odia, vindictæ locum.

Non aliæ insidiæ perniciosiores sunt,quàm securitatis. Diuitiæ,honores, voluptates,insidiæ calamitatis, velamenta malitiæ, latebræ, & propugnacula miseriæ, vnde grassatur auspicatiùs, iniustum felicitatis titulum vsurparunt, eò magis alienum, quò nihil infelicius sit, quàm videre felicem, & non esse. Hoc ipso, quo persuadent felicitatem, iurant non esse. Iis tamen fidem damus, non minus insani, quàm si dicenti se esse mutum, crederemus. Quis crederet verberanti, non lædere, sed delinire? Quam tranquillitatem, quæ beatitatis, siue basis est, siue coronis, dabunt diuitiæ, semina curarum, matrices timorum,illecebræ discriminum, officina fortunæ sæuituræ? Ferè potiùs, qui nullas habet diuitias, in numerato felicitatem habet. Quo-

modo arcam nummis aggrauans alleuiabit cor? Honores, ac voluptates, qua arte pacabunt voluntatem, ſi irritant? Honos non implet animum, ſed inflat, & ſpatium ambitioni laxat: & denique, vt egregiè Georgius Piſides:

Ruinoſa eſt felicitas ſpuria gloria: ſed ſapienti omnis terra eſt prima ſubſellia: communis enim eſt terra ad thronos, & ad tumbas.

Τὸ σαθρὸν εὐτύχημα τῆς νόθου κλέους·
Τῷ δὲ φρονοῦντι πᾶσα γῆ προεδρία.
Κοινὴ γὰρ ἡ γῆ πρὸς θρόνους τε, καὶ τάφους.

Voluptas potiùs obruet appetitum, quàm ſatiabit. Res & ſubſtantia felicitatis, non aliis organis conficitur, quàm voluntate ſecum coaptata. Qualis amor, & affectuum vſus, talis fortuna. Huius monumenti ſimulacrum coluit Achaïa, fortuna amplexante amorem. Optima felicitas eſt factitia propria manu. Hoc opus eius conditionis eſt, vt nulli ſatisfaciat, ſi aliena elaboretur dextera, niſi amor cuiuſque excudat. Provt gubernatur cor, imperatur fortuna.

Cap. 27.

Cuique ſua magis placent: & quò magis propria placidiora; eò magis cuiuſque ſunt propria, quæ facit. Nemo non afficitur erga ea, quæ efficit. Ea opera magis à ſe facta habet, quò minùs aliis ad faciendum habet opus. Si ergo, quod ſummoperè nobis placet, eſt felicitas, proprium cuiuſque debet eſſe, & opus cuiuſque ſolius, nec indigum aliena pereuntium rerum opera, aut materia. Solùm igitur gaudij auctor, quiſque ſibi ſufficiet, non diuitiæ, quæ noſtræ non ſunt, nec opus noſtrum, ſed fortunæ. Procul ſunt, vt eas procul habeamus, cùm nos alienent. Eadem voluptatum iniuria eſt: ambæ præuertunt conſilia

lia naturæ,in contrarium deflectentes.Ad corporis vsum exteriora dedit ; ipsum corpus in seruitium animæ;ipsam animam in obsequium Dei. Hunc sanctissimum ordiné abrogat vnaquæque inordinatio animi : voluptatum affectio subigit animam corpori. Scelestior est amor diuitiarum , qui vtrumque tertio prodit ; & animam, & corpus vili tradit metallo , & iis , quæ extra nos sunt. Si alienant nos , quomodo vsurpant gloriam felicitatis rei propriæ ? Illi , qui alienus est , nihil proprium remanet. In hoc non tantùm refutatur hæc spuria fortuna:sed iam excluditur à societate , & amore nummi, legitima & vera ; priuatum,scilicet,cuiusque bonum & donum , pax. Non potest sibi aliquid dare , qui se non retinet. Quid de honoribus dicam , præterquàm alienissimi sint , & nos alienant ? Alienissimi sunt : quia minùs possunt esse opus nostrum , quàm voluptas,& diuitiæ. Voluptatem sine operatione nostra non cupimus:diuitias sine operatione alterius seruamus : at honos non est opus nostrum,sed est alterius. Non est honorati opus , sed honorantis : hoc ipso alienissimus , & quia non noster , & quia alterius. Satis hæc repulsa,vt deleantur è censu felicitatis , quæ opus cuiusque est. Alienant quoque nos,dum nostros nos faciunt,non Dei : (nec enim suæ mentis , id est , sanæ est , qui non sit , & pareat diuinæ.) Scientissimam,scilicet,rerum methodum in cardine corrumpunt.

Pro amoris itaque gubernaculo adnauigat *Cap.* 18.

fortuna, ſine diuitiarum, & exteriorum armamentis. Quiſque ſecum vehit expeditam gaudij officinam. Deus,& homo, ſolitarij ſatis ſunt: quiſque ſufficit ſibi: cuique, inquam, ſufficit, quod ſuum eſt. Vnum puto ex omnibus felicem, qui in ſe vno ponit omnia. Nihil ſe amiſiſſe reſpondit Stilpo reſtituenti Demetrio,quidquid ablatum fuiſſet militari iniuria, cùm Megara cepiſſet. Digna Chriſtiano vox: ſed neque indigna eius,qui conditionem ſplendidam, muneráque Ptolomei recuſauit, qui ingenitam intemperantiam domuit. Cum gula & vinoſitate,fortiſſimis euertendo animum pugilibus,fortem illum Virum natura commiſit, ad experimentum virtutis: ſed eos non debilitauit modò,ſed vicit; ſed deleuit ſine veſtigio, ad monumentum victoriæ. Totus regius Philoſophus Prienenſis, cùm capta patria,onuſti rerum ſuarum ſarcinis vniuerſi fugerent, nihil ſuſtulit: rogatus cauſam: Omnia mea,inquit, mecum porto. Nouerat rem portatilem, ſine onere tamen, felicitatem eſſe.Ille alter, Ariſtippus aliquis,poſt naufragium nudus,venit locuples Rhodum,cæteris iacturam ſuam lamentantibus, ipſe alacris: quia ex fluctibus detulerat ſua omnia, dum ſe. Adde,in ipſo naufragio, velut in arido, ſapiens ſtat,conſtat. Pectus ſecum portat,ſecurum portum,non modò maris,ſed etiam in terra,procelloſæ fortunæ. Iuſta laus Chariberti Regis a ſancto viro Venantio:

Qui portum in proprio pectore ſemper habes,

Tem

Tempestas nullo penetrat tua corda tumultu:
Ne sensu titubes, anchora mentis adest.

In Neptuni vlnis iactatus, si tranquillo corde, omnia in littus misit. Rectum cor omnia seruat, quæ seruanda sunt; nimirum, quæ seruari oportet, & seruata sufficiunt aduersùs pericula terræ, aduersùs minas cæli, aduersùs furias Inferorum. Non aliis armis, quàm exermis animi, audax, nisi arrogans, Epictetus prouocauit fortunam: O Iupiter, inquit, plue calamitates: stationem meam seruabo, non amittam bona mea, non pacem. Plue labores, plue pericula, plue dolores, plue ignominias, plue inopiam: nec importunitas laborum, nec timor discriminis, nec sensus cruciatuum, nec pudor opprobrij, nec incommoda paupertatis incommodabunt me, non obruent gaudium, non turbabunt quietem domesticam cordi, non munitam modò, sed securam. Ipsa pace dimicatur fortissimè. Omnia prælia vitæ vincit. Nihil ita aduersùs fortunam, atque pax præliatur animi. Non iracundia opus est; sed læto, blando, iusto tamen amoris modo.

Cap. 29.

Maiorem fiduciam pacis, & amoris ordinati, nobis præstet exemplum, & disciplina Pauli, sola amoris ordinatione armati, & nedum prouocantis, sed iactantis, & certi, quòd neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia posset illum sua dimouere à voluntate, suo separare ab amore, quem separauerat à se-

 perabili

parabilibus. Non exiguè fortis, non exiguè tutus erat, qui parum, & contemptibile duxit, certamina tribulationis, angustiæ, famis, nuditatis, periculi, persecutionis, gladij: aduersùs maiora audebat. Valentiores æmulos contemnens, non vim modò terrenam, & hæc vulgaria fulmina fortunæ, inopiam, discrimina, dolores, calumnias; super cælestes copias, & Spirituum exercitus vnus solus fidentissimè præsumebat. Quo gladio? quo clypeo? nisi voluntatis charitate, & pace ordinata? O quanta vis pacis! ô quanta vis inermium potuit esse! Resistit fortunæ, mundo: resistit Cælo. Parum hoc: neque creaturam aliam dixit posse separare. Fortasse meminerat infirmarum, ignobiliúmve creaturarum? Angelos, Principatus, Virtutes, Cæli robur, ac decus memorauit. Cur aliam creaturam lacessit, nouam prouocat, creandam valentiorem desiderat? Adeò super omnia est animus ritè, & aptè amantis, vt id, quod non est, lacessat; cùm id, quod sit, iam vicerit. Macedonis ardor solùm votis minor: victoriis enim & isto mundo maior, nouos expetiuit. Ita Paulus non aliis ordinibus, & phalangibus, quàm suæ ordinatione voluntatis, & fruitione amoris, parem æmulum non agnoscens mundum, vltramundanum meditabatur: tam sufficere sibi valet, valens commilitone Deo animus, vt solus superfluat cunctis, quæ sunt, & quæ essent; iis, quæ sunt, & quæ non sunt; iis, quæ sunt, & quæ possent esse; isto, & alio mundo, id est, duplici maior. Secum

locuples,

locuples, & pollens, discipulus Diuinitatis.

Nulli Deo thesauri sunt: omnia bona secum habet, ipse est. Nullus suæ felicitatis apparatus, nisi ipse. Frugalis beatitas est, & sine sumptu. Virum quamobrem rerum contemptorem se contentum solo, de felicitate cum ipso Deo contendere Philosophi iactarunt: quia vterque sufficeret sibi. Gestio mirabiliùs dicere: Deus sufficit sibi: sed non superest. Totum, quod est, necessarium sibi est. Ita tamen homo sibi (cum Deo tamen) sufficit, vt abundans sibi, & superuacaneum sit ferè dimidium sui: sufficit animus, superfluit corpus: adeò locupletes, affluentésque ipsa nos natura fecit. Non totum quod dedit, non totus homo requiritur gaudio hominis. De se superest, vt sit superior rebus, vt sit lætus, felix. Postquàm det portiones sui, manebit cum omnibus suis æquè diues, ac anteà: adeò pronum & exemptum homini licebit gaudium, non fortunæ modò donis, sed suis artubus; non immune modò exterioribus, sed innatis. Proscindatur manus, amputetur pes, resecetur brachium, eruantur oculi: amputata dextera, scissa tibia, secto armo, effosso lumine, poterit gaudere, retinere quietem sui, integrum virum esse. Integritati nostræ non requiruntur partes. Superfluunt artus, manus, pedes, brachia, oculi, & quidquid nobis deesse potest, non deest lætitiæ. Impertinens est gaudio, quod pertinet ad casum. Quidquid nobis excidere potest, non est, cur in censu nostrorum scribatur *Cap. 30.*

bonorum: ſemper enim, ait ſanctus Proſper,

Indemnis proprium ſeruat ſapientia cenſum.

Nihil vnquam mutuò accepit. Supremum fortunæ gradum poſuit Automedon, nihil debere. Vere quidem, ſi creditor fortuna ipſa fuiſſet. Puto eum, qui omnia fortunæ debet, etiamſi omnia poſſideat, in imo gradu felicitatis iacere. Nihil, aut minimum fortunæ habet, qui omnia ab illa habet. Sine alienis felix rebus eſſe poterit, cùm poſſit ſine ſe toto.

Cap. 31.

Dicat Antipater Cyrenaïcus, quid defuit illi, licèt defuiſſent oculi? Anne & nocturnum nullum gaudium poteſt eſſe? Ipſe orbitatem ſuam collacrymantes, aut ſolatus eſt, aut iocatus, quòd triſtarentur, flerèntque oculis ſanis, & nihil ſibi exoculato deeſſet lætitiæ. Pardulphus noſter, parentibus, amicíſque dolentibus cæcitatem ſuam, ipſe ſolus gaudebat. Noluit, cùm poſſet, impetrare ſibi viſum, cùm daret aliis: illuminabat cæcos ipſe cæcus: ſubleuabat miſeriam alienam, ſeruabat lætitiam propriam. Dicat Epictetus, num deſiderauit pedem validum, quominùs cælo amicus inuideretur, aut coleretur? Præſtat voluptas ſedens & quieta, quàm iſtæ fugaces, perniciores, & pernicioſiores quadrupedibus; &, quod peius eſt, peiores, brutiores. Mutius non egebat dextera, vt ſuæ gloriæ fructum carperet. Sponte venit ad bonos lætitia: non opus eſt arripi. Scæuolæ quoque laudem abſtulit Barlaam ruſticus inexcuſſo thure, exuſta dextera, immota, quia & inconcuſſo pectore. Potuit & ſine

manu

manu rapere gloriam Dei ; quid mirum , ſi Romanam. Attentiſſimum cælum aſpexit ſacrificium illud nolentis ſacrificare: & cùm ardentibus ſuis vidiſſet oculis , inuidebat ardenti manui. Anne Antigonus colliſo naſo , Philippus oblæſo crure, Philopœmenes ſine ventre , nunquam risêre ? aut Zeno ſcreata lingua ſemel ingemuit ? Anne æternæ miſeriæ ſe damnauit Ammonius præciſa auricula? Anne Agatha ſine lætitia, quia ſine vbere, muliebri decore , ſupellectili ſobolis, penu infantiæ? Dicat ſanctiſſimus Damaſus:

Fortior hæc, trucibúſque viris,
Expoſuit ſua membra flagris:
Pectore quàm fuerit valido,
Torta mammilla docet patulo,
Deliciæ cui carcer erat.

Non extra oſtium carceris exulat vita beata. Vbique capitur in omni anguſtia lata. Si licet in mundo lætari , licet in carcere. Mundus carcer eſt , ex quo ad cauſam dicendam ſui ſingulis diebus euocantur rei ; quòd autem meus carcer , magnus ille Vir Morus dicebat , aliorum Principum carcere ſit minor , beneficij loco habeo , cùm è malis minimum ſit eligendum. Quid hunc , vel illum artum diuido ? Diuellam cunctos,& corpus; ſi alienum ſit, omnia ſua animus habet. Seruiebat Barbaro Paulinus, ſeruiebat venditus Serapion, nullum membrum arbitrio ſuo ſtabat : ſtabat tamen animus, conſtabat gaudium.

Et,

Cap. 32. Et, ne limitatum ſit viri priuilegium, non modò abſque artubus conſentaneis naturæ: ſed, quod plus eſt, ſi repugnantibus conſtaret, ſecúmque ciuilia, genuináquetormenta geſtaret, &, vt de illo veriùs Charidemus Cynici Chryſoſtomi dixiſſet, ex tortoribus compoſitum hominem: nec tantùm, *ξυγκεῖσθαι δὲ ἡμᾶς ἐξ αὐτῶν δὴ τῶν βασανιζόντων, ψυχῆς τὲ, καὶ σώματος*· ſed tot carnifices habere, quot articulos; adhuc non præualerent obruere gaudium. Summus ille patronus delectationis, Epicurus, in ſummo die vitæ, quem beatum dixit, atrociſſimis viſcerum, & veſicæ doloribus inuaſus, velut offenſis, & in vindictam, inuidiámque defenſæ voluptatis graſſantibus, cum his omnibus animi lætitiam compenſabat, vt Hermaco teſtatus eſt. Docuerat & ipſe Metrodorum, ſiue crucietur, ſiue excarnificetur, ſapientem nihilominùs felicem fore. Poteſt inter corporis cruciatus enatare alacritas mentis, & fluctus, quaſſatióque fortunæ miſeræ ſpumare lætitiam. Egregiè Speuſippus, cruribus reſolutus, monenti Diogeni, vt ſe ipſum eriperet moleſta vita, reſpondit: Non cruribus viuimus; ſed mente. Eius rei eſt beatè viuere, cuius & viuere. Anima viuimus: & anima beatè viuemus, ſi benè. Sufficit felici vitæ, quidquid ſufficit vitæ. Tunc cùm minùs in corpore occupatur, magis in Capitolio ſuo, mente, auguſtiùs, placidiúſque recepta viuit. Illuc colligitur vita, vbi præſtantiſſima eſt; nec per futiles ſpargitur voluptates, nec diſſipatur

patur per sensus. Vnita vita viuacior est, vt vis coniuncta efficacior. Libenter has misceo Philosophorum memorias, vt pudor nobis sit non facere, quæ Ethnici, non est opus dicere, fecêre; sed, quæ dixêre. Pleraque adulterinæ virtutis sint, fateor: hoc tamen ipso nos arguet patientia vitij negligentiores, inertes, cùm fauorem contemnamus gratiæ. Quod in illis potuit malitia; si mitiùs sentire volumus, ratio; cur in nobis non poterit virtus, & Deus?

Nunc spectemus & nostros. Mirogenes sanus morbo, contentúsque corporis se totum continente lue, vota addidit: commiserãtes monebat, non corporis valetudinem sibi optare, non postulare precibus, sed animi. Aiebat: Deum oro, vt in hac infirmitate diutiùs durem. Adeò animus vigebat corrupto corpore. Quid iam egeret, qui nec corpore toto egebat? Non mirum, omnia munera Eustochij refutasse. Superuacua exteriora duxit, qui sibi superfluus fuit. Barnabas Anachoreta stimulum infixum noluit eruere, putridóque pede gratulabatur sibi. Respondebat admirantibus: Quantò magis homo exterior patitur, tantò magis interior viret. Iacturam pedis lucrum fecit animi. Dolor pretium, aut vadimonium lætitiæ fuit. Permisit verò se Medicis: sed, quia tantundem fuit, ac laniatoribus. Stephanus Libys phagedæna horribili lue corruptus, & ferè in dimidio sui cadauer ante mortem, quoad vsum membrorum, & fœtorem, non quoad sensum, qui solùm vitæ fecit fidem; patientiæ suæ *Cap. 53.*

superui

(nullo,niſi hærede,extincto!) poſſedit ante mortem : cùm, ſcilicet, mortalis fuit, non mortua. Caro, & ſanguis regnum Dei non poſſident: ſed,quia Spes ſine carne, & ſine ſanguine, quid impedit poſſidere ? Hæreditauit viua regnum Dei, cuius poſſeſſionis titulus, mors eſt; ſeu potiùs poſſeſſa eſt à regno Dei, & moritura citò, hæreditata à vita æterna. Argutè ait Iuſtinus Neapolitanus : *Κληρονομεῖσθαι μὲν τὸ ἀποθνῆσκον· κληρονομεῖν δὲ τὸ ζῶν.* Dicit & *ἀποθνήσκειν μὲν σάρκα, ζῆν δὲ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.* Quid reliquum eſt, quod contra conſtantiam ſtet, & animi tentet arma? Mórſne, mutilatio magna hominis, id eſt, dimidij, totius, ſcilicet, corporis ? Ridiculæ minæ non magis moleſtiam facient, quàm eum, qui cubitum eat, ſi adiuues exui.

PROLEPSIS IV.

Gaudium factitium eſt.

Cap.34. IAm ſiquidem propitiè actum nobiſcum : rebus enim non eſt confiſum gaudium. Frugalis apparatus, non modò corporis nudi veſtibus, ſed membris, imò animi ferè nudi corpore,ſatis eſt. Reliquum erit perſequi delectabilis huius artificij modum. Iacet in nobis tantæ operæ organum pretioſum;dicam, pretioſius mundo. Vilet tamen,quia torpet, aut vacat,quod ſo-

lùm

lùm negotiaturum erat. Reliqua, cùm vacent, & ſuperfluant nobis, exercemus, & ad officia lætitiæ vrgemus in caſſum: cur illud vnum, quòd neceſſarium eſt, libertatem voluntatis, otiari patimur? Quanti putabis eſſe poſſe velle, quæ libeant? Tanti, ac poſſe, quæcunque libeant. Tanti eſt libertas ad amandam, quanti potentia in amatam rem. Per illam fit homo ſuæ arbiter lætitiæ, & pacis. Licet fingere felicitatem pro libito: alioqui precaria fortuna, profeſtum eſt infortunij. Non eſt quid dominans & violentum, gaudium, aut mœror vitæ: aſſeclæ ſunt voluntatis, quæ, cùm libera ſit, liberum eſt, quibus velit, gaudere. Vbi non erit liberum lætari, ſi in ipſa calce fortunæ, in falce mortis, in face inuidiæ, in omni miſeriæ apparatu liberum eſt etiam ſeruis gaudere? Barbarus ille, (excidit aliud nomen, non potuit excidere gloria,) Hiſpanus ille obtruncator Aſdrubalis, domini vltor, poſthuma (rara auis) fide, qui retinuit nomen immortale ſine nomine, comprehenſus, inter cruciatus ipſos riſu exultabat, quaſi euaſiſſet: ridebat patiens, quod deflebant videntes, quod inuidentes; atque amœnitate frontis toruitatem ſæuientium terruit. Conditione ſeruus erat, opportunitate moribundus, loco odioſus, modo excruciatus: & tamen lætus, etiam ſine voto; & tamen ridens, etiam ſine paraſito; niſi fallar, carnifices ſcurras habuit; tormenta excitabant cachinnum; calumniæ erant facetiæ. Si vicit libertas ſerui violentiam tormentorum, & in ipſis armis calami-

D tatis

(nullo,nisi hærede,extincto!) possedit ante mortem : cùm, scilicet, mortalis fuit, non mortua. Caro, & sanguis regnum Dei non possident: sed,quia Spes sine carne, & sine sanguine, quid impedit possidere ? Hæreditauit viua regnum Dei, cuius possessionis titulus, mors est ; seu potiùs possessa est à regno Dei, & moritura citò, hæreditata à vita æterna. Argutè ait Iustinus Neapolitanus : Κληρονομεῖται μὲν τὸ ἀποθνῆσκον· κληρονομεῖν δὲ τὸ ζῶν. Dicit & ἀποθνήσκειν μὲν σάρκα, ζῆν δὲ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Quid reliquum est, quod contra constantiam stet, & animi tentet arma ? Mórsne, mutilatio magna hominis, id est, dimidij, totius, scilicet, corporis ? Ridiculæ minæ non magis molestiam facient, quàm eum, qui cubitum eat, si adiuues exui.

PROLEPSIS IV.

Gaudium factitium est.

Cap. 34. IAm siquidem propitiè actum nobiscum : rebus enim non est confisum gaudium. Frugalis apparatus, non modò corporis nudi vestibus, sed membris, imò animi ferè nudi corpore, satis est. Reliquum erit persequi delectabilis huius artificij modum. Iacet in nobis tantæ operæ organum pretiosum; dicam, pretiosius mundo. Vilet tamen, quia torpet, aut vacat, quod solùm

lùm negotiaturum erat. Reliqua, cùm vacent, & superfluant nobis, exercemus, & ad officia lætitiæ vrgemus in cassum: cur illud vnum, quod necessarium est, libertatem voluntatis, otiari patimur? Quanti putabis esse posse velle, quæ libeant? Tanti, ac posse, quæcunque libeant. Tanti est libertas ad amandam, quanti potentia in amatam rem. Per illam fit homo suæ arbiter lætitiæ, & pacis. Licet fingere felicitatem pro libito: alioqui precaria fortuna, profestum est infortunij. Non est quid dominans & violentum, gaudium, aut mœror vitæ: assectæ sunt voluntatis, quæ, cùm libera sit, liberum est, quibus velit, gaudere. Vbi non erit liberum lætari, si in ipsa calce fortunæ, in falce mortis, in face inuidiæ, in omni miseriæ apparatu liberum est etiam seruis gaudere? Barbarus ille, (excidit aliud nomen, non potuit excidere gloria,) Hispanus ille obtruncator Asdrubalis, domini vltor, post huma (rara auis) fide, qui retinuit nomen immortale sine nomine, comprehensus, inter cruciatus ipsos risu exultabat, quasi euasisset: ridebat patiens, quod deflebant videntes, quod inuidentes; atque amœnitate frontis toruitatem sæuientium terruit. Conditione seruus erat, opportunitate moribundus, loco odiosus, modo excruciatus: & tamen lætus, etiam sine voto; & tamen ridens, etiam sine parasito; nisi fallar, carnifices scurras habuit; tormenta excitabant cachinnum; calumniæ erant facetiæ. Si vicit libertas serui violentiam tormentorum, & in ipsis armis calami-

tatis gaudium ſuum potuit collocare, quæ violentia, quod telum fortunæ valebit intermittere, ſi fortiter nolimus? Adiungo regiam ſeruili cõditioni. Gelimeres, Vandalorum Rex, victus, vinctúſque cum cõiuge, cum liberis, cum familia, licentiam gaudendi habuit, & fortaſſe nunquam maiorem libertatem lætitiæ, ſine modeſtia. Ducebatur à Iuſtiniano in triumpho: cachinnanti tamen, & licenti diffluebat riſu. Putabatur alienatus mente præ dolore ſæuientis fortunæ: ſanum tamen ille ſe oſtendit. Rideo, inquit, fortunæ viciſſitudines, vt, qui modò Rex fuerim, iam ſeruiam. Negotium deſperatum habes, fortuna, ſi ridicula es, in quem tam ſeriò irata fuiſti. Quid præſumis poſſe luctum compellere, ſi tuæ artes, & vires riſui ſunt? Non ſolùm, cùm arrides, ridere facis; facis, & cùm excandes. Fœdus, & immodeſtus furentium geſtus faciliùs cachinnum mouent, quàm ſerena facies. Iam, ſi de cruciatibus, de infelicitate licet lætari, cur non ſaltem cum illis?

Cap. 35. Quid, quæſo, maius eſſet; libertas amandi, abominandíve quæcunque; an potentia efficiendi, fruendíque quæcumque amares, aut cuperes? Si volenti ſumptuoſum, & inſanum prætorium habitare, hoc ipſo enaſceretur ſuperba moles, conſtruerentur ſponte magnifica ædificia, cælatis fulta columnis, marmoreis diſtincta atriis, teſſellatis capacia cubilibus, bracteatis compta parietibus, vt votum eſſet, & exemplar, & artifex: ſi conſpatiari libuiſſet per amœniſſimos

mos hortos; Thessala Tempe, subitò parturiret tibi humus Paradisos, & Elysia arua: si libeat liberalem esse, repentè Lydij thesauri, lateres Crœsi, terram pondere suo fatigarent pro te: & sic in reliquis cupiditatem superaret facultas, desideria euentus: omnem istam pernicem potentiam, hanc Mercurij virgam vincit libertas amandi; nec desiderat voluntas suæ tranquillitati, & gaudio prætoria, Paradisos, gazas: melior sibi virgula diuina est: omnia habet, si nolit: vsusfructus vtriusque est idem, non cruciari, & pax animi. Habita virga illa, caduceus pacificans. Verè dictum de Christo, qui omnia contemnere docuit:

> Πτηνὰ πέδιλ' Ἑρμῆν, χρυσέην καὶ ἀφείλετο ῥαβδὸν.

Priuauit Mercurium alatis talaribus, & aurea virga.

Virgam virtutis ipse emisit ex Sion. Minori pignore æquiualens pretium continet, qui contemnit: & compendiosè illis commodis perfrui licet, sine strepitu, sine inuidia; tacita quadam, pacifica, subita, & felici, vt sic dixerim, felicitate. Angusta iactatio fuit illa Seueri: Omnia fui. Omnia sum, dicat Vir. Omnia est, cui nihil deest. Sed rectè adiecit ille: Omnia fui, & nihil expedit. Oppositum dicas: Omnia sum, & omninò expedit. Hippias, nobilis Sophista, cùm venit certamine Olympico Pisam, nihil eorum, quæ secum tulerat, aut emit, aut accepit: omnia ipse sibi propriis parauerat manibus, calceamenta, vestes, gestamina & ornamenta, quibus non indutus solùm, sed splendidus fuit; interulam, tu-

nicam, purpurámque domi fecerat, balteum Babylonica pictura variegatum colorarat, annulum manus circulauerat, palam clauserat, vnionem scalpserat: omnia sibi fuit, textor, aurifex, sartor, faber, sutor, multiscius sui artifex. Non est, quòd inuideat animus tot artes: omnia pensat artificium voluntatis: ipsa sibi mensam Solis apponit: omnia sibi non facit, sed dat: maior gratia, labor minor. Laus Hippiæ fuit nihil ab alio petiisse: sed negare non posset, à se laborem exorasse, à fortuna materiam, à natura tempus. Citò tamen sibi dat omnia (ideò gratiosior) qui nolit. Sine elaboratione habet, in quo diu laboratur efficiendo, angitur conseruando, timetur cauendo. Expertus hoc, qui fauore imperiali ab inopia ad summam opulentiam euectus, se querebatur insidiis sui Imperatoris somno, & otio priuatum. Quid ampliùs habet, qui diuitiis, aut insidiis potitur, si vtrisque vigilat? Quid exigeres ab ambitu ædium, ab amœnitate hortorum, ab affluentia diuitiarum, nisi gaudere? Hoc præstare potest voluntas sine tot adminiculis, & cum immunitate curarum seruandi, possidendi, prouehendi. Pereuntium enim amatorem rerum quodam miseriæ dilemmate intercipit necessaria calamitas, siue optet, siue possideat, siue donetur, siue multetur votis. Verissimè sanctus Prosper ait:

Seu caret optatis, seu fruitur, miser est.

Nihil puto interest marcere timoribus, an desideriis. Parum refert, propinetur cicuta aureo calice,

lice, an fictili. Eamdem desideria carenti, timores fruenti, ministrant tristitiam. Quamobrem voluntas abstemia fortunæ,& recta,ocyùs ad felicitatem venit suis irrita votis, quàm praua compos: imò illa sæpè, ista nunquam. Non semper est felix voluntas impleta. Illam felicem puto,quæ impleri non expectat.

Lætitiam possessionis cùm habet, valet ex contemptu capere, si careat. Gaudium habendi cùm amauerit, potest compensare non habendo,si fastidierit. Commutet vota, commutauit gaudia. Facillimum est totius miseriæ remedium, mutatio cupiditatis. Transferat desiderium, & salua omnia fient. Qua parte sæuit fortuna, eludat desultoria libertate. Transultando præstringemus miseriam, eludemus ludentem fortunam.Æquè licet hæc cupere,ac odisse:æquè licet gaudere obtinendo,& carendo, pro præuio affectu. Licèt liberum non sit habere, liberum est nolle: & perinde est possidere, ac non velle. Compendium cupiditatis supplet omne impendium, & prodigalitatem fortunæ; cuius cornucopia vberior est inopia amata Leuius est non acquirere,quàm amittere:facilius carere,& contemnere, quàm consequi. Cur non eligimus, quod leuius, quod facilius, si magis securum, si non minùs fortunatum? Semper manet semita aliqua,quæ paci,atque gaudio pateat.Si iter possidendi occluditur, via contemnendi est regia,& expedita semper. Nucleum suauem, etiam sine putaminibus, accipies; cur non & lætitiam sine

Cap. 36.

his, quæ illam continere putas? ſine lætis dico, quæ cortices ſunt lætitiæ, non lætitia: poteſt ſine illis eſſe. Delectatio ſequitur affectum, non res. Neſcit ſedere in poſſeſſione, aut priuatione rerum, donec voluntas hæreat, aut horreat. Si ita felix aliquis eſſet, vt quidquid videret, haberet, & poſſeſſionem cupitorum ſolùm oculis acciperet, non eſſet felicior, quàm qui poteſt, quidquid videt, non cupere. Stabilis fortuna eius eſt, cuius poſt currentem fortunam cupiditas non currit. Quid opus habes, palentur cupidines tuæ? Immobilis ſolùm eſt, qui aſſequitur felicitatem; iſtam dico, quæ ſine ſtrepitu eſt, quæ intus latet, quæ verè pax eſt, cuius es conſortio æmulus Diuinitatis. Non ſine magno ſacramento apoſtolicus, & cæleſtis Vir, S. Iuſtus, cuius meminit diuinus Lucas, (vt puto cum Maximo, Monothelitarum maximo triumphatore,) pacem Dei ἀφθεγξίαν vocat, & ἐπὶ πᾶσαν γιγνωσκομένην πρόοδον, ἀκινησίαν. Silentij laus, patientiæ opus, quietis meta, pax eſt, & felicitas.

Silentium, ſiue inloquacitatem. Ad omnem progreſſionē, qua cognoſcitur, immobilitatem.

Cap. 37.

O quàm citò, quàm pacificè, & ſine copiis, potes mundi, & rerum omnium potiri; imò prodigere, ſi deſpicias! Nondum dimidium Orbis adeptus fuit miles Macedo: ſi tu contemnis, dominus totius es, & renunciaſti aliis, contentus tibi, liberalis reliquis. Munificentia tua, Orbis eſt. Ad ſummum, regna dabat Alexander, non mundos, quos non niſi in votis habuit, & lacrymis; priúſque vidit Diogenem dominum omnium, dominum mundi, quam ſe; & plus habuiſſe innocenter,

nocenter,& sine cæde, quàm inhumanè ipse, & tot cladibus. Quid post longam vsucapionem felicitatis, rerúmque crebrum vsum solet haberi, nisi fastidium, etiam iucundarum? Idem habet ante felicitatem, qui contemnit Perinde est contemnere, ac diu felicem fuisse: par exitus vtrobique. Quot tacitos & maiores Alexandros libertas sua facit, qui mundum despiciunt, & vtendum concedunt aliis, id est, donant; nec digna se munera eius putant? Superat in hoc (æmula virtutis) auaritia fortunam: plura vota illa habet, quàm hæc dona. Nónne & superabit virtus plura contemnens, quam fortuna iactat, quàm neget? Inuentio auaritiæ est, post omnia posse optare aliquid. Sunt cupiditates, vt numeri: nulla est, post quam non sit alia. Idem hîc mihi videtur dicendum, quod argutè Seneca videns Neronem occidentem plurimos, quotquot de imperio cogitare existimabat. Dixit: Licèt plurimos occidas, attamen non potes successorē tuum occidere. Ita est: etsi consequatur plurima cupiditas, non potest vltimum consequi, post quod non cupiat aliud. Virtutis autem ingenium est, post nihil habere omnia. Itaque libertas amandæ, non possessio rei amatæ, radix lætitiæ est. Multi plùs gauderent, si non haberent, quæ habent; quàm alij lætarentur obtinendo: cruciantur optando.

Quid rerum mutationem deploramus? Demus alicui fidam fortunam: importuna erit, & molesta, & non credo placituram. Ad nauseam *Cap. 38.*

Samio tyranno fuit, qui solùm visus fortunæ partus; cæteri priuigni, aut alumni. Et tamen maternos fauores, quia continuos, ægrè tulit: doluit importunam felicitatem: voluit, aut reiicere, aut interpellare, abiecto pretiosiore annuli pignore, (reseruabantur odia posthuma:) non potuit. Volens perdidit, inuitus reperit. Vnus fuit, quem felicitas persequeretur, & inuaderet coràm, præter morem suum. Alioqui persequitur felices suos fortuna; sed cùm fugit, aut ducit illos. Demus ita ad gustum cum aliquo actum, vt prosperitati obligaretur: genus infelicitatis esset, alligatam felicitatem gestare, nec posse aliquando excutere. Hanc extraneam dico. Plures infelices se putarent, si necessariò futuri essent felices. Fuissent miseri, si necessariò Reges. Maius igitur est bonum, libertas cupiditatis, quàm prosperitatis necessitas: magis enim fortunat, posse contemni fortunam, quàm ipsa regna. Imperia multi recusarunt; alij, quia non potuerunt, miserrimos iudicarunt se; & hoc ipso fuerunt. Neminem fallit miseria: si putetur, est. Hoc ipso, quòd falleris, verissimè miser eris. Quidni miseriam putarunt feliciorem necessaria felicitate? Genucius exilium æternum anteposuit regno. Gordianus purpuram, nisi coactus instantibus gladiis, noluit accipere. Secundum rerum malum putauit imperium; secundam post mortem, duxit secundam fortunam; inter purpuram, & necem dubius fuit. Quæ miseria maior, quàm vbi fatum, & sceptrum de necessitate certant?

Dicam

Dicam iam non aliquem, qui recusauit regnum: sed, quod maius, matrem, quæ illud recusauit filio. Lusitani in Regnum Ternatense Aërium puerum decennem elaturi, à matre quæsierunt: renuit illa primùm: deinde muliebribus armis, lacrymis, precibus, mox robustiùs amplexibus, & viribus, & denique maluit occidi, quàm filium Regem videre. Vnà è brachiis matris ereptus filius, & matri ereptus præcipitio spiritus. Adeò magnum infortunium est necessitas fortunæ. Vicit Philosophia barbaræ fœminæ, Iauæ natione, ambitionem Romanæ Agrippinæ. Hæc voto imperium filij, suæ præposuit vitæ: illa maluit mori, quàm filium imperare. Gaudium sancto Patriarchæ Iacobo ex nuntio viuentis Iosephi temperatum fuit, vt illud sustinere viuus posset, quòd simul annuntiaretur imperasse Ægyptiis. Nullam lætitiam hæc felicitas excitare potuit: sibi sufficere dixit, si adhuc Ioseph, filius suus, viueret. Non seruiuit fortuna filij lætitiæ patris: deseruiit tamen vitæ, ne vita filij parricida esset, vt fuit in Romana fœmina. Timuit prudens senex forsan, mutatos in aula filij mores: timuit certiùs mutabiles fortunæ. Neutrum nuntium seorsim sustinere fortasse posset, aut gaudio, aut tristitia victus: vtrumque sustinuit vicissim attemperatum. *Cap.39.*

Pluris igitur est libertas fortunæ, quàm si in te solum decoqueret illa totum patrimonium, & cum iureiurando repetendum negaret. Plura solùm potest fortuna dare; voluntas satis. Ma- *Cap.40.*

 gnum

gnum intereſt diſcrimen inter plus, & ſatis habere: illud eſt limen cupiditatis, iſtud limes. Semper in veſtibulo cupiditatis eſt, qui cupit. Vndecumque incipitur, ſine vltima. Ex quauis cupidine ingreditur auaritia, etiam ingreſſà. In corpore infinito quamcumque partem aſſignes, æque diſtabit à fine, ac priores. Vndique medium eſt, nullibi extremum. Quodlibet punctum eſt centrum. In medio iacet. Vaſtiſſima, infinitáque moles fit deſideriorum. Ex quolibet æquè diſtat terminus, quia nullus. In vnoquoque auaritia in centro eſt ſuo. Vndecumque ambitio in prima eſt linea. Vbi terminus nullus eſt, totum eſt initium. Adeò ſingularis genij eſt cupiditas, vt eius terminus nullibi ſit, & eius principium vbique. Poſt plura ſunt alia; poſt alia, omnia; poſt omnia reſtant auaritiæ vota; poſt ſatis, nullum. Diuino artificio fabricata eſt voluntas humana: in ea vna cuncta continentur, quia valet compenſare omnia, valet ſuperare. Peritia artis eſt, breui plura reſumere, & in cælatione exigui vnionis exprimere ingentem figuram ſuis abſolutam, ſuis magnam in paruo partibus, vt in Alexandri annulo. Maiori aſtutia elaborata voluntas, cùm vna ſit, plùs quàm omnia comprehendit. Ipſa eſt compendium gaudiorum; ſua tamen conſtantium magnitudine, & numero. Nihil opus habet mutuare à fortuna, quod non intus habeat; nihil deprecari, quod non queat eludere: cui mirabilior eſt vis, quàm annulo Gygis; nec minùs per eam ad regnum fortunæ ſcandere licet, quàm

quàm ad Lydium. Palam annuli si ad se conuerteret Gyges, inuisibilis fiebat, tutúsque: si à se ad extrinseca auerteret, rarum immunitatis priuilegium amittebat omnibus patens, visibilis etiam inuidentibus. Ita cupiditas, si in se reflectatur, quisque securus erit, inuisibilísque fortunæ suis illum non attacturæ iaculis, locupletissimum assequetur regnum: at, si ad exteriora conuertat, tunc scopus proponitur fortunæ, tunc conspicuus & euidens rapidis exponitur telis. Adhuc incruentus & indemnis, miser erit solo timore miseriæ. Contrà erit is, qui introuersæ cupiditatis est: etiamsi non sit aliud, de quo gaudeat, de securitate gaudebit, inter cæca & volantia fulmina stomachatæ sortis perpetuò ridens, & columis.

Cap.41. Anne mendacium, aut quid impossibile monebat Diuus Paulus, cùm ciues Thessalonicæ hortabatur semper gaudere? Nesciebátne alloqui homines, an Deos? Si homines, mortalésne, an immortales? Mortales planè nouerat, in quos gladius, furor, inuidia, insidiæ, iniuriæ, curæ, morbi, & omnis denique miseria sæuit, & suarum virium facit non modò experimentum, sed ostentationem. Anne Epicureos aliquos, qui omnibus indulgentiis voluptatis resisterent tot copiis tristitiæ? Non, nisi Christi discipulos, in quos super omnia humani generis pericula adiectum est maius aliud, ipsum genus: in quos insurgebant parentes, mundus, Infernus; qui nec sui securi sunt; quibus omni voluptati vltimum vale,

vale,& æternum dicere opus erat; omnibus, quæ possidebant, nuntium mittere, maxime pro disciplina illa veteri, & nouitio feruore. Ad hæc sciebat, non quosuis, sed Thessalonicenses viros, tunc temporis bonorum suorum direptione, malorum inuidia, insidiísque non concussos, sed oppressos, nec tutos morte interminante superstitibus, de sublatis. Inter has machinas miseriæ, inter tot organa mœroris, inter tot torméta fortunæ, quid suasibile putauit, sine interpellatione gaudere. Opus istud indefessi gaudij, solius animi est. Quomodo hunc intercidere valebit fortuna, quem cædere non valet, nec cæsura videt? Nihil cum animo est illi. Inter mortalitatis iniurias ius quoddam immortalis tranquillitatis retinere potest, Deo immortali similis homo moriturus.

Cap. 42. Deificum Philosophiæ munus censuit Hierocles, illiúsque studiosos dixit Deos mortales: Diuinitatis titulum tribuit ob similitudinem: addidit mortalitatis ob mutationem, & transultationem fortunæ, quæ, quia sinistra, inuitè adhuc bonos verberat impotenti sui illa manu, & errore impetus. Falsus est: æquo titulo Deitatis, & immortalitatis æmulatione gestiunt. Independentia rerum, & sui solius suspensio mortales facit; immortales possessuros suam sine vsurpatione interpellante pacem. Similis virtutis statua Deo æternitatem meretur. Vsurpo hoc dictum Procli à diuino Epiphanio, & Methodio traditum: quemadmodum Phidias, cùm Pisæum simula

mulacrum fabricasset, oleum circum pedes effundi iussit coram ipsa statua, ex ebore enim erat; vt ipsam immortalem conseruaret: non minùs summum illum rerum Artificem, quàm manuarios, sui simulacri constantiam prouidisse. In ipsa similitudine interruptionis causa est. Quæ similitudo Dei? Immunitas fortunæ, & sufficientia sui. Hæc, quia casu immunis, stabilis; cuius quietem nec turbabit lex fati, nec illex fortuna interpellabit, nec seueritas mortis, nec leuitas sortis, nec seria vnius, nec ludibria alterius. Factitius Deus euadit misellus homo immuni, perenníque beatitate, solius voluntatis inauguratione. Si ars aliqua esset, quæ homines in Reges efferret; si robur sub ingenium caderet; si elegantia, artuúmque proceritas industriæ pareret; si vis perspicax, aciésque mentis artificialis foret; quis pretio, quis labori parceret? quem non reddidisset largum auaritia, audacem cupiditas? Cur, quia inuentio non sit fortunæ, nec ars efficiendi Reges, dominósque terreni anguli; sed Deos Dynastas sui, fortunæ, mundi; torpemus, & impatientes lucro deificæ dignitatis sumus? Quæ mutatio nostri generis est, vt solùm Diuinitatem iam fastidiat cupiditas famelica omnium, nisi eius solum, quo satiari potest? Vbi nunc est antiquus ille ardor primo coætaneus homini, cùm voluit esse sicut Deus? Supplicium est præsens, fastidium præteriti appetitus. Crimen fuit in scientia, & intellectu concupiscere Diuinitatem: virtus est in amore, & voluntate

conse

consequi. Tædium huius, pœna est illius auiditatis. Errauit Adam in modo, non in appetitu. Hoc patrimonio similitudinis suæ donauit Deus hominem, fœtum vltimum, velut Benjamin dilectum, & Bennoni charum, æquè filium dexteræ suæ, & doloris, exclamat S. Hilarius:

O felix animal nimiùm, cui dextra Tonantis
Est pater.

Dicam, ô felicius! cui dolor Dei est mater. Manibus suis fecit Deus hominem, doloribus refecit. Non igitur, quem sic dilexit, Benjamin, exhæredem relinquit: sed in similitudinis suæ portione hæreditaria instituit adeunda, non inflatione scientiæ, sed modestia voluntatis. Frustrà ad similitudinem diuinam natalitia humana celebrantur, si appetere, & imitari illam non liceret.

PROLEPSIS V.

In quo sit gaudium.

Cap. 43. QVoniam suæ alacritatis architectus esse quisque habilis est, ante elaborationis eius modum, oportebit, in quo pax animi, gaudiúmque sistat, præmittere. Gaudium est quoddam silentium appetitus; quædam modestia ambitionis; quoddam claustrum cupiditatis; quidam thronus iam considentis affectus; quoddam sine fastidio epulum cordis; quædam præda voluntatis;

tatis; quædam mors desiderij; quidam auaritiæ limes; quædam contesseratio animi, & rerum; quædam adæquatio amoris, & rei amatæ; quædam societas voluntatis, & eius, quod optabat; quidam aspectus desiderati; quædam præsentia cupiti; quidam occursus quæsiti; quidam contactus; quidam amplexus boni: & denique, vt hæc complectar, quoddam Satis. Non totum tamen in rebus considet, vix pede altero contingit, quatenus sit nexus, & consensio earum atque voluntatis, quasi mutuo connictu, respectúque vicissim sibi respondentium, reciproco attractarum complexu, adæquato conuenientium implemento. Omne gaudij opificium hæc completio est, si nihil cauum restet voluntati. Qui gaudet, contentus dicitur: quia tunc gaudet voluntas, cùm continet quidquid capere valet, aut volet; id est, quidquid exoptare; velut calix, liquorem. O raram rem, aliquam fidam ex rebus lætitiam! Omnia præter Deum curta sunt voluntati, & grandi peccant paruitate.

Ad diuinam normam structa voluntas est. *Cap. 44.* Quantumuis dilatentur, quantumuis inflentur, quantumuis explicentur hæc contracta, quæ vulgus bonorum titulo honorat, & super pedum digitos insurgant extremos, surrigant ceruicem, attollant frontem; minoris staturæ erunt, atque ex hac diligentia infirmiora, instabiliora, ridicula. Omnia minus sunt, si nostrum expandamus sinum: inæqualia nobis, nec implebunt. Vestis Zachæi adaptari non posset artubus Goliæ: nec

Gigantis

Gigantis calceum impleret pes paruuli. Si vaſtus Oceani alueus exſiccaretur, ſtilla aquæ non poſſet impleri. Anne cauum, quo poteſt capi Deus, occludet gutta vna mellis, aut flatus aëris, aut glebula luti? Quidquid, inquam, volupe ſit, quo mulceat libido; quidquid honorificum, quo ambitio inflet; quidquid opulentum, quo conſpurcet auaritia? Diuinis typis, iuxta Athanaſium, efformata voluntas eſt. Non mirum, ſi minus illi ſit, quidquid Deo eſt minus. Quomodo vaſta illa inanitas, Deum exceptura, ſolidabitur rebus inanibus? Solo intus Deo contento contenta eſt. Solus, qui eſt omnia, quadrat cupiditati. Solum illum, qui ſit omnia, dico: nam, nec omnia quadrabunt, niſi illud, quod ſit ſolum, omnia. Iam aliquid maius eſt, quàm omnia; vnum, quod ſit omnia. Addit ſuper omnia gloriam ſimplicitatis, & in vnitate cunctorum adampliat virtutem, magnificat præſtantiam, creſcit in infinitatem. Vnio ſolùm ſatis eſt incremento, quid erit ſimplicitas? quid vnitas? quid ex vniuerſis vnum non vnitum, ſed vnitas? Non eſt, cur pingatur puſillus amor: ſuper omnia eſt: cum Deo ſolo audet componi, ſéque cum illo metiri.

Cap.45. At legitimum licèt gaudium, genuináque ſatietas voluntatis, Deus ſolus ſit; in cæteras inde dilabitur. Res viatica quædam & modeſta lætitia, proludium & prælibamentum illius. Suus eſt propterea voluntatis vſus, & modus tranquillitatis: vt, licèt iſtis rebus prætereuntibus, properantibúſque ad interitum non ſedeamus;

ſiſtamus

ſiſtamus tamen,& perfunctoria fungamur interim, factitiáque felicitate in hac vita, quæ ſaltem amarorem eius tergat, fortunam expiet, & inaniam voluntatis,ſi non repleat, expleat. Duplex quies humani cordis eſt, vna appetitus, altera motus eiuſdem appetitus. Illam primam habere valemus, dum figimus cupiditatem in vno, determinamúſque, nec per rerum angulos oberramus vagi bonum reperturi. Intento tamen,inuentóque iam bono,tunc procedit motus appetitus ad fixum,ſtatúmque aliquid, cuius deinceps peregrinatio ſuauis eſt: quia non ſit error, ſed iter. Magis tunc laborant, & anguntur viatores, cùm quærunt iter, non cùm itinerantur. Eſt in vitæ huius via ſua quies, dum cupiditas non palatur. Aliud eſt quærere viam, aliud ire. Illud fatigat; quia inquietum,& incertum:iſtud etiam voluptatis cauſa ſumimus;ante terminum ſolet etiam quieſcere viator.

Verùm, nónne omnia nuper calumniati ſumus,minora, curta, & puſilla, præ capaciſſimo voluntatis gremio? Quomodo inane illud immenſum occupabunt? Vtique omnia exigua ſunt;&,ſi cupiditas ſe aperiat, cuncta non opperient. Poteſt tamen ſinus noſter laxari, & ſtringi: explicari poteſt, poteſt complicari. Eâ aſtutiâ fabrefacta voluntas eſt, vt, licèt immenſi ſit fundi, arctari ſciat, & minimis quibuſcumque conuenire,adæquatam rebus fieri, hoc eſt,quietam. Duo,quæ inæqualia ſunt,alterutro poſſunt modo pariari inuicem:ſi, aut maiori detrahatur, *Cap.46.*

aut minori addatur: aut contrahendo illud, aut istud protrahendo. Non sunt res tantæ, vt iactatum tolerent; facescent in nihilum: non sunt tales, vt sustinere onus possint; infirmæ sunt: additamentum quodlibet grauabit, aut obruet. Remedium in voluntate erit: non è chalybe, aut ferro facta; è cera potiùs est: nata hîc miseriis, & misericordiæ: densari potest; expandi potest, dilatari, & constringi: è materia ductili est, quę in se colligitur, & è se producitur arcana quadam virtute ex libertatis vi: nunc ampliatur, nunc resumitur adæquatura se rebus pro cuiusque magnitudine: ita sinum eius constrictum occupant parua: licèt naturalem mensuram non compleant, explent artificialem; quod quieti alicui satis est. Hoc rarum est priuilegium libertatis, se accommodare minoribus; æquare, cui voluerit.

Cap. 47. Felicitas infinita est, parem esse cupiditatem cupitis: non dico ob ambiguitatem magnitudinis; sed, cùm æqua est cupiditati potentia. Infinitum quid est, finire vota: ipse terminus cupiditatum immensus est. Erramus tamen, cùm post interminabile oberramus; &, quod interminatum est, non quærimus. Quod tamen naturâ Deus, arte virtutis potest mortalis æmulari: & quod nequit potentia humana, potest abstinentia. Igitur, cùm gaudium non in rebus commoretur, sed in ista stet contesseratione, & adimpletione, pro libidine voluntatis; quacumque re voluntas expleatur, hilaris & tranquilla manebit:

bit: quia plena,tam in labore,quàm in mollitie; tam in cruciatu, quàm in delinimento gauiſura. Æquè vtriſque compleri licet. Vrceus melle impleri poteſt, æquè ac felle: quodvis infundas, plenus erit. Siue pyxis aloën,ſiue ſaccharum capiat, vtroque opplebitur: ita rebus ſine delectu duris, blandíſve voluntas referta erit. Si ſe accommodat,conſtringit,& velut Heliſçus paruulo commetitur, dum nihil vltrà velit, quàm habet, aut habitura eſt; ſiue labor, dolórve; ſiue alia ærumna ſit maior. Nullus labor acerbus eſt patientibus, ſed nolentibus. Nequaquam putes extra fidem,moleſta,ærumnosáque lętitiam voluntatis poſſe alere: ipſis miſeriis poteſt nutriri felicitas. Nemo eſt miſer, qui ſua miſeria eſt contentus: potiùs, quòd ex voto in miſeria viuat, fortunatum dicam. Nullus eſt infelix ſenſu aliorum. Qui ſua conſcientia verè felix eſt,non erit falſo iudicio calamitoſus. Quis beatior, quàm qui agit ex voto ſuo,& res pro voto aguntur? Fabios,Camillos, Regulos paupertas & afflictio non moleſtarunt: quia non extra votum. Quid intereſt, quòd inops ſit, qui hoc vult eſſe? Quid refert, inglorius ſit, qui honorem reſpuit? quominùs lætiſſimus ſit, cùm id ſit, quod vult, plena & ſolidata voluntate? Deſideria ſunt rarefactiones, & productiones illius: at,ſi plena etiam abſinthij ſucco, gaudens perinde erit; expleri, gaudere eſt.

Quid cauſæ fuit, quòd Attalus regiis deliciis, *Cap.*48. licentioribus, inquam, omiſſis, olitor maluiſſet

fieri,& rusticam curam, quàm publicam gerere; hortos fodere, quam in soliis sedere; germina serere, quam imperare? Quid vt deinde ærariæ artis fabricæ vacasset, cui aurum vacabat, ærarium, & supellex, satis est dicere sua, Attalica? Laxauit cupiditatem regno & opibus gauisus, siue gauisurus,(vix aliud sui bonum diuitiæ,quàm spem præbent:semper bona est;hoc tamen ipso mala, quòd bona: hypocrisi enim laborat:) resumpsit verò, cùm ager placuit. Quid, quòd Cincinnatus honorem annuum voluit, continuum noluit? ampliauit illic, collegit hîc, cùm se ad rus collegit? Ibidem Africani ambitio desiuit: inglorio tunc quieuit tota gloria laborum: ille in merendis honoribus præmia duxit, labores in recusandis. Æquè in vtroque laborauit, in merito, & in modestia, in qua maius meritum. Pro præmio fuit non cessare mereri. Tunc honos

Inferior virtute fuit, metuitque repulsam
Obuia maiestas. Doluit fortuna minorem
Se confessa viro. Magnum, delata potestas;
Maiorem, contempta probat.

Dignus solùm dignitate est ille, quo dignitas non est adhuc digna,sed candidata. Prouidentissimi isti è fortunæ palmis vltrò exilire elegerunt, quàm cadere,aut proiici. Cadere periculum,proiici contemptus,exilire virtus est. Hanc magnam felicitatem habuerunt, non vinci felicitate. O quàm magna virtus fugere fortunam, deinde resistere, maxima fugare! Robusti animi

est

est reluctari fortunæ, fortunati non cedere. Quid fecit Solonem recusare thronum? Pulcherrimum locum nouerat: sed, qui exitum non haberet; séque paucis, modicísque, vt peruiis, adaptauit. Quid Audentium abnuere imperium? Constrictio cupiditatis. Quid Seuerum inter blandimenta sortis, & adulatorum, in comitiis voluptatum, diuitiis, potentia, immunitate? Imperator erat, & nescio, an dignus non mori, quàm non nasci. Seueritas condemnabat natiuitatem, vtilitas publicæ rei mortalitatem. Quid, inquam, fecit, vt leguminibus contentus esset; & adeò assuetus, vt carnem pro negato veneno sumpserit, qua expirauit? Accommodatio voluntatis. Nec aliud Antisthenem, Zenonem Cittieum lætos, vt ego ad summũ puto, vt ipsi, beatos in omni austeritate, siue miseria vitæ fecit.

Cap.49. Nostros prætereo, qui modicis vixerunt contenti. Deo pleni erant, quid mirum, tanto hospite si omnis occupatus locus, aliis spatium rebus non linqueret? Quid mirum sit paruo contentus, in quo Deus contentus occupat multùm? Nihil apud se sustinent, cùm teneant, quod est omnia. Quid mirum, cælestis ille vir, Franciscus Lupius, nostri Ordinis clarum, non solùm miraculis, sed miseria sua decus, postquàm omnia reliquisset, cunctísque spoliatus præter se, quia non se nudum vidit, si pallium dedisset egenis? Neque enim satis erit paupertatis amans, cui non exundet amor in pauperes. Vbicumque res amata conspicitur, trahit, instar magnetis, corda. Vltra

humanam gloriam factum istud fuit: nam, si gloriatus Christus frustum dimidiati à Martino pallij coram Angelis ostentabat, & penè præsumebat, non honestiori purpura arrogans, sibíque augustus; ecquis gloriæ pretium æstimauit, cùm ad reliqua vltimæ misericordiæ, & paupertatis argumenta pallium Lupius adiecerit, quod in partes diuisit pauperibus, vt, licèt diuisum, ad plures veniret totum? Sed, quamuis vltima hæc gloria, non fuit vltima charitas, nec extrema paupertas: tunicam deinde scissam totiens donauit, quot in frusta dispertiuit. Nec dum hîc stetit virtus, quæ nescio qua arte cum summa inopia summam beneficentiam amicauit, vt nunquam defuisset homini munus, cui defuerunt omnia: tam est absque fundo, vel cum ingenio, miserationis ærarium. Quin, sicut extra gloriam iam eius misericordia abiit, ita extra viuos. Cadauer nudum mox videns exuit se subucula restanti, & decenter humat. Imitatus Martini officia in viuos, superauit Bessarionis charitatem in mortuos, qui superhumerale dedit defuncto. Aliquid magis necessarium donatum à Lupio video, Martini, & Bessarionis laudem in se cumulante. Quid appellem hominem adeò subsistentem sibi, secúmque? Fortasse prouocatorem Pauli, cùm vltra disciplinam suam, etiam ea, quibus indueretur, non reseruauit; nullis, quibus tegeretur, contentus? An æmulum & repetitorem innocentiæ Adami: quia sola nuditatis sinceritate gauisus? An Dei familiarem, contribu-

lem,

lem, & diſcipulum: quia ſe ſolo, ſine adiacenti, lætus? Quid iam poſt omnia, poſt pallium, poſt tunicam, poſt induſium reſtabat, niſi ſe dare? Dedit, non ſe excuſauit: & cùm opibus non potuit, ſubueniebat operis: nudus vixit, nudus obiit, poſthuma adhuc virtute. Tam miſericors fuit, vt ipſe fieret miſerandus, non miſer: nam hoc eſt cordis negotium, non aſpectus. Licèt omnia reſpueret, refertus Deo erat. Paupertas nomen in illo amiſit: faciem potiùs miſeriæ habuit. Miſeria in illo ſubſtantiam amiſit: rem potiùs, & ſtatum beatitatis habuit. Non illum dumtaxat amor inopiæ; ſed copia amoris inſtigabat.

Prætermitto igitur Viros ſimiles, qui reiecêre magna omnia, ob anguſtias voluntatis non conſtrictæ ad exigua, ſed expanſæ; plenæ tamen diuino Spiritu, aliud minimè capturæ. Illos commemoraui Deo inanes: & tamen voluntatis artificio non capiebant, in quod inhiat, & panditur cupiditas vulgaris: ſe enim conſtringebant, & adæquabant paucis, & licèt vacui, obturabantur: laxamenta enim, & caua cupiditatum, ſunt ferarum ſæuientium caueæ, curarum, mœrorum: nec alia voluntas miſera eſt, niſi inanis, id eſt, cupida. Solùm cupidines cor angunt, quatenus partem eius vacuefaciunt; fragilem voluntatem reddunt, pumicoſam, carioſam: caries enim voluntatis, cupiditas eſt: non minùs illam, quàm ligna, ſuus perdit morbus. Quid deſiderium putas, niſi voluntatis hiatum? Hiare cupientes dicimus: hæc cauſa triſtitiæ. Corporis *Cap. 50.*

dolor, diuiſio eſt partium vnitarum:ita & animi dolor, vniti cordis ſciſſura, quæ cauum aliquid efficiat. Inanis ventriculus officina eſt famis: ſic deſiderium, eſuries amoris eſt impatientiſſima, quæ, cùm reſtat aliquid depletum, angit animum. Exigua mala corrumpunt magna bona: gutta aceti perdit vaſculum nobiliſſimi meri. In hoc maligna indoles cupiditatis: vna ſola corrumpit plura gaudia: per illam omnis diffluet lætitia. Sit licèt plena, & gaudens voluntas, inſurgat vna cupido, euacuatur tota hilaritas. Vrceus plenus aqua, ſi fiſſuram facias, inaneſcet ſtatim. Hiet deſiderio aliquo animus, illac profunditur lætitia. Res delicata, felicitas eſt; facilis miſeria. Miſer eris, ſi deſit aliquid; etiamſi omnia præter illud habeas. Vt ſis felix, nihil excipiendum eſt: omnia habere opus eſt, aut omnia contemnere: illud arduum eſt, iſtud ſuaſibile. Iſto tramite obuia felicitas eſt, & æquè facilis, licèt claudat omnia bona; miſeria verò ſit contenta vno malo.

CANON I.

Adæquare voluntatem facultati.

Cap. 51. Itaque gaudium non eſt incola rerum, neque cordis aduena. In adæquatione deſidet, vt ſic dicam, deſiderij, reíque deſideratæ, cùm poſſeſſionis iure fungitur amor. Itaque lætitia ex factitiis

tiis eſt. Nunc artificium iſtud ſcrutemur: nunc fidelis fortunæ raram fabricam noſcamus. Bifariam; tantùm conſummatur opus: aut, ſi voluntati ſuppetat robur efficiendi, quidquid peroptauerit: aut patientia, ne optet, niſi quod factura eſt, aut pollens ſit efficere, comparibus voluntate, & facultate. Penè æquè videntur cliuum fortunæ aſcendere, æquè felicitatis verticem contingere, & qui poteſt, quæcumque vult; & qui non vult, niſi quæcumque poteſt. Prius illud iter nemini, niſi Deo, patet. Nota iſta Diuinitatis, vt ex Ariſtotele Arſenius prodit, exequi, quæ volet; ſicut & humanus character, exoptare, quod deſit. In illo ſublimi tramite nullum gradum licet homini ponere, ſi multùm aueat, cùm parum valeat. Tota proinde inopia virium faceſſet in copiam cupiditatum, atque penu mœrorum. Aliâ ſemitâ compendiosâ culmen iſtud licet ſubire, & diuinam felicitatem æmulari. Siue omnia habeas, ſiue nihil velis, quod non ſis habiturus; limes idem videtur, quies cupiditatis. Duplici via itur eódem. Si non potes exequi, quidquid velis; potes velle ſolùm, quod poſſis. Iſto etiam pacto adæquatur cupiditas votis. Pares ſimili erunt modo duæ paruæ virgæ eiuſdem quantitatis, atque duæ trabes æqualis longitudinis. Voluntas parum potentis exæquabitur optatis, ſi parum optet; ſicut & optantis multa, quia poteſt multa. Non eſt felicitas in nimiis, voluntate, & facultate; ſed in conſecutione, poſſeſſionéque cupitorum, in exæquatione volun-

tatis & voti, non in magnitudine, ſed in æqualitate. Sed hoc ipſo iam magnus eſt animus, quia æqualis. Quid intereſt, anguſta potentia ſit, ſi ſtricta cupiditas eſt, quominùs par, tranquilla, plena, hoc eſt, læta ſit? Omne miſeriæ momentum iſtud eſt, defuiſſe voluntati, quod ſperauit, ſi ſtulta; quod exoptauit, ſi incontinens fuit. Quando manet amor, periit, quod amatur. Huius ſuperſtitis cupiditatis, huius quaſi pendulæ affectionis, vbi non eſt, in quo deſideat deſiderium, abortus eſt angor, miſeria, luctus, calamitas.

Cap. 52. Tot tamen malorum pharmacum eſt, non plus velle quàm poſſis. Nunquam ita euanebunt vota ſine ſpe vouenti. Eadem tunc ſecuritatis pignora, eadem fideiuſſio amoris, & rei amatæ erunt. Vtrumque eſt voluntatis peculium, vtrumque libertatis proles. Quod in cordis manu eſt, nemo eripere valet: nunquam elabi poteſt cum fortuna. At, ſi ita fidum eſt, & illud dumtaxat percupias, nullum in te triſtitia ius habet. Nemo poterit raptare, quod amas, cùm nemo auferre amorem poſſit. Idem vadimonium vtriuſque eſt, libertas tua; idem præſidium, voluntas: vtrumque in ſinu, in gremio habes: in amplexu tuo felicitas eſt. Beata eſt illa voluntas, quæ habet, quidquid vult; quia non vult, niſi quod poteſt. O nouum ſatietatis genus, ex ieiunio quæſitæ! Nolendo impletur cupiditas, inedia gliſcit; abſtinentia deſideriorum ſaturat voluntatem. Quis non priuilegium naturæ maximum putaret ſatiari ſine cibo, ieiunando repleri? Nemo

mo tam gulæ ambactus, fidúsque, vt aliquando non sentiat onus istud; doleat, & incuset hoc, quod ventri soluimus, quotidianum vectigal vitæ; molestũ, quia non annuum, non menstruum, sed diarium, horarium video esse aliquibus; importunis exactionibus manè, meridie, noctu flagitatur: iniquum, provt plerique soluunt: ipsam vitam impendunt, insumúntque, vt soluant: comesturi vt viuant, viuunt solùm, vt comedant. Apicius, qui Capitolij vectigalia cœnas fecerat, plus ventri soluit, quàm Orbis vrbi. Qui, cùm æquis sumptibus iam æs alienum prohiberet glutire sestertia, veneno liguriuit mortem; siue, ne desineret sumptu ingenti vorare aliquid, sit vel fatum, impensis omnium rei pretiosissimæ, spiritus; siue deinceps reputans superfluam vitam, sine gula maxima: maluit restare abdomen, quàm spiritum. Maius, aut æquale feudum fundo est. Totam vitam occupat venter, interdum etiam temperatioribus: nisi labor, sudor, angor, curæ tenuem victum non parant. Credo, vt hæc naturæ lex importuna & instans antiquaretur, facilè commutaremus voluptatem palati; & gustui, quia molesto, renunciaremus. Quid, si non tantùm eximeremur necessitate ista vescendi, vt bruta; sed delectatio ciborum, & voluptas satietatis transigeretur in ieiunium, & abstinentiam? Iam cum hac conditione libenter subscriberet Geta ipse suis literariis ferculis, quæ per alphabetum digerebat, quæ non poterat stomachus. Suffragarentur Clodius, & Maximinus,

clariores

clariores aluo, quàm imperio. Consentiret Astidamas, vnus omnium conuiuarum vicarius. At hic fauor & gratia non ventri fit, sed cordi: si abstineat, satiatur; sine desideriorum fame gustat.

Cap. 53. Quid potiùs eliges, ex inopia satietatem, aut ex copia esuriem, indigentiam, dolorem? Nihil habendo satiari potes. Omnia habendo adhuc eris famelicus. Si cum gutta extinguere sitim potes, cur vis ex fluuij alueo, aut Oceano acuere, & exsiccari? Si ex abstinentia saturaris, delectarísque, cur ex ingluuie mauis fastidire, aut esurire? Huius ingenij peruersi cupiditas est, vt, si nutrias, esuriat. Ouem, aiunt, morsam à lupo si quis edat, non satiari, sed laborare fame. Illud certius, quidquid fortuna mordere potest, non saturabit cor; esuriem potiùs acuet. Inedia reficitur appetitus, cùm petita negas. Postquàm plura concessisset Federicus Imperator importuno & instanti adhuc petitori, facetè respondit: Si tu non facis petendi finem, ego inueniam negandi principium. Hoc non dicat, sed agat, quisque sibi, cui negare sine pudore, aut querela potest. Nemo satisfaciet libidini, nisi non satisfaciendo. Plus sibi potest dare, quàm fortuna. Quid? Hæc cuiusque liberalitas in se tanta est, vt plus sibi det negando plura, quàm fortuna dando omnia. Iniustè pretium hominis taxatur ex his, quæ habet. Hoc pretium infelicium, & sterilium arborum est, quæ, cùm nullum ex se fructum gignant, tanti dumtaxat æstimantur, quanti lignum in trunco;

cō;tanti,ſcilicet, quantum habent. Humanum aliunde pretium eſt. Non ex iis, quæ habet;ſed, quæ fecit;ſed,quæ dedit:ſi tamen fecit benè dando;& altiùs omnium, ex his,quæ non habet, ſi libenter non habet. Laxior hinc æſtimatio, & pro dignitate erit. Habere ſolùm pauca quiſque poteſt: ſed non habere poteſt omnia. Valor hominis non minor eſt. Omnia valet, dum volet nihil.

Itaque prima lex tranquillitatis eſto, compoſitio voluntatis, & facultatis. Oportet diligenti acie inſpicere res, pluſquàm exta. Inde capi augurium certum fortunæ, aut infortunij debet: num,quæ appetitum ſolicitant, ex iis ſint, quæ pereant ſibi, an ex cenſu ſortis: illis confidere cor poſſumus: iſtis nihil eſt fidendum. Sufficit, quòd ſint fortunæ, vt infortunium timeamus: nam ſua *Cap. 54.*

Subtexta malis bona ſunt, lacrymæq; ſequuntur
Vota.

Fauſtus rerum occurſus,opinio popularis, opulentum patrimonium, dignitas publica, delicatus victus,valetudo,robur,elegantia, amici, famulatus, priuſquàm occupent animum, inſpicienda ſunt, cuius factionis ſint, an fortunæ,an naturæ, an animi. Cùm conſtet fortunæ ſubeſſe, occludendæ ſunt fores cupiditati, ne in corde noſtro ſit,quidquid in manu non ſit. Cur hoſpitari vis, domíque recipere, quod illam ſit euerſurum? quod exinuiam animi ſupellectilem,

lem, pacem, ſuffuraturum eſt? Famulum non admittes ad atria tua ſine fideiuſſione,& cautione: cur in penetrali pectoris, in larario animi, in foco amoris excipis, ſine vadimonio, aut compede, fures, homicidas? Cur poſſidere volumus, non quæ retinere modò non poſſumus; ſed nec habere? non, quæ manere modò; ſed quæ nec poſſunt non ire? Abiecit iſta dominia, ſiue famulatum dominantem Barbarus quidam Arabiæ, dominus proinde ſuæ lætitię, hilari ſemper,& corridenti vultu, placidus ad omnem geſtum fortunæ. Rogatus cauſam, cur nunquam triſtis eſſet; ſe nunquam reſpondit poſſediſſe, ob quod amiſſum dolere, aut triſtis eſſe debuerit. Scilicet, nulla iſta crepundia ſortis Vir ille ſua putauit, nec amiſſis perdere quicquam.

Cap. 55. Si alicui tam liberaliter indultum, vt omnia illi fortunæ armaria, omnes loculi panderentur, omnia eius obiectarentur dona, & quæque auarorum vota exquiſita, vt legeret, quæ, & quot voluiſſet, vnico dumtaxat dono excepto, hac lege, quòd ſi iſtud eligeret, nulla alia ſumere poſſet; ipſum tamen nunquam amiſſurum; ſin minùs plura poſſet capere, ſed amittenda cuncta: vniuerſa, opinor, relicturum, vt illud non amittendum haberet: mallet ſecuritatem fortunæ, quàm fortunas. Præter animi bonum, nihil ex omnibus ſecurum eſt, niſi iactura omnium. Cur expugnamus ſtatim maiori perdenda luctu, quàm inuenta gaudio, quàm quæſita labore? Non eſt cordati viri, exornare ſe alienis, quæ

exigenda

exigenda ſunt nobis inopinis pro ſubita libidine domini. Quidquid noſtro non cedit arbitrio, alienum eſt, vita charorum, æſtimatio, opes, & quæque nos circumaſtant mutuante fortuna, aut indulgente natura; corporis bona, valetudo, vires, artus, ipsáque manus in brachio, ipſi digiti in manu, non ſunt in manu noſtra. Nemo ita eſt dominus ſuæ dexteræ, aut pedis, vt illa nequeat ab hoſte truncari, & hic luxari. Nullum ius noſtrum retinere iſta poteſt: quare aliena puta, hoc ſolo titulo non amanda: quiſque enim ſua diligit; negligit, quæ aliorum.

Demus tamen fortunam tibi liberalem, non ſolùm confidentem; & dediſſe ſemel, non depoſuiſſe. Cur vis precariò viuere? Demus mutuum ſuum, non tantùm donum, ſed mancipium tuum feciſſe: parum tutum eſt mancipiorum ſeruitium. Aut tandem perduelles, aut ſtatim fugitiui, aut ſemper contumaces ſerui ſunt, nec niſi coacti placebunt. Nobilior eſt familia ingenuorum, & liberorum obſequium. Quæcunque in noſtra voluntate ſunt, & ab ea pendent, egregie genita ſunt, libera, ingenua, filij matris liberæ, ipſius, inquam, libertatis: maternam conditionem ſequuntur. Cùm nulli homini, nec fortunæ ſubiiciantur; cùm nemo illa impedire, nihil obſtare valeat; nónne libera erunt? Quæ verò extra ſunt noſtræ voluntatis potentiam, mancipia fortunæ ſunt. Tam deeſt illis libertas, vt quiuis etiam ſeruus poſſit in ea, quidquid velit, facere: ſi vita eſt, tollere; ſi honos, detrahere; ſi diuitiæ, furari;

Cap. 56.

furari; ſi deliciæ, perdere. Quæ omnibus ſubiecta ſunt, libera non ſunt: quæ tot impedimentis ſubdita, non ſunt ingenua. Ne igitur confidamus abituris his, fugitiuíſque mancipiis: nec doleamus fugitis. Potiùs fugiturientes res mittamus. Dicat quiſque, quod Cynicus, cùm ſeruus ſuus Manes aufugiit: Turpe eſt Manem ſine Diogene viuere poſſe; Diogenem ſine Mane non poſſe. Poſſunt fortunæ bona ſine bono viro eſſe; poſſit vir bonus ſine fortunæ bonis. Turpe eſt, fortunam ſine ſapiente poſſe eſſe; & non poſſe ſapientem ſine fortuna. Turpe eſt, liberum hominem ſeruire ſeruis; nec poſſe non ſeruire, cùm liberè ſeruiat.

Cap. 57. Hoc itaque intereſt inter illa, quæ noſtræ ſubſunt libertati, & ea, quæ extra ſunt; quòd illa libera, hæc ſeruilia ſint. Quare, qui liber eſſe velit; nec velit, nec nolit, quæ in aliena ſunt facultate; fiet ſtatim ſeruus. Talis amor, chirographum emptionis erit; auctoramentum ſeruitutis. His nihilominùs tradimur ſine delectu rebus, his dominis ſeruis. Æqua inſania ac illius prodigi, qui equum conuoluto capite dimiſerat, & eius voluit eſſe, in quem primum in turba offenderet. Ius dominij fuit caſus: titulus ſeruitutis, neſcire, cui ſeruiret. Perinde cæci mancipamur rebus, vt nec herorum optionem velimus. Dixerim & de libidine noſtra, quod de libidinoſo cæco beatus Ennodius:

Nil videt, & rectum ſeruat iter ſcelerum.

Cùm imperio nati ſimus; quodam tamen cupiditatis

piditatis instinctu, etiamsi ceci eamus, rectà imus ad seruitutem vilissimam: si quidem hæc, quæ extranea cordi sunt, famulantia sint. Titulum, qui laus humilitatis est summis Ecclesiæ Præsidibus, qui se his dedat, ad vilitatis improperium vsurpat. Prudenter Simplicius seruos seruorum dixit cupidos terrenorum. Adderem ipse, & seruorum seruientium. Gloria est dici seruum seruorum Dei: sed esse seruum seruorum fortunæ, aut Dæmonis, ignominia vltima. Expendamus multiplicatam seruitutem, amantium fortunæ bona, & quot gradibus seruiles sint, & quotæ pareant subordinationi herorum: nec enim modò sunt serui seruorum, sed serui seruorum seruorum. Ipsi serui, quibus seruiunt, seruiunt aliis, qui seruiunt. Singuli amatores exteriorum binos dominos habent, qui ambo sunt serui: vnus dominus internus, forinsecùs alter est Irrationalis, brutúsque appetitus, cùm aduersùs rationem insurgit, captiuam illam facit, séque captiuum simul cum illa tradit his externis heris, mancipiísque fortunæ. Quin & hæc etiam potens domina impotenti sui libidini seruit. At, quod propudiosum magis est, istud nostrum multiplex seruitium liberum, aut libitum est nobis. Improborum herorum iussa serui etiam improbi inuitè exequuntur: nos libentes exequimur ea, quæ improbus appetitus cum damno nostro imperat, & post externa fugientia impellit.

Refuga est omne bonum, quia seruile, pere- *Cap.5 S.*

F grinum;

grinum; quod è voluntate non oritur. Nihil in corde manet, quod ab eo non manat. Quàm citò aufugiit à Dionysio Siculum, a Tarquinio Romanum regnum? Dies satis: à mane ad noctem euanuit diadema. Scit & fortuna torpentes, & ignauos facere vigilantissimos Reges, insomnésque Magistratus, cum non vltra diem. Scit fortuna, & post Solem oriri, & ante Solem occidere. Reuilius vno die Consul fuit: quis vigilantior, quàm qui somnum non vidit? cùm non esset Flamen, fuit Dialis? Gratias ageremus, si solùm refuga forent contenta vno vitio: sæpè viatici loco ferunt vitam possidentium, semper gaudium: est

Sæpè infelix magè corde superbo:
Prosperitas rebus grauiùs ruitura secundis.

præclarè admonet sanctus Paulinus. Anne retinuit ius aliquod post tot effusiones, & deliramenta fortis Polycrates? cuius cupiditati tam est adulata fortuna, vt semel vinceret, nisi plus dedisset, quàm cupiit ille: dedit, quæ noluit; dedit resistenti dare: præpes tandem elapsa felicitas secum abstulit vsque ad animam felicis, plus repetens, quàm depósuerat; fortasse compensatura vsuras alieni vsus: nec reliquit illi, nisi tignum, quo suspenderetùr. Iustè quidem: alienis fuit vsus, vt propriis. Fur fuit. Plures, quos fortuna superstites, non dicam, operuit, sed obruit auro; defunctos non operuit humo: crudelior in morte, quam in vita prodiga. Par Polycrati, atque Aman fuit: arrisit viuenti, morienti irrisit: lusit

in vita, illusit in morte: vterque alienis cor alebat. Idem suspendij supplicium cæteris est hiantibus hæc externa, his furibus felicitatis: penduli spe pereunt, quibus pro fune est capillus fortunæ, quæ lapsa non minùs exanimabit, quàm laqueus. Plures amor felicitatis, non miseros modò fecit, sed exanimes. Deficiente aura eius defecit illis spiritus præ dolore. Quos præsens prosperitas vix lætitiam propinauit; absens, aut abiens occidit. Repetitio rei amatæ, raptus suæ animæ fuit: nec enim sunt negligentes mortis satellites, mœrores dilabentis felicitatis. Quantumuis hæreamus rebus, & noster amor stringat, non tam validè premit, quin tandem exprimat fortuna. Etsi agglutinemur, etsi ligemur, si non potest tollere, reuellet maiori sensu nostro. Robustum habet lacertum, sua extrahet; trahat licèt pariter aliena. Quidquid conferat, referet, cùm libuerit; licèt simul auferat animam.

Nostra non facimus hæc, amando: aliena semper manent: nihil alienare fortunæ licet: satis est commodare. Si semel donasse videretur, actio integra esset rescindenda, ius donationis. Scilicet, pupilla est: tanquam ætate minor, cùm confert, non transfert: dominium retinet, aut ius vindicationis: è suis ludicris pupillam disces. *Cap. 59.*

Ludit, & eludit dando, negando manum.

inquit Philippus Abbas. Quid præterea quassatis calamis incumbimus? His incumbit calamitas. Quid superstruimus molem felicitatis, ædes gaudij, fluidis cæmentis, quibus solum stat

ruina? Quis agnoſcens quaſſationem arundinis, ſumet ad innitendum illi? Labant, labuntur, ruunt omnia iſta, & diruunt nos. Periculum infirmæ conſiſtentiæ agnoſcimus, imò timemus; & tamen amamus illa. Timor noſter accuſat amorem noſtrum, quòd amemus, de quibus timeamus. Cùm timet quis, aut dolet elapſam fortunam, duo repugnantia iungit; & noſſe ſe imbecillitatem, vilitatem proinde rerum; & nihilominùs diligere, & reclinare illis. Si alterutrum deeſſet, haud, puto, triſtaretur. Si non diligeret illas, aut non nouiſſet vilem, moribundámque earum conditionem, nequaquam illis pereuntibus anxius, mœſtúſque foret. At, quis videns perire, quæ amauit, dolet perire, & non potiùs erubet amaſſe, ſolatur doceri? Rudiſſimi enim cupiditate ſimus, etiam in iis, quæ ſcimus. Miramur deficere res, cùm prænoſcamus rerum defectum, miraculum diuturnitatem rati; &, vt Andronicus ait,

Mirum videtur, quod ſit factum diu.

Hæc admiratio diuturnitatis naſcitur ex præſumptione certa breuitatis. Cur antiqua in honore & reuerentia ſunt, cùm nouitas ex ſe placeat, niſi quia nouum putamus, vetuſtum eſſe, & extra rerum euentum cenſemus, durare? Nulla res perpetua, rara diuturna: aliquid maius rebus in diuturnitate ſuſpicamur. Quemadmodum in maiori pretio rara ſunt, quia accedunt Diuinitati viciniùs, quæ ſingularis eſt: ita etiam percolimus antiqua, quatenus veſtigium quoddam Dei exhibent,

exhibent,qui immortalis eſt, & quatenus ſingulare quid eſt,in hoc rerum alueo morari. Vſque adeò fortuna

permixta fluit,nec permanet vſquam;
Amiſitque fidem variando cuncta per omnes:
Non annis anni,non menſis menſibus vſque
Conueniunt,ſéque ipſe dies, aliámque relinquit,
Horáque non vlli ſimilis producitur hora.

Igitur, priuſquàm in noſtrum tranſmigrent cor,diſcutiendæ ſunt, velut in telonio,res: euoluendæ, an ſint merces, & ſarcinæ fortunæ, ne repetantur:an ſint alienigenæ nobis, ne diſceſſu crucient; ne veniant, vt tranſeant. Præſtaret hîc ſeuera illa Sinarum lex, omnes peregrinos, & extraneos ſui aditu regni interdicens capitali interminatione: ita vaſtum imperium pax ferè æterna ſeruauit, cùm alioquin non tantæ ſint fortunæ vires, vt copulet magnitudinem cum diuturnitate. Eò potentia breuior eſſe ſolet, quò grandior. Eadem ſancire voluntas debet, ſi pacem tutari velit: nihil alienum, nihil peregrinum admittat. Contrarium facimus:ſolùm hoſpites in corde excipimus:viatorum diuerſorium facimus prætorium Dei,ea amantes, quæ, quia noſtræ iuriſdictionis non ſint, citiùs nobis inſalutatis abeunt, quàm nos adeant. Pietas noſtri eſſet crudelitas Diomedæa, omnes iſtos obtruncare hoſpites. Iuuat idcircò noſtra inſpicere, & curare. Stultiſſimum eſt,alienis occupari contra voluntatem domini,propriáque negligere.Mente caret,qui eò mentē coniicit,vt diueș, poténſ-

Cap.60.

que fiat, vt lætè viuat. Studet facere proprium, quod alienum; & liberum, quod natura sua seruile. Ad iniustam litem appellat: contra se habet discrimina terræ, pericula maris, inuidentiam vicini, odium inimici, insidias grassantium, proditiones seruorum, incursiones latronum, inclementias cæli, volubilitatem temporum, legem mortis, licentiam illegis fortunæ; &, si nihil aliud, ipsam rerum infirmitatem nullo impellente ruiturarum: si hæc non satis, ipsam potentiam, prouidentiámque diuinam. Quis vnus audebit aduersùs tot æmulos certare? quis resistet solus tot copiis calamitatis extrahentibus imo è pectore cum rebus gaudium revulsum?

Cap.61. Bona animi, dona virtutis, egregia opera, rectæ cupiditates, hic census noster est, quæ nostræ parent voluntati: in hæc dominium dumtaxat habemus. Is rerum est dominus, qui, provt velit, aut nolit, dare, auferre, ponere, tollere potest. Nihil huiusmodi licet in supellectilem fortunæ: licet tamen in patrimonium virtutis. Illam nobis, nec dare, nec adimere possumus: tam benignè nobiscum actum est, vt, quidquid vile sit, alienum sit; quidquid pretiosum, nostrum. Licèt careamus alienis, pauperes non erimus; sed clariùs diuites defæcata opulentia: qua tamen priuabit nos libido opulentiæ, hiatus diuitiarum. Peculiare hìc, & maius periculum, quàm cæteris iacturis: nam amando non propria, propria amittimus. Proprium nostrum est rectus amor, honesta rerum appetitio; hoc bonum cuiusque est: perdimus

perdimus illud, exoptando aliena, & peregrina dona citò pœnitentis fortunæ. Hoc ipso, quòd aliunde, quàm ex nobis, tranquillitatem quærimus, amittimus. Hoc ipso, quòd appetimus externa, desinimus rectè appetere, quod est internum, id est, nostrum bonum. Geminum damnum est volentium, quæ in propria voluntate non sint, & frustratio gaudij alienarum rerum, & iactura propriorum bonorum. Ibi mœror: hîc quid deterius, pudor est.

CANON II.

Nec sperare, nec timere.

ALterum ex his Canoni nuper dicto rudimentum accedit. *Cap. 62.* Pauoris, expectationísque immunitas, quæ in alienis fundis laborant, & nouales fortunæ volunt proscindere. Ama, agnosce, tene tuum, quod tuum est, rectas appetitiones, honestas actiones: agnosce alienum, quod alienum est; cætera, in quæ fortuna ludit, quibus in te sæuit: ita neque de Deo querulus, neque in homines iratus, neque pro rebus mœstus eris: ita neque calamitosum, neque infortunatum esse, in tua potestate erit. Quid hoc fortunatius? Calamitosus est, cui accidunt, quæ non vult; infortunatus, cui non accidunt, quæ vult. Clariùs, breuiúsque dicam fortasse. Calamitosus est, qui timet; infortunatus,

qui ſperat. Vtramque fortunæ aſtutiam intercipit,qui id ſolùm vult, quod ipſe ſolus poteſt: id non vult, quod ſola fortuna poteſt. Qui alacris ſemper, ablegatis ſpe,& timore,gaudium mundauit, egeſſit miſeriam, fortis aduersùs fortem caducam: ſed ideò & de noſtra imbecillitate fortiſſimam, in ſua conſtantia conſtantiſſimam. Inuictus,qui cum nulla re certauit,quam victam in ſua eſſe poteſtate non vidit.

Quid tantùm miſeri feros tyrannos
Mirantur,ſine viribus furentes?
Nec ſperes aliquid, nec extimeſcas:
Exarmaueris impotentis iram.
At,quiſquis trepidus pauet,vel optat,
Quòd non ſit ſtabilis, ſuique iuris,
Abiecit clypeum,locóque motus
Nectit,qua valeat trahi,catenam.

Columen mentis, & gaudium ibi eſt, vbi exulant metus,& cupiditas, præcipui fortunæ lictores, ſæui ſatellites. Noſtros animos, vt ſanctus Paulinus ait,

iugiter vrit
Defectus miſeri metus,& miſer ardor habendi.

Cap. 63. Callido tamen viro,experti formidinis,expectationiſque, non accident, quæ non vult; nec quæ vult, non accident: compos voti ſemper, dum compos ſui: apud quem non aliud valet, niſi voluntas, & ratio, & quod iſta valent: cui proſpera omnia cadunt, cùm ſtent, quæ velit. Suam ſemper exequi voluntatem, felicitas eſt æmula Diuinitatis, & præponderat imperio Orbis.

Orbis. Plures vitam, regnúmque ſuæ poſtpoſuerunt libidini ancipitis, atque intutæ voluptatis. Quàm felix, qui curata gaudij fide, ſuum ſemper vidit votum, tam facile, tam gratuitum, vt nec vouiſſe opus ſit! qui, dum pauca vult, mavult eſſe ſui, quàm fortunæ! qui ſummam fortunam iudicat, ſine fortuna fortunatum eſſe, ſine fortunis locupletem! Non arca, ſed corde diuitiæ metiendæ ſunt. Non eſt vera opulentia res opinionis, ſed conſcientiæ; non alieni iudicij, ſed proprij. Animus, non fama, iudex eſt: mens cuiuſque, non ſermo hominum. Aliud eſt videri diuitem, aliud eſſe. Loculis plenis apparent diuitiæ, non iudicandæ ſunt. Etenim, qui plures filias maritandas habet, etſi ampliſſimi cenſus ſit, pauperem ſe putat; quomodo, qui infinitas habet cupiditates ſuſtentandas, quarum vni non ſufficit Orbis, habebitur diues? qui ſe non tantùm inopem, ſed indigum ſentit? Non eſt pauper, qui caret; ſed qui eget: nec eget, qui caret; ſed qui deſiderat. Pauper Socrates forum ingreſſus, Quàm multis, inquit, non egeo! Quia non deſiderabat. Locupletior eſt, & beatior, qui nulla cupit, nec ſperat, quàm qui habuerit omnia, quæ cupierat: gratis habet, & per compendium votorum, quod alter magnis ſaltem cupiditatum impenſis eſt mercatus.

Cap.64. Quid comparo incomparabilem virum? Ille ſolùm felix eſt, qui nihil cupit, nec expectat: at, qui omnia, quæ concupiuit, habet, ſolùm fortunatus eſt. Maius quid felicitas, quàm fortuna eſt.

Deus felix eſt, non fortunatus: at felix ideò non tam eſt, quòd habeat, quæ cupienda ſunt; ſed, quia nihil cupit. Illud ſupra fortunam habet, non quòd habeat, quæ cupiuit; ſed, quæ forent cupienda. Minùs felix eſt, qui fruitur, quæ expectauit cupiditas, quàm qui nihil expectauit. Iam & inter eos, qui exæquatas voluntatem, facultatémque habent, ſubtiliùs diſtinguendo, ſi qua ſit iuſta diſtinctio, præferam illum, qui vult ſolùm, quæ poterit; ei, qui poteſt omnia, quæ voluit. Si igitur ſpes adhuc fortunati, & ſecura, dicere poſſum, felix, minuit felicitatem; quantùm perdet vulgaris noſtra ſpes, quæ fortunæ eſt trochus; ſuccutitúrque comite timore, excutitur occurrente damno? Omnis doloris cardo eſt; quia habes, quod non vis; quia vis, quod non habes. Velle autem, quod habes; & nolle, quæ non habes; quis tam tyrannus eſt, vt interdixerit? quis tam potens, vt ſuſtulerit tibi? In tua manu eſt, in te eſt fortuna tua, ſi velis habenda, ſi nolis non habenda: non, ſi ſperes iſta, non timeas illa. Timor eſt intempeſtiuus dolor, quo, dum ante neceſſitatem angimur, vltra neceſſitatem affligimur. Mœror rei perditæ, & timor perituræ hoc diſtant, quòd iſte diutiùs torqueat; & quatenus immaturus dolor, metus eſt, ſit ſæpè acerbior.

***

CANON

CANON III.

Amor immutabilium, & mutabilitatis.

HInc & aliud occurſat præceptum (ſitve exceptio primi documenti) eſſe aliqua, etiam extra nos, exemia, innocentiáque cordi, quæ amare indemne ſit: in quæ, licèt nobis nihil liceat, amare ſummè licet ſecuro gaudio: quia ipſa ſecuriora ſint, gaudente potiùs defecturo, quàm ipſa. Hæc, quamuis in manu noſtra non ſint, poſſunt eſſe in corde. Cætera omnia, hoc ſolùm, quòd amantur, armantur in nos; &, quod mirum eſt, quæ minùs ſecura ſunt, ſecuriùs pugnant & cædunt: quò imbecilliora ſunt, magíſque infirma, fortiùs, citiúſque vulnerant ſua fuga. Magna ira fortunæ eſt, fragilia & arundinea contorquentis arma, potentíſque fortiſſimè percellere fugaci lacerto, ritus inſtar Parthici, quaſſatíſque contortis calamis, *Cap. 65.*

Sic vibrans animum fortunæ ludit arundo.

aptè dixit Abbas Philippus. Etenim amor infirmæ rei, eſt robur miſeriæ; amor ruinoſæ, eſt ruina felicitatis. Si quid ſtabile, fundatúmque ſit, ſecura huius cupido erit. Tuta itaque mens incumbet in amorem primæ mentis; æterna eſt. In hac columna figi lætitia poteſt. Huc omnem ſortem amoris, omnem aleam cordis mittamus. Sine alea ſortem ſortiemur, & fortunam veridicam. Quis ſummam pecuniæ mutuatu-

rus,

rus, fidem debitoris non attẽndit, aut pignus non quærit? Omnis ſumma, omnis ſors animi, omnis cenſus mentis, amor eſt. Tantus es, & vales, quanti eſt, quod amas. Præuide, cui credas; ſi cautionem conſiſtentiæ præſtiterit. Sola æterna mens hanc fidem habet: huic ſolùm te credas.

Cap. 66.

Quis amne deuolutus rapido, inter aquas partim humatus, inter fluctus totus pugnax, dilabenti vndarum fluxu pariter fluens, ſi validam, fixámque arborem offendat, non apprehendet frondes? Solùm Deus quid ſtabile eſt, séque radicatum: hoc apprehenſo, ſolùm ſtabilimur: præterfluunt reliqua in hoc mundano alueo, & nos pari volutant, trahúntque fluore.

Celeri vides rotatu
Rapidos dies meare,
Fragiliſque membra mundi
Minui, perire, labi.
Fugit omne, quod tenemus,
Neque fluxa habent recurſum,
Cupidáſque vana mentes
Specie trahunt inani.

Venuſtè iſta Diuus Paulinus: ſed ſignificantior Georgius Piſides:

Natura rerum talis eſt fluentium, Scenæ ſoror, conſanguineáque inſomnij: Omnis procella, nẽpe, typhi præterit.

Οὕτω πέφυκε τῶν ῥεόντων ἡ φύσις,
Σκηνῆς ἀδελφὴ, συγγενὴς ἐνυπνίων·
Παρέρχεται γὰρ πᾶς ὁ τοῦ τύφου σάλος.

Quis ergo turbine, & inquieto procellæ fluctu iactatus, inſulam ſi videat, non appellet? Naufragamur fluctuantibus rebus: ſola inſula ſecuritatis in hoc pelago mundi eſt, quod eminet,

&

& manet Deus, ſuperior omnibus, æternus ante omnia. Huc ſaluandi, non Neptuno, ſed fortunæ aufugiant. Deus radix fœcundiſſima entium. Arboris folia ventus rapit, frondes quatit, truncos quandoque infringit, ſolam radicem immunem inuenies, quam non tantùm flatus non tangit, ſed nec videt. Decidunt omnia, niſi Deus. Mortalia ſunt cætera, quæ mortales amant, & amittenda; ſi non quotidie, certè vno die, vno momento omnia. Noſtra mors mortalia nobis omnia nobiſcum fecit: ſed ſæpè præcurrunt nos, & noſtram nos admonent conditionem exemplo ſui interitus. Nos tamen miramur mortem rerum, quia obliti noſtræ. Miramur, quòd moriantur, & pereant: quia, quòd eamus nos, & quò, mortis, ſcilicet, immemores ſumus.

Cap. 67. Sapienter, mundi membra, monet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes, gyrare, & in circulos ſuos reuerti, vt rerum inconſtantiam ſummam, id eſt, conſtantem monſtraret. Nihil in rebus eſt firmum, niſi infirmitas; nec maior infirmitas poteſt eſſe, quàm quæ firmiter infirma eſt. Illuſtri documēto oſtendit ſalubrem amoris eſcam, quæ, & qualia liceat extra nos amplecti, immutabilia, ſcilicet. In circulo commoto duo dumtaxat ſunt immota, quieta, ſtantia; punctum medium, & motus ipſe: in omni partium mutatione, ſolùm immutabile eſt ipſa mutabilitas, & centrum: ſicut in hac ſphæra Vniuerſi, eius punctum terra in æternum ſtat. In fortunæ rota vnicum dumtaxat punctum in medio conſiſtit:

non

non aliter, nec alibi quietus eris, nisi huc te colligas,& ad minimum reducas;ibi tamen nimiùm dilataberis. Immensa illa,æternáque mens,istud centrum omnium est. Si illò accedere non potes, appropinqua: quò sunt propinquiores puncto medio circuli partes,magis quietæ sunt, lentiorique ambitu flectuntur. Si ad minimum non audes constringi, colligere ad mediocria. Partes mediæ in rota, licèt non veniant in sublime,nunquam terram contingunt.Pręstat mediocritas fortunæ: hæc nunquam venit ad solum: honorabilis hæc est, locum medium honoratior occupat. Alias partes,postquàm in summum leuauerit, rotam vertit, & summa imis commutans apprimit,allidítque ad saxa,iísque incumbit totum suæ machinæ onus. Deinde post centrum,nihil est immobile, nisi mobilitas. Circularis enim commotio caret fine; in nullam contendit metam extra se:in eodem stans loco,inibi globus concitatur quietus:in eodem inquietatur spatio; perpetim, quia sine obice: firmus in eadem sede currit. Argutè hanc faciem rerum labentium,circulum dixit Helias Cretensis, quarum sola consistit inconstantia.

Cap. 68. Iam est quid extra te, quod tutò placere tibi possit: non fortuna mutabilis, sed mutabilitas, quæ immutabilis est.Habes,quid in rebus ames, mutationem. Habes,quomodo, si non hærens, sed contiguus sis. Diuersè se habent, quæ rotæ insunt, aut quæ adsunt: insunt paleæ,& lutum; adsunt saxa solida: illa voluit pariter rota;iuxta ista

ista dumtaxat voluitur: illa transeunt pariter; per ista solùm transit; manent quieta secus inquietam sphæram; tanguntur, non feruntur. Præterfluat nos fortuna, non confluamus vnà, respiciamus illam, non suspiciamus: ad summum valeat tangere, non tractare, minùs contrectare. Tormentum est instrumentum eius, & crudelissimum rotæ supplicium. Fortasse miraberis putatam fœminam, cùm fœminea, & misericordia viscera non agnoscas, nisi fortè ob inconstantem indolem, & subitam, terribilémque iram; sed debilem cum iis, qui viri vere sunt: paret enim viris, ideò muliebri gestu conficta. Si igitur figaris suo instrumento, quid mirum, excrucieris? Abscedamus, descendamus.

Cap. 69. Extrinsecùs, velut pompam, videamus procedentem. Præsens dumtaxat facies nos alliciat, nec auidos futuri, nec inuidos præteriti: vt qui ad scenam, aut spectaculum sedet, æquè istum delectat comœdia, atque tragœdia. Qui scenæ seruiunt, qui spectaculum sui exhibent, laborant, non delectantur: qui vident, qui adsunt, gaudent. Si deforis essemus, vtraque fortunæ arte gauderemus: nec nostra lætitia mutaretur, sed transmutaretur: non abscederet gaudium, sed succederet; staret potiùs, ab vna se in aliam transfuga. Pereuntes res non sequamur, sed videamus currere, gaudeamúsque perire, velut qui intuetur bestiarum, & gladiatorum spectacula, interitu delectatur, cæde, fuga. Res deficiunt nobis; aut, quia abeunt; aut, quia pereunt. Si primum

illud,

illud, cur insequimur ea, quæ impatientia nostri amoris sunt? Si pereunt, non tanti fiant, vt debeant nostro parentari fletu, & annuum luctum habere. Age gratias, te non periisse citiùs. Duplici ex capite mortales sunt tibi res: pereunt, cùm pereunt; & pereunt tibi, cùm peris. Quid putas ex tuis immortale, si tu mortalis? Qui finem habet, nihil habet: vix enim habet id, quod est. Qui futurus non est, vix est, cùm est. Sed demus te manère, res solùm perire. Non decedunt sine hærede: transeat ad successorem gaudium, & pax. Tametsi defunctis integrum & elegans sit patrimonium, veniet ad hæredem claudum, aut luscum. Hæreditent nostram pacem res: decedente vna, ius idem habeat altera succedens, siue paupertas, siue morbus, siue ignominia. Non est lex, quæ inopem, aut ægrotum hæreditate excludat. Expiranti prosperitati sancti Iob, quid successit? non pauperies modò, sed miseria, quatuor fortunæ malleationibus subita, vt quinta & terribilior esset improuisio. Vlcus deinde à planta pedis vsque ad verticem: contemptio denique, & sinistra amicorum opinio Non obinde suam his negauit serenitatem, non sua ablata felicitas; sed translata à secundis ad aduersa, hæreditario iure. Adhuc in ipsa miseria, necdum reduce felicitate, dicam, quod diuinus Zeno, in melius, felicitatis pristinæ statum dissimulando, non perdidit, sed mutauit. Vadat amor post fortunam, non post res fortunæ, vt sequitur Heliotropium Solem, ad suas conuersum

ſum vices. Illi dumtaxat obſequitur fortuna, qui fortunam ſine ſpe fortunæ ſequitur.

Conſtans animus nihil conſtanter amet inconſtantium: amet omnia, vt ſunt inconſtanter inconſtantia. Omnia de manu fortunæ capiat, licèt acerba & dura. Ariſtoteles, caricam porrigente Diogene, reputans ſententiam meditatum eſſe, niſi acciperet, ſumens inquit, Diogenem perdidiſſe caricam ſimul cum vſu. Sic illudes fortunam machinatam ludibrium tuum, meditatam dolorem tuum, ſi non admiſeris, quæ læua porrigit manu. Admitte, amittet arma ſua, ſimul cum vſu. Solùm poteſt nos triſtare, quia nolumus, quibus id vult. Fac velis, & ridens potes exclamare: Non magnus Diogenes, ſed magna fortuna! O potens, iam per me exermis! Si aliqua reiicienda ſunt, ſint, quæ vult accipi; iſta ſua purpurei corticis munera, delicias, &, quæ iis patrocinantur, diuitias. Quid hæc? Nazianzenus dicet: *Cap. 70.*

Σφαῖρα νέων παλάμαις ἀνταποπεμπομένη. *Pila iuuenũ manibus reciprocata.*

Colludere licet, & recutere fortunæ pilam ſuam, ſuo reiecto munere. Dum ludibundus es, non potes triſtis eſſe. Si vis, ne illudat te, lude cum illa, & ſtrenuè reiice, quidquid volatile, etiam aurum graue, iecerit. Sin minùs, ne apud te incaleſcat, cùm repetit. Friuola hæc bona friuolè amanda ſunt; infirma infirmiter; ad nutum dominæ reddenda ante exactionem. Non expectes fortunam, vt eripiat. Tu eſto tibi fortuna: occupa ſuas vices: aufer tibi, quod ſublatura eſt: re-

linque omnia felici infortunio per manum tuam. Redimes fortasse te iactura tuarum rerum. Præuiderat Aristippus exacturam, & vltrà pro fœnore vitam, instantibus apparitoribus suis piratis: anticipauit solutionem abiecto in mari auro, inuitum & imprudentem simulans casum. Consuluit hoc ingenio saluti: vitalis iam fuit sine nummo: soluit mutuum sine vsura: pretium suæ vitæ non aurum fuit, alioquin etiam amittendum; sed anticipatio. Æstimet quisque, quod ille tunc dixit: Satius est, vt hæc per Aristippum, quàm propter hæc pereat Aristippus. Tota victoria ichneumonis, & aspidis, anticipatio est: sic hominis, & fortunæ: vincit aggressor. Præuertis fortunam, & euertes, si præcurras. Cùm veniat, omnia acta videat:

Totum iam sponte videbis
Anticipasse Dei famulos.

Hanc sanctus Prosper causam putat assuefactæ, & cicuris tranquillitatis, securæ, vt sic dixerim, securitatis. Non contrectanda sunt iucunda, nec detrectanda grauia: æquabilis ad omnia sis.

Cap. 71. At, si adhuc tibi inuidiæ est nomen fortunæ, nec eius parere manui digneris, tolle vocem, Deum specta. Fortunam vulgò appellamus. Ibi sapiens Numinis studium noscit. Quisque domi suæ iubet. Liceat Deo in suo mundo, quod licet rustico in sua casa: quidquid volet, aget. Sustinuit toties nostram malam voluntatem: sustineamus quandoque suam bonam. Æquo animo filium accepit Abraham, & dabat; nec

tristior

triſtior occidiſſet,quàm genuit. Non lætiori ferro arietem cecidit,quàm gnatum mactaret : à filio ad agnum tranſlatus idem vigor dextræ. Eleganter Zeno ait, nec mutatus vultus eius, cùm eſſet victima commutata. Cum tanta lætitia arietem obtulit,cum quanta obtulerat & filium: vbi enim fides fuit,non erat dolor. In illo ſacrificio ſolus Deus doluit;quia aliam victimam procurauit : nam Abraham cum filio ſic probatus à Deo eſt,vt non poſtulans, miſericordiam mereretur. Scilicet,ita paruit Deo, vt non appareret pater : immemor naturæ,memor officij. Ita obſecutus fuit, quòd mentiretur paternitatem, vt exhiberet ſeruitium. Primam dignitatem putauit,eſſe ſeruum Dei. Ita voluit ſeruire,vt obliuiſceretur genuiſſe.Det,quod libuerit,Deus. Sed amemus plùs donationem, quàm dona:quamuis & hæc amari poſſint, ſi æquè amentur. Eadem omnibus ratio amoris ineſt, non quòd ſint : ſed, quòd dentur.Sic,

Quidquid mittit,mella putare decet.

Diuinas illas & aureas manus, plenas hyacinthis dixit Salomon : quidquid illis deciderit, pretioſum erit, & vnio, non ſilex. Pretioſa paupertas eſt, pretioſus dolor, pretioſa depretiatio ipſa. Illinc elabuntur, vbi nihil, niſi pretium eſt. Quid? Percuti videris, ſi vnio icit. Etſi egerat cruorem, non eliciet lacrymas. Lætum vulnus auaro erit, ſi fecit aurea gleba, vt cani lapidato oſſibus. Non minùs pretioſa manu verberat Deus, quàm locuples aratoris flagel-

lum. Argutè beatus Ennodius:

Dentibus argenti fuluum concluditur aurum:
Contemnat nullus verbera pulchra pati.

Exornat Deus amore ſupplicia: pretium ſummum eſt ſeueritatis diuinæ:

Quæ capiunt mundum iungit mens docta, flagellum
Exornans cenſu, nobilitate plagas.
Argenti, atque auri vapulat quicumque metallis.

Cæterùm Sapiens hyacinthos illas vocauit gemmas: quia miræ iuuent & exhilarent cor. Mors, & morbus, & anguſtia, quin & triſtitia ipſa lætabit nos, diuino illo dilapſa pugno. Ipſa miſeria cordialis erit, ſi ab illa manu accipias. Et natura, & ars Dei, beneficentia eſt. Perita eſt diuina dextra beneficiendi. Solent artifices, & pictores artem oſtentare in ſcorpione, vipera, atroci, fœdóque aliquo reptili potiùs, quàm in forma regia. Exhibetur quoque dexteritas diuinæ manus in ægris, & duris: ibi magis nitet: maius, inquam, ſi non fulget, latet beneficium. Ex his itaque conſtans erit, qui non amet inconſtantia, vt eſt ipſe; ſed, vt ſunt illa, inconſtanter.
Sic idem ipſe erit inter diuerſa. Varios fortunæ geſtus vno vultu ſpectabit; & expectabit atroces ridibundóſque ſereno.

* * *

EPI

EPISTASIS.

In alienis casibus dissimulanda est constantia.

SEd,quia in alienis iacturis latus Sapientis inuadit sors;cùm pectus,nec coràm,nec contigua manu possit,per tertium tunc molitur.Plùs, opinor, iusto viro laborandum est cum damnis alienis,quam propriis. Etenim, cuius patientia passione non vincitur, compassione tentatur: quem non monet casus proprius, hunc præcipuè commouet alienus. Sapientis vitam, quoniam præcipua est, vtilissimam puta: non sibi tantùm, sed aliis quisque viuit: vitam imprudentium, qui adhuc sibi non viuunt, fideicommissam habet, velut tutor publicus vulgi. Eleganter Menander ait:

Cap.72.

Τοῦτ' ἐστὶ τὸ ζῆν, οὐκ ἑαυτῷ ζῆν μόνον.

Quare illud est viuere, non sibi viuere solùm. Benè viuere, non est quid priuatum, & solitarij boni: in alios effluit sensus vitæ bonæ. Tutor ciuilis pupillorum ministrat fortunas: sapiens,qui tutor populorum naturalis est,etiam senum,fortunam curat alienam. Pretium propterea erit alicuius moræ, quomodo in hac se gerat? An vultum mutare oporteat mutata, sæuientique rerum facie? Licet quidem mutare gestum,non animi, sed corporis; & sicca, virili, stabilique mente deflectere madidos oculos, maternum

Hoc est viuere, non sibi viuere tantùm.

deiicere vultum ad eos, qui ſe deiectos, miſeróſque credunt. Inter lacrymas & lacrymatus felix tamen erit abſtinentia ſuæ cupiditatis, timoris, ſpei: & quamuis in aſylo fortunæ ſit, inde quia ſecurus impugnat illam, & iam in ſe victam ſtudet vincere in aliis; aperto bello in alienos campos copias ſuas educit; victricibus armis vbique inſequitur, &, vt Tzetzes ait, *ἐυεργετῶν ἀνθρώπους, ἁπανταχοῦ θερίζων τὴν κακίαν.* Cùm vim ſui animi alienum pectus minùs poſſe munire videat, ſtratagemate aggreditur ad ſolandum infortunatum, leuandúmque ſpe (altiſſimo omnium caſu) deiectum, & ſentientem, nondum contiguam, felicitatem grauem. Moleſtam ſarcinam Antiſthenes dixit bonum virum. Quis aſſentiet, niſi miſeri, dum ſine ſenſu miſeriæ manent? Sed hoc ipſo iam leuior vir bonus eſt, cùm illius ſentiant improbi moleſtiam, non ſuam. Grauior plaga eſt, quæ ſenſum adimit, quàm quæ dolorem incuſſit. At, ſi minuatur eorum miſeria, cùm noſcitur, ſéque miſeros inuiti vident, (parum refert, non credant,) leuem, ſalutarémque tunc fatentur virtutem, & ab ea ſaltem aliena dextra ſubleuantur, capiúntque ſolatium. O leuamen totius humani generis, etiam eorum, quibus grauis eſt! Tua manus leuat repugnantem tibi, &

Benefaciens hominibus, vndequaque demetēs malitiam.

defectum fortè labore,
Nilus vt Ægyptum, ſic tua lingua fouet:

Etiam malos, quorum contactu nunquam tua puritas attaminata fuit, per bonos auxiliaris.

Hoc,

Hoc, quod de Bonegisso Duce cecinit Venantius, in omni alumno virtutis verum iudico; manu recreat, cõsilio fouet: quos ex sua palma excutiit fortuna, hos in sua excipit. Hinc aliter intelligo, quàm Philo, quod Iudæorũ Legislator ait, sapientẽ graues manus habere. Quid mirũ, si pendeant inde, qui sibi sunt graues, stulti, miseri, flentes?

Cap. 73. Sed, vt hos leuet, necesse est flecti, & quodammodo blandiri miseriæ, vt repugnet. Proprium hoc constantis, & felicis est. Tutò hic potest tuta felicitate descendere, & se miscere miseris. Nemo immobilis manens rapidis deuoluto vndis succurret: nec si pariter fluctus eum inuoluat, trahet alterum. Aliud est deiici, aliud inclinari. Ne cadat, securus animus sit, & sepositus fortuna. Inclinari licet, vt erigamus alios. Nullus iacentem suscitabit, nisi inflexione sui. Oportet medicaturum affecto, quodammodo assentire affectui. Huius generis potio, solatium est, vt non sanet ægrotum, nisi simili morbo videat ægrotare Medicum: alioqui suspecta putatur, & potiùs quid veneni, quàm pharmacum propinari. Contraria conciliare opus est. Qui affectu opprimitur, negat fidem affectibus exempto: & qui affectu superatur, succumbenti alteri manum non valebit porrigere. Quare, qui affectis medetur, oportet, non habeatur affectibus, & monstret habere. Aliud est seruire illis, aliud dominari: aliud haberi, aliud habere. Debet non teneri soluturus alios. Moratam equitum turmam Musonianus videns inspecturorum quid

augurij capiendum ab occurrente alite;tanquam aliud agens tetendit arcum,confoſsámque prima ſagitta auem in terram dedit: tunc ridens ſocios arguit: parum inquit poſſe ab irrationabilibus conſilij, & opis capere, ſiquidem neſcirent,quæ ad ſe ipſa pertineant. Prius eſt ſibi cauiſſe,quàm aliis. Auxiliaturi manus in ſe initiatur: at niſi madida naufragum non redimet.

Cap.74. Quid, anne ſimulationem conſulimus? Nequaquam: lacrymas concedimus communes cum miſeris, non lacrymarum cauſam. Miſeri miſeriam deplorant: felix ille, & ſapiens, ipſos miſeros flet cum flentibus, quia malè flent;non mala, quæ flent: non flet fortunæ potentiam, ſed infirmitatem humanam. Lacrymantem Solonem reprehendit quidam, quòd defleret, cùm luctus non ſit fortunæ potio, nihílque prodeſſent lacrymæ. Hoc ploro, inquit,quòd nihil proſunt. Communem fletum habuit, non materiam.Id poteſt vir ſapiens,& horribilis,atróxque fortunæ deflere,quòd fleant mortales,cùm nihil proſit flere. Cùm mœſtum,eiulantémque videt, ſolùm ſe commouet, vt ſoletur illum, non vt putet malum pati calamitate deplorata ex his externis. Diſtinguit ſubtiliter, hominem illum non affligi caſu fortunæ, ſed opinione ſua: non enim infortunati ſimus,quia ſumus;ſed,quia putamus. Maius aliquod malum, quàm ipſum malum deplorat, non ferri malum; & plus patientiam,quàm patientem. Malum verum,quod ibi noſcit, eſt malum falſum ignorare. Hoc flet, quòd

quòd defleatur. Qui ita dissimulat constantiam suam, non simulat sensum. Nequaquam impassibilem illum facimus; sed patientem, & compatientem, ipsius adhuc compassionis patientem. Licèt extra vulgus hominum mittamus, humanum volumus in vulgo. Non propterea interpellamus pacem, & serenitatem suam, hoc ipso, quòd flet; quia vult, & iustè vult. Non est turbidus, non anxius, non miser, imò felix, id est, sui erit, & sibi hilaritate arcana festiuus. Egregiè diuinus Ioannes Scholasticus, fletum proborum dixit animæ risum.

Cæterùm Gregorius Nazianzenus Cæsarium *Cap. 75.* laudat fratrem cum larua seruientem aulæ. Intùs Anachoreta, coràm aulicus fuit. Præstat hac astutia negotiis (necessaria dico) committi, & pro rerum incursu cassidem componere, si necesse sit. Non est in iactu fortunæ directo, in iactura, inquam, propria: semper in hac placet nudus, sincerúsque vultus, & natiuus color, animi serenitas. Tam fortis animus sit, vt nudus spectet fortunam, nudus vincat, non tantùm sine armis, sed sine veste. In alieno discrimine, & salutari prætextu, quandoque id opportunum erit sine ignominia constantiæ virorum, imò sine iniuria inconstantiæ rerum, quarum bracteata inanitas est, superficie tenus: laruatæ sunt; non sunt, quod ostendunt: sic cum larua satisfacies. Non ampliùs iure exigent, quàm habent. Simulata sunt bona, & mala: non peccat, qui cum his dissimulatus fit. Sana intestina non habent: non licet

ob hæc præcordia tua ſana corrumpere. Intus pax ſuo in ſolio cordis ſerena & candida fulgeat; forinſecùs licèt veſtiatur fuſcus & feralis color. Nemo meliùs adulabitur mundo, nemo conformior, quàm qui ſolùm tradat faciem, reſeruet cor. Hæc indoles mundi, aſpectum dumtaxat ſine medulla præbere. Inſpice te; cætera inde coniicies: quotiens aliud, quàm videbaris, fuiſti? Omnis hic rerum curſus, omnis fortunæ ludicra feſtiuitas apparet mihi, laruatorum ludus, cùm per cohortes, obiecto vultu, ſtringente manu facem, curſum bini agitant: properant enim res,

Et quaſi curſores vitaï lampada tradunt.

Currunt & ſimulatæ: compar his fiet, qui ſaltem ſe diſſimulet.

Cap. 76. Licet in amicorum cum amicis, in parentum cum fratribus, in beneficorum cum coalumnis temperatè deflere mortem, non perdere pacem. Summa illa Numinis indulgentia ita prouiſit: ſi malum videtur, larua eſt; in bonum cadet. Vt benè viuamus, ſuperfluit de nobis: non eſt, cur deſideremus aliquid, vt viuamus; & hoc ipſo, vt miſerè viuamus. Hęc optima conditio noſtra eſt, vt gratis ſit vita beata, non miſeria. Illa non rebus, imò nec cupiditatibus eget: quinimò hæ ſunt, quibus minùs egeat. Miſeria ſine deſiderio non eſt, nec datur ſine pretio cupiditatis. Suppetit ad id, quod maius eſt, lætam vitam; cur ad id, quod minus eſt, vitam, egenos nos, ſuperfluis putabimus? Dum fulmina fortunæ non valent concidere, & tam validè percellere voluntatem,

vt

vt illinc frusta resiliant, (quod non valebunt,) integra omnia nostra sunt, & suam integram pacem, cor integrum reseruat. Horridam hæc obiiciunt speciem; sed pueris dumtaxat. Reuelle fœdam cassidem mali, quæ atterret; inuenies inibi bonum. Decessítne, qui tua, vt mater, sollicitabat; vt pater, prouidebat; vt soror, studebat? Fortasse præstantiora officia adnascentur ex hoc decessu: nunc latent. Parentes interdum, vt ludant cum dilectis infantibus, personam sumunt alienam, & deformem. Terrentur paruuli: sed statim reiecta larua inueniunt patrem, matrémve fuisse: rident tunc, assultántque in amplexus: astutiâ deinde notâ, repetitam iam non formidant personam: noscunt subinde latere matrem, aut nutricem; iam cum ipsa larua lusitant, matrem balbutiunt. Quem non terreret vis malorum sanctum Iob inuadens? vultus horridus, post liberorum, substantiæque iacturam vlcere pessimo iacere? Vbinam? Nosocomium illi sterquilinium fuit, vndique saniem fontificans, seu potiùs stagnans. Vermes pro piscatione duxit. Quæ malorum facies atrocior? Sed non pertimefecit virum, qui tam aberat, vt mala haberet, vt collætatus lusitaret scaturiente vermiculo. Detraxit rerum personatum gestum; inuenit ibi maiora bona, officiosa pietate; nec paternas curas, nec materna viscera, nec germana obsequia desiderabat. Putredini dixit: Pater es: mater mea, & soror mea, vermibus. Cortex ille malorum fuit; nucleus, substantiáque bonorum.

Velut

Velut pueri nucibus, his malis cruſtatis viri ludunt, obduri, infractíque aduersùs calamitatem. Infringunt illam, & abiecto demum putamine medullam ſciunt edere ſuauem. Cùm itaque perſonata, & facialia ſint omnia, cum perſona & facie tenus, faciemus ſine iniuria ſatis.

Cap. 77. Quid aliud monuit ciues Corinthi diuinus Paulus? Qui flent, inquit, tanquam non flentes; & qui gaudent, tanquam non gaudentes; & qui emunt, tanquam non poſſidentes; & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Figuratam, ſcilicet, laruulémque ſocietatem cum mundo permittit: audias rationem; iuſtitiam iſtius agnoſces ſocietatis. Præterit, inquit, figura huius mundi. Figuram ſolùm, perſonámque obiectantes concito prætereunt curſu res, vadunt, currunt, tranſeunt. Quò? rogabis. Meta, nihilum eſt: euanent, non ſiſtunt, vt fumus è camino:

Omnia prætereunt, vt inanis in aëre fumus.

ait Dionyſius Lyrinenſis. Illis nos exhibeamus ſimiles, laruati etiam. In imagine, excursúque ſatisfaciamus, vt ipſa ſolùm nos volunt feſtinâ ſatisfacere ſpecie. Flere, & non flere; gaudere, & non gaudere; vti, & non vti; non compones, niſi larualiter aliud lateat, aliud pateat. Patent oculi pluentes imbres lacrymarum: latet animus delibutus muliebri riſu. Frons Heracliti foris; cor Democriti intus. Perſona animi, frons eſt. Siue fortaſſe aſpexit Paulus theatrales tunc temporum ritus, cùm perſonati mimi, & inſtructa ſcena mutatitiis, verſibilibus, ductilibúſque figuris,

ris,aliis post alias succedentibus; quæ, cùm,aut fabularum mutationes, aut Deorum aduentus, cum tonitribus repentinis erant futuri, procurrente præteribant versura,& specie exornationis primæ elapsæ, facies alia ostendebatur figuræ. Mundum,magnum puta theatrum; Magistrum Comediæ,Deum; mimos, homines;exornationes,figurásque scenæ,res istas decursu solùm apparentes,successione festinâ mutatorias.

Cap.78.

Quid aliud maiestas Assyrij imperij fuit, nisi ductilis, tractitiáque figura scenæ? Præteriit: successit alia versura,regnum Medicum, & Persicum:hanc prætereuntem Macedonica potentia sequuta: euanuit etiam hæc figura subsequente Romana disparitura quoque. Non sunt immortalia regna mortalium; non digniora autoribus. Vbi nunc Ninus, Semiramis, Zames, Aralius?Vbi Arbaces,Mandanes,Sosarmon, Articarmines? Vbi Cyrus, Cambises,Darius,Xerxes? Vbi Alexander, Arideus, Cassander, Antipater? Vbi Antigonus, Ptolomæus? Vbi Iulius, Octauianus, Tiberius? Vbi magni isti Patriarchæ ambitionis, radices imbelles gloriæ Assyriæ,Medicæ,Persicæ,Macedonicæ, Asiaticæ, Syriacæ, Ægyptiæ, Romanæ? Vbi illi primores fastus, & libidinis pincernæ? Vbi primogeniti illi fortunæ,ante quos,vt passer ante miluum, siluit Orbis? Quomodo nunc de illis silet?Baleus,Armatrites,Altadas, Mamitus,Mancaleus, Sterus, Mamelus,Sparetus, Ascatades,Bellopares,Lamprides, Lampares, Panyas, Mitreus, Tautanes, Tincus,

Tineus, Pyriciades, Ocrazapes, Sardanapalus: hic interitu notus, infamiâ famosus: cæteri, nec vita, nec gloria: vix aliud quàm nomina, velut ossa gloriæ, reliquerunt. Solùm est eorum fuisse; solùm noscimus transiisse. Ipsa nomina non agnosces fortasse; nec sunt multa: adeò ruinosa res gloria; quam tamen solam non mortalem putant habere mortales. Falluntur: nec pignora sui cadaueris, nec titulum sui sepulcri reliquit: iam mortalior est mortuis gloria mortalium. Illorum siquidem restant silentio ossa, restant dentes post funus viuaces, post cineres immunes, post ignes frigidi. Fama tandem edentula fit, & sine igne perit, imò sine aëre, dum vox deest, cui vita est loqui. Laruata omnium felicitas præteriit: plurium sine occipite euasit, nec in ipsa fuga tergus ostendit. Si imperia illa, hæc, inquam, onera orbis alleuata disparuêre, quid fiet his, quas tractamus paleas rerum, festucas, pennulas? Illa regna ingentibus confixa vrbibus, earum coloniam mundum diceres: vrbes ipsas validis munitas mœnibus, non ariete, sed nec fulminibus quassandas crederes: numerosis exercitibus, quibus campi angustiæ erant, vniuersum mortalium genus peregrinum putares: sanctis, quod plus est, prudentissimísque legibus, Oracula suspicareris, & suspiceres: non habuerunt pignora status, nec tueri hæc omnia inualuêre, quominùs fortunam ibi radicatam, non videremus reuulsam. Quomodo nos, sicca, deciduáque folia nostra, valido concussa flatu, tanquam æterna

na habemus? Subleuantur omnia, & ſuis ruinis à nobis attolluntur, tam felici, certóque curſu properant, vt non morentur caſu; cadentia tunc magis elabuntur, currunt. Quidquid pretioſum eſt in mundo, inaurata nullitas, purpuratum nihilum eſt, ſub perſona in ſuum domicilium, interitum, procurrens. Properationem iniqua ſui conſcientia incitat, ne agnoſcamus in mora, & diſcernamus laruam; pudeátque comprehenſum agnitionis, comprehendentes amoris.

Itaque iure Paulus ex his rerum verſibilibus, *Cap. 7 9.* prætereuntibúſque figuris collegit, nos quoque licere perſonam obducere, vt ſuis theatrum conſtet officiis, ſimúſque Actores fabulæ. Hi dum flent, non dolent; dum emunt, non poſſident; dum iubent, ſine imperio ſunt; dum vtuntur, ſine vſu; dum obiurgantur, ſine vindicta; dum obiurgant, ſine ira: agunt, ſcilicet, alienam vitam: vtinam & nos. Eleganter pulchrum hominis canit Theologus,

Ζώειν τ' ἀλλότριον ζωῆς βίον.

Viuere alie-[illegible] vita… m.

Quia nemo alienis rebus afficitur, qui vixerit alienam vitam ſine affectu, id eſt, ſuus erit: omnia, vt hiſtrio, fabulam putabit. Salutare iſtud conſilium, etiam vt tibi conſulas, cape, non ab aliquo Muſonio, aut Telete, aut Epicteto, qui te hiſtrionem quoque mundi, &, vt iſte ait, hypocritam dramatis monet fieri. Cape ab ore Dei, à Doctore mundi, Paulo. Talem perſonam age, qualis à Magiſtro deſignetur, qualem ipſe velit. Suprema illa, æternáque Mens huius mundani

dramatis

dramatis Magiſtra eſt, & Poëtria: illa perſonas inducit, & diſtribuit. Breuem dedit? non quæras longam: egenam? non petas regiam: quamlibet tribuerit, eam ingenioſè repręſenta. Tui muneris ſolùm eſt commiſſam perſonam aptè effingere, non eligere: hoc Magiſtri eſt. Si dedit agere mendicum, ægrotum, claudum, humilem, calamitoſum; hoc cura, vt benè agas, non vt aliud. Non eſt gloria Actoris fabulæ, quòd repræſentet auguſtiſſimum Principem; ſed, quòd benè. Maior laus eſt, ſi ſtultum, aut mendicum, aut flentem aptè ſimulet, quàm ſi Philoſophum, & Regem. Id etiam, tanquam bonus hiſtrio, qui non ſolùm benè Prologum, ſed & medium, & cataſtrophen fabulæ agit, cures primordia, medium, & finem vitæ rectè agere. Is optimus repræſentandi modus, ſi actione aptè exprimas idem, quod ore: ſi opere repræſentes doctrinam.

LIBER SECVNDVS, DE ARTE VOLVNTATIS.

APPENDIX I.

Tolerantia, & temperantia rerum.

NVNC restituo me operæ. Insistam, & appendam alia. Sub eamdem recutiam incudem ferrum idem. Plures ictus eunt extrà, plures irriti, vt aliqui certi pangantur. Ad amoris modum redeo, quia fixam sibi, constantémque voluntatem velim. Repetã partim eadem. Non vna, aut altera malleatione clauus figitur, plures repetis, deinde tentas, rursúsque recutis, donec firmum videris. Neque tantùm erudire exopto virum, mallem facere. Breuis est doctrina beatæ, id est, bonæ vitæ; ipsa tamen opus prolixum est, & difficile suaderi, quod facile disci: omnium quippe res facillima, & in promptu est, bonum esse, si alia erudiremur, quam Antisthenes dixit necessa- *Cap. 1.*

 riam;

riam; ego addo omnium difficillimam disciplinam, dediscere mala. Alia iam appendam, siue expendam documenta consequentia eorum, quæ diximus: ex quibus duas pacis & lætitiæ ansas inuenio, tolerantiam, & temperantiam: his regatur, quæ te reget benè, voluntas. Velut equorum gubernatio, fræno, & calcari constat: cohibe te in bonis, instiga te ad ferendum mala, & velut vmbraticum equum super ipsa, quæ te atterrent, coge te gradi, pessumdare; dedisces metum fortunæ, qui virtuti rudes facit. Tolerantia malorum, est temperantia bonorum. Non facilè dicam, vtra maior sit: illud certum, æquè oportere pati multa, ac velle pauca. Pauca tu potes, & multa in te potest fortuna, in quam maximè patientia potes maxima inter virtutes, quæ

vincit inermis,
Armatósque solet vincere sæpè viros.

Cap. 2.

Sicut non magni constat benè viuere, sic nec discere. Duobus verbis resumitur tota voluntatis ars, tolerantia, & temperantia. Hoc est omne pacis mysterium; Eleusinum credes, ignotum nisi sacris animis. Hi sunt Lares tranquillitatis, Penates bonorum. Hanc Philosophiæ summam cum Epicteto puta, ἀνέχου, καὶ ἀπέχου. Non obtinet, nec retinet gaudium, nisi qui sustinet, & abstinet. Hæc sunt cardines quietis, & virtutis. Vt pacem obtineas, abstine; vt retineas, sustine. Rarus possessionis modus. Recusando consequeris, excipiendo conseruas: recusando crepundia fortunæ, excipiendo flagra. Hac solùm

Sustine, & abstine.

diligen

diligentia Hieronicam fortunæ ſe putauit Diogenes. Cinxit pinu tempora, Iſthmica cæremonia, velut ſacrorum victor certaminum. Iuſſus, ne illegitimè honorem vſurparet, ſe reſpondit, duos Antagoniſtas viciſſe, voluptatem,& dolorem; illam, quia abſtinuit; hunc, quia ſuſtinuit. Ne imbellem te putes: habes temperantiam, & tolerantiam, egregia ſtratagemata aduersùs aſtutias,quibus in te molitur fors. Siue vi, ſiue dolo aggrediatur, omnia ſtudia ſua præuertis. Impetus, & illas iras repentinas non ſimulatas frangis tolerando: artes, & ſera, altáque odia,conſiliis, cunctatione (fortiſſimo armorum genere) armata temperando, dum furit. Syncerus eſt iracundorum, & ſine artificio motus. Statim dura,acerba,vt obuia & ſimplicia tela,& palam arma torquet. Dum odit, lenta eſt: non vi ſua contenta,inſidias tentat: dolos,& doloroſiſſimam miſeriam poſt felicitatem adornat felicitate. Omne ſuum tormentum, omnis apparatus & machina turbandis, deturbandis, inquam, nobis iſtud eſt: quia dat, quæ nolumus; negat, quæ volumus. Reſiſtis, ſi abſtineas his, ſuſtineas illa.

Cap. 3. Verùm hic geminus noſter morbus,quo grandi concepta propoſito aboritur cum felicitate virtus,inuersè nolle,& velle; faſtidire, & appetere:vtrumque abſurdiſſimè,præpoſterè. Appetimus intempeſtiuè, cùm neceſſaria eſt neceſſitas, quæ nihil aliud carenti eſt, quàm optare: appetimus,inquam, quando,& quæ fortuna non

fert. In Ianuario cerasa quærimus: ipsa se puniunt vota nostra: hyemat plerumque fortuna. Quid aliena concupiscis? Tempori seruiendum est, ne seruias fortunæ. Ægrotamus pica, velut grauidæ, quæ abominatione stomachi, & appetitu laborant, fastidiunt salubria, &, vt mireris, iucunda: appetunt absurdos cibos, siue non cibos, gypsum, cymeliam, carbones, sordes, in hyeme vernos fructus, in vere hybernos. Quid putas, est, abstinere, & sustinere? Opportunum fortunæ esse, scitè nolle, scitè velle, non cupere. Abstine igitur: alioqui, quid cupiendo facis, nisi dilatare limites fortunæ, extendere scopum suum? Licet nolit, telis suis te attinget. Non interest, cæca sit, quominùs sagittaria certa: si scopus vbivis, si omnia sit, errare exoculatus nesciet. Etiam inuita aberrare illa vulnere non sciet in eum, cuius cupiditas per omnia oberrat. Sine collimatione ferit, si spes quocumque collimat. Nullum telum in cassum cadit in conferto agmine. Tantùm patet eius scopus, quantùm vota tua.

Cap. 4. Scias in dimidio voluntatis circa hæc externa, & quasi in contractiori arcu totam potentiam habere. Præsumere omnipotentiam posses, in tota, aut altera voluntatis parte, nec dimidiam: dicam penè nullam. Duo sunt libertatis membra, velle, & nolle; potentissimum hoc lacertum; infirma illa manus: quidquid non habes, nolle potes. Sed nemo potest habere, quidquid vult habere. Cùm nolis, potes in omnia; cùm

vis.

vis, in nulla. Fortuita ſunt, paréntque fideliter fortunæ infidæ. O quantum ærarium eſt, quàm prouiſa panoplia aduersùs ſortem ſubitam hæc conciſa cupiditas! Quid angimur? Valemus aduersùs caſum, & nimiùm valemus, cùm dimidia præualeamus voluntate. Manca alterius manus ſufficit, & claudicans, vt ſic dixerim, aſſequitur refugam, alatámque felicitatem. Citò, certò, feliciúſque te locupletauit, quàm theſauri Crœſi: iſti mendicitas erunt coram te nihil volente, coram voluntate non mendica. Securè per illam diues es, ſiquidem es, cùm vis; nimirum, cùm nihil vis. Pauperem tunc facis fortunam. Quid maius optare potes, aut quando magis diues? Nihil in te habebit, nihil in ſe, quo tibi placere poſſit; fallere dico. Ditior eris Attalo, ſi Attalicam contemnas ſupellectilem, & potes. Maior vis quàm Midæ voluntati tuæ eſt: non eſt opus contactu, in abſentia plus valet: ſi quidem, cùm vis nihil velle, habes omnia, etiam quæ non videris: quid mirum, ſi quæ nec optaueris, aurea paupertate locuples? Egregiè Euſebius philoſophatur: Πλούσιον χρὴ νομίζειν τὸν ἡγεόμενον ἔχειν τὰ ἀρκέοντα· τὸν δὲ ἀεὶ ἐπιθυμέοντα προστίθεσθαι καὶ πληθώρην μηδέποτε τῶν τοιούτων λαμβάνοντα, κἂν εἰ Μίδου πλουτέοι μᾶλλον, πένητα καλέω καὶ Ἶρον, οὗ ἐκεῖνος ἐξ ἀνάγκης εἶχε ψυχὴν κεκτημένος. Idem ait, φιλοχρηματίην ἄλογον τὰ κτώμενα ἀποβαλλόμενα μᾶλλον ἀνύσειεν, ἢ ὁ ἐφ' ἑκάστῃ ἡμέρῃ πλοῦτος ἄπλετος ἐπιγιγνόμενος. Quare ſolùm diues es. ſolùm omnia in voluntate poſſides; ſi quidem omnia

Ille diues existimandus est, qui se satis possidere sibi persuasit: cùm verò qui partis semper adiicere properat, acquirendique saturitate nulla satiatur, etsi Mida fuerit opulentior, pauperem, ac Irum appello, quo, scilicet, omninò non minùs est pauper in animo.

Irrationabilem auaritiam citiùs consument abiectares partæ, quàm crescentes quotidie immensæ opes.

omnia nolle in voluntate eſt. Vbicumque dixeris,ſufficit;vniuerſa habes. Quid dicam?Plus habes, quàm habere poſſis. Superfluunt tibi omnia. Si non credis habiturum, crede ſaltem tantumdem, aut maius habiturum, non indigere, ſuperuacua habere.

Cap.5.

Adeò immoderatus eſt vſus, ſiue immodica vſura temperantiæ. Nec minorem tolerantiæ puto. Eſt fortaſſe facilior:poſtquàm doctus abſtinere fueris, tunc benè ſuſtinere poteris. Ex cupiditate armatur impatientia, & ſpes noſtræ parturiunt timores. Abiice illas,& ſcies,aliquando poſſe iraſcentem fortunam cum gratulatione excipi, non tantùm cum patientia. Crates, ſiue Zeno,magnus quidem, quicumque ſit; aſpero Neptuno exoneraturus mercibus nauem libens, lætus opes ſuas in mare iecit, & gratias fortunæ agens,inquit:

Benè, ô Fortuna, bonorum mihi magiſtra.

Εὖ γ᾽ ὦ τύχη, μοι τῶν καλῶν διδάσκαλε.

Tunc quoque dices ob ipſum infortunium fortunæ benedicens:Benè eſt,ô Fortuna,magiſtram te mihi exhibes boni. Euge, euge, curatrix ſolicita animi. Gratias ago, quòd venias reportatura, quod ego diu iam debuiſſem reſtituturus ad te mittere. Gratiam hanc à te habeo, quòd dediſti vſum,& tollis abuſum, nec pro vſu vſuram exigis. Me admones. Malo conſilium tuum, quàm gratiam. Intelligo, quid dicas. Ad frugem me colligam,ad virtutem,ad me,ad Deum. Priuilegio mecum vteris. Non tantùm citas ad virtutem,ſed cogis. Benè vectus ſum naui confracta:

cta: inde integer curabo esse. Ecce & aliorum oblita es,quæ tollere potuisti, tuo iure stant omnia. Tot mihi dedisti, vt perderes memoriam. Ego benè recordor, & te monebo: cape adhuc aliqua tua,agnosce omnia præter me; nec digna humano animo puto, quæ tu adhuc contemnis. Vtinam sic cum fortuna ageremus,vt ille senex, grassantibus latronibus:Quæcumque,inquit,vobis videntur,tollite. Fecerunt ita, solo marsupio præter spem relicto, quod ille accepit, & insequutus illos, clamabat: Accipite etiam illud, quod tollere obliti estis. Fortasse istam comitatem mirata fortuna, etiam restituet omnia:restituerunt & prædones. Christianus reiiciat fortunæ nomen, & diuinam manum in his noscat, & osculetur.

Cap.6. Si adhuc rapax & trux ingenium sortis non excusaueris, non erit, vnde iustè accuses illæsus. Tutò si te colligas sine voto, & spe, diminuta fortunæ præda, in ipso illius scopo & paupertate expectare sua iacula licet. Credo nullibi fortasse securiùs. Imperitum sagittatorem cùm vidisset Stratonicus,iuxta scopulum consedit, illic se ratus securiorem. Causam reddidit:Ne me feriat. Cæca fortuna dicitur, in scopo suo mane: illud minùs attinget, quod intentat. Quin cadant in te omnia iacula, incruentus manebis, dum sine cupiditate. Si telo primam ferri aciem perfregeris,nulla nocendi vis hastili manet. Cuspis fortunæ cupiditas est nostra, postquàm detraxeris illam, sine mucrone erunt sua arma: tù

ſine vulnere. Luſoria tela cruorem non guſtant.

Iam arbitror longa Epictetum epitome reſumpſiſſe Philoſophiam,cùm duo verba, Abſtine, & ſuſtine, dixerit eſſe. Superfluit dimidia oratio, altero verbo ſatis conſtat, Abſtine,dico. Nemo eſt, qui nihil velit, ſi nolit aliquid, præſertim quod habet. Hoc ſuſtinere, eſt, non velle,niſi quod tenes. Limpida itaque & alba cupiditatibus voluntas, leuem fortunæ ſarcinam ſentiet: ex ſe enim fortuna leuis eſt:ſed grauiores ſarcinâ ſuâ clitellas habet cupiditates humanas,ſine quibus nullum onus imponit nobis:nullum ſine deſideriorum clitellis incommodum accommodat:nihil nos onerat,niſi vota,quæ tamen mala plerumque inſcij, vnde onus veniat, multiplicamus, vt alleuiemur; excreſcente tamen miſeriæ pondere. Quidam ruſticus fatigatus ex aratione, regreſſurus in villam, aratrum aſello alligauit; inſuper aſcendit: ſed nimio grauatus onere aſellus progredi non poterat; tunc ille deſcendit, ſuíſque imponens humeris aratrum,iterum aſcendens ad aſellum inquit:Nunc procedere potes: non enim tu; ſed ego aratrum fero. Non iſto minùs ridiculi ſumus ruſtico.Curas & cupiditates noſtras, quæ noſtrum non opprimunt, ſed obruunt gaudium, nouis curis & votis tueri & alleuiare ſtudemus. Nihil profectò aliud facimus, quàm integrum onus priſtinum retinere, & pondera nobis noua imponere. Donec toleramus cupiditates, ſumus nobis

into

intolerabiles ſine vlla adhuc fortunæ grauitate. Excutiamus illas, exoneremur ſpe: tunc ipſam fortunam leuem reperiemus, & nos, & illam ſuſtinebimus. Quæcumque ſuſtinere licet non ſuſtinenti futura; grauia profectò onera, quæ ſe mirè accommodant, vt nos grauent, ſuámque multitudinem aptè componunt, vt quæ tempus non capiet, capiat cor miſerum: pendentia enim non tantùm mala, ſed bona moleſta ſunt. Ex ipſis malis non tot poſſunt venire ſimul; quot poſſumus timere. Pauca ſunt pila, quæ vna vice mittere fortuna poteſt; & niſi adiuuaretur deſideriis noſtris, citò videremus exermẽ, & inani pharetra. Eſt itaque patientiæ matrix, abſtinentia cupiditatis, pari titulo, atque patientia malorum, & bonorum.

Cap. 8. Cæterùm, cùm patientiam nomino, non dico rem ſimplicem. Non eſt patientia tantùm malorum, eſt & bonorum; & horum interdum difficilior. Illa eſt, cùm pateris: hæc, cùm agis. De iſta poſtmodum diſſeremus. Aliis diſtribuitur modis patientia: à diuino Ephrem trifariam: aliam dixit patientiam erga Deum; aliam erga Dæmonem; aliam erga homines. Ego quartam adiicio moleſtiſſimam, erga ſe. Siue in vniuerſum bifariam partior patientiam, & aliorum, & ſui. Iſta maior, quantùm diſtat ſuſtentare, quod reclinat, aut quod incumbit; ſuſtinere humero, aut tergore. Difficilius eſt ferre, quod ſupra nos eſt, quàm quod iuxta. Iumenta minùs poſſunt portare, quàm vehere: in vno homine ſatis habent, quod

baiulent; ſed familiam trahunt. Omne momentum tranquillitatis, patientia eſt, magnum pacis ſacramentum, tuta ſecuritatis ara, præco & caduceus felicitatis. Quid iuuat, ſi cum exteris non confligimus, ſi inteſtinè affligimur tumultuante in ſe corde? Nobis ipſi pacifici ſimus, & trucidato appetitu patientes noſtræ triſtitiæ, noſtræ adhuc impatientiæ, aliquando & patientiæ.

Cap. 9. Quemadmodum nihil magis contingens, quàm pati; nihil reputa magis tibi neceſſarium, quàm patientia. Naturale omnium humanorum malorum medicamentum eſt, quo velut dictamo expellimus aciem, ferrúmque damnorum. Non iniquius actum nobiſcum, quàm cum feris. Aper hederam ſuam habet, draco ſylueſtrem lactucam, anguis marathrum, teſtudo culinam: aliis vicinior medela data eſt, ipſa membra: cani lingua balſamum eſt vulnerato. Hominibus vniuerſale pharmacum, ſilentium, & patientia eſt. Quid contingens pati, dixi? Iam emendo, neceſſarium eſt: quare neceſſariſſima patientia, qua ſolùm fit, ne patiaris, anticipata quadam dote. Impaſſibilis patienter patiendo fies. Invulnerabilis animus, niſi ſolùm impatientia eſt, velut Achilles calce. Nec maiorem artem patientiæ putes, quàm ſi non vltrò, ſaltem non inuitè pati. Compendio quodam ſe à labore, & ſuppliciis vitæ liberat, qui facilè tulit. Sponte feratur neceſſitas. Manus, pedes, artus reliqui, ſuis potiùs deficient muniis, quàm inefficaces & ſtupidi patiendo reddantur. Infirmi, mutili, penitùs

nitùs adhuc reſciſſi, non inepti fiunt paſſioni. Egregiè Herodes Sophiſta, dum podagra & chiragra laborabat, Cùm, inquit, edere oportet, manus non habeo; oportet progredi, non ſunt mihi pedes; oportet dolere, tunc & pedes mihi ſunt, & manus. Ita integri ſemper ad patiendum ſumus. Satis hoc monſtrat integritatem viri in patientia eſſe. Adeò neceſſarium eſt pati, vt deficientibus manibus, non deficiat pati manibus. Quid, rogabis, poſſe pati illis, ſine illis? Dicam: Non habere, non poſſe illis pati. Nihil deeſt homini labori ſuo, etiamſi deſint artus: imò hoc ipſo minùs deeſt.

Cap. 10.

Altè, & in medullas cordis demittenda vox Themanitæ illius: Homo naſcitur ad laborem, & auis ad volatum. Intuere, quid deſit volucribus, vt volent: totæ in hoc poſitæ ſunt, roſtro acuto vt ſcindant, proræ loco, aërem, alarum remigibus actuoſæ, oblongioribus ſuo ordine pennulis, ex vtroque inſtructæ latere velut tranſtris, cauda claui inſtar eſt, qua flectuntur & gubernantur, pedibus collectitiis, digitis ſparſis, vnguibus aduncis, quibus tanquam anchoris aptè hæreant ſuis portubus ramis. Licèt nunquam volare vidiſſes, hoc ipſo quòd volucrum cerneres ſtructuram, diceres ad volandum facta iſta ætheris nauigia. Non minùs homo deuotus labori naſcitur: intuere illum: nihil notabis deeſſe, vt patiatur; etſi multùm deſit patientiæ. Tota hominis conditio in hoc videtur affabrè elaborata: rudis, vt laboret, vt pati poſſit: non inſtru-

ctus

ctus pennis, vt auis; ſed egenus, infirmus, nudus, exermis, adhuc ſui ſæpe deſtitutus. Vndique ſua nuditate, & egeſtate adornatus eſt paſſioni, vt auis cælo. Omnia obſeruabis, dum neque neceſſaria vitæ habere videas, habere neceſſaria, vt graue ſibi ſit vel viuere: quemadmodum paſſer leuitati ſuæ habet, quod neceſſe eſt. Id intereſt, quòd auibus deficere poſſint inſtrumenta volandi, non homini patiendi. Adeò fida natura eſt noſtræ conditioni, vt quod noſtra refert, non confiderit caſui. Ceruo currere deficiet, lupo prædari, leoni timeri, non homini poſſe pati. Maior rerum noſtratum cura eſt. Non temerè nobis data defutura, ſi profutura.

Cap.11. Vitæ humanæ primitiæ, fletus eſt; primi flores, lacrymæ: inde auſpicia ſumit. Non ante naſcitur homo, quàm patitur; imò de ipſo gemit ortu. Primum lucis tributum, pati eſt: inde per reliquas ætates pendenda ſua, vt Bleſenſis ait, vectigalia miſeriæ. Arbitror, qui hanc penſionem indignè fert, qui laborem recuſat, indigniùs æſtimare naturam digniſſimam, hominem dico, & hoc ipſo dignum, vt non ſit. Iniuriam dignitati humanæ facit, ſi dignam patientia non cenſeat; & minori, vili, inquam, ſe taxet præmio ſui. Ferat adultus, quod infans tulit; nec pudeat conſecrationis ſuæ, qui non priùs ſentit lucem, quàm dolorem. Hoc eſt primum, quod docetur, quod vltimò diſcitur. Omnia animalia ſuas ſtatim agnoſcunt vires: rudis homo naſcitur ad omnia, niſi ad lacrymas: ſed oportet erudiri ad lacrymarum

rum causas. Omnia discere opus habet præter luctum. Omnia illi labore constant: solum sponte habet lacrymare. Vnus homini fletus datus gratis; cætera non sine laborum pretio: sed datus fletus gratis; quia omnium laborum appendix, leuamen sit. Opportunum necessariis doloribus delinimentum adiungit natura, lacrymas. Istud præparauit oleum mitigandis fortunæ plagis, quas duriores sentimus sine hoc vnguento natiuo. Illa enim vulnera, quorum sensus non effluit per oculos, grauiùs feruntur. Puto iam naturale esse homini pati, cùm solus à natura habeat flere. Violenta est omnis vitæ huius felicitas externorum, & inuitus hic addititius fortunæ splendor, inde breuis est: nihil violentum, perpetuum. Modus naturalis hominis, pati est. Miseria creditur: sed sine patientia, fateor. Non deficit natura in necessariis; minùs prouidentia diuina, & gratia: nunquam igitur deficiet pati, necessarissimum humanæ vitæ. Inuenti sunt plures, qui non riserint; nemo, qui nunquam fleuerit. Ipse Democritus flendo est natus. Nemo sine labore, sine dolore nullus.

Cap.12. Cur, quæres, homo beatitudini vnicè deuotus nascitur ad laborem? Cur flendo se dedicat gaudio? Vnum istud animal capax felicitatis, cur capax duntaxat fletus? Nascitur ad virtutem, proximum felicitatis organum. Quare ad laborem, qui massa, &, vt sic dixerim, argilla virtutis est, nulla sine difficultatis elemento, nulla sine laboris emitur nummo? Neque paucorũ officiorum

rum materiam creant. Nisi homines essent indigi, vnde misericordia? nisi infirmi, vnde constantia? nisi dolentes, vnde fortitudo? nisi egeni, vnde liberalitas? imò nisi mortales, vnde immortalitas contempta morte? Iam fortasse tenes momentum collationis, cùm homo comparatur aui. Naturâ volucris pennis se attollit super humum: inde ima ista despectura, in cælestium vicinia degit: cùm ad terram se demittit, adhuc super nos, aut in arboribus diuersatur sublimis, aut super tecta nostra insidet quieta, aut in præruptis habitat secura, eminens aliquod semper affectat. Homo pariter cælo natus, & despicientiæ huius terreni puncti, illuc se euehit laboribus, velut alis assurgit suis aquila in æthera. O salutare consilium! ô diuinæ prouidentiæ studium, & inuentum! Eius nobis necessitas imponitur, cuius pretium nostra vota citare debet. Vtilitas necessitati eisdem colligatur catenis. Satis hoc ad patientiam. Scitè quidam Arabs inquit: Sepes tolerantiæ, vtilitas: namque vt necessaria sit nostra vtilitas, labor necessarius est. Quantumuis in alicuius sinum totam cornucopiam vacuefaciat fortuna semel prodiga sine pœnitentia, aliquando laborem & inopiam sentiet. Pompeius, & Darius siti afflicti fuerunt: tot fluuiorum domini, nihilominùs stillam optarunt. Torpuit aliquando Alexander frigore, qui ferè fuit dominus Solis, tantùm in domo sua Oriente valuit, vt nil, nisi vetare oriri, reliqua esset tyrannis.

Sunt

Cap.13.

Sunt præterea, quia neceſſarius labor, alij quoque labores neceſſarij, voluntarios dico. Elegans Philoſophus in hoc Euſebius ait: Πόνοι οἱ ἑκούσιοι πόνοισι τοῖς μετὰ ταῦτα ἀναγκαίοις ὥστε αὐτοὺς εὐπετεστέρους παρασκευασθῆναι προπονέονται. Sed iam in hoc remedium laborum vides patientiam. Qui vltrò patitur, non patitur, quod neceſſe eſt pati. Clauus clauum trudit. Morſus venenati applicito item veneno miteſcunt: ideò neceſſariis laboribus ſunt neceſſarij voluntarij, vt violenti non ſint inuiti. Sed nec graue foret, eſſe neceſſe pati, nec moleſta neceſſitas naturæ, niſi nos, vltra quod eſt, neceſſe fieremus neceſſitati, & miſeri. Mala augemus adiumento noſtro; propter ineruditionem, ait Diphilus: qui etiam beatum monet, diſcere miſerias. Quid rationabilius mortali, quàm doceri mortalitatem ſuam, labores vitæ, quædam mortis lemmata? Quid ſalutarius, quàm diſcere periclitari, vt dediſcamus fortunæ reuerentiam, cuius omnia ferre onera debemus, ac ſi optaremus?

Voluntarij labores neceſſarij ſunt laboribus in poſterũ euenturis: quos faciliùs tolerabit ille, qui ſponte ſua præexercitatus in ipſis fuerit.

Cap.14.

Magnum rudimentum patientiæ eſt, volẽtem pati, ſin minùs expectantem. Mirum eſt, cùm nihil frequentiùs obuerſetur in vita, quàm labores, vix ſuaderi futuros: anteà dolemus, quàm poſſe credimus. Plerumque fidem miſeriæ noſtræ nihil nobis, niſi ipſa miſeria facit. Præparandus quoque animus eſt, interdum probandus, & infortuniis imponendus luſoriis. Nec Democritus audiendus. Dicebat: Si quæ ſunt per

perpetienda,diſcere liceret, & non perpeti. Bonum eſſet diſcere : ſed,ſi perpetienda ſunt omninò, quid iuuat diſcere ? perpeti enim neceſſe eſt. Ridiculum placitum, credo : ſi ſapuiſſet ipſe auctor, nihil aliud riſiſſet. Iuuat diſcere pati mala: ſed nos non malos fore. Iuuabit diſcere pati, ſi non vt mala non ſint,ſaltem ne mali ſimus : erimus impatientia. Præterquàm quòd ipſa mala vitamus; vulnera,plagas naturæ, fortunæ, furoris, alicui fortaſſe & ſui vitare non poſſumus: ſed hæc mala non ſunt, ſed vaginæ malorum. Mala inde contra ſe diſtringit,aut opinio noſtra, aut impatientia. Bion aiebat, magnum malum eſſe, non poſſe ferre malum. Abſque hoc nulli poteſt vita ſuauis eſſe, ad quod eruditio ſua eſt.

Cap.15. Batuat itaque animus rudibus laboribus, velitationéque ſe inſtituat dolorum, vt ad ſeriam fortunæ manum, decretoriáſque iras callidè, & iam doctus plagas excipiat. Salluſtius quidam, qui Simplicij ætate vixit, accenſum carbonem nudo imponebat femori, & flatu ipſe ignem excitabat, periculum de ſe facturus, quouſque tolerare poſſet. Credo illum ignem extinxiſſe fulmina ardentis fortunæ. Si leuia fiunt, quæ præuidentur ; leuiora erunt, quæ prægustantur ; cùm iam ſubinde non timeantur. Sunt timores, dentes acutiores miſeriæ, quibus intolerabiles morſus ſentimus. Ineptè Sybarita ille, de quo ſcripſit Serinus, cauſam cenſuit Spartanæ fortitudinis. Lacedæmonem fortè fortuna

tuna peregrinatus adituit trucem illam disciplinam, quibus a pueris graui educabantur cruciatu: tunc nihil ipsos præstàre dixit, quòd facilè mortem in bello obirent, ne ita viuere cogerentur. Nesciebat mollis homo, quantùm valeret labor contra laborem, & patientia aduersùs passionem. Constantia illa Spartana, non desperatio fuit, sed firmata patiendi virtus; quibus tantum dederunt voluntarij labores, vt non modò necessarios vitæ istos & vulgares sopirent, sed ipsam fati necessitatem occumbendo vincerent, in violentiam mortis violenti, dum non fecerunt inuitam morituris. Timidus veneni Mithridates assidua ciborum venenatione, tam innocens sibi omne virus fecit, vt nec volenti nocuerit: ipso se damno fecit securum, etiam à se; & in adiumentum vitæ, nocumentum torsit: illum aluit exitium. Simili sagacitate oportet ad insidias, nescio, an dicam naturæ, præstrui. Laboribus assuescere præstat aduersùs ipsos. Iuuabunt, quos timemus. Efficax patiendo præparatur vitæ antidotum, patientia.

Cap. 16. Tanti prætereà est assiduus labor, vt pro constantia sit, & sincerissimam hanc fingat virtutem. Gladiatores & pugiles, perditi, barbarique homines, si vel mediocriter exerciti, sine gemitu, sine gestu plagas accipere malebant, quàm ignominiosè declinare: si quando decumbebant confecti vulneribus, mittebant ad dominos, quid velint, vt satisfactum iis esset, velle decumbere; iussique ferrum recipere, collum explicabant.

 O fides

O fides ſeria in ludis! ô fides ludorum in ſeriis diſcriminibus! Non intereſt iam putes ludicram fortunam, ludoſque agere, quominùs ſeriò pareas cum fide immortali, vſque ad mortem dico. Stet ſapiens ad iuſſa: vt ingenuus gladiator mittat, renuntiet Deo, quid velit, ſatisfactum de ſe ſit, ſtare ad iugulum, velit magis plagam, quàm turpiter vitare. Sacrum certamen ſapientis & fortunæ eſt: datur in ſpectaculum mundo, Angelis, hominibus, dicatum Deo. Patiendo vincat æmulam. Glorioſiorem Olympicis palmam obſtinata dabat patientia, quę cedentium manus ſuſtinendo fatigauit. Sapientis eſt, omnem inimicam violentiam laſſare & vincere. Malè dixi, patiendo: ſed, patientia: iam non patiens, & neque percuſſus, nec percutiens victor. Hæc laus Melancomæ fuit, frequenter per totum diem decertabat: in vehementiſſimo anni tempore parem ſe duobus æmulis ſentiebat: alterum potuit antagoniſtam Solem ferre, tot manibus, quot radiis in æſtu pugnantem. Vtrumque tolerando vicit. Cùm victoriam citiùs obtinere cædendo valuiſſet, noluit, niſi cedendo. Plagis optimum quemque putauit à viliſſimo poſſe vinci, ſi ita cadat. Eam rebatur veriſſimam victoriam, cùm integer aduerſarius & abſque vulnere compellitur ſummitti. Tunc non à vulnere, ſed à ſemetipſo vinci.

Cap. 17. Igitur, quod potuit in gladiatoribus & pugilibus vitium, & ſpuria patientia, poterit in te legitima: & quod in Melancoma conſuetudo &

exer

exercitatio valuit, poterit in te etiam ratio. Quod ratio in Poſſidonio, poterit in te gratia: & gratia, quæ in Euſtachio plurimùm, in aliis ſatis præualuit, non in te vno amiſit vires. Virtus quidem Dei in infirmitate perficitur, vtique ſui periculum exhibens. Anne tollendo infirmitatem à te, aut te illam tolerante? Hoc puto. Exigua namque potentiæ gloria aduersùs rem infirmam eſſet; qualis aduersùs infirmitatem? Illa eſt magna virtus, quæ in animum pollet, rem liberam, quem firmum cum infirmitate ſuſtentat. Plus gloriatur virtus Dei poſſe in te, quàm in infirmitatem tuam.

Verùm, ſi delicatius remedium quærimus, nec rudibus audemus laboribus erudiri ad labores, ſaltem ſpe pręparemur, aut expectatione. Aciem ſuam obtundunt mala ad obtutum noſtrum: ſed, quia inflectimur ad fauores fortunę, de qua ſéper benè cogitamus, etiamſi maledicamus, & malè ſit de nobis merita, inſperatos nos ſubito aſſultu atterent. Non eſt arduus aduersùs ardua apparatus. Expectatio interdum ſufficiet, & quidem rei mira, frequentíque fide venturæ, & quidem ſine mora. Quid enim crebrius in vita euenit, quàm euentus extra votum? Sæpiùs in die quid doleas, quid ſaltem ſuſtíneas, occurſat. Mirum, cùm bis in die cibus contingat capi, vt tota die & vità præparetur; & ad laborem, dolorem, triſtitiam, quæ non duas modò in die horas, ſed annos continuos occupent, nunquam ſimus inſtructi. Cùm tam in manu noſtra ſit præparatio, *Cap. 18.*

quàm in fortunæ animaduersio? Narra, quot vni stomacho requirantur, plusquàm sacrificio. Non se leui maiestate, nec quoquolibet ritu vult Deus venter coli. Quot homines occupat, coquos, lanios, piscatores, opiliones, venatores? Quot instrumenta, obelos, ahena, fidelias, cacabos, vrnulas, tripodes, gabatas, mazonomos, pelues, scobinas, sartagines, patinas, & sexcenta alia vtensilia gulæ. Cui rei tantus apparatus? Vni palato semel, aut bis, mulcendo. O inepti nos! ad voluptates paramur, & non ad laborem; haud bis, sed fortasse, si non continuum, per momenta sustinendum. Quis ad aduentum hostis certum securus & quietus erit, & ad familiaris fortuitum occursum anxius? Quid, inquam, ad voluptatem nos pręstruimus, ad quietem ipsam, non ad laborem? Spondis munimur, culcitris, puluinaribus, sindonibus, stragulis; ad iucunda & mollia armamur, somnium, victum, quia frequentia. Frequentius occurrit, quid durum sustineas. Laboramus, vt sustineamus ventrem, & tergus: cur non, vt sustineamus totos nos, conditionem nostram? Cur non laborabimus, ne laboremus? Delicatus nimis sensus est securi: acerbus dolor non putantis: validè casus deiicit sedentem: molestissimè fortuna lassat quiescentem. Rudis & indoctus laborum impatienti se affligit & macerat animo inter ipsas blanditias cupiditatis, in ipso voluptatum sinu, & quiete.

Cap. 19. Æstimo impatientiam esse vigiliæ incubonem, atque ephialtem vitæ. Molestissimus hic morbus

morbus(nec enim ſine ſua moleſtia quies noſtra eſt, nec ſomnus ſine morbo, tam licet ſaltem ob numerum, cùm tempus vigiliæ non c piat, cedere malis, & aliter quàm repugnando quærere reſiſtentiam :) aggreditur morbus, inquam, iſte quieſcentes, & pondere ſuo preſſos videtur opprimere, præfocare, grauare ſine vllo onere, niſi quod ipſi imaginantur, & interdum

Tollunt clamorem, quaſi ſi iugulentur.

Et rurſus idem Lucretius ait:

Multi depugnant, gemitúſque doloribus edunt,
Et quaſi Panthera morſu, ſæuive leonis
Mandantur: magnis clamoribus omnia complent.
Multi mortem obeunt: multi de montibus altis,
Vt quaſi præcipitent ad terram corpore toto,
Exterrentur; & ex ſomno quaſi mentibus capti
Vix ad ſe redeunt permoti corporis æſtu.

Ad hæc maior omnium moleſtia eſt ſine ſpe remedij irritis conatibus conari in imaginem ponderis:

Nec quicquam auidos extendere curſus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus: non lingua valet, non corpore nota
Sufficiunt vires: nec vox, aut verba ſequuntur.

Quæ expreſſior impatientiæ imago grauiſſimè incumbentis, iis potiſſimùm, qui quieti & inertiæ ſuæ incumbunt? Sine onere, niſi quod ipſi putant, opprimuntur, clamant, frendent, repugnant caſſo conatu. Grauius onus ſentiunt, quò

magis ſuccutiunt; non excutiunt. Totum pondus impatientium eſt, nolle pondus; reſiſtere. At, ſi aliquando euigilent ad ſe, & velint, quod neceſſe eſt, (vbi enim magis eſt rationabilis voluntas, quàm cùm magis irrationabilis neceſſitas?) euanet grauitas illa. Non vi cum fortuna agendum, ſed patientia; niſi quòd & huius ſummæ ſunt vires, portat omnia: etenim portat, quod vult portare, & hoc ipſo quòd vult. Tulit Samſon portas ciuitatis Gazæ; pignus fortitudinis, crinis fuit, quemadmodum & Pterelao, & Niſo: magnum robur; ſed infirmæ ſecuritatis. Certius eſt patienti pignus virium, non capillus à Dalila aliqua, aut Comethe, aut Scylla, muliebri & timida tondendus manu. Ipſum velle, ſecuritas eſt roboris: hoc ipſo, quòd velit portare, non tantùm poteſt, ſed portat. Humerus patientiæ, voluntas eſt. Facilis animi fortitudo, non machina, imò nec lacerto, ſed nec voto eget. Robur virtutis extra ſe non eſt.

Cap. 20. Sunt etiam labores neceſſarij, ſi non ipſi laboranti, aliis laboraturis. Pro communi Reipublicæ cauſa etiam mortem ferendum eſt: pro publica totius noſtræ naturæ non nimis erit conditionem naturæ. In exemplum interdum veniunt: poteſt ferri, quidquid potuit. Detrahe inde, cur non multò minùs poteris ferre, quàm potuit alius? Ad documentum patientiæ, obfirmandámque ruinoſam noſtram conditionem prouiſit æternæ mentis maternus amor, paternáque cura, per interualla, velut nodos, ad fragilis arundinis

conſi

consistentiam egregia documenta virorum, quibus fulciretur genus mortale, donec immortalis ipse sæculorum, vitæque Pater, in vita mortali nasceretur patientiæ & morti. Interim, ne sine aliquo speculo mundus esset, vicarios & præcursores patientiæ suæ præmisit. Primum in Abel titulum patientiæ, vt ait diuinus Aldhelmus, originalis dedicauit. Cui nimirùm? Innocentiæ, quasi originali quodam iure, priuilegio potiùs in cæteris iustis hæreditaturæ pati, & patientiam. Nulli plus, nulli melius. Sed iam in hoc minùs patiuntur, quàm qui minùs deberent, probi & iusti. Nemo sanctiùs patitur, quàm quem iniquiùs pati videris. Repertor laborum Adam fuit, patientiæ Abel: vicinum remedium perhibetur. Peccati inuentum mala sunt; innocentiæ verò tolerantia: ita vt res propria & peculium, charior & abundantior est iustis patientia. Cæterùm, ille clamor Abelis posthumus, non impatiens fuit: non enim iracundè patientis causam diuina ira ita ad se aduocaret: sed, vt inquit sanctissimus Petrus Alexandrinus, Ἄβελ ὁ δίκαιος, ὃς ἀδίκως ἀποθανὼν πρῶτος πάντων ἀνθρώπων ἔδειξε τὰ σαθρὰ εἶναι τοῦ θανάτου τὰ θεμέλια· διὰ τοῦτο, καὶ ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖ. Ruinosa fundamenta iecit mors in iusto iniustè morienti, quæ ius solùm ex iniquitate habebat. Posset eiulare in ictu primo aberrasse, auspicatiùs in scelesto Caïn orsura. Meritò tamen per aliena, & mala fide possessionem mortalium mors accepit in iusto & virgine, exterminanda iustiùs per iustum

Abel iustus, iniustè moriens, primus omnium hominum ostẽdit, ruinosa esse mortis fundamenta: propterea adhuc mortuus loquitur.

iuſtorum virginem, ex virginibus patre & matre gemina natalitia natum. Ephrem dixit: Vlulat mors in ſuo initio. oſtendens, quem finem eſſet habitura. Etenim ardea quodam naturæ vaticinio tunc clangere & vlulare fertur, cum emittitur à venatore falco occiſurus illam. Mortua eſt mors ab illo, in quem nihil habuit; quæ ſolùm locum habet, vbi peccatum eſt, vbi corruptio eſt.

Cap.21. Alius nodus mundi ad conſtantiam, poſt ſpatium conſentaneum, poſitus Iob, qui debuit patientiam poſt felicitatem, & poſt innocentiam. Nullibi patientia lætior, & magis ſecum contenta, quàm in innocentibus. Vix idem contubernium probitas cum fortuna habet. Debuit coticula ſua aduerſitate probata clarere. Nulla virtus ſine labore eſt alimento ſuo: non commodè habitat, vbi procul annonam habet: ideò iuſtis & cæleſtibus viris vicinus eſt labor. Sua propterea ſententia intercipio Eliphazem: De humo non naſcitur dolor: nam naſcitur aliquando de cælo potiùs, & ad cæleſtes, puróſque libentiùs venit, quàm ad eos, qui ſordidæ & terrenæ ſunt vitæ.

Cap. 22. Poſt Iob, ad interuallum competens, ſtatutus Tobias, ad oculorum plagam pro chelidonia patientia vſus: obcæcatus ab hirundinibus, præſtantius, quàm illæ, pharmacum cæcitatis inuenit, cuius & maior gloria, quòd portaſſet viuos, quàm quòd mortuos. Hic etiam poſt innocentiam, & licèt non poſt felicitatem, poſt laborem

patiens,

patiens, donec venit, qui etiam post impassibilitatem, Filius Dei: tanto exemplo digna patientia fuit: tam voluntaria passio necessitati nostræ patiendi erat necessaria. Exemplo ipso suo alexicacum vniuersi mali patientiam ostendit, atque Cyrenaïcum Silphium animorum. Optimè quidam ad IESVM:

Πανσίπονον νηπενθὲς ἔφυς, ἐναλθες ὄνειαρ.

Extitisti Nepenthes labores sedans, salutiferum adiumentum.

Hoc aspirabat arcano hallucinās instinctu rudis sensus nostræ miseriæ, Filium aliquem Dei ad patientiæ documentum, item & virtutis ideam: non inuenit; fecit sibi, proposuítque Alcidem filium Iouis, continuæ patientiæ, obedientiæ, virtutísque formam; in cuius laboribus & patientia nunquam maiori cum indulgentia posse mentiri sibi est visa antiquitas. Id censuit verè, laborem potiùs repugnantem esse, quàm indignam rem Diuinitate, dignam virtute, necessariámque, vt duplici patientiam modo iuuaret, & pretio patiendi, & dignitate patientis. Vicit iam figmenta humana veritas diuina, vltrà quàm mortalium vota licenter optauêre, non sperarunt. Satis iam ex Filio Dei instructa patientia, blandimentum & panacea malorum. Vndique spirabat mansuetudinem IESVS, vita, doctrina.

Cap. 23.

Ista constantiæ exemplaria proponenda sunt, non alia spuriæ patientiæ, & limitatæ fortitudinis, quæ, cùm plura tulerit, non potuit ipsum fortem. Reiicio omninò, quod proposuit Seneca, alioqui sæpè verus, interdum Christianus, Catonis exemplum: nam & ruit ipse cum Republica.

Quæ conſtantia fuit in ſtatu alieno? Qualis conſtantia, quæ conſtantem non ſuſtentauit? ſed victa eſt rebus, non dico, labantibus, ſed labentibus; non caducis modò, ſed cadentibus, exciſíſque. Fateor ſpectaculum dignum, ad quod reſpiciat intentus ſuo operi Deus: fateor dignum virum fortem cum mala fortuna compoſitum: ſed non video pulchrum, nec magnoperè egregium, quod non in molliſſimo Sardanapalo inueniam. Si ſpectemus Catonem poſt ruinas publicas, vbi ſtat vel priuatus paries; cecidit vir ille nullo impellente, ſi vir fuit, qui decubuit, velvt ad magni ſtrepitum caſus fœminæ intactæ corruunt. Quid? inquies, licèt omnia in vnius ditionem conceſſerint, cuſtodiantur legionibus terræ, claſſibus maria, Cæſarianus portas miles obſideat; Cato, quà exeat, habuit: honeſta vox, adulatio eſt: non niſi quà fugiat, dico. Non potuit pedibus, fugiit manibus. Quid refert? Vtrolibet fugiat modo, fuga eſt. Timor ſolers, inuentor fugæ, in illo ſagaciſſimus, quia maior conſternatio, inſperato effugio violentam viam reperit. At, cuiuſnam timidus rei homo ille fortunæ toties baiulus? Eandem fortunam timuit? Quînam? Eam nónne diu tulit. Vtique. Sed error hoc fecit: putauit eſſe, quæ ſolet, inconſtantem; expectauit illam mutari. Sed, cùm pertinacem nouit, & ſemel ſeriam, formidauit poſtremum ictum; & blandiùs ſibi conſulens, ſua manu compoſuit vulnus ad guſtum. Non eſt magna patientia, quæ, vt vult, patitur. Potuit iras

itas sustinere fortunæ, non odium. Leuis constantia, quæ solùm ad impetum est, quæ constantem fortunam non tolerat: breui tempore, etiam non nimis fortis magnum sustentabit onus: diu sustinere, & perpetuò, hoc est fortissimi. Vilis itaque & abiectus pugil Cato fuit: ab stadio fugiit, & impatiens reliquit in arena fortunam, non victam, sed adhuc non defessam, & gloriantem integro lacerto. Quæ maior inconstantia, quàm eius, qui inconstantior fuit versabili fortuna? Quis minùs fortis, quàm qui fugit, currit priùs, citiúsque quàm illa. Iniustè constantis, iniustè sapientis, iniustè iusti, imò viri nomen Cato possedit, qui tam malè de sapientia est meritus, vt casum aliquem, aut causam putarit dignam sapiētis morte. Vtinam prælegisset conclusionem Theodori, non dissertationem Socraticam. Nullam satis magnam causam verissimè affirmauit Theodorus Cythereus sapienti esse ad vitam finiendam. Optima id probat ratione: istum enim, qui casus humanos contemnit, vitam propter eos relinquere, quomodo non contrarium fuerit illi, qui nihil bonum, quàm honestum, & solùm turpe, malum asseruit? Vtinam ipsum Cato attendisset Socratem, damnantem αὐτοχειρίαν, & prohibentem præscripta statione egredi, non iubente summo vitæ duce. Quid igitur exaggeras magnum ducem Catonem, qui abiectissimus miles fuit? Reliquit stationem, abscedit loco suo, non paruit vitæ duci. Quidni, inquies, adhuc etiam stu-
dia

dia vltima nocte tractabat? Opportuniora debuisset, & nescio, cùm satis immortalitatem non didicerit: mortalissimæ enim patientiæ factus, cur tam citò voluit experiri, ánne periret æternitas, si ipse non periret? quam expectare poterat, vt expectauit fortunam, quam vsque ad mortem suam mortalem æstimauit: non moreretur interim immortalitas. Debebat proludere, & periculum constantiæ priùs facere, quàm æternitatis.

Cap. 24. Quæ igitur patientiæ, & fortitudinis laus fuit? Non fecit magis, quàm mollissimi, Hæmon, & Sardanapalus. O magnum Catonis facinus patrare tantùm, quantùm is, qui fusos tractauit! quàm fœminæ, Euadne, Iocasta, Auctolia! quàm meretrices, Sappho, Phædra! quàm puellæ, Thysbe, Biblis, Phyllis, Anaxarete! quàm pueri, Iphis, Damocles! quàm senes, Ægæus, Sesostris, Timathes! quàm infirmi, Aristarchus, Eratosthenes! quàm furentes, Empedocles, Timagoras, Lucretius! Egregia laus sapientis viri, fecisse, quod amentes, quod pueri, quod puellæ, quod senes, quod languentes, quos impatientia, aut libidinis suæ, aut fortunæ fecit impatientes vitæ! Siue dicas, Catonem sibi manus consciuisse, vt fugeret fortunam, siue vt sectaretur immortalitatem, impatientiam non negabis, aut voti, aut timoris, & vtrolibet modo vitæ. Vtinam huius tam patiens fuisset, quàm sitis. Illa clara vox, cùm sitientibus ardore & siccitate Libyca copiis, miles in galeæ orbem vix

è pul

è puluere correptam vndam illi porrexit,

Méne, inquit, degener vnum
Miles in hac turba vacuum virtute parasti?
Vsque adeò mollis, primísque caloribus impar
Sum visus? Quantò pœna tu dignior ista es,
Qui populo sitiente bibas.

Clarior & illa manus, quæ omnium sitim extinxit turbidæ modico effuso aquæ, cùm

Sic concitus ira
Excussit galeam, sufficítque omnibus vnda.

Immemor posteà præteritæ virtutis, patientibus fortunam suis, ille solùm pati noluit: populo seruiente, ille solùm euadere voluit. Foret solatium omnium, videre Catonem miserum. Felicitas putaretur cum illo infelicem esse. Magnam sæuitiæ partem deponit fortuna, cùm pariter in meliores sæuit. Si quemadmodum reiecit remedium sitis, reiiceret remedium fortunæ, integræ gloriæ esset.

Oportet igitur patientiam etiam vitæ, quam puto omnium maximam, habere, cuius duo clarissima specula in Iob, & Tobia habemus, qui non modò à fortuna prouocati, sed à coniugibus, suas tutati sunt calamitates in patrocinio vitæ. Alteri patientiæ mortis, vt quæ minor esset, suffecit exemplum Abelis, miro consilio dispositum, (vsquequò vtriusque patientiæ archetypum in Filio Dei posset respectari,) vastam & inexpertam mortem committere cum innocentia, vt primus efferi fati impetus obiectus patientiæ domaretur, cuius virtutis viribus retusa

Cap. 25.

acie

acie ſui teli, fractóque robore, mitiùs inde ſauciaret mors mortales. Iuſtus Abel primus ad exemplum moriendi ponitur, cùm formidabilius vitæ fuit nomen mortis tunc illibatæ, vt eius tolerantiam doceret, & pro pharmaco porrigeret. At, cùm experientia docti mortales aliud malum morte maius, vitam apud ſapientes malam, apud miſeros ſuam; poſiti ſunt Iob, & Tobias ad patientiam viuendi, qui acerbiorem nece vitam miſeram, ne feciſſent malam, tolerarunt. Quò pariter facerent meliorem, docuerunt aliud pharmacum malorum præſtantius morte, patientiam eſſe, & contra vulgus ſteterunt. Falsò enim iſtum commendabilem titulum morti arrogans Euripides appellauit,

Maximum malorum pharmacum.

Κακῶν μέγιστον φάρμακον.

Quaſi ab ipſo alibi non poneretur mors maximum malorum. Quare ſi & ipſa non ſui pharmacum eſt, non eſt malorum medicamentum. Et iam ſatis magnum malum foret, non eſſe medicinam malorum, niſi maximum malum. Falsò item ab Æſchylo dicitur:

Tu sola es Medicus malorum incurabilium.

Μόνος εἶ σὺ τῶν. ἀνηκέστων κακῶν ἰατρός.

Ridiculè Medicus malorum incurabilium eſt mors, ſi ipſe Medicus malum eſſet incurabile, cui iam nullus Machaon reſtaret. Similiter peccat illud Sophoclis:

Vltimus Medicus morborum, mors eſt.

Ἔσθ' ὁ θάνατος λοῖσθος ἰατρὸς νόσων.

Si reſtat morbus, ipſa mors, medicandus; non eſt mors poſtremus morborum Medicus: ſed noſtrorum malorum curam æſtimarunt vulgari

Medico

Medicorum more, violentis, acerbioribúsque ægritudine potionibus medentium. Cara salus: quorum sanè morborum, imò & medicamentorum, fateor, medicamentum mortem. Citiùs & frequentiùs tollit morbum, quàm aliud remedium: sed & ipsam non negant Comici acerbam, sicut nec potionem:

Κακῶς ζῆν κρεῖττον, ἢ καλῶς θανεῖν.

Melius est malè viuere, quam benè mori.

Tam pessimè apud eundem Euripidem mors proscinditur. Bonam mortem dicit peiorem mala vita. Quare iniquè prouisum mortalium generi, si præter mortem non aliud malorum venenum atque pharmacum esset. Imperita & mutila medicina nostræ conditionis fuisset, & cum certa sua necessitate necessaria desperatio per malum malis medicando, & malum aliquod sine medicatione relinquendo.

Cap. 26.

At integrè, & in vniuersum cautum est. Omnia mala curare non potest, nisi aliquod non malum: quamobrem non per mortem; siquidem & ipsa dicitur mala: talis habetur etiam non malis; sed est solùm malis. Quam igitur, quæres, istam dixerim vniuersalem malorum medicinam? Eam dico esse, quæ est ipsius adhuc mortis medicina: & quam nemo, nec maligni dixerunt malam, patientiam; quam, adhuc cùm mala est, laudarunt non mali, & Seneca in suo Catone, & Dion in suo Melancoma, & Philo in suo Pancratiaste: adeò optima virtus patientiæ est, vt sui nominis, aut imaginis reuerentia laudabile se fecerit à suis vitium calumniatoribus. Quid iam mirum,

ſi cuius vmbra protegit vitium, eius fauor, & ſubſtantia tueatur virtuoſum? Hanc quoque dedit Leonides vnicam mortis medelam. Vindicet igitur hæc iure ſuo debitos titulos. Patientia eſt maximum omnium malorum pharmacum; incurabilium Æſculapius; vltimus Medicus morborum, ipſe etiam non vltimus; mortis remedium; omnium durorum vnguentum; innocens damnorum medicina; ſuauis violentorum potio; & calamitoſorum ſacrum, vt reſtituam quoque, quod Boetius morti vſurpauit,

Hoc patens vnum miſeris Aſylum.

Denique, ne illud negem, quod inuidia haud negauit fortunæ, patientia eſt, vt eleganter ait noſter Zeno, Regina rerum omnium. Preſſiùs dico, Regina fortunæ. Sed adiunge efficaciæ medendi, facilitatem medicaminis. Non eſt opus adduci ex alio orbe, aut euiſcerare terram, aut è fibris herbarum eliquare, aut è medullis animalium promere, aut Pharmacopolam adire, dicam, nec vouere: iam habes patientiam, ſi velis pati: præſtò medicina eſt, manuale pharmacum, vbique, in promptu, in te, ad omnia, ad omnes. Nec Medicum voce acciri eſt neceſſe: non vt mors, quæ vocantes & egentiores deſtituit, & ſæua in flentes oculos,

Surda miſeros auertitur aure.

Cap. 27. Hactenus dimidiam, & velut ex obliquo faciem patientiæ reſpeximus, & quàm ſit de malis benemerita. Gratus omnis aſpectus eſt, & ſi ſpectemus integrum è regione, toto ore fruemur,

quàm

quàm ſit etiam merita de bonis. Hæc ſunt virtutis ſacramenta, mala pati, bona facere. Vtrumque patientia ſplendidè ſuſtentat: cum qua malum non eſt; ſine qua bonum non eſt. Puto ipſam emporium & Metropolim bonorum. Omnis virtus colonia patientiæ eſt: ab ea tanquam matrice deducitur. Suam illi virtutes debent originem, cuius pars ineſt & ſingulis; quarum focus, quarum Veſta, atque Lararium, patientia eſt, quod aut ſacratius, aut glorioſius habent. Certè nihil neceſſarius: nam, ſicut ex ære effecturus imaginem, priùs diſſoluit & fundit; ita difficilis, duráque materia virtutum per patientiam emolliri & eliquari eſt opus, vt elegans, ſpiránſque ſtatua Diuinitatis euadat. Non mirum à virtuoſo requiramus laborem, ſi & à fabro. Hoc bonorum pretium lex quædam mundi iuſtiſſima taxat. Suſtine, quod non vis, vt obtineas, quod vis. Labor eſt crumena boni viri; patientia, aurea moneta. Sola ignauia & furor inertiæ, pauperes facit, non ſolùm bonorum corporis, & animi; ſed & ſui. Ipſam animam ſine patientia non poſſident. Non niſi de hac confidit ſua bona, ſiue natura, ſiue virtus, ſiue, quod magis mireris, fortuna. Nulli libentiùs, quàm labori, concredita felicitas copiam ſui facit. Non ſine colapho mulcet; non ſine pane laboris pulmentum felicitatis editur. De fortuna verè dicitur:

Δὶς πλωχῷ ἄρτον, καὶ κόνδυλον ὄψον ἐπ' αὐτῷ.

Panem inepta, sed condimenti vice pugnos.

Anguis facilè elabitur manibus, niſi ficulneis fo-

liis,aut aſperitate aliqua ſtringatur. Lubrica fortuna eſt:vix ſine labore, aut exaſperatione tenebitur. Et vt

Lætius eſt, quoties magno tibi conſtat honeſtum: ſic & ſecurius. Ipſe labor, arrha eſt contractæ in poſterum lætitiæ : ita velut pars adiicitur. Labor antecedens obſonat gaudia ſuccedentia. Quemadmodum fames naturale ſalſamentum,cibum, ipsáque gaudia ſimul alit. Libentiùs reſpicit, quod ſuum quiſque putat; & putat,pro quo laborauit. Titulus quidam poſſeſſionis eſt patientia, ius dat labor. Liberos cum maiore dolore editos chariores habet, & magis ſuos genitrix. Suauiùs, ſalubriúſque ſubit poſt amarorem nectar:fauus acerbis herbis conficitur, non guſtandus, niſi carpentibus thymum. Muſca Attica non inſidet Hymettio melli, quia nec amaro thymi flori, ait Tzetzes:

Muſca non inſedit melli Hymettio:nã apes illud fauum cõponunt ex thymis. Muſca verò animus fugit inſidere thymo.

Μῦα ὐκ ἐπικάθηται μέλιτι ὑμηττίῳ,
Ἐκ θύμων γὰρ αἱ μέλισσαι τῦτο κηροποιῦσι.
Μῦα γῦν ἐνιζήσασα· φεύγει θυμῷ τῦ θύμυ.

Eximiè Xenophanes nullam diligebat gloriam, prò qua non laboraſſet.

Cap.28.

Ipſius Diuinitatis,cuius licèt patientia immunis,expérſque laborum ſit,non eſt gloria ; quam ex illis oſtentauit nobis, ampliauítque in ſpecie, & ad exemplum ſuo modo. Malignè cogitauit de ſuprema illa actuoſa & optima mente Hermogenes,otio & inefficacia mollem putans:eleganter tamen ab Afro refutatus ita: Amplior gloria eius, ſi laborauit. Fecit Deus mundum,

non

non tantùm videt, non tantùm fruitur. Ex his quid putabis dignius gloria, nisi fecisse? Quid gloriosius, quàm fecisse gloriam. In ipsa quietis diuinæ memoria & celebritate, gloria laborum promulgatur mortalibus, quorum pensùm pati est. Ipsum prætereà vltimum potentiæ diuinæ quasi eruditæ iam, & quid peritius moliturae,ad extremum reseruatum fœtum præcipua laborandi forma formauit. Non imperans Deus fecit hominem, vt reliquam plebem mundi; sed operatus, & quasi figulus laborans,fecit faciens. Animal vnum regium,beatitudinis capax, cæremonia laborum inaugurat felicitati & similitudini suæ. Antè docetur homo, quàm sit: priùs exemplum vitæ, quàm vitam capit: anteà ablegatur otium,quàm locum habuit. Dedit quoque & in animæ donatione specimen laboris, spiratione ingerens limo, tanquam præ labore anhelus respiraturus. Vniuersa ad obsequium hominis creata ipso creationis modo per imperium erudiit & dicauit obedientiæ humanæ: hominem verò dominio tunc, posteà & labori, & Dominus ipse,& quasi laborans fecit,vt originis suæ affectionem contraheret homo,& affectum oppignoraret Deus, magis suum reputaturus hominem, magis dilecturus, credo,iuxta Xenophanis gustum. Labor quoddam est superpondium amoris.

Cap.29. Tantum prætereà ornamentum, siue patientiæ,siue patiendi est, opinor, vtriusque, (labor enim ex se quoque bonus est, etiam non pro-

pter tolerantiæ bonum,) vt in fidem virtutis, in argumentum Philoſophiæ ſuam oſtentarint Samij diætam, Stoïci ſeueritatem, Cynici rigorem, Gymnoſophiſtæ crudelitatem, vſque ad deſperationis, aut inſaniæ faciẽ. Omnes de patientia ſubornabant ſapientiam, aut ſapiendi ſtatuam ſubſtruxêre. Omnis ſe de tolerantia probauit Philoſophia, falſa ſimulans, vera oſtendens. Ædeſius, poſtquàm mercaturæ gratia miſſus à patre in Græciam, Philoſophiæ dedit operam; poſt reditum plagis acceptus, patientiſſimè ferens, roganti patri, quid in Philoſophorum ſchola didiciſſet, Hoc, inquit, vt patris iram commodè perpeti poſſem. Idem diſciplinæ teſtimonium Zenonis alumnus perhibuit. Maius Poſſidonio periculum fuit: etiam volentes ipſos dolores maledici non exaudiuit: Nihil agis, dolor, ait: quamuis ſis moleſtus, nunquam te tamen confitebor eſſe malum. Ita ſe curioſo Pompeio Philoſophum dedit. Sed & Dionyſius Heracleotes, cùm non diſſimulauit, non potuit ſimulare Philoſophiam, quam vnà cum patientia poſuit: adeò auctoritas, & auguſtum illud, quod in virtute miramur, à conſtantia ſuſtentatur.

Cap.30. Hoc præſtat patientia, quod ſpiculatores Regi ad maieſtatem, & ſecuritatem: & tutum, & verendum facit. Satellitium animi, patientia eſt: in ſua maieſtate ſeruat virtutem; virtuoſum in ſecuritate, ne mala maleficiant. Eſt velut tutelare quoddam Numen miſeris, & cuſtos afflictorum ſpiritus. Meritò illam Halitgarius dixit

dixit custodem conditionis nostræ. O quanta gloria virtutis, cuius satelles est, quæ est Regina rerum omnium, patientia! Ipsa vtique non solùm Philosophiæ character, sed & Christianæ tessera est militiæ, stemma dignitatis. Hanc non suspiciunt modò impatientes; reuerentur & irati. Abraames cæsus, obrutúsque ab infidelibus, integro oppido, non tantùm restitit, sed feliciùs Alexandro, ocyùs Cæsare vicit. Machina, patientia fuit: tormentum inde iaculatum, veneratio sui, admiratio. Demum rogatus etiam imperauit; in Præsidem, in Patronum, in spem denique suam alieno ambitu electus, à quibus ante experimentum tolerantiæ in rudera & funus abiectus. Posteà maiestatem virtutis contemplati, arbitrium rerum suarum penes illum locarunt, regium quid & imperio dignum longanimitatem adorantes.

Verè quidem ait magnus Leander ad religiosissimos Patres Toletanos in tertio cœtu: Patientia æmulatores suos, aut superat, aut lucratur. Hanc etiam vim nouit Solon: cùm accusaretur, quòd despuentem in se toleraret: Piscatores, inquit, vt gobium vnum capiant, patiuntur se aqua marina conspergi; ego idem ferre non sustineam, vt hominem capiam? Nescio, an ceperit; cepit, piscatúsque est regnum noster Ioannes Fernandius, piscator Christi, Xaueriique comes. In triuio pro concione de mysteriis nostris disserebat, cùm præteriens Ethnicus in faciem concionantis collectum in ore sordidum sputum screa-

Cap. 31.

uit:ille inturbidus, ne verbo quidem, ſed nec geſtu reddito, (percellit,fulminat interdum vultus ſine tonitru,) terſit,eodem pertexens tenore ſermonem; deinceps tamen ſuperuacuum poſt exempli rhetoricen. Auſpicium iſtud patientiæ fuit Amangucianæ,Iaponicæque Eccleſiæ. Tunc primus (& illatenus nemo) omnium conuerſus, qui vidit documentum patientiæ, inuidit genus Philoſophiæ diuinum:adeò quæſtuoſa induſtria, patientia eſt,& compendioſa vincendi ars. Salutare fuit Pimenij monitum: Malitia nunquam ſuperat malitiam: per bonitatem vincas malitiam. Sed, etſi poſſemus ſuperare vitio vitium, cur non hanc gloriam reſeruabimus virtuti? Eadem patientia per incruentam victoriam domuit Motois æmulum ſuum, à quo fugerat fortiſſimæ fugæ modo,ne offenderet,non dico, manu, (humeros ſolùm, non lacertos patientia habet,) ſed ne aſpectu. Mox quæſitus fuit: recluſerat ſe vltrò in cuſtodiam, reum ſe ſeruans inimici,hoc ſolo,quòd alius potuit iraſci: ſed audito aduentantis æmuli nomine, tunc impatiens ſolùm patientiæ, tunc violator ſui carceris, arrepta ſecuri fregit oſtium, ad hoſtem accurrit, & quaſi qui offenderat, ad pedes prior corruit, excipit hoſpitio & conuiuio Dixerim iſta,vt videris iam, quàm ſit efficax organum tranquillitatis,& felicis,pacificæque vitæ,tolerantia:ſiquidem in alieno ſolo fructificat pacem, & mitigat extraneos. Quàm fœcunda erit ibi, vbi ſata eſt? Quantùm alit patiens virtutem propriam,

quæ

quæ aliena etiam vitia non patitur?

Cæterùm, Leander diuisim dixit: ego copulo, & dilato. Patientia malos superat, aut lucratur: sed mala & superat, & lucratur. In homines valet, in fortunam præualet: facit, vt seruiat vel inuita virtuti. Non honorarius duntaxat titulus eius est, habet & suos magnos ad virtutem quæstus. Verè Theologus adfabulatur apud S. Maximum: sub arbore illa, quæ resecta pullulare in fabulis celebratur, & cum ferro certare, quæ, vt Poëtarum verba vsurpemus, θανάτῳ ζῇ, καὶ τομῇ φύεται, sapientem putat velari. Elegantissimè ait: Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ σαφῶς τοιοῦτο εἶναί τι ὁ φιλόσοφος, ὃς ἐυδοκιμεῖ τοῖς πάθεσι, καὶ ὕλην ἀρετῆς ποιεῖται τὰ λυπηρά, καὶ τοῖς ἐναντίοις ἐγκαλλωπίζεται. Etenim, sapiente patiente,

Cap. 32.

Cum morte viuit, resecta pullulat.

Mihi verò videtur simile quippiam esse vir Philosophus, qui in fortuniis illustratur, & molesta quæque in virtutis materiam trãsfundit, ipsísque aduersis venustatur.

Non hydra secto corpore firmior.

Feracissima bonorum damna tolerando facit, per ipsa vulnera nouos spiritus bibit, arduus repuerascit vigor, suo cruore irriguus est:

Duris vt ilex tonsa bipennibus,
Nigra feraci frondis in algido,
Per damna, per cædes ab ipso
Ducit opes, animúmque ferro.

Cap. 33.

Duplex itaque patientiæ beneficium est, minuere damna corporis, & inde augere animi bona; siue, vt propriùs dicam, vnum est officium, & id diuinum, damna conuertere in bona. Optimè Nazianzenus:

Concoctionẽ molestiæ noui longanimitatem.

Πέψιν δὲ λύπης οἶδα μακροθυμίαν.

Concoctio, & digestio ciborum ista quotidiana

miracula facit: res mortuas anima donat; extraneas in suam substantiam & formam, vt se reformet viuens, ducit. Non aliter per patientiam, suum calidissimum virtus stomachum, in se, in sui commodum transformat incommoda. Lupini amari aqua macerati dulcescunt, & nutriunt: aduersitates ipsas patientia macerat, vt iis saginetur; illas facit se, quatenus se illis reficit. Subsiliunt è plagis quædam animo diuinæ luces, velut scintillæ è silice afflicto. Quò minùs hæret corpori anima, quò minùs sensibilibus incumbit; eò rationis, diuinorúmque capacior, & magis sui est. Quæ clusa isto carneo septo caligat; fracto, & percusso ad lumen aliquod euigilat, quasi per scissuras demissum. Corporis vulnera, fenestræ sunt mentis, quibus cælum respectat. Cæterùm, & lux animi est annona, inde vescitur diuinis. Sublimiter sapientissimus Gregorius inquit:

Τροφὴ μία πᾶσιν ἀρίστη
Δαίνυσθαι μεγάλοιο Θεοῦ νόον, ἠδὲ φαεινῆς
Ἕλκειν ἐκ Τριάδος σέλας ἄπλετον.

Vna alimonia omnibus optima vesci mente magni Dei, & trahere ex splendida Trinitate lumen immensum.

Ipsam mortem, quam introduxit impatientia gulæ inuescam, siue, vt noster Zeno ait, indigestam, vorat, digerit, transsubstantiat patientia in vitam, in se, dum erudita in Abele, docta in Christo: vt iam paradoxum non sit illud Pyrrhonis, inter mortem & vitam interesse nihil; nec ad exaggerationem illud Euripidis:

Τίς δ' οἶδεν εἰ ζῆν τοῦθ' ὃ κέκληται θανεῖν·
Τὸ ζῆν δὲ θνήσκειν ἐστί; Πλὴν ὅμως βροτῶν
Νοσοῦσιν

Quis nouit, an viuere sit, quod vocamus mori: mors autem vita ? Ve-

Νοσοῦσιν οἱ βλέποντες, οἱ δ' ὀλωπότες
Οὐδὲν νοσοῦσιν, οὐδὲ κέκτηνται κακά.

rumtamen homines ægrotant viuentes: defuncti autem nihil ægrotant, nec mala patiuntur.

Næ bona vita vitalem mortem, dum patitur, facit.

Cap. 34.

Porrò ſapientis opus eſt, quædam æmulatio mortis. In patientia expreſſam videbis. Deſerit per illam ergaſtulum ſuum animus, & in conſpicuum vadit. Etenim ardente, aut fluctuante friuolo iſto noſtro corpuſculo inuaſo doloribus, cruciatibus, aliiſque ſatellitibus mortalitatis, & iam penè domum ingreſſis, velut in illuuie poſt magnos imbres, cùm pauimenta vnda veſtiuit, refugit habitator ad ſuperiora domus, vbi naufragante ſolo, clementiori, minúſque ſeuero vtitur dio. Sic anima ſuper tecta ſe tota colligit ad mentem, poſt cuius limen laborem relinquit, dum ima corporis, velut ſua ſola, deſerit. Aſcendit, quò non aſcendit dolor. Grauiſſimo pedum dolore vexatus Ageſilaüs inuiſentem ſe Carneadem, mœſtúmque exire ſtatim volentem, neſcio cuius inſolentiæ impatientem, (in more eſt, mala non reuereri optimos: nullam veniam naturæ impetrant virtutis priuilegia,) acciuit: Mane, inquit, Carneades: nihil enim illinc huc peruenit. indicatis pedibus, & pectore. Oſtendit ita, licèt pedes doluiſſent, immunem animum, nec ab imo cruciatum aſcendiſſe illuc, quò ſe receperat in ſublime. Ibi hoc geminum bonum mens obtinet, minùs affici cum corpore, ſemota ab illo, longiúſque à ſenſu ſtans, proinde à dolore, & vicinior Deo ad liberos radios

fruitur, velut è solario, cælo semper securo animis, conscientiam potiùs, quàm sensum doloris habens. Inde ab eminenti tutus despicies ima, vt qui è fenestra cædi gladiatores spectat. Constantiæ beneficio posthuma suæ libertatis priuilegia etiam vinctus animus prægustat. Mors soluit animam è corpore, rumpítque arctissima vincula, vt tota euadat sursum, diuinísque copuletur. Patientia, si non dissoluit, laxat animam: velut catenam suam producit, vt conspatiari latiùs valeat. Si non euellit, dimouet à corpore, & ferè totum hominem in animum reducit. Prolixa religatus reste intra suum ambitum solutus, libérque est. Quin & mẽtis in se collectus ardor, velut per antiperistasim, aduersitatibus irritatus magis accenditur. Nunquam ignis robustior, quàm inter aquas; denso in nubilo occlusus parturit fulmina: ita igniculus mentis, cùm clausi omnes meatus voluptatis; quo camino calens spiritus in fumum dissipatur; tunc erumpit in alta valentiùs, ipsum post se trahens interdum corpus, quod suffuratur passioni. Maior est leuitas ignis, quàm terræ grauitas. Magnas turres & montes imparis vis ignis attollit.

APPENDIX II.

Præcautio pœnitendorum.

Cap. 35. SEd ad patientiæ vim circa mala redeo, solidiori iam laude. Hactenus potentem illam

Iam prædicauimus aduersùs fortunæ potentiam; aduersùs illa, inquam, quæ videntur mala, solùm quia videntur, non quia sint; nisi quòd iam, quia videntur, sunt; ignominia, dolor, inopia, quæ suis posteà defendemus titulis: namque illud in sceleribus fortunæ malum, aut maximum, aut solum est, putari. Quare vana & frigida gloria esset patientiæ, quòd hæc mala inania & friuola tollat, aut toleret: & ibi duntaxat posset, dum mala non patimur, sed fingimus. Laus eius vera est, ideò in vera mala pollet: non, quia portat; sed, quia tollit: non, quia fert; sed, quia aufert. Etenim, verè mala pati, solùm est malè agere, cuius quia causa est, & patitur, impatiẽtia pessima est. Optima verò patientia, quia non patitur. Hoc genus pessimum mali, idcircò maius est; quia non videtur, cùm est; & nisi, dum fuit, videretur, actum de bono esset. Hæc solennia vitia sunt vitiis, aditus mendax, exitus crudelis. Mali passio; mala, inquam, actio inde suam malitiam ostendit, quòd tam efficax sit, vt, cùm non sit, sufficiat dolori; & tam maligna, vt cùm sit, vt sit, sufficiat dolo. Se negat, quantùm sit, cùm est; explicatura, cùm fuit, ad cruciatum animi. Quantùm in se erit, cuius ita lædit vmbra? Quare, qui vitam beatam, gaudium, pacémque percupiat, hoc præcipuum curet opus, curare nullum; cui non subscripserit virtus. Quæ pax, & securitas erit vlciscenti se (quid ampliùs crudelitas velit?) proprio arbitrio? Quæ vita suo se (quid plus ira velit?) necanti marte? Quod gaudium torquenti

(quid

(quid vltrà iustitia expectat ?) aut torturo se conscientia iniqua, etiamsi in vlnis fortuna pacificis mulceat. Nullum satis est fomentum extrinsecùs eius frigoris, aut caloris, quò minùs febricitans corripitur. Hyemis, æstatísque iniuriis resistimus: rigorem, aut æstum intestinum necesse est pati. Ita conscientiæ repugnare non possumus, etiamsi fortuna nos iuuet.

Cap. 36. Quidni? Maior dolor conscij sui est, quàm perpetientis hostilia: sicut maior est calor, qui à præcordiis, & febri per artuum medullas surrepit, quàm quem morsu Caniculæ irritatus Sol iaculatur è cælo. Quæ atrocior Amestris alicuius, aut Gysenis, aut Pherotimæ, aut Perilli ita pœna miseros & vinctos torsit, vt culpa Orestem immunem, nisi se? Non tyrannus crudelior, quàm conscientia, siue Sylla carcere, siue Cæditius censura, siue Sinis Isthmiaca pinu, siue Phalaris boue, siue Sciron caute, siue Faunus diuersorio.

O mites Diomedis equi, Busiridis aræ
Clementes: iam Cinnapius; iam, Spartace, lenis.

Parricidium vindicaturi Pelusij pro flagitij dignitate, nullum hactenus torturæ ingenium par duxerunt; non culleum, non viuicomburium: sæuius quid cogitarunt, piæ, scilicet, matris naturæ ferulam, conscientiam. Ad summæ atrocitatis exemplum docti, nouam sæuitiam didicerunt, parricidam sancientes triduo cogi spectare occisi cadauer, vt sic puniretur enormissimo omnium supplicio, admonitione facinoris. Ipse

Agri

Agrigentinus tyrannus vltra taurum nouit sæuire conſcientia. Ne tantùm ingenio Perilli debuiſſet crudelitatem, inuenit conſcij animi tormentum: nonnullos vita donauit, vt damnaret atrociùs, non metallo, non ferro, non calido ære; ſed ſe conſciis ſui. Quin & prima parricidij pœna, conſcientia fuit: primus reus mortis ſpectatæ donatus vita. Qui mortem priùs vidit, & fecit, dignus æſtimatur non minore ſupplicio, quàm ſecuritate vitæ, quam monſtrauit non ſecuram: etenim atrociùs morte malum eſt, vitam conſcire malam. Sic, qui prior obſtetricatus eſt morti, illatenus infœcundæ, tunc primiparæ, metu mulctatur, & conſcientia: adeò hæc torquet, cùm ipſa capitalis eſt ſalus. Ipſos mortis & generis noſtri primogenitores, qui priùs nobis dederunt mortem, quàm vitam,

Vbi peccati genitus pudor attigit;

maiorem ipſa morte pœnam putarunt, viuere reos mortis. Vellent ad mortem confugere, vt ſe fugerent. Bellè ait idem Marius Victor:

Cuperent, ſi fortè pateret,
Condere ſe barathro: vſque adeò contermina pœnæ
Culpa ſua eſt, vt iam miſeros mortale pauentes
Mortis imago iuuet; ſyluas, vmbroſáque luſtra
Obtendunt, vanis ſolatia falſa tenebris.

Habes iam legale ſupplicium, & politicum, conſcientiam eſſe apud Peluſios, habes tyrannicum ingenium ſub Phalari, habes diuinam cenſuram in Caïn, habes naturalem iuſtitiam in Adam: Deus,

Deus, ratio, natura, & furor ipse in hoc non desipiens testantur, acerbissimum esse testimonium sui.

Cap.37. Ad hæc, sæuitiæ magnitudo cum certitudine certat. Nemo tyrannorum fuit, qui alicui non indulserit; nemo, quem aliquis non euaserit; nemo, quem satelles nunquam fefellerit: conscientiæ solùm seueritatem, nec venia, nec fuga, nec fraus illudit. Non flexile illi cor, non pernices nobis pedes, non amicis manus, aut astutæ, aut validæ, vt vel dimitti, vel elabi, vel liberari possimus. Nemo à se, & extra se curret; nemo sui est præuaricator cordis; nemo in præteritum valet. Peccasse, ineluctabilis tyrannis est animi. Laxè à Victore dictum:

Contermina pœna
Culpa sua est.

Item & à Platone, ἀκόλουθος, iniuriæ mulcta; ab Hesiodo meliùs, ἡλικῶτις. Non consectanea est pœna culpæ; sed potiùs coætanea, aut collactanea fortasse soror. Cum ipso scelere nascitur, & ex ipso; soror, filiáque est. Non antè editur facinus, quàm ex ipso sua mulcta oriatur: ínque ipso peccaturi pectore dum concipitur malignitas, iam grauida est, imò puerpera suæ pœnæ; pari ac muribus fœcunditate, quibus fœtus fœtui inest; in ipso vtero concipiunt. Quin ipsius culpæ ipsa est maxima, & prima pœna: nullum non capitale scelus cuiquè apud se est, etiam post indulgentiam omnium.

Cap.38. Nullus sui asylum habet. Qui malè egit, nul-

lam

lam aget bonam fugam, vbi, licèt tutus ſit, ſecurus maneat. Paueſcit, vbi putauit non metuere: non timebit inimicos, & erit in ſe, quid timeat. Fugit lictorem, euaſit ſpiculatorem: non ſufficit, ſe tenebit. Formidabit etiam tutus, etiam tuta. Non animo poteſt confidere, etiam qui fidem in tyranno inuenerit. Puto ſimili ſupplicio in nos naturam animaduertiſſe, ac barbari illi, qui damnatos vinciebant cadaueribus, vt fœtore torquerentur. Alligatum nobis ſupplicium eſt poſt culpam, cuius cadauer reſtat, pauor, pudor, &

Nocte, diéque ſuum geſtare in pectore teſtem.

Ad hæc, cùm omnium malorum ſolatium, cruciatuúmque delinimentum, cæteris in nos ſæuientibus, quiſque ſit, & vltimum ſui perfugium, cùm à ratione auxilium poſtulat, hoc etiam deeſt peccanti, cuius cruciatum auget ratio, quæ reliqua mitigat mala.

Itaque non ſolùm rea eſt fortuna noſtrarum miſeriarum; nos ipſi armamus triſtitiam, in eius ligamus manu gladium nos cruentaturum, perduelles, perfidíque nobis. Plùs torquet malum opus, quàm mala fortuna. Non ſolùm affligit nos, quod caſus fuit; ſed, quod electio noſtra. Miſerrimum genus miſeriæ, iudicio proprio fieri miſerum. Plùs triſtat, quod facimus, quàm quod patimur; quod contingit, dico. Nullum ita moleſtat damnum, quàm conſcientia damnans. Equidem reor, ſolum infortunium eſt opus malum. Tam peſſima, tam miſera res malitia eſt, vt *Cap. 39.*

tunc

tunc prosperari credas, cùm torquetur. Non alio iusto titulo fortuna dici potest mala, nisi quòd pro malis, & malis plerumque fideiubeat, cùm bona est. Huic quoque tanto, id est, vero damno patientia medicatur; sed supra se eleuata, & partim in specie æmulæ suæ iracundiæ, vt iam ad alienum impatientiæ titulum transeat. Sic loqui liceat, & saltem pro vincentium lege à victa cognomen vsurpet.

Cap.40. Igitur, quemadmodum fortunæ remedium exhibuimus, ferri: ita huius infortunij maximi & veri medicamentum redhibemus, non ferri. Dissimiles morbi exigunt non similes medelas. Venenum fortunæ est patientia, & aduersùs diros illius morsus hæc theriaca iuuat: sed impatientia culpæ est amuletum conscientiæ; quamuis & huius impatientiæ basis, summa patientia sit. Fortuna mitigatur vulgari arte, adulatione, si approbetur, quæcumque fecerit. Conscientiæ dolor censorio præseruatur more, si reprobetur, quæcumque fecisse pudebit. Fortunæ origo abstrusa est, non cadit sub mentem. At malæ conscientiæ causam consilium præcurrere potest: nam non est alieni arbitrij peccare. Malum malo, pœnam pœna oportet anteuertere; &, ne timeamus damna, timeamus damnanda. Non dolebit plusquàm necesse est, qui dolet antequàm, & ne sit necesse dolere. Adiumentum, quod aduersùs sortem habemus, posterius quid est; quod verò aduersùs mordentem conscientiam, quid præuium. Illud remedium est;

istud

iſtud impedimentum: namque triſtitia, quam fors ardua immiſit, poteſt in ſe eleuari; quam verò dimiſit culpa, non dimiſſa, non debet, etiamſi poſſit. Sicut conſtantia, & hilaris vbique mens, eſt innocentiæ fructus, & ornamentum neceſſarium: ita & mœror noxię, ſequénſque pudor, quidam innocentiæ flos eſt, & ſpes bona. Verecundia iam eſt infantia virtutis: propterea non eſt extinguenda triſtitia extinctura culpam: nam nec noxia eſt, quæ tollit noxias. Ita diuinitùs comparatum in perniciem malorum, vt aut mala infœcunda ſint, aut fœcunda ſuo interitu. Exemplum cape à natura in mulo, & vipera, ille infœcundus, hæc infeliciter fœcunda. Curauit mater natura, ne mala procederent; ſin minùs, ne proſpera. Sterilis ille eſt, ne multiplicentur monſtra. Aptè inquit Gregorius Cerameus: Ἡ γὰρ κακία οὐκ ἐκ Θεοῦ τὸν πληθυσμὸν ἔσχεν· ὡς οὐδὲ ἐξ ἀλλήλων ἐστὶν ἡ τοῦ γένους τῶν ἡμιόνων διαδοχή. Vipera verò mater eſt, ſed ſui funeris: in hoc ſolùm ſalutaris, quòd ſit periculum ſuum. Non aliter ex culpa genitus mœror, illam tandem interimit; quare ſalutaris hic ſcelerum homicida ſua donetur ſoſpitate: nec in ſe abolere decet; ſed in fonte, & quaſi in vulua, ſua culpa, præcauendo. Non volumus non naſci, ſi ſit vnde; ſed, ne ſit vnde.

Vitioſitas non habuit à Deo propagandi vim: quemadmodum nec muli ad generis ſucceſſionem mutuò ſeſe procreant.

Cap. 41. Quare, qui huius acerbitatem ſentire nolit, improbitati ipſi repugnet impatienti quadam patientia. Nemo gratis malus eſt. Omnis officij defectus efficitur defectu patientiæ, (primum

hanc officium puto:) quia difficile illud & arduum, quod virtutis eſt, ſuggeſtum, ſuſtinere nolumus. Duo peccaturis obiiciuntur mala, malum culpæ, & malum moleſtiæ alicuius, ſi malum eſt: & vt ab hoc leuiſſimo expediamur, eligimus illud grauiſſimum, quod ſenſus non tractant, quorum plurimùm valet apud nos ſuffragium, ſi priores ratione loquantur. Sed & his quoque duo ſunt remedia, vnius patientia; impatientia alterius: in moleſtiam valet patientia; in culpam pollet impatientia. Niſi aliquid patiaris, ne culpam feceris; plurimùm patieris, quia feciſti. Præſtat pati cum compendio, quo tantum ſubducimus malum, (ſcilicet, malum, quod ſolum eſt,) quàm prolixa tortura omiſſi officij. Omninò aliquid patiendum eſt, aut poſt prauum opus, quia feciſti; aut anteà, ne facias. Induſtrius ſis, & callidè patere. Alteruter ex his excuſari labor nequit. Satius eſt eligere minorem; &, ſi dolendum eſt, citò doleas, maiorem excuſabis dolorem, alterum malum. Quid alterum dico, vbi non niſi ſolum? Tum præuia iſta patientia duas nobis ſubducit moleſtias, appendices errati: vna eſt conſcientiæ, quæ grauior eſt, donec ad pœnitentiam adigat: altera ipſius pœnitentiæ. Horum dolorum circumſcriptio eſt præcox illa, & innocens tolerantia, cuius non leuis vſura erit, ſi cum exigua moleſtia duas magnas anteuertas. Quàm ſalutaris eſt iſta patientia, quæ viperæ culpæ, & viperino dolori conſequenti obſtat! Sed pleriſque cùm ſit ſaluberrima virtus, virus

putatur;

putatur; non aliter reiiciunt: de quibus elegans Theodotus canit:

Λοίγια δ' ὠράρει τοῖσιν μεμεληκυῖα ἔργα.

Venenata autem opera illis videtur esse curæ.

Ad hæc, parturit illa patientia lætitiam, & serenum, festiuúmque animum reddit. Quid illi salubrius ac celebrius, quàm theatrum insontis conscientiæ, vbi certant, discurrúntque virtutes mundissimo in campo? vbi totum diuinum, nihil turpe horret, nihil fœdum habet animus? Tunc, vt sublimiter inquit religiosus Theophanes, συνέσει θεοπρεπεῖ θεοφρὸν καλλωπιζόμενος. Quid lætius, quàm quod omni tristitiæ, tormentóque resistit? Animosa, aureáque illa Tiburtij sententia: Omnis vilis est pœna, vbi pura est comes conscientia. Namque, sicut malè sibi conscio nullum extrinsecum est fomentum; æquè & benè conscio nec tormentum. Quin naturale præmium conscientia est, prima virtutis palma, certum, iuratúmque brauium, dulcísque matris naturæ blanditia, magnum mentis lucrum. Quæ vsura felicior, quàm gaudere semper, de quo semel laborasti? E contrà, nulla infelicior iactura, quàm lucrum mali. Verè, iuxta Chilonem, damnum turpi præferendum est lucro: illud semel dolet, hoc semper. Res perdita breui tempore contristat: conscientia perdita perpetuò excruciat. Quæ libertas maior, quàm nihil timere? Quam solùm habet, qui non timet patientiam. Quid timere meritò poterit, qui se non timet? Bellè Periander rogatus, quid libertas esset: Bona, inquit, conscientia. Et alius:

Cap. 42.

Diuina sapiens conscientia, & mente Deum decenté venustatus.

V.rum vera virtute viuere animatum addecet
Fortiter, eúmque innoxium vacare aduersùs aduersarios.
Ea libertas est, quæ pectus purum & firmum gestitat.

Seruiles, lugubrésque animos, suæ, inquam, pœnæ seruos culpa creat. Quid ingenuum, quid lætum habere, quid audere potest ille, cuius

mens sibi conscia facti,
Præmetuens adhibet stimulos, terrétque flagellis:
Nec videt intereà, qui terminus esse malorum
Possit, nec qui sit pœnarum denique finis.
Atque eadem metuit magis; hac, ne in morte grauescant.
Hinc Acherusia fit stultorum denique vita.

APPENDIX III.

Actiones honestæ alunt lætitiam.

Cap. 43. PRopterea ad lætitiam, & quandam animi festiuam pacem, magnum pondus rectæ actiones sunt, quibus incumbendum est importunè: istud enim hominis est pensum, dicam & mysterium. Accepta cælo victima manus est. Veteres Lusitani abscissas captiuorum dextras Diis offerebant. Non alienam tu, sed tuam offerto. Vitiosa laus est, solùm sine vitiis esse: nam nec laus est, nisi quatenus indulgemus aliquid,

adula

adulamúrque corruptiſſimis moribus. Eò res venerit, eò contractus eſt pudor, vt minor malitia pro virtute ſit. O anguſtam! ô malignam gloriam, ſolùm inter malignos non eſſe! O vituperabilem laudem eius, cui non alia ſit, quàm non eſſe vituperandum! Sine vitiis eſſe, non eſt bonum eſſe. Aliud eſt, eſſe non malum: aliud probum eſſe. Non eſſe malum, vix non erit malum: fortaſſe & adhuc malum eſt: vix & dubio iure vituperio liberabitur: nam poſſe, bonum eſſe, & non eſſe, ob viciniam ſaltē malitiæ, iam non bonum eſt: laus autem non eſt non mali; ſed boni, & de bonis. Igitur non ſufficit nihil pœnitendum agere; ſed agere, de quo ſit gratulandum. Illud oportet cauere, aliud eſſe bona facere, aliud bonum effici: quamuis & bonus non fies, niſi bona facies; ſed non, quia bona feceris, factus es bonus, niſi feceris benè. Virtus, quæ modum imponit rebus, maius interdum momentum habet in modo, quàm in rebus. Quid præſtat tibi bona facere, niſi benè? Idem ac ſcribæ delineanti pulcherrima elementa, quæ deinde litura ſuffuſa obliterat. Deſinit eſſe bonum, quod non benè eſt. Expungimus id ipſum, quod facimus, ſi non cum ſuo modo & munditia. Quò excellentius quid agas, puriorem & defæcatam ibi bonitatem naua. Exigua macula olei deformior eſt in Attalica veſte, aut purpura, quàm grandis in vili ſago.

Cap. 44. Mus armenius ſuæ pellis candorem ſeruat intemeratum, etiam cum diſcrimine vitæ. Viliſ-

ſimè ſe taxat, qui minoris æſtimat virtutem, quam animalia cutem; apud quem plùs valeat viuere, quàm pulcherrimè viuere; plùs anima, quàm pudor; plùs vita, quàm viuendi cauſa. Egregiè Ennius:

Præter propter vitam viuitur.

Namque propter aliam cauſam, quàm vt viuatur, viuitur. Indignus eſt vita, qui propter illam viuit. Cauſa viuendi digniſſima, virtus eſt. Quid amentius, quàm ipſam vitam facere cauſam reiiciendæ virtutis?

Et propter vitam viuendi perdere cauſas?

Quid infelicius, quàm non moriendo fieri dignum morte? Puer noſter Pelagius, ne albos ſuos mores contaminatos videret ab laſciuo Habdarraghmano Rege, atram mortem maluit: tantò maiori gloria, quàm Damoclis, ne libidine Demetrij turparetur, ſe interficientis. Quantò maioris animi eſt pati fatum, quàm facere: ſuſtinere virtutem, quàm fugere vitioſum? Non vnam, ſed plures mortes tulit Pelagius, ne vnus pudor eriperetur; quot, ſcilicet, membra ſua ante ſe vidit mortua, manus, tibias, brachia reſecta; ſcilicet, vidit ſe mortuum, antequàm eſſet. Sine manu, & brachiis præualuit aduersùs potentem Regem. Aliis pretium pudoris ſingularius fuit, Nicetæ lingua, Amiano oculus, Apolloniæ dentes, Margaretæ naſus, Agathæ mammilla, Brigittæ os:

Laqueos natura tetendit:
Ipſa ſuas facies fabricat inſidias.

Forma

Forma pudicitiæ, deformitate citiùs ſeruatur; atque elegantia virtutis,contemptibili fronte.

Sutor arrogans eſt de elegantia calcei, qui ſolo & ſordibus laborat: homóne abiecti & negligentis animi erit in lepore virtutis, cælo & Deo natæ? Quilibet opifex ſatagit, vt nullius pateat iuſtæ obiurgationi opus artis: cur humanæ artis opificium egregium perfunctoriè agemus? Totum pretium hominis, opus eſt, vt arboris fructus,atque ſine pretio eſt pretium boni operis. Fac te pretioſum benè ſemper operando: arbitrio tuo ſtat dignitas tua: ſi benè operaberis,bonus; ſi optimè,optimus eris. Vnuſquiſque filius eſt operum ſuorum: rarum generationis genus, eſſe ab iis, quæ à ſe ſunt. De hac proſapia gloriari etiam bonis licet. O ſummum fauorem! ô vnicum priuilegium rationis! arbitrio ſuo poſſe benè fingi: qualis vis, potes eſſe. Ipſe Creator noluit limitare bonitatem tuam:tu tui ſis peritus faber, & exornator pro voto, pro ambitione. Quid, ſi bonus ab amico, à vicino eſſes, ſine manu,ſine vllo ſuffragio tuo? Nequit hoc fieri: peculium cuiuſque & ſudor, bonitas eſt. Vna eſt virtus, quæ mutuò non accipitur, contra fortunæ morem. Sed fingamus id: non tanti deberet fieri. Præſtat, neminem feciſſe te ſine te bonum, vt poſſes fieri ſine vicino meliorem, fieri optimum. Ipſa illa omnipotens manus, genitrix hominis, elaboratione ſua humanam formationem honorans,& ſanctificans, ad imaginem diuinam te finxit, vltimam manum

Cap.45.

non ſine te poſitura, vt ſimilis fieres. Aliud eſt eſſe ſimulacrum, aliud eſſe illud ſimile: ſunt enim imagines parum reſpondentes archetypis. Ad polituram autem & limam tua manus, tuáque ſtudia expectantur, ne vaſtam & rudem ſtatuam Dei relinquas. Si peritiſſimus artifex, qualis aliquis Phidias, dimidium dumtaxat factum Iouis Olympici ſimulacrũ relinqueret, interim occupaturus ſterquiliniis amouendis, & præ tædio eximij operis vacaret ruderibus & ſtercori; quid ſanum putares in illo? Anne & ſaniorem te putas, ſi cœno deditus, ſorde & fæce vitę diſtentus, infectum relinquis ſpirans ſimulacrum Dei? Putáſnę Deum mancum, cùm Diuinitatis ſtatuam ſine manibus relinquis? ſine operibus bonis, dico? Putas cæcum, cùm ſine oculis, ſine prudentiæ & virtutis face? Putas truncum, cùm ſine capite & cerebro, ſine ratione & mente? Putas claudum, cùm ſine pedibus, ſine gradu ad bonum? Monſtrum enorme Deum pingis, dum te non componis, & integrum reddis. Τῶν θείων ἀγαθῶν τύποι οἵ τε κατὰ ἀρετὴν τρόποι, inquit in ſuis theologicis magnus Theologus Maximus, & addit: Οἷς ὁ Θεὸς διαπαντὸς ἄνθρωπος γίνεται, ὡς μὲν σῶμα τοὺς τρόπους ἔχων τῶν ἀρετῶν, ὡς δὲ ψυχὴν τοὺς ἐν πνεύματι λόγους τῆς γνώσεως, οἷς τοὺς ἀξίους θεοποιεῖ χαρακτῆρα διδοὺς ἀρετῆς ἐνυπόστατον, καὶ ἀπλανοῦς γνώσεως ἐνούσιον χαριζόμενος ὕπαρξιν.

Diuinorum bonorum typi ſunt mores ſecũdùm virtutem. Quibus continenter Deus ſit homo habens pro corpore ſtudioſos illos mores, pro anima ſciẽtiæ verba in ſpiritu, quibus Deos facit qui digni ſunt, donátque virtutis characterem verũ, & ſolidam cognitionis minimè fallentis largitur ſubſtantiam.

Cap. 46. Hære, incumbe tanto operi, nec vacet labor pretioſus. Operare ſemper: perfice expectationem

nem & ſpectaculum, non Græciæ;ſed cælorum, & Dei.Memento hic dumtaxat pingi æternitati, æternam laudem habiturus à Deo. Artifex ſimulacrum in plurium oculos & iudicium venturum, exquiſito, inſtantique curat conatu: exhibiturus es te imaginem vitalem diuinæ mentis,conſpiciendam, examinandámque à ſummo virtutis Magiſtro, ne quid obliquum, ne quem fictum, adulterinúmque colorem admiſceas. Nihil niſi ſolidum, rectum, genuinúmque placebit. Ne ſint opera, victimæ fictæ Milicho Ioui oblatæ. Cur mutilam animam habere vis; ſeu, quod deterius eſt, partem eius meliorem mortuam? Membrum abſciſſum malles,quàm mortuum; tunc ſolùm deſiderares, ſed non te etiam impediret: quomodo immortalem animam morte ægrotantem ſuſtines, ſcilicet, in eximio ſuo membro, & cerebro, paralyſi mentis affectam, cùm deſideas, nec opera mente digna naues? Vacat in te frons illa decoris humani, & gloria animi, ratio. Perinde atque aliqui artus mortui ſolent inutiliter hærere vegeto cætero corpori,vt ſolùm ſint oneri: ſic & pars, & velut caput animæ, mens mortua iacet, dum torpes, dimidiatum animæ, integrum virtutis cadauer geſtans, inertiam boni operis. Vitæ ſacramentum, operari eſt: quare & vitæ rationalis, iuxta rationem operari. Dum ceſſas, parentheſis vitæ eſt otium. Interim non viuis,dum nihil agis.

Cap.47. Deſidia eſt mors ſuperſtes,vigil ſopor. Vacua eſt vita, quam non implet cura benè viuendi.

L 5 Verè

Vere dixit Possidonius, vnum eruditorum diem plus placere, quam ineruditorum longissimam ætatem. Quidni? Anteferenda est vna hora bene exacta, vnum momentum, immortalitati, non solum peccanti, sed otianti. Sacra res tempus est; e cælo ortum habet motu & conuersione orbium; inde oritur, vbi æternitas viget: ad suam originem reducendum est, & in tempore quærenda æternitas. Diuinitatis speciem partim repræsentat; patet, quid sit; latet, quid sit. Plùs inuisibile est, cùm præsens est: dum contemnimus illud, quasi sacrilegi erimus; dum amittimus, homicidæ nostri. Frustrà viuit, qui non benè; at, qui malè, pessimè iam moritur: mortem viuam & sensibilem patitur; mors est, quatenus sine fructu vitæ; sensibilis, quatenus cum damno & pœna. Illud solatium mortis multis fuit, quòd sensu careat. At vitium, otiúmque, maligna mors est, cum sensu est: ferax mali, sterilis boni, vt incultæ terræ tribulos parturiunt.

Cap. 48. A vite tua racemos petis, ab aruo segetes, cur fructum tui contemnis? cur nullum tui vsum habebis? Esto tui vsufructuarius. Tu tuimet pretiosus fundus es, ferax prædium, felix planta; & qui expectas à tuis fructus, cape priùs à te. Opera sunt fructus hominis, & poma cælestis arboris. Vitis racemos, arua frumentum, cùm non sibi fructificent, dant, quantùm possunt. Si pro libito terra germinasset, non trigesimum, centesimum protulisset: si nihil, quàm ingrata colono! Tu tibi fructificas, & pro libito; cur angustos

gustos tui prouentus facis ? cur coarctas te, & limitas fructus tui dulcissimos tibi, gratos aliis?

Virtus similis mihi videtur musicæ: in primis virtuoso placet; deinde etiam vitiosis, qui, quod in se non seruant, in aliis obseruant. Musica & Musicum delectat, & inertes artis. Cythara extulit Alchatoën ciuitatem, & virtus ædificat cælestem. Cythara, & virtus manu agitur, & amœnat animum. Quemadmodum musices etiam est opus, virtutis diligens opera, non opus inde consistens, continua actione suam demonstraturæ vim, artificiúmque. Ex liberalioribus est honestatis ars, non propter opus aliud ab operatione. Sellullarij suum artificium monstrant in opere: quoquo operentur modo refert parum. Sutor cothurnum, sartor togam, faber tripodem, aurifex calicem, in argumentum, & opificij gloriam iactare possunt. Quid factum, non qualiter, ab eis poscitur: possunt errando bonum opus facere, possunt & sine arte. Abiecto pennicillo absoluit ira imaginem alicuius pictoris, quam ars non potuit. Soli virtuti nec error, nec casus fauet: adeò inimica fortunæ est. Si erres faciendo, etiamsi bonum facias, malum fecisti opus virtutis. Potest in aliis artibus ostentari industria semel facto & suspenso de taberna artificio, situ & otio artificibus torpentibus: non ita virtus. Quemadmodum nec peritum Musicum cognosces, nisi exerceat artem, & ipse offendat chelyn: sui specimen daturus, acturus est. Nec satis est egisse.

Cap. 49.

Res

Cap. 50. Res vſualis, virtus eſt; cuius tamen vſus, non cum vſu perit: etenim, cùm operatio tranſeuntium rerum ſit, quando à virtute eſt, manet. Mirificum te admonebo, vt ſis conſtans, imò vt ſis immortalis, ne cures hæc, quæ manentia, conſiſtentiáque videntur, aurum, & cæter cenſus fortunæ. Hæc tranſibunt, cum minus putes. Cura, quæ tibi tranſire modò putas, actiones, vt rectæ ſint: hæc manebunt. Audiſti aliquando monitum illud: Conſerua tempus. Iſtud eſt: In omni tempore habes, quod in vno benè feciſti: hoc te vbicumque comitabitur, & rara fide, etiam in morte, etiam poſt mortem. Tunc, vbi amici maximè deficiunt, incipiunt bona opera maximè amica eſſe, vt vel inimicos concilient. Inuidia morte tua placatur, ipſo cum cadauere cadit; poſthumas iras neſcit, nec iam virtutis gloriæ repugnat; liberum immortalitati poſt mortem ius relinquit: hæc pacifica ſolùm mortui poſſeſſio, honeſta vita, rectæ actiones. Quid iuuabunt conditi cum cadauere theſauri, niſi reſtituere terræ, quod è ſuo viſcere auulſum? Defuncto nihil. Solùm virtus inſepulta iuuat ſepultos. Non eſt formidabilis mors iis, qui habituri ſint aliquid poſt illam: ſolùm eſt terribilis iis, quibus omnia, quæ habent, auferet. Poſthuma hæreditas, probitas & iuſtitia eſt, quam mors non tollit, ſed attollit. Ex pruritu naturali nominis, ambitúque ingenito immortalitatis, qui etiam improbos fecit aliquando, aut fieri, aut fingi bonos, opera neceſſaria reputa, & iuxta

naturæ

naturæ desiderium. Reliqua tecum cadunt, tecum moriuntur: solùm ex mortalium rebus nequit domitrix omnium mors superare, quod benè egerint. Hac parte illæsa, imò per ipsam suscitata mortem; vbi inuidiæ venia est facilis, reciperatur vita.

Itaque potissimum studium cum fructu tuo, cum gustu naturæ, quid immortale aspirantis, ratio operum sit, maior quàm rationis, si fas est dici. Plerique, vt rationes virtutis inquirerent, perdiderunt virtutem; vt scirent benè operari, desierunt: vbique modus necessarius est, nisi in iis, quæ fiunt cum modo, bona opera dico. Non iuuat sapere, plusquàm iuuat vsum. Verè Iamblichus ex Samio Philosopho, Omne bonum, ait, re & vsu consistit, non cognitione. Esse bonum est benè agere. Verissimè beatus & sublimis Methodius: Ὀυ τὰ ἔργα τῶν λόγων ἐπετηδεύθη χάριν, ἀλλὰ τῶν ἔργων οἱ λόγοι· ὥσπερ ἰατρικῆς, δι᾽ ὧν τὰς κάμνοντας δεῖ σώζεσθαι, τῶν λόγων ἔργοις κυρουμένων. Iners est ægroto ars periti Medici, nisi procedat ad manum, & applicet remedia. Non curant languentem cogitationes doctæ, sed acerba pharmaca, pungentia fomenta. Non sanatur animus subtilia noscens, salutaria eloquens; sed iusta operans. *Cap. 51.*

Est tamen quædam sapientiæ, & cognitionum auaritia, sicut & pecuniæ; cuius delectat acquisitio auaris, non vsus. Nummus ad commercia est, & iustas impensas: sic cognitio ad operandum, iustásque actiones. Sed, sicut auari, *Cap. 52.*

quas

quas auidiſſimè pecunias congregant, condunt, iis deinceps non vſuri, nec ad pietatis officia, nec ad egeni beneficia, nec ad ſuæ neceſſitatis ſubſidia: ita nonnulli egregia vitæ dogmata, ſubtiliáque virtutum præcepta excogitantes, negligunt eorum vſum, auidi ſemper nouarum ſubtilitatum, & ſenſorum argutas quærentes rationes, non minùs quàm auari quæſitis non fruuntur; docta quadam inſipientia inertes. Dicam de iis, quod Anacharſis de Athenienſibus, nummis ad numerandum dumtaxat vti; iſtos & ſcientia. Quid eſt diuitis auaritia? locuples inopia. Quid ſapientis deſidia? doctrina ſtulta. Nemo pauperior eſt, quàm diues auarus: ſic nemo ignorantior, quàm doctus inefficax & torpens. Natura paucis contenta eſt: plura ſuperfluunt, quàm requirantur humanis neceſſitatibus. Virtus quoque paucis conſtat præceptis: nam, etſi impleamus documentis chartas, non eſt, quia requirantur, vt bonus ſis: ſed, vt velis eſſe. Lucrari te volumus; iterum atque iterum tentamus aleam: non ſemper benè conuoluuntur tali; non iactum feliciter ſemper facimus; non ſemper exeunt Coënſes: vt aliquando cadat, qui vincat, perdimus libenter paginas. Itaque vt velis eſſe bonus, plura neceſſaria ſunt; vt ſis, pauca. Addam ad ignominiæ notam: deterior, imò ſtultior eſt doctus ignauus, qui non operatur; quàm diues auarus. Defraudantur, conſumuntúrque vſu pecuniæ: at optima animi decreta, ſanctáque propoſita vſu pretioſiora redduntur.

Falli

Falli aliquando nos facit ſpes bona futuri:putamus vberi penu ſapientiæ promptiùs operaturos. O caſſam cogitationem procraſtinantis! Eleganter eam Alchuuinus paralyticam dicit. O ineptiam ex nimio ſapiendi ſtudio, ex nimia prouidentia! non diſſimilem illius amentiæ,qui expectatione ferculi regij ieiunabat: iucundiùs,dicebat,tunc epulaturum;interim fame periit. Non curamus vitam,quæ noſtra eſt,præſentem dico: ſed vel futuram, quæ noſtra nondum eſt,& bona nunquam erit,niſi incipiat eſſe; vel vicini,quæ aliena eſt. O quàm benè voto viuimus! ô quàm ignauiter re, & euentu!hoc eſt, malè ſemper: quia decernimus ſemper benè in ea,quæ ante nos albiſſimorum ſunt morum; reverà & ad præſens ſordidi incedimus fuſcis, tetríſque affectibus, ſed pulchris cogitationibus. Sumus vt cygni, quorum pedes, etſi in perpetuo balneo ſint, nigri ſunt; continua ablutione dealbantur nunquam: reliquum corpus extra aquas candidiſſimum eſt. Illa noſtræ vitæ pars anterior, quam præſens fluxus temporum non attigit,nec attinget,ſancta ſolùm,& pura eſt. Ita perpetuo negotio otioſi ſumus. *Cap.53.*

Proh inertiſſimum ad otium animal, hominem ſapientem! Superfluit in hac mundana republica Rex, ſi non laboret, ſi non negotietur: ſuperuacuus finis eſt, ſi inefficax: is vnus, cui omnia effecta ſunt, ſi nihil efficiat, ſuperuacaneus eſt, & otioſiſſimus, ſic dixerim, ad otium. Non ornatui ſeruit: ſine magna ſpecie effictus *Cap.54.*

eſt.

eſt. Sydera, cælum ipſo ſui conſpectu funguntur natura ſua: videri pro officio eſſet. Inhibeamus quadrigam Solis, & pernices incurſus compeſcamus: negotians illud lumen ſitu & inertia ſidat: ceſſet luſtratio cælorum, quotidianum penſum, claræ illæ radiorum manus, quibus Oeconomus iſte vniuerſi diſpenſat cuncta in officinis ſuis, in præcordiis terræ metalla cudit, in viſcere nubili fulmina; adhuc non otioſus erit, ſi aſpiciatur: decor naturæ eſt, & exornationi ſeruiet pulcherrimum ſydus, velut honorarij aulici hoc naturæ atrium, & diuini prætorij decorabit frontem. At homo, cui omnia ſeruiunt, ſeruiet nihil, niſi ſibi, niſi virtuti ſeruiat. Nihil placidius, imò nihil pacatius, nihil conuenientius actuoſo ſapiente, nihil impertinentius ceſſante. Quies animi, motus virtutis eſt; & tumultus mentis, otium inertis. Dicam aliud mirabilius: impertinentior eſt, qui nihil agit, quàm qui nihil eſt. Quid, ſi malè aliquid faciat? Anne reduci velles in priſtinam non entium maſſam, & reſolui in inanitatem tuam, vnde inductus fuiſti in hoc naturarum vulgus? Minus es, ſi ceſſas. Arbor infrugifera ſucciditur: quæres, quare? Vt non ſit; nempe, vt nihil ſit. Vtilior ergo eſt, cùm non eſt, quàm cùm eſt ſine fructu. Eligitur illud: igitur præfertur. In hac naturæ familia, ſuum cuique penſum datur: nullum otij priuilegium eſt: nobiliora, actuoſiora ſunt & feruidiora. Reſpice primum agilitatis exemplum, cælum; deinde illuſtria, & calida elementa: proxima aſtris loco,

&

& feruore sunt. Ignis suburbium cæli est: terra torpens, & segnis, velut insula longè distat, proscripta videtur.

ASCESIS I.

Eruderanda perturbationibus voluntas.

FRuctus hactenus voluntatis, tranquillitatem, & lætitiam in vniuersum exhibuimus: modum eius, vsúmque eximij instrumenti reliquum est ostendere. Non satis est monstrare, quid agas: sed quò, & quomodo, benè, aut meliùs. Post peritiam Musici iuuat conchæ qualitas: post pacis fabricandæ modum, restat instrumenti modus. Sæpè manus eruditi artificis ob rude peccat organum. In primis expeditum, mundúmque oportet seruari: nam torpet rubigine & sorde infectum; exercitio tamen seruatur limpidum, splendidum. Ita & voluntas suæ gubernationi, & vsui impeditur sua labe, sua passionum carie, suo ignauiæ otio, sua libidinum ærugine, suo denique rudere. Diuus Paulinus ait: *Cap. 55.*

Impurus amor, maculosa libido,
Rudera sunt animæ.

Vsus voluntatis libertas est. Probus vsus melioris electio, eiúsque, quod rationi arridet, non quod adulatur passionibus, quibus inepta suo fit libertatis vsui, & quasi conspurcata he-

betatur. Turbato latice arenulæ fundi perſpici nequeunt, quæ in pura & limpida vnda patefiunt: turbido quoque animo peruidet parum mens. Inſtabili, ſúſque déque circumacto ocyùs ſpeculo vultus ignoratus manebit; nulla apta cometur ſpecies: ſic & verſatili corde nihil commodè diſcernitur, nihil ſalutare decernitur. Quæ lux reſiſteret quatuor conſpirationi ventorum? flante cupiditate, quod animi lumen immune erit? Irrequietis turbinibus nauclerus, vel Noto dumtaxat laceſſitus, iam ad imum, iam ad ſublime iactatam nequit dirigere ratem. Quemadmodum qui vertigines agit, cerebro turbatur, donec corruat; ſi aliquò recta ire conetur, in diuerſum vadit; egreſſurus ianuam, impingit in murum, illiſa fronte; omnia euerſa videt: ita circumtractus animus affectibus videt nihil, vt eſt; omnia inuerſa, donec mens concidat adæquat[illegible] cori. Hoc affectuum vortice deiectus ſuo de honore & ſtatu animus ſe alleuare neſcit, ſuiſque nequit ſe aſſerere angoribus, amariſſimis cupiditatum fructibus, minus ipſis cupiditatibus, angorum floribus. Hæc ſunt libertatis obſtacula, niſi purificetur cor:

Nubila mens eſt,
Vinctáque frænis,
Hæc vbi regnant.

Blanditor affectuum intellectus, paraſitúſque cupiditatis, grata libenter dicit, & ad guſtum blatterat.

Cap. 56. Pro exactione finis gubernantur cætera illi

ſeruien

ſeruientia:quare peruertuntur,ſiue peruerſo,ſiue ſubuerſo illo, inter quæ iudicium eſt & ſcientia;quæ,dum ſeruit diuitiarum libidini, terrena à diuiniſſimo Iacobo dicitur; dum delectationi, animalis; dum faſtui, diabolica. Qua parte acus magneti contingitur, eò inclinat & reſpicit: ſic acumen intellectus eò trahitur, quà voluntatis contaminatione inficitur:nam affectus

contage ſua palloribus omnia pingunt.

Omnes colores arquatis videntur luridi. Sapienter Arabs dixit:Cùm nemo erit,à quo conſilium petas,ſi te ipſum adhibebis,fuge conſilium,quod proximum eſt cupiditati: nam cupiditas hoſtis eſt intelligentiæ. Sed & illud idem egregie: Socia eſt cupiditatis cæcitas. Magna inſtrumenta leui ſorde impediuntur: vnus dens in aliqua horologij rota æruginatus totum artificium impedit, motum retardat. Vndique terſa, ſplendida,alba voluntas ſit, vt quieſcat, ſuámque gubernet facilem lætitiam,ſcilicet, vt libeat, quidquid libeat,ſi benè libeat.

Dicas, quæſo, quo taxas pretio liberum eſſe, dominum tuarum actionum, imò votorum, grandi poteſtate; inter cæleſtes honores centuriari, Regem eſſe, ſi mundi non credis, ſaltem tui ampliori dominatione? Cur viliſſimo pendis honorem, commodúmque iſtud, futili te dedens paſſioni,acerbæ tyrannidi? Fingamus præmium libertatis propoſitum brutis, liberis proptereà ſolùm ad opinionem indolis. Propone leoni, aut equo, oblatum libertatis æqualis ac *Cap. 57.*

humanæ priuilegium, iſta lege, vt impetus ille mitificet iræ, hic cupidinis. Moderatum pretium non negarent, ſiquidem illud exactum, quod vltrò exhibendum. Gratis homini ratio, libertáſque data: ſed ipſe rationalis vendit, pro quo irrationabilia mercarentur, pro furore, pro libidine; æmulatur opprobrium brutorum exauctoratus ingenuitate ſua; emancipatus diuina cognatione & familia. Quidni? Mancipatus mancipiis fortunæ.

ASCESIS II.

Paſsio paſsione non eluenda.

Cap. 58. VErùm iſta affectuum expiatio ſit, & ſingulorum, & omnium. Non ſatis eſt mitigare perturbationem, niſi id fiat, non perturbatione. Multis auaritiam ſatiauit fames honoris: aliis libidinem extinxit ardor iræ. Adoleſcens Terentianus flammas Cupidinis iracundia domuit. Diuiſa eſt mali potentia: adeò peſſimum ſingula mala ſunt, vt ſe non tolerent, ſibíque repugnent. Vitia aliena ferre non poſſunt vitia noſtra; ſic & propria grauia ſunt propriis, fortiora infirmioribus. Superbus odit alterius ſuperbiam, non odio ſuperbiæ, ſed amore: quia ipſe ſuperbus eſt, ſuáque ſibi viſus eſt impediri ab alio gloria: quia diligit ſuperbiam ſuam, odit alienam. Sæpe non tam amor virtutis, quàm zelus vitij,

vitij, malè de vitiis meretur. Ita eſt: vitia ſua ipſe odit vitioſus amore vitiorum, ſed maiorum. Aliquando, inquit pius Guigo, diſplicet malum ſine mercede boni: ſed mala diſplicentia eſt etiam mali, vbi bonum non placuit. Succumbis, niſi cum virtute vitium domes. Veriſſimè illud Arabicum: Non vincit, ſed vincitur, qui malum malo vincit. Tunc indicium certum non democratia paſſionum cor occupari, ſed monarchia peſſimi alicuius affectus, &, vt ſuo nomine dicam, tyrannide. Tam validum tunc imperat vitium, vt ſeruiant, cedántque ipſa vitia.

Cap. 59.

In hanc tyrannicam potentiam inſurgit aliquando aliqua affectio: quia ſine pacto & fide vitia inter ſe ſunt. Singula ſeorſim, ſuæque legis, ſui ritus, nec vt virtutes in fine fœderantur. Ad errandum non proponitur ſcopus. Singula vitia ſuum iter, ſuum terminum habent, ſuum præcipitium, ſine ordine ſunt, ſine fœdere, in diuerſa contendunt. Ita malum malo contradicit propter inordinatum incurſum, & vnius finis defectum, qui tamen eſt fœdus, fibuláque virtutum in eadem conſertarum linea, vt pretioſiſſimi vniones, in qua vnitæ, aut vnæ ſunt, aut vna, iuxta Apollophanem. Malum tamen, quia diſperſum, & ſibi non amicum, & virtuti eſt hoſtile. Via cuiuſque vitij ſingularis eſt, & ab alterius deuia, & à virtute auia: ideò licèt inter ſe inimica ſint, ſeséque faſtidiant, virtuti etiam diſſentiunt. Quare nihil de virtute meretur, qui vitio vitium perimit. Sancta virtutis manu trucidan-

tur;feliciter,validè feriuntur. Virtutis virtus maior eſt & fortior, quàm vitij robur. Vna virtus duobus ſufficit contrariis: duos æmulos oppoſuit,obiecitque contra illam natura gnara virium boni, & mali: validiùs propterea deſtruuntur, quæ virtus deuaſtat,quia robuſtior.

Cap.60. Interdum tamen fallimur, & ex ſpecie arma virtutis iudicamus,quæ ſunt vitij; quia pari perſonati vultu. Simiam ſuam quælibet virtus habet, ſimile vitium ſimilia fingens, quod amico geſtu hoſtilia parat. Fortitudini temeritas, prudentiæ duplicitas, magnanimitati ambitio,blanda auguſtáque inſidiantur facie. Interdum ſpecioſiora vitia ſunt, ſi ad formam virtutis componantur. Larua ſpecioſior fit, quàm naturalis vultus choragi. At

Quale caput eſt,ſed cerebrum non habet.

Iſti formati, &, vt ſic dixerim, affectati affectus perſonæ dumtaxat ſunt: quia ſine ratione. Pulchra facies;ſed ſuperficies. Elegans caput;at ſine cerebro.Forma virtutis;ſed,quia ſine mente,quæ virtutem implet, & animat, inanis. Tota fraus, ſimilitudo eſt; nec aliter quàm Smerdes deprehenſus, quòd mutilus auribus fuiſſet; in eo virtus dignoſcenda,quòd integra ſit, germana, aurita, obediens omninò rationi, vndequaque quadrata, conſtans, ſtans poſt omnem iactum & iacturam. Nullum Regem ſui fecit, nullum beauit, niſi integra virtus, cui ſolùm fida felicitas eſt.

Cap.61. Dignoſcere ſubtiliter affectus prauos oportet,

tet,ne ignoſcamus, nec ſpecie probabili cætera pericula nobis creemus. Imbuti Amyclarum ciues dogmate Pythagorico,cæde abſtinentes animalium, ſerpentes ſuæ paludis non occidebant, à quibus mox deleti fuêre: ita, dum vna cupiditate abſtinentes alteri indulgemus, hanc non ex virtute veniam, ab ipſis cupiditatibus delebimur. Si ad tempus componuntur,& miteſcunt, nulla eſt fides; cùm minus putes, ſe explicant. Quidam Ægyptius inſtituerat ſimias ad chorum, adductíſque ad ſaltationem perſonatis quiſpiam ex ſpectatoribus obiecit nuces,ad quas repentè illæ procurrentes chorum & modulos reliquerunt cum riſu; pro chorea, rixa conſertæ nucum cauſa: ita ſerij interdum, concinníque affectus aliquandiu videtur;ſed tandem neſciunt ſe diſſimulare, (hoc etiam ſtultitiæ debent,) harmoniámque animi commutant in tumultum,provt libidinis opportunitas prouocauit.

Argutè à Simplicio appellatur ambitio, χιτὼν ἔσχατος· etenim illam vltimò exuimus, poſtrema eſt vitiorum tunica, affectuum ſubucula, intimiùs adhæreſcit animo adhuc cæteris malis ob ipſam depoſitis. Opprimit alia vitia, vt credas eximiam virtutem: ſed egregiè eam dixit Bleſenſis charitatis ſimiam. Totus tamen zelus malitiæ,profectus ſui eſt: ad ſummum opprimit vitia,non perimit. Duo mala fiunt, dum malum ob malum deficit. Domeſticiora & præcordialia, fortaſſe chariora, vitia victa fiunt, quæ non tam reprimuntur, quàm recluduntur, & victo: *Cap.62.*

vitium insolentiùs, asperiúsque insurgit refrænatis reliquis, vt quod omne ius vsurpet. Cæterùm & prauos alios affectus, non tam repellit à corde, quàm compellit in cor: non liberat illis animum; sed illos incarcerat in animo, eorúmque apertas actiones dũtaxat cohibet: namque, qui ob reuerentiam, non virtutis veræ, sed narratæ, rȩ non scortatur; obscœna non cessat, turpiáque cogitatione tractare. Quin nec magis impugnat aliis malis, quàm sibi, hæc gloriæ cupido: plerumque se deiicit; sed, vt exurgat, adunca affectatione in se reflectitur: summittitur, vt attollatur: dum in caput suum videtur sæuire, recentibus vt hydria pullulat. Itaque extinguere affectum affectu, excitare est. Canem fugitiuam ligat lactibus agninis, qui compescit cupiditatem cupiditate. Si forte infirmior cohibetur, efferocit pollentior: non est effundere venenum; sed transfundere, & ab vno in alterum transmittere calicem. Æquè ex vitro, atque ex auro, virus viscera subit, & contaminat. Parum refert in auro cupiditas sit, an in alieno poplite, obsequio, opinione; nomine, inquam & fama, fragiliori re vitro: vtrobique præcordia mordet, & pungit. Aliud est abiicere affectus, aliud mutare: aliud commutare passiones, aliud mercari virtutem. Ne simus trapezitæ cupiditatum; sed emptores iustitiæ & honestatis. Siue auarus, siue ambitiosus sis; cupidus es, & sufficit fortunæ; satis est miseriæ.

Cap.63. Quid agis? Ex vno affectu adimis, alteri adiicis.

cis. Quò tuam tibi plùs adimis pacem, deiicis quietem, & saginas hostem robustum, vt licentiùs rationi sit rebellis. Pacatius regnum est, tutúmque tyrannide, cùm Primates æquè, & mediocriter pollent. Cùm aliquis nimis eminet, imminet, nec sine suspicione affectationis cauetur: ita cùm omnes affectus mediocres sunt, minùs periclitatur regia auctoritas rationis: at, si ita vnus emineret, omnium in se viribus collectis, facilè suo illam expelleret solio. Robur vnitum in vno violentiùs cædit, quàm per cæteros dissipatum, qui difficulter fœderantur: licèt enim contrarij sint rationi, sunt & inuicem. Itaque oportet non solùm partem secare cupiditatis; sed omninò extinguere. Fera vulnerata ferocior est: interdum mutila cupiditas violentiùs trahit, valentiùs sæuit: qui caudam dumtaxat viperæ calcet, in maiori erit discrimine: nisi totam possit stringere, præstat nihil: læsa acerbior fit. Hoc contingit, si cum virtute non resistimus, quæ omnibus resistit malis; quæ, cùm vnam cædit cupiditatem, cædit omnes: at, quando non à virtute cæditur affectus, sed ab alio, & cupiditas vapulat cupiditate; nihil aliud fiet, quàm cùm leo cauda se verberat, vt irritet. Omnes cupidines cadant valida virtutis dextra. Æneanes sibi ex oraculo persuadebant, fore, vt amitterent patriam terram, si particulam largirentur: ita, si deficimus in particula cupiditatis, si vnum remittimus affectum, laxatur tota cupido: si ad tempus sopiatur, mox recreabitur: si fuges, redibit.

Qui cupiditatem alia pellit cupiditate, canem pane pellit: si deleantur omnes præter vnam, & ab vna ex homicida reuiuiscent.

Cap.64. Ad exemplum huius scenæ narrabo antiquam apud Iapones historiam. Duæ in illo imperio præclaræ familiæ erant, quæ in se factiones regni traxerant capitali odio æmulæ, iugi ferro & igni diffidentes: hæc sunt, clades, cruor, bella, pessimæ radicis æmulationis poma. Semel accidit, periisse omnes alterius familiæ, nullo nisi infante quodam superstite, cui hostilis furor indulsit: sed adultus restaurauit ille solus odia, tótque comparauit vires, tot copias coëgit, vt suorum sine misericordia cædem vindicaret, trucidatis omnibus contrariæ familiæ, & factionis æmulis, superstite nemine, siue adultorum, siue infantium, siue virorum, siue fœminarum. Doctus misericordia sui, immisericors fuit. Nouerat multorum mortuorum vindictæ sufficere vnum viuum. Idem in animi republica puta, vbi vitiorum, virtutúmque familiæ æmulis ardent factionibus: aliquando pluribus vitiis deletis, si erga vnum benigni simus, hoc vlciscetur alia: delebit virtutes, non plures, sed omnes. Quare, oportet securitati nostræ cunctos sinistros trucidare affectus. Athalia omne semen regium mactarat: ereptus solùm infans Ioas eam spoliauit regno cum vita. Quid interest vnus solus affectus restet, si hic vindicet cæteros? Quid interest, deficiant, si fortè deficiunt passiones, cùm vna sufficiat miseriæ? Quid refert, sint pauci hostes,

si

ſi ſunt plus valentes? Numerum potentia compenſat, aut excedit.

Sola virtus pacificat & explanat animum: nihil illum æquabilem, niſi ratio facit; eundem in diuerſis; vnum in omnibus vitæ caſibus. Quidam, vt Cimbri, labores belli ferent hilariter, ægritudinis ægrè: contrà alij, vt Græci, tolerabunt humanè morbum, peſſimè hoſtem. Niſi virtus firmet, adhuc inconſtans eſt ipſa conſtantia. Idem animi tenor, ſi ex bono eſt, vbique eſt. Totam per omnes modos virtutum choream vna ducet; perinde vt in harmonicè aptata cythara, ſi vnam ſolùm tangas fidem, cæteræ reſonant: ſic in animo temperato, motus vnius virtutis cæteras opportunè commouet; vni omnes, ſiue reſpondent, ſiue concinunt. In ſonitu vnius fili harmonia non conſtat, omnes debent chordæ conuenire: ita omne opus, omnis patientia reſonat virtutum, cuius ex multis, ex omnibus, & vbique ſymphonia amœnat. *Cap. 65.*

ASCESIS III.

Conatus, & impetus ad bonum.

IAm ad inſtrumenti vſum pulſus ſpectat, quare gubernandum vi. Ob huius imperitiam pereunt non pauca artificia. Ducturus pictor ſubtiliſſimum filum, ſi apprimat pennicillum, lituram, non lineam producet. Lapidarius politurus *Cap. 66.*

tunus petram, si toto lacerto infligeret, infringeret potiùs. At, si faber lento & molli malleo dumtaxat lamberet incudem, & non cæderet pleno robore & halitu, nunquam ferrum cederet. Huius generis voluntas est; robora exigit, spiritúsque,

Nullum est præstantius vitæ viaticum, quàm audacia.

Οὐκ ἔστι τόλμης ἐφόδιον μεῖζον βίῳ.

Animus, vis, audacia, commeatus virtutis, atque felicitatis est; non diuitiæ, voluptas, fastus. Hæc potiùs viatica miseriæ. Consentit Menandro Ioannes Geometra:

Homini enim benè audenti, etiam cælum peruium est.

Ἄνδρι γὰρ εὐτόλμῳ, καὶ πόλος ἐστὶ βατός.

Nihil inuium est animo forti & audenti. Deambulat, iuxta Euripidem, virtus super labores, ferreósque interdum affectus tractat: nequit, aut delicato pede supergredi, aut molli dextra aggredi. Omnium pretiosissima res, libertas est: qualis libertas sui erit, felicitas inquam? Quid mirum, difficultas pretium commendet, si vigor felicitatem? Vis materiam virtutis præparat, subigítque, & pinsit suam asperitatem.

Cap. 67.

• Non imperitè Musonius, omnium difficillimam artem felicitatis dixit, difficiliorem medicina, musica, & mechanicis. Cæterarum disciplina est innoxia, & inculpabilis, sine pugna, sine contrariis, sine oppositis moribus, sine auersantibus habitibus: ars virtutis cum conflictu est. In aliis artificiis materia resistit: hîc & artifex sibi obest, & consuetudo impedit. Quid? Ipsa præcordia malè sana & assueta repugnant; affectúsque non tondendi, sed eradicandi. Annosam

quercum

quercum ſine vi non euelles: cum ſtirpe eſt, quod intus repugnat, &, vt S.Ennodius ait,

Viuit medullis, quod necat:
Turbantur alta viſcerum.

Extirpatio ſui ſine valentia non fit, quia non ſine violentia. Vis deſideratur, & iuxta Pſeudo-Xiſtum, infinita: quod credo in mollioribus libidinibus cum religione dictum, & non ſine Philoſophiæ venia: namque & momento perimendæ ſunt, & fortiſſimæ ſunt æmulæ. Nec calor momento ſuperari poteſt, iuxta Phyſicorum placita; niſi aduerſariæ qualitatis vis infinita ſit. Paucioribus confligens copiis, non vincet, niſi valentioribus. Non totus tu pugnas pro te, ſed dimidium tui. Conatu ſupplendum eſt. Qui duellum acceptaret hac ſuperba lege, vt vna manu duntaxat dimicaret, æmulus cum vtraque, inſolentis oporteret eſſe roboris. Quid, ſi aduersùs plures vnus ſolus alterius lacerti mutilus? Cupiditates infinitæ ſunt: tot hoſtes habes ſine laſſitudine pugnaturus: etſi ſingulæ infirmæ forent, numero ſunt robuſtiſſimæ, importunitate moleſtiſſimæ, & caterua ſua te vincent, & proteruia; niſi validè, diúque (neſciunt inducias) obſtes.

Vt vrbs expugnetur, quot machinæ, quot copiæ, quot ingenia, quot arma quæruntur? Plus eſt ſui potiri, quàm rerum: plus eſt ſe inuadere, quàm vrbes, quàm orbes, quod non ſine vi fiet. Potentior tibi hoſtis es, quàm hoſtilis Xerxis exercitus; expugnatu difficilior caſtris turritis, præſidiis, & cinctis triplici muro vrbibus. Quot

Cap. 68.

expugna

expugnatores vrbium fuerunt, qui ſe non potuerunt, non dicam, expugnare, ſed propugnare; ne dicam dominari, ſed tueri, quia nec intueri? Quare, fortior eſt, qui dominatur animo ſuo nulla voluptate captus. Is ὄντι ἀνδρεῖος eſt, inquit Ælius Ariſtides, quem expugnatori præponit vrbium homo ethnicus: hæreditaria ſuperſtitione, Eudemonis filius fuit, Sacerdotis Olympici Iouis; ſed religioſè interpretatur Salomonem: Ὁ γὰρ τοσοῦτον ὑπεριδὼν τῶν ἡδονῶν, ὥστε μηδεμιᾶς ἡττηθῆναι αὐτῶν, πῶς οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τῷ ὄντι ἀνδρεῖος, καὶ σώφρων, καὶ καρτερός; Τείχη μὲν ἀνάλωτα πολλάκις εἶναι δοκοῦντα, καὶ φαῦλοι ὄντες εἷλον ἤδη τινές· ὑπὸ δὲ τῶν ἡδονῶν πολλοὺς καὶ τῶν πάνυ ἀγαθῶν ἀνδρῶν κρατουμένους ὁρῶ. Quantò præſtantior mens ſaxo; eò præſtat expugnare ſe, quàm vrbes: quantò melior animus corpore, melius eſt vincere ſe, quàm alios. Aliena victoria hoſtium dumtaxat domat corpora, non animos, qui eò plus efferati, indomitíque ſunt, quò videant domita corpora ligno, ferróque adſtricta: at victoria ſui ipſum ſuperat ſuperiorem mundo, cæló que animum. Vulgares, viléſque viri cœpêre ciuitates clariſſimas: ſed viles voluptates viros clariſſimos. Plurimi ſub ditionem ſuam oppida, metropoles, regna fecêre: pauci, raróque ſemetipſos. Ad hæc, vt Vrbanus ſui nominis quartus, Maximus Pontifex, eleganter dixit: Cùm quis contra populos, vel vrbes decertat, totus ſimul interior, & exterior homo pugnat: at, dum contra ſe, non totus, ſed mi-

Is, qui tantoperè voluptates omnes cõtempſit, vt earum nulla ſit captus, is verè fortis eſt, temperãs, & patiens: nam, cùm vrbes ſæpenumerò, quãuis inuictæ viderentur, à vulgaribus hominibus captæ ſint, voluptatibus contrà multos etiam clariſſimos viros ſuperatos video.

nor

nor quàm dimidius dimicat. Quidni? Dimicat vt inermis: ſed, quid mirum, ſine armis, ſi ſine ſe? Igitur non molli & ignaua manu, qui pro ſe militat, tam minima ſui parte repugnet, pugnétque.

Illud conſiderandum eſt ad exemplar virtutis, quanti robur probetur Ethnicis in Alcide, eccleſiaſticis Sapientibus in Samſone. Illi, cùm egregiam nullam probitatis formam habuiſſent, propoſituri finxêre robuſtiſſimum virum, incredibilibus inſtructum viribus, per omnem violentiam verſatum, per omnem eruditum tolerantiam, vſque ad cæli patientiam, quod vicariò ſuſtinuit humero: namque hæc maxima virorum probatio, ſuſtinere etiam ipſum Deum. Atqui hanc vim monemus neceſſariam, non in artu corporis, ſed in arte mentis; non in lacertis, ſed in virtutibus; non vt habeas, ſed vt adhibeas. Iam habes: voluntas eſt. Quid neceſſe eſt? Velle; quod raró benè habes, raró generosè. Omnis palma tui, eſt animoſa bona voluntas. Nullum ſine huius bonitate bonum habebis, hoc eſt, facies. Habes, quod laboras, quod ægrè, quod vi facis. Non veniunt gratis magna bona, potiùs veneunt. Nummus, aut angor, aut labor eſt. Hoc Dei commercium, ſua labore, iuxta Epicharmum, vendentis bona. Aude, aggredere, conare, &, provt voluit Fabianus, incurſu auerte aciem, non minutis vulneribus; impetu, non ſubtilitate ſolùm aduerſus affectus pugna. Meticuloſi terga vertentes, magis exponunt

Cap. 69.

nunt se discrimini auersi, apertique, cùm non aliud telis obiiciant, quàm tergus, ignauorum clypeum. Plures solent cadere in fuga, quàm in pugna. Duplicat aduersarius vires, qui securus de se restaurat impetum maiorem: vires anteà diuisas, attentas etiam ad defensionem sui, colligit ad offensionem hostis iam plusquàm exermis, quia fugientis. Quare, non solùm honoratior; sed etiam ipsis victis securior est pugna, quàm fuga. In cursu licèt relucteris; hæc libertatis tuæ vis est, posse te cogere: hoc tui arbitrij ius, te necessitare, ad victoriam, scilicet, si ad pugnam. Maxima coactione & violentia opus est in iis cupiditatibus, quæ magis alienæ sunt à ratione. Qua parte consentimus belluis, eodem nobiscum gerendum modo. Ratione non flectuntur? compellantur. Admittit & vim virtus, & gloria libertatis. Subibit, si non per vim, saltem cum vi amata. Hanc vìm præcipuè aduersùs mala, & in malis commendo, quæ rationi minùs parent. Ad bona Dux esto, ad mala miles: nam prospera mente sunt regenda, aduersa manu vincenda, aut toleranda. Felix ille, qui bonorum rector, malorum impugnator est.

* * *

ASCESIS

ASCESIS IV.

Diligentia de bono.

CÆterùm & artes ſunt plura exigentes; nec contentæ induſtria & robore, diligentiam appetunt. Iners induſtria cum incuria eſt: debile robur cum torpore. At, cui magis debita ſolicitudo eſt, quàm virtuti totam ſolicitaturæ vitam? Cui magis cura obnoxia, quàm omnia curanti? In ea præcipuè re cura amanda eſt, quâ nihil cures: ibi adhibenda diligentia, vbi omnia negligas; te primum, ſi tibi prouidere vis. Cura virtutis eſt ſecura incuria, tuta felicitas, procurata ſors, prouiſus caſus bonorum, quæ piger fugit morando. Proximum eſt, vt nunquam facias, quod in proximum vis facere. Modeſta repulſa, procraſtinatio eſt. Nobis ipſis vrbani ſumus, & rationi aliquid boni flagitanti vrbanè denegamus. Non inquimus: Nolo facere. ſed, Poſteà, cras faciam. Damus verba, & nobis imponimus, vt miſeri ſimus, vt mali. Ipſa vota vecordi cunctatione damnamus. Sæpiſſimè luit fortuna culpas noſtræ inertiæ. Aptè Bernardus Sylueſter inquit: Rarò diligentiam cum infortunio ſociabis. Diligentia, mater fortunæ in pluribus fuit, ſiue, vt ſic dicam, quædam altera, & factitia fortuna: alteram dico, non ſecundam; quia, quòd fida ſit, melior eſt; & quia præuenit, prior. Eſt quædam manualis proſperitas, eſt præcox & anticipata ſors. Cùm om-

Cap. 70.

nium rerum velocissima fortuna sit, præcurrit illam diligentia: priùs interdum donat, quàm fortuna mutuet: & nescio, an dicam fortunam, spuriam diligentiam; an diligentiam, legitimam fortunam.

Cap.71. Id saltem nemo negauit, addere fortunæ non quid leue, addit dignitatem, addit, vt sic dixerim, mentem illi, quæ bruta etiam à sapientibus diffamatur, cùm pro voto & ex consilio sit. Non aliud deest fortunæ ad sui reuerentiam, quàm quòd non sit in humana manu: istam calumniam diligentia expiat. Addit & lumina excæcatæ fortunæ: namque iuxta illud Plautinum,

In occipitio quoque habet oculos.

Fastuosum illum, falsum tamen, fortunæ titulum, quòd omnia sibi seruiant Reginæ omnium, iure vsurpat: nam diligentiæ ipsa seruit fortuna. Veriùs itaque Antiphanes ait: Τῆς ἐπιμελείας δοῦλα πάντα γίνεται. Quid aluit Datamis Martiam felicitatem, an militaris peritia, an robur? (istud hostibus maius.) Peruigil, indefessáque solicitudo. Fortunam sibi, priusquàm hostes, subegit. Non aliam felicitatem, quàm diligentiam nouit: felicior, qui fecit felicitatem, quàm qui reperit.

Omnia fiunt mancipia diligentiæ.

Cap.72. Si ad fortunam casu occurrentem vigilia valet, quantùm ad virtutem valebit soli obuiam consilio? Insomnis opilio pro pecude pernoctat: cur pro felicitate non expergiscimus, nisi quòd damnis nostris, aut inutilibus, diligentes sumus, voluptati, otio? Quemadmodum canis illa fabri

in

in Apologis Locmani, vetuſtiſſimi Perſæ, quam malleorum ſtrepitus è ſomno non excitabant, & ad dentium ſonitum & maſticationem, cùm comedebat, euigilabat ſtatim. Reſpice aulam : tot Argos, tot Briareos inuenies, quot ambitioſos, oculis, & manibus vberes, vt nutus Principum diſtinguant, vt ex vultu, velut ex tripode, augurentur oracula cupiditatis, tranſpiciant guſtus, aras adulantium, & officio præcurrant iuſſa. Præcipua aulæ, id eſt, adulationis, ars, diligentia eſt. Nequis aliter Deo placere, nequis tibi. Inertia enim primùm ſibi grauis eſt; & præter ignauiæ non prouiſum damnum, ſua ſe mulctat prouidentia. Qui voluptatis cauſa deſes eſt, is, ait Thucydides, confeſtim deſidiæ ſuæ iucunditate, præterquàm quòd ſegnis ſit, priuabitur.

Deſident importunis cicadæ modulis in æſtate; nauant formicæ operas. Succedit hyems : illarum otium fructificat inediam; harum ſolertia copiam, quibus inopia cum diligentia fuit annona, fuit fortuna, fuit fortunæ. Beſtiolæ, quas miſellas, deſpectáſque natura fecit, quas innoxias damnauit hyemali ergaſtulo, quas viuas ſepultura denegato (qua ſolùm auaritie cum mortuis vtitur) victu, ipſæ ſibi carcerem in horreum mutarunt, hypogæum in triclinium. Vna omnium animalium formica diues eſt, habet, poſſidet, condítque. Alia in diem victitantia pauperrima ſunt; ſcilicet, portionem prouidentiæ natura ſuæ in illarum diligentia delegauit : ſat fuit de illis ſolicita, quòd ſolicitas fecerit. Plus pro illis cu- *Cap. 73.*

 rauit,

rauit, quòd curas cum illis diuiſerit. Ita etiam ſæpè fortuna partem ſui iuris cum diligentia partitur.

Cap.74. Confer apem, & pauonem. Quanto iſtum ſtudio natura compſit, quàm negligenter apiculam? Vix formauit: auara materiam dedit, exiguam diſtribuens; diſtracta, & quaſi ſui oblita ſpeciem contemptibilem poſuit, non diſpoſuit. Sed aufer è mundo pauonem, quid amittemus? Aufer apiculam, quanta aufertur vtilitas, guſtus, lucis, valetudinis, & menſæ, & aræ? Diligentia ſua negligentiam emendauit naturæ, pretioſiorem ſe faciens ſpecioſo alite. Quid miraris? Studio proprij laboris, ſtudium alieni fœnoris vicit; hoc ſatis prælata, quòd ſtudioſa facta. Ad has te iure remittit parœmia beſtiolas, imbuendum diſciplina vitæ. Abeſt communibus voluminibus exemplum apis; ſed illuſtre eſt, dignúmque, non modò huic chartæ, ſed pectori ſacro inſerendum. Eleganter Sapiens ait: Πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε, ὡς ἐργάτις ἐστὶ, τήν τε ἐργασίαν ὡς σεμνὴν ποιεῖται· ἧς τοὺς πόνους βασιλεῖς τε, καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγίειαν προσφέρονται· ποθεινὴ δ' ἐστι πᾶσι, καὶ ἐπίδοξος, καί περ οὖσα τῇ ῥώμῃ ἀσθενὴς, τὴν σοφίαν τιμήσασα.

ASCESIS V.

Bonum debet eſſe continuum.

Cap.75. VErùm poſt curam, vt efficiamus ſecuritatem animi, oportet ſecuram facere, & conſtantiæ

ſtantiæ neruo vincire: nec enim periti artificis eſt, opera caduca facere; ſed fundata, æterna. Magnum pretium dat rebus diuturnitas. Vitrum ſi ſecuritate æquaret aurum, pretio ſuperaret. Sæpè pretioſius, quod in rebus eſt, tempus eſt. Antiqua artificia antiquiùs habentur. Dignitas eſt duraſſe: erit & poſſe durare, nec facilè infringi. Integros animos reddit virtus. Ipſa res integra, res vitæ, non horæ, non diei, quæ cum Sole occidat, aut cum Sole non oriatur; interdiu, & noctu, vbique & locorum & temporum amanda, quæ adhuc in exitu inchoat; res perpetui initij eſt, ne offendat finem; perpetuò naſcitur, ne vnquam occidat. Nulla dies ſine linea, quantò magis ſine puncto? Ego mallem, nulla hora, nullum punctum ſine virtute. Res continua eſt: fruſtrà fiet, ſi per fruſta. Ex fracta patera non aleremus vitam; cur ipſam vitam infringimus? Idem velle, idem nolle, eſt ſacramentum ſapientiæ: nec enim niſi ad rectum vnitas voti reperitur. Vitium diſpergitur. Continuam complacentiam ſuſtinere, non niſi honeſtas valet. Hoc peſſimum malum habemus, mutare mala, variare vitia; non ponere cupiditates, ſed tranſponere: alioqui vel vitij tædio citiùs boni eſſemus.

Cap. 76. Nemo in bono ſtare poteſt, qui non progreditur. Baſis diuinæ imaginis, virtutis dico, proceſſus eſt. Vt ſtet immota, promoueatur. In conſtantia collocatur iſtud Dei pulcherrimum ſimulacrum; nec ibi ſtabilietur, niſi per continuam progreſſionem. Faciliùs fatigatur, qui diu ſtat,

 quàm

quàm qui interim ambularet. Rectitudo humani ſtatus, & figura conſiſtens greſſu potiùs, quàm ſtatu conſiſtet abſque ſede. Specta ſtructuram humanam: tota in anteceſſionem componitur. Commodiùs artus compacti ſunt ad progrediendum, quàm recedendum: ire vlteriùs, non receſſim, voluit diuina mens. In hoc rerum caducarum, fluentiúmque alueo retrahemur impetu decliui, ſi antrorſum non tendamus, imò contendamus. Sufficit, vt te inuenias retrò abſque alia diligentia, aut negligentia tua, dum in amnem non procedas, & fluctus impugnes. Adnatare ſemper eſt opus, ne redacti, reuolutíque vnda abſorbeamur. Dignata eſt Sapientia cæli aliquando conſentire ſæculari in hoc veridicæ, & non ſtultæ, fatigatos ex virtute, damnandóſque ad exteriores tenebras, ad fletus, ad ſtridentes mugitus, obiiciens manibus & pedibus obligatos: ſcilicet, inertes, ineſficacéſque innuit, aut deficientes, qui non prouecti, nec ad vltimum virtutis ſunt egreſſi. Hoc ritu narrat Plato Ardiæum ſæuire: vbi nec oblitus tenebrarum exteriorum, & fletus, & ſtridoris; addidit aliam cæremoniam, quam non expreſſit noſter Magiſter IESVS, non iam neceſſariam ſplendente ſua diuina doctrina, quòd etiam obligato capite proiiciebantur; ignorantes ſignans. Nunc nos malitia plus damnat. Non viderant Ethnici finem virtutis, & tamen procedere iubebant: quid nos libero lumine, propoſita certa meta, aut torpemus laſſi, aut mora-

mur

mur claudi inæquali greſſu; nunc recti, nunc declinantes; iam boni, iam peſſimi; heri ſtudioſi, hodie maligni? Sanitas animi non laborat tertiana febri, vt frigeamus,& caleamus; vt alterna ægrotemus luce. Non computat virtus atros dies, non eſt bicolor.

Cap.77. Sapiens eſt, qui neſcit numerum: vnum ſe ſtabiliens vbique; licèt minùs ſit vnus, quàm plura. Plus eſt eſſe vnum, quàm multos. Magnitudo viri vnitate conſtat. Magnus eſt, qui non eſt multus, non varius. Megaricæ factionis celebre fuit placitum, id bonum dumtaxat eſſe, quod eſſet vnum. Conſentit & aliud Pythagoricum, vnitatem ſpectare ad bonum, ad malum diuerſitatem. Satis plura facit, qui ſemper eadem. Aſſequitur nulla, qui ſequitur cuncta. Id ſis hodie, quod benè heri: id cras, quod hodie. Vnum impediunt plura: ad plura vnum confert, imò ad magna. Non eſt Geometræ magnitudinem taxare virtutis, ſed Arithmetici; cùm continua res ſit: non cubitu, nec pertica metienda eſt; ſed numero, ſiue vnitate potiùs. Magnus eſt, qui vnus, qui idem eſt ad æmulationem diuinam:

Sic Deus eſt magnus, de ſe valet, & manet in ſe,
Cui ſummum & proprium eſt, ſemper id eſſe, quod eſt.

Iſtam teſſeram Diuinitatis, quam Proſper commendat, vſurpat etiam virtus, cui nihil præ conſtantia conſentaneum. Quid obiicies difficultates & ardua paſſim occurrentia? Fateor, paſſim offendi, quibus offendamus; ſed ſtultè ſiſtimus:

id ipſum, quo pigritamus, nos citat. Nihil nos ab actione magis arduum arceat, quàm aurificem aurum, ſculptorem abies, quàm vſurarium à mutuatione indigens. Anne propterea deſerenda ars, quòd materia ſuppetat artificij? Materia virtutis, difficultas eſt: quid quòd difficilius quidquam occurrat, vt obinde deſiſtas? Præſtantior materia inuenta eſt. Nunquam vidi artificem opus faſtidiiſſe, quòd pretioſius metallum viderit: nobilior materia virtutis difficilior eſt. Dura, difficiliáque ligna ad cathedram, vel ſtatuam ſeligit faber, quamuis magis laboret: cur ad ſedem felicitatis, ad ſtatuam Diuinitatis recuſas difficilem materiam, cùm tui copia operis, ipſa difficultas, labórque ſit?

Cap. 78. Nihil igitur iuſtè impedit continuam virtutis gloriam; iuuant multa. In primis ipſa continuatio, quæ maximè materiam præparat, ipſas difficultates læuigans. Verè à Samio dictum, eligendam eſſe vitam bonam, gratam conſuetudine fieri. Quid? Ipſius dolendi mos gratus eſt. Mœror diuturnus, voluptas familiaris ſæpè euadit. Maligni animi eſt, queri de natura, quòd cùm actionibus corporis præſentem voluptati mercedem donauerit, ſalubres mentis functiones in difficultatibus locauerit. Non reliquit ſine ſua, & maxima voluptate virtutem; ſed cum ingenio id fecit. Corpori morituro voluptatem ſimilem diſtribuit, ſenilem, moribundam, in ipſo ſuo natali expirantem, deficientem, quò plus procedit. Quò plus comederis, minorem capis guſtum,

gustum, donec fastidias, & ipsa sit acerba voluptas: animo tamen æterno vitalem dedit & orientem semper, quò plus diurnauit, iucundiorem. Vsu nascitur, consuetudine augetur, & annis fit perennior.

Præstantissima prætereà naturæ commissura, supplementúmque, consuetudo est. Si in aliquo peccauit communis genitricis pietas, resarcit hoc remedio. Mutatoria, voluntariáque indoles fit assuefactio, per quam in illa te compones, quæ velis. Hanc maximam liberalitatem suscepimus posse pro gustu mutari, aut componi. Mater amantissima non vnicã vestem vnigenito dat, plures largitur, vt mutare possit: ita nos benigna parens natura, non vno adstrinxit ingenio; dedit, vnde mutaremus, & mutaremur. Non tantùm illi debemus, quòd nos dederit: sed quòd dederit mutatorios. Multùm dedit in hoc, quòd possemus recusare, quod dedit; quòd possemus ponere nos, mutare nos, alios effici, meliores, inquam, &, velut vestem, exuere genium. Quantùm ad bonum præstat consuetudo, collige, ex quo pollet in malum. Faciet homines meliores, quæ potest facere alios: nempe, homines faciet viros, quæ potest facere belluas. Sardensis quidam, quemadmodum narrat Aben-Ezra, elapsus à parentibus, in syluas se recepit, vbi ceruorum gregalis, eorum ritu diu vixit, manibus, pedibúsque gradiens, eodem vescens pabulo; cúmque Insulæ Rex cum aliis illum venaretur ceruis, restitutus parentibus, ipsum alloquenti-

Cap. 79.

bus respondit nihil, nec vinum, nec panem appositum gustauit, nisi herbam, donec parentum manus iterum euadens rediit ad syluam. Adeò consuetudinis fauore, quod horribile, insulsúmque, non modò in spontaneum, sed necessarium pergit. Quid mirum cedat consuetudini rudis natura, si cedit ratio & politia? Transit in violentiam voluntas antiqua. Perinde vt voluntarius vsus abit in necessitatem legis, auctoritate temporis: ligat enim consuetudo æquè ac promulgata, solennísque sanctio: sic & in necessitatem naturæ transit. Repetitus mos populorum fit ciuilis & communis lex: ita etiam singulorum naturalis & priuata. Quæ aliena sunt, prædia, domus, vtensilia, vsu facimus propria post legitimam præscriptionem; indolem quoque alienam assuefactione appropriamus, & quoddam ius bonitatis acquirimus. Saltem consuetudine iura in te acquirat Deus, præscribat, & tui possessionem, vel vsu trade.

Cap. 80. Nemo præterea peritiam artis alicuius adeptus sine vsu importuno; nec adipiscetur virtutis gloriam, quandocumque opportunæ, ipsa sua præcipuè importunitate. Archimedes perpetua figurarum descriptione vbique intentus sui obliuiscebatur, non modò voluptatis immemor, sed vitæ, victúsque. Compellebatur à seruis ad ministeria vitæ, plùs illa patiens, quàm fungens. Violenter latus ad fouendum corpus vnguentis, interim digitis lineas per membra ducebat. Hoc contumaci studio nec aduertit fatum, quod in arte

arte sua expectauit. Ita oportet momentum vsque mortis præoccupare virtute, & vt huic vni intendas, nihil attendas. Quæ semel optima conscientiæ vota nuncupasti, sempiterno consensu & nisu resecra; nec tibi verba des, sed, vt pius Honorius ait pro honore piorum,

Anteà mons migret, quàm tua verba cadant.

Anteà è vita migres, anteà tu cadas, quàm decretum vitæ. Est consuetudo boni, fortis, nempe, iste virtutum nodus, quoddam vitæ lytrum. Pereunt anteà acta benefacta, nisi nunc benefaciendo viuas, imò nisi pereas. Omnis salua est vita in morte, si ibi repræsentetur. Sequentium operum processus præterita redimit, extremum reuocat priora, & raro ordine sequuntur antecedentia vltimum: at remissio operis contra id ipsum, quod gessisti, peccat, & infelicissima potentia in præteritum valet; facta infecta reddit. Hoc agitur, cùm non agitur: non solùm in præsenti non agere, sed pridem non egisse: adeò tota vita à momento vno pendet, à quo & æternitas. Sapienter illud Indicum à Megasthene proditum præsentem vitam monet ἀκμὴν κυομένων. Consentit sapientissima Syncletica, & magnus Athanasius. Est breue hoc tempus, fœtatio æternitatis, adolescentia æui, iuuentus immortalitatis. Pessimè ad æterna instruimur, nisi per continua: inaugurati immortalitati iniquè mutationibus gaudemus. Confert autem ad hanc proceritatem, vt sic dixerim, tersam virtutis, ne ita operemur, vt qui mutuò dat, spe reciperandi, quod amitti

amittitur. Sui conſcia malitia eſt; nec titulo pro-prio audet nos petere integrè & palam: furtim, & ad præſens ſolicitat, pollicita breui recedere, datura maiorem locum virtuti & reſtitutioni; deinceps iam minùs importunam ſe promit-tens, vt immodeſti petitores id ſemper promit-tunt, quod nunquam implent, non ampliùs po-ſtulare. His ſeducimur inſidiis: ingreſſa ſemel in-gruit, & contumacior fit.

Cap.81. Paratum iuuat etiam eſſe, velut exercitus quadrato agmine ad pugnam componitur, cùm hoſtis ignoratus vndique creditur, in promptu vndequaque & recentia habere omnia præſidia vitæ, egregia aliqua dogmata & decreta animi, quæ quotidie promulganda cordi ſunt: nam quotidie licet benè viuere; & oportet, ſi licet: quotidie poteſt malè agi; & caueatur, ſi poteſt. Galenus ſingulis diebus præcepta Samij ſenis recitabat ſibi. Hierocles ſcribit, legem Pytha-goream fuiſſe, bis in die illa repetere. Diogenes manè iubebat præſtrui. Epictetus etiam ad ſin-gulas actiones. Ne moleſtum ſit repetere eadem, ſi iidem debemus eſſe. Semper placet eſſe bo-nos; placeant, quæ ſemper bonos faciant. Non ſit graue ſemel memorare, vnde ſæpè memora-bilia opereris, id eſt, bona. Vt benè ſemel lo-quatur Orator, & Sophiſta; millies legit, relegit Tullij, aut Demoſthenis fragmenta. Ipſe De-moſthenes octies manu propria tranſcripſit vo-lumen Thucydidis. Non parum intereſt inter alimentum animi, & corporis: alitur enim ille, quem

quemadmodum corpus: huius autem cibus consumitur, & in diem seruit dumtaxat; alium cras quærere opus est. Animi verò nutrimentum, sine consumptione est: quare idem semper licet sumi. Præcipuam tamen ad constantiam fidem faciet ratio; hac sola duci, non opinione. Veritas, rectum iudicium, pacificata ratio, eadem semper est: qui eam sequitur, idem erit. Saluus erit; velut filum Thesei per vitæ intricata impedimenta, & obscuros calles secutus euadet. Opinio quid instabile est, nec vno, nec suo statu manebit, qui eam respectet.

Oportet quoque plurimùm infelicia morum tentamenta vitare, præsertim fastuosa: hæc infausta magis sunt. Pessimi fiunt arbitri morum honores, virtutis syrtes. Verissimè diffamati in hoc iam, sine suo titulo inhonorati, quòd mutent mores. Qui inuariabilis sui, virtutisque sequester velit esse, & ambitionem, & ambitiosa oderit: suam mediocritatem amet, id est, non tantùm ferat, sed defendat: negligat non modò cupiditates suas; sed quæ potuisset cupiisse. Altissima rerum omnium virtus odit alta: libentiùs amplectitur medium statum, quæ in medio consistit: amat modum, quæ omnia moderatur. Facetè mirantibus quibusdam subitam cuiusdam mutationem pridem humilis, modesti, benigni, donec in Abbatem eligeretur, inde iam elatioris, turgidíque animi, respondit: Quòd priùs demisso vultu incederem, erat, quòd Cœnobij claues quærerem; quibus nunc inuentis, me erigo, *Cap. 82.*

& ce-

& ceruicem attollo. Verùm hæc non fuit mutatio morum, ſed declaratio. Maius damnum eſt, quòd variet honos mores, quàm quòd explicet. Sæpè plures modeſti, qui etiam inuiti prouecti fuerunt, in ipſa mox dignitate corrupti ſunt, indigna indole: ſed & in ipſa declaratione ſatis variat, dum degeneribus indulget, & ſpeciem probitatis delet. Tam venerabilis eſt virtus, vt ipſi, qui eam corrumpent & inanient, colant; & vt ſe imagine rei ſanctiſſimæ non peſſimos faciant, pluribus vitiis abſtinent.

Cap. 83. Denique ad opificium virtutis, nec tantùm violentia valet, nec induſtria erudit, nec diligentia ſatagit, nec vſus præſcribit; ſed fortuna eſt opus ſummo operi, vt ab ipſa etiam nonnullæ proſperantur artes. Aliquid vltra, & ſupra mentem, vt mens recta ſit, neceſſum eſt. Quid? Facimúſne virtutem famulam, cuius eſt domina? Nequaquam. Nec fortunam intelligo hanc apud vulgus diffamatam, vt cæcam, brutam, quæ fugit bonos, & quod dignis adimit, transfert ad impios; inconſtans, fragilis, perfida, lubrica: ſed præſentem illum Numinis fauorem humanis affulgentem actibus ſine conſilio, ſine voto noſtro. Diuinam itaque gratiam puto innocentiſſimam fortunam animæ: occurrit minùs præſumenti. Hoc eſt ingenium, iuxta Stagiritem & Nyſſenum, fortunæ, inopinis adeſſe. Monuerim hæc, ne putes, aut vi, aut ſolertia, aut cura, aut habilitate tua ad virtutem pollere. Sine gratia, aut hæc non erunt, aut erunt tanquam, aut peius

quàm

quàm si non essent. Omnis honesta actio, omne bonum opus, opificium est gratiæ solicitioris ape. Eleganter Hildelbertus dixit: Officiosissima est hominibus gratia Dei, & velut in eorum iurata obsequium. Nihil sine Deo, ánne & aliquid bonum? Omni bono adhuc minimo summum bonum præest.

Summam illam efficacem mentem adeò rebus negotiosam, etiam Ethnici putarunt, nihílque sine ea fieri. Non satis vnam rati Deitatem tantæ rerum singularium suffecturam assistentiæ, per multas distribui hanc curam finxêre. Hesiodus triginta Deorum millia in his occupat curis. Varro trecentos Iupitres enumerat, sine alia Deastrorum turba. Cuique rei suum dedicarunt Numen, quia nihil, nisi à Numine. Quid suum Numen? Non nisi geminum: sæpissimè multiplex. Infantiæ nostræ Leuanam, Cuninam, Eduliam, Potinam, Vagitanum, Statilinum, Fabulanum, & alia sexcenta. Suos quoque affectibus patronos Deos dederunt. Dederunt & virtutibus. Pudicitiam, Fidem, Concordiam, Clementiam, Deas adorarunt: quia nulla sine Deo virtus. Hæc veritas mendacia plura consecrauit. Igitur modestiam animi seruare oportet, &, vt Diuus Paulinus ait, *Cap.* 84.

Mentem Christo humilem, celsam ad fastidia mundi:

atque omnes nostros conatus irritos putare, nisi putemus. Sub nullam artem vrgetur virtus, nullo vincitur ingenio, nullis surgit machinis, nisi

nisi diuina porrigatur manus. Nihil facies, nisi nihil te putes. E cælo venit cæleſtis res. Omnia cælo debemus. Lux, dextera Solis manus, qua officinam naturæ gubernat, è cælo eſt. Lac germinum tumentibus è nubium mammillis inde mulgetur, inde mulcebris calor, inde multiplex ille aſtrorum riſus ſalutaris. Non minùs pendet animus è cælo, quàm corpus; ſed cum diſcrimine: influxus corporis dimittitur per plenum: influxus animi per vacuum, cùm adhuc ſe exinanit. Hæc ſui vacuitas magnes fit diuini reſpectus, illex Diuinitatis, impatientioris vacui, quàm natura. Ineſt Deus ei, qui ſibi deeſt: adeſt, ſi tibi abſis, vt Eunomo cicada pro filo, iuxta Pſeudo-Aſclepij preces. Sapienter propterea Barbarus dixit: Caput diſciplinæ, ſilentium; caput omnis intelligentiæ, deiectio. Vnus eſt honos, cuius meritum ipſo pretioſius eſt. Videns Scapheus diſcipulum vehementer inflatum, veriſſima obiurgauit ſententia: Οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ κεῖται, ἀλλὰ ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα. Quidquid rectè fit, id magnum eſt, addo & glorioſum: at, quidquid magnum fit, non eſt ſtatim bonum; ſæpè vituperabile, raro ſecurum. Ius ſecuritatis vindicat humilitas.

Bonum non eſt in magno, ſed in bono eſt magnum.

LIBER

LIBER TERTIVS, DE ARTE VOLVNTATIS.

LEMMA I.

Iuuanda est voluntas ingenio.

HACTENVS affluenti suæ sobrietati, hactenus lautissimæ abstinentiæ vires attemperauimus cordis potentis summa cupiditatis licentia, & , quod mirum est, innocentia , quod velit; volentis summa felicitate , quod potest, suum absque squallore fortunæ tutari sinu proprio natiuum florem pacis, sine timoris vepri , & voti omnium acutissima spina. Pollet amare voluntas , quod libeat ; pollet & odisse , quæ nec metuat , nec cupiat dissolutis fortunæ machinis, vel si in hoc se interdum violaret vltronea compulsione, ipsiúsque spontis conatu. Ad aliud iam (nostro sæpè ineptimus iudicio) officiosum illi organum animi composituri veniamus, socium suę virtutis intellectum, *Cap.1.*

O qui,

nisi diuina porrigatur manus. Nihil facies, nisi nihil te putes. E cælo venit cæleſtis res. Omnia cælo debemus. Lux, dextera Solis manus, qua officinam naturæ gubernat, è cælo eſt. Lac germinum tumentibus è nubium mammillis inde mulgetur, inde mulcebris calor, inde multiplex ille aſtrorum riſus ſalutaris. Non minùs pendet animus è cælo, quàm corpus; ſed cum diſcrimine: influxus corporis dimittitur per plenum: influxus animi per vacuum, cùm adhuc ſe exinanit. Hæc ſui vacuitas magnes fit diuini reſpectus, illex Diuinitatis, impatientioris vacui, quàm natura. Ineſt Deus ei, qui ſibi deeſt: adeſt, ſi tibi abſis, vt Eunomo cicada pro filo, iuxta Pſeudo-Aſclepij preces. Sapienter propterea Barbarus dixit: Caput diſciplinæ, ſilentium; caput omnis intelligentiæ, deiectio. Vnus eſt honos, cuius meritum ipſo pretioſius eſt. Videns Scapheus diſcipulum vehementer inflatum, veriſſima obiurgauit ſententia: Οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ κεῖται, ἀλλὰ ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα. Quidquid rectè fit, id magnum eſt, addo & glorioſum: at, quidquid magnum fit, non eſt ſtatim bonum; ſæpè vituperabile, raro ſecurum. Ius ſecuritatis vindicat humilitas.

Bonum non eſt in magno, ſed in bono eſt magnum.

LIBER

LIBER TERTIVS, DE ARTE VOLVNTATIS.

LEMMA I.

Iuuanda est voluntas ingenio.

HACTENVS affluenti suæ sobrietati, hactenus lautissimæ absstinentiæ vires attemperauimus cordis potentis summa cupiditatis licentia, & , quod mirum est, innocentia , quod velit ; volentis summa felicitate , quod potest, suum absque squallore fortunæ tutari sinu proprio natiuum florem pacis, sine timoris vepri , & voti omnium acutissima spina. Pollet amare voluntas , quod libeat ; pollet & odisse , quæ nec metuat , nec cupiat dissolutis fortunæ machinis, vel si in hoc se interdum violaret vltronea compulsione, ipsiúsque spontis conatu. Ad aliud iam (nostro sæpè ineptimus iudicio) officiosum illi organum animi composituri veniamus, socium suę virtutis intellectum, Cap. 1.

qui,dum fœdo errat abuſu, eius illa aberrat vſu. Iuuat propterea adminiſtrum præparare, ne ſola laboret; ſed mulcere impetus bonos illecebra aliqua,ne ſemper vires omnes euocare cogantur appetituri ſecura. Poteſt voluntas odiſſe fortunam, & ſine infortunio erit. Maxima felicitatis diligentia eſt negligentia fortunæ: at, ſi opinio laudet illam, commendet ſarcinas illas vagas & vanas,quibus,onuſta licèt,venit leuiſſima,grauiter nos oneratura, renuntiétque ſalutarem, & bonum; non niſi ſe vrgeat,amplexabitur voluntas,& minori allubentia contra fidem interpretis ibit. Tunc ſolùm fortuitò fortunata erit abominatione fortunæ æſtimatæ fidelis. Sed, quia illud intereſt inter felicitatem vulgarem, & raram illam virtutis, quòd illa caſu, iſta conſilio libenter veniat obuiam; illa propterea cadit, & cæca eſt; iſta ſubinde ſtans, & oculata: oportet iuuare luce aliqua, & ſuis expiare mentem erratis,ne totum fabricandæ pacis onus ferat voluntas; ſed interdum allecta & exonerata exultet. Licèt ſatis ſibi ſit,vt poſſet velle, aut odiſſe,quæ vellet, (garriat licèt arduum opinio,) ſed cum gemitu, cum niſu volet, plerumque nullo modo volet. Blandimentum à ratione capiet, quo mitiùs gubernetur ad bonum, vt cardo oleo, axis vnguento, voluitur facilè versùs apprehenſa. Semper tamen in his, & in voluntatis ardore ad bonum, & in mentis flamma ad verum deſidero gratiam.Hæc incipit,hæc perficit,quidquid nos perficit,ne officiat noſtra inertia.

Eſt-

Est intellectus consiliarius, atque, vt semel dicam, oculus voluntatis: prout enarrat, prout hortatur, prout nuit ille, ruit ista penè: impellitur annulorum catenæ instar, si vnum trahas, alterum contrahes. Velut virgo pudica in claustris nihil per se tuens, nihil audiens, nisi quod vnus famulus renuntiet, dicta credit omnia: ita solam sequitur voluntas fidem mentis, ex cuius dicto præcipuum momentum tranquillitatis suspenditur, si veridicus sit nuntius, nec falsis rumoribus infestet pacem cordis, saltem tentet. Est intellectus interpres, & lingua rerum; sed iam serpentis, iam canis: si falsa, contaminat; si vera, mulcet, & lambit mala: & quemadmodum canina lingua id sanat, quò potest pertingere; omnibus ita medetur ratio malis. Cuius vsum necessum est monere, quatenus cognitio salutaris cupiditatibus fiat; & quemadmodum voluntatem suis institutionibus generatim præstruximus, instruamus intellectum. Duæ sunt ianuæ miseriæ, aut quia pessimè amamus, aut iudicamus. Vtramque seruare oportet. Opus itaque est, sancta atque magnifica sensa animi parare; veridicisque cogitatibus ornare, & tantumnon onerare mentem, vt in promptu sint. Pro opportunitate, etiam obuiam currant, & animosa illa, excellentiáque decreta in opus transeant, etiam præcurrant. Quorumdam barbarorum Medici vectile ferunt pharmacopolium, ne remedij mora morbo indulgeant: ita pharmaca vitæ præsentia comportanda sunt.

Cap. 2.

Mens ſit veritatibus referta, officina ſalutarium herbarum: ad exigentiam euentus veniant omnia ſuo pondere æſtimantibus. Gemmæ geſtantur aduersùs pericula & caſus: geſtentur aduersùs caſus fortunæ, & diſcrimina animi, ſi non Chriſtiani, ſaltem philoſophici ſenſus.

Cap. 3. Venítne lacero ſuggeſtu, lugubríque ſupercilio paupertas? Obueniat illud, aut quid ſimile:

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Faſtidium inopiæ te vexat? Oppone: Paupere pauperior eſt, qui nolit eſſe pauper.

Deſunt inopiæ multa, auaritiæ omnia.

Sufficiens, ſed arcta & iniurioſa paupertati ſententia, cui pauca deſunt, auaritiæ pluſquàm omnia. Quid? grauis adhuc videbitur frugalitas? Occurrat ratio: Non eſt graue, quod nihil graue habet. An leuior erit, ſi adiicias omnium grauius metallum? Nullum pondus maius quàm auri. Stultitia eſt, velle alleuiari additamento rei omnibus grauioris. Pondus nequit, niſi detractione, minui; quomodo adiectione expectabis minorem ſarcinam? Non tam grauis poteſt eſſe paupertas, vt eſt putari grauem: iſtud error eſt; illud natura. Inſtigat te proſperitatis cupido? Obueniat ſtatim: Peruersè me amo, cùm amem peruerſam fortunam. Appendix bonæ fortunæ mala eſt. Hanc ducit illa, licèt cæca. Hìc videbis mirum aliquid, quòd cæcus cæcum ducat. Aſtutia fortis eſt, cùm non habeat, vnde inuadat pauperem, locupletare, vt inſidioſa felicitas pandat

dat

dat ianuam miseriæ. Quacumque ingreditur pinguis fortuna, capi potest squallida & macra. Cur amabo bona, quæ ipso amore me facient non bonum? Memento illius:

In nullum auarus bonus est, in se pessimus.

Repulsam patitur ambitio tua? Confestim cogita, quòd licèt non habeas, quod cupiisti; habes, quod debuisti cupere. Fecit alius, quod tibi faciẽdum erat, repulsam cupiditatis. Iam gratiam debes. Debueras impetrare à te, ne peteres, aut à fortuna, ne daret; non potuisti à te, non tentasti ab illa, vltrò fecit. Quid? quietem, si obtineres, putabas votorum? Certè nec pausam. Non pacat animum, quod possidet; sed, quod nolit. Plures, vt quiescerent, vltrò reiecerunt, quod tu optas. Melius est nolle, quæ non habes; quàm habere, quæ vis. Compendio laboris maturam quietem cura: ne accipias, quod, vt quiescas, relinquendum est. Triplicis laboris compẽdium erit, & obtentionis, & retentionis, atque renuntiationis. Æquè solet esse molesta rerum possessio, ac postulatio: molestissima tamen resignatio fortunæ. Felicem te putes, si non habeas, quod si non habuisses, felicior esses; felicissimus, si nec optasses. Quis ditior, quàm qui nec voto eget?

Quod vult, habet, qui velle, quod satis est, potest.

Prima fortuna est non optantis; alia non habentis malè optata; med a est eius, qui nec habuit.

Etenim vocibus familiaribus statim mitigantur irascentes canes: ita cupiditates oportet *Cap.4.*

mansuefacere familiaribus rationibus, atque veritatibus assuetis in procinctu ad omnem fortunæ libidinem. Eleganter Socrates: Ὥσπερ οἱ ἐν εὐδίᾳ πλέοντες, καὶ τὰ πρὸς τὸν χειμῶνα ἔχουσιν ἕτοιμα· οὕτως οἱ ἐν εὐτυχίᾳ φρονοῦντες, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀτυχίαν ἡτοιμάκασι βοηθήματα. Hoc pacto, velut flores aliqui sequuntur Solem, affectus pulchri conuertentur ad lumen rationis, sequentes verum, cuius periodo vix malum inuenies. Hanc turbam malorum opinio pessimo introduxit inuento, tam maligna fide, vt illud, quod minus putet malum, culpam, & sæpè commendet, non peius duntaxat sit malum, sed vnicum. Reliqua ad vtrumque sunt nullo tincta natiuo colore; possunt fieri mala, si facias: at, quia ex se innocentiæ & vtilitati nostræ obsequutura, bonísque moribus morigera, si velimus hac parte bona appellare, poterimus. Atqui, cùm verum comitatur bonum, etiam intellectu amabis, voluntate intelliges, si illo respicias bonum, istâ verum: cognosces, quod bonum est; diliges, quod verum est: cùm bonum, quod præsentas cordi, verum sit; & verum, cui applaudit & celebrat mens, bonum sit.

Sicut ij, qui secundante cælo & vento nauigant, etiam quæ contra tempestatem vsui sunt, parata habent: sic, qui prospera fortuna sapiunt, etiam aduersæ illius subsidia expediunt.

LEMMA II.

Opinio multiplicat mala per ipsa bona.

Cap. 5.

DVobus igitur peccat cognitio modis; & quia tenebris affulget; & quia luce non illustrat,

luſtrat, apprehenſionibus, ſcilicet, falſis, quæ excitant voluntatem; aut veris, quæ non ſtimulant. Quantum in illis mendacium, in his ſocors quædam, & remiſſa veritas delinquit. De illis mendacibus priùs diſſerendum; notiores ſunt: nunc conuitiis iniquis condemnant res: nunc iniuſtis elogiis commendant; aut quæ bona ſunt, mala; aut quæ mala, æſtimantes bona. Primus error perperam nos affligit, & fluctus animi auget formidine inani. Horret animus alioqui optabilia, deceptus peruerſo teſtimonio: tum falſorum multiplicatione malorum multiplicantur timores veri, hóſque conſequentium cæterum ærumnarum vulgus. At illud mirandum, quòd multiplicentur multiplicatione bonorum, dum plura, aut alia putet bona, quàm ſint. Teſtificatione iſta bonitatis auidè optamus, vehementiùs perſequimur, libenter amplectimur. Quid inde? Dilemma quoddam, & neceſſitas miſeriæ: ſiue obueniant hæc bona, ſiue aufugiant, vtrolibet modo verſat nos ſuâ ſcuticâ fortuna, vexat cupido. Namque, ſi non obtineatur, quod putatur bonum, auidéque cupitur; certa eſt ærumna & mœror animi, deceptione omnium moleſtiſſima, ſpei. Illud etiam mirandum, quòd certus quoque angor veniat, ſi conſequamur, quæ optauimus. Impleta voluntas non ſemper eſt beata. Apparens illa rerum bonitas, quam noſtrum fabrefecit cerebrum, delicatiſſima & tenuis eſt, contactu diſpergitur, comprehenſione diffluit, interque digitos collabitur, quaſi aquam pugno

ſtringeres. Aliud poſſeſſio inuenit, quàm cupiditas quærit. Adiice, quòd à votis ad curas gradus vnicus eſt. Quæ optauimus, de his timemus. Quid refert, te affligant cupiditate abſentes diuitiæ, an nactum illas præſentes te lacerent timore? Fraus iſta voti fallit gaudium; & vt fortunà ſæpè pro bonis ſuppoſuit mala, pro lætitia ſubrogat mœrores.

Cap.6. Iámne cenſebis æquè afflictum, & voti compotem, & irritum, qui nihil obtinuit cupitorum, & qui omnia conſequitur? Credo ſæpè infeliciorem, qui obtinuit. Inexpertos ficta felicitas minùs infeſtat. Inopinum illud moleſtum acerbius eſt, & commutatione mali pro bono vehementiùs, & velut ex irritatione percellit, ſcilicet, ſeſquiduplo ictu. Iungitur fruſtratio voti cum ſubſtitutione damni, & ſubitatione inſperati periculi. In primis æquè grauis eſt iniuria ſpei, & gaudij, ſiue non conſequaris optata, ſiue non fruaris: nam nequis frui, cùm id, quod conſequeris, non ſit, quod conſequi volebas. Itaque vtroque modo fruſtratio eſt voti: non habes, quod optabas: æquè enim illuditur voluntas, cùm obtinet, quod cupit, & cùm amittit: nam vtrouis modo amittit. Hannibal, (qui vix in alio maiori fuit diſcrimine, quàm auaritiæ, per tot diſcrimina fortiſſimus Dux, qui non robore, ſed aſtutia potuit defendi aduersùs fortunam & alienam cupidinem, ne quis putet aduersùs propriam ſine conſilio,) quaſdam amphoras Cretam veniens, falſurus Gortynios, compleuit plumbo,

ſummáſ

summásque auro & argento opertas in Dianæ fano deposuit. Si tu percuperes illas, quòd putares solidas aureis; an, postquàm obtinuisses, minùs irasceceris, quàm si iam obtenturus præriperet alius? Vtroque euentu voto irritus esses; auro careres. Hæc astutia opinionis est, substituere pro auro plumbum. Cæterùm, præter istam communem spei iniuriam, illa additur, quòd vltrà quàm multet bono expectato, sæpè malum inexpectatum sufficiatur, quo simul infortunatus & calamitosus fias, sine voto, & contra votum miserandus. Ad hæc, quia sine suspicione infelicior. Nulla magis metuenda mala sunt, quàm quæ non permiserunt metui. Subita tela fortunæ acutiora sunt. Quæ præter spem iacit, grauiùs sauciant; qualia erunt, quæ contra spem? Adeò falsa rerum opinio est, maleuola, & sine auspiciis, vt ipsam præcipuè fortunam infortunet: adeò fallax, vt fallacem felicitatem plus fallat. Illa ferè matrix est totius miseriæ; peruersa malorum trapezita; illa rea totius tristitiæ, siue malum in bonum, siue bonum in malum commutet, siue alterutrum, siue vtrumque mutuet fortuna: illa rarum fecit occursum gaudij; obuium, importunúmque mœroris: illa miserorum vulgus alit, omnium calamitatum muneraria. Non itaque excusatur inuentione bonorum: nam & plura mala sequuntur bonorum opinionem, cupiditates, timores, inuidiæ, rixæ: longa secum reste trahit vera mala. Falsum bonum grauidum est multis damnis: quin, etsi ipsa bona

 inno

innocentia forent, parcendum esset ob malorum, quo non compensantur modò, sed vincuntur, numerum, eodem conflata artifice. Dices, falsa ista mala non fore molesta, si & bona falsa non adiuuent. Atqui non minorem ducit cateruam verorum malorum, malum, licèt falsum. Timores excitat absens; tristitias præsens; curas vtrouis modo.

LEMMA III.

Iniqua æstimatio rerum ab existimatione est.

Cap. 7.

NOs architectamur mala. Ipso nostro furiamur iudicio, atque ingenio ad nostram dementationem vtimur. In exemplum illudentis opinionis traducendus est Aman: opulentos thesauros, magnificos honores, larga Assyrij tyranni munera, quibus supra omnes proceres euectus, eximia & pinguis adornabatur victima fortunæ; ad hæc liberalitatem etiam naturæ, filios charos, nihil omnia homo auarissimus, & vltra fortunam ambitiosus duxit. Seduxit igitur illum opinio, cùm magna illa considerauit; imò & cùm nulla: nihil omnia dixit præ seruili obseruantia, quam pluris se taxauit amantissima sui, & amentissima auaritia. Culpa istud opinionis fuit: nam, cùm ad læuum fortunæ obliquæ latus iacebat ille

ille in domo parentis Amadathi, si offerretur dimidium, quod fastidiosus felicitatis tunc despexit, vulgaris aliqua præfectura Prætorij, & vel serus vultus tyranni, minùs seriùs imagine quadam beneuolentiæ, aut pro istis sortis infidæ fauoribus cæremonia illa, & cultus vnius Mardochæi, illorum potiùs delectum haberet; neque poplitem captiui maioris faceret, quàm dexteram & gremium Reginæ omnium fortunæ. Quid igitur permutauit rerum faciem? Quid mutauit fortunæ pretium pretiosissimæ vilissimis? Quid diruit tot superbos præcipitantem, nisi arbitra deceptionis opinio? Illam hæc priùs apparentem opum gloriam,& frontem compsit; replumbauit, cùm voluit, inanem magnitudinem: iam magnum finxit; iam nihil refinxit. Non solida moles fuit, quæ sine suo casu collapsa est; quia putabatur, solùm phantasia sustentata. Immutatas in se res nunc supra cælum mittimus, nunc infra fimum, non nisi quia putamus,& mutamur.

Cap. 8. Istum enim mundanarum rerum colorem, istum splendidum gestum obduxit, non veritas, sed opinio peruersa, transuersum iudicium agens, magna bona pro libidine, non pro veritate commentans. Capio iam huius vanitatis fidem, non à Lycæo & porticu Stoïcorum, non à Cruce IESV; non, inquam, ab Philosophia, non à virtute, non à fide, non ab ipsa Dei sapientia; sed à mendacissimis, ab ipso mundo, ab ipsis vanitatis mancipiis. Falsissimæ opinionis cruciatus hanc

hanc extorsit contra se veritatem, omnia nihil esse. Spectemus Amanum, non vulgarem fortunæ a masium, conuocantem auditores, & coacto cœtu,turpi pronuntiantem ore luculentam sententiam, Academia, & Stoa non dignam modò, sed maiorem. Mundano quodam flatu, furoréque correptus intonuit pessimus homo dignam optimo vocem: Nihil me habere puto. Nihil dixit innumeras opes; nihil, numerosam familiam; nihil,gnatos charissimos;nihil,splendidos honores, quibus Assuerus eximiam sagináuit fortunæ hostiam. Quid amplius à Zenone aliquo, aut Socrate desiderares? Adiecit, quod peccatum existimationis retexit: Quandiu videro Mardochæum Iudæum sedentem. Omnia dixerat nihil esse præ Mardochæi obseruantia. Interdiu euanent stellarum radiationes, scilicet, coram Sole inebriante omnia suo lumine:at illa, quæ Aman contempsit,quantoperè pusilla, quæ nihil visa coram re leuissima, captiui inflexione? Quotusquique ex porticu Chrysippus aliquis,ita ad exaggerationem, ita ad contemptionem rerum humanarum animosam extulit vocem? Sæpiùs legi,& audiui, omnia ista friuola sub Luna bona, nihil esse, & vanitatum vanissimam vanitatem: sed illorum collatione bonorum, quæ virtus parturit,æternitas nutrit. Non miror,scintillam non discerni, inter flammantia culmina, atque interdiu sydera abscondi: neque miror hæc temporis auidissimi pabula parùm videri ad æternitatis satietatem. Vehementiùs depressa sunt,

ſunt, coram nihil viſa nihil. Nullus ita ſua bona deſpexit, niſi ipſe mundus per Vatem ſuum nocentiſsimum.

Neque ex abrupto lapſam iſtam putes vocem: dicturus illam ſententiam, conuocauit teſtes laudatos; & ne bonorum obliuione ſenſus felicitatis amiſſus argueretur, (ius enim cordis amittunt abſentia & oblita,) præſentauit cuncta, ſingillatim recenſuit. Lancem nihilominùs flexit inflexile Mardochæi genu, & nihil omnia dixit, &, quod plus eſt, duxit; non vnum, aut alterum bonum, vniuerſa complexus, triplex, inquam, fortunæ peſtilens penu ſplendidè ſibi impenſum. Si expectes opum diffluentium dolium; expoſuit magnitudinem diuitiarum ſuarum: ſi inflantium vtrem honorum; quantam gloriam ſuper omnes Principes & ſeruos ſuos Rex eleuaſſet? ſi colliquefacientium armarium voluptatum, conuiuia cum Rege & Regina: ad hæc, ſi ſupellectilem à natura complice fortunæ deſideres; non modò familiam, ſed turmam filiorum agnouit: adiice non minutam appendicem, ſpes ſuas nouis Reginæ fauoribus recreatas, & in maiora gliſcentes. Nihil duxit auariſſimus hominum, auaritiæ vota, omnem fortunæ, naturæque aceruum. Quo tempore? Cùm habuit: cùm præſentia rerum irritata cupiditas ſæuit, & aſpectu, Reguli inſtar, infeſtat. Quo tempore? Cùm oblitus mortis, vegetus, valens, non in confinio æternitatis; cùm tabes & macies ægrotantis corporis, & vicini fati aſpectus etiam peſſimos Philoſophiam

Cap. 9.

losophiam docet. Quo tempore? Cùm innocentem fortunam putauit, aut immortalem, rudis & inexpertus instabilis sui ingenij. Quo tempore? Cùm indemnia adhuc bona putauit, nullo contusa vulnere; cùm vitrea non didicerat; cùm adhuc felicitatis vbera sugebat; cùm noua capiebat pignora, & ferè vadimonia; cùm adhuc ipsius mundi cliens, & ambactus in eius sacramenta iurabat, non aufuga, aut eierans. Si nihilominùs vnius fidem non acceptes, subscripsit cœtus integer: communis plausus fuit: nemo ex amicis refellit. Audiuit coniux, charam sobolem nihili à marito fieri; sed annuit dicto. Audierunt amici fortunæ potiùs, quàm fortunati, contemni spes suas; & licèt inimica suis votis suffragia dederunt. Verissimè omnia nihil erunt, quod non negauit auarorum cupiditas, blandientium adulatio. Verum erit, cui tot etiam pessimi, etiam mendaces non dixerunt contrà. Sed instemus adhuc calculis: si pretiosus fortunæ vertex dominantissimæ, præ seruuli poplite habitus adeò parui fuit; qualia ista diaria bona erunt præ æternis, præ Deo? si ad malignam disparent lucem, an consistent ad meridionalem æstum?

Cap. 10. Vnde igitur sonant magnificè? vnde mulcent blanditer? vnde perfido præstringunt fulgore? Videri est, & purpurata vmbra, intus sceletus, & solùm compago nullitatis, & solidum nihil, & rarum deceptionis artificium, quorum anima & vita putari est. Tingit, effigiátque omnia opinio nostra instabili charactere. Præterit figura mundi:

di: vtique: nam æstimari est. Et ipse præterit mundus, iuxta Plotinum, sicut sub sigillo effigiatur fluens aqua: amoue sigillum, deletur figura. Desine putari bona, aut mala: non sunt. Ex composito obliquis quibusdam apprehensionibus conspiramus magna haberi, quæ parua, quæ nulla sunt. Supponuntur, non fiunt: nec aliter quàm lusorum pacto, calculis pretium imponitur, absente nummo. Perinde liberè mentis conceptus componimus; quemadmodum imponimus rebus nomina: nobis tamen imponimus. Placitum humanum fuit, hanc vocem, *leo*, fortissimum animal; istam, *homo*, sapientissimum notare. Poterat, & ex consensione populorũ, nomen, *leo*, signare timidissimũ, & fugacissimum leporem; quemadmodum nunc animosum & regium brutũ. Poterat & vocabulũ, *homo*, insulsum peponem, aut inertem asellum indicare: communi conuentione ita pactum est, non natura sua. Pari abutimur libertate conceptibus ipsis, & libero, peruerso tamen, hominum consensu, opinionem magnitudinis rebus tribuimus; non quæ sunt magnæ, sed quas supponimus; non quæ habent magnitudinem, sed habere volumus. Conceptum istum boni, aut magni, natio pessimorum diuitiis, honoribus, deliciisque addixit: decolor tamen, ex se indifferens, vt opulentiam, aut mediocritatem signet; famam, aut silentium. Conuenit tamen auarorum regio maioris putari opes, quàm mores; honorem, quàm meritum: pretiosius aurum, iners humanis vsibus, quàm

ferrum

ferrum officiosum. Possent & eadem conuentione gentium commutari opiniones, & pretia rebus indita. Pactum istud apud Spartas fuit, interdicto ignaui metalli vsu, Lycurgi sanctione. Inter Macrobios Æthiopes valuit æs, viluit aurum, nisi ad retinacula fontium: maluerunt vincire corpora, quàm animos. Errauerunt apud nos primi rerum taxatores, inuidi generis nostri. In abdito, in arduo, in raro pretium felicitatis locarunt: certè vt nemo felix esset; sed ipsum beatitatis votum plurimos miseros faceret, ineptè, aut impiè, cùm in nostro sit æstimationem rerum facere: ea elegêre ad beatitatis titulum, quæ sit necesse inquirere, quæque natura, quia vetuit, abscondit: ea neglexêre, quæ in promptu, & sub manu cuique sint; quibus semper felices essemus, alioqui miseri. Cur in æstimatione auri relegamus felicitatem ad terræ viscera, subter saxa & fimum, ad Inferorum porticum? Quomodo ex regione miseriæ efferret se felicitas?

Cap. II. Hactenus ista rerum taxatio pessimè nos habuit, fortasse & pessimos. Placitum nostrum fuit: placeat mutare, & iniquum rescindere opinionis pactum, & felices inter miserias erimus:

Si benè prudens sis, omnibus fortunatus eris.

Ἂν εὖ φρονῇς, τὰ πάντα γ' εὐδαίμων ἔσῃ.

Quid? inutilem & audacem putabis spem, reuocare humani generis iudicia, transuertere pessimorum opiniones? Impossibilis profectò opera potiùs, quàm inutilis. At non communem in hoc consensum quæras, sed tuum. Hoc interest inter voces, & conceptus: illarum significata corrigere

rigere non poteris, niſi in hoc conſpirent multi: hos licet tibi, & tecum emendare. Nomina ſunt rebus indita, vt alloquaris alios, qui niſi in parem veniant ſenſum, nullum tenebunt. Conceptibus tecum loqueris, nec vltra te ſpectes ſuffragium: ſi tecum conuenias, pactum eſt. Verùm hoc arduum & contumax putabis contradicentibus populis, ſibi nouum ſenſum facere, & firmatæ reuerentia multitudinis authoritati fidem ſuam negare. Sed non tanta eſt multitudinis dignitas, vt inuiolabile mendacium faciat: ſatis eſt feciſſe venerabile. Non vincitur veritas numero. Quid ſuſtines ſeduci, quòd à multis? Nec ſecurum præcipitium reddit copia impellentium. Vulnus à pluribus lacertis profundiùs ſubit. Si veneno ferculum conditum noſſes, abſtineres; etſi iucundum, etſi multi ſalubre iurarent: nec exemplum comedentium imitareris. Non exemplum, ſed opprobrium ſit tibi ſcelus alienum. Error multorum, non ſit authoritas inſipiendi, cùm nec poſſit eſſe excuſatio culpæ: nec ſocietas errantium aliquem abſoluet. Eximiè philoſophatur Eucherius: Ad negligentiam vitæ non nos negligentium turba perſuadeat: nec ad damnum propriæ ſalutis alienis ducamur erroribus. Quid nobis in illo Dei iudicio proderit multitudo, vbi ſinguli iudicabuntur? Vbi ſola examinatio meritorum, actus quemque, non populus abſoluet? Ceſſent, ceſſent ſolatia maleſuada diſcriminis. Nimirum, præſtat vitã propagaſſe cum paucioribus, quàm

P perdi

perdidiſſe cum pluribus, atque adeò non nos ad incuriam peccatorum ſola peccantium numeroſitas pertrahat; neque hoc, quod ſibi alij parum conſulunt, quædam nobis efficiatur auctoritas.

Cap. 12. Cæterùm, ſi hæreas, nec refellendam multitudinem putes, nec audeas mendacium dicere, quod plures probant; certè ſecurus error eſt, ſi vnus hìc fallaris, neque mala credas, quæ vulgus infamat, ſint licèt: ſatiùs conſultum erit, ſi non putes. Quid inde? Compendium malorum: non timebis, non angeris, non ſolicitaberis: vix, cùm venerint, ſentientur: ſolùm in tranſitu mordebunt. Non antecedet, non properabit metibus dolor. Sincera tela & cominùs gubernabunt, dum ſint dumtaxat. Quòd ſi timeas, duplicant vires; & cùm nondum ſunt, lædunt. Nullibi tutus manebit timens: vbique ſecum eſt; nec fuga ſecura; nam eminùs dimicabunt. Opinio malorum etiam ſecuros ſauciat. At immemor illorum, & ardens animus priùs videt elabentem dolorem, quàm venientem; imò quàm ſentiat, cuius niſi tergus non videt. Occipite ſuo frons deformior eſt. Nonnulli aridis oculis ſua membra ſecari viderunt: alij integri licèt corpore, fracti animo fuêre, qui viderunt non alienos dilaniari artus, ſed tangi; ad alieni ſanguinis conſpectum exangues, pauent, deficiunt. Quare, et ſi mala eſſent, paupertas, ignominia, labor, quæ plures bonos fecerunt; ſententiam tuam, more Sceptico, ſuſpendere, non inutile foret.

Nolo

Nolo tamen artificiosam securitatem, nec mendaciunculis nisam, sed veritate. Errat multitudo; vulgus est. Ponderanda suffragia sunt. Turba sceleratorum miserorum, quæ fallitur; nemo optimorum. Igitur aliam mentis linguam doctus sis, & veteres dediſce vulgi opiniones, ne alieno pereas iudicio: ne commendatum per multorum manus errorem defendas: ne malum tuum contra rationem excuses. Damnorum nostrorum patroni diligentissimi sumus: ne in verba antecedentium iures, & sacramento errantium te adstringas. O ignauum! ô indignum ratione, qui mauis credere, quam iudicare! Non ita humani arbitrij est mutare res, vt vocabula: nolito in istam vanissimam improborum malis suisgratulantium conspirationem venire. Hoc salutare præceptum cape, scire rebus sua dare, & quadrantia pretia imponere, vt Adam nomina. Id sint, quod putes; id putes, quod sint. Natiua iudicij loquela te affare: nec dispar in gaudij, pacísque ædificio, quò sydera pertingas, & confinis cælestibus te tuteris alluuie decurrentis fortunæ. Confusio intercipit vota, & consilia tua, ac linguarum apud Babylonem conturbatio: aqua postulabatur, sed administrabatur later, attollitur rupes. Ita est: bonum appetit, clamátque voluntas; datur, quod nolit: putatur bonum, non est, confusa felicitatis spe. Nec tantùm casu mala eueniunt, inueniuntur quæsita, appetimus appetitione boni, ipsáque solicitudine felicitatis infelicissimi simus. Æquiuocatione cupiditas la-

Cap. 13.

borat petitura bonum integrũ, bonum consummatum, partialia, egena, simulata appetit, quibus non satiata, licèt adepta, restaurat appetitionem: sed, dum suum, cui nata est, bonum non contingit, simili votorum confusione premitur. Error iste vexat nos, quòd velimus mutare res, non iudicia; cùm istud possimus, non illud. Eximuntur res iure nostro. Opinionis solùm, rectáque rerum iudicia, nostra dominatio est: cætera fortunæ. Adeò præstò, & in medio est remedium miseriæ, non, tollere, quæ putes mala; sed, non putare, & suum rebus restituere honorem.

L E M M A IV.

Mala ab opinione potiùs veniunt, quàm è rebus.

Cap. 14.

SEd & opinionis damnum istud est, se ipsam armat: nec damni causam noscimus, vt popularibus seditionibus vsu venit. Scitè Prudentius ait:

Turbatis sensibus intus
Seditio, atque animam morborum rixa fatigat.

Lædit nos opinio; non, quia læsura creat, mala, inquam; sed, quia ipsa nos lædit, ipsa est mala, ipsa malum. Non lædunt, quæ putamus lædere. Putare lædi est læsio nostra: at putari, non est officium rerum, sed opinionis. Nulla est miseria,

quæ

quæ non iudicetur. Quid eſt, quod hic eamdem plagam credat patriam, alius exilium? ille lætus, hic infortunatus? Putari ſibi extraneam. Audis quaſſatam alienam nauem; audis alienam combuſtam domum; non commoueris: audis tuam; rumperis præ dolore: naufragium, incendium non incuſſit illum; ſed putare ad te pertinere. Si ignorares, maneres lætus. Diſce ab alienis caſibus, quomodo tuos feras. Nec putes ad te pertinere, niſi quod in te eſt, & tuo paret arbitrio, non fortunæ: nec aliter tuis rebus, quàm extraneis tangaris. Iſta omnia extranea ſunt. Sin minùs, non caſus te ſauciabit, ſed tu, dum iudicas ſauciari. Igitur iniuria opinionis, eſt omnis iniuria. Quid nos iniuria afficit, niſi putari affici? Noſmet ipſi proxima lædimus, ſed celata manu. Veriſſimè quidem Simplicius ait: Opinio, qua nos iniuria affici putamus, ipſa nos quaſi iniuria afficit. Cæterùm, iſtud prauum iudicium, opus noſtrum eſt. Tollamus, ſine hoſte erimus. Si innocentes nobis ſimus, nullus nocebit. Quiſque ſe ipſum lædit; & quia damnum verum ſibi ſponte parat, dum honeſtatem non colit; & virtutis normas non ſequitur. Culpa ſolùm, malum verum eſt: & quia in his, quæ falſam, iniuſtámque mali famam ſuſtinent, aduersùs nos armamus, dum putamus inimica. Itaque & mala facimus, & fingimus: ſed & dum fingimus, facimus. Quæ calumniantium linguæ ineſt arcana vis, vt noſtrum cor premat, quaſſet animum audita? Ad immanes cæli minas, hor-

risoria consistimus tonitrua; cur ad inuidi concutimur clandestinam voculam, quæ vix claustra dentium rupit, & tundit pectus nostrum, nisi quia opinio in subsidium venit? Aut vera calumniator pandit, aut falsa contorquet: si vera, cur pudet audire, quod fecisse amauimus: si falsa, cur non delectat conscientiæ innocentia. Ille solùm, qui mentitur, læditur, licèt non putet: alter solùm, quia putat.

Cap. 15. Iniquiùs nostro insanimus iudicio, quàm vecordia. Thrasyllus Æxoneus, profectus in Pyræum, naues in album referebat proprium, quæ subducebantur, suas æstimans: hac opinione, si quæ in portu saluæ venerant, immodica gestiebat lætitia. Mox restitutus menti nunquam cumulatius gaudium hausisse dicebat, quàm cùm vidisset naues non suas seruari. Nos, an sani, nescio; sed, si sani, insaniores sumus: tristitia nostra luimus alienum dumtaxat damnum; & nos integros, tutósque lugemus. Adeò ingeniosi malorum inuentores nobis sumus, & periti fabri, & materia calamitatum. Quemadmodum nonnullis auditu, aut aspectu aliquo intactis stupent dentes, sic immunes trepidamus. Ipsa opinio pericula creat, aut est. Qui ex præaltis despiciunt speculis, deficiunt viribus, vt collabantur nemine in præceps trudente, nisi cogitatione sua. Nos quoque ipsa opinione periclitamur: illa sæuiùs sauciat nos, quàm damna. Quidam effusum humanum sanguinem spectantes, nimio miserescendi affectu corruunt animo; cùm ipsi, qui vulnerati

nerati sunt, sui compotes maneant. Fuerunt, qui sine fletu secari membra tulerunt: alij, qui solùm viderunt, nec cum spiritu. Fons itaque ægritudinum animi reperta parabile remedium faciet: nam & Medici actum de morbo putant, si causam norint. Correcta opinio soluit dolorem; innocens non admittit. Si potest deponi mœror, poterit non suscipi. Valebit serena mens, quod turbata. Nonnunquam consternatione aliò raptus animus, dum intercipit opinionis munia, euasit sensum acerbum. Qui Pompeij cædi adfuêre, siccis aspexêre oculis, donec Tyrum appulsi ibi afflictati sunt, cùm securi: interim metus hostilis classis, & solicitudo fugæ intercluserat ad alia sensus. Dies quoque medetur dolori, cùm docti experimento sumus, nullum tantum esse malum, vt suo ictu funditùs gaudium quasset: minuitur enim sensus asper minori fide opinionis.

PÆDEVSIS I.

Remedium opinionis est, cognosci.

NOn leue aduersùs hanc momentum putes, cognosci: si tibi vbique renunties: *Cap. 16.*

Pergula pictorum, veri nihil, omnia falsa.

Inuidus mordet, fama tacet, nummus deest, supellex perit, filius obit, vota fugiunt, discrimina pendent? Omnia ista si te afflictura conueniant,

fixo te ſiſte pede,& puta: Non iſta ſunt,quæ me lacerant mala; ſed opinio, qua iudico eſſe mala. Non poteſt ita eſſe. Non res; ſed cogitationes meæ peſſimè de me merentur. Horreo paupertatem, quia horridam puto; & dum puto, horrorem mihi incutio: at læta Aglao fuit, felix Tello, affectata Diogeni, quæſita Crateti, pertinax Demonaci, glorioſa Epaminondæ, ſtudioſa Horatio, iuſta Ariſtidi, ſecura cunctis. Conuitiis ſuccidor? Vnde percellor, niſi quòd putem? Verbum fuit, non fulmen; vox, non ſaxum. Stabilior animus, quàm corpus eſt: pudeat, ſtante corpore, ruere animum. Vnde penetrat vulnus? Illæſo thorace cor ſauciatur: ergo telum, non vicinum modò, ſed domeſticum eſt; non deforis, ſed internè dirigitur; opinio propria perculit, non ſermo alienus. Quid inde ſi taceam, niſi quòd tacebit maledicus? Citiùs moleſtus ero illi ſilentio, quàm defenſus reſponſione. Quid inde mali, ſi patienter feram? Nec digitus, nec pilus deerit; in nullo artu dolor hærebit: ergo damnum ſolùm opinionis eſt. Phantaſia mea me pungit, non dens æmuli: ſi nolim ægrè ferre, ſanus ſum: adiiciam, vindicatus ſum: taciturnitate mea ſigillabo maledicum os: ſi vtrumque pandatur, turbo ingruit: vehementem ventum inter duas peruium feneſtras non continebis, niſi claudas alteram: è neutra iam perflabit. Noluit reſpondere Dion, & ſaluus fuit: noluit concertare Cato, nec ignobilis fuit. Inæqualibus vir probus armis à maledicentibus prouocatur: non tenetur.

netur. Facillimum eſt peſſimis malè audire, & maledicere, vtriuſque exercitio aſſuetis: at optimis maledicere, præter votum; malè audire, præter morem; illud non volent, iſtud non ſolent: & voluntas, & exercitium abeſt.

Mortem formido? Non illa mala eſt; ſed eius opinio: ſi non putetur mala, tractabilis eſt: quæ miſeris eſt optabilis, ſalutaris erit felicibus. Deſinent illi mala pati, iſti agere. Quid calumnior? Malorum terminus bonus certè erit: aut nulla alia mala ſunt, aut nullum malum eſt mors. Cur ægrè ferimus finire, quæ ægrè ferimus durare? Res in ſe non ſunt implicatæ, noſtra ſibi repugnat æſtimatio. Quid? Mortem non metuo; ſed modum: ne violenta ſit. Certè qui nolens moritur, hic violenter moritur. Quid? Ne ignominioſa ſit. At, nulla turpis mors honeſtè viuenti. Quid? Ne ſubita ſit. Iam & morbus bonus videtur, cùm optetur: nam, ſi malus ſit ipſe, & mors mala. Cur vtrumque volo, & altero non libenter fraudabor? Nulla morituro inopinata mors debet eſſe. Si omni hora expectetur, in quacumque non nimis citò veniet. Quid? Ne immatura ſit. Omni mortali matura mors eſt, fortaſſe & ſera: antè venire potuit. Vnam ſolùm intempeſtiuam ſemper fateor, ſed malorum: nam omnis opportuna bonis. Quòd citò nauigauerim, non dolerem: cur, quòd naufragium breue ſit? Nullam immaturam mortem dicat, qui poteſt ſemper mori. Subtilia iſta, dices: an & vera? Egregium Epicteti monitum: Quemadmodum ad

Cap. 17.

quæſtiones & ſophiſmata nos exercemus : ita quotidie contra phantaſiam exerceri nos conuenit; ab illa proponuntur nobis quæſtiones. Tametſi tria tingendarum rerum pigmenta, opinionem, conſuetudinem, affectum Pyrrho cenſuerit; ebrioſius primum eſt, & cui poſtrema ſeruiunt, cum quo miſcentur.

Cap.18. Propterea opinionis onera præcipuè alleuianda ſunt, & nullo meliùs, quàm ſui conſideratione. Quemadmodum, qui incubone, & graui inſomnio premuntur, angorem leuare interdum ſolent inter vana illa phantaſiæ pondera, commemoratione ſtatus ſui: Somnium, inquiunt, iſtud eſt, non ita re contigit. Atque in ſe reflexa cogitatione, quòd ſomnient, licèt ſomniantes etiam, ſolatium aliquod anxietatis capiunt: ita, dum graue quid videmur pati, attento animo dicamus: Iſtud opinio eſt, non eſt malum; ſed imaginatio mali. Sic elidentur triſtitiæ noſtræ inutiles, grauiſſimi vigilantium incubones, &

portenta cordis ſæuientis:

alioqui leuia & vana conſtringent nos, & exprimenț per ora languorem. Si vaſculum caſu conciditur, præ iracundia mente concidimus; quid fragilius teſta, aut vitro? Cur ob id fracto es animo? Quomodo non es conſiſtentior luto, in quo omnia tela fortunæ debent infringi? Quid frendes, minaris, iraſceris? Cape Epicteti præceptum: Memento ex his eſſe, quæ ita fiunt: memento teſtam ex his eſſe, quæ franguntur. Minuta & leuiſſima ſauciant opinione grauiter; præſertim

ſi

si iræ suffumigetur flammis: at ratione sola luitur. In exemplum narrabo, quod accidit disertissimo Galeno, etiam animorum eximio Medico. Is comitem itineris Roma rediens habuit Gortynensem ciuem, pluribus quidem rebus nõ contemnendum, simplicem virum moribus, officiosum amicis, frugi secum, liberalem ad sumptus; sed cuius omnes istas dotes corrumpebat præcipiti phantasia furor. Cùm iam essent Corinthi omnia, quæ vir iste supellectilia secum vehebat, vna cum ipsis seruis naui tradidit vehenda à Cenchris Athenas vsque: ipse mercede conducto vehiculo terrestre iter Megaris instituit. Cùm iam Thriasium attingerent, seruos, quos habebat secum, rogauit de quadam supellectili: illis casu abfuit. Quid responderent, immemores, vbi eam seruassent; inter plura non facile erat meminisse. Talem huius ignorantiæ opinionem admisit ille, vt furore percitus, vbi nihil aliud habuit, quo adolescentulos cæderet, gladium vnà cum ipsa vagina arreptum in caput binis ictibus mortalibus infligeret. Quid offendit illum? Serui? Minimè: innocentes erant: fuerant & diligentes. Ergo opinio læsit: hæc iniuriam illi fecit: serui officium præstiterant. Agnouit mox ipse: nam, vbi ad fluorem sanguinis è vulneribus aduertisset animum, Galeno, & sociis relictis, illicò pedibus iter ingressus est, ne ipso præsente expirassent: minùs censuit se dignum vita, qui minùs in potestate sua fuerat, pro iracundiæ ritu & errore expetituræ ab alio pœnas

pœnas à ſe priùs exigentis. Sed, cùm occurriſſent ſocij, facti pœnitens, Galenum manu arreptum Megara introduxit in domum quamdam: deinde lorum porrigens, cùm ſe ipſum exuiſſet, iubet verberare pro iis, quæ furore nefario patrauerat: ſeruiliter corripi voluit, cùm iuris ſui non fuiſſet. Galenus in riſum fluxit: ille ad genua vrgebat precatus, ne aliter faceret. Tantò maiori riſu Medicus commouetur, quantò illum diutiùs pertinacem ad ſui ſupplicium videbat. Poſtquàm ſatis diu certatum vtrinque eſt, recepit ſe Galenus, facturum quod poſtulabat, illaturúmque verbera, ſi ipſe quoque valdè exiguum quiddam, quod Galenus peteret, viciſſim præſtaret: admiſit. Tum doctus Medicus etiam curandos animos, quos non verbera, ſed ſana verba ſanant, rogauit hominem, vt ſibi ſermonem quemdam recenſenti accommodaret aures; hoc eſſe, quod poſtulabat. Paruit: mox prolixo Galenus & ſalutari ſermòne expoſuit, non verberibus, ſed ratione medicandum eſſe. Ille ſibi prouidens adhortatione Medici nunquam ſalutariùs, longè poſthac ſe ipſo melior effectus fuit, correcta opinionis iniuria. Vnicum morum remedium, ratio eſt. Noui & ipſe biduo abſtinentem cibo omni, & luce fœminam, ſolùm tenebris & lacrymis incumbentem, ob interitum catuli: pari caligine corpus damnauit mens cæca: caruit ratione recta, efficaci opinionis pharmaco.

Cap. 19. At, cui non ſuppetat rationis fides, ſufficit opinionis

opinionis mala fides: meminerit eſſe peſſimum peruigilij inſomnium. Malè audiebat Pyrrhoni opinio: nihil putabat malum, niſi quod putaret. Noluit putare, & ad conſtantiæ miraculum, aduſtionem, ſectionémque vlcerum adhuc ſine oris contractione tulit: adeò ſecurum eſt, non putari mala, vt vel ſi fallamur, & ſint mala, non erit malum. Quomodo, qui nihil malum putat, formidare poteſt? Certè ſi triſtari poterit, non timere: maiorem portionem miſeriæ ſaltem præcidit. Plùs vexamur timoribus, quàm malis. Solent quidam, ventris mancipia, ita auidè percupere ganeata cibaria, vt ſaliuam ſuam ſimili ſapore inficiant adhuc ieiuni. Pueri quandoque potionem hauſturi amaram præſentiunt acerbitatem, formidine humorem inquinante linguæ. Itaque non cibus, non potio mulcebat, non acerbabat; ſed opinio. Iuuat exiſtimationem malorum deponere: licèt ſint, minùs triſtabimur; nihilo iſta fraude fraudabimur, niſi curis.

PÆDEVSIS II.

Salutaris vſus opinionis, & intellectus.

LVbet adiicere vſum opinatiuæ facultatis, abuſu ſuo iam refutato. Eadem & virus noſtræ hilaritatis, eadem antidotum mœroris poteſt fieri: nocet, ſed valet mederi: ex ipſo ſcorpio medicamentum ſui morſus premitur: peritia *Cap. 20.*

in

in hoc eſt, non tantùm innocuas res facere, ſed feliciter peruertere, vt ſalutares faciamus. Eadem vis,ſi dirigitur,iuuat;ſi flectitur,nocet. Domiturus equum non macerat impetus, ſed erudit, & ipſam laſciuientis pulli indolem ad elegantiam inſtituit: ita rerum apprehenſio,quamuis,cùm fallax eſt,peſtis gaudij ſit,habet ſuos rectos vſus: ad animi pacem educari poteſt. Ex calumnia iſta male apud Philephos audiuit opinio, ſuis inuentis miſeriam noſtræ conditionis augeri. At & ipſa crementa lætitiæ,ſubſidia fortunæ poteſt reparare. Bifariam rerum claſſes digeſſimus: aliæ mutabiles, quæ noſtro arbitrio non pareant: aliæ immutabiles, & quæ in manu noſtra ſint. Ad illas æqualibus ſuſpendimus momentis animum, & ſub neutro cohibuimus voluntatem impetu: ſiue odio,ſiue amore periclitatur; mutabilia ſunt, & extra cordis ius; nec prehendere illas, nec ablegare ſatis poſſumus. Quare aut ereptis,quæ in voto erant;aut adiunctis, quæ in faſtidio; angor indubitatus venit. Deeſt,quod cupimus; adeſt, quod odimus. Hæc ſunt omnia elementa mœroris. At, quia confligere cum rebus nudis & aridis, vt ſic dixerim, harum ſemper eximendo formidinem, illarum extinguendo cupidinem, poſſibile, ſed difficile eſt; fauebit propitia aliqua opinio,quæ commoda ſpecie purpuret, aut cruentet illas, &, provt opus fuerit,pingat, vel ad metus, vel illecebras. Etenim dolorem ſiccum nuda frontis ſuæ auſteritate,& intento reſpectu, qua dolor eſt,& ſauciat,

ciat, appetere ægrum eſt: at, ſi ratio mitiget, & non ad vultum illius horridum dumtaxat reſpectet, ſed circumſpiciat vndique, iam cicur, & tractabilis erit, ſi ratio dictet iſta. Quid ſenſum committis? Excipe dolorem animo, nullum in hunc ius labor vindicat: nullus dolor maior patientia eſt: omnis minor eſt gloria: ſi breuis, virtus longæua eſt: ſi longus, gloria æterna eſt. Leuis eſt patientia volentis, & gloria patientis non leuis: vtrâque ferendus eſt, & exiguus dolor propter patientiam, & grauis propter gloriam. Quid, ſi inſtrumentum iſtud ſit bonorum? Quid, ſi aſylum ſæuioris fortunæ? Quid? homo es, non Deus. Damnum doloris penſet iſtud bonum, meminiſſe tui: gaudeas te noſſe. Quid malum adhuc putas? A Deo nullum malum eſt. Deus voluit. Anne minoris eſt voluntas Dei, quàm ſenſus tuus? Quid? Hactenus contumax perſiſtis? Iraſcere, indulge affectui, funde bilem, ſi tollere dolorem poteſt: ſi proficis, impatiens eſto. At nullum extenuat impatientia malum, impinguat omne. Gemis: ſed non frendeas. Fers ægrè tantum dolorem: ergo velles minorem. Sed neceſſe eſt, feras non ægrè: quia, ſi nolis, magnum facis. Patientiâ ſolùm minor redditur. His, aut ſimilibus miteſcet opinio rei acerbæ.

Cap. 21.

Itaque non licet calumniari imbecillitatem humanam, quòd ſua adæquare vota nequeat, neque pareant res cupidini: tantumdem enim arbitrio cadit: nequeunt percellere nos, niſi apprehendantur, & renuntiet imaginatio, aut pacificas,

aut

aut hoſtiles. Hoc de noſtris eſt. Ita eſt propitiè nobiſcum actum, quandoquidem ſub noſtra manu non veniant res , quòd earum facies veniat, qua vel terrent, vel pelliciunt. Nihil noſtrum in rebus eſt, niſi iudicium ; & ſatis hoc eſt, non minùs ac ſi ipſæ : vt dimittere , aut admittere acerbas, vel ſuaues pro libidine ſit. Æquè compédioſum eſt gaudij artificium, ſub noſtram recidit artem: vt libet informare res, licet. Non tutior eſſes inter ſcorpios, dipſadas, ſepedones , natrices, dryinos , viperas , ſi ad te accedere non poſſent, quàm ſi accedentes ſuum peſtilenti morſu tranſmittere nequirent virus. Æquè incolumis maneres, ſi tuo arbitrio fuiſſet motus venenantium, aut venenum : ſine iſto innocentia ſunt. Quid refert extra ius noſtrum res eſſe , ſi earum acies iuris noſtri eſt ? Opinione noſtra, aut inſtruimus, aut ſpoliamus. Virus, aut ſalubritas, & ſapor rerum iudicio noſtro funditur. Arma iam concedimus , iam tollimus : at exermem militem vel timidus non pauebit. Edentulus aper eſt innocens ; mancus vrſus , ludicrus ; cæcus baſiliſcus, ſanus : in nullum eſt malum ſine opinione noſtra , quæ , vt ſcit mala deformare, nouit & bona comere. Hac parte iuuandi ſumus : huc illa flectenda eſt. Si iſtum teneamus ſenſum , admittere partim iam liceat duas Epicteti anſulas: vna alleuiat correptas res : altera grauat. Nequit fortunæ ingenium ita teres, aut bonum, aut malum architectari , quin opinio noſtra neſciat offendere demiſſum aliquid, aut eminens: hinc læ-

uigatum,

uigatum, inde exasperatum. Quod isto respectu vmbra mali subnigrescit, illo radiat boni specie: si rectà contemplemur, frons pulchra patebit. Artificiosum quoddam genus picturarum pro respectibus figuras variat: si oblique obtuearis, arietem istinc videbis, aut asellum: si aliunde, leonem, aut bouem; si rectà, elegantem faciem. Non aliter colores mutant res: aut luridæ dantur, aut festiuæ. Eadem contemplabatur Heraclitus, quæ Democritus; sed è diuerso situ: illius excitarunt fletus, huius cachinnos. Idem metallum neglexit Curius, dilexit Crassus. Sub binis omnia formis spectare licet, torua & eleganti.

Quin, ipsius formæ elegantiam turpi latere, & contemptibili potest videri specie, (vt istud quoque ad exemplum sit,) si ea intuearis parte, qua temporis soror est, qua animi extranea. Quid lætaris re omnium fragillima? Ipso delicatior vitro forma est: istud sine ictu non perit; illa sine vulnere cadit: non est opus, vt pereat, nisi quòd existat: durando interit: dum seruatur, perditur: res omnium fugacissima: non est stabilior tempore; cum ipso fugit. Non est opus, quòd atterreat hostis; si contines tempus, aude sistere speciem. Diffluit substantia nostra, accidénsne stabit? Vis scire, quid sit? Expecta, scies, quòd non sit. Quid amas, quod, vt vota tua feliciter cadant, periturum est? Amas formam, sed non odisti vitam: senio forma perit, ante senium morbo. Non est pretiosa species, nec valetudo, nisi cum animo specioso & vegeto. Sunt venena,

Cap. 22.

Q quæ

quæ admiſtione alieni ſucci ſalutaria fiunt: nunquam periculoſior mens ægra, quàm in corpore ſano.

Cap. 23. Ambiguæ itaque res ſunt ad contemplationem noſtram: ſed anſula ſalutari comprehendi oportet. Viſus eſt Androcidas ineptus miles, quòd claudus deſcenderet in aciem, & propterea increpatus: alio tamen latere ille ſumpſit, & ſuum tutatus eſt conſilium, & ad gloriam torſit dicterium: Pugnare, inquit, non fugere, mihi propoſitum eſt. Theramenes, opinor, ſiue alius alitus Lacedæmone animus, innocenti capulo prehendit fatum; lætus, ridénſque damnationem mortis excepit; riſúmque torquenti maleuolo ad legum, Lycurgíque contemptionem, Ego (reſpondit) gratiam habeo illi, qui ea me plectit mulcta, quæ ſine mutuatione & verſura poteſt ſolui. Scilicet, ſana iſta anſula leuis fuit: grauiſſima leuibus animis mors, & mala malis. Lacones, ſiue trecenti, ſiue ſexcenti fuiſſent, qui aliis ex omni Græcia effugientibus Xerxem relicti ſunt, ſuam quoque ſatis honorare fugam poſſent. Non erat ſpes victoriæ, ſed ſepulcri: non tardè expectabatur vinci, ſed obrui: ſatis gloriæ fuit, quòd tardarent. Nimiùm fecerunt, quòd dubitarint; nec pudor erat non ſperare vincere, à quo rerum natura victa, maria, montes. Aliud eſt præliari; aliud deſperare. Maxima potiùs ignominia, ſi illos primos Græcorum vinceret Barbarus ſine teſte virtutis; hoſtium dumtaxat arbitrio commiſſa fama: ſed glorioſiùs altero

tero arripiebatur mors latere. Vnde tremor? Saxa commilitones erant: anguſtæ Thermopylæ laxent animos: natus erat locus paucis: non numeretur Lacon, ſed æſtimetur. Sparta muros non habet, nunc habet: iuerunt, non fugerunt ſocij: ſuperflui viſi ſunt: non reliquêre Spartanos, ſed elegerunt. Licet dicere: Hic meus eſt dies. Non iam defendatur Græcia, ſed pudor. Aliis non fuiſſet dedecus fugere: Laconicæ infamiæ deliberaſſe eſt ſatis. Si victoria incerta eſt, gloria eſt certa: ad certam victoriam Athenienſes veniſſent. Lacones ad certam mortem ſtare ſolent. Quid? Fugerint ſocij? Nec ſequendi ſunt, nec reuocandi. Cur iſtud primum in Athenienſibus Spartæ probabunt? Aliud imitari licet, non fugam. Montes mutauit Xerxes: diſcat eſſe, quod vincere poſſit potiùs, quàm mutare. Offendat Barbarus aliquod difficile, ferire Laconem. Proh pudor! inter hoſtes fugere, inter fugientes tardare! Qui vicerunt ſtando Græcos, vincent vel cadendo barbaros. Paucis maior gloria vincere erit; minor iactura vinci; nullus pudor. Hiſne ſatis præponderans opinio verget? Archius, Triarius, Portius, Cæſtius habuerunt, vbi ſe funderent.

At, ſi quocumque flectere opinionem licet in naturę fauore, in virtutis experimento; cur non in fortunæ iracundia, & ea parte arripere, qua non vrit? Pauper ſis: nõ reſpectes diuitias, vt inſtrumẽta voluptatis; ſed, vt tormẽta virtutis, diſcrimina ſaltem. Euge, liberalior virtus eſt, quàm fortu- *Cap. 24.*

na: non dat repetitura; non negát necessaria. Solùm non dat, quod datum nocebit, quod ademptum proderit: solùm eripit, quod relictum lædit. Quid interest, exuat casus? consilium, & virtus induet. O inepte, remedium paupertatis præsentissimum habes, non desiderare. Tantumdem est, habere, & non cupere. Quid ægrè fers paupertatem? A te pete, quod deest: locupletissimus eris. Dabis tibi, quæcumque nolis. Ille diues solùm est, qui à se mutuum accepit: iste solùm nunquam eget. Victu splendido cares? Ne putes gustum, sed naturam: illi nihil, huic parum satis est. Satur non eris: sed eris sanus fortasse, & bonus. Exiguo in victu exigua est voluptas, id est, malitia. Gaude necessitate virtutis: sponte non fecisti, quod debes: post istud quid melius, quàm facere coactè? Si angustus non est cibus, laxa erit gula, capiet omnia vitia. Quid? Delicias quæris? Ipse Epicurus in oleribus & abstinentia voluptates suas posuit. Repulsam pateris? Ne iacturam voti intuearis, sed periculi. Tuta mediocritas est. Nulla tibi iniuria, sed ambitioni tuæ: huic ipse prior iniuriam facturus eras. Imitanda est ars naturæ; ea parte adhærere, qua conuenit. Hoc astu æmula inter se compagine pacificus constat orbis: ignis aërem fere in dimidio sui aduersatur, aër aquam, aqua terram: sed eo cohærent latere, quo amicant. Ignis siccitate lætatur, aër humiditate summa: ánne propterea horrent, & discedunt? Minimè. Callent manus pacificas nectere: aliunde

de quærunt ſe amplecti, & communi ligantur nexu, caliditate. Aqua quoque, & aër frigore & calore ſe hoſtiliter fugarent; amica tamen vtrique humiditate ſe oſculantur. Terra pariter contempta ariditate, init cum humore fœdera, quà frigeſcunt: ita inter hoſtiles impetus amor eſt. Nos tamen pigro iudicio res arripimus: contraria anſa prehendimus, qua nos vrunt, qua aduerſiſſimæ ſunt.

Præcepta topica in vſu opinionis.

LOCVS I.

Ex comparatione fortunæ.

ATqui, vt poſſis te ſolerter fallere ſalutari opinionis vſu, aliqua memoranda ſunt præcepta. Primum ſit comparatio fortunæ. Sapienter Barbarus ſapiens ait: Non eſt malum, quod cum alio comparatum bonum eſt. Amiſiſti bona? cur propterea triſtaris? Alij caruerunt: læti viuunt. Quin ipſe nondum adeptus illa, nouiſti, quid ſit ridere. Reuocatus es in ſtatum capacem gaudij, expertus fuiſti, riſiſti. Quid modò mœres? Habes minùs, quàm ſperabas; ſed non quàm eges: quid mirum, maneas citra ſpé, *Cap. 25.*

ſi ſupra ſpem ambis? Speraſti plùs, quàm debebas: iuſtè habes minùs, quàm ſperabas. Fateor, amiſiſſe aliqua: ſed retines alia. Cur obliuiſceris omnium? Scito manſiſſe plura. Non omnia perdidit fortuna, ſed tu, cùm non memineris. Puerorum more excandes, quibus cùm vna nux eripitur, præ iracundia excutiunt è manu omnes; dum aliquid negatur, omnia nolunt. Inuidè tua reſpicis, cùm inuiſa cuncta habeas ob rem vnicam, quæ abeſt. Abſtulit aliquid fortuna? ignoſce; quia plura dedit; & ipſum, quod abſtulit, meruit à te alicuius rei patientiam. Fortaſſe, & poſteà emendauit hanc iniuriam, & anteà redemit. Plus eſt, quo te delectes præſentibus, quàm ereptis. Pauca abſtulit ſors, pepercit pluribus: plus dimiſit, quàm rapuit. Diffunde mentem per reſtantia, ne putes infortunium, potuiſſe plus habere. Compenſat gaudium poſſeſſorum, ſenſum amiſſorum. Ne reſpectes ablata, ſed relicta. Cur miſerum te putas, qui ſi conferas te cum miſeris, felix eris? Gratificare potiùs, quòd habuiſti plura, quòd pauciora habere poſſes, quòd adhuc habes: plura, ſcilicet, quàm alij habent; imò quàm opus habes, & quàm habere es dignus. Ariſtippus opulentum prædium amiſit, ánne propterea doluit? imò lætus ſolatus eſt dolentes. Amico, ſiue adulatori, qui ægriùs tulerat, niſi finxiſſet, iacturam alienam, Nónne, dixit, tu prædiolum vnum habes; mihi tres reſtant fundi? Cur non doleam potiùs tuam ſortem? Sapienter duplici collatione pharma-

cum

cum temperauit fortunæ: respexit, quæ habuit ipse: quæ non habuit alter.

Quid? adhuc putas perdidisse multa? Compensa lancem timoris: si multa amisisti, paucіora, & pro paucioribus metues. Cur te putas miserum, quòd perdidisti, cùm te beatum possis facere, si non desideres? Iniustus es, si ius suum repetendi mutuanti integrum non seruas, si non permittis suum arbitrium. Ne damni loco habeas restituisse, sed lucri accepisse. Memento diu habuisse, non diutiùs posse habere. In ista autem conferendæ fortunæ industria cauendum est, ne attollas oculos, ne sursum lumina iactes: per inferiores cliuos dimitte, & dilata obtutum. Nulla, quantumuis magna fortuna, se contenta est, si maiorem, aut æqualem videat. Nulla tam tenuis, quam non magnificet minor, quam non soletur tristior. Hoc interest inter ista corporis, & rudia bona temporis mancipia, atque inter bona animi & virtutis: in illis respiciendi sunt, qui minùs habent; in his, qui plùs. Cuius si desideres causam, ista est. Temporalia contemnenda sunt, æterna exoptanda: respectus enim minoris felicitatis solatur, & mitigat auidam cupidinem. Aspectus maioris virtutis prouocat & incendit animum, dispiciens inde, quantùm tibi superfluat fortunæ, quantùm desit virtutis Iuuat prætereà disparium comparatio, fortunæ, inquam, cum virtute: vt istius gloria leniat illius vulnus. Agidem tantoperè animauit contemplatio virtutis, & innocentiæ bonum, vt vltrò prouocaret

Cap. 26.

fortunam, imò fata: ipſe lictorem plorantem, trepidum, anxiúmque ſolatus eſt: erexit ad opus; quia ſuam fortunam cum virtute contulit. Sic, inquit, iniuſtè, & contra leges moriens, longè melior ſum, quàm qui nuper morte damnarunt. Hæc inquiens, vltrò exhibuit collum innectendum laqueo pro gloriæ ſuæ torque.

LOCVS II.

Ex contingentia.

Cap. 27. ALiud corrigendæ opinionis pharmacum dabit contingentia, rerúmque anceps caſus. Pretioſam ſupellectilem magni habuiſti, aut vnicum vnionem, aliúdve inuidiæ pignus, auaritiæ prædam? amiſiſti? hac tecum ratione, ne dicam, ſolare, lætare: Perdidi ſupellectilem: ſed incolumis ſum. Mea ſalute gaudeo. Multos perdidit auaritia, non dumtaxat propria, aliena etiam: vtriuſque diſcrimen euaſi. Multi à furibus occiſi, à ſeruis interempti: culpa fuit, diuites fuiſſe: ablata illis vita, vt auferrentur nummi. Anne ipſe priuilegium impetraui ab inuidia, ab auaritia, inexorabilibus tyrannis? Quod alicui, omnibus contingens eſt: quod omnibus, mihi. Ergo, ſi ob iſta fortunæ crepundia occidendus forem, libenter ſic tranſigerem diſcrimen: perderem omnia, ne perirem. Dedêre viatores crumenas latroni, nauigantes merces Oceano, vt ſe redimerent. Minùs ipſe dedi, & ſaluus ſum.

Me,

Me, & mea amiſſurus, vt me ſeruarem, lætus concederem mea: gratularer mihi, gratiam aliis haberem. Quid mihi ad iſtam lætitiam nunc deeſt? Supereſt potiùs. Haurio iſtum ſpiritum: iacto hos artus: viuere me ſentio: melior nunc mea conditio: cur triſtiorem faciam? Cum vita ſum, & nulli gratias debeo: neminem rogaui; anceps non fui, non formidaui.

Honore publico depoſitus es, & procuratione exauctoratus? Neque iſtud graue putes. Anne, ſi procederes, iurabis, nulla fore contrahenda odia? nunquam ob iniuſtam functionem, aut inuidorum calumniam, eò venturum, ne cum munere opes, honorem, amicos, appendices fortunæ, vitámque poneres? Si præſcius quis huius tuæ fortunæ ſæuituræ, ne tanta calamitas te obrueret, pecuniis & ſolicitudine res ſolerter prouidiſſet, vt honeſto titulo deponereris, quo præoccupares infelicem ſortem, gratus illi fuiſſes, etiam ſine munere tuo. Quid modò iraſceris? Habes, quod tunc optares, opes, honorem, amicos, vitam; inſuper, quæ amico fido pro gratia largiturus eras. Gaude potiùs. Infida fortuna tibi fidelis fuit, & liberalis: gratis abſtulit damnum: debebas aliquid ſoluere, vt auferret. Ægrotas? dolor pungit? ánne & iſtud ſine ſolatio? Fortaſſe & cum lætitia. Minus malum iam aliquod bonum eſt. Nemo non gaudebit bono ſuo. Forſitan dum langues, magnum aliquod facinus fortunæ eludes. Robore, valetudinéque ſi firmus eſſes, interim aut iracundia tua, aut petulantia

Cap. 28.

aliena in foro prouocatus offendisses illum, qui tuo iugulo repararet iniuriam suam. Nónne malles fuisse in lecto, quàm in feretro? Quo pretio illum emeres languorem, redemptorem tuum? Nummos, an artus ipsos dares? Si opus fuisset, oculos: dexteram extenderes secandam. Non adæquantur membra vitæ.

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxa:
Tuber adstrue gibberum,
Lubricos quate dentes:
Vita dum superes, benè est.
Hanc mihi, vel acuta
Si sedeam cruce, sustine.

Quid mœres? Vitam modò habes, mox valetudinem, insuper sanam dexteram. Numera artus tuos, nullus abest.

LOCVS III.

Ex respectu finis.

Cap. 29.

SIt etiam caput dirigendæ opinionis, rerum capita, vultúsque respicere: fines suos dico. Vix vnquam ita se pandunt res, quàm in exitu. Visa est Moysi virga manui suæ socialis, qua se iuuabat, horridus serpens: atterruit illum, fugauit, donec cauda extrema apprehensa, reddita statim est, quod fuerat, virga, inquam. Plura, quæ ad subsidium nostrum sunt, timemus, fugimúsque alienis formis terribilia, & virulenta visa: alia

alia ſalubria apparent, quæ venenata. Ne iſtam priorem obtueamur faciem; ſed finibus prehendamus ſuis: tunc quod ſunt, videbuntur. Finis rerum, caput eſt. Vtique: nam notificat. Capite, & ore quemque dignoſcimus, non tergore, non occipite. Audimus ſæpè, omnia iſta bona tempori cedentia, diuitias, voluptates, honores, nihil eſſe. Vnde iſta notitia? Ab exitu, in nihilum faceſſunt: inde nihil eſſe dicimus, & diſcimus: nihil, inquam, boni & neceſſarij: nam ſæpè aliquid, aut plurimùm mali ſunt. Scorpium venenantem non timebimus ex adulanti ore; ſed à præpoſtero morſu. Qui virus voluptatis velit noſcere, extrema reſpectet: initio palpat; exitus, exitium eſt: fine ſuo pungit ſcorpione perfidior. Prudenter itaque Phalaris ſcribit: Sapientis viri officium eſt, ante verba, rem ipſam; ante rem, diligentiùs quoque exitum conſiderare. Exitum voluptatum conſidera, pœnitentiam, aut præcipitium. Quid? Exitum conſidera omnium, ſecundam mundi ianuam, mortem. Audi, & hauri Samium monitum:

> Μὴ δ' ἀλογίστως σαυτὸν ἔχειν περὶ μηδὲν ἔθιζε·
>
> Ἀλλὰ γνῶθι μὲν, ὡς θανέειν πέπρωται ἅπασι.

Ne imprudẽter teipſum habere circa aliquid aſſueſcas: ſed cognoſce, quòd mori, fato conſtitutum eſt omnibus.

Iam ex iſta rerum clauſula panditur veritas. Omnia nihil putabis; etſi æterna forent, præter te: te vno perituro, omnia tecum tibi peribunt, etiam non pereuntia, nec peritura. Iuuat vltra fines rerum, etiam reliquias ſuas, & veluti cineres proſpicere. Quid poſt diariam voluptatem

reſtat?

restat? Longa pœnitudo. Quid post laborem honestatis? Lætitia æterna, gratulatio, laus: istæ sunt reliquiæ virtutis. Anne sanæ mentis erit, commutare longam, vitalémque volúptatem virtutis pro breui cupiditatis, & dolore æterno?

LOCVS IV.

Ex comparatione temporum.

Cap. 30.

IVuat, vt transilias damna rerum, quòd ipsas iudicio transcendas. Quid erit, postquàm fuerint? Trans voluptatem te iace, & saltu supera. Qui cœnosum riuum offendit, si transiliat, non se inquinabit. Cogita frigida ista delectamenta præterita, quid tunc erit? Non optabis futura, contemnes præsentia. Quid transacta voluptate retinebis? Nihil. Mentior: imò multùm; sed pœnitudinis, sed fastidij, certè si non ipsius voluptatis, tui ipsius. Quantùm ad oblectamentum, cùm vltrà sumus, omnes æquales erimus, & qui fruiti, & qui priuati voluptate: quantùm ad pessimas, quas habet, reliquias, deterior cōditio affligit gauisos. Age, nolis: sed acceptam habeas iucunditatem felleo subsidentem situ. Æstima te iam fruitum. Idem habebis fruiturus, atque cariturus: nisi quòd id minùs, si careas, morsum cordis, pœnitentiam; si fruaris, securitatem, virtutem. Compensa gustum illum peregrinantem pro constantia vitæ huius, pro æternitate futuræ, pro gustu conscientiæ mansuro.

In

Cap. 31.

In his quoque, quæ cortice exaſperata ſunt triſti, lugubríque, quotquot ſiniſtra manu ſors gubernat, transfer te poſt menſem, aut annum: cogita iam te oblitum tui vulneris, & reconciliatum fortunæ; perinde iam lætaturum, ac ſi nihil accidiſſet aduerſi. Præripe modò, quod poſteà habiturus es. Tempus medetur dolori. Nónne iſtud opinionis argumentum eſt, illâ potiùs, quàm dolore dolere? Quod poteſt labilis dies, poterit ſtabilis mens, corrigere opinionem, extinguere ſenſum. Puluillus perinde contempſit recens nuntium defuncti filij, ac ſi iam multos annos reſciſſet, ſine gemitu non interrumpente precationem. Solennia pontificalis carminis verba concepit, diſſimulans audire, quaſi iam ſciſſet; aut ſæpiſſimè, & cum faſtidio audiiſſet. Solùm id, quod ad præſentem curam videbatur ſpectare, neglectim & perfunctoriè prouidit. Hoc tantùm dixit: Cadauer igitur, quò vultis, proiicite. Æſtimauit filium non immortalem; nec conſiſtentius quid, quàm teſtam, qua conſciſſa, fragmenta nihil curantur; eruto nucleo, putamina proiiciuntur. Ita ſine nucleo, hominis mente, corticem cadaueris neglexit.

LOCVS V.

Ab exemplo.

Cap. 32.

NEc leue adminiculum præſtabit commemoratio exemplorum. Non ad ineptum peſſimo

peſſimorum ſolatium, qui ſocietate condolentium recreantur; & dum plures miſeros vident, beatiores ſibi crudeliſſimè videntur: ſed, vt pudeat ægrè ferre, quod multi moderatè & tranquillè; nonnulli lætè tulerunt; alij cupidè, & cum diligentia ſupra patientiam. Compoſuit Python Rheginus mortem cum gloria virtutis, & animosè prouocauit conciues, ne, vt parcerent ſibi, parcerent hoſti. Alligatus à Dionyſio machinæ, quam pro expugnando Rhegio parauerat, muríſque admotus, vt machinæ, in qua ciuis de patria benemeritus erat, parceretur, exclamat Python, vt tela illuc contorquerent: ſe enim ſignum libertatis eſſe. Vnus fuit, cui damna precaria fuerunt; qui periculum flagitauit. Moneamur præthereà conditionem noſtram. Cogitatio humanitatis onera ſua magnoperè leuat. Non Dij ſumus; ſed mortales. Quæque dolemus, appendices mortalitatis ſunt.

LOCVS VI.

Ex prouidentiæ ratione.

Cap. 33. CÆterùm in plurimis, fatorum conſideratio Demetrium impulit, pluréſque antiquorum ad malorum opinionem ponendam, aut portandam; ſcilicet, neceſſitatis lex coëgit ad patientiam. Nobis validius adiumentum eſt opinionis leniendæ, non neceſſitas, ſed voluntas; diuina, inquam. Quid acidum putare poſſumus, quod

quod illa propinat? quid malum, quod illa consecrat?Non trahimur fatis,ducit nos Deus.Quò? Ad se. Quà? Ne istud roges:nam nec aurigam ad vnam vrgemus orbitam; nec nauclerum ad vnam periodum. Qualibet vehant, dum, quò volumus, veniamus. Ipsorum munus est nosse itinera. Cur Deo præscribimus leges viæ, quas auriga non patitur? Quid quereris? Salebrosa ducit semita? Compendiosa est, securáque:imò iam salebris carebit; si putes vectorem Deum, si tutum iter. Cum Deo pugnare vis, si resistis. Istud prouidentiæ solatium, magnorum animorum est, & maiori otio dissertandum.

PÆDEVSIS III.

Distractio ipsius opinionis.

HIs opinionis salutaris industriis obmutescet voluntas nostra, quantumuis procax fuerit: etenim placabilis indolis est; ignauia solùm disciplinæ ferocit. Iam non vociferabitur vel specie boni, quamlibet ratio obiiciat, aut substituat. Puerili itaque modo fallenda est. Cùm puer mixta singultibus balbutie cultellum poscit, mater negat,& semouet, ne se vulneret filius: augentíque puero fletus, substituit pomum, aut nuces, quibus ille iam conticet lætus. Ita cupiditati nostræ aciem fortunæ postulanti, aliam boni innocentiorem faciem suffice- *Cap.34.*

re

re oportet, qua quieſcet. Quia tamen non porrigitur per ſuperficiem hic vultus; nam profunda res eſt veritas, (nec enim omninò falſus eſt Democritus;) fodiat mens, donec luceat ſuum aurum. Effodiunt auari theſauros, donec aliquid reperiant: in iſto laboremus, donec nihil. Ditiſſimus animus eſt, qui hoc inuenit; omnia, quæ vulgus quærit, exaggerat, nihil eſſe. Sciamus vti libertate noſtra: ſciamus gubernare intellectum, pretioſiſſimum tranquillitatis organum: hinc inde congeramus rationes, donec peſſimam commutemus opinionem; ſin minùs ponamus, & diſtrahamus; nec, quæ cogitamus mala, cogitemus. Memoria rei grauis etiam grauis eſt. Nocentiores regulo ſunt res, & inhumaniores, quæ non ſuo, ſed noſtro nos ſæpè perdunt reſpectu: nec corpus iſtud futile ſauciant; ſed mentem. Peſſimè de nobis meremur, cùm iis, quæ nos triſtant, hæremus; nec audemus transferre ad alia mentem: & ſi fortè aliquando rapta aliò fuit, noſtris malis ſtatim reſtituimus; non aliter atque infantes, qui cupientes tractare ignem, licèt doleant, rurſus tangunt. Igitur ad aduerſas res, cùm præſentes ſunt, non aduertamus; cùm præteritæ, non recordemur; cùm futuræ, ſolùm prouideamus, non formidemus. Vlcera, quò plùs tractantur, ipſa noſtra manus magis corrumpit. Ignorantia infortunij obſtat mœrori: eadem vis inerit obliuioni, inerit incogitantiæ: idcircò dolores ſopit dies. Quid dolemus calamitates iſtas futiles, quæ ſolùm ignoratione

ratione ſarcirentur ? O fallacia bona, quorum gaudium, aut dolorem, fallit ignorantia, aut obliuio! O mendacia bona, quorum ſenſum ipſa noſtra deceptio decipit! Quid affligimur ob vacua iſta fortunæ munuſcula, quæ perinde eſt habere, atque carere? vt oculo panis verus, & pictus ſtomachus ſolùm ſentiet damnum. Non quod habemus, gaudemus; non quod amiſimus, dolemus: poſſumus ob illa gaudere etiam carentes; poſſumus mœreri etiam poſſidentes. Si dimidium theſauri fur abſtuliſſet auaro, dum neſciſſet, lætaretur, ficta ſecuritate, ſuis funeſtis nummis, perinde ac ſi poſſideret: cùm nihil auferatur, ſed renuntietur vel vnus ablatus aureus, dolebit: namque opinio noſtra ſolùm nos verberat. Infortunium ignoratum non lædit fortunam: ita & non cogitatum parum offendet.

PÆDEVSIS IV.

Veritatis obſeruantia.

Cap. 35.

HÆc dixerim pro his, qui tundere ipſam frontem malorum non audent, vt ſaltem foribus ſe clauſis tutentur. Omni medendum modo eſt dolori: alioqui ſtrenuum, & neruoſum animum opto, validum veritatis alumnum, ipſius firmamento ſtabilitum, quam vbique gaudeat reſpicere, gaudeat ſequi. Nemo conſtans, niſi veritatis aſſecla. Nullus ſtat animus, niſi

R quem

quem impellit ratio. Bellè itaque Diogenes, fortunæ dixit apponendam fore animi fiduciam, legi naturam, affectibus rationem. Quid enim fortunæ procellas pacat, nisi impauidus animus? Quid ita ius dicit, & colit, nisi natura? Quid ita sistit, congelátque cupiditates fluctuantes, nisi ratio? Veritatis natalitia sunt è ratione, cælo, Deo, qui prima eius stirps est. Opinionis verò, quæ simia quædam est veritatis, & vacuus vultus, è sensu & fæce ista rerum origo ducitur: ideò illa honorabilis, & patriam suam sapiens, æterna, constans, constantes suos sequaces reddit; ista vilis, labans, mutabilis, suos quoque clientes versat simili infirmitate: illa animi Consul; ista pessimus corporis Tribunus: illa solùm pro anima pugnat; ista pro corpore repugnat, magna stipata caterua, & discordi tumultu. Vna est veritas, & eadem, & ad omnia accommoda. Verè à diuinis Augustino, & Prospero, dicitur lex omnium artium, & ars omnipotentis Artificis. Vna veritas lex erit omnium virtutum, norma omnium morum, vnum semper sentiens, idem iudicans. Vna est ratio sui similis semper: opinio multiplex, & sui diuersa, contraria probans, falsa laudans. Quare, qui constantiam, basim felicitatis quærit, vna ratione fundari oportet. Vnus erit, qui sequitur illam; varius, qui opinionem. Ianuam simplicem veritatis habemus, mentem; multas opinionis valuas, omnes sensus, phantasiam, cupiditates, passiones. Egregiè adiecit Stoïcis Proclus, non solùm ex opinionibus passiones

ſiones moueri; ſed etiam propter paſſiones & impetus permutari opiniones; quandoque ex optimis peſſimas ſæpè reportari: ita per diuerſa improbi & ignorantes appetiti, & ſibi, & aliis repugnant; multiformes, & diſcordes ſecum: non mirum, quòd ab aliis diſſideant. At, qui ratione ſunt præditi, ab eodem ſuperiore canali lucis vniuerſam hauriunt cognitionem. Itaque eleganter ait ille: Omnes ſententiæ veræ, ſunt filiæ intellectus: ſorores ſunt, concordant omnes. Propterea, qui probus eſt, ſibi & aliis probis conſentit; vnus ſemper ſecum, & inter plurimos idem. Occurſus præterea rationis, & perturbatæ imaginationis diſtrahit à ſe improbum. Habet, vnde videat verum; habet, vnde ignoret: ſecum idcircò diſſidet: cuius diſcordiæ argumentum eſt pœnitentia, mitigatis paſſionibus ſequuta. Præualet plerumque ignorantia, languentẽ obruens igniculum mentis, omni modo mortalium vitam tenebris corrumpens, & in vniuerſam & priuatas actiones, nec aliter ac cæcos huc & illuc facit impingere.

Ergo, qui pacis gaudia, qui tranquillitatem amat, qui conſtantiam, qui felicitatem, cuius eximia dos immutabilitas eſt, & æternitas; veritatem amet, qua æternabit virtus, ſtabit pax, manebit lætitia; in ſolido ſunt. Recta ratio, omni expiata opinionis fæce, focus iuſtitiæ eſt, lar virtutis. Sacra res, mens eſt: igniculum ſacrum in conſcientia perpetuò euigilantem ſeruat; pignus, ſcilicet, felicitatis ſecurius quàm pruna Veſtæ, *Cap. 36.*

imperij arrhabó, & custos. Inquirenda igitur semper est veritas, & acri iudicio vindicanda, & velut extorquenda è rebus, extorta amplectenda, semper amanda, &, vt Philo eleganter ait, oportet τριπόθητον ἡγεῖσθαι ἀλήθειαν ἰχνηλατήσειν· vt, quidquid dixerimus, pro iurato sit; quidquid cogitauerimus, pro inspirato. Sermonem, vt sacramentum vereamur; iudicium, vt oraculum; & bonam voluntatem, vt præceptum diuinum. Magno alioqui luemus negligentiam, aut si non quæramus, aut non lucremur. Plùs quàm ignorantia nocet scientia inefficax. Priscos illos sapientes, ob vnius veritatis otium, diuinus Apostolus traditos ait in passiones ignominiæ, in reprobum sensum, vt faciant ea, quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, indignitate, susurrones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia. Adeò in tot mala, & ignorantias diducta est vnius rei scientia contempta: scilicet, tantæ ignorationis rea fuit notitia ignorantiæ similis: meruit fieri, quod est visa; scilicet, meruit esse, cuius tantumdem fuit.

Curam habere antiquissimam inuestigandæ veritatis.

Cap. 37.

Quid est, quòd nihil ægriùs feramus, quàm mendaces dici; nihil libentiùs, quàm esse? Pudet audire, quòd decipiamus; placet decipere; &, quod miraberis, placet decipi. In neminem maiori

maiori surgimus stomacho, quàm in seductorem nostrum: sed seduci, molliter, imò beatè ferimus, atque, ad incrementum iniuriæ, non ab alio, sed à nobis. Sæpè manum obtendimus veritati fulgurienti: tenebris gaudemus, vt vlulæ, & noctuæ; nisi quòd nos sine venia, sponte sequimur, illæ natura impelluntur. Ignominiosum; & pusilli animi est, tacere veritatem ob mortis minas: ánne & propter mortem, aut vacui honoris expectationem, velle decipi, & sibi imponere honorificum erit? Ægyptij rationem vitæ quotannis exigentes ab exteris, damnabant morte mentitos; rati indignos vita, qui de vita sua falsum dicerent. Nósne innocentiores erimus, qui vitam ipsam mentimur, &, ne benè viuamus, decipimur? Diligenda veritas est, cui debemus viuere, & esse: omnia ei debent, quòd sunt; capient ab ipsa, vt benè sint. Sublimiter Zorobabel ait: Πᾶσα ἡ γῆ τὴν ἀλήθειαν καλεῖ, καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλογεῖ, καὶ πάντα τὰ ἔργα σείεται, καὶ τρέμει. Addit Athanasius: Πᾶσα ἡ γῆ τὸν δημιουργὸν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ὑμνεῖ, καὶ εὐλογεῖ, καὶ τρέμει. Grati veritati simus. Si non amamus, ne oderimus: si oderimus, tremamus: non sumus securiores cælo.

***

Omnis terra veritatē clamat, & calū ei benedicit, & omnia opera quassantur, & tremunt.

Omnis terra opificem, & veritatē depradicat, & benedicit, & tremit.

PÆDEVSIS V.

Sensus veritatis attingendus est.

Cap.38. AD alterum iam mentis peccatum opem laturi veniamus: peccat enim, aut iudiciis falsis, aut languidis, tametsi veris; sed adeò hebetibus, & squallentibus, vt cùm fortissima, lucidissimáque rerum sit veritas, non dimicet, nec micet. Diximus iam de perfida impositione iudicij falsi; nunc de languore, & segnitie veri reliquum est differere. Itaque remissus iste torpor, si non nocentior, non vtilior erit. Brachium exangue & mortuum, hærens vegeto humero, licèt non doleat, non iuuat: ita sunt quædam iudicia vera; adeò tamen friuola, vt cor nequaquam foueant; adeò lassa & flaccida, vt illud non concutiant. Istæ sunt cogitationes, quas egregiè Alchuuinus paralyticas dixit; sine motu sunt; nequeunt porrigere voluntati manum; nequeunt gubernare lacertum. Eadem sententia à duobus æquè audita, æquè probata, vnius fodicat & mordet cor; alterius nec lambit. Quin in te ipso eadem nunc veritas mordet, mox nec adlatrat: quia cum languore, & incommodo gressu, aut minimè opportuno subit mentem. Pondus illius plerumque est, quo pacto cadat, vt quadret: nam aliquibus non insidet, nec ipso sentitur assensu. Eleganter dictum est, hos audiendo non audire. Sæpè contingit, audire hominem loquen

loquentem ; & non audies , quid loquatur : si à longè vocem mittat , aut summissam , audies clamorem, audies susurrum ; non audies sermonem. Perinde est audire , ac non audire. Ita est. Sunt quidam assensus mentis efficaces,clari,penetrantes cor:alij summissi , quos articulatio veritatis non ferit , nec penetrat suus aculeus. Audiunt veritatem , non quid loquatur veritas. Quot sunt , qui verissimum habuerunt , qui sæpiùs audierunt , quod magnus Antonius , quod Simeon Stylita , quod Franciscus,subita sapientia : sed retinuerunt suas opes , & , quod peius est,opera,vitia ? Eadem fuerunt verba, & ab eodem Authore : alios tamen subeunt, vt integra; aliis excipiuntur ignauiter.Quoties fortunę cum instrumento suo respectus , & memoria ceruicem Sesostris surrectam non flexit ? Curru ferebatur aureo , pellucentibus lapillis , & pretiosis cælato vnionibus : quadrigam fecerat ex Regibus deuictis , quos iugo imposito subiunxit trahendo carpento : adeò bruta superbia est,vt bruta putet homines. Anne nunquam labentis sortis exemplum ille vidit ? Nunquámne rotantis felicitatis nomen eius excepit auris ? Sæpè , credo. Anne falsum putauit?Non opinor repugnasse. Cur non motus,donec vnum è iugalibus Regibus aduertit , qui in currus rotam frequentem iactabat aciem , curiosè retrospiciens volubilitates eius ; & rogatus à Sesostre causam assidui respectus ,'admirari dixit rotam instabili latam modo ; aliàs aliter volutam , nunc sublimia de-

mittentem, nunc demiſſa ſublimantem. Intimè tunc veritas hæſit: inſtabilitatem ſortis, quam Barbarus ſæpiùs audiuit, tunc timuit; atque ſuæ conditionis, perfidæque felicitatis fidem capiens, diſſoluit deinceps maieſtatem ſuperbam ſoluta è iugo maieſtate captiua. Quid eſt, quòd omnes calumnientur fortunam; omnes rerum humanarum ſplendorem dicant inanem vmbram, omnia vana, omnia nihil eſſe; & hoc ipſum, quod affirmant, non teneant, nec in viſcere ſuo inſpiciant veritatem? Non intelligunt, quid ſit, nihil res eſſe: magni enim eas faciunt, & ſui ſenſus contradictione pro illis excruciantur. Si tenerent, quod dicunt, nec greſſum ob illas impenderent. Illud, quod nihil eſt, nequit arreptum ad ſe trahere cor. Summæ eſſentiæ, & eius, qui omnia eſt, robur eſt iſtud. Fatentur nihil virtuti præferendum: non ita putant: nihil minoris re ipſa habent. Ideò plerique pulcherrimis mentem exornati ſenſis, egregiis veritatibus, turpi languore ſidunt inertes, ignaui; vt cùm alios impellant ad honeſta, ipſi ſegnes conſiſtant, & hoc ipſo recedant, indocti eorum, quæ docent. Per ſomnia loquentem alij potiùs intelligent, quàm ipſe. Cithara ſonat aliis, mulcétque; ipſa nec audit, nec gaudet. In cortice dumtaxat ſuo tractant veritatem; credunt ibi eſſe: ſed ſuo non taxant pretio, nec dignam opere cenſent. Qui thecam, qua aſſeruari gemmæ ſolent, conſpiceret exteriùs, gemmas crederet ibi latere; pretio tamen iuſto non poſſet æſtimare: ita quibuſdam

buſdam placitis exterior veritatis vultus renidet; non tamen ſatis æſtimatur, non perſpicitur medulla ſua.

Bifariam itaque, attentione, ſcilicet, & fide, *Cap.39.* fouendi ſunt hi languidi, & velut muſſitantes ſenſus, ne tantùm dicantur, ſed audiantur; nec tantùm audiantur, ſed intelligantur; intellectúſque committat manui, & iuuemus gratiam, cuius neceſſitatem commendabo ſemper: at, licèt nihil ſine illa poſſimus, iuuanda eſt, quamuis & hoc ſubſidium etiam ſit ab illa, & poſt illam. Igitur, quemadmodum vt percipias, aut procul, aut tacitè loquentem, attentionem auges: ſic, vt has ipſas veritates, quas tibi loqueris, teneas; attende voci, & ſenſo tuo. Dicis, compendium cupiditatum eſſe laxamentum cordis, ſpatium felicitatis: ſed ad iſtam vocem non aduertis animum, non attendis, quid dixeris. Cur quæſiturus fortunam, vota auges, opes cupis, honores ambis? O inepte, his ipſis, quibus quæris felicitatem, perdis. Te non tenuiſti. Iſtúdne non eſt cupere, quærere diuitias; vigilare vulgo, & famæ? Attende, iſtæ cupiditates ſunt, quas compeſcendas dicis. Collige te in te: diſpice, quòd cupiditates dixiſti, & quid ſit cupiditas.

Cæterùm, & aliorum interpretationi ſtato, *Cap.40.* ſi obtutu in præcordia veri non ſubeunti parum cernis vim omnem veritatis: crede: fidem opera ſequantur. Quemadmodum multa facimus alieno ducti teſtimonio: ita quædam ſenſa vereamur ob alienam fidem & exemplum. Fundum

illum veri, quem non perspicimus, suspiciamus, & bona fide bonorum operemur. Ita Philosophi, ita Sancti fecerunt: ego vel inuitus sequar, etiam gemens imitabor. Hæc, inquam, veritas adegit ad magna, compulit ad ardua, ad honesta. Anne frustra? Minimè. Igitur, si me non vrget, exemplum ipsorum me vrgebit. Credam, si non meis dictis, alienis factis. Sequar. Exemplum alienum sit pro sententia propria. Surdum manu, & scripto alloquimur. Si rationem meam non satis audio, respiciam aliena facta. Credam non leuem, quæ non leues concussit viros. Istúdne verissimum? Diuitiæ, & omnia bona tempori famulantia nocent amanti: nec ipsis satis pensatur boni sui contemptus. Non te cædit ista veritas? Crede: fortior es, quàm putes: fac, quod vides facere videntes illam: aut, si non imiteris, æmulare. Ecce Cratetem impulit ad rerum suarum naufragium: dein corolla redimitus acclamauit libertatem sui animi, cùm iam se negaret mancipium auri, mali sanè heri, icterici & pallentis. En Serapionem nudauit. En Filius Dei non habuit, vbi caput reclinaret. Quid fidem meretur, nisi ista probata sententia? Superfluunt probationi testes: dedi tres; darem tercentos. Non tantùm exempla æmulationi, erigendísque animis seruiunt: imagine enim virtutis irritamur; & quadam tacita superbia, & fortasse, si aliqua est, salutari, virtutem, quam videmus, aut inuidemus, aut præsumimus. Sed rationi Philosophiæ opem ferant. Credimus, nō sine magna ratione, magna

&

& ardua cœpta & victa. Fidem quoque tuam ſequere in his, quæ aliquando feciſti rationis feruore: poſteà, cùm languet apprehenſio, memento præteriti impetus, qui te vicit: nunc conatu voluntatis compenſa lentorem iudicij. Dicas: Iſtud aliquando feci, aliquando ſenſi. Ita eſt. Cur non modò faciam idem? In fide antiqui decreti operabor, vt bonus ſim, nec rationem expectabo.

Alia præcepta contra opinionem.

PRÆCEPTVM I.

Præmeditari mala.

AD cognitionis quoque ſpectat vſum aliud malorum pharmacum in ipſa valetudine ſumendum. Gratiora ſunt medicamenta, quæ præuertunt morbum, quàm quæ leniunt. Nemo in conflictu ipſo expectat armari: veniat iam miles in aciem cum lorica. Ante ictus fortunæ præmuniendi ſumus. Nec inducias otio Dux corrumpit: ita fortunæ induciis aduersùs ipſam vtamur. In ipſa ſecuritate periclitemur, quantùm in pericula poſſimus. *Cap.41.*

Quamobrem omneis, cùm ſecundæ res ſunt maximè,

Meditari

Meditari secum oportet, quo pacto aduersam ærumnam ferant,
Pericla, damna, exilia: peregè rediens semper cogitet,
Aut filij peccatum, aut vxoris mortem, aut morbum filiæ:
Communia esse hæc: fieri posse: vt ne quid animo sit nouum:
Quidquid præter spem eueniat, omne id deputare esse in lucro.

Prudentia nos aduersùs fortunam præstruit. Ægrè, dum percellit, sapimus. Quod priùs fugit subitam fortunam, consilium est. Turbat repentinum vulnus; occupat improuisus dolor; resistit sensus non priùs mollitus præuisione. Itaque ad vtramque fortunæ manum adornemur, & cuique operi præmittamus exploratores cogitatus, quales exitus eueniant; quales euentus obueniant; quales interueniant casus. Eosdem tibi potiùs expecta, quàm timeas. Regularis est fortunæ instabilitas: neminem excipit ingenio suo. Si inquieta omnia, labantia, molestáque videris; compendio pœnitentiæ ne ordiaris, nisi necessarium opus sit: inæqualis pactio erit certi angoris, ancipitis exitus. Fatuum est, confidentia perfidæ fortunæ numerata molestia emere spem: vicinum huic puta, cùm periculum est certius exitu. Amentis est, sine causa, sponte, aut gratis periclitari. Hoc erat ex his, quorum Cato dicebat pœnituisse, si iter, quod pedibus posset, mari confecisset. Secura via vadendum est,

eſt, & ſecura inuadenda. Nec inutile diſcrimen fortuita alicuius ſoſpitate expiatur. Quòd, ſi opus neceſſarium ſit; & ſatis ad hoc, ſi honeſtum; nulla enim maior magnæ indolis neceſſitas, quàm virtutis; tunc non eſt deſpondendus animus, alacriter inuadendum eſt; neque cæco impetu. Νόει, καὶ πράττε. Iſtud Biantis & cogitandum, & faciendum eſt. Leæna fertur, cùm catulos defendit, oculorum aciem defigere, ne expaueſcat venabula. Generoſior eſt virtutis mos: erigit, tergitque frontem, & patentia diſcrimina ſereno, ſecuróque intuitu luſtrat, occurrit. Extra ius fortunæ eſt: nihil fortuitum videt: omnia expectat. Hæc ſapientis teſſera, præmeditari cuncta. Nihil, iuxta Antiſthenem, nouum, aut ſubitum putat: iuxta Democritum, nullum euentum miratur.

Duo ſunt præuiſi laboris commoda; prouidentiæ, vnum; tolerantiæ, alterum: deuitantur plures, placantur cæteri. Thaletem præuiſio ditauit vbertatis. Non minùs quæſtuoſa præuiſio ſterilitatis fortunæ, præmeditatióque malorum fortunat ſapientem. Neque minùs eſt ad oſtentationem Philoſophiæ, quàm Mileſij prouidentia. Iaculis perſpectis corpus furamur: ſubducit præuiſio animum malis: ſcit illudere, dum eludit. Quid? Fugare labores aut fugere non poſſumus? Cognitio illos mitigat. Quid eſt, quòd ſenio pereant? quòd antiqua mala manſueſiant, tollantur vetuſtate, medicante tempore? Anne vis eſt in die? Eſt in cogitatione, & diuturna fami-

Cap. 42.

milia

miliaritate. Quemadmodum nimia conuersatio minuit reuerentiam: ita malorum familiaritas eorumdem timores extenuat. Vsus pro ratione est. Dies medetur malis; ita & meditatio: atque vtrâque callus obducitur mœrori. Quædam enim consuetudo laborum, cogitatio est: iam tractantur, dum putantur. Dolorem, quem alij diu sustinendo; sapiens diu meditando lenit: alienorum malorum experien tiam habet. Quidquid factum est, non solùm ait, Sciebam: sed, Tuli:

Non vlla laborum,
O virgo, noua mi facies, inopinâve surgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum antè peregi.

Maiora videntur subita: negant enim spatium considerandi, quantula sint. Indulget dolori pœnitentia inertiæ; quasi præcaueri potuissent, si præuisa forent: auget enim ægritudinem culpa. Subitæ mutationes lædunt nostra corpora: ita animos sauciant. Vicissitudines anni subeunt paulatim: non saltu ab hyeme in æstatem itur; intercedit ver; ne repentinus ardor quasset valetudinem. Meditatio præparat mentes ad malorum æstus; quemadmodum vernus tepor artus. Quin is, qui omnia humana prouidit, non putat iniuriam propriam, conditionem communem: tolerabilia credit, quæ videt multos ferre, omnes posse.

Cap.43. Nunc leue erit, quæstiunculam Simplicij soluere, cur præuidenda sint mala. Hoc potiùs videtur, ad longæuitatem doloris, vitam producere

re ægritudinis:diutiùs dolebimus, quàm opus sit; scilicet, antequàm dolenda sint, & cùm sunt. Quod necessarium est pati, non est patiendum, nisi quamdiu necesse sit; nempe, minùs quòd possimus, ne prouidentiâ nostrâ miseri fiamus. Adiice & Epicurum reuocantem mentem à malis: putabat futuros omnes in ægritudine, qui se putent in malis, siue sint expectata, siue inueterata; inutilémque meditationem futuri mali, forsitan non futuri. Si futurum, odiosum satis suo tempore esse; nec opus est sempiternum fieri cogitatione nostra: si non futurum, frustrà sponte dolor suscipitur. Cur sine induciis angendum, nunc mala tolerando, nunc cogitando? Verùm, aliud, opinor, est, cogitare mala; aliud, præcogitare, quæ possim mala cogitare: imò hoc ipso præcogitanda censeo, ne cogitentur; id est, ne opinio nos fallat mala putando. Iniquam rerum æstimationem non excuso: siue in ipsis malis, siue ante ipsa, noxia est. Maximè autem iuuat præmeditatio infortunij, ne tale putemus; id est, ne sit. Prætereà, est suus aliquando vsus præuisi damni, adhuc quando opinione mali fallimur, vt extenuetur, vt leuiter sauciet, vt fortasse effugiatur. At, si nulla melior spes sit, nec tollendi damni, nec extenuandi doloris; tunc neque Cyrenaïcos probo, neque Epicureos damno: nihil enim inutilibus, & infrugiferis animis proficient visa mala, nisi maturare formidine dolorem. In vniuersum autem vlcera fortunæ præsentia, aut præterita, quæ nondum obducta cute sunt, iuuat

eos

Cap. 44.

Opus aliquod aggressurus ipse tibi subiicito, cuiusmodi sit illud opus. Si lauatum abieris, ea tibi proponito, quæ fiunt in balneo; alios perfundi, alios loco pelli, alios conuitia facere, alios furari: sic tutiùs rem aggredieris, si ipse tibi dixeris: Et statim lauabo, & meum institutum naturæ congruens conseruabo. Eodémque modo in vnoquoque negotio: sic enim, si quid impedimento lauationi tuæ fuerit, in promptu erit: Equidẽ non hoc solùm volui, sed & institutum meum naturæ consentaneum tueri volui: neque verò tuebor, si ea, quæ fiunt, ægrè tulero. Singulis in rebus, quæ vel delectant, vel vsui seruiunt, vel diliguntur, memẽto considerare, cuiusmodi

eos non attendere, qui nondum experti sunt gloriam resistendi aperta fronte: at futura aliquando, sed non semper, maximè constantibus, qui præuisione sua exermia damna faciunt: namque, vt fert anilis fabella, præuisus basiliscus perit; ita mala præuisa desinunt esse.

Igitur præmeditanda sunt humana homini, vt noscamus, & cum his pacem transigamus cordis, decretáque officij honesti firmemus, ne deturbent animum assultantes casus. Commeatus ad omnem actionem sit contingentium contemplatio. Cape huius rei exemplum è penu Stoïco: Ὅταν ἅπτεσθαί τινος ἔργου μέλλῃς, ὑπόμνησον σεαυτὸν ὁποῖόν ἐστι τὸ ἔργον. Ἐὰν λουσόμενος ἀπίῃς, πρόβαλλε σεαυτῷ τὰ γινόμενα ἐν βαλανείῳ, τοὺς ἀποῤῥέοντας, τοὺς ἐκκρουομένους, τοὺς λοιδοροῦντας, τοὺς κλέπτοντας· καὶ οὕτως ἀσφαλέστερον ἅψῃ τοῦ ἔργου, ἐὰν ἐπιλέγῃς· Ὅτι εὐθὺς λούσασθαι θέλω, καὶ τὴν ἐμαυτοῦ προαίρεσιν κατὰ φύσιν τηρῆσαι. Καὶ ὡσαύτως ἐφ' ἑκάστου ἔργου· οὕτω γὰρ, ἄν τι πρὸς τὸ λούσασθαι ἐμποδὼν, πρόχειρον ἔσται· Διότι οὐ τοῦτο ἤθελον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμαυτοῦ προαίρεσιν κατὰ φύσιν ἔχουσαν τηρῆσαι· οὐ τηρήσω δὲ, ἐὰν ἀγανακτῶ πρὸς τὰ γινόμενα. Oportet itaque in singulis actionibus adornari ad duo, ad actionem, & ad passionem; ad firmitatem, scilicet, animi, ad patientiã. Sed & rerũ conditionẽ prænoscere iuuat. Salutare quoque aliud cape præceptum: Ἐφ' ἑκάστου τῶν ψυχαγωγούντων, ἢ χρείας παρεχόντων, ἢ στεργομένων, μέμνησο ἐπιλέγειν, ὁποῖόν ἐστιν, ἀπὸ τῶν σμικροτάτων ἀρχόμενος. Ἂν χύτραν στέργῃς, ὅτι χύτραν στέργεις·

στέργεις· κατεαγείσης γὰρ αὐτῆς, οὐ ταραχθήσῃ. Ἂν παιδίον σαυτοῦ καταφιλῇς, ἢ γυναῖκα, ὅτι ἄνθρωπον καταφιλεῖς· ἀποθανόντος γὰρ αὐτοῦ, οὐ ταραχθήσῃ. Anaxagoræ factum probauit dicta Epicteti, & Euripidis auditoris, nuntiata filij morte: Sciebam, inquit, me genuisse mortalem. Nec contraxit frontem, nec madefecit genas. Eadem mortalitatis contemplatio aduersùs liberorum fata armauit Periclem, Bibulum, Quintum Maximum, L. Paulum. Dedit natura vitam filiis, arbitrio suo vtitur: exigit, cùm libet, debitum. Meminêre illi sortis suæ sine admonitione: non enim in doloris nostri culpa est natura; sed stulta spes mortaliũ, immemor mortalitatis. Nostra credulitas nos decipit: inopinantes cædimur. Inscios esse mortalitatis nostræ, magna amentia est, oblitos ignauia, infensos maxima impudentia. Xenophon vlteriùs mentem iecit: non vitæ, non morti genuisse filium putauit; sed virtuti, & gloriæ. Nuntiata gnati morte, deposuit coronam, (inter sacrificandum erat:) renuntiata causa, quòd strenuè in pugna cecidisset, resumpsit: propositum tunc habuit.

sint, exorsus à minutissimis. Si ollam diligis, te ollam diligere: nam ea confracta non conturbaberis. Si filiolum; aut vxorem, hominem à te diligi: nam eo mortuo, non perturbaberis.

Cap. 45.

Sed & sapiens propositum suum semper habet: namque omne aduersum præmeditatum & præsumptum videns, nihil videt contingens, non præter votum, appetitum, opinionem, nec consilium suum. Cuncta cum exceptione facit, cupitque; imò cum quadam reuerentia fortunæ, (cuius tamen maximè cõtemptor est,) nisi aliud velit: nihil cum fiducia eius vouet, sed cum con-

ditione & consensu. Ita inter humanos casus extra humanos errores est, imò & miserias. Eueniunt illi omnia, vt cogitauit; & cogitauit, vt eueniunt. Vult fieri cuncta, ita vt fiunt; & fiunt, vt vult. Cum incerto euentu & fraude sui voti, semper compos eius est: istud enim maximè sibi proponit, proposita sua posse falli; esse aliquid, quod illis repugnet: hac arte præuenit omnem pugnam sortis. Hinc fit, vt leuissimè saucietur destitutione sui voti: nam leuissimè vouit. Non spondet sibi fortunam, non sibi successum promisit, timidè desiderat, aut verecundè, & imbelli cupiditate. Quare irrita parum dolet. Ideò nunquam fallitur consilio suo, nunquam destituitur cupiditate: scit fortunæ licentiam: cum fortunæ venia cupit.

PRÆCEPTVM II.

Expectare mala.

Cap.46. ATqui præter ea mala, quæ actionum, rerúmque appendices sunt, aut in vicinia latent, (quædam enim, quia necessaria sunt, nunquam sunt timenda; alia, quia incerta sunt, semper expectanda, alioqui perpetuò miseri, aut aliquando nimiùm miseri erimus; necessaria semper sauciabunt nos, inexpectata grauissimè;) oportet lustrare vigilanti obtutu omnia decumana fortunæ tela. Non confisi, non magni, sed insani animi est, plura sibi bona polliceri, quàm

mala:

mala:horum numerus vincit.Obuia vbique ſunt. Cur non occurſum plurium & vagantium potiùs præſumes? Quin inſperata expecta,quæque adhuc extra vſum ſunt fortunæ. Quid,ſi fallaris? Non,credo,iraſceris, nec graue poſteà duces expungere grauiſſima ex tuo tolerandorum albo. Quid perdis, ſi non veniat iactura, quam putabas?Lucraberis potiùs lætitiam fruſtrati timoris. Iſtud conſtantiæ penſum eſt, ad omnia ſtare: omnia ſibi putat reſtare. Pernicem fortunam,ſi non ignauiæ, moræ arguet. Ita præuenit omnia terribilia expectatione ſua,vt cuique dicat: Serò accedis?diu manſi in ſpe;nunquam in timore.

Subita illa vulnera Iob ſera fuerunt: diu ipſe expectauerat. Credo ſolùm prouidentia ſua minorem patientiam. Vtrum plus miraberis? Obſtinatámne illius conſtantiam, & inflexibilem frontem,quum ſpoliatus opibus,armẽtis, ſeruis, prole, non molliter exuta,ſed lacerata felicitate nudus manſit, vt ſanie innataret? an, cùm rebus omnibus affluens, adulante ſibi per omnia fortuna, perſuaſum fuiſſe euentura mala, quæ euenire nemo ſanus putaret, præuidiſſéque non viſa illatenus vulnera acerbiſſima,& præter morem fortis? Nullus caſus illi repentinus venit ſecuro regiis gaudiis,diuitiis;opulento poſſeſſionibus,armentis; venerabili filiis; occupato procuratione regni,ſubſtantiæ, familiæ,prolíſque. Vacabat ad cogitatus, fortaſſe quiſpiam diceret, otioſos,quippe extra potentiam,aut morem fortunæ, & inuidiæ vota.Ait ipſe: Timor, quem timebam,

Cap. 47.

mebam, euenit mihi; & quod verebar, accidit. Equidem & timuiſſe æquè miror, atque tuliſſe. Quænam maior gloria fuit, tot mala tolerata fuiſſe? An non improuiſa? Non minùs ad exemplum egregium tolerandæ felicitatis, quàm aduerſitatis poſitus eſt Iob vtriuſque fortunæ doctor. Æquè prudenter & timidè bonam tulit, quàm patienter & animosè malam. Nouit cauere in illa, audere in iſta. Imò obinde non metuit iſtam, quia timuit illam. In ipſis vlnis felicitatis ferebatur blanditæ ſibi, vt nutrix cum infante ſolet. At ipſe, cùm nulla mutandæ ſortis ſuſpicio erat, expectabat omnia aduerſa, ad illam ſe adornans. Quid erit, ſibi dicebat, ſi rerum tuarum dimidium auferet caſus? quid, ſi armentorum partem? quid, ſi omnia? quid, ſi & bubulcos & opiliones pariter? quid, ſi ignis cælitùs demiſſus omnes greges cum paſtoribus abſorbuerit? quid, ſi his accedat iactura camelorum, & cuſtodientium ſeruorum? quid, ſi malorum cumulus, liberorum charorum morte ſurgat, & fato iniquiſſimo? quid, ſi hoc acerbum poculum inuidentis fortunæ, non per hauſtus aliquos, ſed vno ſpiritu es compellendus exorbere? quid, ſi omnem iſtam ſeriem calamitatum, non in anno, non in menſe, non in hebdomade, non in die; ſed in hora vna, impetu concordi, irruat? ſi minori ſpatio, quàm cogites? Quid, ſi poſt iſtas ſæuitias vnum tui perfugium ſit, non noſocomium, cùm Rex ſis; ſed ſepulcrum, adhuc te ſuperſtite? nec iſtud humanum, ſed caninum, fœtidum ſterquilinium?

linium? Vbi omnis familia tua, tuis ipsis visceribus hospitata, sint vermes, vt qui mortua corpora absumunt, te cum spiritu exedant: vt non fortuna modò, sed natura iniqua tibi sit, & extra morem suum te spirantem corrumpat; tam acerba, vt solùm tibi mortem neget, vt omnia adeò tibi defecerint, & ipsum deficere? Quid, si vltra naturæ matris iniurias, etiam experiaris humanitatis, fidei, amicorum, vxorísque amantissimæ? Num propterea turbabitur mens tua, deturbabitur animus? At ille

Viua rupe manentior,
Ferri decocti robore durior,
Spes cui altè fixa petra fuit.

vt Gerson canit, Non, inquiebat: pluris enim animum meum habeo, quàm pecora; pluris tranquillitatem meam, quàm turbam famulorum; pluris rationem, quàm armenta; pluris virum esse, quàm diuitem, quàm Regem; pluris sanitatem animi, quàm corporis; pluris puritatem affectuum, quàm intolerantiam fœtidorum artuum. Colligat suas copias fortuna: noua torquendi inuenta adornet: experiatur summum, quod possit: pluant infortunia: omnia expecto. Hoc secum computabat, hoc decernebat pugil ille Dei. Nec situ sordebat in pace: victor vbique, & intra pectus suum fortunam tunc blandientem iugulabat: & velut strenui duces semper se exercent & belli quadam imagine gaudent, erudiuntúrque, aut venationibus, aut velitationibus; sic Iob se instituebat malis; sic se

exercebat, & in ipſa fortuna venabatur infortunia. Peritus itaque & fortis nouit vno, eodémque animo ferre duas fortunas, & inæqualibus rebus æquali ſpiritu adæquari. Sciet & quiſquis dicere poſſit:

Futuras mecum commentabar miſerias,
Aut mortem acerbam, aut exilij mœſtam fugam,
Aut ſemper aliquam molem meditabar mali;
Vt ſi qua inuecta diritas caſu foret,
Ne me imparatum cura laceret repens.

Cap. 48. An in ſtadio pugil aliud potuit expectare, quàm ictus, plagas, vulnera? Sed ante ſeriam pugnam velitatio. Nemo rudis inuadebat æmulum: in vacuum priùs aliquot ictus perdebat, iactabat irritum lacertum, cædebat aërem. Ita ante decretoria arma tractemus luſoria mala. In ſtadio ſumus: æmula fortuna eſt: non niſi vulnera expectanda; ſed præuiſione erudiendi ſumus. Vacua aliqua infortunia toleremus, præparato ad omnia animo. Aſſuetudo & feras mitigat; deformis aſpectus conſuetos non terret: ita mala cognita nec ferocient, nec formidabimus. Conſtantia ſunt, terrentiáque opinione. Hanc meritò Lamiam vocauit Socrates. Quemadmodum milites Perſei Regis, cùm eclipſim ignorarent, perterriti inopina caligine cæli, animos & victoriam amiſerunt; Romani conſcij ſeruarunt Martios ſpiritus, cæleſtem viciſſitudinem admoniti à perito Duce: ita ſunt pleraque aduerſa, quæ ſola conſcientia ſui nec terrent, nec timentur,

mentur, & innoxia ſunt. Eadem improuiſio defecturæ lucis clariſſimi Niciæ obſcurauit gloriam, turpi ſuorum terrore, & fuga. Non minùs iuuabit præſagos eſſe defecturæ fortunæ, quàm Solis.

PRÆCEPTVM III.

Timenda non confingere.

Cap.49.

VErùm hæc, quam commendauimus malorum præuiſio, perſpicaciæ ſit, non hallucinationis. Aliud eſt videre, aliud videri. Verbera, minæque fortunæ præmeditanda ſunt; qua innocente, inutiliter formidandum non eſt. Pharmacum, quod ægrotantem recreat, ſanum fortaſſe corrumpet. Quare hæc moleſtiarum contemplatio, vbi imminere poteſt diſcrimen, ſalutaris eſt: vbi pacata & facilia omnia, præter phantaſiam; noxius hic reſpectus erit. Formidabimus, quod ipſi fingimus: cùm ardua, quæ timemus, non ſunt, nec erunt; ſed facimus: cùm nihil ægrum eſt, niſi quod ægra imaginatio fabrefecit. Tunc minimè meditanda ſunt iſthæc phantaſmata: reuocetur ab his mens: nullo medicamento eſt opus: inania ſunt: cùm accedant per ſe, euanent. Artemonem infelicem fecit ſtulta inanium periculorum formido. Plùs lacerauit illum ſuperuacua cura, quàm ipſa diſcrimina vexarent. Caſſan-

drum exanimauit timor ſtatuæ. Imaginatio eſt, quæ torquet; nec aliud, niſi ipſius damnum. Iſta ſolùm eget pharmaco;& ſatis remedij erit, ſi nõ ſit: ſi ipſam cõpeſcamus, potiſſimùm cùm timenda apprehenſio altas egit radices, quæ ratione nõ facile euelluntur. Sæpè obſtinata quædam opinio reluctatur rationi, contra cuius fidem credit, formidátque aliquid arduum, ſiue acerbum, ſiue ignominioſum. Tunc ſatius eſt relinqui: ſua pertinacia reficitur, quò plus refellitur. Vt contentioſos mitigemus, cõtradicendi non ſunt, ſed relinquendi, donec pacati ipſi ſe agnoſcant, reſipiantque. Tunc oportet non tam refutare illam, quàm ſtrangulare auocatione mentis ad alia, ne ipſa imaginatio loquatur, non ratione, ſed impetu opprimenda. Amentem, & furioſum, qui monita non audit ligamus, ne cui noceat: ita coërcenda eſt phantaſia ſtulta, donec paulatim ſine vſu ſui flectat ſe, & vires ponat; vt, quæ ratione non paret, pereat tempore. Hac arte panici metus medicandi ſunt, qui obſtant, ne cum dote & elegantia ſua peragamus honeſta. Premunt formidines illæ ſpontaneæ puſillos animos; cor mente turbata deturbant: vt erigatur, ſuóque rectum ſtatu ſiſtat; flecti ad temeritatem iuuat. Intrepidos inconſiderantia facit: ita timidi, vt iſtuc vergant, ne attendant inania. Nec tamen rationem auxiliarem penitùs excludo: aſciſcenda quandoque eſt, ſedato, ſcilicet, tumultu, &, vt ſic dixerim, ira illa inanis timoris pacata. Non monetur opportunè iracundus,

dum

dum furit: ita istæ formidines, cùm deferuent, corrigi iudicio possunt.

PÆDEVSIS VI.

Vsus memoriæ.

Restat nunc adiicere vsum meditandorum *Cap.50.* malorum, quæ præterita sunt. Istorum partim recordari, partim obliuisci oportet. Illa, quæ, licèt antiqua sint, recentem, crudúmque sensum habent, nec senio diritas ipsorum se flexit, nec maceratus est tempore primus vigor, obliuione fallere necesse est, ne sempiternus sit dolor. Interdum prurigine quadam dolendi infortunia mente repetimus; & velut scabie incitati refricamus damna nostra, vt nos diu exedant. Potiùs tunc iuuat, si ratio non iuuat, substituere memoriæ iucunda pro acerbis, & eorum reminisci, quæ benè acta, & nobiscum, & à nobis, quorum euentus delectat, quorum commemoratio recreat. Seruus ille Asdrubalis homicida in cruciatibus lætitiam, risúmque retinuit recordatione vindicati heri. Sed ista pro infirmioribus dixerim. Licet quoque spatiari mentem per latissimos campos spei, & libamenta felicitatis futuræ prægustare. Non est ista voluptatis ars, quam docuit Epicurus, damnanda: sano licet vsurpari animo. Præcipiebat hic ingeniosus voluptatis faber, vt continuam illam

faceret inter tot interpellantes irruptiones fortunæ, malorum obliuiſci; placidorum verò, iucundorúmque cogitatione iugi fouere lætitiam, iam præteritorum, iam futurorum. Ita eſt. Voluptas licita commemorata fidelior, & diuturnior eſt, quam illicita præſens. Extra anguſtias eximenda ſunt gaudia, nec ſolùm breuitate ſuæ durationis fruendum. Non quandiu ſunt dumtaxat; quandiu cogitantur, frui quoque potes.

Cap.51. Malorum verò, quæ vim ſuam mitigarunt, vtilis memoria eſt. Diſcimus ex præteritis damnis iam vtilibus, ſi nolimus perdere. Hinc prudentis character, meminiſſe præteritorum, agere præſentia, cauere futura. Quemadmodum de præſentibus Æſchylus ait:

Ἃ δεῖ, παρὼν φρόντιζε, μὴ παρὼν ἀπῇς.

Quæ opus ſunt, præſens diſpice, ne præſens abſis.

Ita, inquam, diſpice præterita, ne ſenex ſis, tanquam non natus. Hinc prouide futuris, ne ſuperſtes moriaris. Mortalem te putes, non mortuum. Diſcendo pati, dediſcimus miſeriam. Putemus, præſentia aliquando fuiſſe, quæ modò non dolemus: putemus, quæ modò dolemus, præterita aliquando fore. Par vtriſque vis eſt. Tempus nouit exermia reddere: ſciat nunc ratio. Ne timeamus nunc pauca, qui plurium iam obliti ſumus. Cur non amittimus reuerentiam malorum, quorum iam amiſimus memoriam? Non ſunt terribiliora præſentia, quàm præterita fuerunt; & tamen imbellia experimur, vt nullo impellente exciderint. Dies illa placauit.

PÆDEV

PÆDEVSIS VII.

Inutilitas, & curiositas mentis prohibenda.

AD clausulam gubernandæ cognitionis *Cap.52.* aliud admonebo erratum. Non tantùm intellectus peccat fallacia opinionum, & languore veritatum; sed & inutilitate. Cur per inania distrahimus mentem Philosophiæ, virtuti, Cælo, Deóque natam? Cur curiosi scire volumus, quæ ignauos nos detinebunt, aut facient? Res frugi sapientia est. Scire, quod non prodest, proximum est ignorantiæ: velle istud scire, iam est cum stultitiæ infamia. Iam nocet scire, quod non prodest: impedit, quod prodest. Incommodum est commodi obstaculum; & noxia, contemptus salutis. Satis falsa eius scientia est, qui solùm vult fallere diem. Ne quæras in scientia oblectamentum animi, sed remedium: nam, nec, cùm languet corpus, quæres priùs voluptates, quàm valetudinem. Ad vitam, vt ad viam, parare oportet, non pretiosius viaticum; sed, quod magis necessarium, vt Criton monuit. Discamus non opinioni, sed vitæ. Ille sapit, qui nouit redimere tempus, & solidare fluentem rem opere. Scientia ad honesta est, & ipsa in honestorum censu: scilicet, est, vt virtuosè operemur, & ipsa virtuosum opus. At, si superuacanea sit, iam illam è sua familia pellit virtus, res maximi compendij, frugi, necessitatis.

Summum

Summum inter animi ornamenta eſt ſapientia: ſed facilis inuentu, ſi ſapere volumus re, non ſpecie. Niſi quæreremus ſuperuacua, parabile eſt inuenire neceſſaria. Compendioſum eſt, quidquid vtile; parum, quidquid neceſſarium. Non melior, nec beatior eſt voluntas, quæ plura cupierit; nec mens ſanior, quæ plurima nouerit: non eſt in ſuperuacuum laxanda, ſed accommodanda operi. Etiam mentis intemperantia nocet. Veriſſimè Æſchylus:

Qui vtilia nouit, non qui multa, ſapiens eſt.

Ὁ χρήσιμ' εἰδώς, οὐχ ὁ πολλ' εἰδὼς σοφός.

Diſcamus viuere, non loqui. Opera in promptu ſint, non verba. Otij alimenta contemnamus. Quæramus fomenta virtutis, eóque quotidiana meditatione peruenire, ſicut Democritus monebat, vt ſua ſponte occurrant ſalutaria; & vbique, & ſtatim deſiderata præſtò ſint, & ſine vlla mora veniat illa turpis, honeſtíque diſtinctio. Sciamus, nec malum eſſe vllum, niſi turpe; nec bonum, niſi honeſtum.

Cap. 53.

Noſſe ſtellarum vires gaudes? inepties, poſtquàm ſciueris, ſi ignores infirmitatem tuam. Hac incipe. Lætamur ſcire noua: quid magis nouum, quàm quòd bonus ſis? Hoc diſce. Placita pugnantia delectat concordare: cur non & tua vota diſcordia, conſilia repugnantia? Errores alienos lubet refutare, cur noſtros probamus? Volumus alios docere, non nos emendare? Iuuat ſcire facta ab aliis, & à nobis facienda ignorare. Noſſe omnia volumus, niſi nos. Stultus putaberis, ſi conflagrante domo tua, accitus ad extinguendum incen

incendium, cæteris occurrentibus ad remedium flammæ, tu priùs ex otio morareris, vt papilionis alas notares, quibus distinguerentur coloribus, aut pedes vermiculi iuli numerares. O inepte, exurunt cor tuum cupiditates, cur alia attendis? Vicini tui tecta non patereris ardere, & pateris præcordia tua? Illi, in cuius domum ignis sæuiebat, nihil aliud priùs, quàm incẽdium nuntiares; non priùs narrares fabellas vulpeculæ, non quot catulos peperisset canis; cur tibi tantumdem nugarum nuntias, & taces illos ignes posthumos, qui manent te, & quò properas? Taces mortis edictum in tuum caput; taces insidias fortunæ; taces conditionem tuam; taces hominem esse: ista tibi nuntia; horum te certiorem facias. Alia non vacat scire; & si vacet, disce priùs necessaria. Disce non quærere tibi mœrores: disce, ne te illi inueniant. In multis formido inuentum nostrum, in nonnullis inertia, in omnibus auxilium est. Disce fortunam ferre sine odio alieno, & infortunium perferre sine ira tua. Disce bonum esse, & amari à bonis. Itaque hic vsus mentis sapientia est; sapientiæ vsus, virtus; virtutis vsus, opus.

***

PÆDEV

PÆDEVSIS VIII.

Cognitio diuinorum maximè perficit intellectum.

Cap. 54.

Principium, & causa, & amussis humana felicitatis est diuinorum, honoratissimorúmque cognitio.

DEnique, in compendium cæteras instruendæ mentis præceptiunculas redacturus, vno præcepto; aduoco illud Theagetis: Ἀρχα γὰρ, καὶ αἰτία, καὶ κανὼν ἐντι τὰς ἀνθρωπίνας εὐδαιμοσύνας ἁ τῶν θείων, καὶ τιμιωτάτων ἐπίγνωσις. Dei cognitio, & honorabilissimarum veritatum perspicacia cæteras mentis conceptiones erudiet, disperget nebulas. Regula cognitionum, amussis veritatum est contemplatio primæ. Hæc cæteras gubernabit, vt prior machinæ rota cæteras voluit. Cardinalis illa cognitio versat alias. Diocles, sapiens Philosophus, sapientior Christi auspiciis, egregiè inquit: Mens, quæ recessit à Dei contemplatione, fit, vel Dæmon, vel bestia. Nimirum animi partes distribuit, rationalem consortio diuinæ cognitionis honorauit, qua non fulciente statum hominis, rationem, erepit cupiditas, insurgit ira, pessimarum opinionum asseclæ: in bruta libido, in furias furor nos transfundit. Maximè autem notitia Dei salutem animi gubernat. Quemadmodum autem, vt videas, oculi curandi sunt, quibus vides: ita, vt rebus iusta pretia imponas, vt ex ratione iudices, vt sapias, vt benè viuas, animus curandus est, per quem viuis & iudicas. Oculus, qui lumen nequit

nequit intueri, infirmus eſt, cætera non videbit: ita Deus cognitus recta iudicia rerum auſpicatur. Citiùs tamen ſanitatem corporis, quàm animi quærimus. Multùm inter vtramque intereſt. Valetudinem corporis ij æſtimant, qui carent; ſanitatem animi, qui habent.

Diſiiciet falſas rerum opiniones quiſquis ſe cogitet exemplari Deo factum, & Deum ſine diuitiis felicem, ſine voluptatibus beatum, ſine faſtu honorabilem, ſe ſolo contentum, ſufficientem, lætum. Anne putabit bona, quibus Deus caret, & lætus eſt? quibus mali abundant, & miſeri ſunt? quibus feræ, & non felices? Anne, qui videt ſummum bonum, propoſitam animi ſui normam, illud audebit quærere per mala, fraudes, ſcelera, &, ſi vis adiicere, opes? Malè quæritur per miſerias beatitudo, cuius error tot mébra habet, quot vota. Tantum bonum eſt, vt à malis etiam appetatur: imò, quod miraberis, ideò ſunt mali, vt ſint beati; tantò tamen diſcedunt à beatitudine, quantò accedere, aut volunt, aut putant. Cauſa eſt ignorare viam, aut pro ipſa habere. At neque in ipſa, neque in via poteſt errare, qui Deum, beatitudinem ſuam noſcit; viam, virtutem; & hanc quoque quamdam eſſe felicitatem viaticam. Homo alius alio (vt Barlaamus Gyracenſis philoſophatur) meliùs viuit: ergo terminus eſt naturæ humanæ finitæ, in quo benè viuat: hic beatitudo aliqua eſt. Benè viuere, eſt beatum eſſe: benè autem viuere, bonis ſuis definiet: bona autem ſua ſummo bo-

Cap. 55.

no.

no. Sequi Deum, parere, colere, amare, omnia ex officio agere, virtute regi hæc bona sua putabit, quæ ducunt ad summum, quibus se Deum similem & vicinum facit, quæ gubernat ratio. Cætera contemnet, nec bona per se æstimabit, nec adiuncta. Diuersa non augent beatitudinem: nam nec linea augetur punctis, nec superficies lineis. Videt Deum consistens quid, æternum, idem semper: ad eius exemplum colligit bona sua, eligit stantia, perpetua; non illa, quæ perire possunt, quæ labi, quæ rapi: in istis felicitas non est: præstarent manentia; nihil felicitati præstat. Non est beatitudo, quæ insipientia est, aut anxietudo. Qui ignorat, bona esse caduca, beatus cum ignorantia non erit; qui scit, cum timore miser erit. Dices, non timendum, non dolendum, si amiserit: sed negligendum & vile est, non beatitudo, quod contemni debet.

Cap. 56. Quid moror? Qui noscit Deum, sapiet: qui sapit, ridebit mortalium nugas; ridebit ineptias, quas opinio intrusit. Non vides opinionem corrupisse omnia iudicia? Pro ornatu iam onera sunt, & ostentationem felicitatis faciunt imitationem miseriæ. Catenis se onerant ingenui; & quòd aureæ sint, infamiam seruitutis non erubescunt: cùm magis captiuus sit, qui auro, quàm qui ferro vinciatur. Sua vota ipsi accusant auari, dum ipsis, velut sontes, vinciuntur, aut amentes. Lepidè Nicolaüs, videns quemdam varij generis catenulas collo sibi circumdantem, Cæteri (inquit) stulti vnica catena se vinciri patiun

patiuntur; huius autem insania vna catena non est contenta. Aliquos non tantùm ligat aurum, sed figit: per vulnera inseritur auribus, aut naribus perforatis. Quis tyrannus, vel Phalaris aliquis per malefactorum artus immersit vincula? Auaritia non ligat solùm, conserit intra humanum corpus: tormentum suum penetrare cupit. Quid addam? Gloriam humanam faciunt, quæ contempsit pecus. Nobiliores putantur ob filum lanæ subtilius: nemo, qui se nobilem putaret, reiectum ab alio amictum indueret, ne dicam, ostentaret; & tamen abiectam ouium vestem, aut vermiculi vomitum iactamus ad gloriam. Potes sereno, puro, legitimo nitore syderum, Solísque perfrui gratis; & magno emis splendorem dubium gemmulæ. Honos opinione quoque addictus diuitiis est: plures hoc dumtaxat titulo, quòd locupletes sint, coluntur, & tantumnon diuinas cæremonias admittunt: ab his etiam, qui viles & abiectos auaros putant, nec vllum nummulum ad se venturum ex tanta aggestione: nisi velis illud esse meritum auari, prohibuisse aliis aurum, ne alij mali sint, ob quod ipse pessimus: in hoc solùm beneficus, quòd vetuerit, vnde lædi posses. Mortem pariter æstimatio fœdauit: mala putatur, quæ non est, nisi malam facias: terribilis, repentina, violentáque habetur. Gladios, fulmina timemus: certè ex se plùs timendus esset pepo, quàm tonitru: prolixam ille & molestam mortem facit; istud leuem, & sine sensu; quantò magis sine molestia?

Maximi quoque erroris eſt, æſtimare vitam annis, non operibus: maximóque opinionis damno inopinantes accedimus ad mortem: & cùm auidi viuendi ſimus, nunquam volumus; ad id tempus reſeruantes viuere, ante quod morituri ſumus; tunc proponentes incipere vitam, vbi finitur; remittentes ad illam ætatem virtutem, in qua etiam vitiis inutiles erimus. Minima pars vitæ eſt, qua viuimus; & eligimus deteriorem; & cùm queramur, exiguum eſſe tempus, nihil libentiùs perdimus. Non tempus exiguum eſt; ſed nos exiguè æſtimamus. Longa ſatis vita eſt occupanti. Poſtquàm amiſimus tempus benè viuendi, tunc volumus, cùm ſatis eſſet viuere: ſed ætatem benè moriendo dicatam reſeruamus, vt benè viuamus. Ante ſenectutem curandum eſt benè viuere, in ipſa benè mori.

Cap. 57. Præditus tamen cognitione diuina non ſe his commouebit rebus, ſiue poſſideat, ſiue ſpolietur; conſcius nihil bonum in illis, niſi vſum eſſe, & electionem animi. Non aliter ac pueri, dum teſtulis ludunt, de victoria ſoliciti ſunt, non de lapillis, quos ſtatim proiiciunt: ſic non de rebus, ſed vſu rerum, ne pueris inſipientior ſit, prouidus erit. Noſcit omnia à Deo eſſe, & ad ipſum à ſe reducenda. Sciet, qui conſpicatur cæleſtia, & diuina, alias voluptates præter ſenſuum excellentiores, nec delectationes corporis præferet, vbi Deum beatum ſine corpore noſcit: nec in argumentum iucunditatis ſumet, quidquid cum

ſpecie

ſpecie lætitiæ, cum riſu fecerint homines: nam & inſani & phrenetici rident, cùm valido ictu caput parieti illidunt. Non libidinem, non gulam æſtimabit, nec ventrem colet. Ridebit vorantium amentiam æqualem Barbaris illis, qui ſeruum, quem poſteà occiſuri erant, conſecrabant Deum: ſic helluones adorãt, quæ deſtruunt: ſeruili animæ, viliſſimo ventri ſummittunt Reginam mentem. Quid? nec mortem timebit, nec amabit vitam, quam ſolùm noſcit timendam: nam à mala vita ſolùm mors eſt mala. Hoc animo erit, vt pro eo, vt res poſtulauerit, patienter, ſi non libenter, pereat; & ſine metu, licèt cum dolore: neque pertinaciter volet, aut viuere, aut mori; ſed pro re nata non gladios, non enſes formidabit. Epictetus Arriani ad exemplum huius Philoſophiæ obiecit ſuis auditoribus Chriſtianos, atque ad æmulationem ſapientiæ ipſorum inſaniam: ſic vocauit ſapientiam Dei homo ethnicus, quam veriſſimè prædixit diuinus Paulus videri gentibus ſtultitiam. Admirabilis tamen iſta ſtultitia Epicteto fuit viſa, quam propterea propoſuit ſapienti imitandam. Certè nunc quoque, qui pariter contrauenerit vulgi ſententiis, & errantis multitudinis iudiciis, inſanus videbitur; ſed non niſi inſanis.

Cap. 58. Cæterùm, vt iuuat cognitio Dei veram æſtimationem; ita iuſta æſtimatio rerum, id eſt, contemptus, iuuat cognitionem Dei. Contemplari diuina animus nequit, niſi contempto corpore:

at, qui contemnit corpus, nec mortem timebit, nec voluptates amabit, minùs ipſarum inſtrumenta, diuitias. Scit impedimentum veritatis corpus eſſe; illo ſe pro viribus deſuet, quod ſcit malorum cauſam. Bella, rapinæ, propter diuitias ſunt; diuitiæ propter corpus: quare, contempto corpore, diuitias contemnet; contemptis diuitiis, innocens erit; cum innocentia pacatus, liber ſui; cum libertate contemplator diuinorum; cum contemplatione diuinorum contentus Deo. Diuinus Paulinus ait:

Nihil de mundi ſumere cenſu
Mens opulenta Deo voluit.

LIBER

LIBER QVARTVS, DE ARTE VOLVNTATIS.

PROÆRESIS I.

Circa affectuum vsum.

Cap. I.

NVNC ad singularia venimus, singulos instituturi voluntatis impetus, in rempublicam digerendos, ne turbam confundamus, vt correcto affectuum vulgo, sua restituatur monarchia, suus principatus gaudij, dominatio pacis, imò & suus honos voluntati, suus decor naturæ. Iniquus Zeno visus fuit, atque, si Hieronymo credimus, Pythagoras, quòd, vt infamaret affectus, malos dixerit. Commendauêre, siue Pyrrho, siue Stilpo, vacuitatem suam. Condemnauêre, qui de Lyceo sunt, excessum. Cum errore omnes, nisi idem velint, ferè vt Augustinus tentauit. Etenim supellex naturæ mala non est, nec superuacua. Arma, & membra animi cur succidemus? Mutilus animus sine affectu,

fectu, quibus pedibus festinaret ad virtutem, nisi votis? qua manu apprehenderet, nisi spe? quibus brachiis amplexaretur, nisi lætitia? Cæterùm & Peripatetici peccauerunt, dum exundantiam damnarunt. Non mala affectus magnitudo est; sed causa: non tam concitatio, quàm error. Viator non est dirigendus, quòd properet, si viam tenet; sed, si aberrauerit, licèt placidus eat. Cupiditas, & amor, licèt concitatissimi, si virtutis, & Dei sint, rectà eunt, optimi sunt: si terram versùs flectantur, licèt lenti sint, deprauantur. Summum vitium Porticus infamauit metum. Vtique, si ad terram demiseris: at, si ad cælum reducas, magna virtus erit, summa securitas, summa fortitudo; nihil timet, qui Deum timet. Tam parui, quàm magni affectus boni sunt, si eos gubernet virtus, & in via recta statuat; quamuis cùm degeneres sunt, pro rerum omnium ritu vehementiores, fient nocentiores. Purus, & defæcatus sanguis, vectabulum animę, & causa sanitatis est; corruptus & fæculentus, ægrotationis; si exundet, festinantioris mortis. Sunt & affectus fulcimenta virtutum: languet fortitudo sine ira; prudentia sine metu: imò fient virtutes, si cum modo. Da modum cupiditati, iustitia est: da voluptati, temperantia est. Circa ipsos, & in ipsis consistit virtus, cuius materiam, & subiectum sunt. Mete vitia, fruges exorientur bonæ cum vbertate naturæ. Mali non sunt, nisi incuria nostra. Coloni ignauia plantę in horto sylueścunt: neque fundus pessimus est,
quòd

quòd incultus tribulos tulerit; culpam agricolæ
imputa. Inculti cordis vepres, vitia ſunt: culti roſæ, virtutes affectuum caulibus emiſſæ. Meritò
Theages dixit: Δεῖ ὦν τὸ πάθος, οὕτω παρεμφαίνεσθαι
ἐν τᾷ ἀρετᾷ, ὥσπερ καὶ τὰν σκίαν, καὶ τὰν γραμμὰν
ἐπὶ τᾶς γραφῆς· τὸ γὰρ ἔμψυχον, καὶ τὸ ἁπαλὸν, καὶ τὸ
μεμιμημένον τὴν ἀλήθειαν σὺν τῇ χρηστότητι τῶν χρωμάτων, μάλιστα γίνεται διὰ τούτων. Ἔμψυχα δὲ
ἐκ παρορμήσεως, καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἀρετῆς τὴν κατὰ
φύσιν τὰ πάθεα τᾶς ψυχῆς. Γίνεται γὰρ ἐκ παθέων
ἁ ἀρετὰ, καὶ γεννηθεῖσα, πάλιν σὺν αὐτοῖς συνίσταται· ὥσπερ τὸ καλῶς ἡρμοσμένον ἐκ τοῦ ὀξέως, καὶ
βαρέως, καὶ τὸ εὔκρατον, ἐκ τοῦ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ.
Οὐκ ἀφελεῖν οὖν δεῖ τὰ πάθεα τᾶς ψυχῆς, οὔτε γὰρ
ὠφέλιμον· ἀλλὰ συναρμόσασθαι ποτὶ τὸ λόγον ἔχον
τῷ δέοντος, καὶ τῷ μετρίῳ. Quare non ſunt omnes
affectus cædendi, ſed dirigendi. Non omnes viti
palmites amputantur, diriguntur nonnulli, proueuntúrque in longum, vt illac frondeſcat. Eleganter Philippus ſolitarius ait: Cupiditatis pulcherrima ſoboles, temperantia eſt: è calycibus
iræ fortitudo prorumpit. Iſti affectus, vt ipſe inquit, matres ſunt virtutum, & vitiorum. Ita eſt:
virtutes pariunt, cùm ratio obſtetrix eſt: abortiuntur vitia, cùm opinio. Cupiditas, etſi peſſimè
audiat, peſſimè de temperantia mereatur; ſi tamen Dei ſit, reſtaurabit ſuum honorem, continentiæ parens fiet. Contemnit omnia terrena,
qui diuina cupit.

Quamobrem opus eſt, affectus ita ineſſe virtuti, vt vmbra, & linea ſunt in pictura, quam viuam quodãmodo, blandam, & ad rẽ ipſam maximè expreſſam cum bonitate colorum efficiunt. Sic etiã affectus animæ ſecundùm naturam ſe habẽtis, cùm ad virtutem diuino quodam impetu rapiuntur, vitã continere videntur. Sanè virtus ex affectibus & naſcitur, & nata rurſum cum ipſis conſtat: vt, quod ſuauiter concinnum eſt, ex acuto, & graui; quod rectè temperatũ, ex calido, & frigido compoſitum eſt. Quapropter affectus ex anima tollendi non ſunt, quòd inutile foret: ſed cum decori, & modi ratione conciliandi.

Cap. 2.

Priuſquàm videamus, qua arte ſinguli gubernentur, præmonſtrandum eſt ingenium niuerſum

ſum cordis, præcipuorúmque affectuum diſpicienda compago, & veluti replumbandum artificium: mox ſuæ vnumquemque ſtationi reſtituemus. Enumerabimus illos dilucidiùs, quàm Stoïci; pleniùs, quàm Peripatetici. Recenſuit Ariſtoteles, quotquot ſufficiunt politico; nos Chriſtiano. Nequit horologium reparare ignarus artificij: ita compoſituris voluntatem ſuam, prænoſſe machinam,& compagem oportet. Itaque omnis animi motus, aut in bonum eſt, aut in malum. Cenſeo bonum, mali priuationem: cenſeo & malum,boni carentiam. Boni impetus rectà in bonum ſemper procedit. Mali motus duplex eſt, interdum recedit, interdum accedit; hoc eſt, fugit malum, aut fugat, aut ſe recipit, aut profundit, & aggreditur. Cæterùm, bonum, & malum, ſiue coràm arripit nos, ſiue abſens prouocat, aut reuocat, aut vocat: ſcilicet, aut præſens,aut futurum, aut præteritum, aut poſſibile eſt. Vbique voluntas quietem quærens inquietat bonum: vndique illam malum inquietat. Iſthinc diſtribuuntur affectus pro boni,malique obtentione, aut cautione. Amor recto, & ſimplici obtutu in bonum ruit: cùm iſtud præſens videt, transformatur in lætitiam; cùm futurum putat, faceſſit in ſpem; cùm præteritum, aut poſſibile eſt, in deſiderium diffunditur. Atqui & motio circa malum ita diſtribuitur: quæ ſimpliciter vultu iniquo reſpectat malum, offenſio dicitur; radicata adoleſcit in odium; cùm à præſenti damno ſubducitur, in triſtitiam abit:

circa

circa præteritum pœnitentia dicitur; circa futurum contrahitur in metum. Hæc caterua ad cautionem eſt, & ad fugam. Sunt alij militares, & ad pugnam, qui aduersùs malum inſurgunt, aggrediuntúrque: ira armatur, cùm malum præſens eſt; fiducia, & audacia adornantur in futurum.

Satis iſta numeraſſe: quotquot ſint alij, horum ſequentur moderationem: iſtis correctis, cæteri emendabuntur. Sed & æqualitatem animi, tranquillitatem cordis, manſuetudinem, ſecuritatem perperam Stoïcorum aliqui inter affectus ponunt. Non affectus ſunt; ſed affectuum modeſtiſſimorum, ordinatorúmque effectus. Porrò in vniuerſum affectus pro impetu nomen merentur. Vario Oceanus fluctu concitatur: nunc tenuis aura tentat: nunc vehementior agitat flatus: nunc ſæua iactat vndas procella, furenti verberat Noto, quæ naucleros arte, nauim malo, nautas ſalute multat; huc, illúcque ratem quatiens, tandem euertit. Triplici hoc modo mutatur animus, leniter, duriùs, funditùs. Motus illos, qui miteſcunt, & velut infantes ſunt, affectiones dicimus: dum adoleſcunt, roborantúrque, paſſiones: dum ingruunt, euertúntque rationem, perturbationes vocantur. Sunt aliqui domeſticiores, & veluti municipales voluntati, ſua frequentia noti, familiares, vicini, & ad manum; hi iam conſuetudinis vſurpant agnomen: omnes nexi ſibi & conſerti ſunt, alij ex aliis erumpunt, mutuò ſubnaſcuntur; viciſſim ſibi patres, viciſ-

Cap. 3.

ſim filij ſunt; interdum & homicidæ mutui; nonnulli perimunt alios. Fluctus ſuperuenienti fluctu interdum frangitur, interdum reficitur: ita affectus ſuperuenienti affectu, aut languet, vt lætitia mœrore; aut gliſcit, vt amor votis, deſiderium amore. Iſta eſt ſupellex pacis, hæc familia voluntatis, hic dominatus cordis.

Cap.4. Ducit omnes choragus amor, & velut Apollo Muſis præſidet, à quo ſuſpenduntur alij, qui ad obſequium animi ſunt, cui proſpiciant, pro quo caueant. Iniqua tamen tractatione euertitur compoſitus ordo, diſſoluitur compago, faceſſitque in tumultum monarchia, in vulgus reſpublica. Amor, Rex affectuum, è ſolio cordis iubet: parent cæteri, ſeruiunt, pro ipſius nutu aguntur; ipſe gubernat reliquos: ſi amatum deeſt, vota; ſi periclitatur, mœrores; ſi adeſt, gaudia. Ipſe leges ſancit, & promulgat bonum ſequendum: accinguntur cæteri ad operas ſuis functuri muniis. Adornat ſe cupiditas ad veſtigationem, porrigendo, & diffundendo voluntatem in abſens, in futurum. Spes ſumptum facit ſuo beneficio moram ſuſtentatura expeditionis. Lætitia muneraria eſt, & pro iure ſuo celebrat aduentum boni, iucundis excipit ludis, hoſpitatur auguſtè, cùm conſequimur.

Cap.5. His directis affectibus proximo ius dicit amor oraculo, & velut ſua voce imperat, quoniam rectà in bonum tendunt, nulli ſuas vices delegat: tanti bonum facit, vt eius curam fidat de nullo. Atqui ſunt alij motus obliqui, quotquot malum reſpe

respectant, vt æmulum eius boni, quod publicauit amor: qui licèt & amori pareant, suísque legibus teneantur, (nullius mali fuga, aut pugna est, cuius non sit causa bonum,) proximè illis non assistit, sed præfectum substituit odium, quod immediatè moderetur illos. Ipse à malo quàm procul recedit, nec sui aspectus copiam præbere dignatur. Intercedente Proconsule odio aduersùs illud præliatur, & cauet. Odium legatus amoris, contra mala feralem prouinciam suscipiens, lugubres affectus ducit, incitat militares, vt Regi amori tutum bonum suum seruent, aut fuga, aut pugna. Ad hanc strenuus miles ira destinatur, cùm cominùs decertandum est:

Quàm strage multa bellicosus spiritus
Portenta cordis sæuientis vicerit.

Audacia ad futura prælia parat commeatum. Ex iis, qui prouident sine conflictu, tristitia in malum vicinum, in remotum timor est.

Atqui horum etiam affectuum Monarcha, amor est, supremúsque tandem Antistes: omnes post se raptat, & concitat. Prima horologij rota, qua pondus suspenditur, motat cæteras. Extrema mundi sphæra inferiores corripit, vt vulgaris Philosophia est. Magnes, qua parte tetigit acum, eò vertit: ita affectus vertuntur, quatenus infecti amore. Nec interest, contrarios motus esse odij, iræ, mœroris, formidinis: malum isti respiciunt, bonum amor: istam enim contrarietatem etiam amor efficit. Nemo aliquid oderit, nisi quòd aliud amet. Duæ horologij rotæ con- *Cap.6.*

trariis

trariis voluuntur moribus; & tamen dum gyrat vna, alteram rotat in oppositum. Contraria quoque mundo semita sydera ferunt vadere, eodem licet raptata orbe. Istud igitur molimen voluntatis est: tot instrumentis apparatur, tot præsidiis instruitur gaudij, pacísque officina, ne inopia ministerij eximium tranquillitatis opificium peccet, aut vacet. Verùm oportet connexa omnia & ordinata haberi, ne quod ad solatium est, ad torturam sit. Inutilia horologia sunt dissoluta.

Cap. 7. Atqui ordinabuntur omnes affectus, si illum, qui cæteros pro impetu suo versat, & dirigit, direxeris, amorem dico, quem in primis curandum est stabilire basi suis digna auspiciis, immunitatem fortunæ adepta, immota. Hæc Deus, virtúsque est. Semel autem electo amoris cæmento, figendus inibi est, vt firmiter inde verset alias affectiones. Magni interest, sit amoris optio, an casus: namque tuto illo & securo fluctibus fortunæ, cæteri incolumes sunt; appendices, scilicet, immunitatis eius. Si flectantur nonnulli, sua iam charitatis amussi sunt reformandi. Vsum eorum ex amore coniice; pro amore singulos guberna. Elegítne amor tuus Deum, atque virtutem? pro electione ista affectibus vtere. Malè audis? contumeliis te cædit quis? qui non plùs valuit, qui plùs voluit, qui minùs debuit. Examina, cui iuxta propositum indulgendum affectui, quis tuo consentiat amori mœstus, siue alacris? ánne iracundia? ánne tristitia? Erras, si non errasti amando: si Deum diligis, tutum est bonum,

bonum, quod amas, nemo ſuſtulit illud, nemo amouit. Ecquod malum mœrore iſto fugis? Ecquod impugnare vis in iraſcendo? Aut nō diligis virtutem, aut triſtitia prohibenda eſt: iam ſiquidem iſti affectus amori non quadrant. Diſpice, & quære conſentientem, quem tuus amor exigat. Credo, contrarius erit. Sunt iniuriæ diligenti Deum, non verba contumeliæ, ſed doctrinæ; ſunt eruditiones vitæ, ſunt præcepta virtutis. Doctorem probitatis æmulum habes, peſſimum habes: non intereſt, à quo; ſed quid monearis. Si patienter illas feras ab homine, illæ te ferent ad Deum: ſi ſufferas, te efferent. Ipſa iam virtute frueris, quam dilexiſti. Patientia virtus eſt, nec patientia eſt ſine eo, quod patiaris. Igitur, bonum, quod amaſti, præſens eſt: præſentia ſua lætitiam tuam poſtulat. Itaque pro amore tuo lætandum erit. Hunc feſtiuum affectum à diligenti virtutem iniuria exigit, non alios luridos & infelices: quemadmodum nec auarum affligit theſauri inuentio. Moleſtum & graue aliquid ſuſtines pro officio? arrige animum: perſpice, cuius tunc affectionis vſus opportunus tuo erit amori, inde conijce expromendum affectum. Anne timorem? Falleris, nullis fortunæ minis tibi periclitabitur Deus; nulla violentia eripieris virtute, niſi velis. Anne ſpem? Fortaſſe iam te in ſuam virtus admittit familiam: accepiſti bonorum teſſeram: iam conſcriptus alumnus es in matricula meliorum. Orphana, & imbecillis, imò nulla virtus eſt ſine pa-

tientia:

tientia : ista est proborum catalogus exaratus laboribus. Nemo est amantium lætus, nisi cum amasio, nisi dilectus pignore sui faueat, aut muliebri arrideat vultu, aut aliquam sui præbeat spem. Pati cum virtute, & pro virtute, quædam arrha est diuinæ dilectionis, quidam fauor & inclinatio cæli, quidam diuinus risus. Euge, macte fiducia, benè omnia sunt. Æmulus diripuit tua? fur sustulit? Neque istud postulat tetrum odij affectum : nemo tibi furatus est Deum : hic est, & vbique. Non spoliatus : exoneratus es. Multum tibi relictum est, si non ablata virtus. Ita est. Vnum bonum reperisti, quod non concupiscunt latrones, non inuident, non insidiantur. Gaude amasse bonum securum malis, cui vel pessimi innocentes sunt, inuidi benigni, omnes parcunt. Hoc pacto consectarios amori deducamus affectus; seruiant Dynastæ suo: consequentia enim votorum explanabit cor nostrum, ne quid asperum, & inæquale sit.

Cap. 8. Iuuat prætereà hæc principis affectus institutio, & confirmatio, non tantùm ad disciplinam cordis, sed lætitiam : potentior est enim vis animi in amore conglobata, aut in inuidia, odióve extorta, ad exprimendos affectus consequentes gaudij, & tristitiæ, quàm extrinseca tormentorum violentia : subeunt acriùs, penetrant: in corpore sunt & domestici, & intimi magis affectus affectibus; ideò extorquent efficaciùs animum, & ad se aduertunt attentiorem; insinuantiùs, scilicet, inhærentes, quàm forinseca organa lætitiæ,

tiæ, aut mœroris. Integer eſt magnus dolor inter omnia voluptatum inſtrumenta, triclinia, amphitheatra. Tutus eſt animus, & gaudens inter rotas, & equuleos, ſi illud inteſtina vis ſuſtentet. Ita inſtituendus eſt omnis affectus ad bona, & hilaria, vt externum ſuccum ſuo non deſideret alimento: totam annonam lætitiæ non longinquiùs, quàm è ſe trahat.

At iſta diligentia teneris, & velut pampinantibus affectibus fortunatur aſſidua putatione, ſolicita ſarritione: *Cap. 9.*

Blandior ad falcem meſſor perducit ariſtas,
Si raſtris ſegetem pectere continuet.

Natura, & in infantia, & in pubertate, erudit germina ſua; flectit, quò velit. Amœnè Ennodius ait:

Exprimit in ſpicam tellus iam facta papillas,
Lacte maritatis turgida ceſpitibus.
Stringitur in prolem ſparſus per gramina ſuccus,
De guttis faciens progeniem ſolidam.
Veſtitus gemmis, prætendit brachia palmes:
De gremio ligni pampinus ecce viret.
Iuſſa per augmentum nunc ſyluam prodere vitis,
Frugibus vt creſcat, vulnera conciliat.
Euocat, inquirit gaudens infantia mundi
Nutricem, tepidi quam dedit aura poli.
Ludit per faciem camporum ruſtica pubes,
Reſpiciens duri dulce laboris onus.

Time adultis iam, & tumida perflantibus bucca

affecti

affectibus, naufragium rationis; nec illos compesces, nec te: nam nec nauclerus iracundos Boreæ flatus continere, nec ratem seruare potest. Interest tamen istud discrimen: adulanti & tenui nauarchus aura nequit religare ventos validiores, vt deinceps non exasperentur: nequit pacato æquore compedibus vincire flatus, ne nauim expugnent: nequit typhones vorticosos in sua claustra constringere: nequit mitigare fluctus sæuituros adhuc in saxa. Nobis licet sereno & facili cælo ingruentes nimbos propellere; in ipsa tranquillitate dissipare procellam, illudere ecnephias, præsterem, exhydrias; cupiditates dico, monstra naturæ. Felicissimam naucleri artem putares, qui sua manu ventos contineret, & pro arbitrio fluctus. Æolo, & Neptuno nauarchis tutò & placidè nauigares arbitrio tuo. Sunt pessimi cordis flatus. Si recentem, blandúmque, & in natali suo opprimas spiritum; si primum cupiditatis fumum dissipes: Æolus tibi es affectionum; explanare potes fortunæ tuæ vndas, & immunitatem obtinere naufragij. Non submergetur ratio, submersa passione.

Cap.10. Magnoperè ista iuuabit eruditio tenerescentium affectuum: nam roboratos nec audebimus opprimere, aut vix poterimus, & fortè aliquando extinguent priùs, quàm extinguentur. Barcinon, nobilissima Hispaniæ ciuitas, huius exemplum vidit. In hac vrbe quidam leo mansuefactus magistrum sequebatur: contempsit adolescens obuius feram, manúque clunem semel verberauit:

berauit: illa tunc ſui memor, iniuria, ſuperbóque ingenio reuocata ad naturam, in percuſſorem ſubitò regreſſa, vindictam geſtu parabat: feſtina magiſter voce cohibuit, iubens ſiſtere: adeò tamen ferueerat bilis, adeóque impetum compeſcere voluit, vt prohibita explere, exanimata ſubito interitu fuerit. Tantoperè oppreſſi adhuc, & in ipſas feras affectus márociunt: nec minùs deſtituti. Vallisoleti quoque iſtud accidit. Quidam calumniatorem cæſurus correptum gladium eximere cœpit è vagina: occurrerunt cohibituri facinus, & prohibuêre, ne penitùs exereret: at ille impetu fruſtratus expirauit. Iudicio omnium Medicorum, ſi non contineretur, viueret. Locuſtam quoque pauor perimit, polypo viſo. Tantùm in animalibus valent affectus, vbi minùs valent: ſi non occiderint, torquebunt. Rogauit Apollonium Babylonicus tyrannus, quo ſupplicio eunuchus traducendus foret, quem cum pellice ſua deprehenderat. Quid, ille reſpondit, niſi, vt viuat? Addidit admiranti Regi: Omne ſupplicium, ſi viuet, ob amorem patietur. Caïn, cuius inuidia prima mortis obſtetrix fuit, grauiori ſupplicio dignus, quàm intulerat damnum, vita donatus eſt, tremore pauido damnatus. Acerbiorem pœnam morte, vehementem paſſionem puta: fortaſſe inde patiendi nomen merita fuit.

Porrò iſta edomandorum, erudiendorúmque affectuum ſolertia maximum in luridis, mœſtis, fugitiuis erit operæpretium, non tantùm tranquillitati vitæ, ſed vitæ, & valetudini. Nobiliores *Cap.* 11.

ſunt, magíſque conſentanei naturæ, qui boni frontem lætam intuentur, ſequuntur, quàm qui retrahuntur,& aufugiunt. Salutares illi & animo & corpori. Amor, ſpes, gaudium exhilarant mentem, recreant corpus, ſanguinem purificant, dilatant præcordia, ſunt baſes ſanitatis. Peritiſſimi Medicorum inter pharmaca lætitiam iubent. Plures leuauit morbo accidens iucunditas: odia verò, timores, iræ, triſtitiæ, ſtringunt cor, noxij ipſi corpori, venena inteſtina. Nupertimè in hac aula Philippica hominem ſubita triſtitia vidimus repente extinctum, nuntiata filiæ morte. Experimur plurimorum valetudinem afflictam, vitam interceptam angoribus, pœnitudinibus, mœroribus. Ita infelices affectus cùm magis occupent humanos ſenſus, inſalubriori fungimur valetudine, quàm bruta. Vbertatem nobis mœrendi memoria damnorum facit: præſagium futurorum, præter animi dominium maius: lacrymarum, riſúſque vim affectuum vehementia, & animæ in corpus poteſtas ab ipſo extundit. Itaque optimus virtutis habitus mœroribus exemptus, corporis ſanitatem fulcit. Doctus experientia Porphyrius ita monet: Conſeruat maximè ſanitatem imperturbatus animi ſtatus; cogitationíſque diſpoſitio ad ipſum, quod verè eſt, expoſita: multùm enim vigoris ad corpus inde redundat. Quemadmodum experientia noſtri familiares comprobauerunt, adeò vt dolores iuncturarum, pedum ſimul, manúumque acerrimos, annóſque integros octo vectari ab alio compellentes

lentes simul expulerint cum pecuniarum, rerúmque iniuria externarum, studióque ad Diuinitatem prorsus iacto: simul igitur pecunias, atque curas, morbúmque corporis expulerunt. Ex quo apparet, plurimùm, imò totum ad sanitatem conferre, certum quemdam animi habitum, atque statum. Consentit Cornelius Celsus: Valetudo, inquit, bona contingit ob bonos mores. Medici, Zamolxidis, & Zoroastræ sequaces, omnia dicebant corpori bona, & mala ab anima fluere in corpus, velut oculorum qualitas à cerebro; cerebri qualitas à toto corpore: atque, vt impossibile est oculos curari, nisi curetur cerebrum; & cerebrum curari, nisi totum corpus: ita totum corpus, nisi anima benè valeat, non posse benè valere: animam autem curari ratione recta. Philosophicis sermonibus Thraces Medici dicũtur curasse aliquos. Plato quoque dixit, non ex corpore bono bonum animum; sed ex animo bono bonum corpus reddi. Plurimùm in corpus animus pollet. Scribit Auicenna, fuisse quemdam paralysi oblædentem corpus pro arbitrio, tutúmque se seruasse noxiis animalibus, sibi, cùm volebat, innocentibus. Restitutus quidam nomine, pro libito se furabatur artubus, vt nec vulnera, nec adustiones sentiret: stupendo naturæ priuilegio potuit sine virtute fugere voluntate damna. Imbellia morbo corpora impetus animi fortificat: ægrotantes phrenesis roborat, qui, cùm suis nequeant subsistere pedibus, multis valentium manibus resistunt. Quare oportet

roborare animum, & affectibus exornare mitibus, vt inde corriuentur sua in corpus commoda, inde vires, inde blandimenta salutaria. Plures sæpè corporis cruciatus iucunditas animi fefellit. Multis acer Dei amor extinxit Martyribus doloris faces. Satis itaque corpori prouides, si animo.

Cap. 12. Nec tantùm priuatum bonum est, institutio affectionum; sed publicum. Fons plurium malorum vnus est ineruditus affectus: deriuat latrocinia, homicidia, proditiones, bella, vrbium subuersiones. Vnicus cordis impetus in plurima mala effunditur. Paridis cupido fluxit vsque ad incendium Ilij. Inuidia Cæsaris, & Pompeij deuoluit trecenta millia humanorum capitum. Vnam cupiditatem gloriæ Macedonicæ expauit orbis, & ingemuit. Non pestilentiæ, non procellæ, non fulmina, non terræmotus ita malè de humanis merentur, vt vota humana. Isthinc iam, & quantùm adferant adiumenti, cogita, cùm curati sunt affectus, si quidem tantæ sint pestes, inculti.

Cap. 13. Adiiciam ad infamiam perturbationum prodentium se, quòd non solùm discordantes; sed etiam concordes sibi obstent. Mirum est: amoris consensus creat odia: eadem cupidine gloriæ, qua contemneris, contemnis contemptorem: eodem vitio offendis, & offensus doles. Pereuntium amore rerum erepta tibi sunt, quæ in pretio habebas: sed gemis, non alio languens morbo, quàm pessimo amore rerum. Diuortium animorum

morum facit consensus vitiorum : vnius auaritia alterius auaritiam odit : superbia superbiam offendit : in alieno exemplo se ipsa damnant vitia. At, si displicet factum alienum, displiceat apparatus. Ineruditio affectuum, omnium est malorum proscenium. Omnis hîc instruitur vitæ tragœdia. Cor futurum aulam Dei, caulam ferarum facimus. Quid ferocius cupiditate, si semel licentiam sui, aut sumat, aut des?

Cæterùm, correctionem affectuum vis molliet consuetudinis, quam iterum commendare libet: huic decedit ingenium. Magnum istud beneficium naturæ, velle deponi. Effrænis indoles te impellit? obstinata tibi non paret? licet commutare; mitiorem, & ad gustum quærere. Proxeneta naturarum, consuetudo est. Famuli, cùm non parent dominis, è familia mittuntur; substituuntur alij: ita & ingenium contumax reiici potest; mite, & parens suffici. In quo peccauit natura, emendabit mos: quod illa negauit, hic largitur. Finge tibi fortasse cum Cebete aliquo, ad huius vitæ ianuam confluentes animas; tuam tamen isto singulari priuilegio honoratam, vt indolis optionem faceret: credo iam minùs calumniareris vitæ molestias: nam & cum consilio tuo intrares, & te ad gustum adornares. Beneficentiùs tecum actum est. Quidquid votis commentari licet, anteuertit munere, excellítque suprema illa Mens, bonorum matrix. Legere pro gustu naturam potes consuetudinis beneficio, adeò similis naturæ, vt tempore solùm dig-

Cap. 14.

noſcatur. Secunda natura, conſuetudo eſt; aut natura, conſuetudo prima: illa artificialis natura; aut iſta conſuetudo naturalis. Ita mos creat, aut fingit indolem, vt aſpectus fefellerit plures, vſque ad infamiam naturæ, improbitatem putantes conſuetudine contractam. Subſtantiationem inquit Philippus ſolitarius, & naturam. Verùm, ne fallamur, ſaltem miremur,

Naturam ceſſiſſe viro.

vt Paulinus ait. Iuxta Philippum Piſides in meliorem partem canit, & diuiniùs:

Καὶ πάντας ἡμᾶς ὀυσιῶσαι σοι θέλοις,
Καὶ τεκνοποιεῖν τῷ Θεῷ καθ' ἡμέραν.

Omnéſque nos ſubſtantiare tu velis, & filios gignere Deo quouis die.

Certè in hoc munere, vt ſequar vim & licentiam Græcam, ſic dixerim, ſubſtantiandi, & eſſentiandi, nos filificandos in meliores, intérque familiam Dei, non excludit Piſides conſuetudinem; ſed honorat cum conſortio gratiæ. Quotidie, dixit. Itaque non ſolùm electionem naturæ adeptus es; ſed veluti effector tui effectus, & architectus, & faber tui fabricatus. Partem ſui muneris partitus eſt ſummus ille rerum Artifex: dedit, quod potuit. Non poterat fieri, quòd te efficeres; dedit, quòd reficeres: non ſolùm ingenium, quando velis, habere; ſed facere. Si natura non pro voto data; datur ſupra votum ars naturæ. Iſtud præſtantius eſt: nam, quòd optio tui in primo vitæ aditu detur, aut poſt ingreſſum, nihil niſi tempus refert: vtrouis modo tuo arbitrio veniret fingi. Nec crementum gratiæ adiecisset dies: moram potiùs iſtam gratiorem putes.

putes. Nam,si,cùm rudis, & nondum vitam expertus,optione ista vtereris, fortuitò,sine consilio delectum faceres; mox cum pœnitentia, nunquam cum remedio; in omni semper lueres vita errorem, quem semel fecisses ante ipsam: irreparabile peccatum esset electionis inconsultæ: nunc benigniùs actum, post experientiam posse ad libitum fingi, refingi. Prudentior nunc delectus erit,vbi te probasti. Sagacius consilium est post periculum: & honorificentius, & beneuolentius est, quoties volueris,te mutare,quàm semel te accipere,vt voluisti. Maior potestas est eligendi indolem sæpè, quàm semel. Displicuit Socrati indoles lasciuiens;commutauit pro modesta,temperata. Rogemus Zopyrum, rogemus Alcibiadem. Ardens quoque ingenium, & præruptum Sanctus Ignatius in mite transfudit, humile,placidum, & conuenienter lentum;iudicio ipso Medicorum variata natura: consultissimam electionem fecit: maluit indolem Christi mitem, & humilem.

*Cap.*15.

Quid,quæso,humanæ vitæ magis repugnans, quàm virus? Vsque ad hoc ausa consuetudo reparare vitam æmulo suo, veneno,quo diruitur. Instrumentum mortis fecit adiumentum vitale: pestis humana Mithridati ganea fuit.Non venenis,sed antidotis assuescamus. Virulentos cordis impetus commutemus pro salubribus, mitibus, sequentibus bonum.Familiares mores bonos faciamus,vt ad iussa præstò sint. Ne vitium naturæ solùm culpemus; sed nostrorũ pessimorum mo-

rum in peius collabentium, ipſo ſe lapſu firmantium in præceps. Si vnius naturæ corruptionem ita nos corrupiſſe accuſamus, quid facient tot corruptiſſimæ naturæ ſenio iam peccandi contractæ? tot, ſcilicet, quot mores, quot improbas voluntates habemus? Tot corruptas naturas patimur, quot libidines; non alieno perditas ſcelere, ſed proprio; tot fomites peccandi. Non omnem calumniam ferat originis peccatum; ſed conſilij, & voti noſtri. Opponamus potiùs vni naturæ, natali culpa infectæ, aliam ſanctitate, iuſtitiáque confectam, conſuetudinem virtutis, fomitem ad bonum. Extundendum eſt corde affectus peſſimos, &

Vigilandum in armis pectorum fidelium,
Omnémque noſtri portionem corporis,
Quæ capta fœdæ ſeruiat libidini,
Domi coactis liberandum viribus.

Conſuetudo ipſam ſeruitutem placidam facit, faciet libertatem. Amat ſua falco vulnera, & repetit: recurrit ad aſſuetas tenebras, & cui patens & liberum cælum erat, & Sol, in ſua pertica deſes torpet, cæcus ſidet. Aſſueſcamus repugnare, aſſueſcamus vincere, aſſueſcamus felices eſſe: ipſam adhuc obſonabit mos felicitatem animi, tranquillitatem cordis, concordiam affectuum.

* * *

PROÆRE

PROÆRESIS II.

De ingenio amoris.

NVnc seorsim dispiciamus singulos. Regius amor antecedat: antecedit quidem, vt aurum inter metalla, ignis inter elementa, Sol inter lumina. Prænoscendum nonnihil est artificiosissimæ naturæ ante vsum præmonstrandum. Subtilissima res amor est, ingeniosissima: ex his, quæ inexperti non discunt, experti non dicunt, neutri satis sciunt. Sequar plures, qui, aut inexperti, aut ignari, (plerosque opinor,) scripserunt nihilominùs. Vsurpabo ex Platonicis nonnulla. Pro præmio adiiciam in collectam meum assem. Concurramus omnes, quò nemo peruenit. Nemo suo taxauit pretio istud ingenium vitæ, instrumentum commutandi naturas, proplasticen compaginandi corda, machinam committendi animos, artificium vnitatis, glutinum orbis, illecebram Dei; cui interim monstrabo vni quadrare, vnum decere. Ad diuinam dumtaxat formam amor fabricatus est pro mensura, vt mireris, immensi. Velut tessera tesseræ cohæret; ita amor tantummodò diuinis consentit: quiescit ibi, aliis inæqualis rebus, id est, maior; solùm Deo, & se minor. *Cap.16.*

Non inuido corde, non illiberali dextra summus naturæ Pater rebus prouidit; nec contentus præsenti largitione essentiæ, appendit spem. *Cap.17.*

Fortaſſe aliquibus plus dedit in eo, quod poſſunt eſſe, quàm quod ſunt. Adiecit multùm ſupra naturæ donum: non nudam expoſuit, ſed cum dote ſua, cum ſpe nutritio commendauit amori. Omnia bona fecit, meliora vult. Cuique ſuæ conſummationis proxenetam aliquem, ſui ſolicitatorem boni, & velut pædagogum, atque cuſtodem ingenij, amorem, tanquam ſub præcordia,& medullas, intimiſſimis, & arcanis colligauit neruis. Elementis impetum dedit, quem inclinationem naturæ dicimus. Iſte amor verè cæcus & inſenſibilis, licèt ignobilior omnium, ferruminat orbem, & operè ſignino conſolidat. Omnis Vniuerſi ordo iſto cohæret bitumine; hac omnis ſtat compago iunctura; hoc obſtringitur nodo. Omnis mundi architectura amore conſtat:omnis naturæ œconomia ab illo eſt: per illum quodque ſuo ſtat ordine,aut quærit: ſuperiora prouident inferioribus, inferiora conuertuntur ad ſuperiora. Deinde ſentientibus impetum largitur appetitum, iam oculatum & vigilem tutorem. Scilicet pro dignitate cuique talentum amatorium tribuit. Atqui intellectiles naturas ſibi caras,& pretioſas,excellentiùs, ingenioſiúſque procurauit, vt quæ ſint è clariſſimo, &,vt ſic dixerim,ſenatorio ordine. Iſtas donauit amore præſtantiſſimi ingenij: liberaliſſimè prouidit: non tantùm dedit perficere naturam; ſed velut eligere. Illis, quas non exornauit ratio, dumtaxat indulſit ſuam abſoluere, & velut comere ſubſtantiam, intra ſuæ claſſis anguſtias, &
plebeium

plebeium ordinem. Ampliauit tamen præditis mente priuilegium. Inuenit artificio amoris optionem naturæ, non tantùm exornationem. Nulla istis forma sub claustris: nullum cum exceptione decus. Peruadere omnes naturas valent, transcendere vniuersas: dedit esse, quod velint, cùm dederit velle. Amoris ingenio in diuersa abeunt, & stupendo transitu commeant sine via aliò. Non solùm istas amor perficit; sed iam transmutat: non solùm facit esse meliores; sed iam alias. Transit amans mira naturæ subtilitate in amatum. Potes per omnem ambitum orbis iacere inuidos oculos, & ad gustum in eam rerum classem adscribi, quæ placeat magis. Nec exceptus diuinus ordo est: in ea verteris, quæ voles, inopina metamorphosi transcendens. Orpheus clauicularium amorem fecit: habet claues, quibus pectus vnius pandit amantis, vt è se exeat; & alterius recludit, vt illuc domicilium transferat.

Cap. 18.

Eia age, veni, assurge; veni, non in eminens aliquod, non in verticem editissimi montis alicuius Olympi; sed extra omnes anni, & Solis semitas, extra sydera, in magnam illam speculam non entium, & immanem vastitatem, vbi nihilum solitarium spatiatur. Finge tibi inter eas iacere vmbras cum spe solùm & potentia videndi lucem, municipióque fungendi mundano: iam iam sub valuas Vniuersi optionem tibi datam maxima benignitate ianuarij, eam subire naturam, quam velles, & sub eo habitu, quem malles

les intrare mundum, & agere perſonam. Audi magiſtrum huius magnæ ſcenæ amicè alloquentem ita: Age, dilata oculos, pone inuidiam, bono animo ſis, in rempublicam coaptaris mũdanam. Hæc indulgentia mea cumulata in te eſt, & largiſſimè profunditur. Alias res adſtringo, & ſuum cuique deſigno gradũ, in vnam compello naturã: liberum tamen permitto tibi in eum conſcribi ordinem, quem voles. Vide omnes, nulli inuideas: fies, quod legeris. Ecce ſeruilem gregem, elementa, ſaxa, metalla: ecce vulgus viuentium, herbas, frutices, arbores: ecce ſentientium plebem, reptilia, quadrupedes, natantia, volucres: ecce equeſtrem ordinem, homines: ecce ſenatorium, mentes: ecce meum auguſtum ſolium. In nullam te vrgebo claſſem ſine conſilio & ſententia tua: in eam te admittam, quam præoptes. Numquid tam abiecti animi, tam peſſimum caput fores, vt eligeres glebam eſſe, aut flatum, aut rupem, aut vlmum, aut pecudem, contemptis ſuperioribus, & diuinis ordinibus? Puto potiùs, relictis ſplendentibus metallis in vulua terræ, pellucentibus vnionibus in Erythræo littore, frondoſis arboribus in paradiſis, armentis in campis, imò & hominibus in foro, Angelis in Cælo, ſolùm inuideres Diuinitatem, & electione diuini conſortij Deus fieri ante omnia clamares. Nunc tibi ſimilis accidit indulgentia: quod tunc eligeres, tantumdem potes modò: natura ſub votum venit: fies id, quod amaueris: amor faber tui erit: id te faciet, in quod tendat.

tendat. Amas aurum, gemmas, equos, & quæcumque alunt cupiditatem, quibus gliſcit voluptas, quibus tumet ſuperbia: non ſurgit dignitas tua extra vulgus entium, non honorificentiùs ſaxis, non ſapientiùs brutis. Inepties, ſi tempus tibi interdixerit eligendi iura, quod opportunum ſit: ſi quod faceres, cùm non poſſes, nolis modò, cùm poſſis. Explica lumina tua: effunde obtutum per immenſa Diuinitatis ſpatia: vide, ſi eſt, quod concupiſcas. Cur per valles, & fæces rerum demittis oculos, & inuides? Quin, ſi aliqua tibi ex iis placent, ibi eadem reperies limpida, inturbida, innoxia, ſine ſua fæce, ſine fœtore. Deus omnia eſt. Sublimi & innocenti modo claudit, quidquid lenocinari corda pollet: omnis formarum pulchritudo ibi præſentatur; velut qui in ſpeculo rotundo aciem occuparet, omnia expiatè videret, & baſiliſcum cum innocentia, & mortuum canem ſine graueolentia, & aridum ſine aduſtione ignem.

At, abutimur arte iſta eleuandi eſſentiam: ipſo rerum detrudimur amore infra res ipſas: quo poſſumus plùs eſſe, minùs ingenio exaltandi fimus; imò nihil: reſoluimur: poſt infimum non reſtat. Argutè Guigo ait: Qui aliquo fruitur, ei neceſſe eſt per amorem ſubdatur. Tu autē frueris infimis: ergo infra infima truſus es, vbi locus non eſt. Attollamus nos, & pretioſiores homine fiamus; excellentiorem mortali vultum erigamus; honorabiliorem humana referamus ſpecie, non turpiorem. Appoſitè idem diſſerit: Si

Cap. 19.

imago

imago ſtercoris ex auro fiat, melior eſt vtique ſubſtantialiter, quàm imaginaliter: ſi autem Angeli imago auro imprimatur, imaginaliter erit melior, quàm ſubſtantialiter. Ergo animus à ſe effuſus, & per corporis expectoratus ſenſus, incorporalia intendens, à meliori, à perfecto in peius labitur, & quantò concitatiùs, quantò vehementiùs, eò deterior, & malignior ruit: ſi tamen ſuper ſe emergat, & aſſultet in edita, Dei complexu diuinus euadit, & efficitur, ſi Guigonem audimus, formaliter, ſi dici fas eſt, Deus; licèt ſubſtantialiter ſit anima. Æſtimemus eſſe humanum, & rationis optimam materiam excellentiſſimo artificio deputemus, ne tetra deformemus imagine: materiam potiùs ſuperet opus. Diuina Dij fiamus ſimilitudine. Aurum à figura nomen capit; metallum humano vultu conſiſtens, homo dicitur: ita Deus, cui diuina amando ſimilitudo imprimitur. Qui ſpeculum intuetur in vitro, faciem pingit, quam mittit: aſpectus eſt penicillum; color, ars: ita amans illius, quod intuetur, bonum, ſtatim effigiatur facie: id fit, quod reſpicit; vt ſpeculum, quod reſpicitur. Hoc diſtat inter mentem, & voluntatem: mens trahit ad ſe res, & ad ſuum gradum eleuat, materialia ad delicatiſſimam tenuat ſpiritus ſubſtantiam: voluntas ſequitur res, ad earumdem tingitur vultum, vt cera ſub ſigillo iacet, pro impreſſione captat figuram. Si ſignaculi effigies ſit ſerpens, leo, arbor, eamdem cera ſubit; ſi homo, aut Diuus aliquis, ipſa honoratur. Pulcher eris, ſi ames pulchrum;

chrum; bonum dico & honeſtum: ſi turpe, & vile; turpis, vilis. Speculum talem faciem reddit, qualem accipit.

Cæterùm, amoris cauſa non eſt repetitio illius, à quo auulſi ſumus, vt putauit Ariſtophanes Platonicus, qui fractum fabulatur hominem, alterius ſui medietatis cupidum, & petiturum à Vulcano noua reſui conflatione: non enim amoris officium eſt redintegratio; ſed vnio: nec iſta quomodolibet, non vnitio, ſed vnitas. Fit ex amantibus, non quid integrum; ſed quid vnum. Diminutè de amore cogitauit, cùm amantem putauit dimidium amati: eſt totum, eſt idem, non vnitum, vnum. Proclus in theologica elementatione ait: Omne vnitum alterum eſt à per ſe, & vno. Itaque ſingula potiùs, quàm geminum & bicorporem hominem liceat commentari: putarem exornata corpora binis animabus, quæ memores nunc ſocietatis veteris vnà diuerſari vellent. *Cap.20.*

Verùm, Ariſtophani permittamus ſuam charitatis originem, & totum eſſe ſacramentum amoris, in id reduci, vnde fuimus: adhuc & diuinum iſta exigit fabella amorem. Te potes præſumere quamdam indiuiſibilis partem, liceat ſic loqui: increatæ participatio naturæ creata eſt. A Deo exiſtis, & exiiſti: reducitor in originem tuam, in totum. Sectæ aliquorum vermiculorum portiunculæ quæritant ſe, vt vniantur: totus Dei es, totum Deus eſt; vnire illi. Tua eſſentia, antequàm eſſes, vbi erat? Quidquid eius erat, *Cap.21.*

quatenus

quatenus futurum erat, in Deo erat. Ibi nobilissimum tui exemplar. Omnia in Deo sunt, & tu inter omnia. Age, repete id, vnde prodiisti, vbi fuisti. Deus, & totum est, & pars, ait diuinus Dionysius. Primum pulchrum genitor noster est, prima pulchritudo mater, prima sapientia obstetrix, prima potentia patria. Illuc repedemus: & istis saltem plausibilibus vocibus appetamus originem. Patriæ etiam fumus placet. Huc, huc anhelat rerum totalis & inconsultus amor, ne consilium nostrum impetu ineptius sit.

Cap.22. Omnes rerum amores, & primogeniti naturę appetitus aspirant quid Dei, aspirant bonum: in imagine Numen adorant, Numen amant, Numē quærunt. Quemadmodum contēti iconibus absentes fallunt pręsentiam: ita natura incapax cum omni familia sua frui viuido, & præsēti bonitatis archetypo, se aliquo boni simulacro solatur, quod sit totius essentiæ condimentum. Sapor vitæ, suauitas naturæ, quædam imago est Dei, rudis species boni, quod plusquàm se diligit. Dum quærit benè esse, quamdam beatitudinis, & Dei statuam colit, & amat: eligit non esse, si non benè sit. Omnis essentia rerum, quatenus essentia est, in se inquieta actione aliqua citatur, & per actionem procedit. Quò? Ad bonum, & statuam Dei colendam. Non quærit ista inquisitione, non negotiatur esse. Iam est, & est, antequàm affectet. Gratis, & sine pretio voti fuimus. Non appetit magis esse, non appetit aliud esse, si deterius. Impetus naturæ, etsi inconsultus sit, non est stultus.

ſtultus. Eſſentia nec magis,nec minùs capit, neque permutare ſpeciem ita vult, vt à Diomede aliquo fallatur. Non itaque appetit, quod iam eſt; ſed, quòd id, quod eſt, benè ſit,aut melius. Quid eſt hoc,quàm affectare bonum,ſplẽdorem Dei, quo natura condiatur? Iſtam boni affectationem etiam in peſſimis videmus. Pluris faciunt quamdam boni ſpeciem, quàm ſubſtantiam ſuam. Iſte impetus naturæ adhuc ſine conſilio monet nos amandum Deum pluſquàm nos. Vita iucunda eſt cum vſu bonorum,cum ſpe tolerabilis, ſine vſu moleſta, ſine ſpe impatientiſſima ſui. Sibi ipſis, aut vouent fata, aut concedunt, qui oppreſſi malis, omni melioris ſortis expectatione ſunt deiecti: oderunt vitam & eſſentiam, quam benè eſſe non ſperarunt. Cruore proprio multi ſe attaminarunt, ne abſque bono viuerent. Igitur ſe propter bonum amant,& bonum plùs quàm ſe. Aquæ, qua parte labuntur, contrahunt ſaporem aliquem, aut qualitatem venarum: ita omnes naturæ nonnihil ſapiunt, vnde fluxerunt. Amando fecit omnia Deus. Pherecides addit, transformatus in amorem. Ita omnia ſuccum amoris combibunt, inclinationes proprias, appetitus, impetus ſuos: mille modis præſentantia aquæductum, quo à nihilo in eſſe ſunt transfuſa. Porrò amor etiam ſapit ſuam originem: bonitas Dei eſt:illuc ſe reducit, & quantùm poteſt, propinquat. A bono procedit, & peregrinatus in rebus ad bonum accedit, patriæ ſuæ memor, & amantiſſimus.

Cap.23. Subtiliùs naturam amoris contemplemur. Totam compoſitam & quadrantem Deo inueniemus: nulli alij rei aptiùs, nulli decentiùs, nulli fructuoſiùs cohærere; imò cæteris perditè, turpiter, inæqualiter. Quid infelicius, quàm amator, & non Dei? Amor eſt quidam ſui exitus, quædam à ſe peregrinatio, cum quodam ſpontaneo interitu. Voluntaria mors eſt, & quoddam ſine neceſſitate fatum. A ſe abeſt, qui amat: etenim de ſe cogitat nihil; prouidet nihil: &, cùm non cogitet de ſe, nec in ſe; neque ſecum cogitabit. Subinde nec in ſe mens operatur, nec omninò intra ſe. Præcipuum animi opus, cogitare eſt: quare nec in ſe eſt, ſi opere in ſe caret. Appendix eſſentiæ, opus eſt, quid vicinum & cohærens. Nihil, niſi coràm, agit: nihil, vbi nihil habet, aliquid efficit: nec, dum viuit, eſt ibi, vbi omninò otioſus eſt. Vita operatione alitur; negotioſa eſt; ſine opera non eſt: igitur, ſi amans nec eſt, nec operatur in ſe, non viuet in ſe. Vita operationem, operatio eſſentiam ſequitur: igitur, ſi in ſe non viuit amans, mortuus eſt. Morti proptereà exæquauit Salomon amorem, cui funalia, & tædæ, & lampades ritu ferali ſunt; ſed inextinguibiles. Sua pyra funeſta eſt. Flammas amoris puta ſpectare ad cæremonias funeris. Religioſè procuratur ignibus animus extinctus.

Cap.24. Dices: Quid ergo commendauimus amorem, cuius laus, funus eſt; cuius opus, mors? Iſtud eſt arcanum ingenioſi affectus, mori cum fœnore, perire cum lucro vitæ: ſi amare ſcias,

ſi

ſi ames, inquam, Deum, iſta eſt amandi ars. Eleganter Dionyſius Lerinenſis ait:

Mors pretioſa Deo propria eſt, cùm caſa voluntas,
Et Chriſti in puro pectore viuit amor.

Prudentiſſimè, & pretioſè phœnix ibi moritur, vbi ſcit poſſe reſurgere viuacior. Callidè moriendum eſt amore tuo, vbi reſurgendum alieno. Phœnix è ſuo cinere rediuiuus exit: ita amans ex amato reſurgit. Cinis amantis, amatus eſt: in hunc deſinit, in hunc vorax illum amoris flamma reſoluit. Quod reſtat ex amante, amatus eſt. Amans item holocauſto perit, cuius etiam cineres iuſſit Moyſes rurſus cremari: nam & amatus, puriſſimus amantis cinis, ſuos quoque patitur redamans rogos. Alimenta vtriuſque pyræ pretioſiſſima ſunt & aromatica; ſunt bona & virtutes amantium, quæ procul ſui ſpecimen vibrant.

Pretioſa itaque & felix mors amantis; bono omine perit: nam & vltrò, & victurus, & dupliciter victurus, ſi feliciter, ſi ſcitè amet: nam, licèt moriatur ſemel, bis reſurgit gemina fruiturus vita. Superat ſortem vſura amoris. Phœnix iſte affectuum ſalubriter mortiferus, viuacior ex ipſo interitu, felicior eſt, quàm ales. Iſte perit parem repetiturus vitam: amans etiam ſuo incendio; ſed auariùs perit: non parem ſolùm, ſed duplicem reſumpturus vitam, reſtaurat propriam, lucratur alienam. Iſtud amoris priuilegium eſt, ſi ſcitè ametur, (repetam hoc ſæpiùs:) *Cap. 25.*

alioqui æquale periculum amoris imprudentis eſt. Animus enim amantis, ſi non ſuſcipiatur ab amato, nuſquam eſt: etenim non in ſe; non alibi: nam, ſi alibi, in amato eſſet: non eſt in hoc: ergo nullibi. Vita itaque amantis in reſponſione amati eſt. Redamans ſuſcitat amantem. Viuit, qui amat; quatenus inuenit, qui redamet: igitur viuet, hoc eſt, reuiuiſcet dumtaxat amans, quatenus redamaturum amat; alioqui iacet mortuus, cadauer in ſe, & alibi non viuens. Vbi igitur non periclitabitur amor, niſi in Deo? Cùm tibi mortuus, reuerteris in cinerem; reſolueris in illum vermem de ſola pura terra, intemerata Virgine, procreatum, vt Theophridus ait, qui tua interna depaſcatur, rediuiuus ex illo. Si amentur inſenſibilia, terrena, iſta pretioſa ſtercora, aurum, opes, ambitio; iam non tantùm periculum amoris eſt, eſt calamitas: cùm incapacia amandi ſint, ſuos amatores exanimes relinquent. Nemo magis prodigus, quàm auarus: rem omnium pretioſiſſimam, animum, ſine pretio dat, gratis, imò temerè; cùm amet, quæ non poſſunt amare: imò, licèt poſſint, ſi tamen & poſſint non amare; iam hîc, ſi non certa mors, certum periculum eſt mortis. Igitur, quodcumque ametur, niſi Deus; aut damnum, aut diſcrimen eſt.

Cap. 26. Quoniam ſibi moritur amans, alij, aut alibi, ſi viuit, victurus eſt. Alienam, ſi aliena dici poteſt, nimirum, amati vitam agit. Fatetur hoc quidam amator:

Vbi

Vbi ſum, ibi non ſum: vbi non ſum, ibi eſt animus.

Etenim, cùm reſpondent ſibi amantes, ille in iſto, iſte in illo, commutatis ſpiritibus, viuunt; alter alteri, vterque vtrique traditur, vterque ab vtroque accipitur. Quæres, quomodo accipere amans amantem poſſit: nam tradere, & ſui obliuiſci, facilius putabis, quàm ſemel traditum, & mancipatum poſſidere quidquam: qui enim ſe non tenet, alium tenere non poterit. Seruus, qui ſuus non eſt, nihil ſuum habet. Iſta ſubtilitas eſt amoris: ſeruitutem ingenuam facit; facit locupletem, dominantem. Omnia, quæ horribilia audis, ſeruire, mori; expiata, & ſancta nomina in amore ſunt, ſine damno; imò ſunt cum lucro. In primis, ſi amans ſeruus dicitur, & eſt nullus magis; id quidem ita eſt: ſed ſeruus eſt liber. Si captiuus dicitur, eſt quidem: ſed ingenuus captiuus, ſcilicet, ex libera naſcitur: conditionem maternam ſequitur proles. Nihil liberius voluntate genitrice amoris: ideò & ingenuus ipſe. Quid, ſi captiuus ſit, quia ſponte ſe tradidit? Libertate ſua talis eſt. Iſta maior gloria, quòd liber ſeruire velit. Eſt dominus, etiamſi alienus: & quamuis ſui iuris non ſit, ſe poſſidet, & poſſidet alium. Neuter amantium ſui eſt: ſed, quia ſuus non eſt, ſe habet, & alterum vterque habet. Quiſque ſe poſſidet, non in ſe, ſed in altero. Hic in ſe poſſidetur; ſed in illo ſe poſſidet: ille in ſe poſſidetur; ſed in hoc ſe poſſidet. Dum amas te amantem, perderis in

te, reperiris in alio, qui de te, non de se cogitat: sic per te, & à te amissus restitueris in altero, qui te seruat, dum se perdit. Hoc idem alteri continget tecum. Adhuc restat miraculum. Postquàm à te perditus redimeris ab amico amato à te, & amante tui, per hunc ipsum te possides. Tum, si per hunc medium te possides, priùs hunc possidebis, quàm te: quare proximior illi, quàm tibi eris: nec enim ad te accedis, nisi per illum. Hoc iacet maximum discrimen inter amorem, & alios tyrannos; inter charitatem, & vim; inter dilectionem, & imperium; inter beneuolentiam, & Martem: Dux, Rex, Imperator, tyrannus per se alios possident; sed amans per alium se possidet. O nouum captiuitatis ritum, esse dominum triumphatoris sui! ô inauditum mancipij genus, esse Regem sui heri! Vnusquisque amantium longinquior à se est, quàm ab altero; vicinior alteri, quàm sibi. Quid mirum, si in se non sit, sed in alio; mortuus sibi, rediuiuus alij. Vna mors in amore est: sed duæ resurrectiones. Ita diuinus amans, (Dei, inquam,) Paulus, vnicam sibi mortem fatetur, duas vitas: vnam Christi amati; alteram suam: vitam Christi in se, cùm sibi, Christi amore sauciatus, mortuus fuisset; sed suam in Christo. Vixisse se dicit: sed iam non se, vtique in se; sed vixisse in se Christum. At, cùm dixisset, non tantùm in se vixisse Christum, sed etiam se vixisse; putandum est, in Christo, non in se. Ritu enim amantium viuebat; sed extra se: & iam

non

non ipſe viuebat, nimirum, in ſe; ſed viuebat in ſe Chriſtus, ſuæ vitæ feliciſſimus Vicarius. Quare & ipſe Paulus, qui viuebat in Chriſto, rurſus in ſe reuiuiſcebat per Chriſtum in ſe viuentem. Semel in ſe mortuus, bis reſuſcitatus, dum in Chriſto viuebat ſine ſe, & dum per Chriſtum in ſe viuebat. Semel ſui egenus, bis locuples, dum Chriſtum poſſidebat, & ſe per Chriſtum.

Amans itaque, dum ſe negligit, in ſe perit, & perditur: reſurgit tamen, & inuenitur, primùm in amato, dum nihil, niſi de illo, cogitat: ſecundò ſuſcitatur, dum noſcit ab amato amari, & in eo viuere. Aduoca, quæſo, teſtes laudatiſſimos: adige integerrimos arbitros, & iuſtos aſſigna rerum taxatores, qui æſtiment iacturam tui, cùm te, & Deum perdis; ſi ames, & non Deum. Quanti Deus ſit habendus, etiam qui offendunt, docebunt. Quanti te debeas habere, roga ſuperbos, peſſimos licèt ſui arbitros, ſe non virtute, non animo æſtimantes, ſed viliſſima ſui parte. Ex his iacturam tui, & Dei æſtima. At, ſi amas Deum, quantùm lucri erit, quòd te dederis, accipias Deum, & te? quòd tibi moriaris, reuiuiſcas Deo, & tibi? quòd te amiſeris, redimaris in Deo, reſtaureris in ſe? Proh felicitatem feliciſſimam! tuam vitam commutare pro diuina, & recuperare tuam! O pretioſam amoris, & iuſtorum mortem, qua emitur diuina vita, & reparatur humana! ô ratam reſciſſi contractus legem! ô gratuitam commutationem,

Cap. 27.

nem, quòd te dederis, accipere Deum, & te! Qui verò creaturas & fæces istas purpuratas rerum amat, Glauci, & Diomedis repræsentat contractum, pro aureis ferrea suscipit. Minus te est, quidquid amas è terra, aut sub terram natum. Licèt omne auri pondus, quod Lydium fatigauit solum, possideres, aurum pro ferro accipis. Dixi, accipis: mentior; non te commutas, sed tradis: das non recuperaturus, das non reddituris, non compensaturis. Egenus manes hoc amore: nam, postquàm te dederis, nunquam restitueris; & cùm omnia tibi videberis possidere, pauperrimus sine omnibus, & sine te manebis. Quis egentior quàm sui? Adhuc alienus manebis sine alieno, & sine proprio. Sine corde sunt ista, quæ amas; & suæ naturæ necessitate immisericordia. Te desinent perire, nec animum tibi tuum redamatione conferent. Iniustissima te accipient, non te tibi restituent: nihil pro te reddent: peribis sine remedio, seruibis sine redemptione. Infaustus & feralis iste amor rerum, aut hominum. O error mortalium, qui diuitias possessuri ament, à quibus clanculùm capiuntur, dum capere palàm laborant! Se perdunt, dum illas possidere cupiunt: perdunt & illas, licèt obtineant: inde dolent, inde egeni semper. Qui se non habet, per quem alia habiturus est, neque alia habebit. Qui cupit possidere alia, curet, ne alia ipsum possideant: & possidebunt, si amet possidere. Solus, & alterius simul, & sui ipsius (vt egregiè

est

est dictum) esse potest, qui soli se illi dedit, qui ideò solus est omnium, quia solus est omnia. Errant, errant mortales: consequi òpum dominium non valent. Irritis votis franguntur: sed & istud tolerabile malum, nisi contrariis. Ab ipsis possidentur rebus, quæ dominantur dominaturis,& voce vulgi dominis. Qui heri futuri erant, mancipia fiunt: nequeunt redimi, hoc est, redamari. Amor amati est amantis redemptio, & vita: amor tuus, quoddam auctoramentum est seruitutis tuæ: amor dilecti, chirographum libertatis tuæ. Ita, qui amat se amaturum, seruus fit à se, & statim libertus ab altero: tradit se mox dominaturus. Qui amat non amaturum; sine spe bona interit, & seruit: qui amat infideliter, aut contingenter amaturum; vitæ,& libertatis discrimen subit.

Itaque amandus est solùm, qui certissimè amet. Tunc fit amantium illa pretiosissima mors; duplici,nimirum, æquiualens vitæ:mors, quam exornat geminus spiritus: mors fœcunda: fatum fertilissimum, in bina germina erumpens. Tunc etiam celebratur ille cordis contractus, sine partium iniuria, quo alter alterum reddit, & accipit; firmissimus, & super omnes ratus commercij ritus; animarum, scilicet, & voluntatum:amor enim proxeneta est cordium, trapezita animorum, tabellarius cupiditatum. Huic æternum ex se fœdus amoris est, & nodus Gordij nexibus arctior; contractus nunquam rescindendus, nec pœnitendus. Pacta dissolui

Cap.28.

alia possunt, quoniam eadem voluntate, qua fiunt, resoluentur: istud idcircò fit, quòd alia commutent paciscentes, non voluntatem, qua commutant: in amoris autem contractu eadem voluntas materia est contractus. Voluntas alienatur, voluntas traditur, iam non sui domina, ipsum pœnitendi ius amittit, alienum sequitur arbitrium. Non restat, quo contractus dissoluatur; non manet contrahendi voluntas;& nullum sine voluntate propria, aut dissolui, aut fieri pactum potest. Fortasse idcircò Plato nodum istum amoris fortissimum censuit. Qui aliquem cupiditate capit, fortiùs arripit, quàm maxima violentia; implicatiùs constringit, quàm retibus; securiùs ligat, quàm catenis ferreis: non enim externè vim immittit; sed intùs vrget: atque ipse vinctus non vult solui; potiùs se ligan-ti insinuat,atque colligat. Sed,licèt iste nexus indissolubilis sit, secabilis est. Gladius Alexandri illusit etiã nodum Gordij: licèt enim huic amoris contractui ius rescindendi absit, potest iuri suo abesse securitas; potest alicuius iniuria frustrari, si redamans lassetur: tum, si amor vtrosque sustentet, & suo constringat iure, violenta fati falx secabit: potest amatus cessare inuitus ab amore tui: potest ipse perire, licèt in ipso amor non periret. Solùm, si pactum istud cum Deo contrahas,iustissimum & securum est,cuius nec amor perire potest, nec ipse. Nequit leuiter voluntatem mutare,nec mutari: nulla pœnitentia illum subit amandi bonos, amantes ipsum

dico:

dico: nec mors, nec fortuna, quæ peſſimè de amicitia meretur, inuadent. Quis igitur nos ſeparabit à charitate Dei, voluntate fideliſſimi, ſubſtantia firmiſſimi, vtraque æterni?

Sed demus homines fideles, demus æternos. *Cap.25.* Ipſum dumtaxat æſtimemus contractum lucris ſuis, & genere. Pro ſocio puto etiam; nec ſimplex, nec nominatus eſt contractus amoris: permutationem credo, & ſocietatem. Communio diſpendiorum, & lucrorum inter amantes intercedit. Vndique quæſtuoſus eſt, ſi cum Deo celebremus. Si ſpectes commutationem, quid lucroſius, quàm Deum pro te accipere? Si ſocietatem, quid fortunatius, quàm participem diuinorum eſſe, & quibus Deus natura fungitur, tu charitate fruaris? Quàm felix iſta ſeges gaudij! At, qui cum homine fœdus iſtud amatorium icit, ad multa ſe paret detrimenta. Viderit, an poſſit ferre, ſi gemino latere inuadatur à fortuna, ſuo, & alieno, duplicia laturus vulnera. Iras, quas in vnumquemque exercet, & partem inuidiæ noſtræ tolerare nequimus: quomodo ſuſtentabimus alienum etiam odium? Reſpice locupletiſſimam ſupellectilem malorum duplo excedentium bonis: horum enim ærarium minus eſt, ne inſuper inſumas alienam quoque portionem, tuæ iam tædio vexatus. Quotquot tulerit amicus, tibi ferendum eſt, alienis malis dolendum, qui decoquis patientiam tuis. In Deo dumtaxat iſta ſocietas ſine periculo eſt, cum quæſtu eſt, vltra exceſſum ſortis. Lucrum ſecurum

erit,

erit, vsuræ maximæ, detrimentum nullum.

Cap. 30. Sed, vt alia amoris lucra prætercam, illas referam vsuras, cùm ex vno interitu duas amor repetit vitas. Maximus amantium quæstus est, quòd singuli duplicentur. Ex vno fit geminus quisque; semel in alio; iterum in se per alium. Nolo hinc rursus commemorare lucrum tuum, sed amati. Non solùm amandus est, à quo resurgere possis; sed, qui dignus est, vt resurgat. Dum amas amantem, te ipsum viuificas amantem, & bino animas spiritu, tuo donato, suo reddito. Ama dignum, qui sæpiùs viuat: tacita enim extensio essentiæ, amor est. Duplicat, quos suis extinguit flammis. Hæc vis charitatis, singulos binos reddere. Amor tuus amantem tui geminat. Non igitur temerè ponendus vbique amor est; sed cum delectu, vt tantam cum consilio fortunes tui pectoris gratiam. Non amare, aut amare non præstantissimum, scelus est. Superuacua manebit virtus amoris fructuosissima. Itaque eligendum est amori omnium præstantissimam rem, ait Venantius:

Veluti flores docta sequestrat apis.

Auarus mallet duplicare aureum nummum, quàm æreum. Quid putas omnibus pretiosius, nisi auctorem? Si quid magni potes, in Deo experire. Pulcherrima essentia dilatetur; & vnus, quoad fieri potest, multiplicetur rara amoris arte. Plures creatæ pulchritudines sunt, vna solùm increata. Hanc potiùs extẽdere cupias: quam in te, si fas est dicere, geminabis, dum viues in Deo,

Deo, & Deus in te. Quid magis existentiæ dignum, quàm is, per quem cuncta existunt? Quid magis meretur esse, quàm is, per quem omnia sunt? Fac, vt is omni existat modo, & in te existat. Fac, vt æternus denuò in te sit, dum ames; nec tam ingratus, nec tam perditus eris, vt si Deum donare vita posses, recusares. In Deo eras, etiam cùm non eras; sit Deus in te, etiamsi in se sit sine te: istud ad gratitudinem sit, vt illud ad securitatem tui. Res secura est amor Dei: nequis ibi perdi: nequis non esse tui: nequis non te inuenire. Qui amat, cùm se det alteri, se amittit. Hoc est priuilegium se donantis Deo, id est, cupientis, posse esse sui, & alterius: se dat illi, qui est omnia; vbi, cùm omnia ibi inuenerit, se ipsum quoque inuenit, & in eo est, cuius est etiam, si non amauerit. In Deo non te perderes, si amares Deum. Nunc tam securus es perdendo te, amando illum, vt duplici te inuenias via, & quia ab illo amaris, & quia ab illo es, & in eo propterea es: & tantò te ipso excellentior, quantò Deus præstantior te.

Adiice alium amandi titulum, amari à Deo, *Cap. 31.* & à nemine magis. Vnius charitas manceps alterius est. Nihil magis gregale quàm amor, omnium rerum patientissimus, nisi solitudinis. Societate gaudet, & extorquet consortem. Homicida est, qui amantem suum non amat, cùm pro se mortuum non suscitat, cùm possit. Quodam naturæ iure edicitur amare amantem. Omnes propendimus libenter in propria, nostrisque

prosp.

proſpicimus. Amans iam ad res expectat amati, & in cenſu ſuo ſcribitur. Curam, & voluntatem exigit proprietatis titulus. Placent ſua cuique: quare nihil magis amandum, quàm amantem: nam nihil magis noſtrum. Amans aufert ſe à ſe, furatur ſe, vt tradatur amato, qui amantis herus fit arctiſſimo charitatis iure, & auctoramento. Si vrgemus iſta, nihil magis noſtrum, quàm is, cuius omnes ſumus ſui, Deus. Quare? Quoniam amat nos. Hócne titulo noſter? Imò, quia nemo magis nos amet, valdè noſter, & nihil magis noſtrum: quantò enim plùs aliquis diligit, plùs amantis eſt. Itaque, qui nos ſuper omnes amat, ſuper omnes noſter eſt; hoc ſaltem titulo ſuper omnes diligendus. In plurimis ſimillimus eſt amor igni; diſſidet in curſu, & via: tametſi cæleſtis res, impetum deorſum vehementiùs agit, libenter deſcendit. Charitas parentum maior in filios venit, quàm à liberis refertur: beneuolentior liberalis animus confert munus, quàm ab accipienti memoratur & redditur. Maiori amor Dei alueo in creatas res defluit, quàm ab ipſis refluit. Saxum ex editiori ruet concitatiùs. Quò à diſtantiori cadit, violentiùs vulnerat. Quid altius quàm Creator? Amórne cælo dilapſus non te fortiter percellit?

Cap. 32. Verùm, ſi voluptatem, cuius nomen plauſibile eſt, in amore quæramus, vnus Deus vindicet. Vni Numini conteſſerat iucunditas & volupe quoddam animi. Diuinis amor efformatus typis, cæteris, niſi Deo, inæqualis eſt, & amareſcit

rescit ipse ex se dulcissimus. Sed abusus malè audire fecit. Orpheus vocauit γλυκύπικρον. Alius ait:

Dulciamarus.

Amor, & melle, & felle est fœcundissimus.

Sic diuido istud anceps ingenium: in Deo mellificat, in cæteris acerbat. Amor, vt apis, officiosissimus, & sui operis pacifici zelator, si impediatur, aculeatus est: stimulo suo dirè sauciat. Ideò amatores rerum delibuti absinthio acerbissimè suam ipsam cupiditatem, imò voluptatem ferunt. Pungit illos amor extra alueare suum, dulcis tranquillitatis artificio impeditus. Diligentes dumtaxat Deum nectare alit: iis fauum conficit iucundum: in Deo solùm locum opificij sui reperit.

Cap. 35.

Patebit istud, si indolem eius spectemus. Præcipuum in amore votum est, amato integrè perfrui, cuius auidissimus est. Iam istud ostendit dissentire amorem humanis rebus, & rixam mouet adhuc consentientium cupiditatum. Ægrè fert amator riualem, impatientissimus consortis, suis se votis damnat, nec vult ab imitatione probari. Noscit angustias eius boni, quod diligit; & minus esse, quàm quod pluribus satisfaciat: ideò marcescit, vritur periclitantibus consortio cupiditatibus. Insufficientia bona ista sunt, nec paria duorum desideriis, quæ vni non satis se laxant. Istud fel abest amori Dei, quo frui sine detrimento alicuius plures possunt. Maius quid est omnium votis; capax plurium possessionis; multis superfluit vna eius bonitas. Cape præce-

ptum

ptum gaudij : Ne ames,quo fruiturus,ſolus velis amare.

Cap.34. Huic mori vicinus eſt, velle amantem, vt amatus ſe integro fruatur : velle, toto occupato ſinu, ab illo diligi. Iſtud etiam amantes fodicat: iſtud premit. Vident quoque anguſtum amorem amati, nec maiorem bonitate : coarctati amoris eſt,cuius eſt limitata bonitas. Timent, ſi in plures diuidatur charitas,minùs ſe percepturos. Puſilla rerum pulchritudo duos conuiuas non ſuſtinet. Quemadmodum plures vna re integrè frui nequeunt : ſic nec ipſa plures integrè poteſt recreare ; nam nec amare. Per plures diſsipatus affectus minor erit. Hinc angor ſtringit cor amantis, quòd nequeat ipſe amato integrè frui, aut quòd amatus partim poſsit alio frui. Verùm Deus,vt affluentis eſt,& locupletiſsimæ bonitatis, ita & amoris : quemadmodum à pluribus ſine diſpendio amari poteſt ; plures ſine alicuius detrimento amat. Patet cunctis bonitas illa infinita, patet & bonitatis defluxus,amor integer. Securè amatur Deus : nihil perdis, ſi alij ament. Innocenter amat : nihil læderis, ſi alios amet. Accipe & aliud monitum : Ne ames, quo fruiturus,te ſolum voles amare.

Cap.35. Infelix, & iniqua lex amoris rerum,nolle, vt ament alij ; nolle,vt ament alios. Non ita miſerum & preſſum eligas amorem. Supereſt Deo amor dilatatus ; ſupereſt bonitas, vt amet, & ametur. Tam abeſt à felle, vt riuales optet, zelotypia gaudeat. Hoc intereſt inter zelum humani

mani amoris, & diuini: zelus amantis Deum optat, vt alij ament: zelus amantis hominem, ne alius amet. Ille socios quærit: iste fugit: pro qualitate, nimirum, amatorum. Socios ille quærit; quia superest bonitas amato, cui amorem suum æqualem non putat: coadiutores exoptat, vt suppleat votis alienis proprium defectum. Iste non admittit collegas: exiguum bonum timet, ne desit sibi, distributum etiam aliis. Perinde ac qui splendidum epulum parauit, cui ipse non est satis, conuiuas quærit, inuitat plures, gauisus consortio epulantium. At misellus & famelicus rusticus frustulum hordeacei panis, quia sibi non sufficit, non distribuit aliis, non palàm comest, ne alius, qui appetat, petat. O lætissimum affectum! ô securissimum amorem Dei! quem zelus non excruciat, quem riualis delectat, sine absinthio, sine aloë, sine felle, totus dulcis, & consentaneus cordi.

Quicumque alius amor disconueniens, inæqualis, amarissimus, crudelissimus est: & sua his rebus non natum docet inæqualitas, & atrocitas: monstrat violentia extra locum ire proprium, nisi in Deo. Anne in sua sede amor fuit Alcesimarchi ita eiulantis? *Cap. 36.*

Credo ego amorem primùm apud homines carnificinam commentum:
Hanc ego de me coniecturam donis facio, ne foris quæram,
Qui omnes homines supero, atque antideo, cruciabilitatibus animi

Iactor, crucior, agitor, stimulor, versor, in amoris rota miser.
Exanimor, feror, differor, distrahor, diripior, ita nubilam mentem
Animi habeo.

Huius reor violentiæ causam, honorificam, & eximiam istius affectus indolem. Ad Deum natus efficacissimus est conuenientibus materiæ viribus, quæ digressæ, & deflexæ aliò, in violentiam istam erumpunt. Arctantur pusillæ rei, & quo valet impetu incommodus in angustiis amor fluctuat, cruciat, perdit, velut ignis in densa nube strictus, scindit illam: &, si sua cæli via aberrat, deflexus ad terram obuia quæque terret, torret, vrit, diruit. Optimæ res sine suo vsu pessimæ fiunt. Non sunt affectus ad torturam dati; sed ad gaudium, vt expleti conuenientibus naturæ bonis festiui sint animo. Ista comitas abest tetrico rerum amori: quare non ad illas natus, Deo sacer est. Quælibet vis animi habet aliquid à se respectum, quo perficiatur, quod ad suam vtilitatem, quod ad oblectationem vertat. Hoc in amore Deus est, sicut in oculo lumen, in auditu melodia. Nequaquam tam pessimè prouidit natura nobis, vt rebus ineptè amandis istud præparasset tormentum; & colligasset vitali sedi cordis rarum hoc ingenium mortis: imò propterea conuerberat nos illas amantes; quia nolit amari, vt prudens mater & diligens: ad exemplum enim amoris materni, qui peccantem filium flagellat seuerè, & punit.

nit. Pergit ille dolentibus præ Prometheo præcordiis:

Ita mihi omnia ingenia sunt; quod lubet, non lubet iam id continuò.
Ita me amor lassum animi ludificat, fugat, agit, appetit.
Raptat, retinet, iactat: largitur: quod dat, non dat, deludit.
Modò quod suasit, dissuadet; quod dissuadet, id ostentat.
Maritimis moribus mecum experitur. Ita meum frangit amantem
Animum. Neque nisi quia miser non eo pessum, mihi nulla abest
Perdito pernicies.

Ne ista ad exaggerationem putes, alios memorabo vulgaris amoris cruciatus, quibus immunis & expiata est charitas: namque, si deuexat amantem diuidi ab amato amórem, quantùm premet negari? Excruciat, si coamet alius; quantùm si se non redamet? Iam tunc sæuissima mors amoris, qua ex se nusquam pulsus amans cupitis agitatur tormentis. In hoc atrocius fatum, & quòd animum interimat, & quòd relinquat cum sensu corpus, vt dolendo solùm sit superstes. Recense curas, angores, vigilias, suspiria, labores amantis, vt dubiam extundat beneuolentiam alterius. Demus obtinuisse: adhuc anceps affliget fides. Potest pœnitere amatus, potest mutari. Satis est quicumque timor macerando amoris gaudio delicatissimo. Istis nos

Cap. 37.

 eximit

eximit anguſtiis Dei amor ſecuriſsimus, lætiſsimus. Vltrò nos amat, priùs amauit, nunquam non amabit, ſi amemus. Accedit huic ſecuritati dilectionis magnitudo. Elige, ſi quid ſapis, è duobus bonis; exiguum vnum & anceps; alterum maximum, ipsúmque ſecuriſsimum. Certè bis iſtud bonum, imò bis maximum bonum, magnitudo & ſecuritas facit: illud nec boni titulum meretur. Particulam illam, ſi qua ſit bonitatis, abſorbebit ſui timor. Quin, expiemus illam timore: puſilla eſt, nec capax tam magni affectus; ſatis hoc tormento: pes anguſtiori calceo affligitur. Adiice poſt peſsimam fidem amoris, peſſimam amati curam:

Bis perit amator, ab re, atque animo ſimul.

Etiam poſt ſecuritatem redamationis periclitatur amor, nec ſecurus de amato, ipſo adhuc tuto, peribit, non dico, ſi de medio tolli, ſed ſi putet concuti. Quanta ſolicitudo verſat ſuſpenſum graui ſupplicio amantem, ne dilectus alicuius experiatur inuidiam. Ad hæc morbus offendet, tempus macerabit, fortuna laniabit. Quid, ſi omninò perdat? Iſtud amoris infortunium Platonicus Pauſanias oppidò timuit: pereunte enim amato perit amor, cuius conditionem ſequitur: pereunte amato & amore, ánne viuet lætus amans? Sine his periculis Deus eſt, quem dimittere dumtaxat poſſumus, non amittere, niſi dimittamus. Maximo munere donati ſumus, quòd nolentibus amitti nequeat: nemo niſi volens perdet. Sed, quis, ſi amet, volet perdere?

Hactenus

Hactenus dispeximus, quàm decens, quàm commodum, quàm volupe habeat amor, si Dei sit, ipsi natus, & pro vnius immensi mensuratus norma: nunc mixtim alia lineamenta amoris comparabo, quàm apta & quadrantia soli Diuinitati veniant. Non inerti artificio hunc natura fabrefecit affectum; nec sine proposito: imò tanta fecit industria, tam suo obiecto quadratum, tam appositum Deo, vt quicumque nouerit, illi dumtaxat natum, illi dicatum affirmabit; non minùs quàm qui securim contemplatur, feriendo dicet factam. Singuli elaborati affectus sunt pro fine: amor, quia finem sine fine habet, vtique infinitum bonum, etiam ipse sine fine est. Licèt liberè amemus, quod velimus; non possumus non amare aliquid. Possumus cessare ab odio, lacrymis imperare modum, spem compescere, iram sedare, timorem excutere: omnis finire amor nequit: semper necesse est velis aliquid. Senescentes & limitati affectus materiem consentaneam cum modo, cum limite habent: ergo amor indefessus immortale quid aspirat, cuius esse infatigabile est, nunquam defecturum. Alij affectus ad tempus sunt; amor omni tempore; æternum, scilicet, suggestum habet. Amor enim inter cæteras passiones, quippe excellentior, solicitiùs curatus à natura est: lassitudine & ignauia omni illum expiauit, & in continuum vsum fecit. Negauit ferias officiosissima mater officioso affectui: noluit vacare vnquam eximio suo opere; negotiari instigat: nor leue

inde præſumit lucrum: nouit à Deo aſſidua beneficia, & ſolùm amore redimenda. Aſſiduum propterea amorem fecit, & ſine quiete, & ne grauis nobis foret continuatio gratiæ, infatigabilem, acrem, ſuauem, placidum, ipsáque acerba mitificantem. Adhuc tamen nemo ſatis amabit Deum, etiam qui amare plùs nequit.

Cap. 39. Adiice, & immenſo natum ex ſua tranſcendentia colligi. Vbique amor eſt, in omni clauditur affectu, omnem ſuſtentat, ad normam, ſcilicet, Dei, vbique locorum, & rerum exiſtentis, omnia ſuſtentantis. Timor ſine lætitia conſiſtit, lætitia ſine ira, ira ſine ſpe, ſpes ſine timore, nullus ſine amore. Ipſum adhuc odium amor ſuffulcit. Ipſe ſtirps, ipſe primus motor omnium affectionum: in hoc etiam diuinum quid æmulatur. Ipſe velut neruus in ſigillariis motat omnes ſenſus, omnes vultus animi, omnes geſtus corporis. Pro amore totus gubernatur homo: diuinus apparet, ſi Dei amor impellat & contrahat, non aliter quàm fidiculis humanos ſigillaria imitantur geſtus. Ad hæc, vltimo natum rerum fini dominatori omnium, cui referuntur vniuerſa, imperium oſtendit amoris in reliquos affectus, vertit, trahit, refert ad ſe cunctos; ſeruiunt omnes affectui primogenito occupaturo in illa re, cui ſeruiunt omnia, cui ſeruire debes.

Cap. 40. Sed, vbi euidentiùs iſta adæquatio patebit, quàm ſi ipſas amoris conditiones cum diuinis componamus; ſi illas pro ingenio affectus, iſtas

pro

pro excellentia materiæ & boni, ſuo quaſque conſideremus ordine? Amor eſt primus affectus: dicam, conſenſu Theologiæ, & Philoſophiæ, primam omnium gratiam, primum donum. Cui par æſtimabis, niſi primæ bonitati, primæ beneficentiæ? Amor ſua ipſa natura donum eſt, non ex adiacenti: eſt gratia naturalis, cætera munera factitia ſunt, eiuſdem vicaria: transfert ſponte amantis dominium amor, & gratis ipſe datur; at, quod ſponte, & gratis traditur, donum vocabis. Cui itaque quadrabit donum natura ſua, niſi bono natura ſua & excellenti & magno, ſine ornatu, ſine accidenti? Amor eſt per ſeſe donum: cuinam aptior, quàm bono per ſe? Amor eſt donum aliorum cauſa donorum, nec vlli magis conſentaneum putas, quàm illi bonitatis naturæ, quæ cauſa eſt omnium naturarum, & bonitatum. Amor ſine aliis muneribus per ſe eſt acceptabilis, ex ſe gratus: cui magis conueniet, quàm illi, qui per ſe placet, qui per ſe amabilis eſt? Sine amore nullum donum gratum eſt: hoc etiam competit Deo: nulla res ſine Deo placere debet; credo, nec poteſt, ſi gaudij ſinceritatem, innocentiámque ſpectemus. Metiamur nunc molem amoris, tendamus funem, omnia illi impatia reperiemus, niſi Deum, indigna tanto munere. Pignus iſtud cordis, & vnicum pignus noſtrum, inaugurari Deo, quia magnum, decet; quia ſolum, neceſſe eſt: ne iniuriam faciamus magnitudini diuinæ, & voluntati. Prodigi & iniuſti ſumus, ſi aliis rebus impendamus amorem,

etiam nobis: dabimus, nimirum, merentibus nihil; negabimus totum id iure postulanti suo.

Cap.41. Tantus amor vnus est, vt ipsum non exæquent omnia: maior itaque, quàm debeatur alicui, qui inter omnia numeretur, & non complectatur: cuncta enim relinquemus exequuturi nostram voluntatem: id vnum, quod placet, vt faciamus, cætera contemnimus: id, quod cuique libet, inæstimabile est: pluris igitur, quàm omnia, cupidinem nostram habemus, & amor vniuersis præualet. Anne putas exaggeratè dictum? Imò remissè, & humiliter. Digniùs dicam adhuc, non exaggeratiùs. Vniuersa nihil sine amore valent: adeò pretiosum est, vt imponat pretium rebus, quas suo eleuat contagio: quod exiguum est, amor magnificat, & extendit ad omnem amplitudinem. Quod magnum videtur munus, si amor non contineat suam molem, contrahitur, & premitur. Parum est, des omnia mihi sine amore. Certè sine debito parabo, inuenta censebo, non accepta: pro pondere amoris ponderantur omnia: tantumdem pretium habebunt, ac beneuolentiæ. Donantis voluntas taxat donum. Non debet cor, quod inuita manus dedit. Dona sine amore, ius gratiæ amittunt: ipse tamen amor, cùm donum sit, vltra istud periculum est: tantum munus & tam pretiosum nunquam à coacto exactum fuit: nemo tantum sibi arrogabit iuris, vt ab inuito audeat istud donum incomparabile vindicare, nec obtinebit, si audeat: spontaneum est semper, & cum pretio suo. O rerum

pretio

pretiosissimam! ô pulcherrimum amorem, quæ semper ipsa placet, quæ omnia placere facit, sine qua nihil!

Aliunde quoque ostendam omnibus æquiualere amorem, pignoribus, diuitiis, & immensæ votis auaritiæ. Ipse donans magnifico isto dono amoris donatur: tum & ipse amor maioris re donata fit. Quare iam amor tuus pretiosior est, quòd sit, quàm quòd te dederis. Cæterùm quisque pluris se facit, quàm omnia sua, & quæ possint esse sua. Amor itaque pretiosior omnibus rebus tuis est: nam & pretiosior te, qui tuis te omnibus prælatum censes. Ne hominis pretium, amor est: æstimabilius quid est, à quo aliquid æstimatur, quàm ipsum. Non enim velut infelix & sterilis arbor trunco, & alimento ignis æstimandus est animus, sed fructu. Iustus dicitur, vt palma, florere: vtique & fructificare, ritu aliquarum palmarum Indicarum, cuius fructum in corde & viscere habent: in corde hominis suus latet mitis & dulcis fructus amor. Aptè Venantius Honorius inquit: *Cap. 42.*

Fructus amicitiæ corde colente manet.

Amor proprium quid nostri, & solùm nostrum: hoc titulo pretiosior, quia solùm. Rara cariùs æstimantur: quid vnica? Iam & hoc nomine præter dignitatem & pretium vindicat istum affectum Deus: cui debemus omnia, necessum erit dare vnum: nam & vnum solùm nostrum est. Alienis & propriis creditoris rebus, nemo se asserit alieno ære. Solùm illud proprium opinor

nor cuiusque, quod in sua est voluntate: nihil nostræ subest nisi velle, amor, inquam, & voluntas ipsa: cætera aliena sunt, quæ aut coacti habemus, aut inuiti dimittemus. Itaque, si Deo gratificandum est, vnde id possumus, nisi censu proprio? Atqui ex ista proprietate amoris, peculij humani, humanum æstimatur pretium; quemadmodum facultates censu. Si amor bonus ipsum probat hominem, si malus corrumpit; quidquid est, & habet, optimo amore optimum est; quidquid prauo, pessimum: si perdimus amorem, pereunt omnia nostra: quin & nihil nostrum, nisi ille. Sed nostra alia dicas, omnia erunt appendices amoris, & cui illum damus, nihil negabimus, imò omnia trademus, & votis plusquàm omnia. Iam & isto tertio titulo præ omnibus valet amor, Deo solùm & dignus & debitus: accedit; quòd qui amorem dedit, dat omnia sua, dat voluntatem, per quam omnia possidet: qui illam largitur, concedit, quæcumque per illam habentur, non diuersa cæremonia, quàm cùm traditione clauium possessio domorum & thesauri aditur.

Cæterùm ad dimidium hactenus magnitudinis suæ charitatem perduximus: tantumdem restat: non solùm amor æquatur amanti, & suis omnibus; duplicati pretij est, pro amato valet. Satis liberalis amor, qui omnia amantis dat, & ipsum. Magnificentiùs adhuc, & egregiùs de illo puta: dat & amatum. Cui? Cui omnia amat; ipsi, quem amat; amato, si iste amet: hunc alienatum à

se

ſe ſibi reſtituit. Totus dando compoſitus amor amantem dat, amatum reddit. Quid grandius quàm quod dignum vt detur, & det nos Deo,& ipſum Deum pro amati ritu. Plùs Deus quàm nos, & omnia eſt, quem cùm ipſi demus, ſatis pro nobis faciemus. Verè & ſincerè amator Dei nihil magis cupit, quàm quòd Deus ſit,quod eſt: tum, ſi Deus (iuuat commentari delirium) non eſſet, aut periclitaretur, cum proprio ſtabiliret periculo : ſiſteret in rerum natura auctorem ſuum, licèt ipſe periret: mallet Deum eſſe,quàm ſe: ſi arbitrio ſuo Diuinitas veniret,vt alij daret, vel ſibi retineret, oblitus ſui ſtatim Deo daret. Quare ſplendidiſſimum iſtud amoris munus libenter Deus acceptat, vbi ſe putat dari. Iſtud priuilegium donorum apud ſapientes colitur, non æſtimari euentu, ſed voto. Certe à minùs habente plùs amante maioris fit exiguum, quod dederit,quàm ſi minùs amans plus dederit. Nucleus donorum animus eſt. Non iniquiùs æſtimat Deus noſtra,cui patent corda. In argumentum munera apud mortales deſiderantur, quemadmodum verba neceſſaria ſunt ad indicium mentis: latet animus: teſtimonium dona exhibent. At, quia Deo patet, parum intereſt,deſit facultas, ſi voluntas adſit. Satis acceptum eſt, quod in amore datur, licèt in ſe non detur. Tam locuples & liberalis eſt, vt nihil non poſſit dare, & nihil non det, eò locupletior, quòd habeat, non quia accipit, ſed quia dat, ipsâ prodigalitate acquirens. Quantò præſtat & nobilius eſt, dare quàm

quàm accipere. Sanè in plurimis felicior & affluentior eſt animus amantis, quia iſto modo dat, ſcilicet, voto, quàm, ſi eadem re & facto accepiſſet. Rogemus ipſum: plùs profectò gaudet vouere amato omnia, quàm ſe poſſidere: tanta ex his eſt amoris æſtimatio. Nemo, quantumuis locupletiſſimus, iſtud refutat gratiſſimum donum: nemo cum omni ſuo onere non admittit libenter. Nec ſupremi Reges, ruſticorum, contemptiſſimorúmque amorem cõtemptam rem putant. Nemo diligi negligit: nec Deus beatiſſimus aliud magis petit, nec magis reddit. Illud nec indignum ſupputatione, opinor, ad amoris molem: egregius quid & ſubtilius ab illo donari, quàm molem iſtam, & fæcem rerum, corporea, & craſſa, quibus oculus dumtaxat geſtit, & hebes fungitur ſenſus. Traditur per amorem animus, transfunditur ſpiritus, illud, quod in nobis honorificum eſt.

Cap. 44. Prodeat nunc ipſa amoris virtus vnifica, ſapor quidam Diuinitatis; ideò Deus, quia vnus, & omnia. Perfectionem vnitas multiplicat, vnum extendit. Quidquid perfici appetit, ad vnitatem aſpirat. Quid potiùs quæreret amor, quàm cui magis poteſt vniri? Et hoc, quid magis, quàm quod vnum & ſimpliciſſimum? Et quid magis vnum, quàm in quo omnia ſunt vnum? Ad hæc ſpiritualiſſimum, inſinuatiſſimum: nihil Deo intimiùs hærebit: omnes penetrabit ſeceſſus cordis. Iſtud forſan fefellit Barbaros Iapones humanum cor ratos ipſum Numen,

Numen, primúmque principium rerũ: corporea ista & crassà, specie tenus bona, iniuriam amori faciunt, & sua mole resistunt eius simplicitati. Nequit illa complecti suo sinu animus, nequit suo committere cordis claustro. Illud bonum, quod permeat quocumque, quod vbique capitur, amatoriæ vnitati accommodum est. Illud bonum, quod ita adstringitur cordi, vt nullus pessimus dissoluere queat, quod inuitis omnibus tenebo, quod mecum quocumque feram sine onere, sine mole. Multis violat diuisio modis amatorios ritus: amor vnit amatum: ad hanc vim non debet esse diuisus: totum vendicat amantem, pronus, totus compositus ad vnum, marcet partitus, & in suas leges peccat. Non sustinet magnus amor minùs amare: amabit minùs, si plures: qua parte fluuius plus patet, minùs profundè voluitur. Mancipat amantem amor, & amato sui dominaturo tradit: at dominium singulare quid est, impotens duorum esse: ergo & amor, quamuis potentissimus, quamuis officiosissimus, nequit multis seruire; imò quia officiosissimus & potentissimus, istud non potest. Quidquid est, ad vnum est, contumax ingenij simplicissimi: negligentiùs singulis satisfaciet, qui velit omnibus. Amittet in multis amor honorem sui tituli: hanc gloriam habet alicuius totum esse: nullius erit, qui plurium sit, qui multos amat.

Ad hæc, indolem amoris, & legem naturæ confer: amor ad vnum est, & pro ingenio suo, & *Cap. 15.*

& pro honore : natura,& pro ſua pietate & prouidentia omnes diligere iubet. Anne amorem, quem induſtrioſiùs elaborauit, contra ſe irritat? Imò artificioſiſsimè,opinor, pro diuinæ, & immenſæ magnitudinis modulo conſtruxit, inde amaturum ab vno vniuerſos. Oceanus matrixque amorum, charitas eſt Dei : namque, vt ab Oceano fluuij in eumdem reuerſuri deducuntur; ita ab amore Dei plures deriuantur amores in ipſum reuoluti. Patet latiſsimè vnius Dei amor, licèt vnus ſubſiſtat : tot appendices amores habet, quot homines, quot amari poſsint,per plures effuſus canales,velut aquarum forma:ſtillicidium charitatis eſt beneuolentia omnium. Præſcripſit leges amori res amata, quæ ad ſui normam amantem figurat, vt ſigillum ceram, nec citrà, nec vltrà patentem. Non licet amare plùs, non minùs, quàm amatus amet. Non diligit, qui non eadem cum dilecto diligat : omnium rerum eſt ſocietas inter amantes, maxima votorum. Deus omnes charitate complectitur : nec iſta indulgentia iniuriam committit contra amatorios ritus : ſatis pluribus amatis,ſatis & amantibus infinitudo faciet. Bonum commune eſt,ærarium publicum beneficentiæ,atque beneuolentiæ nunquam exhauriendum:plurium ſine alicuius detrimento poteſt eſſe. Hac itaque lege tenebitur amator Dei omnes amare : tantam licentiam & proſperitatem nulla alia beneuolentia obtinuit:ſolùm iſte amor latiſſimo ſpatiatur campo : vltra fines ſuos prorumpit,liberri-

mus

mus in ipſos gliſcens inimicos ſuauiſſimè. Nec iſta felix amandorum annona obſtat ſimplicitati. Vnus amor eſt, & idem: ſed, qui multos & diuerſos capit amatos, ſed per vnum. Deus elegantiſſimus dilectionis choragus, & educit amorem, & reducit; educit amans, reducit amatus. Omnes poſt ſe trahit magiſter iſte amatorij chori, ipſe primus amauit, & ipſe vltimus amandus, & ad vltimum. Quia produxit diligens, debet reducere dilectus. A primo principio, primo, inquam, bono, velut Erotiarcha, omnis naturalis gubernatur appetitio. Eadem bonitas prima cauſa eſt, ipſa & vltima: primus amator, vltimus finis: ſeries agentium norma eſt finium. Primum agens ſequentia mouet, ſed vltimum finem ſequuntur omnes: quod dirigit agens, redigit finis: quò primum reſpicit agens, eò debent ſequentia reſpicere. Diuinis factus amor typis componitur pro Dei ſimilitudine. Vnus Deus eſt; ſed, qui omnia ſit. Vnus amor eſt; ſed, qui omnes claudat. Signat amantem amatus, & ſui forma figurat: nequit eadem cera duo ſimul admittere ſigilla: noua ſignaculi forma delet aliam. Iam vides, cur duos amatos non ſuſtineat vnus amor, id eſt, verus: excipitur iſta anguſtia amor Dei; non multis obſignatur ſigillis, ſed vno, qui præſentet omnia; ideò latiſſima licentia amat omnes in vno: in hoc exprimit vim vnificam, cùm vniuerſos ad vnum redigat. Eleganter eleuatiſſimus & diuinus Hierotheus amorem Dei vocat patrem amorum. Vnus eſt, qui mul-

tos

tos in familia ſua contineat, nec reputantur diuerſi:namque in ciuilibus pater & liberi vnam eamdem fingunt perſonam.

Cap. 46.

Adhuc patebit magis vnifica hæc charitatis vis, omnia in vnum glomerantis: omnes amores ſuos deducit ad Deum, & omnes amores Deum amantium ad ſe reducit, & lucratur. Inter miracula & arcana naturæ magnes eſt, (admirandum debebat eſſe exemplum amoris.) Illud præſertim genus lapidis rarum, qui appellatur himmo, vna parte trahit ferrum, ex altera emittit. Huic ſimilem puto charitatem. Omnes amores ſuos mittit ad Deum; & omnes omnium amores Dei trahit ad ſe. Qui amat Deum, debet amare omnes, & amari ab omnibus. Quidquid amatus amat, & ad amatum ſpectat, lex ſacroſancta amoris præſcribit amare. Omnes Deus amat, & ad Deum pertinent, etiam ipſe qui amat: quin iſte gemino titulo communi creaturarum, & ſingulari amantis, ita omnes amores vnit vnius Dei amor, & pulcherrimas choreas nectens in ſe conuoluit vniuerſos, & ſe ad vniuerſos, & vtrumque in vno, & per vnum. Bellè ſublimis Hierotheus in amatoriis laudibus vocauit συνεπτυγμένον ἔρωτα. Næ maximum iſtud lucrum charitatis eſt, amari ab omnibus: maxima iſta nobilitas amare omnes: & ne abſit iucunditas, vndique mellea eſt, & ſuper omnia ſuauiſsima. Quid dulcius, quàm eſſe amantem, aut amatum? Quid ſuauius vtroque? Sanè nihil dulcius, quàm amare, aut amari, niſi amare & amari.

Conglobatum amorem.

amari. Vtrumque facit charitas. Quid isto Dei amore liberalius, & potentius, cui licet amare omnes? Quid quæstuosius, qui exigit amari ab omnibus? Fœcundissimum dilectionis semen iste amor vbique multiplicatur, in alieno adhuc solo fructificans. Itaque amando Deum, aliorum non amittimus amorem; sed eleuamus; purum facimus, defæcatum, acrem, fortem, fidum. Succo suo & vigore alit Dei amor amorem hominum. Sanctus Maximus ait, præbere ἐρωτικὴν οἱονεὶ ἀπόῤῥοιαν. Adiiciam, non solùm amorem Dei benè mereri de omnibus, esse omnium amorum auspicem; sed sine illo nihil: verè, nihil legitimè, nihil suis ritibus amari posse. Egregiè sanctus Paulinus dixit:

Quid enim tenere, vel bonum, vel verum, queant,
Qui non tenent summæ caput,
Veri, bonique fomitem, & fontem Deum?

Mundanus amor sine amussi charitatis sibi etiam obest, sibi deest: certè vt vnum amet, odit plures, offendit omnes: errat semper, & cùm amat, & cùm odit.

Cap. 47.

Ad vnitatem simplicitas spectat. Non est satis vnum, quod non sincerum; & iam quod mixtum est, multiplex fit. Ex hoc etiam fateberis, vni Deo amorem attemperari, cuius solus amor purus nullam patitur compositionem, sine vlla fæce, & amarore odij, obrizus, defæcatus, liquidus: istud non habent amores alij parturientes iras, erumpentes in rixas, nutricantes odia. Tam ineptus vnitati amor mundanus est, qui, vt

amet vnum, plurium odio fatiſcat, ne ſibi ſimilibus conſentiant votis. Certè ad ſtultitiam quid aliud deſiderabis, quàm odiſſe multos, ſi ament ipſum, quod amas, comprobantes amorem tuum? Diuiſus adhuc à ſe amor iſte eſt, adulterinus, infectus furoribus, confuſus iracundiis, corruptus diſcordiis, vndique conſperſus aloë, fermentatus abſinthio. Ad hæc, præterquàm odium habeat, etiam facit; ſatis eſt, vt oderint omnes illum, qui, vt aliquem amet, cæteros, aut faſtidit, aut negligit. Anguſtiſſimus & ſterilis iſte amor ad paucos dilatatur, nec ſuſtinet amare plures: quin in ſe ipſo marceſcit ſine fructu, imò ſine flore: ſolus Dei amor naturam ſuam fœcundam, integram, lætam, liquidámque ſeruat, ſine contrarij compoſitione. Neminem odit, qui Deum diligit. Totus hic amor amatorius eſt, totus dulcis, totus perſpicuus, & ſimplex, id eſt, amor eſt, cuius ignea natura: ignis autem puriſſimus eſt, & purificat omnia: nihil alienum, nihil extraneum in ſe tolerat, impatientiſsimus ſordium: inde fortiſſimus, ſolidus, totus amor eſt: vincet cæteros degeneres.

Cap. 48. Deinde non ſolùm amor, præter diuinum, vnitatem ſuam corrumpit, quatenus tam iners & tam hebes eſt, vt neſciat adſtringere, & ad vnum plures voluere amores, corrumpatúrque odiis, liuoribus, ira: ſed, quia neceſſe eſt ſcindi; quemadmodum contra eſt, diligens Deum, qui nouit vniri. Omnes claudit Deus formas, omnes pulchritudines rerum: quare, qui illum amat, omnes

omnes in vno amans, vnitum, compendiosúmque amorem gestat, atque sine multa mole accommodatissimum. At, quisquis inde relabitur, flexus ad hanc, vel illam formam, in diuersa statim finditur amore. Aspirat cupiditas absolutum aliquid, & suis integrum numeris; nec in singulis, nec vniuersis rebus inuenit: non sunt totius, non integræ pulchritudinis: inde mendica oberrat, inde famelica vagatur, inde per diuersa solicitat, quæ si semel in vno quæsiisset, reperiret. Scindit in frusta suam libidinem voluntas, nunc hæc, nunc illa cupiens, vaga & multiplex, semper habet, quà erret, quò procedat: solùm cùm ad summum venit, tunc consistet: vltra summum nihil est: hîc contrahenda est cupiditas omnis, in vno consummanda Deo, cui magno ære obnoxij sumus, amore solo relaxandi. Non licent superuacaneæ impensæ amoris: vnum Deum & vnicè amare debenti, non vacat, vt alium, imò nec se amet: miserè amat alios, qui se diligit. Non decet minùs amare Deum; totum flagitat amorem; satis ex se angusta Deo nostra voluntas: nec licet alterius amore plùs stringere. Non satis sumus soluere, vt quid prodigimus? decoquimus? Egregiè diuinus Eucherius infert: Amare ergo Deum iam non voluparium tantùm, sed etiam necessarium esse ducamus. Impium quippe est, hunc non diligere, quem rependere non queas, etiam cùm dilexeris. Iniustissimum est, vt ei, quæ possis, tribuere nolis, cui, etiamsi velis, repensare non possis.

Cap.49. Hoc quoque natum monſtrat amorem Deo, quòd incommodè ſe rebus aliis, etiam obtentis, exoptatíſque, accommodet: alterius ſemper auidus: namque factus appetendo Deo, omnia ſuo ſinu amoris fomenta complectenti, magnum quid ſuis votis aſpirat. Quid magnum dixi? Totum: omnia in Deo elatiſſimo ſunt gradu; ſummo, inquam, quidquid cupimus, aut cupituri ſumus: ſuam nequit naturam amor fallere, nec ſuos laxos diſſimulare ſinus. Illud itaque tentat contingere, quotieſcumque cupit, & in altum mittit aciem: ſed ſuo propoſito deiectus, reſtaurat vota: fatigari nequit; æterno enim dicatus laſſitudinem neſcit; & cùm nuſquam in rebus, quas amat illud totum & integrum, quò anhelat, inueniat, cogitur repetitis quærere cupiditatibus. Fragmen bonitatis, quæ in Deo tota, integráque manet, eſt, quidquid in rebus placet: quare ipſa rerum cupidine, (tametſi inſcij,) quid diuinum appetitio geſtit. Hinc incontinentia amoris: inuenit particulam: cùm optaret totum, quærit reliqua. Fruſta bonitatis ſunt omnia; non integra bona; videt deeſſe aliquid; incitatur ad inquiſitionem cupiditas. Hinc ſufficiunt, vt irritent appetitum, non ſatient: ſcilicet, collapſus ſuo propoſito amor, ſegmentum pro toto nactus, quatenus non habet totum, non ſatiatur: quatenus habet partem, irritatur: aut, quia dimidiatum guſtum vult explere; vult, quod libauit, vorare. Quemadmodum ſunt partita bona, ita nec integrum complent guſtum; aut, quia cupiditas

adepta

adepta pignus amittere noluit, nec cessat inquisitione, cùm minùs putat deesse. Hinc, qui plura habet, plura cupit; iudicat minùs restare, præcipitat cupiditatem post reliqua, ratus semper pauciora deesse, atque velut lapis, cùm diutiùs fuerit lapsus, concitatiùs ruit.

Cap. 50. Ad incommoditatem quoque amoris spectat, non se rebus totum committere. Angustias ibi timet, quamuis collegas admittat fastidium, & inuidiam. Vtilis, & iucundi metæ curtæ opprimunt amorem. Vtilia absentia legitimè non amantur, nec iucunda præsentia. Diuisum in his amor imperium cordis habet cum inuidia & fastidio. Diuitias, prædia, & quidquid opum nomine venit, dum absunt, solùm cupis, non diligis, aliena sunt. Vbi segnior amor, quàm inuidia? Surripi, perdi hostium opes gaudes: amantis non est gaudere rei amatæ interitu: dum consequeris, amas; tunc perire doles; diuersum videbis in his, quæ ad oblectamenta concupiscimus. Obtenta fastidimus, quorum duntaxat amor ad tormentum est. Cùm desunt, amamus: cùm adsunt, breui ipsam molestè delectationem patimur, cùm nimia est. Non adæquatur his rebus amor, superest sui aliquid; reseruatur à natura. Cui? Cui totus accommodatiùs consideat, non quem nunc cupiamus, nunc amemus, nunc fastidiamus: sed, quem semper amemus, semper cupiamus, nunquam tædio sit. Amor, quem desiderium genuit, spurius est. Ille solùm legitimus, qui pater desiderij sit, filius rationis.

 Tandem

Cap.51. Tandem totus amoris geſtus, & acris indoles, vehementiſſimáque vis in amatum ſe factum Deo publicat. Nimietates illas & exceſſus amantium ſolus Deus meretur. Inſciis quid faciant, dirigitur deceptus affectus in genuinum propoſitum: adorare ſe viciſſim dicunt, vocant ſe Deos. Æquiuocatio iſta amoris eſt,iuxta conſtitutum indolis cum Deo ſolùm verſaturi. Velnti, qui alicui aſſuetus loqui, ſemel aliquando alloquuturus alium, alienos ſui familiaris titulos impendit ignoto: ita amor natus Deo,diſtractus ad alia, ſimili reuerentia colit. Natura & conſuetudo vix paucis interſunt. Ineſt & amori quædam veneratio amati: licèt viri fortes, & ſapientiſſimi ſint, qui ament; coram re amata, quamuis inferior fuerit, contremiſcunt. Sponſa quoque apud Salomonem, præſente & vicino Sponſo contremuit. Reuerentur, ſcilicet, diuinum aliquid in pulchro & bono: nec enim vis aliqua humana illos terret & occupat, cùm cæteris, niſi amore ſuperent. Contemptum adiice rerum omnium, opum, honorum,vitæ, voluptatum,& ſtupendam patientiam laborum, cruciatuum, vt amata re fruantur: nempe, ritus, quo natus eſt colere Deum, flectit ad alia ſua intentione abuſus: ita omnia amat,quaſi Deum amaret, quem ſolùm amaturus erat, ad quem ſolùm amandum educatus eſt.

Cap.52. Poſt ingenium & conditiones amoris veniant mores, digni ſolùm diuino. Iam non eius conſtitutio, ſed commendatio nos detinebit.

Nec

Nec ſolùm amor, cùm Dei eſt, ſuum vindicat locum: ſed authoritatem & frontem gloriæ ſuæ ſeruat: non ſolùm commodè illi inſidet, ſed decenter & auguſtè. Maieſtatem & ſatellitium virtutum amori Dei vniuerſaliùs vindicauit Pſellus, de quo ait:

Ἔγωγε πηγὴ καὶ περιῤῥέω κύκλω,
Τὰς γὰρ ἁπάσας ἀρετὰς σφίγγω κύκλῳ.

Qui hoc torque adornatur ab amore, dicitur à Simonide in quatuor angulos componente iſtum orbem,

Ἀνὴρ τετράγωνος ἄνευ ψόγου τετυγμένος.

Conſentit Agathoni quatuor Principum virtutum dote adornanti amorem, quem iuſtiſſimum, fortiſſimum, temperatiſſimum, ſapientiſſimum vocat. In primis iuſtus, & innocentiſſimus amor Dei eſt, totus beneuolentiæ appoſitus, neſcit, quid ſit odium: alij corrumpi amores poſſunt iracundiis, furoribus; iſte vbique memor ſui, in ſua puritate colligitur, amatorius ſemper, quem puerilis ſpecies proinde decet: pueri innocentes ſunt, odio faſcinant neminem: iuſtiſſimus eſt, ſuum cuique reddit, ſe Deo: iuſtiſſimus eſt, leges ſeruat, præcepta redamandi colit, amat amantem, ſoluit debita. Eleganter Proclus Lycius dicit, ſagittas amoris iuſtiſſimas: percellunt, vellicant, vt reddatur, quod debetur, amor amori. Iuſtiſſimus eſt, & in alios effundit ſuam iuſtitiam. Non ſe communicat, niſi quod perfectum eſt: non redundant, niſi plena: prius eſt impleri, quàm effundi: perfecta, &

cum cumulo, iustitia amoris est, exundauit in alios: se innocentem seruat, alios facit: nullam, nec à Deo, nec ab homine, iuxta Agathonem, iniuriam patitur: si patitur, non est violentus, vltrò patitur, sponte, libenter: nisi inuito iniuria non est. Nulla in amorem vis præualet: calumniæ volenti dictæ, non sunt violentæ, non iniuriæ; fauores sunt, adulationes. Omne expiat damnum voluntas patientis. Tam abest, vt lædatur amor, vt contrariis iuuetur. Velut aqua subterranea, lambente sæuiore Sole, faciem terræ frigescit; ab æmula qualitate vires suas fouet; calor constrictus nube excandet; inter ipsas aquas ignescit, erumpit acerrimus: acrior amor fit lacessitus.

Cap.53. Hinc fortissimus quoque & inuincibilis est: superari nequit, quem contrarij fortificant. Victus Antheus fuit: à terra, non ab æmulo vires reparabat: inuincibilior Hercule fuisset, si, quemadmodum ex contagio matris, ita ab æmuli compressione robur geminaret. Ita indoles charitatis est, aduersis roboratur. Ad argumentum fortitudinis mortem adducamus, in cuius contemptu virtus ista occupatur:

Haud timet mortem, cupit ire in ipsos
Obuius enses.

Cùm maximum istud malum terribilissimum amor negligat, ecquod minorum verebitur malorum? Certè omnem mortis verecundiam amisit. Veteranus est miles, non tantùm assuetus vulnerari, sed mori; non tantùm in alieno fato expertus

expertus est oculis mortem, sed corde in proprio interitu. Mors improuisis,& inexpertis tremenda est, quam opinio facit horribilem: sicut mitescit meditantibus, placabitur passis. Amor ipse,aut mors est,aut experientia mortis. Fortasse mortis nomen angustum erit,& minus vi sua. Totum corripit hominem, non dimidium dumtaxat. Itaque, qui duplicatam periclitatur istam vim amoris, minùs timebit simplicem, vbi segnioris tantummodò partis leuius detrimentum videt. Inde amantes prodigos vitæ Phædrus exhibet. Ferè istud est præcipuum amoris sacramentum, pro amico,aut cum amico mori. Pretium amoris est mori pro amico, aut cum illo: fructus cum amico viuere.

Cæterùm, temperantia amoris, *σπλάγχνος*, à Platone dicitur; à me, ebria & satura; non ieiuna, sed opima voluptatibus. Raro priuilegio amor Dei est,& voluptas,& temperantia simul: dominationem voluptatum temperantiam dices. Amor, omnium voluptatum fortissima,dominatur illis. Ait quidam amans,quem imbellis adhuc amor,id est,non Dei,occupabat: *Cap. 54.*

Omnes ecce cibos,& nostri pocula Bacchi
Horreo,nec placido memini concedere somno.

Nec ab iis, quæ Olympius canit, dissidet Calphurnius,vt bino teste admittamur.

Lilia nigra videntur,
Nec sapiunt fontes,& acescunt vina bibenti.

Si ita debilis amor vehementiores cupiditates, quæ ad necessitatem, & voluptatem sunt, pre-

mit; quî robuſta charitas ſtringet? Imbecilliores amore deliciæ ſunt; vincentur. Itaque, quatenus ſuperat delicias minores, temperantia eſt; quatenus habet maiores, voluptas. At, ſi amor dulcis, quis dulcior amore Dei, omnia ſuis fauis parata habente? pulchrum, quod reſpicit maximum; eiuſdem ſecuritas certior neceſſitate; redamatio anterior, & antelucana cum ingenti munerum apparatu; præſentia amati intimior amanti, quàm ipſe; amplexu vterque ligatur indiuiduo: iſti ſunt flores, vnde amor mellificat.

Cap. 55. Quid? Nequit non eſſe dulciſſima voluptas, propter quam omnes contemnentur voluptates. Nemo ſapiens, niſi Glaucus aliquis, præſtantius commutat pro minori: amor autem ſapiens eſt, ſolers, callidus, prudentiſſimus. Socrates amatoria arte nomen Sapientis meruit. Diotima Philoſophum amorem dixit. Vindicat iſtum honorificum titulum charitas, re ipſa philoſophans: & eſt amor, & eſt Dei, qui ſolus ſapientia vera: ergo amans ſapientiam, charitas eſt. Quæ altior Philoſophia cognitione diuina, cui totã Dei amor meditationem inaugurat? Sophiſtam quoque Plato vocat amorem: eſt argutus, ſagax, aſtutus, ingenioſus expugnãdo amato, & demerendo. Nullus magnus amor cum paruo eſt ingenio. Ad hæc, amor Dei ſpiritus veritatis nominatur. Iſtud quoque charitas magnificum prudentiæ agnomen impetrat; neſcia erroris. Dextrum brachium finxit Plato amorem diuinum; læuum, terrenum.

Actiones

Actiones ſiniſtræ manus ſæpiùs errant, ſuo facilè peccant propoſito: ſecuriores ſunt, quas dextra gubernat. Calor, & lux, gemina ornamenta Solis, ſociantur: calidior radius, lucidior eſt. Amor, & mens, pulcherrimæ animi inaures, pares ſunt: affectu maiori creſcit cognitio maior. Extimulat affectum amor, quadam pietatis ſpecie, ciconiæ inſtar: cognitionem, ex qua natus eſt, poſteà nutrit. Ad Philoſophiam quoque amoris eſt, quòd nemini prudentia pateat, niſi ſano affectu, & cum amore virtutis. Quid tantam valetudinem faciet, niſi charitas? Adiice, Philoſophia eſt meditatio mortis; num minor erit experientia mortis? Meminiſſe mortis, ſcire eſt, aut ſcire facit. Num mori, aut ſcire mori, ignarum dices? Non minùs nos cogeret ſapere experiri mortem, quàm recordari; potiùs iſtud illius vicarium. Subſtituitur contemplatio pro experientia. Sapientior itaque erit, & Philoſophus amor, quia moritur ſemper, non quia cogitat dumtaxat mori: nec tamen putes iſtam mortem amoris inſipientem, ſine ſenſu: mors eius, ipſa eſt cogitatio: ideò amans moritur ſibi; quia ſemper cogitat alterum. Duriùs adhuc feres iſtam ſapientiam amoris ex morte ſua, ſi ritus amatorios cum ſeueritate ſua obſeruemus. Nemo ſine mente ſapit: hæc tamen cæremonia ſolennior amoris traducere animum, traducere mentem. At, qui nec animum, nec mentem habet, plùs quàm amens eſt. Concedamus iſta; nec tamen ſine ſapientia, cum tanta amentia manebit.

Amens

Amens quidem eſt amans,ſed prudenter amens: ſpecies furoris eſt,ſed ſapientiſſimi. Pari priuilegio in amentia ſua retinet ſapientiam, atque in morte vitam: non tantùm recuperat, ſed geminat: ex iſta amentia prudentiſſimus amans fit,vt in occipitio quoque, ſic dixerim, oculos habeat. Pro prudentia mens amati eſt; quemadmodum pro anima,ipſe: hic curat,cauet, agitat,prouidet omnes res amantis. Quid igitur prudentius eſt, quàm charitas? Etiamſi de ſe nihil cogitet, ſuæ prouidentiæ vicariam ſapientiam Dei habet. Alios improuidos,& ſtultos amores orbitas oculorum infamauit.

Cap. 56. Cæterùm, ne ex peſſima alterius charitatis comparatione diuinam dumtaxat commendemus, (exigua iſta laus eſt malis communis; ſpeciem boni habent ad maiora collata,) demus nullum amorem prauum, demus omnes bonos. Diuinus dumtaxat præſumendus eſt, is guſtandus; licèt cæteri non acerbi, licèt iucundi & commodi. In comparatione bonorum etiam vincet optimum. Inſulſi erunt dulciſſimi,ſi cum illo componamus. In hoc veriſſimè ab Agathone dictum, Ἔρωτος δὲ μηδεμίαν ἡδονὴν κρείττω εἶναι. Vèhementiſſimus eſt animo beando, felicitati, vt ſic dixerim, intrudendæ. Huic quadrat icon pueri fortunam amplexantis. Omnis amoris ſapor,& nectar, bino eliquatur fonte,ex magnitudine amatæ bonitatis, ex certitudine redamantis: nihil enim dulcius amanti præter amorem, quàm ſcire amari. Sed & iſtud fluxus eſt

Nullam voluptatē amore potentiorem eſſe.

primi

primi illius, ſcilicet, amor, humor quidam, & ſuccus bonitatis. Hæc prouocat alienam voluntatem, cuius ſuauiſſimè obſonat amorem: hæc etiam diffundit proprium, & ſuam expectorat charitatem, vt amet alios, ſiue ſolutura amorem aliorum, ſiue laceſſitura. Quamuis nihil amemus, niſi bonum, certior, prior ſaltem boni character eſt amare, quàm amari. Bonitas eſt amoris domus, & portus; patria, & peregrinatio; lar, & hoſpitium; carcer, & linea: à bonitate erumpit amor in bonitatem: ab illa exit, in illam tendit, per illam pergit, vt circulus ſempiternus, ait Dionyſius, propter ipſum bonum ex bono, in bono, ad bonum, reuolutione non errante ſe glomerans: bonitas, ſemen, & fructus amoris, ex illa germinat, illam appetit: quantò bonitas maior eſt, tantò plùs amat, & amatur: quantò plùs & amat & amatur, tantò dulcior eſt amanti. Condimentum voluptatis, vnitio, & amplexus eſt maximè amoris. Quid igitur vnitius? quid conditius? quid ſuauius, quàm quod vtrinque ſubit, vndique ſtringitur; trahit, & accedit; ligat, & ligatur; lactat, & ſugit? Naturam magnetis lapidis habet res omnium blandiſſima, bonitas: trahit ad ſe, clamat, vociferatur cordibus, ad ſe reuocat. Hinc amoris collectiuum & vnificum ingenium: ſed & ipſa bonitas, cùm magna eſt, ſimul accedit, occurrit, & adhuc non amata amat: licèt non ſit, quid admittat, ſe inſinuat: licèt non ſit, cum quo commutet, dat: & quo poteſt modo penetrare, & penetrari vult: hinc amor maximi

boni

boni maximè iucundus, & obſonatus eſt perfectiori vnitione, aut, ſi mauis, vnitate. Tunc meliùs conditur pulmentum, cùm omnes edulij partes penetrauit mel, cùm ſubiit omninò obſonium. Tunc & ſuauiùs, & optimè condita amoris voluptas, cùm intimiùs hæret amatus, & nunquam magis intimè, quàm cùm magis bonus: effuſiua vi & ſuctiua miſcetur commodiſsimè.

Cap. 57. Igitur, ſi diuinam ſpectes bonitatem, maximæ reperies voluptatis condimentum. Illa noſtrum iucundiſſimè conficit amorem; & ne minuat nomen opinio, bonum dico, quod alij plauſibiliùs pulchrum: fortaſſe ſubibit iſta vox feliciùs aſſuetos amare nihil, niſi quod obtutus commendat, qui ad pulchri nomen aduertunt, & animum, & aciem. Deus, virtus, ſapientia, omnium amabiliſſima, ſunt quædam bonitates modeſtæ & arcanæ: at, ſi panderentur, ac ſe oculis committerent, omnium ad ſe ſponte quadam violentiſſima contraherent corda: languidiores tamen ad nos veniunt, procul quippe à ſenſu ſunt, quum nos prope. Symmetria & proportio hanc ſortem tantùm nacta, adeſſe oculis, pulchritudinis vſurpauit titulum, vehementior ſenſum perculſura. Quod ſibi bonitatis deeſt, (minor omnium eſt,) compenſat præſentia: re autem & mole pulchrum eſt, quidquid bonum eſt, non quod apparet: & quod bonum eſt, ipſum, & pulchrum eſt. Contrahamus aliquantùm velum, pulchrum iſtud conſpicaturi, quod in Deo delitet nobis, cùm clariſſimum ſit. Quid conſpicaturi,

turi, dixi? Vix ſuſpicaturi. Vna eius magnitudo pulchri licentiam & vim omnem ſuperat mentis: non tantùm comminiſci poſſumus, quantum illa re eſt. Quemadmodum, ſi omnium rerum florem, naturarúmque pulchritudinem in vnum conſtringeremus manipulum; nihil præ Deo ſolo totus iſte ſpecioſus faſciculus foret: ita omne mentis commentum ex omnium rerum ſpecie collectum inferius eſt vero. Quid igitur, inquies, amabimus? Anne cæco impetu poſt Deum ibit cor? an ignotum amplexabimur? Næ tantus Deus eſt, vt vel ſuſpectus, non cognitus, vel veſtigatus, non repertus omne ius vendicet cordis, velut geſtit canis odore, ac veſtigio abſentis feræ. Ex vngue leo, ex omni Deus vniuerſi pulchritudine, & ſingularum partium, rerúmque coniicitur ſpecie. Vniuerſa ſunt ſtillicidium ab inſuperabili, & immenſo pelago; & ramentum minutum, licèt indiuidui boni, immenſi; leuiſſima, rudíſque imaguncula pulchri. Duo, amantes abſentiam ſuam fallunt, & in abſentia ardorem ſuſtentant, munuſculis, & iconibus: ita Deus ſimulacris ſui ſignantibus dona ſua noſtrum amorem inuiſus alit. In tanta naturarum, rerúmque varietate aliquod lineamentum pulchri, ipſum pulchrum impreſsit. Quid mundus eſt? Deus pictus, vmbra Diuinitatis: verùm propriùs dicam, ænigma Dei. Signat obſcurè pulchrum, non explicat: quidquid ſpecie, aut ſuauitate in rebus noſtrum auocat amorem, in pulchro eleuatum, integrum reuocare debet. Pul-

chrum

chrum dico Deum ſolum: non erit pulchrum, quod integrum non eſt. At cætera particulæ obſcuræ ſunt diuinæ imaginis: ergo, ſi fruſta ſunt, integra non ſunt, cum defectu ſunt. Ad hęc, ſi pulchrum integrum eſt, immortale debet eſſe: namque quod mortis fœditas deformat, quomodo pulchrum manebit? Quod defectus ſui mutilabit penitùs, integrum non dices. Quæ maior detruncatio & defectus, quàm totius ſui? quæ maior deformitas, quàm interitus? Deus itaque immortale & integrum quid eſt, & ideò pulchrum. Reliqua cum horrore finis, cum defectus enormitate, præ illo fœda, deficientia, detruncata. O amentiam mortalium! fractum Dei ſimulacrum, & conſciſſa particula nos delectat; ipſum abſolutum reiicimus: ruptam picturam adoramus; integrum, & viuum, & cum ſuo decore vultum contemnimus!

Cap. 58. Intercipiat, & præueniat omnem noſtram cupiditatem boni, dicam diruti, ipſum bonum conſiſtens: nihil, niſi propter bonitatem, cupimus, & omnis in Deo bonitas, & ſtat, & præſtat: ab iſto pulchro defluit, quidquid delectat. Deus eſt focus, & penates bonorum: in illo ſtagnantur omnia: quidquid præterea eſt, ſtilla ab hoc eſt, & huius eſt: quidquid enim præter Deum amamus, ſuum eſt. Tantus ille eſt, vt etiam, qui non amat eum, non niſi aliquid eius amare poſſit. Saltem hoc ſupremo in omnes bonitates dominatu diligendus. Totius ipſe matrix bonitatis: paruulæ ab illa deducũtur per creaturas coloniæ.

Ipſe

Ipſe hortus omnium rerum pulcherrimarum, omnium bonitatum : inde quamlibet decerpe cum dote ſua,& honore. Igitur præuertendus eſt omnis amor diuino. Quidquid pulchrum , aut placidum occurrat , admoneat nos , non fallat; mittat aliò,non occupet : nec enim picturam diligit amans ; ſed per picturam , quod præſentat. Id ipſum , quod illicit in rebus, ad contemptum ſuum eſt,& quoddam lenocinium Dei : vbi præſtat, attollendus vultus eſt , & omne pulchrum pulchrius in illo ſpeculandum , & cupiendum. Nolo,tollas cupiditatem;ſed mutes:nolo perdas; ſed lucreris. Auarum cupiditas argentei nummi incitat ad cupiendum aureum , pro quo ipſum relinquet argentum:namque ipſe valor argentei in aureo eſt,& cum exceſſu , & accommodatiùs portatur,ideò plures æreos, atque argenteos pro vno commutat aureo. O beatiſſimum , qui ita ſuas voluptates commutat ! ô locupletiſſimum, qui ita ſuas cupiditates contrahit ! ô feliciſſimum , qui ſuorum votorum probatus trapezita, & argentarius ſit!Commutanda omnia pro Deo ſunt , & totum gaudium noſtrum latiſſimum in vno colligendum. Nolo aliquid nimis ſeuerum: nolo,vt conſumas cupiditates omnes ; ſed,vt reſumas omnes , & in vna ſumas. Hoc & facilius eſt , & commodius ; & quid vehementius guſtui copulata voluptate. Quid vexamur racematione minutarum rerum ? Omnia ſemel vno volumine licet tollere. Auariſſimus omnium es , ſi tibi Deus non ſufficit. Quouſque curret cupidi-

tas tua, si in summo non resistit, vltra quem, campum non inueniet? Locus supra summum non est: sufficit felicitati tuæ, si tibi sufficias: quòd si abundes Deo? Non molem & inanem vultum voluptatum quæras, sed valorem, & substantiam: impediunt multæ, non implent: nimis occupant, parum satiant: vna omnes complexa, sine impensa, sine pondere, sine apparatu, sine impedimento, præstò vbique aderit, ad vsum, ad satietatem, non fastidium: nihil desiderabis, si vnam vniuersis excedentem habeas. Semper desiderabis, si plures, quibus vna excedat, quibus aliqua desit.

Cap. 59. Velut Sol illustrat sydera absens, obscurat præsens, cunctorum astrorum splendorem, & supplet, & excedit: ita diuinæ illius pulchritudo mentis, comit omnia, cuius purpurantur splendore; sed collata disparebunt; deformia sunt. Nemo, vt videat, desiderabit Pleïadas minutas, explente sub meridiem Sole terras: Deo occupante animum, nemo aliam voluptatem quæret; superuacuum erit cæterum. Miraris cælum, astra, Solem: mirare Deum. Vrge in vnum omnium stellarum lucem, & finge singulas excessisse solari claritudini: isthæc luminis vis, præ Deo cæcitas erit. Anaxagoras gratulatus sibi humana natalitia, etiam cum rigida conditione fortunæ sustinendæ, & quotquot humanæ vitæ pœnitentiam, aut inuidiam non natorum, aut votum mortis fecerunt multis, omnium malorum compensationem reputabat aspectum Solis: satis huic

huic rei ſe natum dixit,quòd Solem vidiſſet.Nec minoris Endymion fecit conſpectum ſyderis minoris,amatorio ecſtaſi Lunam conſpicatus. Cur nos nati Deo,& videndo, & fruendo,non liqueſcimus amando tantum lumen? Induramur potiùs luce Solis:ſed hoc luti eſt,& cœni. O ineptos nos! ſplendorem putamus aſtrum: nec aliter,ac piſciculi exultant, adulantúrque imagini Solis labentibus impreſſæ vndis, ipſum rati. Solem: ita ſimulacra pulchri adoramus, defluentibus adumbrata rebus; ipſum contemnimus.

Verùm, quia beneficentia ſplendor bonitatis eſt,& facta ſunt auctoramenta amoris: *Cap.60.*

Eſt amor cultu optimus.

iuuat & iſthac ire noturos pulchrum, nempe bonum, nempe Deum. Simpliciſſima bonitatis natura multiplices,& in ſpeciem oppoſitas complectitur vires:attrahit,& pellit amorem.Magnetis & dictamni ferrum trahentis, ferrum expellentis,ludit virtutibus: namque alienum conuocat amorem,ad ſe pellicit,ac iungit;& proprium excutit, à ſe iactat, & mandat procul. Percellitur ſagitta amoris:qui amatur,nec quieſcet, nec ſatis gaudebit, nec ſano eſt corde, donec reddat amorem,& à ſe refigat. Non ſe ſolet amare,qui maximè debet amari: hinc amantium eſt transfuſio,& prior effuſio, atque euacuatio. Præcedit formæ propriæ priuatio inductionem alienæ. Vacuum corpus amans eſt, non cadauer: iſtud enim forma ſua impletur, nec inane eſt, licèt ſit inanime: abeſt tamen amanti anima, aliò miſſa,

nec ſuo agitatur ſpiritu. Itaque exinanitum quid amans eſt. Nec iſtud quodammodo amoris facinus omninò tacitum in Deo : ſemetipſum exinaniiſſe diuinus Paulus ſcripſit : eceſtatico nos amore diligit : velut extra ſe funditur. Audeo ſic loqui, & fortaſſe ſequor diuinum Dionyſium, à quo ita doceor : Τολμητέον δὲ καὶ τοῦτο ὑπὲρ ἀληθείας εἰπεῖν, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πάντων αἴτιος, τῷ καλῷ, καὶ ἀγαθῷ τῶν πάντων ἔρωτι δι' ὑπερβολὴν τῆς ἐρωτικῆς ἀγαθότητος, ἔξω ἑαυτοῦ γίνεται, ταῖς εἰς τὰ ὄντα πάντα προνοίαις, καὶ οἷον ἀγαθότητι, καὶ ἀγαπήσει, καὶ ἔρωτι θέλγεται, καὶ ἐκ τοῦ ὑπὲρ πάντα, καὶ πάντων ἐξῃρημένου πρὸς τὸ ἐν πᾶσι κατάγεται κατ' ἐκστατικὴν ὑπερούσιον δύναμιν ἀνεκφοίτητον ἑαυτοῦ. Διὸ καὶ ζηλωτὴν αὐτὸν οἱ τὰ θεῖα δεινοὶ προσαγορεύουσιν, ὡς πολὺν τὸν εἰς τὰ ὄντα ἀγαθὸν ἔρωτα, καὶ ὡς πρὸς ζῆλον ἐγερτικὸν τῆς ἐφέσεως αὐτοῦ τῆς ἐρωτικῆς, καὶ ὡς ζηλωτὴν αὐτὸν ἀποδεικνῦντα· ᾧ καὶ τὰ ἐφιέμενα, ζηλωτά· καὶ ὡς τῶν προνοουμένων, ὄντων αὐτῷ ζηλωτῶν. Adiicito etiam Gerſonem magnæ doctrinæ & pietatis Virum. Is ait : Recipit Deus nomen amoris, & perfectè, vt (iuxta Dionyſium) ecſtaſim faciat, & actiuè, & paſſiuè. Deus ſiquidem infinitus, dum ex amore producit creaturam finitam, exit quodammodo ſuam infinitatem, diligendo rem finitam, quamuis actu infinito. Sic & vice verſa rationalis creatura finito actu diligendo Deum obiectaliter infinitum, ponitur extra terminos omnis creaturæ, cùm nulla ſit infinita. Ecce igitur ſuperadmirabilem ecſtaſim in vtroque amore,

Audendum, & hoc pro veritate dicere, quòd & ipſe omniũ cauſa, pulchro, & bono omnium amore, per abũdantiam amatiuæ bonitatis habitudine extra ſeipſum fit, ad omnia exiſtentia prouidẽtiis, & ſicut bonitate, & dilectione, & amore, trahitur, & ex eo quod eſt ſuper omnia, & ab omnibus ſegregatũ, ad id quod eſt in omnibus, deponitur, ſecundùm ecſtaſim facientem ſuperſubſtantialẽ virtutem, à ſeipſo ingreſſibilẽ. Propter hoc, qui fortes ſunt in diuinis, ipſũ zelotem appellãt, ſicut multũ in bono amore ad exiſtentia, & ſicut excitatiuũ ad zelũ, deſideriũ ipſius amatiui, & ſicut zelotẽ ipſũ demõſtrãtes, per quẽ, & deſiderata ſũt zelabilia, & ſicut prouiſis ipſis exiſtẽtibus zelabilibus.

re, Dei, ſcilicet, & creaturæ. Perinde nos amauit, ac ſi ſe non amaret, cùm maximè ſit etiam à ſe amabilis & amatus. Illinc & transformatio amantium, quiſque à ſe exhauſtus & inanis ab altero impletur: ſcilicet, perinde procuratur, prouidetur, ac ſi alter, alter eſſet: ac ſi amantis animus eſſet in redamantis corde, & redamantis mens in amantis corpore. Quiſque propriorum oblitus, aliena cogitat, curat, agitat, ſolicitat, vt propria, & pro propriis altero exiſtente in altero mente, ſenſu, prouidentia, ſolicitudine: iſta transformatio eſt amoris, quòd amans ſe putet & gerat, vt alium; & alium, vt ſe. Nec iſtud diſſimulauit Deus: ita noſtram agit cauſam, ita noſtrum bonum curauit, ac ſi ſalus ſua ex noſtra penderet. Quid ampliùs pro re-ſua ex noſtra penderet. Quid ampliùs pro redemptione ſua faceret, quàm pro noſtra ſuam maieſtatem exinaniens?

Cæterùm, bonitas fœcunda ſui, amiciſſima effundendi ſe, & auariſſima dandi, auet, placétque ſibi, & factura ſui quæſtum profunditur, ac datur non ad diminutionem, ſed amplitudinem: creſcit communicata. Maiora, quæ extenduntur, fiunt. Melior arbor cum fructu quàm ſterilis. Fluentes latices limpidiores ſunt, quàm ſtagnati. Cùm ſe bonum effundit, & ſacrum à ſe amorem expectorat, in alios tranſmittendum; non illum nudum ex lare, & ſinu ſuo reiicit, non pauperem, non ſolitarium; ſed cum authoritate, & comitatu, & ornatu, & pompa. Omnia ſua pignora cum illo mittit, ipſúm- *Cap. 61.*

que comptum, locupletatúmque. Feret amor ſecum quæcumque ſunt amantis: beneficiis, officiíſque omnibus amatum donat. Quemadmodum aliò migrans mutaturus domicilium, illuc omnem ſupellectilem præmittit, vbi habitaturus eſt: ita amantis animus alibi victurus omnia in amatum transfert. Moribundi diſpenſant bona, legata relinquunt, & vniuerſorum inſtituunt hæredem: amans quoque moritur ſibi, & ſucceſſori, amato, inquam, omnia ſua concedit. Amor teſtamentum eſt amantis: res ſuas iure amoris tradit. Itaque bonitas per amorem funditur, amor per munera & officia. Hinc & bonitas auida ſe communicandi; nam & amandi. Quò quis maioris bonitatis eſt, pronioris amoris eſt: & quò promptioris amoris, libentioris eſt beneficentiæ: atque vt à beneficentia amor, ab amore bonitas coniicitur. Quanta hæc renidet in Deo, tot affluens beneficiis, quot res ſunt?

Cap. 62. Omnia homini creata: ipſi cælum condidit, & auguſtum illud Vniuerſi prætorium, decens, exornatum, abundans ſupra regiam amplitudinem. Deſiderabis famulatum: certè & iſtud ad exaggerationem charitatis. Omnia ſuperſunt miniſteria, etſi deſint miniſtri. Ritu amantium Deus omnia gaudet ipſe miniſtrare: nec de œconomo aliquo prouidentiam tui confidit: manu ſua tibi ſeruire, & mulcere geſtit: ipſe tibi obſequia præſtat famuli: ipſe omnes officinas implet, vbique operatur. Regia aula variis inſtruitur

tur muniis: hic œconomus, hic pocillator, hic archimagirus, hic præfectus equorum, hic custos vestium. Omnia subeunda munia pro nobis Deus suscipit: ipse œconomus noster nostra prouidens; ipse promus condus è penu locupleti nos nutrit, fructus in arboribus coquit, in aruis segetes torret: ipse pincerna, eliquans è vitibus succum, è saxis dulcem humorem, colans maritimam salsedinem: ipse vestiarius, in vermibus serica fila, in pecudibus vellera parat: primas ab illo vestes accepimus: ingratos progenitores nostros è domo sua expulsurus, non sine vestitu dimisit. Ipse Medicus salutaria conficit pharmaca è tot herbarum viribus, seminum, radicum, lapillorum. Quid, cùm auarissimi simus, produxit sua munera vltra vota nostra. Victæ sunt spes humanæ diuinis beneficiis. Solemus sperare plùs, quàm possidemus: solemus optare plùs, quàm speramus: tot vltrò beneficia fecit, & pollicitus est Deus, vt nemo minùs sperare possit, quàm optare: nemo plus optare, quàm vltrò habet data & promissa.

Igitur, cùm tot syngraphas diuini amoris, tot instrumenta diuinæ bonitatis, quot res, quot spes, quot vota, fidem habeamus. Verba amoris, opera sunt: lingua beneuolentiæ, manus: omnia vociferantur, & clamore suo iurant, quòd amet nos Deus. Quem non concutiet omnis hæc Vniuersi eloquentia? Quæ ars est Rhetorices tot instructa figuris, quot videmus naturas? Quale pulchrum, quale bonum putabis tot modis *Cap. 63.*

exundans? Infinitum est,nec paucis exprimi potest. Munera pro amante sufficiuntur,cuius quidam sunt vicarij, quædam sui ad argumentum traditionis pignora, quædam mentis arrhæ. O quoties,Deus noster! ô quoties se dedit! Numera pratorum flores, gramina, herbas, syluarum arbores, frutices, camporum greges, armenta, nemorum feras,ætheris volucres,Oceani arenulas,pisciculos,monstra,cæli orbes,luces;toties se dedit tibi, quoties dedit;& toties dedit, quoties aliquid fecit: innumeris iis te procurauit pharmacis, innumeris philtris. Diotima dixit magum amorem: sunt beneficia, amatoria veneficia. Eadem Vates vocauit venatorem. Tot munerum laqueis nescio, quî non capiamur?

Cap.64. Ad hæc, vt vtrinque se præberet amantem post actiones,passionibus,scilicet; exhibuit probatius charitatis experimentum; nec tantùm beneficentia, sed mali patientia amorem expressit suum,premit nostrum. Credo, quòd ista violentiùs. Patientia Lydius lapis est probando amori: nullibi aureus iste affectus, ita se exprimit,ita claret, vt turbatis rebus; nullibi ita pulcher,& festiuus, vt laboribus; nullibi ita viuax, vt morte, authentico charitatis instrumento. Non ære alieno obnoxij sumus,sed vita Dei. Neque minuit amplitudinem beneficij, non pro te solùm passum & mortuum: satis si pro te cum aliis,vt debeas; quantùm si pro te,sine aliis,imò plusquàm alij:adiiciam,plusquàm vniuersi; quare & plusquàm, si pro te solo. In primis debes, quantùm

quantùm omnes: tu & omnes debemus totum, quod Christus sustinuit, & singuli totum; inde singuli plusquàm omnes: nam singuli acceperunt, quod vniuersi. Ad calculos trahe proportionem, tantò tu debebis plùs vniuersis, quantùm vniuersi plùs te sunt. Quotiescumque aliquis suscipit quantùm omnes, etiam æqualis doni, inæqualis gratia, maior fauor erit.

Cap. 65.

Specta igitur ludibria, opprobria, ignominias: ad honorem amoris sunt. Horruerat hæc Marcion, indigna Deo sibi visa, humilia, infamia, scilicet. At, nihil indignum Deo, si non indignum amore: dignus Deo amor est, & amore digna humilitas, obsequium, seruitus. Nescierat Ponticus ille amoris prærogatiuam, cuius tanta nobilitas, vt nulla humilitate infametur. Nactus est amor honoris priuilegium: nihil illi vertitur probro. Consentio Pausaniæ Platonico in sua de amore oratione. Quantumuis amans sedula obseruantia seruiat, obsequatur in omnibus, quæ nec seruus vilissimus faceret, nec cogeretur agere: gratiam pro his omnibus merebitur, quæ si sine amore ageret, ab amicis pariter vituperaretur, atque inimicis. Amor omnem infamiæ notã delet, meretur laudẽ pro humilibus, lege quadam amatoria omni eximitur ignominia. Refert ille: Ἔστι γὰρ ἡμῖν νόμος, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς ἐρασταῖς ἦν, δουλεύειν ἐθέλοντα ἥντινοῦν δουλείαν παιδικῆς, μὴ κολακείαν εἶναι, μηδὲ ἐπονείδιστον. οὕτω δὴ καὶ ἄλλη μία μόνη δουλεία ἑκούσιος λείπεται οὐκ ἐπονείδιστος· αὐτὴ δέ ἐστιν ἡ περὶ τὴν ἀρετήν. Νενόμισται γὰρ δὴ

Etenim quemadmodũ apud nos de amantibus lex est illa relata, qua dicitur, nullum voluntariũ amatoris in amatũ obsequiũ, adulatorium & infame putandũ: sic & alia quædam secundùm legem seruitus voluntaria restat, quæ infamiam nullam subit: hæc autẽ est, quæ circa virtutem versatur. Nam nostris legibus institutum,

ἡμῖν, ἐάν τις ἐθέλῃ τινὰ θεραπεύειν, ἡγούμενος δι' ἐκεῖνον ἀμείνων ἔσεσθαι, ἢ κατὰ σοφίαν τινά, ἢ κατ' ἄλλο ὁποῦν μέρος ἀρετῆς, αὕτη αὖ ἡ ἐθελοδουλεία οὐκ αἰσχρὰ εἶναι, οὐδὲ κολακεία. Δεῖ δὴ τὼ νόμω τούτω συμβάλλειν εἰς ταυτὸ τόν τε περὶ τὴν παιδεραστίαν, καὶ τὸν περὶ τὴν φιλοσοφίαν τε, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετήν· εἰ μέλλει ξυμβῆναι καλὸν γενέσθαι τῷ ἐραστῇ παιδικὰ χαρίσασθαι. Gloriosæ itaque & ingenuæ conditionis ſunt ſeruitutes amoris, & virtutis, ſine dedecore, ſine ignominia, imò glorioſiores rebus ignominioſis. Igitur, cùm nihil Deus indignum ſe facere poſſit, hoc tantùm potentiſſimè infirmus, omnem humilitatem, quam fecit & tulit, amando fecit, ipſa humilitate glorioſior. Omnia fuerunt charitatis ſtratagemata: nec vllum maius eſt amoris machinamentum, quàm humilitas. Alfonſus, Neapolitanus Rex, odium ſuorum hac arte extinxit: inter venandum offendit carbonarium, cuius lapſum in foſſam iumentum eleuare laborabat; vt vidit Rex, accurrit, & propriis iuuit manibus, tunc verè regiis, nam auxiliaribus. Suffecit hoc mite & humile factum, vt beneuolentiam omnium impetraret. Cœperunt Neapolitani diligere, quem illatenus oderant. Quis mitior, quis humilior Deo? Lapſos nos erexit, ipſe deſcendens: tantoperè complacet in humilitate, vt tantùm non ſuperbiat, geſtit tamen.

ſi quis velit aliquem colere, putans per illũ, vel ſapientia quadam, vel in alia quilibet parte virtutis proficere, hanc rurſus voluntariam ſeruitutẽ, neque dedecori ſeruienti fore, neque adulationem vocari debere. Oportet autem has leges in idem conducere, illam, ſcilicet, de amatoribus, & hanc de Philoſophia, aliáque virtute conſcriptam, ſi vlla ratione cõtingere debet, vt deceat amatos amatoribus obſequi.

Cap. 66.

Alia nos admonet beneficia, quibus noteat Dei bonitas, mutatio iſta Neapolitanæ in Alfonſum inuidiæ alieno beneficio placatæ. Adiice igitur

igitur beneficiis propriis aliena ; adiice communia, & quæ aliis, & quæ omnibus collata : premunt omnia nostrum amorem:æquè sunt argumenta bonitatis : si distinguis gratitudinem ab amore, & in aurea sua illum puritate consideras,non minùs amabisDeum, quia aliis benefecit, quàm quia tibi. Vtrobique transpicitur bonitas per beneficentiam ; nisi fortasse te pessimum putas:maioris bonitatis est benefecisse peiori : scilicet, superest plus boni, vt è se suppleat donans ,quod desit accipienti : splendor tamen crescit ex alienis : pluribus tædis lumen excrescit : iubar Solis non tantùm miraris, quòd nonnullis te dumtaxat radiis foueat ; sed, quòd in orbem dissipet, vniuersa calefaciat, & illuminet.

Cap.67. Tot itaque pro nobis Deus ad argumentum sui amoris, & bonitatis fecit, vt penè alicui visum fuit, ad iniuriam, aut otium bonitatis eiusdem. Non erat opus Deum optimum esse, vt amaretur;sufficiunt, quæ fecit, absque eo, quod ipse est. Maxima omnium & valentior charitatis illecebra : est, quod est. Si verissimum fuisset mendacium omnium maximum, delirium Marcionisticum,blasphemans Deum malum : adhuc diligendus esset : sua de nobis benefacta merentur beneuolentiam, & gratiam. Verùm nec ista necessaria erant exactioni nostri amoris, superest illi bonitas nuda raptando nostra corda; adhuc sine vllo bono opere fortis, valentissima est. Vt amemus Deum, non indiget beneficiis,

satis

ſatis eſt bonitas, nec indiget bonitate, ſatis ſunt beneficia. Proh pudorem noſtrum! ſingula ſatis, & nimium ſunt, & vtraque ſimul non ſufficiunt.

Cap. 68. Aſt, cùm omnes iſtas ſagittas ardentes cum carbonibus deſolatoriis, obduro, frigidóque corde noſtro, ſaxeo, inquam, retundantur; alio ſtupendo machinamento, & efficaciſſimo philtro nos aggreditur, ſubiens per ſe pectus noſtrum. Amor ipſi Deo,

amanti ebibit ſanguinem.

Cùm nec ipſe per ſe, nec per dona ſua extunderet noſtrum amorem, decreuit rara ſubtilitate ipſe per ſe, & per donum ſuum ſimul ſolicitare, id eſt, faciendo ſe donum: copias omnes in vnum expugnandis nobis cogens, vires bonitatis, & vires bèneficentiæ conuocauit: vt, ſi non amemus, quia bonus eſt, nec quia bona fecit, id eſt, dona dedit; amemus, quia bonus eſt, & quia pariter donum eſt: id eſt, amemus iam ob duplicem bonitatem; quia bonus in ſe eſt, & quia bonum eſt, quatenus donum eſt. Videbat tot benefactis non ſe amari, ſed dona ſua; atque ingenioſiſſimo ſtratagemate excogitauit, etiam iſta via nos capere, & fecit ſe donum, vt amaremus, quia donum eſt: ne iſto ſaltem auaro nomine reiiceretur, ſed diligeremus; ſi non quia bonus, ſaltem quia bonum; aut ſi adhuc, non quia bonum, ſaltem quia bonus, & bonum. Atque vt iſtud commendabilius eſſet, fecit ſe donum neceſſarius & carius, & frequentius, & intimius: nullum plùs

alimento,

alimento, & necessitate,& cupiditate,& assiduitate, & coniunctione:toties enim se dederat cæremoniis amoris legitimis, id est, vicariis pro se donis, nunc sine cæremonia, sine interpretatione datur, donum conferens, & existens: non fuerant satis beneficentiæ suæ pignora: dedit se obsidem: scilicet, compleuerat in nobis sagittas suas exhausta pharetra. Beneficia, tela amoris sunt: has

per orbem
Spargit effusas agilis sagittas.

& se post omnia dedit. Seruo Dei,& feruentissimo pauperum tutori, Antonio Martino, apparuit cupidineo habitu puer IESVS, arcu & pharetra armatus, inque suum pectus iaculatus sagittas, negotians amorem plagis. Non satis hoc, resistimus telis. Quid restat? Consumptis missilibus subit ipse præcordia nostra, cominùs expugnaturus cor nostrum. Simili nos astutia re ipsa procurauit, atque Anacreon finxit, (cum reuerentia veritatis vsurpabo ad ipsius obsequium fabellam.) Plùs pro nobis exequutus est negotiosus amor Dei, quàm vlla otiantis phantasia valuit comminisci. Vincunt opera diuina humanas cogitationes. Iam Teij Lyrici suffragio, non licet nisi liberè amare Deum: ita ille succumbens amori canit:

Θέλω, θέλω φιλῆσαι.
Ἐπεὶ θ' ἔρως φιλεῖν με·
Ἐγὼ δ' ἔχων νόημα
Ἄβουλον οὐκ ἐπείσθην.

Libet, libet iam amare. Cupido me monebat, Vt amator esse vellem. At ego insciens monenti Parere negligebam.

O

Ὁ δ' εὐθὺ τόξον ἄρας,
Καὶ χρυσέην φαρέτρην,
Μάχῃ με προὐκαλεῖτο.
Κἀγὼ λαβὼν ἐπ' ὤμου
Θώρηχ' ὅπως Ἀχιλλεὺς,
Καὶ δοῦρα καὶ βοείην,
Ἐμαρνάμην ἔρωτι.
Ἔβαλλ', ἐγὼ δ' ἔφευγον.
Ὡς δ' οὐκ ἔτ' εἶχ' ὀϊστοὺς
Ἤσχαλλεν, εἶθ' ἑαυτὸν
Ἀφῆκεν εἰς βέλεμνον.
Μέσος δὲ καρδίης μευ
Ἔδυνε, καὶ μ' ἔλυσε.
Μάτην δ' ἔχω βοείην.
Τί γὰρ βαλώμεθ' ἔξω,
Μάχης ἔσω μ' ἐχούσης;

Mox ergo sumpsit arcum, Et auream pharetram, Me prælio lacessens. Ego vero, vt olim Achilles, Lorica amictus, atque Scuto minax, & hasta, Cum amore præliabar. Iaciebat ille tela, Vertebam at ipse terga. Tandémque missili omni Quum destitutus esset, Ira æstuans iacit se In me, velut sagittam Penetrans, & in cor vsque Medium, resoluit artus. Scutum ergo nil iuuat me: Nam cur petamur extra, Quum prælium sit intus?

Igitur, ſi Anacreon, qui incruentus inani iam pharetra cunctis reſtiterat amatoriis ſagittis, ſubeunti tandem pectus ſuum amore, non iam per miſſilia, non per cuſpides, ſed ſe ipſo miſſili & ſagitta victus fuit; quid nos adhuc reſiſtimus ipſi Deo pectus ſubeunti noſtrum?

Cap. 69.

Quantus igitur tam ſolers amor Dei, tam effuſus? Quanta bonitas tanti amoris genitrix? Nobilitas gentilium in prolem excurrit. Diuinemus non ex auium extis, ex pientiſſimis & amatoriis Dei viſceribus ſuam bonitatem, ſcilicet, ex beneficiis amorem, ex amore bonitatem. Quo pacto tantus nos haud domat amor, qui præter robur etiam ſitu præſtat? Quaſi è cliuo eminens ſuper beneficia, velut è loco edito pugnax, valentior

lentior eſt. Ardentior enim benefactoris charitas eſt, quàm beneficio vtentis etiam gratiſſimi: illius natalitia amoris à bonitate ducuntur; huius à neceſſitate: in illo gloria & decor, videlicet, maioris; in hoc reuerentia & pudor, velut inferioris: iſte amoris ignis libentiùs, vehementiúſque deſcendit, quàm ſurgit. Excellentius principium dilectionis benefactorem extimulat, ſcilicet, voluntas, bonitáſque. Amor enim, cùm ſit boni, concitatiùs decurrit à bono in bonum, quàm à neceſſitate & indigentia ſcandit; dat, qui vult; accipit, qui eget. Quantus amor tanti benefactoris? qui dat, quantum habet, penè dicerem, plus quàm habet, cùm omnia habeat; vſque ad ſe dedit. Et ſiquidem multoties ſe dedit, dat iam, quod iam non habet, dat ſe ſæpè donatū. Dat ſe, qui non iam eſt ſui, quàm multipliciter noſter: ſæpiſſimè ſe nobis dedit. Miror, tam fortiſſimo nos reluctari amori. Amor eſt efficaciſſimum pharmacū amoris. Amor eſt pretium amoris. Amor eſt Pharus amoris, nictat ad ſe amatoria flamma, vocat, dirigit. Amor eſt igniarium amoris; extundit è lapide ignes. Cor ſiliceum ſcreat ſcintillas perculſum amore, ſi amari noſcat. Amor amorē exprimit; legitimus, inquam, genuinúſque: nam leo marmoreus non rugit, ignis pictus non vrit. Amor Dei probatiſſimus, vegetus, viuax, acris, non mendax, nec fictus, quomodo noſtra non percellit pectora, & vnus ſine priuilegio amoris eſt?

Amor cum echo eſt: vbi eſt, redditur, & pari *Cap. 7.*

tono

tono reſpondet. Neſcio,quonam naturæ arcano, & compaſſione cordium, ab amore elicitur, & adiuratur amor: ſiue, quia,quem videmus nos amare, cenſemus bonum; amatorem enim boni iudicamus, cùm quiſque ſe bonum putet, & illum, à quo ametur, reputat amatorem boni, propterea bonum & amore dignum; quemque ſui opinio fallit; nec tantùm adulatores patitur, ſed honorat: ſiue, quia ſimilem amat ſimilis; ſimilitudo,quæ vnum incitauit, eadem mox excitat alterum:ſiue, quia amans admittit formam amati, quem in ſe inſculpſit ſuam reflexurus amati ſpeciem, iſtud ad amorem vocat; pueri oſculantur ſuam formam in ſpeculo;Imperatores curant ſuas ſtatuas,& Legatos ſic amant, vt capitali mulcta in irreuerentes animaduertant: ſiue, quia ſe à ſe aufert amans, & amato tradit, & iam,vt quid proprium habet,& amat. Nullus tam malignus eſt, qui ſe non amet; &, ſi amat, amabit ſua.

Cap.71. Cùm tamen tot vrgeant amare amantem, nullámne reperis cauſam redamandi Deum? Cape primam.Si particula tibi pudoris eſt,nõ te malum putabis, aut voles: ſaltem, quoniam te amas, ama Deum te amantem: ſi te præſumis bonum, voles quidem præſumere, licèt fallaris. Si amas propterea adulatores opinioni tuæ plaudentes, cùm putes amari; Deum ipſum ama, qui ſuo tibi amore fauit, & quia amat te bonum,prout te cenſes, aut falleris: ſiue,quia licèt malus ſis, amare vult, & in hoc deſiderat te bonum,

bonum, quod ſine beneuolentia non eſt. Cape etiam vltimam: &, ſi non amas Deum, quòd ſuus ſis; ama, quòd tuus ſit. Ecquod pignus in omni ſupellectili, & gazis tuis pretioſius Deo habes? Ama, fruere illo, & ſuis, iam amoris nomine tuis. Tolle oculos, & mitte ſupra mundi verticem: aſpice diuinæ naturæ ornamenta, pulchritudinem, affabilitatem, cùm ineffabilis ſit, ſapientiam, potentiam, beneuolentiam infinitam, non ſunt iſta contemptui pignora. Omnium vſufructuarius eſto. Iſto debes proprietatis titulo amorem Dei præferre tuo: namque magis Deus tuus eſt, quàm tui es tu ipſe: & quidquid præterea tuum putas; iſtud fortunæ erit, non tuum. Tu partim fortunæ, partim mortis, partim temporis, maximam quoque & meliorem partem tui obtinet cupiditas: ius iſta in te habent. Corpus totum vindicabit ſibi mors: præripiet ſuam quoque dies partem: animus, qui vnus tibi videtur reſtare, non tam tuus eſt, quàm Deus; nolo modò dicere, quàm Dei. Illud magis proprium putabis, in quo magis potes: minùs tamen quodammodo de animo tuo potes, quàm à Deo. Sæpè multò minùs ab affectibus tuis, & cupiditatibus obtinebis, quàm ab illo. Quoties expertus es, vt impos tui, frænaturúſque tuam cupidinem, priùs à Deo impetrares auxilium, quàm à te temperantiam? Quoties priùs te audiuit Deus quàm tu ipſe, quàm libido tua? Ergo, ſi hæc contumax, rebellis; Deus tamen

præſtò, faciliúſque tibi adſit; minùs videris in appetitum imperare, quàm à Deo impetrare poſſe; & magis quodammodo Deus tuus eſt, quàm animus tuus, difficillimâ obtemperantiâ tibi contumax.

Cap.72. Adiice ad magnitudinem amoris, maximum deſideriorum ſuperpondium; non dico deſideria amati; iſta in ipſo amore claudo, ſed amoris. Deſiderare amatum, cuiuſlibet amoris eſt: deſiderare amorem, maximi. Satis amat, cui ſatis non videtur, quantùm amat: & parum amat, qui non optet plus amare: fimbriæ prolixi amoris vota ſui ſunt. Hoc intereſt inter cupiditatem, & amorem: illa citiùs ſeipſam faſtidiet, quàm cupitis ſatietur: amor ſemper ſui famelicus ſatiatur re amata, ſed ſine faſtidio: & cùm nihil iam optat, ſe ſolùm optat: iſta enim ſui fames à ſatietate amati venit amori. Tantoperè explet amatus, tantoperè placet, vt inæqualem ſe noſcens amor, & anguſtum, laxari velit, & velut rumpatur, vt ſatisfaciat bonitati amati, aut ipſius, qui amat. In quibuſdam aliena bonitas, in nobilioribus propria edit amorem. Nimis amat Deus amare: amat, quia deſiderat amare, & amari: ſe vltrò amori obſtrinxit, & pretioſiores, carioréſque nos habere voluit, oppignerato amore bonis ſuis, & malis, id eſt, cruciatibus, non tantùm benefaciens, ſed mala patiens, ſuo nos cruore, labore, morte æſtimauit, & emit; non quia tanti eramus, ſed vt tanti fieremus. Pluris fit, quod labore conſtat: ſiue

ſiue timor repetendi laboris, pretium ſupremum taxet: ſiue, quoniam, quæ magno parantur, cariora fiunt. Aliarum mercium pretium vſus definit, & ipſarum valor. Contrà eſt in æſtimatione animarum, quarum valor ab ipſo taxatur pretio: ſtant pro ſanguine, & vita Dei: licèt non valeant infinitum, infiniti taxatione ſunt emptæ; & hac parte infinitè æſtimatæ. Quantò emitur aliquid, tantò æſtimatur. Vt nos pluris Deus æſtimaret, quàm ſumus, infinito nos emit pretio. Aſtutia iſta amoris fuit, ſe ipſum exigentis, ſe prouocantis. Deerant noſtra merita, adiecit inuenta ſua: è ſe poſuit, quod defuit nobis.

Prolixa nos tenuit oratione iſte Rex affectuum: decebat pro maieſtate ſua, & pro argumento noſtro. Quærimus pacem, tranquillitatem, gaudium, felicitatem animi: en iſthic eſt: *Cap. 73.*

O felix hominum genus,
Si veſtros animos amor,
Quo cælum regitur, regat!

In amore, velut curia, quies ſedet. Amor, pater eſt lætitiæ, & ſummæ, puriſſimæque voluptatis cuſtos & arbiter: ipſe gaudium gignit & tutatur; nempe, in vertice rerum locat, quò neutra fortunæ manus continget: nec confert aliquid, nec aufert. Elata in Deum voluntas, nec auram, nec Eurum patitur, velut ſuper collem Olympi intemerata eſt flatibus, ignota turbinibus, perſpicuo & aperto ſemper cælo functa; omnium

ibi rerum tuta iniuriis, non ſolùm fortunæ; ſed, quod plus eſt, ſui. Nónne à ſe erit ſecurus, qui innocens eſt? Vtique, & ab illo omnes. Nónne à fortuna, cui omnes innocentes ſint, quem hoſtis non lædat, quem dolor non ſummittat, quem voluptas non fugiat, &, quod mireris, non fallat? Iſtæ ſunt amoris dotes ab Agathone ſubtiliter diſceptatæ ad commendationem ſuam. Nequit non bonus eſſe, qui iuſtus, fortis, temperatus, prudens eſt, inſuper diuinus.

LIBER

LIBER QVINTVS, DE ARTE VOLVNTATIS.

PROÆRESIS III.

De innocentia lætitiæ, quam sola virtus alit.

NVNC ad consequentia amorem, *Cap.* 1. & primùm ad lętitiam pergo, legitimum amoris fœtum, cuius conditionem sequitur pro eiusdem qualitate, aut tuta, aut periclitatura. In vniuersum miscebo quidquid festiuum est cordi: nunc gustum, nunc voluptatem, nunc delectationem, nunc lætitiam, nunc gaudium appellabo. Ista quoque extrema solum tempus distinguit. Lætitia est, quæ bonum recens celebrat; gaudium, quod morans: illa cum aduentoria excipit; istud in contubernio retinet. At sensuum oblectamenta geminum nomen non merentur, in transitu veniunt, vadunt, nullum manet. Hæc lætitiæ, & gaudij nomina quanto in fauore sunt, tanto in discrimine. Vota

 nostra

noſtra multis peccant modis, vt offendant gaudium noſtrum, etiam cùm felicia ſunt, atque in infinitum ſe producunt. Optamus, aut non tuta, aut quorum gaudium non ſit tutum: in illis calamitas nos triſtat, in his ipſa felicitas anxios facit pro ipſa. Adeò votis laboramus, & tamen multiplicamus, nunquam ſuſpendimus: in his, quibus nos offendit aduerſus caſus, duplicamus; in quibus fortuna lædit, replicamus, & optatam felicitatem conſequuti, pro ipſa felicitate vouemus. Nimirum, felicitas ipſa ſibi etiam deſiderat felicitatem; iam notabis, cùm non habeat, quod optat: imò miſeria eſt, cùm deſit felicitas. Non eſt felicitas complexus bonorum, ſi abſit iſtud bonum ſecuritatis contexturę omnia. Hinc aliud erratum mortalium, quòd voueant æqualiter pericula, & ſecuritatem inæqualiter curent. Nemo non periculis ſe exponit, conſequuturus periculoſa. Securitas vota ſolùm nobis debet; pericula etiam diligentiam: igitur tuta, ſtabilia, integra, ſyncera gaudia admittenda ſunt, & his conſentanea vota, non obſtantia ſibi, aut paria execrationibus. Plerumque vouemus peiora maledictis, & in vniuerſum ſecurius votum eſſet, ne eueniant, quod optamus. Eleganter Albertus appellauit laqueum triſtitiæ, lætitiam illam, quæ tempore ruit. Vulgaria enim iſta gaudia voluptatum, & quæ raptim quæruntur, quæ pro viribus appetuntur, in quibus inuidia conſtanter laborat, adeò infirma ſunt, adeò inſtabilia, vt omnibus inſtabiliùs rebus euertat tempus.

Cæterùm,

Cæterùm, istam constantiam gaudij curandam moneo subtiliùs, quàm constantiam felicitatis. Duobus fortuna peccat perfidiis; vna status sui; altera sensus: & quia negat, aut aufert sua bona; & quia, cùm seruat, inutilia & caduca suus ipse status facit. Vtrimque patemus vulneri; vtrimque petimur, aut cupiditate, aut fastidio. Possunt aliquando durare, quæ optasti; possunt perseuerare, quibus gauisus es, & stante felicitate tua perire sensus eius; tam certus est delectationis interitus: ipsa peribit delectatio adhuc manentibus oblectamentis. Solet esse felicitas sine anima, & quoddam duntaxat lætitiæ cadauer. Non est necesse, quòd pereat voluptas, & lætitia popularis rerum; quòd pereant ipsæ res; satis est, si non pereant; satis, quòd durent. Magna necessitate sumus infelices: vtrumque latus pàtet, vtroque inuadit nos miseria. Ita est. Gaudia ista continua, & assueta fiunt tandem deteriora, quàm recentia infortunia. Apicium Falerni deliciæ afflixerunt; pocula nauseam extorsêre: inter instrumenta voluptatum anxius fuit, vomebat, rumpebatur. Socrates tamen auidus & lætus semel hausit calicem cicutæ. Itaque suspectus gaudij titulus dispici debet, ne sine delectu admissum nos grauiùs sauciet securos. *Cap. 2.*

Omnia sunt præpetia; & nisi, quòd nullis absit fel, columbarum instar velocissima. Quædam intra præcordia illud inuiscerant, & pro succo habent: plurimarum voluptatum sanguis, fel est: quædam, dum auolant, diffluunt: quemadmo- *Cap. 3.*

dum nonnullæ se daturæ in aëra volucres vi annisus primi fundunt excrementa, vbi tantisper consederant: alia, & ista benigniùs, non consident, nisi vbi rudera & stercus alicuius vident mœroris, ipsóque aluntur, velut vlulæ sordibus. Distinctiùs hæc dicam. Nullum rerum humanarum gaudium sine periculo doloris est. Parum dixi. Nullum sine contagio. Alia dolor gaudia ducit, alia sequitur, alia comitatur. Ad hæc nonnulla sunt, vt mœroribus pandant ostium, non aliter gressuris in cor nostrum. Ipsa voluptas ianuaria doloris fit: istud ex perfidia est, aliud ex ignauia, quòd tam imbecillia sint nonnulla, vt nos mulcere non valeant, nisi dolor nos aliquis primùm macerauerit: nequeunt se solis recreare nos, nisi viam ipsis quædam strauerit afflictio: ista non solùm comitantur, sed indigent dolore. Emergit pressus anteà dolendo sensus, & spem quamlibet amplectitur. Prodeunti è tenebris quælibet lux placet: naufrago quodlibet littus portu, & patria iucundius erit. Sic est: sunt gaudia, quæ non tam iucundis debemus rebus, quàm tristibus. Fallunt tamen illa nos: nec aliter miramur, quàm vulgus olim miracula Magorum immittentium dolores corporibus, afflictantium variis morbis artus, vt restituta salus, amota ægrotationis causa, quam ipsi fecerant, deberetur sibi: iidem morbi, & sanitatis artifices parum merentur pro salute, quia nimis demerentur pro morbo. Nihil debet languens curationi, si

qua cuspide vulnus

Senserat,

Senſerat, hac ipſa cuſpide ſenſit opem.

Aliæ delectationes ipſo ſunt dolore infectæ, aut confectæ: acerbo ſenſu animantur. Voluptas cibi non eſt, vbi fames abeſt: ſal, & condimentum voluptatum, aliqua moleſtia eſt. Quin & inæquali lege cum dolore diuiduntur, qui ſæpè vehementior, ſemper prouectior eſt, & ante voluptatem natus, & non ante ipſam extinctus. Eſuries, & præparat voluptatem cibi, & ſeruat: moleſta ſunt epula impletis.

Verùm poſt iſtam doloris corruptionem, poſt inconſtantiam lætitiæ, peccant iſta gaudia mole ſua, peccant paruitate, peccant & magnitudine. Exigua ſunt, non implent nos; ſi aliquando inſoleſcunt, id, quia ſit præter naturam propriam, (nata ſunt exiguo,) impotētia ſui pereunt cum gaudentibus ipſis: quare, moderanda in primis ſunt, deinde tollenda: nam, ſi parua lentè contriſtant, ſi maxima impigrè nocent, quandoque necant. Sophlocem, & Dionyſium magna extinxit lætitia. Subiit Siculum tyrannum ſubita mors per ipſa felicitatis non modò vota, quibus multi perierunt, ſed gaudia. *Cap.4.*

Atqui, vt inter tot ſpuria legitimum veneremur & naturale gaudium, inquirendæ ſunt progenies voluptatum. Quaſdam nutrit ſenſus, alias adinuenit opinio, alias gignit mens, alias prætereà conſuetudo facit, alias affectio auget, alias indòles iuuat, alias electio & iudicium auſpicatur. Quæ ad ſenſum ſpectant, hebetes ſunt, & minimi temporis, & maximi oneris, & medio- *Cap.5.*

cris vſus. Guſtus,qui inter alios ſenſus,quoniam non ſit minimæ voluptatis,nomen retinuit feſtiuum,& delectationis, etiam cùm vorat, tantùm libat voluptatem, in tranſitu ſolùm eſt, cuius tamen manent reliquiæ grauiſſimæ, grauedo capitis, indigeſtio, interregnum mentis, cuius interim dominationis vſus ceſſat,ſæpè ius. Deinde morbi, dolores, tandem immatura mors,de qua neſcio plus vtra mereatur,iugula, an gula? Fortaſſe gladius in hoſtili manu non occidit plures, quàm calix in propria: niſi quòd iſtius facinus lentum ſit, clandeſtinum ipſis, in quos ſæuit, ignaris; eo iniquius, quòd non impetu, ſed inſidiis inuideat. Ad hæc,ipſa, quæ in curſu eſt,voluptas, niſi cum modo ſit, ſtatim fatigatur: nimirum currit, & niſi interpelletur, vt reſpiret, marcet languida;ſi continua eſt,nulla eſt. Purior conſpectus delectatio frequentia corrumpitur: quod primo aſpectu miraris, in ſecundo tantùm gaudebis,in tertio tantùm non faſtidies, fortaſſe deinceps non ſine moleſtia aſpicies. Gratiam & dotem ſuam nouitas ſeruat.

Cap.6. Ad iniuriam harum voluptatum eſt reparatio ſua, nouarúmque inuentio. Auſa eſt cupiditas naturalem voluptatem, ſed communem etiam brutis,nouis artificiis irritare: languidam, & exiguam cenſuit; fouere voluit ingenio. Habeo iam ſuffragium noſtræ ipſius cupiditatis. Nulla eſt naturæ delectatio, quam iam non corruperit ars: etiam ventri ſua diſciplina dicatur. Iam tam delicati ſumus, vt pudeat ſine ingenio

indulgere

indulgere genio : vt pudeat, ſine arte,ſine labore gaudere. Auidi & arrepti ferimur, & inconſulti præuertimus ipſas voluptates , quas ſaluas , & accuratiores cupimus.Cibus pingitur, quid cum colore faciet palatus ? Vt omnibus ſatisfaciamus ſenſibus , ſingulorum delectamenta corrumpimus,omnium confundimus : addimus laborem, nec magis propterea recreamur.In venuſtis materiam inuidemus,pluſquàm formam;in aromatibus raritatem , aliquando periculum æſtimamus , quàm ſuauitatem ; in ferculis ſumptum, quàm ſaporem ; in muſicis artificium & materiam inſtrumentorum, quàm ſonum;in veſtibus aſpectum , & elegantiam , quàm protectionem. Quid , quæſo, magis præſtabit aſpectus frigori, quàm nuditas ? Barbari Guaycuri prudentiores ſunt, rident nos : cùm incedant exuti,pingunt in ipſis nudatis membris indumenta, femoralia delineant , thoracem , caligas. Sanè nemo magis protegetur elegantia veſtimenti,quàm nuditate. Adeò vitiauimus voluptates, nullus ſenſus in ſolidum ſuam capiet:ſingulis propriam minuimus, dum omnibus prouidemus. Tactus ſæpè affligitur thorace,& calceo anguſto, vt aduletur etiam oculis : ipſas voluptates naturales damnauimus magnis pœnis , vt iam non liceat gaudere ſine pretio:ſine lancibus argenteis non licet cibus : ſine ſpondis aureis non licet quies. Quod gratis natura dedit ſumptuoſum facimus. Ipſe ſomnus carè emitur;& quies,quam laſſitudo ſola dulcem facit,ſubornatur impenſis.Ita

Vſum

Vsum naturæ vitium fecistis auari.

inquit diuinus Ozentius. Intemperantiam, hebetissimam voluptatum, communem brutis nobilitare voluimus ingenio & pretio, vitium arte releuantes, sumptu æstimantes, vt à communi bestiarum ignominia excerperemur, quam maximè contraximus nostris industriis & impensis ex adulteratione naturæ. Ligna, quæ tradis igni, ánne sanus eris, si pingas, si inaures? consumenda sunt: irritus hic sumptus esset. Cur cætera, quæ etiam consumis, vis corrumpere sumptibus, cibos, vestitum, & alia instrumenta libidinum? Contra frigus protegit vestis, non hic, vel ille color, aut forma: contra famem cibus, non hic, vel ille sapor. Possumus frui, & mirari fulgorem syderum, & ipsius Solis; & tamen exigui lapilli, & gemmæ dubio nitore alimus inuidiam. Nisi inuenta ad torturam nostram non placent: non delectat splendor, nisi carè constet.

Cap. 7. Porrò non contenta cupiditas emendatione ista corrigenda veterum voluptatum, excogitauit præter naturam nouas, vanissima pessimorum conspiratione, vt numero compensaret magnitudinem. Despondit animum, quòd magnas posset facere, multas fecit, noua adiecit instrumenta, honores, glorias, diuitias, dignitates, potentiam, nobilitatem: ista sunt inuenta opinionis, factitia oblectamenta. Quasi perinde fuisset humanæ potestatis, res mutare, ac nomina. Aberrantes felicitate nihil non erramus. Rati voluptatum culpam non explere nos, (tam inepti

sumus)

ſumus) recta corrigere volumus errore noſtro: excogitauimus multiplicare, vt vel occurrente aliqua maiori ſatiemur, ſin minùs multitudine. Nihil aliud hoc inuentum fecit, quàm extendere miſeriæ iura. Adiecit appetitui auaritiam, ambitionem, maxima cupiditatis onera. Eò proceſſit noſtra amentia, vt illa, quæ natura ſua nihil iucundum, plurimùm moleſtiæ habent, non tantùm inter maximas voluptates poſuerit, ſed inter vitæ cauſas. Quid naturalis voluptatis habet gliſcens nummis ſacculus, te marcido & pereunte fame, ne violes illum? Quid naturalis voluptatis eſt exui alterius verticem? ánne phreneſim tuam mitigabit? Quid naturalis voluptatis præſtat flexum genu plebis? podagrámne tuam medicabitur?

Cæterùm, quemadmodum artificialia æmula naturæ imitantur illam, non æquantur: ita iſta, quæ facimus, oblectamenta degenerant naturalibus, etiam dum placent. In hoc error monſtratur: cùm maiora, & ſine modo fuerint excogitata, minùs ſatiant. At paterno mater natura conſilio voluptates ſuas compoſuit, & modo temperauit idoneo, vt ſine magna impenſa appetitum expleant, cùm mediocres ſint; imò neceſſe eſt, mediocres eſſe, ne offendant: lineam præſcripſit illis, & niſi ingenium noſtrum violaſſet, innocenter, & prouidè procuratum eſt. Cibi voluptatem prudenter diſpenſauit, vt præmium aliquod eſſet operis neceſſarij tuendæ vitæ corporis. Illam moderata eſt, ne ſic nos poſſideret, vt detineret;

Cap. 8.

neret;ſed ſupereſſemus vitæ & ſaluti animi, excellentioribus nos reſeruans voluptatibus. Iſta nos tantùm prouocare,non occupare voluit, ne cùm triſtitia ſuccurreremus vitæ;nec tam ingrata fuit, vt ipſam puniret vitam lætitia tam triſti. Illud ingeniosè diſpoſuit,vt mediocritate ſua expleret nos, alioqui infinitæ auiditatis. Totam iſtam naturæ artem non valuit imitari opinio: neſciuit iſtam fingere ſatietatem ſuorum inuentorum magnitudine,&,vt ſic dixerim,infinitate. Nullus tam vorax eſt, quem non tandem vincet copia cibi:nullus tamen auarus,quem vincet copia auri: deſiderata eſt iſta vox ab ore auari, Satis: ſcit fames modum,non auaritia.Tam abſque arte ſunt iſta delectamenta, quæ adiecit opinio in ſupplementum naturæ, vt ad auiditatem maiorem ſint,nullam ſatietatem.Quæ fecit natura, ipſa præſcripſit; quæ opinio falſa, non habent, vbi conſiſtant. Errandi nullus eſt ſcopus: quocumque,in immenſum eunt.Ingenium noſtrum extimulat vitia. Ratione contra rationem ipſam vtimur. Mens æterna æternis,& immenſis nata, huc collimat: quidquid ipſa iuuat, magnum aliquid & immenſum affectat:etiam cùm deflectitur,reſpectat aliquid ſine fine: metam ſuæ cupiditatis infinitum quid ſuſpicata,iſtud,cùm errat, etiam quærit:ita quidquid ipſa confingit,non eſt limitatum. Xerxes, cùm ſibi maximis præmiis blandita fortuna fuiſſet, non contentus omnibus, nouam voluptatem optauit, propoſuítque inuentori præmium: at,neque reperta,limes cupiditatis

piditatis fuit, quæ ipſis noſtris nos damnauit votis, ideò cecidit propoſito. Maximè ſunt timenda gaudia, quæ fecimus: vitio noſtro placent, non natura ſua: etiam morbus grauidis commendat gypſum, ſeuum, picem, carbones, præ melle iucundiùs.

Cap.9. Itaque video poſt omnem cupiditatis diligentiam integras, & cum iure ſuo miſerias, quas non mitigauimus, ſed irritauimus. Penſemus, quid profecimus vana iſta prouidentia. Anne excedet aceruus voluptatum triſtitiis? Credo, non æquatur: illuc ſolùm poſſe pertingere fortunam, ſi diuiſum diem cum miſeria habeat: ſi manè exultamus, ſub occaſum mœrebimus. Philoſophica feſta Gibor fuerunt apud Barbaros. Hi ludi ſacri homini erant: manè omni celebrabantur ſplendore veſtium, tapetiorum, omni iucunditate, muſica tibiarum, odarum: deinceps veſpere omni argumento triſtitiæ, vlulatu, planctu, mœrore, anxietate. Scilicet, tota felicitas eſt diuiſa miſeria: nunquam iſta partem ſuam amittit. Felicitas non eſt ita tenax. Adiice, iſtas triſtitias diduci ex ipſis voluptatibus. Adiice veras triſtitias ex falſis voluptatibus. Depletos nos relinquunt, non aliter, quàm qui per ſomnia comedunt: non imago cibi, ſed cibus ſatiat. Veriſſimè Samij, Platoníſque diſcipuli dormire dicunt & delirare ſemper iſtos delicioſos, omnéſque animi impetus effrænes inſomnia eſſe, aut ægrotantium vertigines. Neque inconſulta Medicorum natione iſtud putes ad exaggerationem

dictum:

Miserabilis sanè est humana vita, quòd ad eam totam intolerabilis argenti cupiditas, velut hybernus flatus, peruaserit: ad quem morbum insania grauiorem curandum vtique Medici omnes potiùs concurrerent: quæ tamen beata censetur, cùm morbus sit, & malè affligat. Equidem omnes animi morbos vehementes insanias reputo, cùm opiniones quasdã, & visa rationi suscitant, ex quibus sanescit, qui per virtutẽ repurgatur.

Cap. 10.

dictum: Hippocratem inuenio, medicæ Patrem artis, qui in epistola ad Populum Abderitarum dixit: Οἰκτρὸς γε ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, ὅτι δι' ὅλου αὐτοῦ, ὡς πνεῦμα χειμέριον, ἡ ἀφόρητος φιλαργυρίη διαδέδυκεν· ἐφ' ἣν εἴθε μᾶλλον ἅπαντες Ἰητροὶ ξυνήεσαν ἐλθόντες ἀποθεραπεῦσαι χαλεπωτέρην μανίης νοῦσον· ὅτι καὶ μακαρίζεται νοῦσος ἐοῦσα, καὶ κακοῦσα. Οἶμαι δὲ ἔγωγε καὶ τὰ ψυχῆς νοσήματα πάντα, μανίας δὲ σφοδρὰς, ἐμποιοῦσας δόξας τινὰς, καὶ φαντασίας τῷ λογισμῷ, ὧν ὁ δι' ἀρετῆς ἀποκαθαρθεὶς, ὑγιάζεται.

Igitur, vt non optemus, nec corrumpamus illa oblectamenta naturæ, vt ista opinionis oderimus, (generosi animi erit gratis seruire naturæ, fortiter dominari opinioni,) sunt aliæ puriores voluptates, defæcata gaudia, innoxiæ lætitiæ, quas licet impunè cupere, quæ nunquam sua puniunt vota. Habet has virtus voluptates innocentes, & clementis indolis, nec tempore relabuntur, nec vsu constringuntur, nec magnitudine peccant, nec carent. Maiores omni voluptate, quæ libidinibus adulatur, quæ mulcet sensum, mens nutrit. Vix fidem facient tanti oblectamenti, isti benemeriti de sensibus, quorum crassas duntaxat norunt illecebras. Ridebunt, cùm audiant mentis voluptates, magnitudine sua vincere corporeas. Quomodo maior est virtutis delectatio, cùm non sentiatur? Sane pro qualitate sentientis sensus est. Nonnulli minùs vident, cùm maiori luce: magnus aliquos calor non mouet, alios minor laxat: ægrotos mel ipsum,

ipſum, & quidquid ſuaue eſt, exacerbat: nullum ab iis ſuffragium admittimus: ineptum eſt interrogare de ſomniis ſtertentes, de naufragiis ſummerſos; vigiliam, & portum expectandum eſt. Sani palati de ſaporibus, oculi de coloribus fidem duntaxat merentur. Elapſa felicitate ſuæ libidinis, rogemus, cùm, veluti poſt potionem medicam hauſtam, fęcibus vexatur palatus amariſſimis, cùm laborant faſtidio illarum, aut pœnitentia, cùm non inſani ſunt. Non negabis ſanioris iudicij eſſe, dum pœnitent, quàm dum pœnitenda faciunt.

Interim rationis ſuffragium admitto. Senſus nequit arbiter eſſe, nequit experientia. Ita iudicio dirimenda eſt lis inexpertis; alioqui non ita agendum. Probaturis mel dulce, fel amarum, non diſputatione eſt opus, guſtari ſufficiunt. Ipſius propterea gaudij, & voluptatis naturam in arbitrium adigo: gaudium eſt quidam cognoſcentis appetitus, vel cupiditatis non lentus, ſed placidus & dulcis motus; libentiùs dixiſſem, quies, & meta: poſtquam eò accedis, quò, aut voluit, aut vellet, & præſentat ſe ibi, quò ſi abeſſet, pergeret. Quatuor hinc voluptatis præcipio cauſas; motum appetitus; vnionem, ſiue præſentiam boni; eiuſdem cognitionem; ipſum denique bonum. Ad iſtam componamus amuſſim gaudia mentis, & corporis: illæ voluptates maiores erunt, quarum & cauſæ. In primis virtutis motus vehementior, & acrior eſt: ergo & voluptas: amoris impetus eſt efficaciſſimus. Si

Cap. 11.

causeris naturæ amorem, oppono amorem gratiæ omnium vehementissimum. Dices, in Deo dumtaxat? Dico, in quolibet propter Deum, erga corpus adhuc tam iniurium animæ, cuius amor maior est à gratia, quàm à natura. Ille maior amor, quem minor præmij spes nutrit. Gratis amor amat, maximum sui pretium est. Delicati isti, quos crapula occupat, quos demulcet palatus, iniquè & languidè diligunt corpus ipsum, quod impinguant: id delectationis causa agunt, non propter ipsum: itaque non diligunt illud, sed voluptatem. Alumnus tamen virtutis, sine isto præmio, non propter oblectamentum, corpus curat feliciùs, gratis, adhuc laborans, paterni amoris ritu liberos alentis sine mercede, & cum sudore. Adiice, vehementiorem esse impetum virtutis in ipsum, quàm voluptatis sensuum in se, quam vnicè voluptuosi diligunt, non corpus: namque plùs diligunt vitam, quàm voluptatem: at iusti & probi plùs diligunt virtutem, & Deum, quàm vitam. Itaque minor est impetus sensus in suam delectationem, quàm mentis in virtutem.

Cap. 12. Ex impetu accessionem collige, ex amore amplexus. Nullus nexus amore arctior: non tantùm iungit, sed vnit; non tantùm in conspectu ponit, sed intra pectus condit amatum, & raro artificio absentes præsentat.

Quod digiti nequeunt, alligat illud amor.
Longiùs inde absens, ibi sed pertingo, quod opto:
Quò pede non venio, pectore totus eo.

Non

Non licèt obſtet Arar, Rhodanúſque, natamus amore:
Non vetat ire animum, qui vetat ire gradum.

Latiſſima lætitia virtutis panditur per omne tempus, & locum: haud conſtringitur præſentibus dumtaxat, reuocat præterita, in futura porrígitur, abſentia conuocat; memoria, ſpe, votis, mille modis oſculatur oblectamenta ſua, & dulci ligat amplexu. Adiice naturam obiectorum: virtus accommodatiſſimum vnioni habet; ſenſus nimis incommodum: illa ſubtiliſſimum, ſimpliciſſimũ, vbique exiſtens, quocumque ſubiens; hic craſſum & torpens, cuius vnio peccat ſuo nomine, non eſt, niſi proximitas. Contingunt ad ſummum ſenſus, non penetrant. Maiorem ignominiam Auicenna obſeruauit, per accidentia, non per ſe aſſiſtere. Vnguentum per fumum, & odorem ſubit; cibus per ſaporem; venuſta per colorem; delicata per corticem; oſculis ſuperficiem dumtaxat committunt; inde pro merito vindicarunt titulum ſuperficialium. Amori tamen & ſubſtantia, & nucleus rei amatæ commendatur: ille vbique ſe inſinuat, & quodcumque admittit, non tantùm vt adſit, ſed vt inſit.

Ad iniuriam etiam voluptatis eſt, ſenſibilia non ſimul, ſed lentè, fruſtatímque ſubire, per partes ſibi ſuccedentes. Diuiſa voluptas minor eſt: ſubeunti voluptate ſuccedentium partium, effugit oblectamentum priorum, non acceſſit poſtremarum. Ad hæc, ſucceſſione iſta hoc ipſo, *Cap.13.*

quòd venit,abit:vnà ſubit, & exit. At,quod virtutem delectat, partibus caret, indiuiduum eſt: totum ſimul coactis voluptatum viribus vnà ſubit vehementiſſimè. Deus indiuiſibilis eſt, integer ſine membris,totus ſine partibus, æternus ſine tempore, liquidus ſine fluxu, cuius ideò voluptas non collabitur.

Æterna æterni flumina fontis erunt.

dixit Proſper.

Cap.14. Iam ſuperuacuum opinor cognitionem mentis,atque ſenſus conferre, quæ plurimùm voluptatem iuuat. Niſi percipias, nullum oblectamentum capies; & percipis, dum noſcis, quod oblectat: quare pro cognitione oblectatio refunditur, pro maiori maior. Illa manus eſt voluptatis; quò fortiori dextra plus ſtringes, quò maiori plus capies. Ipſas ſenſibilium voluptates minùs guſtant, quibus tardiores, languidioréſque ſunt ſenſus. Stupidi nullo delinimento mulcentur. Nunc compone ſenſum, & mentem: ille tam hebes, vt ſolùm attrectet facies rerum, ſolùm accidentia captat: mens acerrima eſt, penetrat interna,ipſam guſtat ſubſtantiam. Ad hæc, metire magnitudinem oblectantis boni: norma voluptatis eſt, quod delectat. Num quod immenſum eſt,exiguam oblectationem formabit? Vnum id eſt, quod reſtinguit noſtram cupiditatem. Finis ipſe dumtaxat finiet vota noſtra:ſemper ſatietati,nunquam tædio eſt. Faſtiditus cum iniuria dignitatis finis vltimi eſſet: locum enim alienæ cupiditati præberet,iam

non

non vltimus. Nemo sine voto aliquo, & non eius, quod fastidit, patitur fastidium.

Adiice maximum aliud discrimen: corporis voluptas merces est operationis. Non ita in animo, cuius ipsa operatio oblectat. Nobile est virtutis opus, dignum humana dignitate, in se delectabile, sine alio à se præmio exequendum. Non tanti sunt actiones corporeæ, nec dignæ visæ liberali labore. Inde illæ sine fastidio, & fatigatione durant: oblectamenta sunt ipsæ, nec quamdiu sunt, deficit, quod sunt, semper placent: istæ verò, quia per se delectabiles non sint, non sunt placidæ, nisi quatenus seruiunt ad officia vitæ, captantes pro mercede operæ voluptatem: cùm prudens, parcáque natura illud dumtaxat remuneret, quod necessum habet: si excedant, inæqualem mercedem recipiunt; tandem nullam. Ita sine præmio lassæ deficiunt. *Cap.15.*

Ad omnium tandem corporalium impropeiium voluptatum, honorem aliquarum conferamus, vt supputata proportio commendet inexpertis ex ipso periculo sensibilium voluptatem rationis. Nobilioris, præcipuíque generis sunt oblectamenta oculorum, auditúsque, inter alios sensus: maiora sunt, simpliciora, constantiora, non tam citò nos fatigant. Quemadmodum hebetiorum delectatio sensuum maximè gustus, cuius voluptatem, tam misera est, diu ferre non possumus: tum illæ voluptates puriores sunt, liberaliores sine pretio doloris: non præcedit esuries, quò delecteris suauissima harmonia: istam *Cap.16.*

nobilitatem rationi debent, ex cuius solo rudi vestigio in tantum se attollunt. Sunt in pulchris & musicis lineamenta rationis, cuius dos & gloria est ordinare omnia: constant illa ordine & proportione: ob istam mentis vmbram plus delectant, gratis, diu; sapiunt originem suam. Voluptates, quas animus immortalis nutrit, immortales sunt; quas mortale corpus admittit, mortales. Adhuc ex iis, quæ nonnihil contrahunt, ab animo minùs sunt mortales; quæ omnia à corpore mutuant, mortalissimæ. Adeò meretur ratio de voluptate. Addam & ipsam hebetissimi gustus delectationem à ratione esse. Modus continet voluptatem, excessu deficit, pergit in fastidium: modus autem à ratione venit: ipsa solùm præscribit: igitur rationis beneficium est, quidquid delectat. Quantùm itaque ipsa delectabit? à qua cùm recedimus omnem gustum, etiam irrationalium, amittimus, ipsis intemperantiores. Apud Hippocratem in epistola Damageto Democritus ad pudorem nostrum ait: Ἐν δὲ τοῖς θυμοῖς, τὶ περισσὸν ζώοις ἀλόγοις παραλελοίπασιν, πλὴν ὅτι ἐν αὐταρκείῃ μένουσιν οἱ θῆρες. Τίς γὰρ λέων ἐς γῆν κατέκρυψε χρυσόν; Τίς ταῦρος πλεονεξίην ἐκορύξατο; Τίς πάρδαλις ἀπληστίην κεχώρηκε; Διψῇ μὲν ἄγριος σῦς, ὅσον ὕδατος ὀρεχθῇ. Λύκος δὲ δαρδάψας τὸ προσπεσὸν τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, ἀναπέπαυται. Ἡμέρησι δὲ καὶ νυξὶ ξυναπλουμένῃσιν, οὐκ ἔχει θοίνης κόρον ἄνθρωπος· καὶ χρόνων μὲν ἐνιαυσίων τάξις ὀχείης, ἀλόγων τέρμα ἐστίν, ὁ δὲ τὸ διηνεκές, οἰστρομανίην ἔχει τῆς ἀσελγείης.

Quod ad cupiditates attinet, non multùm à brutis animantibus differunt nisi quòd ferè in eo, quod satis est, se continent. Quinam leo aurũ defossum in terram abdidit? Quinam taurus alienum vsurpãdi cupiditate ad prælium impetu quodã delatus est? Quæ pardalis inexplebilem auiditatem admisit? Sitit quidem aper, sed quantũ aquæ quidẽ appetit. Lupus verò dilaniato, quod sese obtulit, necessario alimento, quiescit. At si dies iungantur noctibus, hominem non capit comessandi satietas: [illegible] anni necessarii temporũ ordo brutis quidem animantibus coitus finem adfert; hic verò insano libidinis stimulo continenter agitatur.

Natura

Natura animalia docta ſuo ſe continent modo, & iucunditate: noſter exceſſus minuit voluptates, quas minimè obtinent, qui maximè quęrunt. Ructantes, ſudantes, nauſeantes, refertos velut ſues, affligit ipſa voluptas.

Nunc poſt voluptates ipſas, conferamus ſuas appendices: ſi quem non perſuaſit ratio, ſpes vtilitatis ſubornet. Promitto vobis, ô mancipia ventris, ô mancipes pudoris, quòd pluris ventre & libidine cariſſima facitis vitam ipſam, ſi non creditis, voluptatem mentis præſtare veſtris: volo periclitemini ſine periculo; ſi maior fuerit voluptas, non perdetis voluptates; ſi minor, aliud habebitis carius apud vos voluptate veſtra. Sequuntur veſtras delicias triſtitiæ, ſequuntur curæ, ſequuntur clandeſtina fata, quæ, cùm palàm omnes inuadant, vobis inſidioſa ſunt. Omitto, quoties opinio oblectamentis ſuis factitiis prouocauit parcas, euocauit furias, odiis, inuidiis, furoribus, &, quæ conſectaria ſunt, inſidiis, rixis, bellis; & denique, vt Proſper ait: *Cap. 17.*

Ex opibus breuis ac peritura voluptas
Edita perpetuæ ſemina mortis habet.

Relinquo iſtas cum ſua infamia: naturales vobis exprobro, quas corrumpitis. Per ipſam vitę reparationem ædificatis mortem: quæ putatis alimenta vitæ, cùm ſine modo abutimini, fundamenta ruinæ veſtræ iacitis: mediocres iſtas voluptates natura dedicauit vitæ; vos temeratis fas ſanctiſſimum, & dum immenſas facitis, exitio veſtro prophanatis. Miſeremini, ſi non animi,

veſtri corporis, cuius mortalitatem, dum cibo medicari vultis, mortaliorem redditis. Innocentiſſimæ ſunt virtutis deliciæ, etiam ipſi corpori; &, quod non putatis modò, ipſam vitam per abſtinentiam rediment. Longæuitatem Pythagoræ, Cleanthis, Democriti, Hilarionis, Romualdi, Pauli ſenis, beneficium mentis fuit: ſociauit cum vita, iucunditatem longam dedit, reddidit ſuauem; imò, quia ſuauem, longam contexta lucro voluptate. Sine voto illis dedit, quod vos, dum plus vouetis, plus vobis ipſis negatis. Compreſſit noxia oblectamenta, profudit ſalutaria.

Cap.18. Benè compoſita eſt lætitia cum natura, cui pro pharmaco eſt. Dilatatur gaudentis cor, ſpatiatur feſtiuus ſanguis, & lætabundi ſpiritus diſcurrunt, & exultant, vt excipiant, & celebrent aduentans bonum: ipſe animus in honorem feſti purpura induitur, rubore fuſo per ora. Pluribus lethalium morborum remedium lætitia fuit. Scio etiam nunc quoſdam Barbaros ſæuienti peſtilentia tripudiis, choreis, riſu aduerſùs contagia vſos. Mœror tamen feralis eſt, valetudini noxius: coacti ſpiritus in repugnantiam mali, ſibi ipſis compulſione nocent. Iſte affectus purus, feſtiuus, ſyncerus, immortalis, vehementiſſimus à mente perfuſus duo præſtitit macris illis corporibus officia, recreauit per ſe, & obſtitit malignis aliis voluptatibus. Ita velut balſamum cadauera, corpora viuentia ſeruauit viuida, & florentia, & ſubſidio proprio, & impedito damno alieno: aliunde, inquam.

quam. Si quæras, vnde: à voluptatibus puta.

Adiiciam, non tantùm inſidioſa mala (voluptates cæteras dico,) mentis voluptas domat, ſed aperta: ipſos dolores & tormenta occupat feſtiuitate ſua. Nouit læſo corpore furtiua carpere gaudia: nouit inter inſtrumenta cruciandi, lætitiam ſibi immunem exquirere: nouit gloriam: Mutij ſuſtentauit dextram ignibus reſoluentis: Anaxarchi pilam molliuit. Atque, vt in altum mittamus aciem mentis extra Philoſophiæ ſepta, etiam futuræ vitæ cruciatus, mentis voluptas declinat; vtroſque cæteræ conciliant, hoc ſolo elogio maximè traducendæ. Diuinus vir Odon ſcribit: Demus, ſi placet, ad fruendum deliciis centum annos; &, ſi mauis, decies tantùm: ſed, quæ erit ex iis compenſatio ad æternitatem? Sed, qui in eis paſſibiliter inhærent, delirare nos credunt: attamen ignorare non poſſunt, quia deliciæ quidem, velut vmbra, pertranſeunt, & velociter fugiunt; pœnæ verò perpetuò manent. Quid, ſi æquale tempus, & idem ſpatium eſſet pœnæ; eſſet aliquis ita ſtultus, & ita demens, vt eligeret pro vno die deliciarum, vnum diem pœnarum, cùm ſoleat dolor vnius horæ, & quilibet corporis cruciatus in obliuionem mittere omne præteritum tempus voluptate tranſactum?

Cap. 19.

***

PROÆRESIS IV.

De spe humanis rebus incommoda.

Cap.20. NOn minùs abutimur expectatione, quàm lætitia. Duplicem vitæ assessorem, & tanquam paredrum, ad educationem, & prouidentiam sui, animus obtinuit, timorem, & spem: ille prudentior est, ac circumspectus; ista inconsulta, vt plurimùm, aut stulta, & quod deterius est, id aduersùs nos conuertit, quod beneuolum habet. Fidelissima est, (licèt non veridica,) & contumax comes; vltima, quæ nos relinquit: monet, alloquitur semper, (in argumentum stultitiæ loquacitatem obserua;) pollicetur, & ad omnia extimulat: sed quia parum callida, & fallitur, & fallit. Ita ipsa beneuolentia spei nocentissima est, importuno errore. Timor minùs assistit, negligentiùs prouidet, licèt salutariùs aliquando res nostras curet, solertior plerumque, magísque veridicus. Taciturnus tamen est, quippe prudentior; quamuis isto silentio peccet: non ex prudentia, ex inertia, aut infidelitate est. Certiora sunt, quæ solet monere, & necessaria: ista silere non est beneuolentis. Plura mala sunt, quàm bona: diminutè adhuc Pindarus putauit vni bono duo mala adiuncta. Vnã cibi voluptatem præcedit fames, sequitur grauedo. Sepiunt mala bonum: sed, si alia errantia mala pensemus, nulli cohærentia bono, numero superant innumero.

mero. Quid, quæso, magis in frequentia omnium, magis in vsu, quàm pati, quàm labores, infortunia, casus aduersi, morbi, iniustitiæ, inuidiæ, mala denique, siue quæ putes, siue quæ sint? Quid, quæso, magis extra vsum, & rarum, quàm felicitas, bona, inquam? Nos contrà, quid aliud frequentiùs agimus, quàm sperare ista? Fortasse æquè ac respiramus. Quid rarius, quàm cauere, timeréque illa? Excedunt mala bonis: & tamen excedunt spes timoribus. Magna inæqualitate rebus componimur: iniustè cum affectibus committimus; rara bona cum frequentissima spe; frequentia mala cum rarissimo timore. Isthinc error spei, isthinc timoris verius vaticinium. Philippus Abbas inquit:

Gaudia, vel luctus, spes, vel timor, augur vterque
Suggerit:

Non sufficiunt bona spei nostræ: superfluunt mala timori, non omnia potenti consumere: illa diuinatione sua decipitur, atque cùm futuri sit, suo semper manens in errore, perseuerat ad supplicium nostrum: nunquam discit experientia, videt lenta & ignaua bona: & hoc ipsum ad se spectare putat.

Accedit malorũ numero, numerus nolentium illa: accedit raritati bonorum, frequentia querentium. Quotusquisque bona recusat? quis non solicitat? Quotusquisque mala quærit? quis non resistit? Quemadmodum merces duplici causa augent pretium, raritate sua, & frequentia ementium: ita bona augent difficultatem suam, & quia

Cap.21.

quia rara ipsa sunt, & quia ipsorum appetitores multi: etiamsi aliquando veniant, incursus auaritiæ obstat, eripiet alius. In spem imperij erexerat Diocletianus animum prædictione à Druïde accepta, postquàm aprum occidisset: occidit plures manu sua venaturus fortunam, vt brutam, in syluis: præoccupatum tamen semper videns expectationis suæ votum; iam Aurelianus præcepit; iam Probus præcurrit; iam Tacitus prehendit; iam præripuit Carus: Ego, inquit, semper apros occido: sed alter semper vtitur pulpamento. Tot incursus passa est certa spes excruciata felicitatibus alienis. Mala vbique vagantur, pelluntur vndique, etiam nolentibus se insinuant: nemo quærit illa, quærunt illa omnes, gratis dantur. Adiice mala esse μακρόβια, vix desinunt: cùm longæuior acerba fortuna sit; optima, diaria & breuissima; necesse est superari malis bona. Breue felicitatis spatium capiet pauciora.

Cap. 22. Cautius itaque esset laxare timores, constringere spes, etiam citra bona ob cupientium certamen. Ista tamen amentia nostra est, vt quò plura circumtulerit fortuna mala, non desistimus sperare bona æqualia. Ad quamlibet affulgentiam boni ridet festiua cupiditas; in obuium quodque impetit: velut quos vnda naufragantes deuoluit, vt primùm aliquid contigerint, firmissimè prehendunt. Statim sibi placet, blanditur nobis: miseris enim, vt facillimum est optare meliora, ita & credere: parum distat à voto ad

præ

præſumptionem. Partim iſta leuitas ſpei ad ſubſidium noſtrum eſt : alleuat tot pondera fortunæ, quibus grauamur : nec certior imbecillibus voluptas eſt, quàm ſperando ; imò nulla prolixior. In ſe breue, & conciſum omne gaudium humanum eſt : in ſpe durat, lentè,aut nunquam aduentans.Falſis promiſſis exſiccantur lacrymæ. Hac quidem parte tolerabilis eſſet ſpes, licèt decepta, niſi vitio noſtro præcipitaremus cupiditatem. Sine ſuſpicione credimus, quidquid illa promittit : impellimur perſequi, donec deſtituti votis, reſtituimur mœrori noſtro. Agnoſcamus iſtud fallax ingenium expectationis, quod niſi aliquo conficiamus timore, indigeſtum, perniciosiſſimúmque timeamus.

Itaque Vates incerta ſpes eſt,temerè,aut ſtultè credens:inde fallens, nunquam ſimplici proſpectat obtutu. Ophthalmia laborat : ſiue per illa ocularia cernit,quæ longinqua manifeſtant,& proximis maiora reddunt : diſſita proſpicit, & magnificat. *Cap.23.*

Quidquid quæritur,optimum videtur.

Non eſt iſta natiua dos ſani oculi à longinquo deficientis. Deme magnam partem promiſſis: non ſine exaggeratione loquitur cupiditas expectantis. Velut guloſa puella acerba præcipit poma,præcipitat ſpes gaudia, & immaturis fructa voluptatibus acerbitudine mox laborat : ipſa eſt colludium fortunæ, & ipſius eſt fortuna. Spes fortunam ſequitur, & quærit : fortuna ſpem fugit,& illi ſe occultat:ipſa adulatrix vitæ : omnem

adula

adulationem mendacium aliquod ſuſtentat: ipſa præs ſine obligatione, promiſſum pupilli, adſtipulatio ſine vadimonio, pollicitatio ſuſpecta. Nullum fideiuſſorem habere vanæ noſtræ ſpes poſſunt, niſi periuriis infamatam ſortem. Aliena ſpes diſpenſat bona. Prudenter Barbarum adagium ait: Qui vehitur curru ſpei, ſociam habet paupertatem. Ipſa ſpes inimica experimenti. Nemo tam hebes, quem non fecerit prouectum experientia, diligentiſſima magiſtra: ſolùm in ſpem rudis eſt: credimus veram, quam experimur mendacem. Minùs itaque falſus erit cauens ſperante: fortaſſe felicior. Expectata mala languent: improuiſa bona magis mulcent. Contemptu expectantium ſe, ſuos mala demittunt ſpiritus: bona æſtimatione cupientium, veluti ſeueriùs ſe componunt, minùs feſtiua, minùs affabilia ſunt. Ad hæc, expectata, dum fruſtrà exierint, ſi mala ſint, delectant; ſi bona, contriſtant. Demus iſta votis tandem adæquari: interim pendula ſuſpenſio in ancipiti euentu torquet.

Spes anxia mentem
Extrahit, & longo conſumit gaudia voto.

Cap. 24. Diffamauimus hactenus ſpem, reſtituamus aliquam huic nomini gloriam. Non omnem calumniamur expectationem; ſed vaniſſimorum & vulgarium. Satis tot iniuriæ monſtrant, ſpem non humanis rebus natam, non ad ſeruitutem fortunæ. Æternis dedicatur hic affectus, Deo ſacer eſt. Omne ingenium ſpei examina, reperies cælo conſentaneum, Deo præparatum. In primis

mis facilis eſt. Anne natura genitrix puniret nos aſſidua ſuſpenſione, tam facili ſupplicio, niſi iſtum conſecraſſet affectum illi, cui omnia ſunt facilia, innitentem omnipotenti? Deinde, in difficilia ſuam facilitatem ſeruat; omnia reſpicit: idoneus, ſcilicet, illi, qui omnia eſt, & poteſt. Tum ſecurus & lætus eſt: nimirum, natus rei omnium ſecuriſſimæ, firmiſſimæ, æternæ, optimæ, quæ nos fallere nequit, nec in ſe deficere. Datus igitur, vt calcar directuris in ſcopum conſiſtentem, non vt in vertiginem incertam circumferat nos cupiditas. Illam denique contumaciam ſpei nunquam nos deſerentis in vita, ad gaudium aliquod poſthumum generoſa indole aſpirat. Itaque in diuinis innocens eſt ſpes, & mitis, & tuta, & vera, & ſuauis, & lætiſſima eſt, quædam aurora gaudij; quidam clariſſimus felicitatis Lucifer; quædam libatio lætitiæ; quidam prægustus voluptatis; quoddam experimentum Dei. Iſta ſpes ſecuriſſima eſt; ſatis curata eſt; non habet fortunam fideiuſſorem, ſed Deum, cuius tam tuta ſunt promiſſa, quàm data. Iſthinc ingenioſa arte prolongantur per ſpem gaudia anticipata lætitia. Non à poſſeſſione, ſed à promiſſione ſecura recenſeas bona. Æternis voluptatibus adhuc addit ſpes dies; ſcilicet, rarum inſtrumentum eſt committendi tempora: futurum in præſens contrahit, bis facit eodem fungamur.

Cap. 25. Ex iſta maturatione gaudij tota vita noſtra conditur, quadam inter tot miſerias præualente aliquando feſtiuitate: panis enim miſerorum

ſuauis

ſuauis eſt expectatio; exemplar amicorum ſpes, triſtioribus nunquam deeſt rebus; nunquam illa ſequitur fortunã, cùm omnes nos derelinquunt, adeſt ſola, fidelis Achates: adeò meretur de lætitia; ſubinde de vita. Concoctionem & dulces ſomnos parit, corpus benè coloratum reddit & pingue, vt ſubtiliſſimi Medicorum aiunt. Plùs de virtutibus meretur, quarum cor eſt, & ſpiritus, & vigor: anticipata ſoluit ſtipendia laboribus, & quibuſque probatis actionibus. Magnas impenſas charitatis ſuis prouidet ſumptibus, arduas expeditiones amoris. Ipſe quoque amor fortiſſimus agnoſcens obſequia ſpei, ſuas delegat vires, in ſui primitias roboris ſufficit, propterea fortiſſima:

Spes bona dat vires.

Omnem lancinat mœrorem; omnem trudit mœſtitiam laborum; omnia audet: & ne temeritatis arguas, felicitatem ſuperat. Omnis fortitudo, omnis felicitas virtutis, in ſpe eſt, velut in Pterelaï, & Samſonis crine.

PROÆRESIS V.

Deſiderij vſus.

Cap. 26. SPem agitat ardor deſiderij, præcipitat cupiditas. Facili gradu à deſiderio ad expectationem imus: ſi impotentia non obſtet, decliui progreſſu cupientes labimur in ſpem. Iſti affectus, ſpes,

ſpes,& deſiderium,iniuſtè diuidunt vitam:maximam partem vſurpant, cum iniuria etiam præſentium, quæ negligimus, dum futura prouidemus, etiam negligenda ſua opportunitate; quantò potiùs immatura? Nunquam viuimus, vt viuamus. Quia cupiditatis vſu erramus,omnia inquinamus erroribus. Peccat vulgaris libido,ſuiſque votis punitur: quò plus compos voti eſt, plus eſt impotens ſui,& voti. Vt pleraque, cultu etiam augetur cupiditas. Sine ſatietate eſt, deuia peregrinatur: tantò à ſuo diſcedit fine, quantò procedit: ideò,quò plus habemus,plus cupimus: peruagata enim extra viam, nunquam peruenit, quò vellet, nunquam finem tangit; ita, dum per plura progreſſa eſt,maius interuallum fecit,longiùs à fine eſt. Quid? cùm retrò eamus, quò plùs videmur accedere,recedimus. Iter ſine termino cupiditas eſt. Qui iſtud vaticinium accepiſſet, dum peregrè iret extra domum, fore in ipſa via præoccupandum morte, moleſtè ferret infauſtum hoc maledictum: nauigamus pelagus ſine portu, incedimus via ſine termino: peregrinantes, aberrantes, errantes, inquam, nos corripiet mors: morituri ſumus in via, ſi cum cupiditate.

Ad hæc, qui plùs habet, potentiam auget, vt plùs adhuc habeat: irritatur facultate auaritia:famelicus plus eſurit, dum libat, ſi non voret ad ſatietatem. Nequeunt iſta ſatiare nos: guſtamus dumtaxat; acuunt cupiditatem: eſurienti prægustatio cibi,irritamẽtum eſt. Sunt iſta fluctuan- *Cap.* 27.

DD tia

tia bona, velut marina aqua, ſitim prouocantia. Qui plùs habet,plùs eget: premitur duplici egeſtate;eget pro ſe; eget pro rebus, egentibus vtique. Ipſæ res alias deſiderant. Credo, ſi ſenſum exprimere poſſent, cum gemitu clamarent, & intentis expoſtularent multa vocibus. Magnæ egeſtatis cauſa non ab inopia eſt magna, ſed copia. Qui plura habet,pluribus eget: non tantùm tot eget, quot habet; ſed per tot eget pluribus, quàm habet: ad plura illa, quæ habet, opus eſt deſiderare, quæ ipſa deſiderant, aut exornationi ſuæ, aut conſeruationi, aut defenſioni, aut fructui. Vtram certiorem opulentiæ cognoſcendæ regulam putabis ex his, quæ adſunt, an quæ deſunt? Ditiórne erit, qui habet plùs, an cui minùs deeſt? Iſtum credo: nam illud propter iſtud: non cupimus habere res, niſi vt non deſint; & quidquid ſit, ad diminutionem cupiditatum iſtud eſt. Si pauca deeſſe putes, pauca optabis. Atqui, vt minùs deſit, minùs habendum eſt. Fugare copia egeſtatem quærimus, non tantùm infortunatis, ſed calamitoſis votis in contrarium cadentibus. Pluribus opus eſt ad fruendum, tuendúmque plura. Diues, magnus patronus egentium rerum,pro ipſis, quæ ipſæ opus habent, deſiderat, id eſt, eget: ſollicitat, velut tutor pro pupillo. Nunc quæro, quo pacto locupletabunt te paupertates? Sic voco indigentiſſima iſta fortunæ inſtrumenta. Quomodo ſatiabunt, quæ fame plena ſunt? Citiùs abſtinentia harum rerum te ſatiabit. *Si ieiunes, ſatur eris: ſolet enim famis*

impetum

impetum frangere tempus : longa fames sine vllo cibo languet, cum minimo acuitur. Minuta ista sunt:non sufficiunt satiare; irritant. Meritò lamentatur Guigo : Væ,non his,qui perdiderunt temporalia; sed qui perdiderunt sustinentiam: nulla enim passio superatur, nisi per ipsam : non enim edendo contraitur fami,sed seruitur; sicut bibendo,siti.

Cæterùm, non miror,omnia non explere omnes humani cordis sinus : inæqualia illi sunt ad normam Dei fabrefacto. Illud miror, partiales. cupiditates, totum id, quod cupiunt, assecutas non quiescere. Cupiditas diuitiarum cur diuitiis non expletur? Hanc solam cupiditatem dico, non omnem famem cordis. Ambitio, cur ipsis non mitigatur honoribus? Libido, cur ipsis voluptatibus non placatur?Si diuitiæ hoc sint, quod iactant; ipsarum cupiditas ipsis satiaretur. Idem de gloria,idem de voluptate dico : si ista fuissent, quod fronte promittunt sua, suis suffecissent, suis satisfecissent votis;frangerent feruorem cupiditatis, non erigerent. Non sunt itaque, quod ostentant inani facie. Non est culpa voluntatis ista transsultatio, sed ipsarum rerum fallentium nos, siue opinionis nostræ falsificantis res. Non inuenit,quod optabat, cupiditas : integra manet. Corruptissimum vitio nostro iudicium edoceri posset ab amentissima cupiditate. Noscit hæc non esse opulentiam, non honorem, non voluptatem,quæ iniustè nomine magnifico iactant. Ideò suis contumax consistit votis : repetit perti- *Cap.28.*

naciter opes, honores, voluptates; nihil horum ſentit accepiſſe. Opinio minùs ſapit:ſuo in errore perſeuerat: denuò approbat falſa,quæ meritò appetitus ſæpè reprobauit; dum alia petit, data reiicit. Hinc æternus ludus auaritiæ: hinc æterna circuitio cupiditatis petentis, opinionis imponentis: reſtaurat illa ſua vota; hæc ſua figmenta: illa ad verum aſpirat bonum;hæc falſum obiicit: & cùm illa ſenſum ſatietatis ſuæ ſibi fallere nequeat, reſtituit deſideria periculis pari opinionis ludibrio.Ita perpetuo ducimur errore.

Cap.29. Sunt quædam apud Indos volucres, (vbi natura fœcundiſſima eſt monſtris,) quarum clamor aduocationem ſimulat; Hiſpano ſermone hunc ſonitum reddit: *Ola aca eſta.* Noſtris idem ſonat,ac Latinis: *Heus hîc eſt.* Iſtum multi clamorem audientes rati vocari,appropinquant, quà vox deſcendit: aues accedentem intuitæ fugiunt, & remotiùs conſident; inde reſtaurant cantionem eamdem: pergit illuc, qui cœperat quærere vocantem: rurſus, viciniore illo, aduolant volucres recinentes ſimile: iterum ſequitur ille, donec per diuerſa tractus loca, & ignota amittit viam. Fame multi perierunt in hac inquiſitione. Non aliud eſt ludicrum rerum periculum, aduocantium ad ſe ſimplicem voluntatem.Boni quemdam clamorem edunt,ficta aduocatione: quidquid placidum, quidquid pulchrum eſt, non ſolùm vocale eſt, ſed ſuaſorium. Singulæ vociferantes dicunt: Heus hîc eſt bonum. In ſe illud promittunt; occurrit cupidi-

tas,

tas, id verum rata; fallitur: ſtatim tranſuolat aliò hæc boni ſpecies; ſequitur auaritia: rurſus aufugit, quod placebat; iterum ſectatur illa, recedit iſtud. Ita ſemper proficiſcitur cupiditas, nunquam venit. Sic aberramus, ſic erramus, ſic deuij imus, ſic perimus, ſic fallimur iſtis volucribus bonis. Cùm conſequimur, non inuenimus: tranſmigrauit aliò ſpecies boni. Ita auiditate Tantalea punimur: fruſtrat comprehenſio cupita: perpetuo deſiderio angimur; aſſidua fame circumferuntur optata. Fugit illud, quod placebat, contactum noſtrum, quoquo verſum nos iactante cupiditatis volutabro.

Verùm, quod dico, laxius eſt; non ſolùm non eſſe bona, opes, honores, voluptates; ſed nec opes eſſe, nec honores, nec voluptates: etiam ipſum ſui improbum apud probos nomen amittunt. Adiicio, non ſolùm non eſſe opes, ſed inopiam; non gloriam, ſed humilitatem; non delectationem, ſed cruciatum. Diuitiæ plenæ inopia ſunt, honos ignominiis, voluptas acerbitate: cum diuitiis non diues eris, ſed pauperior: cum honore & potentia abiectior, magis ſeruus: cum voluptatibus triſtior. Diuitem illum, cuius extulerat fortunam annus feliciter cadens, pauperem ſe vidit horreorum; adiecit curas; ſomnum abſtulit fortuna. Eamdem illi iniuriam fecit opulentia, quam aliis inopia. Vides iam indigas diuitias? Diues es: iam indiges famulis, qui adminiſtrent, qui ſeruẽt opes, qui te comitentur: iam indiges magnifica domo; & domus magnifica magnifico apparatu,

Cap. 30.

atque ſupellectili: parietes pudent, ſi nudi ſint; alia alia deſiderant, alia aliis egent. At, qui pauper eſt, nec indiget ſuperflua domo, nec inutilibus vtenſilibus, nec famulis multis: ditior itaque diuite. Illam laudo aſtutiam, indigentias iſtas ſpecie honoris diſſimulari. Aman ſuper verticem imperij Aſſyrij erectus, cui omnes parebant, ſubditus ſeruo viluit. Ita eſt: ſumma minimis ſubiecta ſunt. Magnus honor paruis etiam iniuriis patet: leuiſſima magnam grauitatem violant. Tam peſſimè ſuperbis prouiſum eſt, vt è minutiſſimis pendeat magnitudo, quæ negligere facillimum ſit. Quot mœroribus, quot curis, etiam dum non pœnitebat, magno emit Dauid voluptatem, cùm domum ſtrenuus, fideliſſimúſque Vrias ire noluit? Quæ voluptas erit, cuius multæ curæ, magnæ triſtitiæ appendices ſunt, ne in publicum eat, ſui adhuc pudens; ne in vindictam, ream ſe agnoſcens timet ſe ipſam; denique faſtidium, dein peſſima valetudo. Num diuitiæ inopes, honores ſubditi, voluptates felleæ explebunt, an deplebunt cor? Ad iniuriam noſtram iſta cupimus, nec aliter, quàm qui à melanuro morſi ſuum interitum concupiſcunt: ſitiunt bibendo perituri. Plures nos occidunt hauſtæ voluptates; occidunt & cupitæ.

Cap. 31. Deſideria animam extundunt è corde. Egregiè Theocritus dixit, animam concupiſcentis, cupitum eſſe. Non eſt integer, qui multa deſiderat: tot ſui deſunt fruſta, quot diſtrahunt deſideria. Conſummari commiſſuris vult, qui ad ſuam

felici

felicitatem plura concupiſcit. Peſſimè & ſordidè committentur pretioſo animo viles & abiectæ res. Si tibi aliquid deeſſe putas, ſi aliquid cauum in ſinu cordis reperiſti, imple auro, imple Numine, pretiosè te refice: totus eſt, & integer, & ſuus, & diues, qui nullis diuiditur votis, qui non mutilatur deſideriis, qui nulla mundi poſſidetur cupiditate, qui nec voto eget, contentus ſecum, & naturæ parcæ liberaliſſimis donis.

O nimium felix, parcus cui ſufficit vſus
Corporis, vt curam moderamine temperet æquo!
Non miſera capitur, cacáque cupidine rerum,
Nec maiora cupit, quàm quæ natura repoſcit.

Iſtum diuini Columbani ſenſum ampliat illud Arabicum: Qui non contentus rebus neceſſariis, alia quærit ſibi; adimit vſum eorum, quæ habet. Triſtia iſta & egentia bona omnes ſuo contaminant fœtido halitu. Si non obtines, quod cupiiſti, contriſtaberis: ſi obtines, contriſtabis alios, tu perfidè lætaberis. Potentiſſimum triſtitiæ organum, cupiditas eſt, & valentior fortunæ complex. Dum cupiiſti, egebas: dum obtinuiſti, non es ditior: vtcumque es pauperior nolente. Magis te inopem facit cupiditas, quàm grauiſſimi fortunæ furores, quàm naufragium tuarum nauium, incendium domorum, interitus armentorum, ſiccitas cæli, quàm iniuria furis, quàm furor hoſtis. Pauperem non rerum, ſed tui te facit. Ille ſolùm locuples, qui non cupit: iſte non eget, iſte nullius eſt ſeruus, imò liber & ditiſſimus ſeipſo, ſui dominus eſt, ſe poſſidet; &,

quod mirere, dominus eſt ingenui & liberi hominis.

Cap.32. Adiunge aliis cupiditatis iniuriis impetum: trahit,raptat nos,niſi ratio moderetur.Prouidentiſſimè actum eſt, quòd vehementiſſima naturalium cupiditatum libido, ante rationem non ſit. Pudor,& ratio,coætanea ſunt:pubertas mentem affert, & pruriginem;ne iſta fera ſine magiſtra inſoleſcat. Eamdem ætatem iura exigunt ad fidem, & ad nuptias. Eamdem in ſenectute beſtiam compeſcit, vt ſine alia occupatione morti occupetur mens. Atqui iſte impetus cum perturbatione eſt ad calumniam voluptatum: conturbato appetitu diuiſione cupiditatum nulla ſana ſidet voluptas. Corruptus ipſe,quidquid capit, corrumpit: ſordidus calix infuſum liquorem inquinat. Nec feliciùs erit, ſi vni rei conglobes concupiſcentiam: incapax alterius voluptatis fies.

Quid mente cæca miſerum torques ſpiritum?
Tibi dico,auare,gaudium hæredis tui,
Qui thure ſuperos,ipſum te fraudas cibo,
Qui triſtis audis muſicum cithara ſonum,
Quem tibiarum macerat iucunditas,
Obſoniorum pretia cui gemitum exprimunt.

Adeò vna auaritia omnes abſorbet voluptates. Exundat aliquando incendium, omnem populatur guſtum nefaria cupiditate, (ait Synodus Ingilenhemenſis,) quæ ſæuior Ætnæ ignibus ardet. Nec minoribus prouoluitur infortuniis. Elegantiſſimè à Procopio dicitur πρόξενος calamitatum.

lamitatum. Omnium quidem malorum proxeneta cupiditas est.

Non istis inanibus, immanibúsque (sæuiunt in nos) nata rebus capacissima desideria sunt: non ludit mendacio nostro natura, non ludit calumnia. Grandi & consistenti rei laxauit sinus cordis immensos. Cæterarum rerum, nisi Deo, iniusta, inadæquata vota sunt, maiora ipsis, ipsarúmque amore. Confer luridam cupiditatem, amorémque temporalium cum lætissima auiditate æternorum, cum ardentissimo amore: ista enim conuolantia tempore bona, desiderata, aut non amantur, aut minùs quàm desiderentur. Ideò illorum desideria aut melancholica sunt, aut corruptæ lætitiæ. Desideria vtilium mœsta sunt; delectabilium non fideliter læta. Cupiditas delectabilis rei nonnihil etiam delectat: vim ex phantasia trahit, & præsentat optata. At, quod vtile est, possessio sustentat, acquisitio exhilarat. Istud propterea, dum cupitur, non amatur: cùm amatur, non cupitur; quia dum amatur, habetur. Desiderium sine mixtura innocentis amoris crudum est, & acerbum: at, quod delectabile est, quia vota sua componat cum amore, minùs desideratur funestè; & quia possessione amorem extenuat, magis infidè amatur, & miseri est gaudij. Illa vota lætissima sunt & fidelissima, Dei, & virtutis. Vtilitas, & delectatio, mantissæ honestatis sunt: omne vtilis, & delectabilis commodum Deus in te excolat: omne incommodum excernit: quare & desideratus delectat & possessus,

Cap. 33.

cuius amor consistens componitur cum voto, & cum amplexu. Adiice & cum isto augeri. Amor, aut cupiditas temporalis, ante possessionem maior est; æternorum post possessionem. Ardentiùs, cùm consequimur, amabimus, quàm cùm desiderauimus: imò & tunc plus desiderabimus, excellentiora experiemur.

Cap. 34. Ad iniuriam nostram in temporalibus conueniunt simul cupiditas, & fastidium: nesciunt satietatem. Innoxia nobis æterna sunt, & beneuola; admittunt vnà satietatem, & desiderium; ignorant fastidium. In temporalibus cupiditas grauat fastidium: in æternis obsonat satietatem. Quid, quæso, in causa est, quòd cupidi temporalium, & auidi æternorum vltra satietatem, vtrique cupiant, vtrosque consecutio irritet; sed illos cum dolore, istos cum gaudio? In vtrisque cupiditas superstes, quomodo disparia operatur, lugubris in illis, lætabunda in istis? Ideò est, quòd in illis apprehensio superat appetita, in istis superatur. Illi tristantur, quòd inuenerint citra spem suam, minus esse, quàm quod expectabant magnum: isti supra spem experiuntur maius. Mœsta illorum oritur cupiditas ex defectu: istorum læta ex excessu. Illi sua spe frustrati in obtentione eius, quod cupiebant, dissipant per diuersa cupiditatem, vt in aliquod occurrant, quo exæquent desideria: isti supra vota compotes contrahunt in vno cupiditatem, quam maiorem votis sunt experti: velut enim, qui auri quærunt fodinam, laborant, & qui inueniunt, & qui

qui non inueniunt;isti, vt inueniant; illi,quia inuenerunt:ita cupiditas procedit in temporalibus, vt inueniat bonum, quod delectat; in æternis, quia delectat inuentum: esurie quadam satiat, & satietate esurit; vtrumque innocentissimè. Esuriem nullus comitatur dolor, nullum satietatem fastidium; ideò non dilaceratur voluptas contenta; non finditur in diuersa; non digreditur,sed progreditur; non permutat vota,sed perstat. Itaque quadrantia solùm Deo sunt.

Præthereà desiderium est collimatio vitæ. *Cap. 35.* Oportet figere scopum, quò dirigamus: non quocumque iaculatur sagittarius:nemo in incertum tela dedicat; vnum respectat, ad vnum iactus suos vrget. Vni igitur sacer est iste affectus: errat, cùm ad multa dispergitur. Sagitta fortiùs emittitur pro contentione nerui: ita pro huius affectus viribus in propositum ruimus. Verùm, quia per omnia disseminamus vota, in nullis consistimus, ad nihil intenti, ad omnia ignaui. Adiice, quòd desiderium est quoddam amoris supplementum,charitatis auctarium, artificialis immensitas. Vbi amati bonitas excedit facultatem amantis, panditur per desideria amor; & quibus valet viribus, protenditur,vt adæquetur amato: votis, suspiriis sarcire tentat impossibilitatis iniuriam. Superest bonitas Dei amori nostro,quem gestiunt desideria supplere:nequimus plus amare;optamus. Perpetuus desiderij socius est Dei amor. Non est duræ, & densæ naturæ animus:ductilis & complicabilis est:contrahi, & laxari

laxari per desideria potest; duci,reduci; complicari, explicari: immensitate quadam factitia omnem locum, & sinum percurrit, atque æternitatis imitatione omne tempus claudit,& amasse desiderat, & amare; illud sine principio, istud absque fine.

Cap.36. Itaque desideria diuinis conuenientia sunt: addo & quæstuosa.Quæ impendimus vota temporalibus, vana sunt, & inutilia: nequeunt illa obtineri optando:Deum desiderio consequimur; nulla res viliori constat, quàm omnium pretiosissima. Votis Deus emitur, nihil minùs carum. Verissimè quidam ait: Licèt præstantissimum sit bonum; multò tamen citiùs, faciliúsque, vel solo pio desiderio à te obtineri potest, quàm quælibet alia res vilissima. Negotiemur igitur, decoquamus desideria:lucrum gratis est. Cætera desideria, & maximè ipsius quæstus, perditissima sunt: si extirpemus, sani sumus. Hippocrates scribit ad Crateuam, herbarum peritissimum: Quòd si, Crateua, amaram pecuniæ cupiditatis radicem exscindere possis, vt ne vllæ eius reliquiæ restent, hoc probè teneto, quòd vnà cum corporibus etiam malè affectos purgaremus.

***

PRO

PROÆRESIS VI.

Vtilitas odij.

NVnc minùs nobiles percurramus affectus, non inutiles. Nec enim bilis, nec lactes sine vsu corpori sunt, nec spurcissimæ narium, auriúmque cloacæ, & quodcumque, qua egeritur, quidquid nocet, aut superest. Variis oportebat construi animum affectionibus, quemadmodum diuersis instructum corpus membris, diuersè sibi prouidet. Odium, ira, timor, tristitia pessimè audiunt: vitia potiùs putantur nostra, non beneficia naturæ. Istam calumniam vsus fecit; prauus vitia dat; rectus tamen virtutes restituet: in famulatum animi sunt, ad instrumentum tranquillitatis suæ: sed abusus optima condemnauit, sicut vsus humillima commendat. Stercus in cubili regio spurcat, in fundo fœcundat. Odium, & tristitia ob terreni boni iacturam nocent: turpe est, & ignauum ista ægrè ferre. At, si vera doleamus mala, virtutísque iacturas, ingenuum, & salutare, & pacificum est. Tametsi, quemadmodum iniquè nunc capitur odium, virus pacis est, matrix discordiarum, ciuile naturæ bellum, igniarium facinorum, officina ærumnarum, consistorium mortis, lippitudo mentis, ebriatio humani cruoris, neruus malignitatis, contages scelerum, fornax calamitatum, gymnasium maleficentiæ, aluearium fellis, imber amaritudinum,

Cap. 37.

ritudinum, parricida naturæ, proditio vniuersi; &, quemadmodum Pſellus ait, ſyllabus malorum.

Cap.38. Per odium ſacrilegio offendimus naturam contra fas & ordinem mundi, cuius membra ſacramento amoris conſiſtunt: ſuſtinent ſe, iuuant, amant. Elementa, licèt æmulis ferantur incurſibus, ſe diligunt; ne noceant ſibi, recedunt in remota, vt, quoad poſſint, rixæ occaſionem vitent: malunt loco cedere, malunt fugere, quàm vincere, ne repugnent. Ignis omnium acerrimus vltrò, ne pugnet, exulat; fugit ferè noſtrum orbem, ne vicina vi lædat, ſed remota foueat. Terra humillimo libenter gaudet loco, vt imperturbatum æthera relinquat. Aqua gratiſſimè decedit ſede ſua, & ſidet, vt terram conſpicuam cælo liberet, ignem ſecurum. Ipſa natura dulci omnia copulauit amplexu, amatoria colligauit catena. Nectit in primis elementa amica qualitate, inſtar annuli annulo cohęrentia. Deinde, ſuauiſſimam iſtam catenam per animalium corda duxit: amore & ſimilitudine omnia conſtringit. Stellarum choreas in cælo, volucrum examina in æthere, armenta boum in pratis, greges pecudum in montibus, cateruas ceruorum in nemoribus, turmas ferarum in ſyluis, amatorius quidam ſpiritus cogit. Solùm iſtam venerandam naturæ catenam rumpit odium. Iſtud violat ſanctum pacis fœdus, ipſis cælis maximè venerandum. Sol, cuius aula ſecunda ſphæra eſt, contubernales ſeruos habet, & Stilbontem, & Phoſpho

Phoſphorum eodem hoſpitatos palatio, eodem exultantes circo. Argumentum amoris ſocietatem cape; cape & lætitiam. Ipſi Planetæ feſtiui choreas agitant, celebrant Principem ſuum, in pignus dilectionis coronant, circulantibus lætabundi in curſibus, in ſpeciem agitati ſpirarum; nunc tranſcurrunt, nunc ſequuntur, nunc inſurgunt, nunc ſubeunt, omnibus blandiuntur officiis. Ipſe Sol, medius inter quinque errones, placidus ludos omnium proſpectat, & admittit, ſuo gratificatur iubare. Reliquæ ſtellæ conſtantes pacifica, & inſeparabili germanitate, geſtienti luce gaudent. Luna Regina terræ prior aſſiſtit, & ſuo elementa infima gremio prior fouet, & mulcet.

Cap. 39.

Omnis in charitate natura fundata eſt; omnis in amore adiurata verbo: odit ſolum odium; cuius ſi vſum innocentem quæris, extra naturam ito. Vſus odij non vitioſus, ſed naturalis, nequit contra ipſam eſſe naturam: amiciſſima amoris eſt, amantiſſima ſuæ prolis. Non daret iſtum affectum contra chariſſima ſua pignora, non vt ſanctiſſimas ſanctiones pacis, ſacroſanctum charitatis ius temeraremus. Dices: A natura iſta eſt affectio: dedit igitur: cur dedit? non ſuperfluit, quod à natura eſt. Annuo: à natura quidem odium eſt; inde neceſſe eſt, non ſuperuacaneum eſſe, nec debere contra ipſam eſſe. Hinc & aliud, quod volo, conſequens neceſſarium deduco, eſſe aduersùs id, quod extra, aut contra naturam eſt. Anteſignanus iſte affectus amoris, quo natura

ſtat,

ſtat, pro ipſa pugnat contra id, quod non eſt in ipſa. Abeundum eſt extra entium municipium, vt inueniamus quid odiſſe liceat. In ſumma, vis ſcire, ad quid odium eſt? Aduersùs malum. Nihil in natura malum eſt: nemo natura ſua mala facit. Ipſe Deus perſpicaciſſimo luſtrans obtutu vniuerſum naturæ cenſum, omnia vidit valdè bona. Diſertè Epictetus ait: Quemadmodum non ideò ſagittarij ſignum figitur, vt non attingatur: ſic nec mali natura in mundo ſit. Igitur extra naturam malum eſt, & eſt contra ipſam, contra ordinem ſuum, contra harmoniam, quam ratio diſpenſat. Sola culpa iſtam frontem habet: ſolius peccati iſta ſigna ſunt. Extra naturam peccatum eſt: nihil naturæ eſt, & contra ipſam eſt, maximè contra ipſius dotem, & gloriam, rationem: iſtud ſolum verè malum eſt: nihil itaque aliud patet odio: iſtud dumtaxat nos lædit, iſtud eſt fulmen præpoſterum, ab Inferis ſurgens, exurens animam integra vagina corporis: iſtud eſt exilium mentis, quo à ſe exulat: iſtud ipſam exanimat animam: iſtud fornax eſt, quo homo transfunditur in Dæmonem: iſtud ſtupor mundi: iſtud ſtupendum naturæ ſpectrum: iſtud monſtrum rationis: iſtud odij ſcopus.

Cap.40. Odium Timonis in omne genus humanum infeſtiſſimi culpa colorauit: nihil voluit odio ſuo punire, niſi prætextu peccati: malos meritò dicebat odiſſe, quia mali; cæteros, quia malos non oderant: peccatum imputauit non odiſſe peccantes: ita acerbam affectionem malitia cauſabatur.

batur. Sed consultè affectum gubernauit: subtiliùs scindere debuisset inter malitiam, & malum, nec conuolutè affici: distinguendum id maximè est.

Naturæ quisquis propria non spernis honores,
In quocumque hominum, quæ tua noscis, ama.
Namque, quod artificis summi fecit manus, vnum est;
Quæq; auctore bono condita sunt, bona sunt.
Diuinum in nullo figmentum despiciatur:
Sola malis studiis addita non placeant.

Istàm diuini Prosperi regulam odium seruet. Nonnunquam sæuituri in culpam, sæuimus in hominem. Magna est opus diligentia, vt ex duobus inuicem complexis transfodias noctu vnum, illæso altero. Gophyrius, vnus ex septem coniuratis, qui ingenio Ortanis Regnum Persicum asseruerunt, complexus alterum tyrannorum socios hortabatur, (erant obscuro in loco,) vt vel per suum transuerberarent corpus, ne ille sibi parcendo euaderet. Difficilis ista subtilitas est, discernere in tenebris confusa. Quare in alienis peccatis minùs, aut cautiùs est indulgendum odio, ne indignaturi factis humanis, indignemur hominibus. Hispali nocentissimus quidam simius obiecit sagittariis arreptum è cuna infantulum, vt iactus prohiberet, ne se perculsuri, cæderent innocentem. Cæsar apud Alexandriam, subito circumsessus Marte, Ptolomeum Regem in omnem secum belli aleam tulit: salutaris illi fuit iste comitatus, & causa salutis: difficile fuit

obtruncare vnum, ſeruare alterum; præualuítque amor inuidiæ. Nunquam alienum eſt amandum ſcelus: ſed nunquam ita eſt habenda odio iniuria, vt illum, qui fecit, oderis: iſtum non odio, miſeratione accipias: quò magis ſceleſtus, non eſt magis odio dignus; ſed miſeratione. Qui magis ægrotat, eſt magis miſer.

Cap. 41. In propriis erratis ſecuriſſimus eſt iſte affectus, vbi amor noſtri tenaciſſimus, & importunus eſt. Diuersè noſtra & aliena inſident. Aliorum odium, & noſtri amor facillima ſunt, & ſumma: aliorum amor, & noſtri odium difficillima, & exigua. Paritur amor feſtiua boni ſenſione; odium amaro ſenſu mali. Leuiſſimum ſui veſtigium naturæ noſtræ imbecilli bona imprimunt, quæ nec diuturna, nec pura vides. Mala longiora ſunt, & grauiora: inueniunt in nobis, vbi ſecurum figant pedem, vbi inſideant tutò, vbi diutiùs colantur. Subitò odium ſubit; importunè manet; lentè, aut vix exit: magna vi euelli eſt opus: fortiſſimas radices agit: conueniens ſolùm in nobis inuenit: amor leuiùs hæret; vix ſtirpem figit: ita dolentis eſt recordari, debentis obliuiſci. Proprius tamen amor ſine ſemine, ſine cultura eſt, ſponte naſcitur: licèt eradices, radices manent: nos ſumus.

Cap. 42. Cæterùm, quoniam ad interitum culpæ, maximi mali, affectus odij eſt, & pro proportione mali vehementiſſimus. Immodicum malum eſt: non modica vis fuit opus tanto extirpando hoſti. Iam patet natum odium ad deuaſtationem pec-

cati.

cati. Solùm iſtud tam tetrum & acerbum odij exigebat vultum. Inde, cùm ad alia vertimus, perniciòſiſſimus eſt; illa vis terribiliſſima dicata expugnandæ culpæ, deuexa ad hominem, parum inuenit alimenti: exiguam videt tanti furoris materiam, & auida maioris deſolationis contra ſe ardet, propriúmque exedit cor. Hinc etiam tot deflexum odium nutrit mala, tot calamitates, tot occiſiones, tot mortes, tot abortus belli. Mebodes apud Simmocatum ait: Ζωγράφος γὰρ τοῦ θανάτου ὁ πόλεμος· ἐγὼ δὲ φημὶ καὶ ἀρχέτυπον, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν ἀρχηγέτις, καὶ διδάσκαλος αὐτοδίδακτος. Elogium iſtud genitori belli odio inſcribo Doctori, natura ſua docto humanorum malorum, archetypo mortis. Valentiæ ſuæ quidquid occurrerit peccato minus, exiguum eſt: & tamen nihil tanta vis valet in tam exiguis malis; nullum aufert: nimirum, non aliis, ſed peccato natum eſt. Iſtud ſolum malum per ſe tollit. Quid refert, oderis alia mala, ſi quod oderis, non aufers, ſed auges? Igitur, cùm peccati malignitatem deſtruat odium eius, ad huius mali perniciem eſt. O feliciſſimum amuletum humani detrimenti! ô ſalutarem baſiliſcum, qui reſpectu tantam perniciem perdit! ô ineptos, quibus cura tantùm eſt, abſcondere peccata, cùm id non poſſint; qui nolunt deſtruere, cùm poſſint facilè! Iam non erit, quid abſcondas, ſi deleas. Sitiunt ſcelera lucem, & quas tenebras ortui ſuo amarunt, orta oderunt.

Mortis enim pictor eſt bellum: ego verò dico etiam archetypum, & humanorũ malorum auctor, & doctor natura ſua doctus.

Præmuniri animum hoc affectu oportebat: *Cap. 43.*

ſui arbitrij eſt;cuius corrigendis erroribus ſeruit iſta vis. Regiæ tamen mentis, imò diuinæ eſt, cui eius vacat neceſſitas, velut Regi apum, aculeus.Iſtud ex his,quæ fecit parca natura: optauit ſolùm ſuperfluum; non tamen ſuperfluè fecit. Præſidiarios milites non fruſtrà, imò neceſſariò Dux deſignat; gaudet tamen neceſſarios non fore: ad euentus præparantur. Non vult natura, quòd peccantem oderis; nec vult, quòd pecces: prouidentiſſima ſolùm hoc te procurauit pharmaco, vt ſi pecces, te mediceris;hoc te muniuit præſidio, vt ſi cadas, te reſtaures. Habes itaque vſum odij,perniciem peccati: ita in illud ſæui,vt etiam ſpe regreſſus punias, fidus rationi, fidus Deo. Lacon quidam ſecum contracturo amicitiam, illam ſibi, reſpondit, fidem fore gratam, quam vel volens nequeat violare. Iſtam fidem cura virtuti, cura tibi. Neſcio quid de mortalium impudentia dicam, niſi quod Charidemus Dionis, eſſe omnes ex ſanguine & proſapia Titanum: inimici cælo ſumus. Deo bellum indicimus,non ferro,non igni;ſed crudeliùs,ignauia,& deliciis noſtris.

PROÆRESIS VII.

Modus iræ.

Cap.44. PОrtiuncula odij, furor eſt; niſi quòd concitatior & breuior; quemadmodum ſcintilla è rogo

rogo subsilit, breui perit. Quare idem vsus iræ, & ad peccati malum. Dauid monet: *Irascimini, & nolite peccare.* Iram opponit præsidium innocentiæ. Elegantissimè diuinus Diadochus ait: Cùm grauiter peccato irati sumus, illud femineum, quod in ira inest, virile facimus. Adiiciam quid gloriosius: illud ferinum, quod in ira inest, diuinum facimus: Quid dignius Diuinitati, destructione peccati? Verùm tam salutaris affectus, si rebellet, suúmque destituat locum, in maximam inuidiam labitur: præ omnibus tyrannus seuerissimus; nec contentus dominatu, nostrum pudorem iactat: ad ignominiam seruitutis stigmate inurit; notat enim ora nostra, vt noscantur sua mancipia. Periculosissimum morbum dixit Hippocrates, qui vultum immutet. Qualem istam animi ægritudinem putabis, non frontem dumtaxat, sed totum perturbantem corpus? Vel vt quidam Dæmon innatus agitat iracundia; arreptitios reddit, quos corripit: occupat mentem

Ira tumens, spumanti feruida rictu,
Sanguinea intorquens suffuso lumina felle.

incendit oculos, mutat vultum, ligat linguam, tremulos omnes artus quatit, pedibus supplodit, manus premit, pectus tundit, labia mordet spumantia, vndique rumpitur. Angustum huic pesti corpus humanum videbis: occupat omnia membra, nec satis capitur in omnibus; foras impetu transfunditur. Anne hominem agnosces, quem vides iracundum? ex mente non

coniicies; nullam furor permittit: ex corpore non iurabis; nullum faciet lineamentum fidem; omnia corruptæ ſunt formæ. O miſeram inſaniam, quæ ſpeciem hominis, in qua ignoſcitur amentibus, vitiat!

Cap.45. Fortaſſe ad curam ſpectauit naturæ, cùm vitia lateant, alicuius ſimulacrum ad exemplum horroris monſtrare: velut ſceleſtiſſimorum imagines in confinio Regnorum, aut in portubus locantur, vt notos omnibus, quicumque occurrerit, aut occidat, aut traducat, aut caueat. Ita oportebat ad cautionem pingi iſtud monſtrum, quod certè non vt minimum malum, in exemplum malorum eligitur. Sufficeret ad inuidiam tui, ſi te iratum in ſpeculo videres. Credo cum horrore tui ipſius pudentem poſiturum iras: ſin minùs, roga alios, cùm iam te placauit, aut tempus, aut pœnitudo vindictæ, aut ipſius vitij tædium, qualis, cùm efferuebas, fuiſti: roga, vt te deſcribant. Galenum adeò terruit irati hominis aſpectus, vt firmo decreuiſſet animo nunquam iram admittere: ſatis fuit ſemel vidiſſe iraſci, vt nunquam iraſceretur. Nunc, quæſo, quale monſtrum intus delitebit, cuius tam fœdam vmbram vibrat vultus? quale incendium flagrauit in corde, cuius fumus ſic ora deformat, & per omnia diſſipatur membra? qualis tyrannis mentem occupabit, cùm ipſum corpus oppreſſerit?

Cap.46. Breuis furor ira dicitur: neſcio, an ſignificantiùs, ſimultaneus, an vnitus dicetur. Breuem audis, non intelligas minorem: impetus moram

ſupplet.

ſupplet. Magna etiam paruo contineri poſſunt. Sic iſtam breuitatem accipio, non ſolùm, quia ſubitò ſurgat & langueat:ſed,quia ad breue tempus longam contrahit inſaniam; ideò maiorem, quia in minimo æqualem: multùm addit viribus vnio contrahendo. In breui iratus furiaris, quantùm per longum tempus inſanires. Diſſipandam per moras amentiam denſas in ira. Diminutè Ennius putauit initium inſaniæ eſſe; non ſine cumulo ſuo furit iratus. Conſummatus eſt amens,breui adoleſcit iſte furor. Craterus, Antigoni Regis frater, & Phlegon, prodiderunt quemdam ſeptennio dumtaxat natum, infantem,puerum, adoleſcentem, ſenem, maritum, patrem,defunctum, omnibus, ſcilicet,functum officiis humanitatis. Gigantes vulgus iactat à nocte in mane natos,adultos,viros,Deorum inimicos: ita ira ſubitò creſcit,nec ideò minima inſania,dixerim giganteam,& inter vitia Titanem, æmulam cæli. Per partes,& ſenſim,& quaſi quadam verecundia ſubeunt alia vitia:ira impudentior,ſine ſalutatione, ſine venia,cum vi. Fulmen momento cadit; ſed magnum percurrit ſpatium: momento perdit multorum annorum labores, quos lenti rogi vix violarent. Fulmen in mentem contortum ira eſt: cor primum cædit læuo hominis latere: inde per omnes partes in ſcintillas fractum. Totus homo de Inferno eſt tactus; omnia icit membra,oculos,genas,labia, linguam,pectus, manus,crura; vndique animum præcipitat; vbique terret; nullum videtur mem-

brum ſpiritu ſuo regi,ſed furia:multa dicta,multa facta præter voluntatem irati extorquet ira; agitatur itaque extranea vi,& tortura ſimili.Fulmen dirum,ſcilicet , in occaſum vergens,ira eſt; nihil auſpicatò facit : infauſtè deſinet , quidquid furore cœperit : ſine conſilio omnia tractat , ita contra votum veniunt. Omnium agendorum omen ratio eſt , quam orba oculis iracundia non agnoſcit. Inſtar canis eſt cæcos parientis catulos , & rabie actæ ipſi domino non parcentis. Omnia cæca ſunt , inconſulta , quidquid furor agit , ipſam dominaturam rationem primùm lædit.

Cap.47. Iſtud quoque naturæ curis debemus , contraxiſſe hunc furorem. Si parca ſuperfluorum eſt, non erit malorum liberalis : quid enim magis vacant , quàm nocentia ? quàm mala , ſi ſine vſu boni ? monſtra ſterilia facit;nocentiſſima animalia non fecit longæua:iracundiam etiam breuem facit : quam quia erat neceſſarium videri ad deteſtationem vitij in imagine aliqua , nocentiſſimum durare; breuitatem excogitauit eius , vt impetus magis terreret,celeritas minùs noceret. Si pertinax ira fuiſſet , perditum eſſet de rebus humanis, actum peſſimè de hominibus. Adhuc cùm breui duret,quid peius? Propè Inferno comparabilis, ſi maneret ; nunc incomparabilis aliis damnis , & quædam prælibatio , quædam præcox Inferorum pœna diuiſa ; nec ardor deeſt, dum calet ; nec inutilis pœnitentia , cùm deferuet , damnorum immedicabilium , quos ad longos

longos dolores breuis fecit impetus.

Satis iam damna istum furorem commen- *Cap.48.* dant; nunc rideamus amentias. Nihil credo dignius cachinno. Quid, iracunde, vis? Damna vitare? Addis. Iam ineptis: facis, quod non putasti; imò quod non putas, dum facis. Vtra maior insania erit, contradictio votorum, an ignorantia? Vtramque puto: quam egregiè facit vltio primogenita iræ. Qualis dementia erit, medicaturus ægrotantem, si non parti læsæ, sed alieno corpori pharmacum adhibeas? Vulnus tuum non claudis, si aperias sæuiori ictu alterius latus. Damnum, quod putas tuum, non sarcit alieno vindicta. Non erit vlceri proprio fomentum, apostema extranei: non fluit cum alieno sanguine balsamum tuæ plagæ. Quid igitur vis, iracunde, id est, insane? vltione damnum restaurare? Duo sunt mala in hoc, quod gemis; damnum tuum, & scelus alienum. Vtrum horum reparare vis? Neutrum resarcis: damnum tuum alieno non tollitur: scelus alienum tuo non debetur, prouocatur potiùs. Ineptissimum, perfidúmque remedium malorum, vindicta est: nullum tollit, tollenda duplicat: in quorum præsidium eligitur, perdit. Satis tibi erat damnum illatum; cur geminas quæsito? Culpa pœnam vis tollere. O amentissime, inuertis rerum ordinem; addis pœnæ culpam: illum sanctissimum iustitiæ ritum, quo culpam sequitur pœna, peruertis: vis, vt pœnæ tuæ succedat culpa. Insanis, facis inimicum iustum. Ridiculus paralogismus ira tua est: in-

iustitiam æmuli tuo iustificas malo: habes culpam,& pœnam. Tantáne foret inæqualitas, aliquam sine culpa pœnam esse, cùm tot sint sine pœna culpæ?

Cap.49. Maxima ista dementia furoris, quòd tibi eligas, quod peius in inimico vides. Quid culpa deterius? Faciendum optas, quod factum detestaris. Exemplum eius, qui inuisus tibi est, inuides; imitaris, quod odis: ipsum, quem aspicere nequis, in speculum assumis, in exemplum. Adeóne placet inimicus, vt æmuleris, & in ipsa inuidia tui superes? Pœnam tuam inimicus fecit, tu culpam: veriùs dicam, vtramque. Nemo nisi nolentem lædit: nihil volens patitur. Tam ineptus iratus est: id ipsum, de quo timet, facit. Simile omnibus iracundis puto contingere ac militi cuidam curiosè fata sua requirenti: noluit Astrologus respondere, donec victus importunitate interrogantis, intra triduum dixit moriturum: funesto oraculo iratus miles, arrepto pugione, Vatem transfodit: mox captus, reus homicidij, intra triduum suspensus veracissimam prædictionem fecit. Ita est: iratus malum sibi facit, quod arcet, certè & maius, & stultissimo, fallacíque instinctu, quas ab alio expetit pœnas, à se petit. Causarísne honorem tuum solùm alieno damno reparandum, solùm vindicta fulciendum? Quid egregium tam turpi basi stabiliri potest? Erras, si putas nomen furore seruari, famam ira, impatientia. Si hoc credis, putabis iam Deum infamem, qui patientissimus est, qui ignoscit, qui

vltrà

vltrà benefacit, & noſtra innumera ſcelera beneficiis ſuis vincit. Quis ſtudioſior honoris ſui, quàm Deus? Et tamen cum patientia illum componit, imò ſuſtentat.

Sed age: vindictam ab inimicis ſume; cum iſta tamen iuſtiſſima lege, vt à maiori incipias: iniuſtum eſt, ſi nocentiori ignoſcas: ordo iniuriæ præſcribat vltionem. Maiorem omnium hoſtem iram tuam habes: hæc plùs te offendit: ab iſta auſpicare vindictam. Primo inimico deleto, procede ad alios. Iuſtiſſimè Plato ſæuiturus in ſeruum ſuſpendit vindictam, Cæderem, dicens, niſi iraſcerer: ſcilicet, propter quod alius ſæuiret, non ſæuiit: iudicauit primam vindictam meritum iræ ſuæ fuiſſe, de qua priùs vlciſci voluit. In primis è domo pellendus eſt hoſtis, quàm alij per plateas quærendi. Priùs voluit Plato, poſtquàm ſenſiit iraſci, flagellare iracundiam dominantem, quàm ſeruum; ſuſpenſam diu tenuit dexteram, quam ſuſtulerat cæſurus. Rogatus quid ageret? Ab iracundo, ait, exigo pœnas. Tranſtulit ad ſe ſupplicium: digniorem cenſuit flagris iraſcentem dominum, quàm negligentem ſeruum. Nec dominum ſe putauit, dum in ſua poteſtate non erat. Maior itaque cauſa ſæuiendi aduersùs te eſt, quàm aduersùs æmulum: atque ſi ſolùm reſpiciamus ipſam iram, quam in æmulo, licèt diſpliceat, imitaris, ſaltem æqualis: quia iratus fuit inimicus, tu iratus ſis. Age, pari ratione iratus tibi eſto, cùm iraſceris. *Cap. 50.*

Illud eximium genus vindictæ eſt, cùm ſine *Cap. 51.* damno

damno tuo, cum bono inimici irasceris: nullum penetrantius bonitate & beneficentia vulnus: ipsum sauciat cor. Non est ignobilior victoria beneficiis, quàm sceleribus parta. Velle aliter quàm benemerendo vlcisci, timidi est certè, & stulti: quia bonum te præsumis, non vis à malis offendi, ánne à bonis malles? Istud fieri nequit, nisi sint, vt tu bonum te putas, id est, pessimi. Vt quid irasceris, quòd mali te offenderint? an quòd mali sint? Quod suum est, fecerunt: tu, si bonus, quod tuum fac, cura bonos facere. Istud vltione non facies, quæ, cùm te reddat malum, malos non reddet bonos: patientia potiùs, si non bonos, beneuolos saltem reddet; sin minùs te vltum, quia meliorem. Satis se de pessimis vindicauit, qui melior factus est: illustrior virtutis dignitas damnat iniquos: atqui melior ostendêris, si ames etiam malos. Multa in spe diligis, frumentum in semine, fructus in stirpe: dilige eum, qui potest amicus esse, qui bonus, (licèt nondum sit,) & fortasse te melior. Quisquis diligit aliquid, id, ex quo fit, etiam amat: materia non est negligenda: amat ligna & lapides, qui amat domum: si bonos diligis, etiam malos dilige, ex quibus boni fiunt. Amas id, ex quo calix fit; ama id, ex quo iustus, vnde amicus, vnde Angelus. An fortasse non, quia mali offenderunt, irasceris; sed, quia te bonum? Excusatum periculum quæris: nemo bonus ad vltionem tenetur: nullà duelli lex te compellet inæqualibus pugnare armis: superant nocendo mali viribus, artibus, dolis, perfidia: hæc

bonus

bonus arma non habet, excuſatur. Satius eſſet obliuione reparare malum: iſta vindicta innocens tibi, immunis etiam hoſti eſt: non meminiſſe iniuriæ tantundem eſt, ac non accepiſſe: tam parua diligentia ſupra humana conſilia, & omnem potentiam, quod factum eſt, non refectum modò, infectum feciſti.

Impetus ipſe vltionis ad veniam te flectere *Cap.* 52. debebat: quædam tutela & amor tui ſollicitat vlciſci; at, ſi te amas, cur tibi placet, quod in alio diſplicet? Ab iniuria tempus ſolum vindictam diſtinguit; non excuſat. Præcipitas appetitum ſibi obſtantem: malum parat tuum ſolicitus boni: velut apis in nullum ſæuit iratus, niſi eum ſua pernicie: pungit alium apis, ipſa perit. Riſu excipias contumeliam tuam, & irriſiſti contumelioſo: alioqui honorabis ſcelus inimici, quem veritus reuereberis. Suſpicis, à quo doles deſpici. Aut iudicium, contumelia eſt; aut mendacium: ſi iudicium, ad eruditionem patientis eſt: ſi mendacium, ad pudorem dicentis. Adiice, aut in ancipite eſt, & dubium, & tunc ad interpretationem bonam. Multa conuitia nobis facimus, quia interpretamur. Itaque ferenti, aut bona contumelia eſt, aut non mala. Nonnullis ad ignominiam laus fuit, fortaſſe erit contumelia ad gloriam. Quid malefeci, dixit Antiſthenes, cùm nouit laudari. Gratulari quoque poſſet, qui malè audit, ſi non de conſcientia, de ſuſpicione benefacti. Maxima beneficia, quæ bona mens non poteſt gratia ſoluere; praua ſolet iniuriis.

Certè,

Certè, ſi inuidus ſuæ linguæ dominus eſt, ego mearum aurium: imò præualebo duplicatis armis. Potentiores idem Antiſthenes voluit eſſe duas aures,quàm vnam linguam.Cur inuitus ſemel audiam, quod ipſe de me, aut peius ſæpiùs ridens dixi? Cur offendor, quòd alius me imitetur, & probet ſententiam meam? Cur ſuccenſeo, ſi vnus dicat, quod omnes vident. Sæpiùs mihi contumelioſus fui, dum putaui contumeliam,fortunæ libertatem, aut naturæ neceſſitatem. Satis mihi obieci, ſatis exprobraui, dum puduit, dum celaui: improperium meum cum diligentia feci; improperium ab alio cum patientia deſtruam. Grauiter lædentem lædit, qui non dolet: tranſmittit dolorem in æmulum. Is, qui lædit,dolebit,ſi non lædit læſus. Ad hoc lædit inimicus, vt doleas, & ſuo deſtitutus voto ipſe dolebit: ſi non ferias illum, feries illius inuidiam;beneuolum,qui infenſus erat, facies. Dic, à quo accepiſti iniuriam, ab homine, an à malitia hominis? Ab iſta,dices: ergo in illam iraſcere, illam perde, non hominem. Argutè Guigo ait: Qui in iniquitate ſua occidit iniquum, eò quòd odio habet iniquitatem, & vult eam delere,fallitur:mortuo enim iniquo in ſua iniquitate æterna eſt iniquitas. Qui ergo odit iniquitatem, det operam,vt corrigatur iniquus: & ſic peribit iniquitas eius. Sed, quidquid de illo ſit,ipſe illæſus eris patientia. Fulmen inquiunt non ferire dormientes, quoniam cedunt, nec vllo pacto reſiſtunt.

Iſtud

Iſtud ingenium iræ ſatis extra propoſitum *Cap. 53.* naturæ conſtat torqueri, nec tam crudelis nouerca eſt, quòd inſidias nobis pararet; nec tam imprudens mater, quòd admitteret: minimè aduersùs alios homines, cùm omnes exermes, pacificóque finxerit habitu, armauit bellicum affectum: nec ſuperflua, nec auara eſt. Vacaſſet ira ſine armis, deſiderarentur arma cum ira, ſi rixis, & cladibus illam dedicaſſet, alterutro iſtorum vitio non excuſaretur natura, vbi nunquam peccauit, ſemper innocens fuit. Adiice, quòd iracundiora, inualidiora ſunt, mulierculæ, infantes, ſenes, ægri: inepta natura eſſet, ſi pugnæ debiliſſimos legiſſet. Igitur iram dedit aduersùs id, quod armis & robore non indiget: aduersùs paſſiones noſtras, aduersùs voluptates, aduersùs vitia, vt illas conuerberet, illas atterat, compeſcat, hæc lancinet. Specta mores iracundiæ aduersùs vitia compoſitos: aptiſſimi ſunt; tota illa tyrannis & dominatio ſuperba in ſcelera laudatiſſima eſt & neceſſaria. Non ſegniter, non infirmiter repugnandum eſt culpis, in quarum deſolationem odit natura negligentiam, aut imbecillitatem. Inde ſimultaneum furorem fecit, ne vis diuiſa minor eſſet, nec particulam vitij vult admitti. Celerrima omnes animi copias ira conuocat, vt tanto malo præſtò ſemper ſit. Ad hæc, independentem ratione velocitatem dedit: magnóque conſilio inconſultam fecit iracundiam: nihil pro more ſuo ſuperfluum natura facit: vacat deliberatio, an non ſit peccandum: non eſt opus expe-

ctare

ctare consilium : iam esset error consulere, num erres, num scelestus fias. Præiudicium habet ira sanctissimum : semper resistendum sceleribus, nunquam cedendum : nec ad id, quod necesse est, consultationem necessariam esse. Quare rationabilis est in ira ipsa impatientia rationis expectandæ : meruítque impetus sui diligentia honorem mentis, non amittit. Plato partem irascentem animæ propinquiorem rationi dixit. Iuuamur irâ aduersùs libidines : magis rationalis est, quàm virtus concupiscens.

Cap.54. Tali itaque expugnatore egebant vitia, fortissimo, impigro, terribili. Talibus, tantísque cædendæ armis voluptates sunt. Venustè Diadochus iram dixit naturæ telum : malo, quamuis nostro, vsi sumus. Velut gladius in amentis, aut pueri manu vulnerat habentem, cùm ad defensionem sit: ita nostræ naturæ arma nos sauciant; lædimur ira, qua defendendi eramus ; fortiter vibranda in omnia scelera, & malignos impetus cordis. Consultè telum dixit, non gladium: procul à vitiis simus eminùs confodiendis, quorum omnis vicinia vitanda est, & per arma pernicia pugnandum omni prohibitione accessus.

* * *

PRO

PROÆRESIS VIII.

Timoris vſus, & vtilitas.

PAri atque iram abuſu torſimus timorem ad noſtrum tormentum, quem fecimus miſeriarum feliciſſimum penu, & plenam inanium angorum cornucopiam: plus enim laboramus metibus, quàm malis. Proceſſit inſania, vt ipſa vota fecerimus pericula, ipſa bona timenda, dum pro ipſis timemus. Non dumtaxat in malis periclitamur; ſed in timoribus periculi, in ſpe bonorum. Dum metus eſt, ipſe, aut periculum eſt, aut damnum. Maturamus timendo diſcrimina, præcipimus triſtitiam, anticipamus mala, imò multiplicamus. Inani prouidentia, plura mala timemus, quàm ſunt: multa, quæ non eſſent, ſunt, quia timemus; & quæ ſunt, diu ſunt: à metu incipiunt eſſe. Itaque timor noſter plura mala facit, vel maiora: aut addit, aut ampliat: præter diuturnitatem, acerbitatem auget. Quæ immatura ſunt, auſteriora ſunt: pleraque acerbiùs ferimus timendo, quàm patiendo: minora in ſe ſunt quàm in formidine; ſuſpicio exaggerat ignota, & in peius vergit. Omnia intempeſtiua etiam bona tædio ſunt, qualia erunt mala? Ad hæc, nec tantùm mala parat, quia fingit; ſed, quia facit, & incertum periculum luit certo damno. Ad exaggerationem amentiæ, ſupra certitudinem nonnunquam magnitudinem adiecit: ma-

Cap. 55.

iora damna quærimus,quàm timemus;& ne minus periculum veniat, nos venimus, imò currimus ad maius malum. Molpadia,atque Parthenia, fracta à ſue vini amphora,habuerunt, quid haurirent: veritæ patrem, præcipites ſe mari dederunt,vbi abſorptæ ſorbuerunt fata.

Cap.56. Metus itaque eſt innatum tormentum, ingenium prolongãdæ miſeriæ, inuentio mœrorum. Nec tot crudelitas reperit humana cruciatus, quot timiditas. In quibus nobis pepercit fortuna,non ignoſcit prouidentia noſtra. Intuere crudeliſſimam, periculoſiſſimámque prouidentiam Artemonis:ne quid in eum caderet, fecit,quamdiu vixit, vt duo ſerui ſcutum æneum ſuper caput obtenderent. Quæ maior miſeria, quàm cui cælum ſuſpectum fuit? Domo egreſſus ſolebat lectica tecto adoperta circumlatus ferri. Certè quem prouidentia vitæ prohibuit rectà ire,prohibuit rectè viuere. Ecquod maius periculum erit iſto timore periculi? Neſcimus,quid timeamus: neſcimus, quando periclitemur, pauidi etiam meridie,

Veluti pueri trepidant,atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ita nos in luce timemus.

Falleris, Lucreti,non cum Sole timemus:in caligine ſumus,nihil in die videmus, ideò omnia timemus,ſemper triſtamur.

Cap.57. Minima fuiſſet miſeria præſentibus malis, niſi ſpatiaretur pauoribus ad omne tempus. Addita ad cumulum abſentia ſunt, quæ non minimè nos vexant: plus nos torquent mala, quæ non

non sunt, quàm ea, quæ sunt: plura illa sunt; nam plura possunt esse, quàm cõtingunt. Metus omnia stultè admittit. Magnum istud infelicitatis pódus adiecit timor, vt, plusquàm possumus, pateremur, cùm timeamus, plusquàm patimur: bis patimur mala, cùm sunt, & cùm formidãtur. Necessitatẽ magnam mœrendi induxit metus: euadere ægritudinẽ non licet: cùm sunt, cùm non sunt, semper mala nos fodicant; effugere nequimus esse miseros: intercepti sumus; possibilitate mali malè iam reipsa afficimur. Anne timorẽ insidiosa nobis natura ad istorũ malorum præsidium meditata est, cùm pauca demat, plura paret, plurima geminet; tum, si ipsum computemus timorem, triplicet? Cur nos impendimus securis? Integros nos reseruemus periculis, integri mala expectemus. Timoribus iam fatigatus animus facillimè malis cedit: victus ante ipsa, pauendo iacet: eminùs iam illum confoderunt, mox cominùs repetitione vulnerum miserè concidit. Age nunc, ad calculos veniamus. Inutilis malis ipsorum timor est: nam, aut certum periculum est, aut nullum: si certum, nihil agis timendo, nisi præsumere, & antelucano marcere tormento: si non est futurum, irritis te vexas curis, & præsentibus te punis mœroribus; ipse timor iam est periculi incerti certum supplementum, certum damnum.

Cap. 58. Angustum ius fortunæ esset, si duntaxat præsentibus nos inuaderet, quorum leuissimus dolor vix sensum sui faceret: secutus tempus,

antequàm cognoſcatur, dilapſum : minimum eſt præſens & ignotum : mala diuiſa & ſuccedentia temporis ſucceſſioni accommodata veniunt, vt vel ſi magna ſint, non magnam pro diſtributione præſens ſortiretur partem. Maxima leuia fuiſſent, ſi non ſucceſſionem ſentiremus, ſed præſentiam : minima portio, quandiu ſunt, eſt; nam, dum ſunt, minimum eſt : non ſpatium, ſed momentum, ad quod inter innumeras diffluentis temporis particulas exiguum ſpectabit. Demus maximum : quod momento eſt, non magni momenti erit : tolerabilis, fortaſſe leuis, miſeria foret, ſi non iniquè committeremus ſenſus damnis, quorum leue, dum durant, pondus habent, niſi nos coaceruaremus multas partes : reuocamus præterita, præſumimus futura. Quod ſenſus capere poteſt, præſens eſt: opinio malum illud inuenit, vt diuiſum per tempus malum timendo copularet: ſcit multa mala vno tempore, imò vno & minimo momento, maximo amplecti odio. Tamdiu duret pati, quamdiu dolere : nec vnius patientiæ parti, multas imponamus doloris. Hac arte, hac ſtultitia protrahimus contrahendo mala, & longam mœrorum vitam facimus. Quia ante tempus patimur, ſupra inuidiam fortunæ patimur: ignauâ prouidentiâ, quæ diſcutere volumus, aduocamus: optimum eſſet differre, quæ excuſare non poſſumus. Certè magna diligentia foret diſcutiendis triſtitiis, negligere futura. Fortunatius Dionyſio Siculo fuiſſet, ſemel perire, quàm

ſemper,

ſemper: felicius improuiſa infelicitate corripi, quàm diripi cauta, id eſt, timida felicitate. Qualem putabis felicitatem, qualem maieſtatem, cui non licuit, quod ſeruo? Totam timor corrupit fortunam, &, quod mireris, naturam. Chariſſima & naturæ & iudicij ſui pignora, filias & vxores, Ariſtomachen, & Doridem, ſi non in odio, in ſuſpicione habuit: quibus dedit vitam, non confidit genas: à filiabus nondum adultis ſolùm permiſit tonderi; ab adultis, nec à filiabus: & ne horridus vultus etiam ſibi horrorem maiorem incuteret, dum aliis: timebat, ſi plùs timeretur, plùs timere; nam,

Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent.

iuglandium dumtaxat putaminibus aduri pilos eſt paſſus: tanti illi ſtetit hæc neceſſitas cultus: timor illum priuauit, quo pecora non carent. Neque voluptas potentiſſima tyrannorum domina illi fuit libera. Niſi euolutis omnibus, & exploratis ad vxores non veniebat: nec adhuc, licèt tutam reperiret voluptatem, tutum ſe cenſebat; latis circumdedit foſſis lectum, quas ponte commiſit ligneo, & hunc clauſis cubili foribus detorquebat. Quid? nec vocem illi timor liberam, aut tutam reliquit: ab edita concionari turri ſolebat, non ſe credens ſuggeſtis. Quid? nec ſuo pectori.

Ad quid ergo timor datus, ſi per tot peſſimus mala, reus omnium mœrorum, virus tranquillitatis? Certè ad maximum eſt bonum, &, vt eleganter dixit Theophanes Cerameus, pharma- **Cap. 59.**

cum, vt euomas virus malorum: nisi malè abutaris, est quædam naturalis prudentia arcendis malis sagacissima, sed vitio nostro infamia pusillanimitatis damnamus; est quoddam præsagium innatum ad excubias, ad explorationem malorum, quoddam satellitium securum ad bonorum custodiam. Non igitur peccauit intentio naturæ sincera, atque beneuolæ, cùm dedit; sed nostra ignauia, cùm vtimur: ad omnia, quæ putamus mala, accommodare volumus, minimè ad omnia consentaneum. In primis timor non est ad mala necessaria: nihil horum formidine medemur: solùm præcipitamus tristitiam: certis periculis frustrà impenditur metus. Deinde, neque ad mala contingentia: si vitare nequis, in cassum te macerabis matutina tristitia, ob id, in quo fortasse benignus casus erit. Ne te ante tempus damnes: ignosce tibi, cui nondum irata est fortuna; nec crudelior tibi sis timendo, quod illa non committet. Quid? committat: id minùs tristitiæ habebis, quantùm minùs timuisti: breuissima plaga, & in sinceritate sua te percellet. Neque timor est ad ea mala, quæ declinare potes, si incerta & ardua sit euasio: pluris nonnunquam constat euadere mala, quàm pati: in his & curæ computandæ sunt, & pericula; & pro excessu, aut expectandum, aut cauendum: non magnis sumptibus minima emenda sunt: parum fortasse periclitaberis patiendo, & nimiùm patieris timendo. Denique, neque timor est ad mala, quæ putamus, licèt declinare possimus, sed quæ sunt:

in his

in his inanibus & fictis malis, non muniet nos metus, sed puniet mœroribus, & quidem non fictis.

Innoxius itaque erit in nostris noxiis, in veris malis, & quæ in nostra sit libidine vitare. Igitur ad præsidium contra peccatum, istud solùm verum malum, istud solùm in nostra est manu discutere: in his fidelissimus speculator metus renunciat, quæ præuidet, cordi, vt prouideat, vt aduocet in consilium mentem, vt reuocet consulta & meditata, vt muniatur ad hæc pericula. Iste est castissimus timor; scilicet, in sinceritate sua timor est, non malum: alij enim malorum timores, ipsi mala sunt; castitatem naturalis affectus corrumpunt: transeunt in id, quod fugiunt. Cæterùm, euidens signum est, timorem datum ad hæc arcenda mala, quòd certissimè & facillimè & per se arceat: ipse timor peccati superat peccatum, timendo vincit: alij timores non tollunt timendo mala, potiùs addunt: quærunt malorum remedium, non sunt; at metus ille remedium ipse est: inde alij timores vagi, iste constans & permanens: illi tamdiu sunt, quamdiu malum non veniat, aut inueniant remedium, vt non veniat; iste durat, quia ipse remedium est, & dum est, non est malum: inde cum ista perseuerantia, nec molestus est, tutus malis omnibus: in tantum sibi placet, vt quod magis timeat, sit non timere. Qui eluctatus ferarum vngue & dente in scopulum, aut arborem ascendit, ibi jam non timet feras, sed casum: timet non esse,

Cap.60.

vbi ſecurus eſt: alios timores excludit ſecuritas, iſte ſecuritas eſt. Adiice, ad innocentiam caſti huius timoris, non ſolùm vera mala tollere, ſed fictorum malorum timores: tametſi ipſi, vera ſint mala. Clauus trudit clauum: omnes timor Dei pellit timores: hic timor ſecurus eſt, ipſe nos tutos reddit; & dum nos defendit, cauſam Dei agit. Commodè illum dixit Leontius Arabiſſius, δικαιοκρισίας συνήγορον. Generoſus item eſt, non vtilitatem præſtat animis, ſed magnitudinem, & nobilitatem ſpiritus: deme iſtum timorem, audaciſſimus quiſque timidus erit: mens enim mali ſui conſcia, velut ſpongia imbuta aloës, & abſynthij ſuccis, quolibet preſſa terrore, mille fontificat riuulis; amariſſimas formidines qualibet compreſſione diffluit felle.

Iuſtitiæ patronum.

Cap. 61.

Atqui & temporalium metus aliquando innocens & ſalutaris eſt, cùm miſcetur fortitudini, fiduciæ, prudentiæ, ſpei. Sunt quædam per ſe nociua, quæ mixta ſalutaria ſunt: iuuat & venenum confectum: iuuat iſte timor, cùm cautio eſt, non conſternatio: ſpem præcipitem temperat. Nulla eſt prudens expectatio, quam timoris mica non condiat. Spes, vt vinum fortiſſimum, nimiùm exhilarat, & ſenſum interdicit cerebro: temperari opus eſt mediocri metu, vt aqua vinum, vt cum modo & rationis immunitate delectet. Fauore huius timoris, ſæpè fortuna non indignatur ſpei: refert aliquando iſtam gratiam ſpes, cuius etiam fauore deſinimus timere, ſi ceſſamus ſperare. Cupiditatis finis, iuxta

Hecato

Hecatonem, timoris remedium eſt. Verùm nos, quia laxamus vota, multiplicamus timores: quia cupimus, vt immortales; timemus, vt mortales. Non omnia noſtra cum morte moriuntur; quid formidamus, vel mortem?

PROÆRESIS IX.

Triſtitiæ commoda indulgentia.

REſtat triſtitia, aduersùs quam tota Philoſophia armatur, ad cuius iniuriam plura hactenus diximus, & dicturi ſumus. Nunc pro multis calumniis volumus mereri de illa nonnihil, & excuſare naturam, atque accuſare nos. Deprauauimus quoque iſtum affectũ, & miſeriæ infamauimus elogio: ſuas tamen vſus ad felicitatem habet, & cum naturæ conſenſu. Rogemus Platonem: non omnes damnat triſtitias: eas potiùs commendat, quæ gaudiorum origo, aut minorum ægritudinum ſint cauſa. Sunt aliqui corporis morbi, quibus indulgemus propter valetudinem: alimus in brachiis, & cruribus vlcera, ad cloacam euacuandi peſſimi humoris: vulnere rupta vena aliquando fuſo ſanguine continuit vitam: ita aliquis ſenſus animi nonnunquam eſt permittendus & innoxius. Præter iſta in vniuerſum ſuccutiendus eſt mœror è ſinu, & purgandum pectus, ſeruandúmque fores cordis, velut cùm ſæuit peſtis, ne ſine examine intret. Grauiſ- *Cap.62.*

ſimum iſtud malum eſt, vt cæterorum acies non feriunt niſi per illud: ſine triſtitia noſtra omnis noxia innocens eſt; omne damnum ſine mucrone, hebes, & rude. Quare ſine vſu, aut boni, aut minoris mali, iam ex maioris collatione boni, toleranda non eſt triſtitia.

Cap. 63. Fateor rarum, & ad Phœnicis miraculum, albámque auem eſſe, qui nunquam ſit atro pectore. Vbi carbonarium vidiſti immaculato vultu? Fumus, & puluis terrenarum rerum quocumque diſſipatur, contagio quodam triſtitiæ familiaris. Menander dixit, conſanguineam eſſe vitæ: neceſſitatem mœrendi neceſſitudinem putauit. Verùm, non tam indomita, & æqua eſt iſta dolendi neceſſitas, quin, ſi inuictam cupiditatem non habeas, violari nequeat. Ægroti autem ſumus, & debiles; nolumus non cupere, non poſſumus non mœrere, & velut exulcerati artus, atque ægri, ad leuiſſimum tactum gemimus: nec plura oblectamenta recreant, quantùm vnus macerat dolor: delicatior ſenſus malorum eſt. Auidi ſemper eorum, quæ deſunt, ingrati præſentibus, non compenſamus copia plurimarum rerum neceſſariarũ, vnius ſuperuacuæ inopiam, quam nec neceſſitas, nec vtilitas fecit; ſed cupiditas ſubtilis neceſſitatis artifex. Inæqualiter, & ad iniuriam noſtram diuidimus affectus: aliena, aut non noſtra plus amamus. Quid angeris, deſit modò, quod nuper habebas? Nam, cùm pridem non habebas, tam anxius non fuiſti: in eumdem nunc ſtatum reſtitutus es, cur plus mœres? habuiſſe

buisse auget dolorem? potiùs compenset. Habuisse, beneficium fuit; gratiam debes fortunæ: habe: contenta est patientia tua, & pace tua, & sua: ista pax cum fortuna, non vt aliæ concordiæ conuenit votis: contrariis stat cupiditatibus, si quod fortuna vult, tu nolis: ideò cùm carebas, & non habuisti, tristis non eras; & modò tristis es, quia habebas: possessio irritauit cupiditatem. Facile & vile remedium stat, quod nec voto eget, non cupere. At, si possedisse tantoperè apud te valuit, cur nihil potest possidere? Plura restant, quàm amisisti. Cur omnia, quæ habes, perdis; dum non habes, quod perdidisti? Anne excusabo ingentem mœrorem tuum, quem maiorem censui iacturâ? Putabam solùm amisisse vnum, solùm deesse vnum: sed video amisisse omnia, dum amittis vnum. At, dolor huius vniuersalis iacturæ pensari debet voluntate; sponte amittis omnia, dum restantia non placent; nec illis vis gaudere. Quidquid sponte fit, sine ægritudine est. Iam nulla nostri doloris excusatio est, nisi ignominia dementiæ, quòd tam iniqui felicitati nostræ simus, vt eam locemus, aut in his, quæ desunt nobis, aut nocent; in his, quibus necessariò sumus miseri.

Cap. 64. Fecimus, vt non solùm mala nos proscindant, sed ipsa dilacerent bona, dum desunt, id est, cupimus. Vber hîc panditur mœroris seges, si bona absentia mala putamus: absunt plurima. Expedi obtutum siccum per auarorum domos, per Regum prætoria, per latissima quæque inuidiæ spa-

tia,

tia,breui madidum facies, ſi bona, quibus cares, computes damna: toties triſtis eris, quoties lætus eſſe poteris,aut putas: maximè miſer eſt,cui felicitas, poſſibilis miſeria eſt; qui tot numerat mala, quot bona numerare poteſt. Certè, ſi abſentiam malorum in bonis debès ponere,vellem,vt lyncea tranſmitteres lumina, penetraréſque etiam feliciſſimorum penetralia: poſt multos parietes plurima infortunia inuenires; per angulos etiam aulæ iacentia mala videres, quorum immunem te vides. Bona tua ſupputa. Præuerteres aſtutias fortunæ iſta leuiſſima diligentia,ſi mala, quæ deſunt,in bonorum calculis admittas. Hoc pacto excedent,aut æquabunt bona malis nunc ſuperuacuis,& excedentibus. Quotuſquiſque non videt, & tractat manibus innumera vbique aberrantia, vbique obuia mala;bona autem à longè ſolùm numerat: inde cùm factio iniquæ fortunæ ſuperet fauentis cohortem, latiùs illa dominatur, nec vi vinci, ſed ingenio poteſt. Subtiliſſimum ſtratagema eſt, abſentiam contrarij in contrarium transfundere, & ſuis ipſis ſatellitibus expugnare infelicitatem. Hac arte numeroſiores copiæ bonorum erunt: nam, ſi carentia malorum, bonum eſt, mala plurima ſunt: nam,etſi multa lugeamus, pluribus caremus; non tot habemus, quot poſſumus: quare iam bona plurima erunt:ita ab aduerſariis ad nos trãſit exercitus,& alienis viribus vincemus miſeriã. Sed demus vinci:quid mœremus?ánne lacrymæ expiabunt infelicitatem?Audi Philemonem:

Et

Ει τὰ δάκρυ' ἡμῶν, τῶν κακῶν ἦν φάρμακον,
Αἐὶ θ' ὁ κλαύσας τῦ πονεῖν ἐπαύσατο,
Ἀλλαττόμεθ' ἂν δάκρυα, δόντες χρυσίον.

Si lacrymæ nostræ malis mederentur, & lugens sẽper dolere desineret, vel aurum lacrymis commutaremus.

Inutiliter mœror impenditur malis, quæ non impedit:non adimit miserias,sed addit. Peruersa & misera ista tristitia est, quòd sit,& non malorum, & non mendicandorum: flet,quæ non potest tollere,& quæ non deberet. Ad hæc,iniqua sibi supra malum, siue, vt veriùs dicam, supra opinionem mali laceratur.Odo Cluniacensis ait: Calamitas, quæ momentaneam lætitiam, licèt mox transitura,concutit, quasi infinita defletur. Non huic itaque inutili tristitia vsui à natura est?

Cap.65.

Nihilominùs, vt ad tristitiæ modum accedamus, non omnis tristitia miseria est;sed,quæ sine fructu est. Ne sæpè inutiliter tristemur, aliquando tristari est necesse:tristitiam vtilem dico, quæ remedium malorum est. Non sine vsu istum affectum natura consecrasset, nec nisi alicui bono. Neque leue bonum est, perdere mala: felicissimus mœror est illorum malorum, quæ auferre potest, & debet. Huic non est opus remedium adhibere; nam ipse remedium est: quia iste non malus; nam tollit mala: cum plausu naturæ, & quadam illecebra est. Istam tristitiæ laudem in duobus reperio malis, in culpis propriis, & pœnis alienis: non est data tristitia parentandæ extinctæ fortunæ, sed nostris culpis: nam non est remedium eorum, quæ pateris mala; sed, quæ facis: riuos lacrymarum sub sinum defluentes,

quos

quos iſte affectus mittit, ad argumentum puta officij:aliquid ſub pectus luere quærit: maculam cordis opinor: dat, vnde expietur: iſtam triſtitiam non putes miſeriam: ſiquidem tollit illud, quo miſer es. O fortunatum! ô lætum luctum, quo deſines eſſe lamentabilis! ô ſalubrem ægritudinem, qua ſanus fies! Iſta triſtitia, cùm ad guſtum ſit naturæ, minùs moleſta eſt. Et inter ipſas lacrymas, quibus euaporatur dolor, quid placidum guſtat.

Cap.67. Ad leuandos quoque alienos mœrores noſter prodeſt: non leue remedium damni proprij triſtitia aliena eſt:inter plures onus diuiſum,nulli eſt onus:diuiduntur mœrores, vt ſarcinæ: malorum ſolatium eſt conſortium: quemadmodum meticuloſi, ſi ſoli ſint in aliquo loco, trepidant; ſi cum ſociis, remittunt timorem: putant enim plures eſſe, qui reſiſtere malis poſſint, & proprium periculum, ſi commune ſit,aut minus futurum multis obſiſtentibus, aut languidius: ita qui mœret, communitate languentium ſperat maiorem reſiſtentiam, minúſque pertinax malum; neque diu durare poſſe, cui tot repugnant. Ad hæc, ex compaſſione aliena argutat iniquam ſuam paſſionem:præſumit iniuſtè pati, & quadam libentiſſima fraude expiatæ conſcientiæ ſe ſolatur: tum propter doloris communionem amari putat: lacrymæ ſunt gratiſſima amoris cæremonia: amari autem iucundiſſimum eſt: feſtiuitas beneuolentiæ extenuat mœrorem. Iſtæ igitur duæ triſtitiæ remedia

ſunt,

ſunt, aliæ remediis egent. Denique varia varij pharmaca temperandi doloris præbuerunt; Epicurus, reuocationem mentis; Cleanthes, putare nulla mala eſſe; Peripatetici, non magna; Plato, non certa; Chryſippus, detrahere mœſto opinionem mali, ſi ſe putat officio functum; Quirinus Sophiſta, quòd ſibi ſumpſit conditionem communem, extincto filio conſolantes ſolatus reſpondet: Quò reſeruo hominem eſſe? Nullum ego puto efficax remedium non mœrendi, ſi non ſit remedium cupiditatis: fortaſſe luctum adimes, non ſtultitiam, periculum lugendi.

LIBER SEXTVS, DE ARTE VOLVNTATIS.

DIORISMVS I.

Circa differentias bonorum, & malorum.

Cap. 1.

ERVDITIS voluntatis impulſibus, reſtant mentis aſſenſus ſpecialiùs quoque elucidandi, quos affectus contaminat, qui corrūpit affectum. Sæpè cupiditas perdit iudicium, ſæpè iudicium perditum reperit cupiditatem, aut reparat: vtrumque pernicioſiſſimum, & illius pernicies, & huius ſalus. Mutuò ſe perdunt voluntas & mens; mutuò ſe reſtaurabunt: quare fauor voluntatis eſt, informare mentem. Oportet rerum aulæa contrahere, quibus oppanſæ latent, vt nudas, ſuáque ſinceritate perſpicuas exploremus ſine fuco & larua, ſequentes naturam, non famam. Ad ſingula veniam, poſtquàm per ſummam diſcuſſerim bonorum, malorúmque differentias, & naturam, deturbauerimque turbatas

turbatas opinione imagines. Adoramus enim damna noſtra ſpecioſa boni fronte:abominamur bona primo & indiſcuſſo aſpectu territi. O diligentiſſimam ad inutilia ſocordiam hominum! Eradicant herbas, examinant fibras, ſcindunt, coquunt,eliquant, exenterāt feras,inſpiciunt,extirpant neruos,diſtinguunt arterias. Herophilus, diligentiſſimus lanius naturæ,vt curaret,ſexcentos exſecuit : luſit per homicidia curioſitas : odit hominem, vt noſſet. Summa diligentia explorantur viſcera irrationalium. Rationem quotuſquiſque explorat?cur morborum cauſas, rerúmque naturas ſolicitè inquirimus ; & non ſumus curioſi opinionis,laudis,fauoris, paupertatis,virtutis naturas ſcrutari,interna inſpicere?

Cap.2. Plura glorioſum boni titulum apud vulgus vſurparunt quadam mali noſtri conſpiratione: poſuimus enim felicitatem in periculoſis:id autem minus ſunt, quod magis videntur. Percurre omne, quod adorat cupiditas, cui dedicantur vota, vnde ambitio ſuſpenditur, quod inuidiam occupat, quod vel parſimonia miratur, & quidquid cum tempore pergit, iniuſtiſſimè bonum dicitur, amentiſſimè putatur. Lux eſt, quod lucidum reddit; calor, calidum. Formæ titulus effectus eſt. Cur, quod te bonum non facit, faciet fortaſſe peſſimum, bonum putas? Non eſt bonum,quod bonos non facit. Is putet voluptatem bonam,quem bonum fecit. Opes,ſi probos plures, quàm iniquos fecerunt,probentur:ipſum vulgus, quod probat diuitias, exprobrat diuites,

& iniurias potentium vindicat inuidia, aut odio. Sæpiſſimè diuites ſe malos faciunt, cæteris mala. Quin, nec diſſimulare noſcunt iſta bona imbecillitatem ſocietate bonorum: rariùs in bonis morantur, improbos affectant, atque ex amore malorum boni amittunt famam. Ad hæc, Deus tutò bonus eſt, & amat bonos; quibus tamen minùs iſta tribuit: certè quia non ſint bona. Aut Deus malus eſt, aut illa non bona: quia magna neceſſitate Deus bonus eſt, illa non ſunt: diſtribuit etiam malis & hic plura. Vult hoc conſilio reuerentiam horum bonorum perdere, vt pudeat id cupiiſſe, quo frui licet peſſimis; licet & brutis, quo Deus caret.

Cap.3. Adiice, quòd nihil ita efficax & vtile eſt, quàm bonum. Bonum eſt, quod prodeſt. Anne proficiunt, quæ nec faciunt te bonum, nec tollunt mala? Grauedinem capitis aureum diadema non leuabit, grauabit potiùs: anguſtias cordis munus in arca ſidens non laxabit: dentium dolorem delicatus non mitigabit cibus. Quid, ſi humanæ dignitatis ſuſpicias finem? Inutilitatem miraberis, nec bona audebis dicere, cenſebis nihil, inutilia, & ſuperuacua. In quo diſtingues, inter ſuperuacua & nulla? Quænam eliges? Eſurienti, ad remedium famis, perinde erit, ſi nihil offeras, ac ſi lapidem: ita quæ remedium malitiæ tuæ non præſtant, quæ ad virtutem non ducunt, quæ ad Deum non trahunt, ſuperuacua tibi ſunt; ſi ſuperuacua, non plùs quidem quàm nulla; ſi nulla, iam non bona. Modeſtè hactenus

inutilia,

inutilia, aut ſuperuacanea dixi; ſunt noxia, & quæ non tollunt mala, ſciunt addere. Non eſt neceſſe narrare diſcrimina, alimenta ſcelerum, ſolicitudines.

Præterea,magnum momentum addit tempus titulo bonitatis,quem defectura non merentur. Bonum, & integrum idem æſtimo:ergo bonum erit ſine defectu, Quomodo ſine defectu erunt, quæ defectura ipſa ſunt? quibus deformitas ſui exitus fœdat? Deficientia ſunt iſta, iam non bona,iam deformia cum tanto ſuæ adhuc eſſentiæ defectu,cum ipſius ſubſtantiæ enormitate. Non ſunt bona,quæ peiora erunt, quò fuerunt maiora: menſura calamitatis eſt, antecedens felicitas. Tum lances,& calices à conſiſtentia æſtimamus: vitreis præferimus argenteos, & aureos; non credo, ſi aurum fragile eſſet, vitrum tenax ſui. Fragilia tempore ipſo ſine vulnere per ſe hiaſcentia ſtultè putat diues bona, *Cap.4.*

Cui,licèt aduerſis ceſſantibus omnia parcant,
Lege tamen mortis ſit faciendus inops.

Vides ex his bonis neceſſitatem miſeriæ iuxta diuinum Proſperum,qui tamen attentus fuit excipere virtutem,& expiare tanta calumnia;

Omnis virtutum ſemper ſubſtantia ſalua eſt.

Cætera neceſſariò mala erunt, aut tu miſer. Quid delibero? quid dubiè pronuncio? Neceſſariò tu miſer,ſiue mala, ſiue bona ſint: ſi mala, iam cum malis beatus non eris; ſi bona, iam ſine bonis infelix eris, & iam hoc ipſo bona non erunt, cùm mala inferant,cùm miſeriæ ſternant

viam : duplex autem via est, aut cùm illa te relinquant, aut cùm tu illa; alterutrum necessarium est.

Cap.5. Accedit varietas sententiarum in bonorum complacentia: veritas vna & eadem est; error multa membra habet, varium vultum. Omnes homines, Anesidemus dicebat, bonum rati id, quod ipsos cuiusmodicumque capit, de ipso ferunt pugnantia inter se iudicia. In ipso consensu bonorum magnus dissensus est. Veniat in medium patentius bonum, quod minùs opinio corrupit, quod non tam ipsa, quàm natura fecit, decus. Quantum dissidium circa formam est? Æthiopes nigrorem & simitatem commendant; Persæ aduncitatem, & candidam cutem; alij mediocritatem. Quot item dissensus voluptatum sunt? Quid dixero de aliis, quibus non se immisit natura : sed magnum opinionis peccatum magna fecit? Quot dissidia in cultu, in cæremoniis exhibendi honoris, in habitu? Certè nihil erit, quod certò sciri nequit, quid, & quale sit. Nullum certum bonum est, in quo tot errores sunt.

Cap.6. Exhibeo quoque conscientiam tuam hæc ipsa condemnantem bona, quæ commendat; commendas, dum optas tibi; condemnas, dum solùm tibi. Mala quædam horum bonorum fides quæsiuit patrocinium vnitatis: summi enim boni est vnum esse : vides omnia cæteris bonitatis priuilegiis destituta, & titulum solùm vis defendere singularitatis, si solùm in te sint ad insolentiam

lentiam auaritiæ. Quid, si assecutus sis, quæ vota distraxerunt? Non eris contentus, si omnia possideas, nisi solus omnia. Erras, summi boni est, vnum esse, non vnius: commune quid & publicum est; vnum est, sed omnium. Quid maius Deo bonum? At Deus omnium est, & communis census: ista, quæ tu putasti bona, cum vnius dumtaxat sint, bona non sunt. Quare? quia, quòd vnius sint, nulli prosunt: in primis aliis non prosunt, dum tua sunt. Debent desinere esse tua, vt incipiant proficere aliis; nummus, nisi alienes, alij non proficiet; adiiciam, nec tibi. Quid? non proficere, dixi? nocent, dum tua sunt, quia vnius: & ne alia damna, curas, pericula memorem, inuidiam interpono. Satis magnum malum est, cui magnum malum appendix est.

Cap. 7. Iam illam, quam iactant, bonitatem dispiciamus: ad argumentum potiùs malignitatis erit, quantumuis se distendant, tumeant, rumpantur, paruulam boni speciem effingunt, mutuantia illam, non ab aliis bonis, quorum potiùs dilabuntur præsentia, & velut sui pudentia effugiunt; à malis mendicant: qualis bonitas erit, quam mala præstant? Incommoda paupertatis, quæ sola est recusantibus grauis, commendant diuitias: fames exaggerat voluptates cibi: valetudini pretium morbi dederunt: debent malis esse bona, id est, videri; id, quod sunt, in aspectu est: id mirum, cùm totum, quod sunt, habeant, quòd videantur; illi, qui plus vident, minora vident, aut non vident. Certè non res, vmbræ sunt, pro maiori

iori contrahuntur luce. Adiunge, quòd sequentes fugiant, apprehensæ manum non implent. Non aliter hunc expectes mundum, quàm domum infestam laruis, & spectris; aut magicis procuratam veneficiis; vbi omnia voluuntur, franguntur, periclitantur indemnia; videntur pericula & terriculamenta; non sunt: omnes tuti erunt, nisi à timore suo; non timentes, securi. Expende tamen, quàm procul sunt, vt bona sint, quantùm sunt procul, vt te bonum faciant: istud colliges, quòd tu potiùs facias bona. Longè sunt, quòd tibi præstent, quod à te desiderant. Facis illa bona, non dico vsu suo, sed tuo mendacio: tantò sunt bona, quantò tu falsus putando, imò quantò malus te fallendo. Anne vera bona erunt, quæ fraus fecerit, quæ malitia commendauerit? Opinioni deceptæ debet speciem à longè solùm renidentem. Velut in agris quidam lapilli speculares scintillant dissiti; si quærimus proximè, non videntur: ita ista putamus bona, cùm caremus ad tormentum cupiditatis. Cùm iuxtà possessio locauit, contrahunt illam speciosam frontem, qua nobis illuxerunt cæcis. Qui imbecillis sunt, aut mero occupati cerebri, noctu vident luces, quas faciunt, aut augent. Corpora alienæ lucis non semper, sed à situ & interuallo, & obliquè micant. Non habent propriam bonitatem, quæ, cùm distant, non cùm adsunt, ostendunt: ita cupiditatis votum, fastidium est; tædet adeptos, quod adepturos torsit; contrahunt temporum qualitatem temporalia,

quæ ad imitationem annorum amamus; futuros optamus; quos habemus, dolemus: nemo est, qui sensum non optet: quotusquisque cum illo gaudet? Plurimarum rerum totum spes consumit gaudium. Velut venatores ossibus alunt canes, vt venentur feras, quas, cùm ceperint, ab ipsis auferunt: ita spes sicco quodam gaudio nos alit; mox, cùm consequimur, lætitia priuamur prædæ.

Cap. 8.

Fecit præiudicium sensuum istam damnandam opinionem, quorum iniuria coætanea nobis est: ratio natu est minor; anticipant enim sensus sententiam bonitatis, quam sera ratio refellere vix potest. Firmatam reperit antiquitate, probatam votis parentum, maledicto æqualibus, qui, si benè amassent liberos, contraria precarentur, credo, & curarent. Aërij genitrix maluit perire, quàm filium regnare: recusauit fortunam, cui maximè optatur: nec inuidia fuit, sed amor. Præstat fortunæ, non dico, mediocritas, sed infelicitas. Miseris non deerit solatium, deest fortunatissimis consilium. Post tot iniurias opinionis vnum vsum agnosco ad laudem virtutis nouitiæ. Parum esset reiici, si quod sint res, æstimarentur. Crescit meritum, si virtus comprimat cupiditatem; quorum æstimationem præhabuimus: si sensum cum antecessione currentem superet ratio; si cupiditatum licentia per antistrophen faciat temperantiam. Eleganter & salutariter Maximus in Theologicorum Centuriis ait: Χρὴ νηφόντως σκοπεῖν τὲ, καὶ μελετᾶν, πῶς τὴν

καλὴν ποιήσεται δεόντως ἀντιστροφὴν, τοῖς δι' ὧν πρὶν ἐπλημμέλει χρωμένη πρὸς γένεσιν ἀρετῶν, καὶ ὑπόστασιν. Atqui demus omnia bona esse: ad pudorem nostrum est, esse pessimos instrumentis bonis. Cur, si placent ficta bona, nos, qui verè mali sumus, non displicemus nobis? Pertinax malitia est, inter bona, bonum non esse; impudica malum esse complacentiâ bonorum.

Cap. 9. Cæterùm, restauremus quoque ignominiam eorum, quæ vulgus infamauit nomine malorum: non sunt. Mala putat, & publicat paupertatem; poterat & securitatem: pari elogio damnat labores; credo, si benè attendis, & patientiam: errat: iniquè mala pronuntiat, quæ malum non faciunt habentem, sed aliquando bonum, sæpè meliorem: faciliùs bonitas crescit, quàm nascitur: aduersa non te miserum faciunt, sed fuisse ostendunt; non te malum reddunt, sed retegunt. Prosperitas humana lacerum inuolucrum est miseriæ, quam dissimulat, per partes tamen transpiciendæ. Tegit miseriam, imò auget, non aufert: innocentior, & veridica aduersitas est. Deus hæc sæpissimè in bonos, quos amat, dispensat, qui delectu non errat, qui amare non desinit: non ergo mala credas, quæ optimus dat, aut bonis, aut vt faciat bonos. An mala erunt, quæ secundùm præscriptum Christi beatitudinis sunt sedes? quæ melior omnibus præsumpsit ad documentum delectus? cui alimentum fuerunt labores, vestitus paupertas, gloria humilitas? Iam, postquàm ista dedicata sunt in persona diuina,

diuina, reuerentiam maiorem merentur. Blaſphemiæ quoddam genus eſt, dicere, aut putare mala, aut reiicere, quę Deus & probauit, & commendauit. Quid? quæ non bona tantùm, beatitudines dixit. Quadam diuiniſſima contage quid bonum, quid diuinum ex Diuinitate contraxerũt: velut quæ vnguentis ſuauiſſimis & aromatibus coniuncta ſunt, ſimilem contrahunt odorem; coniungendis communicabunt: ita paupertas, labor, humilitas ſpirant quid diuinum. Buſta clariſſimorum virorum reuerentur etiam non clari: Sanctorum colimus reliquias etiam mali: labores, patientia, paupertas, ſubiectio, reliquiæ Chriſti ſunt; has cole, & ſerua: præſidium maximum erunt. Aduersùs quem putas? Aduersùs te. Si reliquias corporum adoramus, cur animorum negligemus? Corporum reliquiæ oſſa ſunt; animorum, virtutes & doctrina. Reliquias ſanctiſſimæ Chriſti animæ veneremur, portemus; amuleta erunt cupiditatis noſtræ: flectamus genu ſanctiſſimis laboribus, ſacram oſculemur paupertatem, ſinum noſtrum conſecremus patientia. Si Crucem adoramus, quòd in illa paſſus ſit Chriſtus; cur ipſum pati non ſuſpicimus? cur patientiam non ſuſcipimus? Igitur non iſta ſunt mala, quæ Dei coniunctio veneranda facit, quæ bonis coniunguntur, faciunt, quærunt. Ariſtoteles dixit, fugitiuam à malis paupertatem ad bonos confugere. Prudenter quidem prouidit: illam boni non irato repellunt ſupercilio; non eiiciunt contubernio ſuo: à malis ſtatim

impellitur,& quibuſvis peſſimis artibus è domo conantur trudere.

Cap.10. Adeò commutatis nominibus vulgus errat mala infamando,quæ honorare,imò adorare debuit:bona acclamando,& peſſima votorum conſecratione celebrando, quæ odiſſe ſatius fuiſſet: quamuis, ſi ſincerè & nudè omnia diſpiciamus, neutra,aut bona, aut mala ſunt, niſi faciamus. Vſus nomen imponit iuſtum : nulla ſunt bona,ſi malus es; nulla mala,ſi bonus:nemo eſt id,quod ſpecies ſolùm dictat. Quid refert,patiaris mala, ſi te bonum relinquunt? Iam non malè te habes, cùm bonus maneas.Cæterùm,quid intereſt,non patiatur mala, qui malus eſt?nec ponit malitiam vacatione malorum. Certè non benè ſe habet, qui ſe malum habet; iam in hoc malum grauiſſimum patitur, nam ſe patitur. Iſtud grauius, quòd non in ſolo corpore, in animo ſe patitur & conſcientia, cuius ſenſum fallere nequis, nec magnitudo ictus ſtupidum faciet.Quot impetus cupiditatum efferociunt?quot metus inanes cædunt? quot curæ lancinant? quot opiniones atterrent? quot phantaſmata ſecuriſſimos conturbant?omne vulgus affectuum tumultuatur: mala, quæ ſunt,cupiditates dico, & harum progeniem,vitia, inquieta & ſibi obſtantia ſunt. Vbi, putas, pax erit, niſi vbi nullus, aut rarus hoſtis. Non itaque fœdus, nec tranquillitas vera erit, vbi mala iſta ſunt vera; & ſunt plerumque inter falſa bona. Malum in primis eſt contrarium bono,deinde etiam malo:ſe ipſa mala deſtruunt,

ciuile

ciuile gerunt bellum: at bonum omne bono eſt amicum. Iſtam concordiam adhuc in malis non habent mali. In his veriſſimum vides Claridemi dictum, ex carnificibus duobus compactum hominem, corpore, & animo: corpus laſſitudine, inopia, fame excruciat; peiùs tamen peſſimos impatientiæ beneficio: anima autem curis, metibus, votis, ſceleribus. Hoc caret tortore bonus: alterum mitem habet, habet exermem; ſine ſecuri, ſine ferro cæditur, ſine impatientia, quæ malorum eſt acies, & cuſpis. Cum iſta bonorum tædet: ſine illa nec mala faſtidimus. Tutus inter mala bonus eſt; tortus inter bona malus.

Cap. 11. Nunc vera conferamus bona, non ab alieno titulo, quæque ipſa appellatione honos commendauit. Hæc honeſta ſunt. Duplici iſta nomine merentur boni gloriam, & quia ſunt bona, & quia alia non ſunt: ſuperfluit illis magnitudo ad titulum vendicandæ cupiditatis. Certè, ſi minima eſſent bona animi, ſola appetenda eſſent: qui caret alio cibo, & minimo & acerbo vtitur: non ſunt alia per ſe, & ſine his bona: quid niſi hæc appetituri ſumus? magnum faceret bonum virtutis, licèt exiguum eſſet, vnitas alterius boni. Pretia auget raritas mercis. Bis iam magnum bonum honeſtas eſt, & quia maximum eſt, & quia ſolum: certè & quia rara eſt. Si adiiciamus cætera potiùs mala, aut eſſe, aut fieri, & plurima & vulgaria, iam tertiò magnum bonum dicas. Adiice ad ſupputationem magnitudinis communicationem: adeò bonum virtus eſt, vt affla-

tu

tu suo omnia recreet, omnia reddat bona. Magnum & perfectum est, à quo aliud est tale: nihil exundat, quod plenum non sit. Animalia, nisi iam perfecta, non generant: nihil dat alij, nisi quod habet. Virtus omnia bona facit, dum gubernat: istud patentissimum indicium est, solam virtutem bonum nostrum esse: nihil enim, nisi illa, te faciet bonum. Optima igitur erit, quæ bonos, & bona facit. Iniustè illi, quos diuitiæ, potentia, sanitas, robur, honores, & quidquid vulgus extollit titulo bonorum, malos reddunt, beati dicentur. Deest plurimùm felicibus ad felicitatem: deest vsus. Parúmne videtur? deest rectus vsus. Omnia sine vsu inutilia sunt; omnia inutilia superflua: non igitur possessio istorum bonorum sola felicitas est. Nec enim superuacuum, aut inutile est, beatum esse. Atqui vsúsne sufficiet? si bonus, vtique; si malus, nocet: rectus autem vsus solius virtutis beneficium est. Sine virtute nullus felix erit: solùm ille minùs miser, qui minùs felix. Qui minùs istorum possederit bonorum, tantò minùs malè aget, quantò pluribus caruerit: qui malus est, quantò minùs aget, tantò minùs aget malè, tantò minùs errabit, tantò minùs miser erit: aget autem minùs, si infirmus, si ægrotus, si pauper, si alieni iuris, si non sui.

Cap. 12. Repetamus ignominiam bonorum, quæ celebrat cupiditas, quæ occupant inuidiam: collationem non sustinent. Certè nulla sunt, quæ collatis cum maximis minora non sunt: quæ collatis

tis

tis cum minimis non ſunt maiora. Non vides, quidquid inuides in Amano, vbi oſtendit fortuna, quid poſſet? Opes, potentiam, gloriam, voluptatem ſceleſtiſſimo dedit minori fortaſſe nemine præter ipſam, niſi infidelitate ſua expiaſſet temerarios fauores, dum quem immeritò extulit, deturbat meritò. Omnem iſtam fortunæ iactantiam, dum confertur, videbis neglectam: nihil omnia dixit præ Mardochei poplite. O magnitudinem fortunæ, quæ compoſita cum re tam ridicula, non minor, non exigua, ſed nulla eſt! Quid erit, ſi conferas cum ſeria bonitate virtutis? Si vmbra diſſipauit totum ſplendorem, quid Sol faciet? Si imperare, ſi infercire theſauros, ſi innatare deliciis præ obſeruantia ſerui nihil putauit auariſſimus homo, & mollis, quid erit præ honeſtate, quid præ veneratione virtutis? quam, vt relinquam, quantùm ipſe Deus colat, omnes etiam mali cum pudore verentur. Gratiſſima res virtus eſt; etiam peſſimi laudant.

Cap. 15. Nolim perdere operam in commendatione eius rei, quam omnibus adhuc improbis commendatam video, etiam ſupra id, quodcumque vota fatigat. Certè & iſtud ad iniuriam bonæ ſpei videtur, quòd peſſimi emendari non poſſent virtutis æſtimatione, cuius illis opinio non deeſt; nec tamen ſuis deſunt vitiis: niſi cum diuiſione viderem pretia dari, æſtimant virtutem alienam, non ſuam. Nihil pretioſius eſt virtute, nihil ipſa contemptibilius: nihil pretioſius, dico, aliena virtute, quam ſupra faſtigia fortunæ ſuſpiciunt,

etiam

etiam illi, quos fortuna subornauit: nihil contemptibilius virtute propria, quam vilissimo vendimus. Quid vilius flagitio, scelere, voluptate, periculo, cupiditate frustranda? Extraneæ merces plùs in aliena regione illas non ferente æstimantur.

Cap.14. Istam negligentiam propriæ virtutis quædam vilitas nostra facit. Dispungimus nos ex albo rationis: nobilioris palati istum putamus cibum, atque excellentioris naturæ dotem, nósque excerpimus probis, iustísque, iniusta humani generis partitione: in duas enim findimus partes humanam naturam. Suspicimus iustissimos, sanctissimos, fidelissimos virtutis alumnos, vt alienæ à nostra speciei viros, quorum actus ad nos non spectarent: ideò laudamus sine inuidia, miramur sine imitatione, quam aut irritam, aut nobis non consentaneam censemus: non aliter quàm equum à prolixa crine commendamus; sed nos capillum non promittimus: gloria illa animalis est extraneæ naturæ, non nostræ: ideò, quod in equo tribuimus laudi, in nobis contemnimus. Canes à persecutione, & morsu feræ æstimamus; nos rictum illibatum & innocentem seruamus. Negamus ad nos spectare alterius generis laudes. Ita nobis extraneam virtutem putamus: laudamus, non imitamur; & quos illa exornat, alieni credimus generis, aut diuini: aut reputati sunt proximi Deo, aut Dij. Idem mihi tacitè videtur accidere omnibus, quos probitas eximia extulit, quod Pythagoræ, cuius frugalitatis

tis admiratio ad contemptum hominum ipſos homines induxit, qui, vt ſe ab imitatione excuſarent, excellentius illum humana crediderunt natura: ſic illi admiratores ignaui genera diuidebant, aliud Deus, aliud homo, aliud Pythagoras. In tertio genere locabant nouum bipedem humanis maiorem. Vulgus ita canebat:

> Ἄνθρωπος δίπους ἐστὶ, καὶ ὄρνις, καὶ τρίτον ἄλλον.

Bipes eſt homo, & auis, & tertium aliud.

Per tertium bipedem, præter hominem, & auem, Pythagoram innuebant. Cauſatur inertia, & vilitas noſtra maieſtatem virtutis, quam, vt minùs imitemur, plùs admiramur: diuinum bonum putatur, ne teneantur æmulari humani. Nónne prouidentiam naturæ irritam facimus, quæ ſpem virtutis admiratione voluit incitare? Nos ad deſperationem torſimus, & eius, cui diuinos multi conſecrarunt honores, nihil aliud voluerunt, niſi carere, mirari.

Cap. 15.

Vide, quantam ſuggerat Deus Barbaris, peſſimíſque, opinionem virtutis; penè vſque ad ſui detrectationem. Irreprehenſibilis vita, tota vna, tota ſui, tota omnium, tota vera, cæleſtes viros, Franciſcum Xauerium, & Andream Ouiedum, Deos mentita fuit impiis: Numina ſimulabant Xauerius adhuc ſuperſtes, Ouiedus etiam defunctus. Adeò penè cum iniuria Diuinitatis diuina fuit habita virtus. Inuenio mandatum ſcriptis extranei Auctoris, qui ab oculatis teſtibus fatetur accepiſſe, Iaponios Boncios coëgiſſe comitia, vt Xauerium conſecraſſent Deum, ara, ſacrificiíſ-

que

que colendum; miſiſſéque ad illum nuntios (vt olim Baptiſtæ) per quos diuinos referrent honores. Gloria eſt Chriſtianæ religionis tales educaſſe viros, per quos ipſa religio poſſet ita periclitari. Reſpondit humillimus Pater: Indignus ſum, quòd creatura ſim; & vultis, Creatorem eſſe. Nec Barbaris viſa fuit humilitas indigna Deo. Non potuit obſtare Xauerius, quin procumbentes in genua pedes ſuos adorarent oſculis. Sic quoſdam conſecrat virtus vſque ad ſimulationem ſinceram Deitatis. Quemadmodum ſunt imagines & ſigillaria, vitales naturæ humanæ motus, actionéſque referentia, tacito quodam neruo intus agitata, quæ fidicula, cùm vna ſit, multipliciter gubernat, & componit ſimul ad varios geſtus hominis: ſimili artificio gratia per vnam cordis fidem & charitatem agitat eximios aliquos viros ad diuinos actus, vt nihil niſi diuinum, nihil niſi cæleſte monſtrent, tanquam factitia quædam Numina, & ſigna Dei. Vigor animi, maieſtas vultus, ſuada ſermonis, beneficentia manus quaſi Diuinitatem aliquam obiecit Barbaris Xauerium. Non eſt hebetior gratia diuina, quàm ars humana. Multos fefellit pictorum peritia: imago ſubſtantiam ſimulauit. Fulgor quoque virtutis Andreæ Ouiedi adhuc poſthuma luce pro funalibus ad ſepulcrum micuit, quò ſæpiſſimè conueniebant infideles venerabundi; oſſa colebant, incenſo thure, vario aromate, oblationibus, iuriſiurandíque ſacramento tranſacturi maiora negotia, quæ iuris ſubtilitas

ſubtilitas non poterat expedire, aut auaritia non ſinebat; contendebant ad Patriarchæ Ouiedi oſſa religione dirempturi lites. Quin velut ad clementiæ aram illuc prece non fruſtrà fuſa, importunè mittebant vota, reparabant ſpes.

At, non miror veram adoratam virtutem; ſi *Cap. 16.* ficta pro Diuinitate fuit: tam vicina Deo eſt, vt non ipſa, ſed vmbra ſua, Deus putaretur. Proxima confundit longinquus intuitus. Zamolxidi ſacra dedit, Hermotimo templum, Pherecidi aras: propè fuit Samius diſcipulus; honores magiſtri, mediam inter Deos & homines claſſem, Ariſtotele & Iamblicho conteſtibus, deputarunt admiratores eius. Quantùm tamen noſtræ religionis virtus, id eſt, vera, anteluceat virtutem ſuperſtitionis, id eſt, fictam, Xauerius oſtendit, quemadmodum proditum litteris inueni. Neque inter homines, neque inter Deos illum accenſuerunt Ethnici, non mediam illi claſſem dedicarunt, ſed ſupremam: neque hominem putabant, neque Deum. Quid? ſupra Diuinitatem. Anne caligarunt luce virtutis? ſuperiorem melíorémque ſuis Diis, quod veriſſimum erat, cæci ipſi viderunt, dixerunt.

Cæterùm, quàm liberaliter virtus æſtimatur, *Cap. 17.* tam miſerè quæritur. Iniqua animi partitione colimus intellectu virtutem, voluntate vitia. Huius cauſam reor peſſimam vulgi vocem vtilia ſubducentis ab honeſtis. Iſta falſa diuiſio nos diſtrahit: honeſtatem nequimus non vereri, vtilitatem magno abſtractam errore ab honeſtate

HH perſe

persequimur. Fallimur: nihil vtile, nisi honestum: quia sine honesto nihil prodest; cum illo omnia. Prætereà sint alia vtilia, mutuò accipi possunt, commodabit vicinus, etiam malus, extraneus, si bonus. Quid? Substitui alia possunt; aliis compensari possunt; sola virtus sine vicario est, & ipsa rerum omnium vicaria. Sola virtus mutuum non admittit, nec precariò quæritur; ideò ante omnia præparanda esset; præcipuum est vitæ instrumentum, necessarium viaticum. Quem tibi putabis vtiliorem, qui commodat, aut mutuat, an qui dat? Plùs dices liberalem prodesse, quàm mutuantem. Fortuna ad summum commodat, eadem repetit: natura mutuat, similia exigit: virtus dat, nulla reuocat. Quid moror? Eligenda esset honestas periculosa, quàm vtilitas tuta: sed præter honestatem, puto, nec securitas est, nec vtilitas, non dico tuta, sed vlla. Seriò Phocyon ait: Hæc lex diuina, vt vna virtus solùm sit potens, reliqua nugæ: potens est illa sola prodesse: quidquid iuuat, per illam iuuat. Distinxit Sextus ex placitis Stoïcis genera bonorum: in primis illud, ex quo, & à quo licet iuuari: istud præcipuè dicit virtutem: ab ea, vt fonte, manat naturaliter vtilitas. Aliud est, per quod accidit, vt iuuemur: hoc genus actiones virtutũ intelligit. Tertium, quod potest iuuare, iustos significat animos, Angelos, Deum. Itaque omnis fauor, omne emolumentum virtus est, aut virtutem respicit; siue à virtute sit, siue per ipsam: ex optima sobole bonorum est, sincera,

pura,

pura, ſine damno iuuantium, imò cum lucro. Nummos, ſi iuues alium, perdes, quibus iuuas: virtus, cùm iuuat, iuuatur, creſcit ſubſidio. Feliciſſimum diuitiarum genus credo, & vnum, nempe, verum. Hippocrates ita monet Abderitarum Senatum: οὐκ ἔστι πλοῦτος, τὸ πανταχόθεν χρηματίζεσθαι· μεγάλα γὰρ ἱερὰ τῆς ἀρετῆς ἐστὶν ὑπὸ δικαιοσύνης οὐ κρυπτόμενα, ἀλλ' ἐμφανέα ὄντα.

Non ſunt diuitiæ pecuniæ vndequaque comparatæ: magna enim ſunt virtutis ſacra, quæ à iuſtitia non teguntur, ſed in apertum ſe proferunt.

Cap. 18.

Putemus igitur, cùm virtutem audimus, cùm reueremur, ad nos pertinere tam liberalem, tam propitiam, tam commodam, tam diuitem, tam pulchram in nobis futuram, quantùm in aliis miramur. Non eſt omninò bonum, quod vbique non eſt: modeſta & innocens inuidia eſt admiratio. Quomodo admiramur virtutem, quam reiicimus? Homo es: dotem, & frontem humanæ gloriæ admitte; ad te ſpectare poteſt: non alieni generis decus, tui eſt. Si in diuinis viris eſt; eſt, quia facit. Vnde? Ex hominibus; &, vt mireris, ex malis. Vis ſcire ad te ſpectare virtutem: ſpectat ad ſimiles tui. Cur eam præſumis, quorum meliorem te præſumis: omnes meliores vis, quàm ſint. Cur, qui reliquis virtutem cupis, tibi nec poſſibilem putas? Ne iniuſtè vota diſtribuas. Sic te deſidera, vt alios: ſic alios ama, vt te.

Cap. 19.

At, ſit virtus extraneæ naturæ decus, cur illâ, id eſt, modeſtiâ tenus modeſti ſumus, & non perfringimus clauſtra aliena? In brutorum nos naturas intromiſimus; cur nolumus in diuinam?

Audacia æternæ laudis esset terminos violare alienos, vt tantam suffuraremur gloriam. Animalium proprietates alienas contraximus: leonibus surripimus iram: scaris vsurpamus libidinem: lupis, & accipitribus suffuramur furacitatem, rapimus rapacitatem; purpuris gulam, coruis ingratitudinem, murænis perfidiam, formicis auaritiam, polypis simulationem, stellionibus inuidiam, vulpibus fraudes, pastinacis voluptatem; ánne pericula, quod consequens est? Centones brutorum simus. Si vitia ausi fuimus imitari; quid non audebimus? quod sacratius habent, temerauimus; nec securissima territoria, Oceanus, & æther, immunia sunt nostra audacia. Leonardus Vincius auium, Nicolaüs Vrinator piscium vsurpauerunt priuilegia: si in his futilibus; si in pessimis violamus naturæ ritus & fas; quæ impudens modestia est, quæ iniusta obseruantia, contineri, ne continens sis, ne iustus, ne bonus? Soliciti & temerarij sumus, vt fiamus feræ & bruta; ignaui, vt diuini. Quæ maior ignauia, quàm magna diligentia, qua magna amittimus bona, id est, bona. Satis est ad magnitudinem titulus bonitatis. Amittimus virtutem, amittimus id bonum, quod nos bonos facit, quod mali non habent; cuius magnitudo opinionem superat; cuius vtilitas opem; cuius pretium vitam. Nullo virtutem taxare pretio potes, quod vilissimum, & iniustum non sit. Quid, si spectes, quàm carè æstimas vitia, quàm sublimem taxationem vilissimarum rerum fecisti? Aspice pretium,

tium, quod imposuisti auaritiæ, voluptati, imò pœnitentiæ; magnos labores vitæ;ipsam,si opus esset, vitam. Pudeat non minoris parare lucra, quàm damna.

Reuoca, quantùm pro virtute Antisthenes, aut Zeno, aut Crates aliqui, quibus mortalis fuit, sunt passi, rigorem illum, & odium voluptatis, propè & naturæ: fame, frigore, æstu, paupertate,nuditate,laboribus quęsierunt,quam nos æquali perdimus diligentia: magnis amittimus laboribus maiora bona. Ad hæc,non virtutem omnes illi quærebant, quibus solida non fuit: simulacrum eius mactatis cupiditatibus adorarunt: velut enim coram Imperatorum statuis ludi olim celebrabantur; ita Philosophis festiua fuit statua virtutis: ludos præ illa fecerunt, quidquid vulgus magni fecerat. Adiice, quòd Stoïci mortales animas rebantur, nec præmium virtutis expectabant, nisi ipsam; gratis illi laborarunt. Nos post supplicij posthumi formidinem, post gloriæ spem, maxima emimus ignauia ignominiam nostram. Dices, errore priscos inductos ad diligentias illas: putarunt beatitudinem,aut solam virtutem esse,aut præcipuè. Antiochus,qui humiliùs Zenone docuit, solùm negauit beatissimam vitam virtutem; dixit tamen beatam. O ignaue, ista te exceptione damnas. Cur piges? Sine virtute beatitudo non est: nihil fit sine instrumento suo:tale illis visum medium fuit,quod putarent finem: te non excusabit veritas: plùs debes sequi virtutem,quòd beatitudo *Cap.20.*

non ſit, quàm ſi eſſet. Inſtrumentum beatitudinis maioris eſt nos per virtutem conuiuantis, & ad cuius exemplar eſt. Nihil deeſt virtuti: per ſe ſufficiens eſt vitæ, ſi non beatæ, beandæ, nunc bonæ, & lætæ, & inter miſerias huius vitæ felicis.

Cap. 21. Anne bona miſera & conciſa mauis defendere felicitatem? Conſentis cum miſeris perdentibus, dum quærunt beatitudinem: res integra & indiuidua eſt. Cur partes quæruntur? Dum diſſecatur, quod integrum placet, perditur. Cauſa erroris humani & certiſſimæ infelicitatis, felicitas diuiſa eſt: non indigere beatitudinem putarunt, diuitias adorarunt honorifico felicitatis titulo: alij imperium, & honorem, quos ſumma potentia timidos fecit: alij voluptatem, qui lætè viuere iudicarunt benè viuere. Errarunt diuiſione rei indiuiduæ, ſufficientia, potentia, lætitia idem ſunt, & tantùm ſunt, cùm idem ſunt, vt beatitudo ſint; cùm ſcinduntur, nihil. Qui vnum ſine aliis quęrit, ipſum, quod cupit, non inueniet: iuſta repulſa votorum eſt, minùs petiiſſe. Quod nihil indiget, non indiget potentia. Itaque & ſufficientia & potentia, ſocia, aut eiuſdem naturæ ſunt: tum, quod ſufficiens, quod potens eſt, non poteſt contemptibile eſſe. Iam ſufficientiæ, & potentiæ authoritas accedit: accedet & lætitia. Vnde triſtis erit, cui nihil deeſt? Igitur ſine membris beatitudo eſt. Vnum eſt, quidquid illa eſt, & pro omnibus eſt: nos, cùm in artus diſtinguimus, deſtruimus, & laniamus. Diuitiæ honorem deſiderant: non igitur opulentia eſt felicitas,

cùm

cùm egeat parte felicitatis. Voluptas cupit honorem, meliùs dicerem, odit: honos sæpè eget, sæpissimè mœret. Misera bona sunt, quæ mixta malis, quæ à bonis diuisa. Simplex est, & vnum, quod verè bonum est. Quemadmodum diuisus homo perit, ita beatitudo dirempta desinit. Ita, qui impartibilis rei conatur portionem indipisci, nec partem consequitur, quia nulla est; nec ipsam, quia non affectat. Hinc palantes per magna pericula in maiora, per omnia voluptatis præcipitia, per omnes cliuos potentiæ, per omnes auaritiæ latebras multiplicamus vota: quærimus, quod destruimus quærendo, transultatione rerum repetimus summum bonum, vnde recessimus, sed ignoramus viam: velut ebrij domum reuerti nescimus. Virtus solùm via est, ipsa est indicium: imaginem beatitudinis præfert: & sufficiens, & honorifica, & læta est: ipsa quoque pro omnibus est. Nec aliter quàm Sol calorem, & alias sublunarium corporum continet vires, sine sua forma: ita virtus eminenter complectitur omnes vires, omnes commoditates opum, voluptatum, ambitionis defæcatas, & puras, sine suis damnis, sine suo pondere.

Cap. 22. Quid iam causari potes, nisi difficultatem virtutis, quæ, licèt beatitudinis sit via, ad ipsam hanc viam, aliam nimis miseram viam esse? Erras, si miseram vocas, qua itur ad beatitudinem; quemadmodum errares, si beatitudinem diceres viam miseriæ. Quid putas non tanti faciendum virtutem, vt per mala petatur? cur tanti fecisti

malum, vt per bona peteres? O ineptiam! per falsissima bona ad verum malum cucurristi, & per mendacia mala ad verum bonum non ibis? In difficultate virtutis nosce gloriam suam, & viciniam felicitatis per se amandæ. Cur putas naturam consignasse præmium præsens, velut numerata pecunia voluptatem aliquam actionibus humanis, nisi solùm virtuosis? Has docuit per se faciendas. Nec tamen sine sua voluptate sunt, tantò maiore aliis, quantò ipsa virtus: lentior tamen, & sera ista iucunditas est, sed maior: voluit ostendere, non mercedem esse, sed gratiam: liberaliter virtus appetenda est: si pretium non velis, gratia referetur, licèt nolis. Adiice, aliarum actionum præmium limitatum esse, decrescens augmento ipsarum: qui plùs comedit, minùs delectabitur; gratia tamen virtuti relata, subtilis illa sua, & secura, & innocens voluptas crescit pro cremento actionum. Felicissimum istud bonum, quod vsu non deteritur, non consumitur, nunquam fastidio est: cuius fructum maiorem vsus facit. Ne quæras bona pereuntia, vt sint bona, aut videantur, pecunias, delicias, gulam. Vsu nummus deteritur; cibus, vt placeat, consumitur: illa potiùs elige, quæ vsu pretiosiora fiunt, consilia, bonas actiones, virtutem denique.

Cap. 23. Cætera propter virtutem decreuit natura, & limitauit, in cuius obsequia direxit. Tametsi virtus eadem sit, & honesta, & vtilis, & iucunda; nos tamen ista distinximus, & præuertimus, interdum ad vtilitatem honestatem vrgemus, ad delectatio

lectationem vtilitatem torquemus : violauimus ſanctiſſimum naturæ ordinem : ſic bonorum gradus digeſſit ; infimum delectationem poſuit, medium vtilitatem , ſummum honeſtatem : ne relinqueremus vtilia, aut neceſſaria vitæ, conceſſit voluptatem. Quare , quòd minùs appetibilis natura ſua eſt, delectatio eſt. Deinde delectationem & vtilitatem mediocritate circumſcripſit, non propter ſe fecit , ſed honeſtatis cauſa , cui accommodari , cui commenſurari debent. Honeſtum liberum fecit, ſine conditione , ſine modo appetendum:per ſe bonum eſt. Nos fas iſtud euertimus , in faſtigio infimum locauimus : delectationem adorat cupiditas, quam nummo colit , & nummo mactat pudorem. Religioſiùs iſtum ordinem bruta colunt : gradiuntur animalia per prærupta, & præcipitia, vt bibant. Quid dolore emunt ? Voluptatem ? Minimè:cara eſſet. Vtilitatem naturæ petunt , neceſſitatem : cùm ſumpſerint, quod ſatis eſt, quieſcunt : nullius illis rei voluptas ſola titulus eſt:tum honeſtatem vtilibus præferunt, nihil vtilius vita. Miraris, honeſtatem dixiſſe, vbi ratio non eſt:mirare rationem & reuerentiam honeſtatis , adhuc vbi non eſt ratio. Non dico, honeſtatem in feris eſſe; ſed cultum honeſtatis, quam in ſtatua reuerentur. Generoſa nonnulla animalia, tauri, leones, nulla vtilitate , nulla voluptate propoſita , vſque ad mortem decertant. Quid præſumunt , ſi non honeſtum , honorificum , propter quod omnis voluptas , omnis vtilitas contemnenda eſt ? Tanti fa-

ciunt honestatis vmbram, honorem: adeò natura commendauit brutis vestigium virtutis, vbi plùs non potuit.

Cap. 24. Redeo ad virtutis difficultatem, istud vellem expiare nomen. Iniustè difficilis virtus dicitur, quòd nos ignaui & socordes simus. Lucem iniquè appellabis inuisibilem, quòd cæci illam non videant. Dixi in superioribus, si vitia ausi sumus imitari, quid non audebimus? Non inconsultò ista mihi excidit sententia. Scio difficultatem vitiorum, credo faciliorem virtutem. Si naturam spectemus suam, tractabilis, & comis est: vitia affricant nostra, quam sentimus, difficultatem. Componamus exactè vtrumque, vitium, & virtutem: expendamus cum diuino Isidoro Pelusio, qui Vrstenuphium ab hac opinione subduxit, vtrùm difficilius sit, sexcentos thesauros perscrutari, an præsentibus facultatibus contentum esse? diu, noctúque turpes quæstus, ac seruiles numerare, an frugalitatem complecti, atque amare? omnes lædere, an læsis opitulari? cum legitima vxore congredi, (nondum enim summam Philosophiam pono, sed quam plerique consequi possunt,) quàm alienas nuptias perfodere, ac violare? incurabili auaritiæ morbo laborare, an ab huiusmodi furore liberum esse? dolos nectere, an citra fraudem commercia cum aliis habere? Tribunalibus molestiam exhibere, an quietem agere? bona ad se nihil attinentia rapere, an etiam sua largiri? in negotiorum & criminum cœno volutari, an à negotiis & timoribus

ribus immunem eſſe? de multis rebus, quæque perfici nequeant, in cura & ſolicitudine verſari, an vnam hanc curam habere, quonam pacto à virtute minimè excidas? in negotiis, ac rebus gerendis libenter verſari, an in otio viuere? nunquam ſatiari, an ne ea quidem amare, quæ etiam poſt ſatietatem contumeliam accerſunt? nauigare, aut naufragia perpeti, an in portu ſedere, atque aliorum naufragia proſpectare? Iam & iſthinc voluptas, & hilaritas virtutis commendata eſt: cùm facilitate lætitiam prætulimus. Gula enim ſexcentos morbos appendices habet, dolores capitis, vomitus, apoplexias, paralyſes: ferè omnium malorum ſtirps, voluptas ſenſus eſt; tam miſera eſt; ſuis opprimitur ramis. Diuitias ſequuntur timores tui, inuidiæ alienæ: honos periculis ſuſtentatur, vilitatibus procuratur. Cur igitur, aut difficile, aut moleſtum putas conſequi virtutem, ſequi Deum, quem faciliùs auro inuenies. Non eſt opus confractis terræ oſſibus, exſectis montium viſceribus ſub ſaxa, ſub latebras eruere; occurrit. Si quæris, ille te quærit, ille te inuenit, & dum inuentus es, inuenis.

DIORISMVS II.

De collatione diuitiarum, & inopiæ.

SEd, quia virtus ſatis accepta ſit, etiam peſſimis, neque eius tam peccent contemptu, quàm *Cap. 25.*

quàm æſtimatione malorum,aut non bonorum, inſiſtam horum reuerentiam perdere, nunc ſingillatim. Satis ad hoc eſſet, ſi, fama neglecta, diſpiciamus naturam. Veniant in medium inprimis opulentia, & frugalitas: exploremus, an bona, aut mala ſint,& vtra præferenda. Numerus cupiditatum iſtam litem dirimet. Iniuſtiſſimè diuitias felicitatem putabis, irritantes cum iniuria felicitatis vota. Quem dices beatiorem, qui plura habet, an qui minùs cupit? Certè & iſtud nomen paupertatem maximè commendat. Quid beatitudo eſt? Summa inopia cupiditatum. Huc aſpirat auaritia,vnde maximè recedit; & per diuitias rerum, paupertatem deſideriorum amat: id minùs obtinet, quod optat; id minùs facit,quod probat; id facit,quod non vult facere; cupiendo probat non cupere: cupit, & quod cupit, eſt, non cupere: mendicans à fortuna,quod ſibi poteſt dare, tam facilè, vt ſibi det,ſi non mendicet. Quiſque ſibi concedit,quod non vult petere ab alio. Exploratio inopiæ deſiderium eſt,opulentiæ faſtidium. Itaque ille ditiſſimus erit,qui deſideret nihil;quem pauca ſatient: irrita copia eſt,vbi cupiditas inopiam fecit. Non certa regula mentiendæ ſunt diuitię,poſſeſſione, ſed defectu, ob cuius cauſam ſunt: non enim fuerunt inuentæ opes,vt ſolùm plura habeamus, ſed ne quid deeſſet. Ideò menſura opulētiæ erit, non quantùm plùs habeas, ſed quantùm tibi minùs deſit:deeſſe autē cupiditas facit. Quare modus diuitiarum, aut inopiæ, cupiditate demonſtratur.

ſtratur. Quem putabis pauperiorem inter Philum, Lælium, Scipionem, Craſſum? Philus minùs habuit Lælio, Lælius Scipione, Scipio Craſſo. Si errare non vis, hunc puta, qui plùs habuit; ſed, cui plura defuerunt, quia plura deſiderauit, nec ampliùs diuitiis ſuis potuit, quàm videri diuitem non eſſe, & videri aliis, non ſibi.

Ergo, ſi cupiditates hominis vnius, imò vna cupiditas ſufficit ad titulum miſeriæ, ô miſerrimum diuitem, quem plurimorum hominum cupiditates infeſtant! non ſe credit vnum, ſed multos; pro multis deſiderat cibos, amictus. Egregiè diuinus Columbanus ait: Cap. 26.

Molles cumulat tinearum ad pabula veſtes.

Non, quod vni homini ſatis ſit, ſibi præparari vult; ſed quod populo fortaſſe. Tolerabilis norma votorum, neceſſitas eſt. Ille ad cumulum miſeriæ ſibi optat, quibus non eget; imò, quibus nec multi egent. Spatioſum iſtum ſcopum ſæpiſſimè feriet fortuna, & toties miſer erit, quoties poteſt eſſe; &, quod mireris, quoties vult non eſſe. Adiice, ad apparatum cupiditatum non ſolùm ſuperfluitatem ſuam, ſed neceſſitatem alienam; rerum, dico, & hominum: nam, præterquàm cupiat ſibi non neceſſaria, deſiderat, quæ rebus aliis neceſſaria ſunt, iis, ſcilicet, quæ habet. Poſſeſſæ rei neceſſitas in poſſeſſorem exundat. Non minùs quiſque eget, quàm res ſuæ egent; & egent omnia: magna domus eget magna familia, eget pluribus habitatoribus; & plures habitatores pluribus vtenſilibus: igitur, cùm plura

diues

diues habeat, non tantùm plura cupit, ſed pluribus eget. Egregium facinus diuitiarum, quæ ſe felicitatem mentiuntur, augere cupiditatem, augere neceſſitatem. Duplici via iſta ampliatio votorum diuiti contingit; cupit pluſquàm eget, & eget pluſquàm alij. Qui, ſi liberaliſſimus cupiendi in ſuperuacuis eſt, in neceſſariis non ſe continebit: irritatur maiore neceſſitate, præcipitatur nimietate. Vide, quàm inſufficientes diuitiæ ſunt, quibus adhuc neceſſitas non ſufficit communis. Quidni? adhuc, ſi nihil egerent, votis egebunt. Nihil ſufficiet illi, qui ſuperflua facit neceſſaria, cui natura non ſufficit, qui pondera malorum auxit cupiditate bonorum. Sequuntur cupiditates curæ, poſſeſſiones diſcrimina: plura cupit, plura poſſidet diues; plus timebit, plus periclitabitur: nec ſecurus, nec tutus erit. Si parcat fortuna, non parcet cupiditas. Vbi tuta ſint omnia, non erit ipſe tutus votis ſuis, nec ſecurus curis. O bellam auarorum beatitudinem, ceſſare, ſecuros eſſe, cùm incipiunt eſſe beatos; perdere tranquillitatem, cùm conſequuntur felicitatem; indigere in copia! Quibus, dices? Quibus egent opes, certè multis, ſecuritatem nunc ſolùm memoro. Nihil minùs diuitiæ faciunt, quàm pollicentur: promittunt ſufficientiam, præſtant indigentiam, nequeunt ponere naturam ſuam, nequeunt auferre à ſe, ne poſſint auferri: alienum petunt præſidium, ne auferantur. Vides iam indigentes, quibus putabas non egere: in contrarium recidit ſpes, egentiæ ſunt, dicis diuitias.

Adiice

Adiice maximum opprobrium diuitiarum, alimenta vitiorum eſſe, organum voluptatum, libertatem peccandi, clauem auream ſcelerum. Anne parum malum erit, per quod mali ſimus? Maleficij etiam inſtrumentum damnatur. Veriſſimè diuinus vir Eucherius ait: Quædam ſocietas eſt penè etiam nominis duabus his rebus, vitiis, & diuitiis. Ægrè ſine opibus gubernantur vitia, quorum illę velut manubria & capuli ſunt. Fere aurum omnium malorum, aut quæ facimus, aut patimur, cauſa eſt. Vſurpa ab illo hanc vocem:

Cap. 27.

En ego tempeſtas, ego tota inſania mundi,
In me, inquit vobis, æther ruit, & mare ſurgit,
In me terra procul, mors proxima, nulla Dei
ſpes.

Ionas procellæ cauſa iactatus in pelagus redemit iras vndarum: tradendum eſt aurum pro redemptione malorum: naufragantes

onus omnes
Præcipitant, certántque pericula vincere
damnis.

Minoris conſtabit tibi ſalus, quam Tertullianus de naufragis dixit, non damno aliquo vincet pericula, ſed magna vtilitate, qui exoneratur inutilibus. In iſto diſcrimine præoccupatio fortunat. Ioannes Geometra canit:

Εἰσὺ τὰ δ' εἶπε, μάλ' ὦκα, μὴ ἐξολέσῃς, φίλε
τέκνον,
Αὐτά σε προφθάντα ῥᾷδιον ἐξολέσει.

Hæc niſi perdideris citò, ait quidam, optime fili, Præuenient mox te, perniciémque ferent.

Expecta perdi rebus, niſi prior perdas. Liberum

eſt,

eſt,& expeditum iter ſalutis. Guigo ait: Exonerando itur. Quid promptius,quid facilius, quàm quod ſine onere adhuc tui facies. Tam pronum, tam expeditum eſt conſequi felicitatem, ſequi Deum, vt nec te opus habeas: imò nimis te impedias,ſi onuſtus te ſis;quid,ſi tuis? quid, ſi alienis? Quid ad ipſam vitæ commoditatẽ ſuperuacua?impediunt id, quod ſufficiens eſt; imò quod neceſſarium. Quid putas magis tibi neceſſarium? Fortaſſe dices, nihil præ vita? Sæpè iſtam impediuit ſuperuacaneum aurum,plùs ipſa æſtimantium,cui ipſa ceſſit.

Cap.28. Ad hæc expendamus opulentiæ vtilitatem:ſit magna: hoc vnum damnum non compenſabit, quòd poſſis plùs nocere,plùs peccare,

Propter opes vitreas,aurúmque rebelle.

Adiice non tantùm propter, vt Licentius dixit, ſed cum opibus. Quam tamen vtilitatem dices? Remedium neceſſitatis? Benè, niſi ipſa feciſſet neceſſitatem: fecit morbum certum,remedium eſt incertum. Egentias diuitum non noſcit natura: nec mederi poteſt: plagæ auaritiæ ſunt,quas diuitiæ non ſatiant, ſed exulcerant. Anne bonæ erunt, quæ tam mancæ & enerues ſunt, vt nullum malum auferant? Quod malum auferre poſſunt, cùm nec ipſam ſui famem tollant, imò irritent? & per infinitas amplient neceſſitatum appendices,cupiditates dico? Nihil illis vtile reſtat, niſi paupertatis ſimilitudo: ſed facilius, & lætius eſt pauperem eſſe, quàm imitari. Multi, qui ſunt,nolunt videri, quibus maxima miſeria

eſt,

est, ſimulare fortunam. In ſilentio infelicitatis ſuæ luunt pœnas pudoris pertinacis. Quemadmodum autem imitatio diuitiarum pauperi miſerrima eſt; ita diuiti affectatio paupertatis innocens erit & ſecura. Quam rogabis affectationem dixiſſe paupertatis? paria vota habere cum paupere, cum natura, id eſt, pauca, id eſt, neceſſaria. Tam digna res paupertas eſt, vt ipſius imagine & colore opulentia, nec incommoda ſit, nec inhoneſta: illi locupletes non ſolùm beatiùs viuunt, ſed laudantur, qui mediocritatis ſpecie imitantur pauperes, qui ſine ſuperbia, ſine oſtentatione, ſine ſtrepitu, modico cultu magnas adminiſtrant facultates. Adminiſtrare dico, non ſeruare: aliud eſt modeſtum eſſe, aliud miſerum. Nec auarum dico ſimilem pauperi; non meretur nomen honoris. Quidni? Dicam ſimilem egeno: aliud enim eſt pauperem eſſe, aliud egere. Nec iſtam ſimilitudinem concedam: vacat ſimilitudo, vbi ſubſtantia eſt. Non ſimilis egeno eſt, ſed egenus: nihil habet, dum plùs habet: perdit omnia, dum ſeruat: nihil intereſt inter diuitias naufragas, & ſeruatas: perditum eſt, quod inutile eſt. Cæterùm, quemadmodum paupertas, norma eſt innocentis opulentiæ: ſic eiuſdem paupertatis norma beatitudo eſt, & , vt audaciùs dicam, Diuinitas. Deus nulla re ad vſum ſui eget, cui ſimillimus erit, qui minimo indigeat.

Cap. 29. Adiiciam, vtilitatem rerum potiùs pauperi eſſe, quàm diuiti; nolenti dico, quàm poſſidenti. Vtilitatis forma, vſus eſt: maior rerum vſus

contemptus eſt, maior & fructus. Vſus dominium ſequitur: nullus rerum dominus, niſi qui contemnit: nam, qui nimis amat, non dominus, ſed ſeruus eſt; non tam poſſidet, quàm poſſidetur: ergo nec vtitur, niſi contemptor, niſi pauper, aut huic ſimilis: tum nullius rei vtilitas eſt, niſi bonæ; vtile bonum eſt, cùm contemnuntur, ſunt maximè bona: ergo maximè vtilia. Miraris bona contemptu fieri? Memento bonorum legitimam naturam, communionem eſſe. Non eſt bonum res priuata, ſed publica: debet pluribus adeſſe, imminutum cuique, integrum ſingulis. Deus omnium bonorum archetypum, communis res eſt, & ad omnes æqualis, ad vniuerſos tota, ad imitationem ſuam affectat omnia. Iſtam optimam conditionem boni ſolùm contemptio facit: contemni res ab omnibus poſſunt, poſſideri ab vno ſolùm; contemptæ ſatis ſunt, & cuique, & cunctis. Næ contemptor rerum inuidendæ felicitatis eſt. Vtrùm præſtabit, nulla re neceſſaria egere, an multis ſuperfluis abundare? Qui contemnit, non eget, nec cupiditate. Ad rem difficilem peruenit, ſecurum eſſe, non egere adhuc voto. Qui poſſidet multa, ſuperuacuis exundat; & ſunt ſuperuacua, quotquot habet: alia optat, quàm habet. Præſentibus offenſa eſt cupiditas. Nunc auſim dicere pauperem illum ditiſſimum: nam & ipſi ſuperuacua ſunt omnia, dum vltra neceſſitatem recuſat, & cui neceſſaria (ad innocentiam huius generis diuitiarum iſtud eſt) nulla ſunt, dum citra

volun

voluntatem eget. Tum præſentia diuitiarum diuitem non conſtituunt: vicarium hic titulus admittit,ſi tantumdem habeas,ac diuitias, diues es: non minùs diues cenſetur, qui in nominibus pecunias habet: ditior ille pauper eſt,qui, cùm nihil habeat, non habet cupiditatem,cuius inopia maior eſt omni copia. Tantumdem & velut in nominibus habet,qui nolit, ac ille,qui poſſidet omnia.Quid,ſi conferas immunitatem mentis? Non qualitas, non numerus rerum,non valor diuitem facit. Quis,rogo, ditior, qui duo talenta, an qui vnum prædium habet?Dices,is,cui res ſit maioris æſtimationis. Dicam iam, qui ſanus eſt.Sanitatẽ corporis talentis & prædio emeres: plùs itaque habet ſanus, quàm qui talenta, quàm qui prædium poſſidet: ergo locupletior, cui ſanior,& valentior mens,quàm cui ditiſſima ſit cupiditas. Deinde abſurdum erit dicere diuitem, qui pretioſa habet,& non qui ſit pretioſus: & nemo pretioſior, quàm qui pretioſa non vult, ſed pretioſiſſimus,qui nec putat.

Paupertas verò res cæleſtis eſt, læta, innocens,ſecura,ſufficiens, &, quod mireris, diues; &,quod inuideas, iuſta, *Cap.30.*

Iuſtitia eſt: nam ſemper egens, & pauper honeſtas.

Diuitias compendium deſideriorum facit, non laxi ſacculi, non lati fundi, non ingentes redditus. Ad remedium indigentiæ quæris opes, ſed fruſtrà: is ſolùm non eget, qui non cupit, non qui habet. Hæc ars cupiditatis eſt,inter ſuperua-

cua egere. Cæterùm diues paupertas eſt, ſine alterius nominis ignominia, ſine odio inuidiæ, ſine fauore fortunæ. Iactat cum Metrodoro, in deſperationem adigens fortunam, illam vocem: Occupaui te, cepi, interclusi omnes tuos greſſus, ad me aſpirare nequis. Certè, qui fortunam non ſperat, nihil timebit. Res eſt ſacra paupertas, cui nemo inſidiatur, nemo inuidet, ſine curis, ſine periculis, ſine damnis: tota in bonum compoſita animi & corporis. Iuuant valetudinem tenuis victus, nec delicatus, labor conueniens, ſomnus moderatus, parùm molle lectum, aura & cælum liberum. Eximij generis diuitias pauper habet, innocentes ſibi, & omnibus, quas nec diſponere labor eſt, nec diſcrimen poſſidere: propter quas nemo occiſus; nemo mala aut fecit, aut tulit. Quidquid malam fecerit paupertatem, malas quoque facit diuitias: vtrumque mala mens facit. Quocumque tranſmittas venenum, ſiue in aureum, ſiue fictilem calicem, lethiferum reddet: vitium in animo eſt, tranſmittimus nobiſcum:

In ſe retinet ſtatus omnis
Quicquam miſerum, graue, durum,
Quod ſcire ſtatus nequit alter:
Experta feres leuiore,
Notáque magis ope ſiſus.
Febrem patiens modò dextrum
Mutat latus huc, modò læuum:
Nunc ventre cubat, modo dorſo:
Hinc pace caret, quia ſecum

Fert

Fert intrò malum, suus omnis
Idcircò locus grauis angit.
Se corrigat, & paret intrà
Pacem sibi, détque quietem.

Huic tamen paci, quam vult Gerson, accommodatior paupertas est circumcisis curis. Quin ferè omnis mutatio miseriæ cum damno est: si ad diuitias confugisti, non fugasti mala, solùm commutasti; adde pro maioribus. Solius animi mutatio secura est. Felicior fies, si alius sis, non si tibi alia sint, non si plura, non si omnia.

Cap. 31. Hactenus fortunam, & ingenium paupertatis contudimus: nunc dignitatem non philosophicis dumtaxat decretis, theologica etiam dissertatione scrutemur. Quis dignior, qui seruit, an cui seruitur? Anne minor Rex erit, quòd manu non tractet nummos suos; an Præfectus ærarij, quòd alienos? Non diuitem facit administratio pecuniæ, sed seruum. Simile cense discrimen inter pauperem, & diuitem: iste illius thesaurarius est: ergo seruus; illum dominũ puta. Ioannes, cui à virtute cognomen, Misericors fuit: dominis suis reddi pecunias iussit: rogatus, quos dominos vocaret, pauperes respõdit. Anne iustè quereretur inops, iniustè sibi à Deo prouisũ, quòd aliis superuacua adderet, sibi adhuc negaret necessaria? Falletur: ex æquo cognoscit Deus inopẽ suum; credo & magis suum; nec minùs amat, nisi plùs peccantem: non angustiùs, sed augustiùs prouidit: non censum eius alteri dedit, sed commendauit. Haud puta diuitibus plura indulsisse, sed com-

misisse: nec pauperem sine sorte reliquit, nec diuitem gemina donauit: illum noluit onerare curis; translatę in istum sunt pro vtroque curaturum, & partem suam, & alienam, id est, pauperis administratione exonerati. Commendauit itaque locupleti diuina illa Bonitas, prouida nostri boni, sortem suam & pauperis, cum isto onere, vt huic opportunè restitueret, & exigenti necessitate redderet.

Cap. 32.

Maxima ista pro vtroque prouidentia est ad meritorum cumulum. Astutum diuinæ illius mentis consilium fuit, depauperare aliquos his bonis egenis, vt omnes & diuites & egeni locupletissimi fuissent bonis non egenis, meritis, virtutibus, actionibus studiosis; vt diues distributione & ministerio erga pauperem mereretur; pauper, aut otio diuinorum, aut patientia egestatis, aut relatione gratiæ. Ideò commissa est diuiti sors inopis, non ad fructum, sed dispensationem: in illo solicitudo maior est, maius onus; in isto maior quies, maior dignitas. Si locuples desit officio, non Dei culpa est prouidentis cum maiestate pauperi; cuius nec obinde deterior conditio erit. Præstat esse creditor iustus, quàm debitor iniquus; imò quàm æquus: nec iam pauper est, cui plura debentur, cui famuli sunt, & sunt famuli diuites. Æmulari quicumque inops Ducem Romanum potest, summam ratum felicitatem imperare diuiti, quàm esse: sunt enim omnes locupletes serui pauperum, ad ipsorum ministerium auctorati diuinitùs. Quàm benè

compo

compositæ humanæ res essent, si fas istud diuinæ prouidentiæ non temeraret auaritia. Certè ad risum esset fortunæ, ad cumulum charitatis. Perit fortuna, vbi misericordia est. Bellè Menander ait:

Ει πάντες ἐβοηθοῦμεν ἀλλήλοις ἀεὶ,
Οὐδεὶς ἂν ὢν ἄνθρωπος ἐδεήθη τύχης.

Istam inuentionem fortunæ inhumanitas fecit, quam Deus satis magna prouidentia exclusit, infixo, innatóque edicto, exemplar charitatis, amorem proprium indicente, ne quod nobis nolumus, velimus aliis.

Si alter feremus semper auxilium alteri, fortunæ auxilio nihil foret nobis opus.

Nosco salutiferum, mansuro munere legem,
Vno quæ cunctis prospicit officio.
Nam, cùm aliena mihi mandatur cura, necesse est,
Vt mea mandetur, sic quoque cura alij.

Appono & aliud eiusdem diuini viri Orientij:

Indice non opus est, doctor nec quæritur vllus:
De nobis scimus, quæ bona, quæ mala sunt.

Quàm arctus hinc nexus dilatatæ charitatis, omne genus complecteretur?

Mutua constringet cura hominis hominem.

Iustissima conuentio est, vt alij curatores tui sint, quòd de aliis cures. Qui sibi detrahit, vt addat alij, nunquam tantùm detrahit, quantùm contrahit commodi: vicissitudine compensatur beneficiorum, aut memoria beneuolentiæ, & animi eorum, quibus benefecerit, sin minùs conscientia benefacti: plus ista voluptatis afferet,

quàm fuiſſet illa ſenſus,qua abſtinuit. Cæterùm, quàm inhumanum eſt necare alios, vt te nutrias, ſcilicet,vt subornes interitum tuum perniciorem,cuius calcar gula eſt? Apicius,maximus ventris Sacerdos, vt delicatiùs coleret, & ſplendidiùs, mactabat homines ad murænarum pabulum, vt humana pingues ſagina iucundiores ſuus experiretur palatus. Anne humanius,vt impenſis mulceas ſtomachum ſuperfluis, necare pauperes,quibus non ſubuenis? Vtrolibet modo mactas hominem ventri.Collega Apicij eſt,quiſquis non miſericors.

Cap.33. Ingentis horroris eſt, rigidè exigenda adminiſtrationis ratio à diuitibus. Ardet mundus ſceleribus, iracundiis, furoribus,homicidiis; exundat luxu,laſciuia,& omni libidine; inundat omne genus malitiæ: & tamen vna dumtaxat pronuntiatur damnationis cauſa, non tantùm iniuria, ſed incuria pauperum tremendâ illâ ſententiâ immunium: ad diuites dirigitur. Anne pauper ſine iudicio manebit? Anne nullus illi præparatus eſt Inferorum locus?Thronos potiùs video,ſolia,tribunalia. Certè,ſi priſcos ſpectemus, omnem Inferorum aditum pauperrimo occluſerunt: niſi cum nummo illuc venire nemo poterat,quo Charontis vecturam ſolueret. Valeant fabellæ; iam nunc pauperum eſt cælorum regnum. Qui nunc Reges cæli, poſteà Iudices erunt diuitum: iudicaturi venient: tunc cùm rationes ſumentur de rebus pauperum iniquè procuratis, iniuſtè ſubreptis, id eſt, non diſpenſatis;

ipſi,

ipſi,quia domini, meritò aſſiſtent: cauſa propria agitur: nec aliter quàm de rationibus Præfectorum ærarij Imperator ipſe decernit; ſic pauperes iudicabunt diſpenſationes diuitum.

Adeò intereſt inter diuitem, & pauperem: magnum illius onus, iſtius honos. Chriſtus, qui omnes nos voluit Reges, voluit non tantùm paupertatem tolerare, ſed facere; vt, poſtquàm reliquerimus omnia, quadam neceſſitate boni eſſemus: nec depreſſa ad terram mente cælorum remitteremus reſpectum. Solerti ſtratagemate prouidit, vt vel ab ipſa auaritia cogeremur omnia contemnere, vt miſſis noſtris rebus in cælum, illuc mitteremus & animum. Eumdem locum occupant theſaurus & cor: in cælo erit cor noſtrum, poſtquàm illuc miſerimus noſtra. Vides cupiditatem, omnium malorum ſemen, nunc abſtinentiæ, virtutíſque cauſam? Si omnia tua arrhas cælo tradidiſti, amittes, niſi ſtes promiſſis: ſic ipſa te auaritia debet cogere ad temperantiam, & amore terræ cælum amare. *Cap.34.*

Adiice ad dignitatem pauperis, ſuffragium naturæ, licèt minus ſit. Quæcumque cælo vicina poſuit, pauperiora elegit; ideò faciliora, leuiora, latiora, dilucidiora: dotes, ſcilicet, paupertatis ſequentia, quæ dilatata eſt, facilis, leuis, feſtiua, clariſſima. Specta ignem, fortaſſe ſuburbia Lunæ, aut patria ſyderum; paupertimus eſt; nihil in ſe, niſi ſe habet, purus, limpidus, leuis, perſpicuus, ſe contentus. Quia ab iſta paupertate degenerat aër, quòd admittat à terra flatus & va- *Cap.35.*

 pores,

pores, alienáque poſſideat elementa, iam minùs leuis eſt, & impurior. Aqua deinde ditior, plura monſtra, & opes ſeruat: ideò grauior, & minùs peruia lumini. Terra habet plurima, ditiſſima eſt, metalla, lapides, arbores, animalia: propter-eà & grauiſſima, & aſtris longinquior, luci re-ſiſtens; omnium auariſſimum elementum; con-dit corde ſuo aurum, velut in arcis claudit ſaxis, damnatum tenebris. Poſt elementa, compone animalia. Vides auiculas lætas cantantes, quibus cælum liberum eſt, nec ſerunt, nec metunt, nec in horrea deponunt: viliſſima animalia ſunt, quæ opes habent, mures, formicæ: vide iſtarum anxietates, labores, moleſtias: confer feſtiuita-tem pauperculārum auium. Itaque cæli vici-niam paupertas conſecrauit; & ipſa quaſi ſua-pte natura cælum petit. Eleganter Gregorius Piſides ait:

Pauperes mores ſunt cælipeta ſuapte natura.

Τὸ πτωχὸν ἦθος οὐρανόδρομον φύσει.

Hominem, quem cælo deſtinauit Deus, pau-pertati inaugurauit: in ipſa natiuitate nudus naſcitur: dicam, & ante ipſam ex alienis factus eſt. Æther volucribus conceſſus erat, aqua piſcibus, terra plantis & brutis: mu-tuò accepta eſt materia huma-na: limus fuit è piſcium & animalium ditionibus mendicatus.

* * *

DIO

DIORISMVS III.

Voluptates excellit dolor.

PRocedo ad voluptatem, rabidam & lanian- *Cap. 36.* tem canem, vt Theologus Nazianzenus ait, cuius cauſa diuitias amas, ad quarum infamiam iſtud accedit, non eſſe dignas ſe, & eſſe tam indigna re dignas. Quale bonum erit, quod ſe non mereatur? quod propter malum ſit? Nemo quærit diuitias, niſi vt gaudeat: at omne gaudium, quod pretio paratur, viliſſimum eſt, aut malum. Minima eſt voluptas, quæ magno ſolet conſtare. Iſtam iniuriam etiam debemus opinioni, nimis approbaſſe voluptates, odiſſe omnes dolores, quāuis iſtud ex illo ſequatur: hoc ipſo, quòd admittas voluptatem, promittis fidem dolori, quem non excludes. At contrà fecit Zeno Eleates, ne priuaretur voluptate, voluit dolere. Cùm quidam vitio ei vertiſſet, quòd conuitio verberatus, nimis iniquè tuliſſet: Si contumelia, inquit, vexatus, id diſſimulauero; ne tum quidem, cùm laudabor, voluptatem capiam. Inepta excuſatio, id eſt, à ſuperbo tunc animo, iniquè ſe, & res æſtimanti: maxima ſui fiducia erat, plures laudes mereri, aut ſperare, quàm conuitia: maxima ſtultitia neſcire, non ſatis compenſari exemptionem dolorum feriatione voluptatum. Plura ſunt, quibus doleas, quàm læteris: illud rectè nouit, eadem ianua vtrumque introduci. Quemadmo

admodum nox ſequitur diem, angor aliquis ſuccedit nimiæ lætitiæ , niſi quòd impares ſint : noctes inuenies breuiores luce; dolor tamen prolixior eſt voluptate : diuiſam vitam habent , velut Caſtor & Pollux , lumen. Occaſus voluptatis ortus doloris eſt , & illa in occaſu ſemper eſt. Nemo ſuccumbit dolori,qui victus voluptate non fuerit. Iam in hoc malignitas voluptatum patebit iis etiam , qui errant in qualitate bonorum : nam,ſi labores improbos putes,ſi dolores malos, peſſimam debes credere voluptatem, quòd malis nos prodat. Illi , qui te tradidit inimico , infenſior , quàm ipſi inimico eris. At is , quem deliciæ non flexerunt , reſiſtet dolori. Miraberis , quod dicam. Vis animi , quæ vincet mollia & delicata , ſufficit, vt duriſſima ſuperet: violentiores ſunt muliebres illecebræ , quàm rigor & frons torua doloris, cui nonnunquam, qui ferreus obſtat,cereus voluptati eſt , & totus liquefit. Inuictus ferro Annibal , victor per ferrum, victus deliciis fuit, marcuit vitiis , ſolutus vino eſt.

O noua pugnandi ſpecies, non ales arundo
Neruo pulſa fugit;nec ſtridula lancea torto
Emicat amento framea,nec dextra minatur;
Sed violas laſciua iacit,foliiſque roſarum
Dimicat,& calathos inimica per agmina fundit.
Inde eblanditis virtutibus halitus illex
Inſpirat tenerum labefacta per oſſa venenum,
Et malè dulcis odor domat ora , & pectora , &
arma,

Ferra

Ferratósque totos oblito corpore mulcet.

Perge, ô Prudenti : narra omnia facinora mollissimæ lasciuiæ : recense fortissima flagitia delicatissimæ voluptatis plùs vrbes euertentis, quàm ignis, quàm ferrum : nullius imperij occasum inuenies, quem mollitia nō præcipitaret. Vltimum spiritum Assyria gloria inter pocula emisit : Babylonem Balthasar per gulam prodidit; Niniuen Sardanapalus per luxuriam. Certè mors alienis copiis, contracto, nempe, à voluptate subsidio, genus nostrum intempestiuè depopulatur.

Verùm, cùm voluptatem dico, cùm improbo, istam popularem & futilem cum vulgo intelligo, qua sensus fungitur. Deliciæ enim nomen voluptatis ad se contrahentes infamarunt, cùm tamen sua animo excellentior voluptas sit, id est, voluptas. Æquiuoca vox ista est: significat, & quod est, & quod videtur; non aliter ac homo etiam statua dicitur: substantialem & viuentem voluptatem animus possidet; exanimem & simulatam sensus. Hæc discretio confundit appetitum, vt paralogismo laboret : æquiuocatione fatigatur votorum : inde cùm semper clamet, & vociferans postulet gaudia, sæpiùs mœret: æquiuocatio fuit, mala pro bonis flagitat : appetit veram voluptatem, petit pictam. Hanc igitur calumnior : hanc è bonorum albo libenter expungam. Non est bonum ista voluptas solidata malis, cui, vt semel dicam, nucleus & corpus dolor est. Iam non mireris, si hunc audieris vmbram sequentem oblectamenta : nec insulsè vtriusque

Cap. 37.

indoles

indoles isthac exponetur. Occidua est omnis voluptas: vmbras promissas facit, id est, dolores. Quemadmodum occumbente Sole euigilant tenebræ; & quò ille proximior occasui ruit, recedunt vmbræ, & promittuntur; infantis vmbra gigantem tunc mentitur: ita vel minima voluptas in occasum semper suum præceps magnum protendit dolorem. Metiamur delicias cum ipsarum pœnitudine: illæ in transitu sunt; hæc adhæret: illæ momento facessunt; hæc per annos lacessit. Illæ, cùm diu aliquando fuerint, satis est, vt diu non sint: vtroque modo imminet voluptatibus periculum sui; si diu sunt, pereunt; si diu non sunt, non delectant. Pœnitentia longæua est, & quantò processerit, maior: non ita recentia odimus errata; tempore languet probatio culpæ: nulla pretiosa voluptas est, nisi accidens: intenta & quæsita, dolore emitur, vilis est; atque velut anticipatæ merces carè paratur; supra iustum pretium soluitur. Quid dico, emere voluptates exiguas magnis doloribus? vendimur. Anne Lysimachus non se voluptati vendidit? Cùm se Scythis propter voluptatem vendidisset, & tam friuolam, vt est aquæ frigidæ gustus; vix pactum celebrauit, cùm rescindere voluit: serò iam exclamauit: Dij boni, quàm breuis voluptatis causa, quantam deposui felicitatem! Maiores gemitus expectorare posses, quisquis voluptate captus es in summa libertate: ingemisce; non libertatem corporis amittis, sed animi.

Atqui

Atqui non tantùm post voluptatem dolor est, *Cap.38.* sed cum ipsa: adhuc cùm est, felle est grauida, & vndique absinthij humore delibuta. Quod gaudium timore sui non polluitur? Etiamsi desit, qui interpellat, ipsum deerit. Nec quòd timorem dumtaxat dixi, simplicem molestiam putes: atque, vt taceam, quot timor curas appendices habet, ipse non est sincerus; timet gaudium, & pro gaudio: trepida male sui conscia mens illicitam pauet voluptatem. Auida cupiditas consternatur, ne deficiat. Nihil ita flectit omnem sensum gaudij, quàm terror finis. Postrema gaudiorum, atque, vt propriùs dicam, pedes, sunt dolores: dolendo introducuntur, dolendo stant: his semper pedibus egent: nunquam enim sedent, impatienter pausam sustinentia. Sine defectu aliquo deficeret voluptas: ægrotus potu plùs lætatur: atra bili vexati plùs oblectamenti capiunt. Iam credo è bonorum finibus deportabis, quod pollutum est: quod tam permixtum malis, tam confusum doloribus. Bonitas, res conspicua & pura est, ex omni parte integra: res rotunda, vna, perfecta, cuius titulus deest, si aliquid boni desit. Anne consistet, cùm plurimùm mali adsit? Quid, si nulli rei magis hæc bona desunt, quàm cui minùs desunt mala?

Adiice, quòd corruptionem sequitur interitus. *Cap.39.* Continet, imò sustinetur voluptas æmulo dolore: hostem domi habet, fugiet. Quid dixi, domi? in viscere habet, peribit. Stabilitum bonum sinceritas sua facit: æterna simplicissima

sunt,

ſunt, & pura. Nequit bonum eſſe voluptas, turbida fluit, imò præterfluit, velut aqua perforato dolio. Elegantem iſtam voluptatis imaginem, non Architas, aut Plato aliquis vindicet, è diuinis eloquiis eſt, vnde extranei vſurpauêre. Permanebo in illa, vt genus voluptatum diſtinguam: nulla plena eſt, niſi è cælo, niſi in Deo. Pertuſum dolium non vidiſti plenum, niſi in flumine, aut pelago: ideò Dauid, voluptatem cæleſtem ab impetu fluminis demonſtrat. Aliæ voluptates in ſicco ſunt, dilabuntur, non occupant, depleto ſemper corde tranſeunt, nec adhuc breuiſſimo ſtant, ſed celeriter currunt; certè hac ſolùm inuidia contemnendæ, etſi alioquin inſontes. Admittamus Epicuri ſuffragium, maximi voluptatis patroni, ſed non iniqui arbitrij, quamuis illum infamarit vulgus, vt patrocinio Philoſophiæ communia excuſaret vitia: dicebat ille negligendas eſſe corporis voluptates ob breuitatem ſuam, malorúmque longæuitatem, quæ interitu ſuo pariunt: at labores adoptandos; nam & breuiſſimi ſunt, & magnorum proxenetæ gaudiorum, vitalium, longæuorum. Quid diceret, ſi æterna putaſſet?

Cap. 40. Tum neque bona voluptas eſt: nam bona prohibet, &, quod vix credes, ipſas voluptates, ipſa mala, quæ ſe non ſuſtinent. Pacifica res & ſocialis eſt bonitas: bonum bono amicum eſt. Sanctiſſimo ſe fœdere bona omnia colunt. Non vides pronitatem malorum, difficultatem bonorum: per decliue in vitia ruimus, per ardua

adimus

adimus virtutem: illud deſcendere, iſtud eſt ſurgere. At, quidquid ſit, magnoperè iuuamus mala, fortaſſe non ſine aliquo titulo. Quidam timuit, ne bona, & boni conſumerentur, multitudine ac promptitudine malorum. Vnde igitur contradicitur malitiæ? Non leuiter credo ex concordia bonorum. Confuſum & diffuſum examen mala, & mali ſunt: ſingulares vias quærunt: non eandem, non eódem incedunt: ſeorſim ſunt, diſparata: ſolùm eſt ordo bonorum. Hæc natura vnit, nectit. Nulla virtus alteri reſiſtit: omnes vnam ſequuntur, & dulcibus viciſſim ſe amant, ſe admittunt, ſe ligant amplexibus. Ratio eſt communis Mercurius, ad vnum vbique tendit. Appetitus tamen & affectus, ait Simplicius, licèt iidem ſint in me, & in te; aliud tamen appetit iracundia mea, aliud tua, & cupiditates diuerſæ ſunt. Mala neſciunt ſocietatem: tumultus & turba ſolùm ſunt: nec aliter vna ſunt quàm duo æmuli: conſerunt manus, aut ſibi repugnant, aut palantur, vt vel mala malis perdantur, auaritia prodigalitate, audacia timore; vel ſeorſim faciliùs intercipiantur à bonis. Auaritiæ non fauebit prodigalitas: faciliùs liberalitate vincetur habente in ſubſidium iuſtitiam, prudentiam, & cæteras virtutes: at voluptas ex vitiorum proſapia, aut ex eius ſtirpe, habet ſimile ingenium vitiis, impatiens fœderis. Mitto corporis voluptates obſtare deliciis animi: ipſæ corporales ſibi reſiſtunt. Quid moror? Vnaquæque voluptas ſibi repugnat, impatiens ſui: dum creſcit, ſe deſtruit:

adeò nocet & ingrata eſt fruentibus, vt erga ſe ipſam reddat impotentes. Liberalius & gratiſſimum eſt, laborum ingenium: vt alia commoda taceam, non tantùm ipſis laborantibus ſe labor detrahit, ſed validiores patientes contra ſe facit. At voluptas ipſos, per quos armatur, labefactat ſenſus: quale vulnus rationi inimicæ infliget? Quemadmodum vincitur nutritione, & abdomine ſenſus: ita ſenſu mens, duobus iam æmulis patens, ſenſui & victori eius. Gulæ crimen eſt, hebetare ſenſus, inducere ſomnum: nam vegetatiua vita potiente contrahitur & torpet ſenſitiua; ita, dum ſenſitiua pollet, ſubigitur rationalis.

Cap.41. Poſt impedimenta bonorum adiice, quàm liberalis malorum ſit voluptas, hoc ſolo titulo millies conſpuēda, abominanda. Ipſa fornax ſcelerum, fodina nequitiæ, metropolis damnorum, alueus vitiorum, philtrum improbitatis, contagium totius malignitatis, artificium dementandi. Sapienter Architas ita precabatur: Inſania potiùs, quàm voluptate corripiar. Subornat mentem ad iniqua iudicia rerum. Maximum propterea Simplicius hoc naturæ beneficium agnouit, breuitatem voluptatum, ne diu inſani eſſemus. Quod damnum inuenies, cuius rea voluptas non ſit? Ipſa ſapientiſſimos dementauit; vide Salomonem: ipſa peruertit iuſtos; vide Dauidem: ipſa fortiſſimos eneruauit; vide Samſonem, vide Milonem. Totum infortunium naturæ voluptas eſt: maximus mentis caſus, &, vt

ſic

ſic dixerim, animi exanimatio: motum omnem ad bonum interdixit. Peſſimum hunc morbum Guillelmus paralyſin vocat. Neque minùs eleganter Heraclius opinionem, qua voluptas munitur; Hippocrates ipſam voluptatem appellarunt ſacrum morbum: impedit omnem functionem mentis, lædit principem partem, euertit Capitolium, & aras rationis. Aurelianus, priſcus Medicus, libro primo Chroniôn ait: Sacram contaminat animam: illo correpti, ignari, publicis in locis cadendo fœdantur. Quòd ſacer dicatur, ad inuidiam eſt: ſiue, quia caput inuadit, quod iuxta clariſſimos Philoſophos ſacrum & delubrum mentis eſt: ſiue ob magnitudinem paſſionis, vt inquit Cælius Siccenſis: maiora enim vulgus ſacra vocauit; nam ſacrum dictum mare, ſacra domus; velut tragicus Poeta ſacram noctem, hoc eſt, magnam. Quintus Serenus labem horrendam dixit, alterius nominis originem ducens à diſſolutione comitiorum:

Eſt ſubiti ſpecies morbi, cui nomen ab illo eſt,
Quod fieri nobis ſuffragia iuſta recuſant:
Sæpè etenim membris ægro languore caducis
Conſilium populi labes horrenda diremit.

Imaginem vides voluptatis. Subitus eſt & raptus, & maximus animi morbus, & maximè caduca, infeſtat, deiicítque mentem, contaminat animam, fœdat ignaram ſui mali: omne conſilium diſſipat, peſſimum omen: cui ſimilia remedia ſunt adhibenda ac comitiali languori. Praxagoras libro ſecundo Curationum, caput iubet

radi ſine venere. Anne obinde priſcis Romanis culta fuit Venus depilis,raſo capite, quam caluā dixere? Euellendi ſunt omnes molles cogitatus, omnis trica occaſionis eradenda: nulla capilloſa in fronte occaſio ad laſciua,ad blanda ſit;ſed vndique glabra,ne vel pilo arripiatur. Optima Veneris curatio, fuga occaſionis eſt. Aſclepiades fel adhibuit cameli ad eius morbi curationem: & Serenus canit:

Prodeſt cum veteri Baccho fel vulturis atri.

Sæpiſſimè delicioſis profuit fel fortunæ: eſt atra, & volucris. Dementatio proſperantis laſciuiæ amaris reparabitur pharmacis. Cur putas, ſenectus moleſta eſt? Sapientior eſt. Venerata natura ſenium, vbi plus iudicij poſuit, detraxit voluptatibus, quibus vicinam illam ætatem fatis ad redemptionem mentis exemit.

Cap.42. Si adhuc perſiſtis, voluptatem bonum eſſe,te damnas malis:nam inter mala putas minora bona. Maior ſæpè voluptas eſt in brutis, in amentibus,in infantibus. Quale bonum erit, quod liberius, quod maius poteſt eſſe in iis,quæ nequeunt eſſe boni? quod in peſſimis eſt,quod in ſceleſtiſſimis? Ingrata bonitas eſt, quæ communis eſt non bonis,& libera malis. Aliis,quæ opinio bona fecit,minor eſt communitas: licèt ſufficiant, vt hominem reddant malum, non vt non hominem,id eſt,pecudem,aut ſuem, aut aliquod brutorum. Diuitiæ,& ambitio,monſtra ſunt humani cordis; dumtaxat immutant naturam, non commutant: nec ambitio, nec auaritia Inferis

eſt,

eſt, ideò felicioribus. Vitia iſta humana ſunt: voluptas ſolùm, publica dos ſentientium, in ſuam irrationalium claſſem demittit rationem: ideò irrationabilior in his, quòd ratione iuuetur. Simplicius ait compaginare animam corpori. Monſtra dicimus, ſi non omnia membra conſonent humani proportioni corporis; maius monſtrum eſt, ſi affectus non conſentiant animo & rationi. Miramur corpus non humanum, cum humana anima; miremur ſine humana anima corpus humanum: caret hominis anima, qui pecorum, & brutorum voluptate vincitur. Mandragoræ, ſiue alius oleris radix, quæ humanam refert ſimilitudinem, ſine mente, notabilis eſt. Ad ſtuporem erit videri homines, & eſſe pecudes, eſſe truncos, nutritione occupatos. Petulantior eſt voluptas, quam induſtria prouexit: puto voluptatem robuſtiſſimum omnium vitiorum, ſiue quæ bruta ſimulant, ſiue quæ homines diſſimulant. In primis impudentior eſt paſſionibus brutorum: ratio illam iuuat. Quidni? Ratio illi ſeruit: ancilla cupiditatis fit: miniſterio itaque rationis inſoleſcit. Flectitur vis mentis ad obſequium ſenſus. Deinde effrænatior humanis vitiis, auaritia, & ambitione: iſta ſolùm mala fecit inuentio humana ſine ſubſidio ſenſuum. At voluptates, & ſenſus, & opinio irritat. Æquè debet ingenio humano voluptas, ac diuitiæ, & faſtus. Accedente induſtria impulſui naturæ vehementior & terribilior eſt, quàm in brutis, quarum impetum ars non impulit. Itaque voluptas hu-

mana fortiſſimas omnium cupiditates alit, indomitas nutrit paſſiones. In feris voluptas ſine arte eſt, in hominibus auaritia ſine impetu ſenſus. Hominum voluptas bis inſtruitur, arte, & impetu; violentiſſima eſt.

Cap. 43. Quid addam? Voluptas corporalis ſolùm digna eſt brutis: labor non indignus Deo. Nec opus eſt meminiſſe ſapientiorum ex gentibus, conſecrantium Diuinitate Herculis labores, vt contra famam vulgi authoritatem illis ſeruarent. Filius Dei amplexus eſt illos, quibus & ſaginauit ſe; nec aliud plùs è noſtris elegit. Sequamur arbitrium diuinum: per omnia diſcrimina tuti erimus. Callidè Alexander Dardanus præmium pulchritudinis maluit: viderat à Deabus ambiri; ſequutus eſt guſtum Diuinitatis. Iſtud ſit ad pudorem ſocordiæ noſtræ. Suffragium Dei habemus ad contemptum voluptatis, ad honores laboris: neque minùs honorificè habendę ſunt paſſiones Domini, quàm patibulum. Crux olim maledicta, & ignominia Orbis, nunc adoratur, ſummos adornat honores Regum, coronas, vt ſic dixerim, coronat. Opprobrium etiam noſtri generis labores erant, pignora peccati primorum parentum: nunc pro gloria captare potes, conſecrauit illos IESVS.

Cap. 44. Si non honorificos, vtiles noſce. Labor eſt magna commendatio virtutis, fides ſapientiæ, character virorum, præſidium vitæ, æmulator muneris angelici, cuſtodit nos, & docet, ſupellex diuinæ habitationis, vaticinium iuſtitiæ, &, vt plauſi

plausibile aliquid habeat sensus,& opinio,auspicium est fortunæ, penus gaudij , fœnus voluptatis , natalis dies immortalitatis , aquæductus famæ.Vitis,cui ferrum non excussit lacrymas sanguinis sui,amputatis membris , sterilis & tristis iacet:vulnus cum ploratu fœcundat, suauissimos edit fructus,plenos , quò magis ipsa fletibus exhausta. Qui sauciat cinnamomum, stacten carpit. Corrumpitur vita deliciis , quemadmodum cadauer vermibus;nec nisi alicuius doloris myrrha sistitur. Eleganter Æneas Gazeus mandragoram vocauit ; soporat cupiditates : tantùm inualuit veteribus eius opinio,vt publico ritu legitimus institueretur dolor,sine quo rempublicam constare posse non credebant:ánne priuatus poterit ? Vt taceam pancratium & pugilatum, commune istud plurimis fuit. Spartani ad argumentum pietatis sæuitiam ostentabant : nec alia liberaliùs hęreditate donabant liberos,quàm plagarum. Adiice,quòd nihil præter se pretiosius habet virtus , nisi dolores , cruciatus , labores. Quare,dices?Quia ipsa in his pretiosa. Difficultas , materia virtutis est , vt ligna & metalla fabrorum. Aurifex meliorem artis suæ materiam non reiicit : sculptor ligna seligit : nullus statuarius irascitur optimo simulacris marmori. In maiori labore , maiori cruciatu præstantior virtutis materia venit : plùs gaudendum est.

Cap.45. Nec tantùm dolor fauet virtuti , vt præstantior sit ; sed vt sit. Quâdam disciplinâ naturæ, qui afflictus est,aut melior fiet,aut minùs malus.

KK 4 Nemo,

Nemo, quòd habeat plurimum auri, statim aurifex est; nec quòd plura ligna, statim faber: materia non est ars; sed paret arti. Nec statuarius desinit esse, quòd inter ligna, lapides & metalla non sit: artificium à materia pendet, non ars. Istud tamen priuilegium laboris est, quòd talis materia sit virtutis, vt & ipsam sæpè faciat, & affricet vicinia sua, & salutari contagio artem. Discimus in labore virtutem, & ab ipso sæpè labore; dediscimus in deliciis, & ab ipsis. Traduco in exemplum Dauidem inter inuidias Saülis sanum, mitissimum. Afflictionibus, laboribúsque eruditus coluit virtutem, benignus æmulo, parcens hosti, seruauit auido cruoris sui sanguinem. Vide hunc ipsum post voluptatem crudelissimum, reum sanguinis optimi viri Vriæ, qui pro ipso fuderat. Hic est ille, cuius memoria mansuetudinis commendatur: hic est ille liberalissimus veniæ: hic ipse post venerem dedicit humanitatem, nesciuit ignoscere. Non facilè crudeliorem vltionem leges. Populum capta Rabba eduxit, fecítque super omnes tribulas, & trahas, & ferrata carpenta transire, ita vt dissecarentur, & contererentur. Nec stetit hîc sæuitia: per omnes vrbes Ammonitarum eadem atrocitas grassata est: multis in locis serrauit homines, diuisit cultris, & traduxit in typo laterum. Ista inhumanitas post libidinem fuit, (frequens Litteris sacris prolepsis est:) adeò mores alienauit voluptas. Vnius Bethsabeæ amor exhausit totius naturæ charitatem. *Sine exemplo crudelitatis* fuit,

fuit,qui ad exemplum mansuetudinis propositus erat. Ille, qui toties pepercit Saüli, qui maledicentibus ignoscebat, qui siluit exprobratus; qui tam delicatæ mansuetudinis fuit, vt quæ, nisi impius foret,punire debuit, (debent multa Reges,) noluit, nisi aliena manu: quæ parcere non potuit,distulit, & filio tradidit punienda. Cæterùm, illum afflatum virtutis in laboribus, non nimiùm credo deberi impedimento voluptatum, quæ tam pessimè de probitate merentur. Vnus labor multis & disparatis voluptatibus, etiam in volentibus obstat.Lepidè quidam peritus coquus Mediolanensi Duci post bellum infeliciter cum Florentinis gestum reprobanti epulas, respondit: Si Florentini tibi gustum auferunt, ipse in culpa non ero: cibi iucundi sunt, summáque arte compositi:te nimiùm concalefaciunt,& appetitu hostes priuant.

Cap.46. Iam quid contra dolorem causaris? Sensum, acerbitatem? Adhibe patientiam, constantiam, rationem; istâ enim lumen animi inextinctum seruatur, velut facula in pharo: perflat Boreas, fremunt procellæ, tuta erit mens; &, quod mireris, læta inter tristia. Non aliter ac oues Ponticæ, quæ, quia absinthia pascebantur, felle carebant. Ipse patronus voluptatis Epicurus commendauit beatitudinem sapientis in summis doloribus. Quid mirum,si non tristis sit sapiens, in quibus alij inuicti,Lacedæmones pueri, Indicæ feminæ,Ægyptij Mystæ, puerperæ feræ,stulti denique amasij? Ergo,quod vicit imbecillitas in

 pueris,

Nemo, quòd habeat plurimum auri, ſtatim aurifex eſt; nec quòd plura ligna, ſtatim faber: materia non eſt ars; ſed paret arti. Nec ſtatuarius deſinit eſſe, quòd inter ligna, lapides & metalla non ſit: artificium à materia pendet, non ars. Iſtud tamen priuilegium laboris eſt, quòd talis materia ſit virtutis, vt & ipſam ſæpè faciat, & affricet vicinia ſua, & ſalutari contagio artem. Diſcimus in labore virtutem, & ab ipſo ſæpè labore; dediſcimus in deliciis, & ab ipſis. Traduco in exemplum Dauidem inter inuidias Saülis ſanum, mitiſſimum. Afflictionibus, laboribúſque eruditus coluit virtutem, benignus æmulo, parcens hoſti, ſeruauit auido cruoris ſui ſanguinem. Vide hunc ipſum poſt voluptatem crudeliſſimum, reum ſanguinis optimi viri Vriæ, qui pro ipſo fuderat. Hic eſt ille, cuius memoria manſuetudinis commendatur: hic eſt ille liberaliſſimus veniæ: hic ipſe poſt venerem dedicit humanitatem, neſciuit ignoſcere. Non facilè crudeliorem vltionem leges. Populum capta Rabba eduxit, fecítque ſuper omnes tribulas, & trahas, & ferrata carpenta tranſire, ita vt diſſecarentur, & contererentur. Nec ſtetit hîc ſæuitia: per omnes vrbes Ammonitarum eadem atrocitas graſſata eſt: multis in locis ſerrauit homines, diuiſit cultris, & traduxit in typo laterum. Iſta inhumanitas poſt libidinem fuit, (frequens Litteris ſacris prolepſis eſt:) adeò mores alienauit voluptas. Vnius Bethſabeæ amor exhauſit totius naturæ charitatem. *Sine exemplo crudelitatis* fuit,

fuit, qui ad exemplum mansuetudinis propositus erat. Ille, qui toties pepercit Sauli, qui maledicentibus ignoscebat, qui siluit exprobratus; qui tam delicatæ mansuetudinis fuit, vt quæ, nisi impius foret, punire debuit, (debent multa Reges,) noluit, nisi aliena manu: quæ parcere non potuit, distulit, & filio tradidit punienda. Cæterùm, illum afflatum virtutis in laboribus, non nimiùm credo deberi impedimento voluptatum, quæ tam pessimè de probitate merentur. Vnus labor multis & disparatis voluptatibus, etiam in volentibus obstat. Lepidè quidam peritus coquus Mediolanensi Duci post bellum infeliciter cum Florentinis gestum reprobanti epulas, respondit: Si Florentini tibi gustum auferunt, ipse in culpa non ero: cibi iucundi sunt, summáque arte compositi: te nimiùm concalefaciunt, & appetitu hostes priuant.

Cap. 46. Iam quid contra dolorem causaris? Sensum, acerbitatem? Adhibe patientiam, constantiam, rationem; istâ enim lumen animi inextinctum seruatur, velut facula in pharo: perflat Boreas, fremunt procellæ, tuta erit mens; &, quod miteris, læta inter tristia. Non aliter ac oues Ponticæ, quæ, quia absinthia pascebantur, felle carebant. Ipse patronus voluptatis Epicurus commendauit beatitudinem sapientis in summis doloribus. Quid mirum, si non tristis sit sapiens, in quibus alij inuicti, Lacedæmones pueri, Indicæ feminæ, Ægyptij Mystæ, puerperæ feræ, stulti denique amasij? Ergo, quod vicit imbecillitas in

pueris, lex in feminis, error in ſuperſtitioſis, conſuetudo in delicatis, natura in feris, vitium in laſciuis, virtúſne ſolùm non domabit? cui dolor non tantùm ferendus eſt, ſed prouocandus, ſed amandus ad infortunandam ſenſuum felicitatem miſeram, vt cùm ratione non poſſimus, minis,& ſupplicio compenſemus.Optimè Plotinus ait:Corporis, ſensúſque proſperitas grauans hominem ad ſe detorquet. Decet autem viciſſim compenſatione & diuerſione quadam ad optimum potiùs conferente, quodammodo corpus attenuare, vt appareat,hominem ipſum ab externis eſſe diuerſum. Auerſanda, auerſanda voluptas eſt, vt Philiſtæ eos, quos amplexabantur, iugulantes.

DIORISMVS IV.

Gloriæ humanæ futilitas.

Cap.47. NVnc diſpiciamus humanos honores etiam inter bona, & quidem maxima intruſos, per magnas tamen quæſitos vilitates & mala. Satis hòc ad contemptum erat, quòd pateant contemptibilibus etiam ſibi: qui vt digni aliis videantur,non ſe indignos putant indignitatibus. Quæ iam æſtimatio,& dignitas dignitatum eſt, cùm promiſcuè malos cum bonis admittant? Dignos, indignóſque confundit dignitas, non diſcernit. Scilicet, æquat meliores deterioribus, cùm

cùm præponere deberet. Nec inde maior infamia optimis poteſt accidere, quam ab honore, cùm eos peſſimis comparet. Maiorem puto honorem, huiuſmodi honore carere, & ſuis moribus æſtimari, non promiſcuis titulis, quos error commendat. Inter bona, quæ inuenit opinio, futilius opinio ipſa eſt. Opinione erramus in bonis; nec bonum probatum erit, quod ſola opinio ſuſtentat; iſtud gloria eſt. Cur ergo nihil plùs nos raptat? Ideò inquietat ſui appetitum, cùm, vt mox videbimus, minùs laceſſere deberet; quòd ſagaciſſima ſit, contendit; ne ad manus veniat, pernicior eſt; elabitur plùs quærentibus, euadit inuadentes, difficillima obtentu, ne experientiam ſuæ vanitatis facilè permittat. E longinquo nos citat. Omnia iſta, quæ commẽtatio noſtra exaggerauit bona, diſſita commendantur: maiora carentibus ſunt, maxima cupientibus; diſparent tamen tractanti: minima experitur poſſeſſio, quæ ſpes magna vidit. Sæpè vota, quæ ratio non compeſcit, experientia præter ipſa vota damnat; diſcimus ſeducti. Gloria tamen non ſinit tractari, non vult periclitari opinionem ſui, inſequentes ſe vitat: votis, vbi maximè opinio, id eſt, error, valet, dumtaxat ſe concedit: conſcientia quadam ſuæ exiguitatis conſcientiam noſtram fugit. Diuitiæ expectant, donec apprehendas, aut alius raptet: voluptates vndique obuerſantur importunæ vſque ad faſtidium ſui: at gloria intractabilis, & montana eſt: dum quæris, fugas: non aliter ac venatores feras: remota eſt, ideò magna viſa:

ſa : quid remotius quàm id, quod nunquam nobiſcum poteſt eſſe? In aliis eſt noſter honos, alieno ſemper pendet arbitrio. Hinc plùs vouemus, quia non obtinemus: plùs affectamus, quod aſſequi minùs poſſumus, quod ſequi non debemus.

Cap. 48. Gloria cauſas ſui iuris habet; non ita vt voluptates, quas ipſe facies; aut diuitiæ, quas, ſi velis, rapies. In inanibus enim & inanimis rebus ſunt, quas diligentia conſequitur. Honos tamen in alterius exiſtimatione & libidine eſt: non pendet ſolâ induſtriâ tuâ & cerebro. Quare nimis arduum eſt conſequi, quod tibi nunquam dare potes: quod nunquam occurret, quod neceſſe eſt, vt dent alij, vt dent multi; & difficillima eſt communis conſpiratio, vbi non eſt priuata vtilitas. Quid igitur appetis? quid putas bonum, quod negare malus poteſt, quod inuidus volet? Quid putas bonum tuum, quod à cunctis pendet? In aliis bonis fallere te potes; in hoc falli, etiam ab aliis: non omnes vſurpare opes tuas poſſunt; auferre honorem poſſunt. Diuitiæ arbitrio tuo parent; honos alieno: illas ſeruare potes; iſtam, ſicut concedit, ita ſeruat alius. Si omnibus impunè eſſet, vt pro libito res tuas auferrent, breui nemo tibi inuideret, tu videres te miſerum: iſta licentia in honore eſt; cuiuis licet detrahere. Quæ maior miſeria, quàm precaria felicitas, quę in cuiuſuis manu ſit, niſi tua? Quid tutum erit, vbi vulgi ſuffragia petuntur? Felicitas ſine diſcrimine eſt: ſecuráne erit, quæ pendet etiam ab hoſte?

hoſte? quæ tot pericula habet, quot iudicia fieri poſſunt? Quam,quæſo,tranquillitatem haberet, qui quotidie ad tribunalia ſententiam expectaſſet ab iniquo Iudice? Iſta conditio noſtra eſt: obſeruamus omnium iudicia de nobis: expectamus iudicari,non à probis, non à doctis viris: aucupamur inſenſati vulgi ſenſum,non quouis die, ſed hora: probari volumus ab his, quos improbamus. Ridiculi ſumus, qui eorum timemus iudicia,quos ridere debemus, & quorum nos iuriſdictione eximimus, ſi rideamus ſententias. Ille felix eſt, qui arbitrio ſuo felicitatem habet; qui vult,quæ poteſt. Quàm miſer ille erit, qui non à ſe, ſed ab omnium libidine expectat felicem eſſe,quòd dicatur; qui vult, quod ſolus alius poteſt? Certè bonum non erit,quod ſeruum facit;& facit,quidquid alienum arbitrium facit obſeruare. Quantus ſeruus ambitioſus erit,qui tot obſeruat heros? Eſſétne mancipium aliquod, quod poſſet viginti tolerare dominos ætate, moribus, ingenio,guſtu diuerſos? Quantùm diſcruciabitur gloriæ auidus, non viginti dumtaxat heros, ſed populos dominos habens moribus,& guſtu non diuerſos,ſed auerſos; obſeruans ſenes,adoleſcentes,feminas,viros,nobiles,plebeios,laſciuos,auaros, eorum geſtus & nutus, vt oracula captans? O miſerrimam ſeruitutem ambientium! Si duci affectibus propriis miſerrimum eſt, quale erit pendere alienis? Quolibet verbo, ne dicam contumelioſo, ſed non honorifico, adurimur: ô delicatiſſimum bonum honoris! ô timidam

midam felicitatem è lingua inuidi pendulam! Si ea naturæ iniquitate compositus fuisses, vt ad singula verba febri corripereris, infelicissimum te putares; ánne beatiorem te præsumes, cùm ad singula verba, nisi adulationes excipias, inflammeris, exedaris, frendeas? Quæ febris artus depascens ita languentem infestat, vt sanum vel veritas obiecta? Quantùm mendacia iniecta sauciabunt? Magnum adiecimus pondus miseriis humanis, cùm tolerabiles non putemus, quæ è conditione nostra veniunt: addidimus maiores nostris conditionibus. Ferre mala necessaria nequimus, adiungimus voluntaria: nec aliter quàm Arsenio ostensa est mundana amentia; succidimus laturi plura ligna, cùm prima strues nequeat portari. Verissime Guigo admonet: Ecce huic corpori immixtus satis miser eras: omnibus enim eius corruptionibus, vsque ad morsum pulicis, vel foruncli, subiacebas. Non suffecit hoc tibi: immiscuisti te aliis, quasi corporibus, opinioni hominum, admirationi, amori, honori, timori, & aliis similibus; & sicut ex corporeis, ita ex horum læsione dolore afficeris: ipsemet ligna, quibus combureris, tibi adhibuisti.

Cap. 49. Igitur contemnenda & despuenda est censura vulgi:

Nec te quæsiueris extrà.

Ne simus, id est, ne putemur contempti: non fama æstimemus nos: sed conscientia: non bonitatem censeamus testimonio alieno: neque gloriam

riam putemus laudatos esse;sed laudabiles: & ille maximè laudabilis est, qui perseuerat non laudatus, laudabilis esse. Nemo placere multis potest ea re, quæ displicet multis; contrarietatem morum dico. Plausus malorum, id est, plurium, optimo modo parari nequit. Puerorum dictis non irascimur; ignorant, quid dicant: cur ineptiis maiorum excandemus, magnitudine, non sapientia pueris præstantium? Aut quod audisti, falsum fuit, aut verum: si falsum, dicentis ignominia est: si verum, admonitio tua. Nulla contumelia est, nisi feceris tibi, nisi putaueris. Notius vitium tuum factum est? Ne exultet æmulus,te corrige; &,vt Telephus,cuspide, qua læsus es,te sana. Eleganter Antisthenes dixit,aut amicis ingenuis, aut acribus aduersariis opus esse. Non aliter monemur:nobiscum contenti simus amplissimo conscientiæ theatro. Vt gaudeas thesauro inuento,non expectas,donec alij sciant; virtute,etiam ignaris omnibus,lætare.

Porrò, cùm ista gloriæ cupiditas tam infausta sit, cum priuilegio & plausu accipitur, (fortasse quòd plurimorum bonorum occasio fuerit, licèt mala sit,) & velut quasdam commendatitias litteras habet:nam, cùm cupiditatem diuitiarum, cùm auiditatem voluptatum omnes damnent, gloriæ æstimatores commendantur, legitimis prouocantur præmiis, magnificis elogiis; generosi, magnanimi dicuntur: qui tamen tam viles, tam pusillanimes sunt, vt contemptis animi bonis, glorientur etiam malis corporis; *Cap.59.*

qui

qui tam futiles, tam vani sunt, vt vanitatis suæ monumenta faciant, qui præmium vitæ satis putant titulum sepulcri. Nihil plùs amant, postquam vana, & stulta fecêre, quàm iterum vanè laborare, vt ipsa vana faciant immortalia: de saxo, aut lapide confidunt æternitatem, quam à virtute reiiciunt: securam in vno lapide putant diuturnitatem & gloriam, quam retinere non potuerunt ciuitates potentissimæ, quarum ruinas sine nomine videmus, aut audimus nomina ignorantes situm. Collocant, scilicet, aras vanitatis suæ, nec aliter, quàm Thurij Boream, adorant ventum. Hinc aliud ambitionis priuilegium, quòd immortale vitium sit. Illuc temporum ambimus, vbi non erimus. Nemo quærit voluptates; nemo congerit opes, quas post mortem habeat: honores tamen posthumos maximè venamur; stultè, cùm diuitiarum distributio, defuncti voluntatem sequatur; honorem disponere non possit, non legare alteri: nempe, nostræ diuitiæ potiùs sunt, non honos.

Cap. 51. At, tanta æstimationis æstimatio non potuit negare periculum: ipsa legitima authoritas, quæ ad gloriam prouocat, à gloria auocat. In ipso apparatu honoris præparauit contra ipsum contumeliam. Iudicauit vincendam gloriam, & posse difficillimè vinci, propter quam regna fuerunt victa: namque, de quibus ciues confidebant Rempublicam, non confidebant Reipublicæ gratiam. Duo maxima pericula in summis honoribus notarunt, duósque superstites hostes

stratis

ſtratis hoſtibus manere, inuidiam alienam, gloriam propriam, & hanc terribiliorem. Pharmaca vtrique præpararunt: omnium autem inuidiæ vnum dumtaxat appoſuêre amuletum; vnius ſuæ gloriæ plura. Tantò iudicarunt infenſiorem gloriam liuore. Medicamentum inuidiæ bulla præſtitit triumphantium, è collo ſuſpenſa, iis intus præparata remediis, quæ valentiſſima ſunt viſa. At gloria non vno præuenta modo eſt: pluribus viis admonebatur non tantùm conditio humana, ſed quòd magis contemptui eſſet, fortuna. In primis Imperator, qui Reges captiuos duxerat, ſeruili adornabatur inſigni, ferreo annulo, exæquatus victor victis. Minas fortunæ aduertebat appenſum è curru flagellum, &, vt timeret, vltra dolorem & ignominiam, tintinnabulum periculum admonebat capitis. Tum ſeruus publicus, is carnifex erat, importunè refutabat acclamationes & applauſus, commemoratione humanitatis. Poſt memoriam naturæ, erat alia non minùs importuna fortunæ. Aſſidebat triumphanti in triumphali epulo miniſter, iſtud repetens conuitium: Magis ſeruo tuo parco, quàm tibi. Niſi hoc ſufficeret, aduocabant conſcientiam, & quam erubeſcentiam ſui, quem timorem fortunæ non exprimebat, qui fortunam multis ſequeſtrarat, ſimulabatur minio genis tinctis, ad imitationem pudoris. Tot remedia vix vni obſtabant ſuperbiæ: & vnum ſatis tot inuidiis, quot viderant, quot gratulabantur, quot fecerant gloriam. Septimum ad hæc &

maximum amuletum creditum fuit aduersùs fastum, sapere: illud, quia concedi non poterat, admonebatur laureo serto.

Cap. 52.

Maximus enim error est, & cùm appetitur gloria, & quemadmodum petitur: & ipsa, & via ipsius ignoratur. Gloriamur in his, quorum pudendum erat: ex meliori veste, ex generosiori equo, ex præstantioris serui officiis: alienis superbimus virtutibus. Hócne pudor est, & argumentum vilitatis, qui, quòd propriis careamus laudibus, alienas vsurpamus? Quid? solennibúsne licebit honoribus gloriari, dignitatibus, potestatibus, & muniis publicis? Fortasse erubescere potiùs: nam, quem honore indignum iudicas, minimè ob honorem dignum reuerentia putabis. Iste honor ad pudorem est, qui malos, aut facit, aut monstrat. Quot indigniores dignitas ostendit, quot contemptiores fecit, dum publico contemptui obiecit? Sed non sine talione. Parem vicem dignitatibus indigni reddunt, quas suis moribus contaminant. Elegantissimè Georgius Pisides cecinit:

Φεύγει δὲ τιμὴν τὴν καλὴν ἀτιμίαν,
Πολλὴν τὲ δόξαν, τὴν ἀδοξίαν ἔχει.

Fugitque famam, ceu decentem infamiam, ingloriámque gloriam multam tenet.

Supremarum potestatum honores, plus inglorij sunt, nisi habeat gloriosus, id est, probus: ipsi neminem clarum, neminem felicem fecerunt; satis est, si non miserum felicitate, si non summa potentia timidum, &, quod plùs mireris, imbecillum. Parum & miserè potest, qui id minùs potest, quod magis cupit. Qualis potentia erit, quæ

quæ ſe nequit ſecuram facere, quæ ſe conſeruare non poteſt, quæ in ſeruientium poteſtate eſt, quæ non minùs timet, quàm terret; quæ, quod poteſt in aliquem, nequit facere, quin aliquis in ſe poſſit; quæ non poteſt contra cupiditatem propriam, contra odium alienum? Adiice ſtultitiam, non tantùm gloriari periculis noſtris, non tantùm alienis virtutibus, ſed vitiis propriis. Audi Carthaginenſem Ducem:

Mihi magna ſatis, ſat vera, ſupérque
Bellandi merces ſit gloria: cætera vobis
Vincantur.

Nónne potiùs pax? nónne Reipublicæ fides, bonum publicum? Quomodo gloriam potuit mereri ab hominibus, qui, vt gloriam mereretur, tam peſſimè de hominibus eſt meritus per tot clades, & cædes, quibus ſui & alieni cecidêre? Sed tam inepti ſunt homines, vt inhumanos putent glorioſos, Cæſarem aliquem, aut Alexandrum, quibus ſat erat ad gloriæ mulctam, ipſius gloriæ cupiditas intolerabilis etiam ſibi. Infames potiùs ſunt, qui malunt famam magnam, quàm bonam, qualia fuerunt Manlij Capitolini inepta vota. Præmium his gloriæ fuit fortunata temeritas, felix inhumanitas.

Cap. 53. Adhùc fallimur, honorem ex virtute æſtimantes bonum noſtrum; non eſt, ſed alienum. Cùm honorari cupimus, benè optamus aliis, peſſimè nobis: aliis optamus virtutem, nobis periculum. Aliena virtus eſt honorari, propria honorare. Honor ſolùm eſt accidens virtutis, & potiùs

argumentum dixerim, quàm ſtipendium. Maior honore ille eſt, minimè è plebe captatura mercedem ſui, quam ingratum vulgus non conſueſcit ſoluere, nec ſi gratiſſimum ſit, poterit. Licet honos propter virtutem ſit, non eſt propter virtuoſum. Propter improbos potiùs eſt, ad teſtimonium ſuæ præſtantiæ, vt quam honorant, aut vident honorari, velint æmulari, inuidere, ſequi. Quemadmodum pharus & accenſæ faces dirigunt curſum nauigantium, non eas nautæ appetunt: ita gloria & claritas indicat, quod ſequendum ſit: non ipſam appetere debemus; ſed quod ipſa monſtrat, & probat, probitatem, virtutem. Itaque virtutis ſolùm gloria eſt: ſed neque in virtute gloriandum eſt, neque per virtutem honos ambiendus, ne contemnamus id, propter quam honoramur.

Cap. 54. Nunc viam honoris excutiamus, in qua etiam conſcij eius errant. Sat eſt ad errorem, ſi ire velint: ignominioſa citò fit gloria quærentis. Rectum enim iter intentabile eſt; ſed peruium non tentantibus, quò itur, licèt neſcias ire; quò itur, quin velis; imò tunc maximè, cùm nolis. Appendix virtutis, honos eſt: accurrit quærenti aliud, id eſt, virtutem, ipſe minimè per ſe appetendus: quare iam digreditur à via, qui ex propoſito graditur rectà intentus honori; decidit à virtute, cuius acceſſio eſt gloria. Virtus non eſt, vbi præter ipſam aliquid etiam ipſius petitur. Quare, qui quærit honorem, hoc ipſo amittit illum, dum amittit virtutem, ſine qua honor non eſt;

qui,

qui,licèt propter virtutem ſit, & ab ipſa, non eſt per ipſam. Tam abeſt quærentibus gloria, vt his turpior ſit. Iam cùm quæris, infamis es; & licèt per virtutem quæras, per infamiam quæris, ſi quæris, & non accidat. Hoc ipſo quòd velis laudari, indignus fies laude. Aduoco conſcientiam omnium vota honoris occultantium, non occulta erubeſcentium. Nónne infame eſt vſurpare aliena? Hoc facit, qui honorem cupit, ſiue per infamiam,ſiue per virtutem.Nam,qui honorem ſibi per virtutem quærit, ſi rectà illum intendat, virtuti abſtulit, quòd ſibi vſurpat. Ἀρετῆς πρώτης μάλιστα ἄνθος, τὸ μετὰ κινδύνων, καὶ θλίψεων, καὶ παρευδοκιμουμένην ὑπὸ τῆς κακίας ἀσπάζεσθαι τὴν ἀρετήν. Hæc ait Photius in epiſtola ad Arſenium. Intimandum tamen eſt optimum dictum peſſimi hominis, & non honorem quærere, ſed virtutem, etiam cum contemptu diligere; imò contemptum cum virtute,& ſine virtute,dum non contrà,non timere.Errant itaque, qui quærunt gloriam, quam nemo veram inuenit, qui quæſiuit;dum hoc ipſo,quòd quæſita ſit, amittatur. Ille ſolùm glorioſus, qui contempſit & ſe, & gloriam. Nemo honorabilior, nemo magnanimior humili, qui non ſua, ſed etiam ſe deſpexit; non honorem, ſed honorandum quoque. O quàm magnus animus, qui ipſam animam contemnit! qui ſe rerum dominum! Quò res minùs æſtimamus, plùs æſtimamur. Inæſtimabilis erit, qui ipſam æſtimationem non æſtimat. Velut in bilance cōparamur rebus; quantò

Prima virtutis flos eſt, per pericula, & calamitates ad contēptam & obſcuratā à malitia virtutem anhelare.

vna lanx deprimitur, tantò attollitur altera; tantò vileſcimus, quantò res pretiamus; tantò attollimus, quantò ipſas æſtimatio deprimit. Magnus eſt, qui parua omnia dicit: maximus, ſe, inquam, maior, qui ſe ridet, qui ſe negligit. Ille honoratiſſimus, ille digniſſimus, qui honores, qui dignitates deſpicit. Caſſius Longinus in libro περὶ ὕψους, egregiè inquit: Θαυμάζουσι τῶν ἐχόντων τὰς τιμὰς, δόξας, τυραννίδες· μᾶλλον τοὺς δυναμένους ἔχειν, καὶ διὰ μεγαλοψυχίαν ὑπερορῶντας. Quare ſecurior honoris via, eiuſdem contemptio eſt. Magis dignus fit, qui recuſat, quo dignus eſt: dilatat honorem, quem ſpernit. Hic maximus eſt, cuius gloria eſt inferior, aut virtute, aut cupiditate: nec tantùm illum eſſe delatus honos monſtrat, quemadmodum contemptus maius quid quàm mereri facit, qui quod meretur, non expetit.

Miratur habentes honores, glorias, regna: magis admirandi ſunt, qui poſſunt habere, & propter magnanimitatem deſpiciunt.

Cap. 55.

Vtrumque humilem, & ſuperbum contemptio facit: illum contemptio ſui; hunc aliorum: illum contemptio rerum; hunc perſonarum. Prudentiſſimè ille:

Iudex ipſe ſui totum ſe explorat ad vnguem.

Contemnit ſe, quia dignouit; ſua, quia minora ſe noſcit: ſuperbus cæco iudicio ignarus ſui, & rerum, ſe præfert aliis, ſua ſibi; tam damnatis, ſiue ſtultis, ſiue iuſtis votis, vt dum æſtimari vult ſuper alios, in contrarium relapſa cupiditas faciat contemni; &, quod mireris, non ſolùm, quòd contemnant alij, ſed ipſe ſe infra omnes. Nunquam ſibi placere vult, ſed aliis: alieno ſe taxat arbitrio.

arbitrio, nullam ſuæ mentis fiduciam habet: cuiuis, etiam mendaci, (nam adulatoribus fidem prodigit,) de ſe potiùs, quàm ſibi credit. Hoc contemnere eſt, hoc ſubiici aliis. Quid? Humiliſne ſuperbus erit? Non. Vilis eſt, & ab ipſis, quos putat viles, pendens; mendicátque honores ſui contradictione iudicij.

DIORISMVS V.

Ex comparatione vitæ, & mortis.

DEmum poſituri vltimam manum opinioni, vitam, & mortem conferamus, & inter vtramque dirimamus litem. Vulgus, bonorum maximum, vitam putat; mortem, malorum potiſſimum. Fallitur non minimè: atque vt in cæteris bonis aberrauit, in maximis maximè errat: namque potiùs vita, maximum malorum eſt, ſi non benè viuis; & mors, bonorum maximum, ſi non malè moriaris: nec malè morieris, niſi malè vixeris. Vita non bona ſpatium malis, & ſceleribus laxat; mors non mala finit mala, & miſerias. Ictericus ob amarum humorem amarè afficitur dulciſſimo melle: ſic mali malè iudicant mortem, dum malam putant; ſed non eſt mala, niſi illis, quia fecerunt malam peſſima vita. Suffragiis nihilominùs hanc litem dirimamus, non quæ numerentur, ſed ponderentur. Omnis Philoſophia cõtra vulgarem opinionem

Cap. 56.

inauguratur; & quam multitudo timet, docet ſemper contemni, interdum optari. Quotumquemque ſapientum contemptio fatorum non immortalem fecit? quorum enim vitam memoria mortis compoſuit, hos memoria ſuæ vitæ à morte reuocat poſteris. Socrates conſummauit ſapientiam libidine moriendi, Pythagoras facilitate, Anaxagoras garrulitate, Calanus adhuc temeritate, omnes contemptu. Nullus ſufficiens titulus odio mortis eſt, plures voto; ſiue reſpicias, quid ipſa ſit; ſiue quid ipſi accedat; ſiue mala, quibus aſſerit; ſiue bona, quæ inſerit; & quia ipſa malum non eſt; & quia bonum eſt: quin, licèt malum eſſet, non compenſaret bona, quæ confert; licèt bonum non eſſet, non exæquaret mala, quæ aufert.

Cap. 57. Quid habet egregium vita? contentionem, & pertinaciam miſeriarum, quarum multitudo iam obruit formidinem, quas nimia aſſiduitate minùs timemus. Supplicium animarum Orpheus putauit vitam, ſimile illi, adiecit Ariſtoteles, quo viui cadaueribus conſtricti, os ori, pectus pectori, manus manibus, atrociſſimè cruciabantur. Conſtringitur pura, æternáque anima putri, fluidóque corpori. Rogo, ſi hominem repentè condidiſſet Deus, vſu mentis libero & perfecto, in cuius conſpectum vniuerſum genus noſtrum dediſſet, credo, vt primum diſſiparet obtutum, impingeret, & lacrymis contaminaret oculos occurrens aliquis miſer: aut orbum oculis offenderet, aut mutilum manu, aut claudum, aut

mendi

mendicum, aut decrepitum, aut languentem, aut exulcerantem, aut rixantes, aut proditione & homicidio occupatum, aut furentem, aut flentes plurimos: & si intima penetrasset, omnes desiderantes; maxima miseria cupiditas est. Fortasse tali facie rerum attonitum pœniteret vitæ: in vnum libenter relaberetur nihil. Propterea natura solers rationem lentè, & auarè dispensat, ne ex abrupto malis terreamur, sed assuetudine feramus minus ingratè. Abner, Orientis Rex, filium ab infantia magnificis clausit Prætoriis; &, ne aliquid humanum sciret, prohibuit omnem miserum conspectu: curauit, ne quid triste, nec flebile videret, nullam calamitatem, nullum morbum, nullum pauperem, nullum dolentem, nullum senem: semper coram illo placida dici, agi. Stultissimus conatus, claustris, & muris obstare tristitiæ; & fores occludere mœrori, cui patuit ianua vitæ. Per ipsa oblectamenta inuasit tristitia; per ipsas voluptates irruit dolor sui fastidio. Tam constat instabilitate cupiditas, vt continua lætitia tristet. Certè licèt omnes Abner miserias interdiceret præsentia filij, non potuit sensu: licèt posset omnia arcere mala, non potuit cupiditatem. Cupiit filius. Iam tristis inter læta fuit. Et quid putas cupiisse? Non tam lætum esse: tædio enim tantæ iucunditatis petiit à Rege claustra illa miseræ felicitatis violare: intercepit suis votis patrem, qui, ne tristaret filium, consilium non tristandi violauit. Permisit adolescentem exire. Cauit tamen, ne quid triste, quâ

transiret, occurreret: omnes cæcos, omnes informes, aut mutilos, omnes pauperes, omnes senes amouere via iussit. At, vbi sic diligentia potuit, vt omnes miserias celaret? Tot sunt, vt abscondi nequeant, non dico tolli: non ita valuit potentia, ac infirmitas humana, quæ inuito Rege se exhibuit: offendit adolescens leprosum & cæcum; obstupuit, contremuit, velut qui ad spectrum subsistunt exanimes: rogauit, quid illud esset: consciúsque fructum esse humanæ vitæ, satis hoc fuit ad contemptum eius, ad displicentiam omnium voluptatum, ad tædium deliciarum: & quò minimam partem vitæ haberet, vbi maximam habet fortuna, renunciauit, si non vitæ, spei vitæ, aut, quod pretium vitæ multis fuit, regno, & fortunæ: confugit, qua valuit diligentia, ad similitudinem mortis, vt, si non tutus, securus foret. Si tam leui iniuria adeò offensam vitam habuit, quid putas, si liberaret per vniuersa obtutum, & lynceis effoderet oculis mausolea vermium, caueas saginantium se saginatis? Si lustraret omnes angulos Orbis, & sordes aspiceret, quibus celebrantur fundamenta vitæ, quibus dedicabatur nostra miseria, doloribus matris, fletibus infantis? Quid, si penetraret & cubilia & pectora? lacrymantes videret, & optantes: videret fastidientes: hunc deflere sponsam; illum liberos: hunc famelicum; illum nauseantem: hunc solicitum pro necessariis; illum anxiè occupatum superfluis? Quid, si nullam inueniret sine ludo fortunæ domum, nullam sine lacrymis?
Quid,

Quid,si tot,quot dolor exurit, quot morbus infestat,quot curæ deuexant, quot cupiditas rotat? Fortasse tot calamitatum visis attonitus detrectaret vitam,qua sic miseriis morimur,qua sic in nobis miseriæ viuunt. Optaret ad minus industriam tot se eximendi malis:gauderet, si renuntiaretur inuentus libertatis modus, si audisset & aliquos assertos,quibus maximè inuideret, nihil magis cuperet, quàm illum modum scire: cùm primùm audiret mortis inuentum,maximè probaret; credo, & optaret. Quin si deliberaretur, an miseris mors concederetur? Suffragium non negaret: quod tunc votum fuisset, nunc fauor erit.

Cap.58.

Si quis furentibus circumseptus feris hinc irruentem in se spectaret impetu tygridem,illinc exerto vngue leonem, inde tortuosum colubrum,aut illum,qui sensu necat,

Sibiláque effundens cunctas terrentia pestes
Ante venena nocens,latè sibi submouet omne
Vulgus,& in vacua regnat basiliscus arena.

atque plebem vndique ferarum, & venenatorum,vrsos,tauros,lupos, scytalas,chersydros, dipsadas, sepedones;ad hæc, impeti telis, circumquaque pericula hauriens, quo pretio emeret iste spem?quanti faceret exitum? quæ maior putaretur felicitas,quàm tot redimi periculis?Anne minor erit malis eripi maioribus? Circumdant nos, imò inundant cupiditates ferocissimæ;dilacerant nos votis;fortuna iaculis nos sauciat fortiter;vndique malorum ambitu conclusi sumus; vndi

vndique miseriæ inuadunt: quædam minantur; quædam torquent; imò iam omnes torquent, dum minantur aliquæ: minas timor facit tormenta. Inuentum diuinum mortem habes omnium horum malorum euasionem. Illa facit, ne miseria æternùm procedat. Nescio quo pacto timetur, cuius tot sunt philtra, quot damna vitæ? Satis est periculum, vt ames securitatem. Sola mors malis nos securos facit; sola curat tot mala. Hausta cicuta Socrates Æsculapio fieri sacra iussit medicinæ Genio: panaciam mortem agnouit: omnium malorum remedium est, quo desinunt omnia.

Cap. 59. Ridiculas fudit Xerxes lacrymas meritò ab Artabano refutatas, cùm ab eminenti iugo circumquaque demisit oculos, tuitúsque tot homines, quot sufficerét inuertendo Orbem, à quibus nec montes, nec mare, nec natura secura fuit, nec cælum, si placuisset, clarum: fleuit fata omnium celerrima; timuit, quos ad mortem præcipitabat, solennes hostias insaniæ mactaturus suæ, intra centesimum annum mori: cita illi mors sæcularis est visa. Satius fuisset flere, quia tam lenta, & ignaua, vt per sæculum laxaret vagari mala. Sanè, si, quemadmodum è vertice illo vidit homines, vidisset etiam humana; siccaret madida lumina memoria mortis medicaturæ omnia; nec timeret illam, quæ timenda tollit. Non est mala, quæ redimet malis. Si rogarem vitæ, mortísque expertos, vtram eligerent, an repetere illam, an seruare istam; nemo vitam, nisi indigniores

indigniores illâ; nisi ij, quibus pessima fuit, repeteret: eos autem, quibus bona præcessit vita, nunquam pœnituit, nunquam pœnitebit mortis, nunquam cupient vitam, quam plùs mortui formidabunt, quàm viui timuerunt mortem. Stanislaüs Polonus, vir summæ sanctitatis & constantiæ, optionem cuidam dedit, vitę, aut mortis; qui tamen maluit iterum mori, quàm secundò viuere: fastidiuit vnam vitam, non duas mortes.

Quid iam opus erit inexpertos vtriusque rogare? Si animæ subsisterent, vt Origenes aliquis delirauit, vt Cebes, vt Plato, vt Hermes, vt quique Philosophi fuerunt, Patriarchæ Hæreticorum, antequàm in vulua clauderentur; recusaturas putares carcerem illum angustum, fœdum; volui sanie seminali horrerent. Quid, si renuntiaretur, nouem mensibus futuras in caligine lucis; plusquàm nouem annos in caligine rationis, aut hallucinatione? Quid, si labores, necessitates, sitim, famem, quibus ante experirentur miserias vitæ, quàm haberent? Iam ab ipso vtero eruditur infans miser esse: fuga famis agitat fœtum, vt claustra vuluæ violet, & in luce speret remedium. Egreditur, iuxta Hippocratem, ad quærenda alimenta exteriùs, cùm intus materna annona non sufficiat. Sed à miseria in miserias labitur. Quid, si per foramen aliquod perspicerent paralyticos, cardiacos, cancro exesos, scabiosos, podagra, lapillóque laborantes, & alia sexcenta mala, qualia Pherecidem, aut Antiochum,

Cap.60.

tiochum, aut Herodem, aut Leutharen ſuos ve- ſana rabie laceratos dentibus artus deuorantem, ſuum ebibentem cruorem, inuasêre? quid, ſi ea, quæ ampliauit noſtra cupiditas, æmulationes, bella, homicidia, clades? referrent pedem fortaſſe & obtutum, ne tot mala viderent, ne dicam periclitarentur, aut ferrent. Plato ſuſpenſionem rationis infantiæ, hallucinationem pueritiæ, ſtupori, terroríque animarum tribuit, quo corripi putauit, in has demiſſas miſerias, tranſlatáſque à luce in tetrum, obſcurúmque carcerem & corporis & Orbis, quaſi conturbatæ ſorte ſua extra ſe eſſent. Ad augmentum turbationis adiecit Proculus conditionem mutationis, multitudinísque, certè malorum, miſeriarúmque, in quam depulſæ ſunt. Adiice; quid ſi audiſſent lætiorem partem vitæ, faciliores lacrymas habere, & florem ſuum marcere fletu aſſiduo? Terret pueros flagellum, quorum feſtiuitatem metus ludimagiſtri funeſtat. Quid, ſi optatiorem partem nouiſſent miſeriorem?

Multa ſenem fragilis vexant incommoda carnis:
Nam macie turpi tabeſcunt languida membra,
Tunc genuum iunctura riget, venáſque per omnes
Illius in toto frigeſcit corpore ſanguis:
Sic baculo nitens artus ſuſtentat inertes.
Quid triſtes memorem gemitus? quid tædia mentis?
Somnus abeſt oculis.

Adiice Columbano aduentitios morbos: con-

fluunt

fluunt enim in ſenectutem,& ſtagnantur omnes ſordes vitæ; & ibi cùm maximè moribundi ſumus, renaſcuntur extinctæ ægritudines. Nullo maiori alueo influunt amnes, quàm vbi deſinunt. In hoc tamen agnoſco beneficium naturæ arcentis ſenio voluptates,vt ſanior, viuaciórque animus morti inſtrueretur, aduocantíſque dolores, vt vel inuiti concupiſceremus fata, ſaltem ne oderimus. Veráne iſta crederent animæ illæ proſpectantes, aut auſcultantes omnia? an ſpectrum, an fabulam?Si vera putarent,libentiſſimè mortem præferrent: nollent naſci,ſed ſaltu præterire vitam, cuius lætior pars flebilior eſt, cuius optatior eſt triſtior. Nec miror Iſidem in libro ſacro animas iuſſas ſubire corpora, dixiſſe conſternari: Αἱ δὲ τότε πρῶτον συγνάσασαι, κατακρίτους ἑαυτὰς μαθοῦσαι. tum alias gemuiſſe, & inſtar ferarum eiulaſſe, alias viperarum ritu ſtridiſſe, alias lamentatas. Camephes iſtas animarum querelas ſcripſit: Τί ταῖς δυστήναις ἡμῖν ἀπρεπὲς οὕτως πέπρακται; τί τῶν κολάσεων τούτων ἄξιον ὃ καὶ τὰς δειλαίας ἡμᾶς ἁμαρτίας περιμένουσιν, ὅσα διὰ τὰ πονηρὰ τῶν ἐλπίδων πράξομεν, ἵνα τῷ ὑδαρεῖ, καὶ ταχὺ διαλυτῷ σώματι πορίζομεν τὰ ἐπιτήδεια; Ὀφθαλμοὶ τὰς οὐκ ἔτι τοῦ θεοῦ ψυχὰς χωρίσουσιν, ὀλίγοι καὶ παντελῶς μικρὸν τῶν ἐν τούτοις ὑγρῶν, καὶ κύκλων. Τὸν ἑαυτῶν πρόγονον οὐρανὸν ὁρῶσαι, στενάζομεν ἀεὶ, ἔστι δ᾽ ὅτε καὶ οὐ βλέψομεν, ἔνθ᾽ Ὀρφεύς·

Τῷ λαμπρῷ βλέπομεν, τοῖς δ᾽ ὄμμασι οὐδὲν ὁρῶμεν.

Illæ verò tum primùm conſternatæ, poſtquàm ſe condemnātes intellexerunt. Quid miseræ tā turpe geſſimus, támque dignum ſupplicijs, quæ nos ob merita noſtra manēt, vt humido, frigidóque corpori præbeamus neceſſaria? Oculi noſtri haud ampliùs diuinas conſpicabuntur animas, quādoquidem parui ſunt, exiguis humoribus & orbibus præditi. Auctorem verò generis noſtri cælū ſuſpicientes, gemenus ſemper, atque interdum haud videbimus, quemadmodū Orpheus. Lumine cernimus, oculis nil cernimus.

Ἄδη..αι

Etenim condẽnatæ sumus miseræ, neque nobis aspectus planè attributus est, quoniam is lucẽ requirit. Quocirca locorũ interualla oculorũ vsum adimunt, miserè quoque cognatos in aëre sonantes audiemus, quòd ipsis non adsimus spiritus. Iam domus nos pro sublimi hoc mundo parua cordis moles manet. Qui autẽ nos absoluit, de qualibus in qualia transtulit? Tu verò, Domine, Pater & opifex, qui tam facilè tua negligis opera, terminos nobis quosdam statue, ac vel paucis nobiscum age, dũ per totum nobis licet mundum despicere.

Ἄθλιαι γὰρ κατεκρίθημεν, καὶ τὸ βλέπειν ἡμῖν οὐκ ἄντικρυς ἐχωρίσθη, ὅτι χωρὶς τοῦ φωτὸς ἡμῖν τὸ ὁρᾶν οὐκ ἐδόθη. Τόποι τοίνυν καὶ οὐκ ἔτι εἰσὶν ὀφθαλμοὶ, ὡς δὲ καὶ τῶν συγγενῶν φυσώντων ἐν ἀέρι πνευμάτων ἀκούσαι τλημόνας οἰόμεθα, ὅτι μὴ σύμπνεομεν αὐτοῖς· Οἶκος ἡμᾶς ἀντὶ τοῦ μεταρσίου κόσμου τούτου ὁ βραχὺς περιμένει καρδίας ὄγκος. Ἀεὶ δ' ἀπολύσας ἡμᾶς, ἀφ' ὧν εἰς οἷα κατέβηκεν; Ἀπολεῖ τὸ λυπεῖσθαι, δέσποτα, καὶ πάτερ, καὶ ποιητὰ, καὶ ταχέως οὕτως σῶν ἔργων ἠμέλησας, διάταξον ἡμῖν τινὰς ὅρους, ἔτι κἂν βραχέω ἡμᾶς ἀξίωσον λόγων, ἕως ἔτι δι' ὅλου τοῦ περιφανοῦς ἔχομεν βλέπειν κόσμου.

Petierant animæ ad solatium vitæ mortem, & si quidem in corpore victuræ essent, ad minus tandem mori: post non viuere nihil antiquius fuit, nihil beatius, quàm citò mori: adeò præ vita optanda est mors.

Cap. 61.

Vitæ autem, opinor, nulla consideranti pars optata erit. Tota tot laboribus constructa est, vt ipsa sibi sit molesta. Velut fatigati salebrosa & accliui semita, quiescunt paululùm, vt recreentur, anhelent, resumántque spiritus, quò procedant iam placidiùs per decliuia & plana: ita vita ista confragosa, & quiete, & pausa mortis indigebat, vbi respiraret, emitterétque liberum spiritum resumendum posteà ad progressum æternitatis. Immortalitatem nostram vita fatigata nequit continuare: tam longum iter interruptè peragi non poterat; mansio necessaria fuit: diuersorium mors est, vt inde repetamus expeditionem immortalitatis. Quid? nec spectare feram

mortis

mortis pausam potest: per interualla, & ferè passim quiescere est necesse: quemadmodum viatores nimis fatigati post aliquos gressus sedent, nec dilatant recreari ad hospitium; ita ob nimiam laborum, molestiarúmque importunitatem, non expectatur diuersorium, non expectatur mors, in ipsa via cogimur morari. Quid somnus quotidianus est, nisi lassæ & deficientis vitæ necessaria pausa, & reparatio? Adeò præstat mors vitæ, vt mortibus vita sustentetur, id est, immortalitas morte, mortalitas somno eiusdem mortis vicario, & effigie. Arundo, quia fragilis est, interpositis per spatia nodis sustinetur: ita nisi fortificaretur vita per interualla, similitudine aliqua mortis, citiùs collaberetur.

Cap. 62. Nunc confer mortem cum vita: si illa huius recreatio est, iucunda erit: licèt bona mors non esset, faciet suauem vitæ molestia. Quietis voluptatem lassitudo præparat: nequit placidum non esse, quod succedit acerbis. Egregiè Charidemus disserebat, per omnia portendi catenam voluptatum & ægritudinum, instar annuli annulo connexarum, vicissim succedentium, mutuò illigantium se: ita ægritudini maiori successuram maiorem voluptatem. Quæ maior ægritudo quàm mortalis? Nulla ergo maior voluptas, quàm mortis grauiori morbo connexæ. Phalaris ait: Iucundam hanc vitam ducimus, eò quòd nihil morte grauius opinamur. Ex opinione vulgi loquitur, & adhuc cum iniuria vitæ, non æstimantis illam nisi per mala. Ego potiùs dixerim,

iucundam deberi mortem putari, eò quòd nihil vita ſit grauius. Fallimur tamen emergente nonnullorum felicitate. Verùm & felicitas iſta adulterina eſt & rara, minùs vouentibus contingens. Ne illos pauciſſimos ſpectes, qui è vitæ naufragiis enatant nonnihil, merſos potiùs conſidera: innumeri iſti ſunt; pauci tamen putantur, quia non apparent.

Cap. 63. Ne, quæſo, in teſtimonium admittas lacrymas, quibus fœdantur funera. Opinio vulgus agitat, & quiſque ſe potiùs deflet, quàm quem prætendit defunctum: lacrymas, dico, alienas ne aduoces ad huius rei fidem; potes proprias: nemo niſi proprio ſenſu beatus, aut miſer eſt. Quid intereſt, quo præponas vitam morti, quòd, cùm morieris, fleant alij, ſi, cùm naſceris, tu defles. Ineptè alieno ſenſu taxamus miſeriam. Contraria accidunt morti, quàm in natiuitate veniunt. In hominis ortu lætantur alij; ipſe tamen flet: in morte flent alij; ipſe tamen lætabitur, niſi vita corruperit mortem. Nec quòd iſti lætitiæ ſenſus non interueniat, minorem, aut falſam putes. Infans, qui naſcendo fleuit, dormiendo diſcit ridere, vt Odo, & Auguſtinus aiunt. Ecce mortis ſuæ ſimulacrum riſu dedicat, qui vitam deplorauit: præſagit miſerias in vita, beatitudinem poſt mortem. Fletus naturalis eſt: ſine magiſtro ſunt lacrymæ: lætitiá rudis, ſerò venit, nec niſi cum eruditione: naſcitur fletus; diſcitur riſus: dormienti libatur lætitia; hauritur defuncto: dolor, miſeriáque naturalis eſt, nobiſcum oritur;

lætitia

lætitia lenta venit,& nimis negligens;ſi Auicennæ credimus,non niſi poſt quadrageſimum diem aduentat gaudendi ſenſus infanti. Itaque ideò alij flebunt in morte tua,quia non erunt experti; ideò natiuitate lætati, quia vitam tuam acturi non erant. Tu ſolus augur conditionis humanæ lacrymis, quæ voces ſunt naturæ nolentis, recuſas.

Cap.64.

At, quemadmodum contrariæ ſunt cæremoniæ naſcendi, & moriendi;ita contrariam conditionem ſortitur natus, & mortuus. Omnia mors inuertit,aut reſtituit. Credo,dum inuertit, reſtituit : nam inuerſa,qui inuertit,ſtatuit, & dirigit. Ritus funeralis eſt apud Tebitenſes pro funebri amictu vertere dumtaxat veſtimenta, extrinſecam occultando partem, educendo occultam. Euerſio iſta mortis, cùm reparatio potiùs ſit, in melius eſt. Egregiè ſapiens Concionator dixit: Ἀγαθὸν ὄνομα ὑπὲρ ἔλαιον ἀγαθὸν, καὶ ἡμέρα τοῦ θανάτου ὑπὲρ ἡμέραν γενέσεως. Cuinam,rogabis, meliorem diem interitus ſui,quàm ortus? in primis ipſi intereunti. Dices, ſi iuſtus eſt;dicam,etſi iniuſtus ſit. Quis dubitat nullum feliciorem iuſtis, probíſque diem, vitam dediſſe, quàm mors, dum aufert,ne miſerias vitæ,vel experiantur,vel videant? Addo iniuſtis adhuc eſſe optimum diem mortis:ſi non ceſſabit miſeria, ceſſabit malitia. Negatus gladius interfecturo ſe, beneuolentia eſt : negata pecunia aleatori ſtatim amiſſuro, beneficium eſt : adempta vita malè vtentibus gratia erit. Cui deinde melior dies mortis,

Bonum nomẽ ſuper oleum bonũ, & dies mortis melior die natiuitatis.

quàm natiuitatis? Certè Deo, cùm maximè eius iustitiæ, eius misericordiæ commemoratur, cùm meliùs agnoscitur. Cuinam alij? Vt taceam, hæredi; vt æmulo, vniuersis, aut vniuerso. Vindicatur tunc natura rerum ordine, temperiéque constans, consonans, sed violata ab homine quàm intemperatissimo euersore totius ordinis.

Cap. 65.

Non tantùm pensemus mortem, ex quibus abducit, sed quò conducit. Instrumentum libertatis est; asserit malis, confert etiam bona. Non tanti solet fieri spiritus, vt fortuna. Prodigunt vitam nonnulli pro regno, & quidem plurimi pro alieno: ánne fortuna exæquabitur beatitudini? anne ditio anguli & puncti cælesti regno? Quæstuosissima mors tantò plus addit beatitudini, quantùm vitæ detrahit: quò citiùs morieris, diutiùs felix eris, diu; nam citiùs, beatior ex minori vita, imò infeliciori. Non tot pollicitus bona erat Hegesias Cyrenaïcus, tantóque imbuit auditores, non dico contemptu, sed libidine mortis, vt non solùm expectarent patienter, sed impatienter optauerint; mucronibus suis calcaria adhibuêre; non venientem traxerunt: nisi Ptolomei edictum obstitisset, plures odium vitæ, quàm mortis timor vexaret. Cùm mora beatitudinis fuit ante reseratum Cęlum, pręmium iustitiæ vita longa fuit priscis Patribus propositum: fauor fuit non properare illò, vbi nec meritum, nec præmium futurum erat. Nunc, quia Cælum nos expectat, mora mortis non promittitur; potiùs commendatur intempestina & violenta,

beatitu

beatitudinis exaggerata titulo, quia illuc conuehat morientes pro Christo. Nos non respectamus ista, quò mors ducit: ideò friuolis interdum approbamus votis, & inter vitæ gemebundi miserias, non satis ipsas renuimus. Quadam sinistra mortis suspicione, quam optare tristior nos cogit vita, nolumus confidere. Egregiè Locmanus, vetustus Persarum sapiens, & inter Arabes acceptus, in suis istud figmentis proposuit, in illo, qui graui fatigatus lignorum fasce, proiecerat pertæsus cum inuocatione mortis. Adstitit è vestigio illa, alioqui vocantibus tarda: Ecce me, inquit: ad quid me vocasti? Vocaui te, ille respondit, vt fascem hunc humero meo imponeres. Tantus amor miseriæ suæ est, meliora non sperantibus. Sic diligimus ærumnas, vt repetere velimus, siue infidi, siue obliti posthumæ fortunæ.

Cap. 66. Quis esuriens, si in sterili ripa esset, vbi nulla spes ad remedium superesset famis, nisi breui recreare ferarum gulam laniatu sui corporis, videns vltra fluuium onustas pulcherrimis fructibus arbores, & amœnissimas, & securas paradisos, tristaretur, si audiret, pontem esse, aut formidaret transitum, si lembus offerretur, quo transcendere posset, nec aquis se committere vellet inani pacatissimi & perspicui amnis metu, mallétque perire in crepidine, quàm periclitari in alueo? O ineptos mortales! pro auro ad suburbia delitescente Inferorum, in viscere Orbis, perfido vos committitis Oceano, solo vadi-

monio tabularum, vbi, vt Aratus ait, vnum lignum prohibet fatum,& post tot pericula, quibus plura videtis, in ipsa felicitatis suæ inquisitione perire, resistente auaritiæ Neptuno, aut puniente: & tamen transmigrare in patriam nolumus ad complexus diuinos, ad regnum, vbi non regnat fortuna. Quis post longam peregrinationem, laribus & patriæ iam vicinus, vbi parentes, vbi cognati, vbi familiares expectant parati in amplexus, tunc doleret, tunc vellet recedere, priusquàm aliquem vidisset? Deus expectat pater, IESVS frater, MARIA mater, Sancti cognati, Angeli amici: morte ad illos itur: quid dolemus?

Cap. 67.

Demus, nulli necessariam fuisse mortem; demus, arbitrio humano commissam, & quemque sui iuris fata habere, vt maxima necessitas libido maxima fuisset, atque non mori posset, qui optaret: volenti tamen restaret eadem sors, & æqualis beatitudinis spes. Stultus esset, qui nollet per mortem periclitari felicitatem, & æternùm mallet securè miserum manere, ne semel desineret miserias, ne semel desineret pericula. Stultè timemus mortem, quam optare, & postulare, si non esset, deberemus. Sapienter Zaleucus mortem edicendam publica authoritate censuit, si immortales fuissent homines. Quin, si libera & arbitraria fuisset, præoptandam opinor; nunc, quia necessaria est, non nimium erit, si tolerandam putes. Imperitè quidam malum necessarium dixit, propterea non malè ferendam. Optimam

mam consequentiam pressit ex pessimo, falsóque principio: potiùs bonum necessarium mors est: at, si necessitas etiam mala ferenda facit, quantùm efferet bona? Quia bonum mors est, gratificari debemus, quia necessarium de securitate lætari. Quantum bonum est, qúo necesse est, vt non simus miseri; quæ sine pretio captiuos liberat, quæ è carcere vinctos emittit sine fauore Prætoris, quæ exules in patriam sine postliminio reducit, quæ seruos sine consensu dominorum manumittit, quæ ægrotantes sine acerbis potionibus sanat; quæ, quidquid peccauit fortuna, emendat; quæ iustissima est, & exæquat & reparat, quidquid fortuna malè disposuit, inęqualiter diuisit; quæ necessariò facit, ne sint mala? Minùs ille errasset, si necessitatem commemorasset ad patientiam vitæ, cui maximè illud conuitium competit, quam potiùs malum necessarium dicas: nam te in mala intrusit sine electione tua, cum electione inducit. Solerter natura prouidit ignaras animas illigari corporibus, & sine sensu coërceri vulua, ne ægrè tulissent carcerem. Quis, dum quid sapiat, in extremum spiritum redactus, si iteratò concederetur vita, acceptaret secundò matricis ergastulum subire, sordibus nutriri, aspectu cæli per tot menses, sensu per tot annos priuari, per tot redire ignominias naturæ, per tot ludibria fortunæ, resumere amentiam infantiæ, metus puerilitatis, pericula iuuentutis, curas virilitatis, labores senectutis? Neminem credo tam feliciter vixisse, cui placeret repetita

tota vita. In hæc, quæ suffragio non repeteremus, sine suffragio immissi sumus; necessariò inferuntur, vt sponte ferantur ad necessitatem patientiæ. Sub conditione moriendi nascimur. Pretium vitæ mors est: ad nos pertinet hæc lex, & pro nostro commodo ferenda est, quæ poscenda esset. Planè, si absque lege moriendi vita ista daretur, recusanda esset.

Cap. 68.

Nunc simpliciter mortem non malam demus ex imitatione bonorum. Nulli meliorem vitam agunt, quàm mortuis similes: quod exemplar bonitatis est, malum non erit. Mors est optimæ vitæ idea & norma. Ille laudabilis est, quem assimilatio mortis commendat; quam qui magis imitatur, magis probus est, (nulla verior laus viuentium est, quàm simulatio mortis,) dum mentem eximit corpore & corporeis, qui è carnis se, si non contubernio, consortio abstrahit, qui seiungit animum sensibus: adiiciam consequens, qui coniungit Diuinitati. Cur putas diuina sæpè oracula dormientibus intimari? Placet Deo similitudo mortis: feriata mens sensibus idoneè diuina excipit. Acrior tunc animus est, vacante corpore, sopitis affectibus per interlunium vitæ.

Cap. 69.

Ad hæc, quid Philosophia est? Meditatio mortis. Anne vt stupeat? Non, nisi vt exprimat. Quidni? Philosophiæ fructus, virtus est, eiusdem mortis imitatio, aut inchoatio. Velut flos, & quoddam proludium, eruditióque moriendi, probitas est. Itaque illud, quo immortalis, quo æternus erit, initium & procemium mortis est.

Hoc

Hoc eſt artificium Philoſophiæ, quòd vitam iucundam faciat imitatione mortis, & mortem conformitate vitæ. Mors intolerabilis eſt illi, qui ſuas nõ deuaſtauit cupiditates, & totum expectat abſorbere ſimul interitum, quem faſtidit. Cibos, ne ſuffocemur, partimur paulatim, & per fruſtula ſumimus: ita mors, ſi per partes ſumatur, guſtui ſeruiet, & ſaluti; ſi hodie iſtam cupiditatem conſciderimus, cras illam. Magnum pondus ſi ferre nequis, per partes tolerabile erit. Occupat Philoſophia in vita partes mortis, quam ſeuiſſimam ſibi facit minutim moriens. Quid mirum, grauiſſima mors ſit illi, cui multa moriuntur morte ſua? Vnius rei iacturam gemimus, aut honoris, aut voluptatis, aut amici: quantus dolor erit vno omnia perdenti ictu, vno totam vitam amittenti momento? Expedit ſe corpore, extricat ſenſibus anima ſapientis, vt ſecum & cum Deo verſetur: experitur ratiocinari meliùs, cùm nec guſtu, nec dolore, nec auditu, nec viſu turbatur: ipſas cupiditates, amores, metus rerum obſtare veritati; curas corporis remoras eſſe mentis, abeundúmque à corpore eſſe, vt puram aliquam veritatem aſpiciat, & quantùm poteſt, ſe his eximit neruis, ſe deſuit carne, vt lucem veri liberam conſpicetur; eruit ſe voluptatibus, quibus figitur ſenſui, cuius contagio pollui recuſat. Puriſſima veritas eſt, nec patebit, niſi puris, non inquinatis. Totum itaque virtutis ſtudium, ſeparatio eſt animæ à corpore, & quàm proximè accedere ad mortem, quam propterea,

aut amat aut optat; ad minus non timet. Quomodo poterit timere mortem, qui moriendo vixit beatè? qui ſibi eripuit plura, quàm mors rapiet?cuius iam extenuauit ditionem?Quò toto vitæ tempore aſpirauit eripi corpore;iámne potiturus voto ſuo recedet?detrectabit?Ridiculum eſſet, ſi quò feſtinaſti venire, & alius te portet celeriùs & tranquilliùs, indigneris; ſi cùm accedis,iraſcaris: eiuſdem amentiæ eſt,illum, qui toto vitæ tempore ad mortem accedere laborauit, ægrè ferre,cùm aduenit. Nemo, qui alium quærit,aut optat,non gaudet,ſi occurrat. Nemo dolebit, ſi perficiat alius, quod ipſe cœpit,nec conſummare licuit. Perficit natura per mortem, quod virtus in vita inchoat, cuius ſtudium non perit, ſed continuatur. Vſu corporis ſe viuendo interdixit, corpore interdicit moriendo.Suauius eſt carere,quàm non vti,quo non cares.

Cap.70. Iſtud confinium mortis, & virtutis exhibuimus, etiam ex honoris exhibitione. Quemadmodum virtus exemplo mortis componit maieſtatem ſuam: ita & reuerentiam omnium exigit imitatione etiam mortis. Quid reuerentius proſequimur, quàm cuius reuerentia peſſimi etiam,non putantur mali? Quemadmodum ob honorem virtutis,qui mali ſunt, nolunt de ſe id credere,amantes propriam excellentiam,quam, niſi in virtute, non præſumunt, ne ſe viles putent; gaudent falli putantes ſe non malos:ita reuerentiâ mortis iis, qui mali fuerunt, iam non audemus detrahere, nec malos dicere; imò nec

licebit

licebit nominare ſine commendatione defunctos, quos vel laudamus, vel precamur, & optamus optima, velut egregiè meritos. Tam venerabilis mors eſt, vt ſua reuerentia etiam contemptibiles venerari faciat. Cui ſuperſtiti inuidebas, mortuum collaudabis. Optimè Mimnermus ait:

Δεινοὶ γὰρ ἀνδρὶ πάντες ἐσμὲν εὐκλεεῖ
Ζῶντι φθονῆσαι· κατθανόντα δ' αἰνέσαι.

Inſigni cuipiam viro proni ſumus omnes inuidere viuo: mortuum autem laudare.

Non vltra mortem inuidia eſt: non citra mortem honos liber & ſecurus: nemini non honorificus defunctus eſt. Præſenſit Socrates, ad ſolatium cicutę, æmulos ſe habiturum poſt mortem laudatores. Quam putas venerationis cauſam? Tacita eſt quædam Philoſophia vulgi, exemptos ex miſeriis huius vitæ putantis beatos: felicitas autem digna honore eſt. Itaque reuerentia mortis meritum beatitudinis eſt. Quòd ſi roges Ariſtotelem, non diſſentiet. Lacedæmones Olympionicarum præmia, & honores, quos ſi quis adipiſceretur viuus, feliciſſimus credebatur, omnibus indulgebant mortuis, laureis redimentes ſertis; quemlibet rati defunctum non minùs felicem feliciſſimo viuentium; non minori honore dignum mortuum, quàm ſummo mortalium. Redundat quoque in mortis honorem, velle à mortuis honorari moribundorum iudicio. Apud veteres Romanos honos viuentium erat morientium ſolùm memoria. Magno honori tribuebatur, cui moriturus iuberet legatum. Calliſtratus libro quæſtionum primo, legato honorari

dixit.

dixit. Suffragium, iudiciúmque morientium captabant, iam mortis vicinia ſapientium, venerandorum. Nemo magis honorari, quàm ab honoratis putat. Nec iſtam gloriam animæ dumtaxat vſurpes. Vide illam vermium annonam, futile, friuolúmque corpus, Philoſophiæ magiſtrum ſuſpectum,& honorabile omnibus:neque conſpectu Regis,ita componimur,ſicut aſpectu cadaueris. Quanta modeſtia iacet, quanto magiſterio? Philoſophus videtur, philoſophari facit; &, quod mireris, non tantùm venerabile eſt, habetur ſacrum: religionis pars eſt, ſepulturæ honos.

Cap.71. Iam, ſi bonitatem ex vtilitate metimur, bonum eſt,quod proficit. Optima mors eſt, aliena prodeſt ſpectantibus, propria commemorantibus.Lamæ,Sacerdotes Tibetenſium,iſtam docti Philoſophiam,precaturi concrepant buccinis ex humanis oſſibus, roſaria geſtant ex iiſdem, potant frequenter è cranio. Rogati cauſam ab Antonio Andrada, Societatis noſtræ, & vineæ Chriſti ardentiſſimo operario, nuper poſt ſummos labores, Barbaros iſtos inueniente; præcipuus quidam inter illos retulit, ad fatorum memoriam, ideò clangere tibiis defunctorum, vt mentionem properantis mortis audientibus ſuſurrarent: oraria è globulis cadauerum,ad argumentum; vtilitatis ex noſtræ conditionis commemoratione ratos non minùs, quàm preces, profuturam præſenti vitæ cõmemoratam mortem,manibus ſemper memoralia exitus geſtare,

vt

vt continuò eius recordatio adesset: tum craniis ad potandum vsos, ad iniuriam voluptatum, vt rerum huius vitæ gustum imminuerent: denique hanc mortis instantem admonitionem antidotum animæ esse aduersùs vitia, carnísque passiones. Eodem pharmaco contra alia se muniebant scelera. Iuraturi manus imponunt super imagunculas ossibus subactas cadauerum, vt meminissent posthumum iudicium, & Deo, cuius sunt imagines illæ, post mortem reddituros rationem. Certè non barbara, sed culta Philosophia est, vniuersam vitam vnius mortis commemoratione condire. Admiranda fuit memoria Mithridatis viginti duarum linguarum tenax: non minùs illa Themistoclis, quæ tenacitati adiecit pertinaciam: aut ludicra Senecæ, aut militaris Cyri. Certè nulla felicior memoria, quàm miseriæ nostræ, quàm mortis. Quemadmodum Malacensis arboris radices, qua parte ortum spectant, sunt antidotum; qua parte occidentem, virus & pestis: ita humanæ cogitationes, scilicet, radices cælestis arboris, quibus cælo hæremus, (inuersa planta, cælestis homo est,) qua parte respiciunt occasum suum, sunt salutares, & theriaca malorum. Cæterùm, & memoriale mortis singulis natura momentis commendauit. Respirationem in signum regressus animæ, Mercurius libro sacro putauit inculcari. Toties oportet meminisse mortis, quoties respiramus. Imagine agendæ animæ viuimus, emissione spiritus continemus ipsum: ad recordationem enim exspirationis

tionis ſpiramus:adeò efficacis mors vtilitatis eſt, vt, cùm nondum ſit,agat; non futile aliquid; facit bonos. Ne malam putes, quæ emittit tam à longinquo radios bonitatis. Nulla bona vita eſt, quæ non ſit debitum mortis, cuius reſpectu componimur.

Cap.72. Illud,quod in illa ægrè ferimus, certitudinem ſui, incertitudinem modi, gratioſum nobis vtique eſt. Inter cætera enim diuinæ prouidentiæ inuenta, ad humanam gubernationem eſt præſtantiſſimum mors, ingenioſiſſimè diſpoſita, complexa in ſumma incertitudine æqualem certitudinem. Semper nos Deus bonos vult, ſimiles,ſcilicet, ſibi;ideò ſemper incertos vult certiſſimæ aliquando mortis. Ita prouidit,ne ſera ſpatium peccandi concederet ignaris moræ eius;ne velox turbaret: ſed vtriuſque poſſibilitas cautos, non conſternatos detineret. Poſſibilitas celeritatis ſuæ leuat labores vitæ, difficultates virtutis. Leuior laborantibus eſt labor, ſi breuior putetur: moræ autem interuallum plures virtutes capit,quas dubitata excitabit velocitas, cuius incertitudine certiùs boni ſumus. Nam,qui fleret, qui ſolicitus eſſet, ſi vnus dumtaxat menſis reſtaret vitæ, quomodo ridebit, quomodo negliget,qui neſcit,an reſtet vnus dies,vna hora? Occulitur incertitudine tarditas mortis, ne licentiam peccandi laxet. Nunquam Orbis fœdior fuit, quàm cùm vita longæuior, cùm expiari aquis natura neceſſe fuit.Iniuſtus Theophraſti queſtus de natura,dum dies brutis inuidebat, vltra quingente

gentesimum nonnullis viuacibus, coruis, cornicibúsque. Errauit, voto, & iudicio; & quòd optaret annos, & quòd iudicaret illis mensurari vitam, operę, non die æstimandam. Studiosis actionibus prorogatur breuitas annorum. Nunquam, nisi cùm vita sæculis numerabatur, innumera peccata ita compulêre Deum ad pœnitentiam hominum non pœnitentium: peccantibus per fiduciam vitæ, restitit morte. Mundum humana vita immundum, pollutúmque lustrauit interitu humano. Deinceps damna longæuitatis reparauit diligentia celerioris fati; contraxit postmodum vitam, vt vicinia mortis meliores fuissemus. Sic prodest mors, sic iuuat certam esse, sic incertam: pluribus nos expedit erroribus ista incertitudo certò moriendi, qua cogimur resipere, qua compellimur cauere, qua impellimur non malos esse. Diuinum itaque inuentum mors est, sapiens diuinæ politiæ institutum. Maximè illud approbauit Zaleucus, promulgaturus ipse legem moriendi, si naturæ edicto vniuersis publicatam non videret. Atque in prooemio Legum Locrensibus latarum monet: Τίθεσθαι πρὸ ὀμμάτων τὸν καιρὸν τοῦτον, ἐν ᾧ γίνεται τὸ τέλος ἑκάστῳ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ ζῆν· πᾶσι γὰρ ἐμπίπτει μεταμέλεια τοῖς μέλλουσι τελευτᾶν, μεμνημένοις ὧν ἠδικήκασι, καὶ ὁρμὴ τοῦ βούλεσθαι πάντα πεπρᾶχθαι δικαίως αὐτοῖς. Διὸ δεῖ ἕκαστον παρ' ἑκάστην πρᾶξιν, ἀεὶ συνοικειοῦν τὸν καιρὸν τοῦτον, ὡς δὴ παρόντα· οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα τοῦ καλοῦ, καὶ τοῦ δικαίου φροντίζειν. Maximè itaque ad institutionem huma

Ob oculos ponere tempus istud, quod vnicuique est finis vitæ futurum: morituros enim omnes iniuriarum, quas commiserunt, memores pœnitentia inuadit, & vehemens cupiditas, qua vellet exactam sibi vitã omnem fuisse iustam. Quamobrem singulos oportet semper, in singulis actionibus illud tẽpus adeò suis cogitationibus familiare facere, ac si præsens esset: ita enim maximè honesti, iustique cura vigebit.

humanam iuuat mors, cuius memoria cunctos continet. Omnes Respublicæ sequutæ Vniuersi gubernationem, leges moriendi sanciunt.

Cap. 73. Certè diuinæ prouidentiæ clauus præcipuus in regendis hominibus mors fuit: nunquam sine morte humanarum rerum gubernacula gessit: adhuc cùm immortales eramus per mortem tueri immortalitatem voluit: promulgauit Adamo primogenitam ieiunij legem cum interminatione moriendi: deinde mortis artificio continuit, ne miseriæ æternæ fuissent, ne scelera libera: lapsum ipse patientia mortis erexit; restitutísque cum cumulo antiquis honoribus, reparatis originis damnis, recreata vita, promissa immortalitate etiam corporis, mortem nihilominùs seruauit æquè certam, æquè incertam. Adeò placuit diuinum illud mortis consultum, immutare noluit omnibus mutatis: ex misericordia fuit, quòd tanta misericordia non abrogauerit. Non itaque est, cur queramur de natura mortis omninò ad nostrum excogitatæ commodum, cùm ipsa incertitudo exitus, quæ plùs nos fodicat, salutarior sit. Præstituitur certum nascendi tempus, vnus præscribitur videndæ lucis modus: non est moriendi statuta cæremonia, sine tempore, sine modo, omne tempus admittit, multos modos. Beneuolentiæ fuit plura pandere ostia fugientibus mala: vna tantùm ianua introducimur in vitam, multis educimur. Sat est ad periclitandum vna via, multæ patent refugio. Non est opus expectare septem, aut nouem

mensibus,

menſibus, vt moriaris: natiuitas interuallis dilatetur. Quid manent victuros, niſi infortunia vitæ? Mala qui tollere non poteſt, tolerare non audet, protelat. Mors optima eſt, ideò ſine legè moræ. Nec tantùm iuuat, ne patiaris mala, quantùm ne facias. Vt omni tempore bonus ſis, mori omni tempore potes. Iuuat quoque inconſtantia loci, & modi, ne vllus ſitus, aſylum peccandi ſit; ne vlla occupatio, excuſatio moriendi.

Cap. 74. Propterea ad gloriam mortis ſpectat facilitas ſua compenſaturæ difficultates vitæ. Non ſine conſilio, diuinóque priuilegio malè hærentem animum corpori geſtamus, vt facilè excidat; tenaciora vitæ ſunt bruta. Nullum debilius, nullum fragilius homine animal: leuiſſimis cadit impulſibus: ſtatim non benè conueniens corpus ponit. Pilus dumtaxat ſpiritum Fabij extudit; granum vuæ Anacreontis expectorauit animam: tantùm in his valuit mollitia pili, minutia grani, quantùm in Æſculapio fulmen. Coma tam facilè obiit, quàm voluit; Baptiſta Mirandulus quàm cogitauit. Illius intra pectus clauſa anima ſe foras trudit, ſine vllo apparatu, ſine morbo, ſine ferro, ſine veneno, ſine laqueo, ſine præcipitio: iſte fugato hoſte cecidit illæſus opinione ſola vulneris. Nulla morti clauſa ianua eſt, per ipſa vitæ officia graſſatur, &, quod mireris, per beneficia, per gaudia. Fortaſſe nulla violentior mors, quàm per aliena inuadens, cùm, quia iucundiùs viuitur, moritur. Ipſa ſua plures vota

NN occide

occiderunt: commodis ſuis vita perditur. Honos Clidemum occidit, exultatio Diagoram, quies Platonem, riſus Philemonem; lætitia iam notior & gratior homicida eſt, quæ Siciliam tyranno leuauit. Fortaſſe & per virtutes ſecuriſſima ſubeunt pericula, ſubeunt fata: vt omittam Diodori interfectorem, pudorem; matrem Secundi Philoſophi verecundia extinxit. Caduca poſſeſſio vita eſt: non opus eſt ſuo lapſui violentia, per blandimenta concutitur. Stultè nimio ſtudio retinere volumus, quod vndecunque dilabitur: ſtultè fugis id, quod, qualibet digrediaris via, veniet, aut quò venies. Siue petas, ſiue fugias mortem, æquè occurret: tam viæ, quàm fugæ terminus eſt. Vita eſt peregrinatio ſine errore termini: licèt per maximos errores viæ, quacumque & quocumque vadas, illuc venies, quò tendis: non refert hac, an illac pergas; quacumque incedas, incides in mortem. Tali arte excogitata mors eſt, vt vndique propinqua ſit; tantumdem ſenex & adoleſcens diſtant: & cùm alij plùs, alij minùs viuant, omnes æquè vicini ſunt, omnes æquè expectare poſſunt. Ignarus loci & viæ patibuli, ad quod duæ ſemitæ ducerent, recta vna, altera per circuitum, eodem modo è diuerſis interuallis expectaret accedere: parum refert iuuenis, an ſenex ſis; diuerſis viis incedimus; fortaſſe rectà vadis, citiùs accedes ſene per ambages circumducto. Facile, peruium, vicinum oportebat eſſe omnium malorum aſylum, bonorum veſtibulum. Certè vitam difficulter

culter accipimus, difficulter agimus, difficulter retinemus, & alieno pendet arbitrio. Quiuis vitam auferre tibi poteſt, nemo mortem: in vitam ius habent homines, non in mortem: libera eſt etiam ſeruis, & ingenua. Imperator Leo Iconomachus naſci tributarium fecit: nemo morti impoſuit onus. Non licuit tunc viuere ſine pretio; de ſingulis infantibus primam videntibus lucem exigebat tributum: mori ſemper liberum fuit, ſine onere.

Anne iſtam libertatem moriendi accuſas, *Cap.75.* iſtam maturitatem mortis, vt omni ætate opportuna ſit? Accuſas breuem vitam habere, aut potuiſſe habere? Non eſt, quòd indigneris tot annis, non pluribus victurus: nam nec indignaris naturæ, quòd tot te fecerit pondo, non octoginta, non centum. Sicut magnitudinem natura conſtituit, ita & tempus. Nec minùs maior iniuria erit: nam

Longa tument multis tempora fœta malis.

Omnis mors tempeſtiua eſt omni ætati, vtilis, optanda: ſenium à miſeria aſſerit; iuuentutem à malitia; infantiam præſeruat ab vtraque. Senes maturos carpit; iuuenum florem vertit in fructum; infantiam per compendium maturat, ianuam Cæli gratis aperiens, viâ rectâ, & ſine obice dirigens.

Adiice ad argumentum bonitatis mortis, *Cap.76.* fuiſſe argumentum Diuinitatis. Donum Dei eſt neſcientis, niſi bona dare. Æmulus Diabolus cultum falſum beneficio mortis fulciit, petentibus

magnum donum, exiguam vitam concedens Tryphonio alicui, aut Agamedi, & Argiæ pro liberis. Quod esset optimum homini postulauerat mater, & concessa petitione accepit, quod homini putatur pessimum, mors. Tantùm interest videri, aut esse: opinio, aut iudicium: imò quam putamus peiorem mortem, melior sæpè est, festinam dico. Quid felicius Pompeio accidisset, quàm antè, aut in sua felicitate perire, cùm sui desiderium relinqueret, si non expectaret fastidium fortunæ? Diuinæ quoque beneuolentiæ tributa video intempestiua infantium, puerorúmque fata. Vt omittam Amphiaraüm, sine fabula historiam commemorabo, quam annis præteritis hæc Aula Philippica mirata est. Didacus Vergara, adolescens, qui nostras frequentabat scholas, mirè profecerat virtutibus, quibus charus omnibus erat, & clarus. Quem putas optimæ vitæ stipendium nactum? immaturam mortem? insuper & rapidam; vt nemini dubium fuisset diuinum esse donum. Secessurus in lectum, ad sororem suam dixit: O qualis mihi nox manet! Obsecro, soror, relinquas mihi lampadem accensam. Mox sub mediam noctem vociferatus excitauit omnes: illa nocte moriturum dicebat: postulat acciri Confessarium; (erat is ex nostris Gaspar Pedrosa:) putabant omnes somniasse, præsertim adolescentis pater Medicus nobilis, cùm integros & pacatos notasset pulsus: instanti tamen Didaco obsecuti sunt, & accito Confessario, qui iam diuinitùs præsen-

sione

ſione quadam excitatus, præſtóque erat, detexit lætum habuiſſe nuntium è cælo, per ipſam eius Reginam, illa ipſa nocte procuratum, Sacramentis è vita exceſſurum. Accidit ita: nam quædam honeſtiſſima Matrona nunquam hactenus nota, nec deinceps viſa, ſe iis officiis vltrò intrudens, præparauit altare, fecit reſtantia adduci Sacramenta, quibus ille munitus feliciſſimè expirauit. Poterat quidem minori ſtrepitu excedere: ſed caſum putares, intempeſtiuam mortem, non conſilium Dei, non donum. Oportuit inſolentia aliqua argumentum diuini beneficij exhiberi:

Nam, quem tuetur, atque diligit Deus,
Iuuenis ſupremum mortis intrat limitem.

Satis latum viuendi ſpatium claudunt pauci anni, non perdenti illos: non idem putes diurnare, & viuere; non omnis, qui diu fuit, diu vixit.

Cap. 72. Salutare quoque eſt illud, cuius nonnulli accuſant mortem, repeti non poſſe, ſperantes ſecunda morte reparari, ſi prima erraſſent: falluntur: ſi ſecundò mors veniret, primam vitam liberaliùs perderemus, in ſecunda non minùs periclitaremur. Ad hæc, quid lucri duplex mors eſſet, cum neceſſitate, ſcilicet, duplicis vitæ? Vt, ſi non bis mali, bis miſerabiles fuiſſemus. Illud mirabile eſt, cùm mors formidabilis ſit, cùm putetur mala, quòd ij ipſi, qui putant, ſecundò optent; & quod ſemel guſtare nollent, velint geminare: cùm alioqui ſi mors mala eſt, iſtud minus malum haberet, quòd ſemel ſit. Non ita vrbanæ

ſunt aliæ humanitatis noſtræ miſeriæ; inſtant, redeunt, importunæ ſunt, ter, quater, millies: mors non vult moleſta eſſe; quod minùs poteſt, fatigat. Nemini importuna eſt, bis non accedit. Quid adhuc requiris? Bonum repetitionis? Experientia noſſe, quid mori ſit? Nec iſtud bonum abeſt: ingenioſè excogitata fata ſunt. Mortem licèt ſemel agimus, non vnà agimus: experiri poſſumus, imò experimur: per partes ſe inſinuat, periculum ſui exhibet: aut vterina, aut coætanea mors eſt vitæ: ex quo incipis eſſe, incepiſti deſinere; ex quo viuis, moreris: dicam, antequàm naſcereris, mori cœpiſti: infantia mors fœtus eſt, deinde infantiæ mors puerilitas, puerilitatis pubertas, pubertatis iuuentus, iuuentutis virilitas, virilitatis ſenectus. Deinde in vltimo interuallo debiti naturalis, cùm non ſoluis, poſtulat natura, exigit, & tanquam quæſtura inſtat, pignora petit, ſumit, ab hoc auditum, ab illo viſum, ab alio vtrumque: ſi quis reſiſtat, diſſoluit, mutilat, & minutim ſibi ſatisfacit, donec vltimo fluctu mergat. Pendet ab ipſo exordio finis: nec extremum momentum aliud agit, quàm conſummare, quod primum inchoauit.

Cap.78. Quidni? Ex ſimulacro noſſe mortem potes: quotidie experiris, quotidie libas, nec vnum diem agere potes ſine guſtu, & geſtu mortis. Somnus quædam effigies mortis, & prælibatio eſt: ſomnum appetimus, ſomno recreamur, ſomnus requies laborum eſt, reparatio hominis, depoſitio curarum. Nunquam imago adæquatur

exem

exemplari: si somnum cupimus, ne oderimus ideam suam præstantissimam; ne timeamus mortem, quam non fecit natura timendam, nec putauit. Potiùs spem mortis sustentauit aliqua imagine ad subsidium conditionis nostræ. Ne impatientior mora tanti boni foret, interim consolari nos voluit simulacro suo: veluti qui absentis dilecti præsentiam imaginibus fallunt. Itaque experimentum mortis exhibetur, tum in simulacro suo, tum in parte eius. Non est pars vitæ sine mortis parte. Quemadmodum somnium non accidit, nisi cum somno: ita vita nisi cum morte. Velut enim somnus imago mortis dicitur; ego puto somnium imaginem esse vitæ: per imagines seducimur: cùm per mortem suscitemur, dolebimus non tam perdidisse gaudia vitæ, quàm vidisse nulla. Dicebat quidam, malle se somniare in Inferno, quàm in Elysiis aruis: nam expergefactus gauderet in mollitia lecti reperiri, non inter ignes cruciari: at, si iucundo insomnio falleretur, elapsa tristaretur felicitate, quæ non fuit, videbatur. Argutè Heraclitus aiebat, & vitam, & mortem esse, & dum viuimus, & dum morimur: cùm viuimus, mortuas esse nôstras animas, sepultásque in nobis; cùm morimur, viuas. Itaque vita est mors animæ, vita corporis: mors verò vita animæ est, mors corporis. Nónne satis experimur mortem in deteriore sui parte, & approbamus; cur recusabimus meliorem?

Redeo ad vnitatem, ex qua mortem commen- *Cap. 72.*

damus. Vnica eſt, ne aliqua eſſet mala. Vnica eſt vt omnis ſit optima. Diligentiùs vnica ſolicitantur. Ille pauper, vnius ouis dominus, in ſinu mulcebat, ad menſam, ad calicem admittebat, vt Nathan exhibuit. Vnigenitum integris pater curis prouidet; cuius vitæ totius occupationem ſolicitudo chari filij conſumit: ita totam noſtram vitam debet occupare cura vnius mortis. Quidquid rarum eſt, pretioſum eſt: quod vnicum eſt, incomparabile. Nihil optimæ morti comparandum eſt: nihil pretioſius. Cæterùm, optimam non dilatio facit; ſed, quod mireris, contemptio, perditio. Nullius mors pretioſior eſt, quàm à quo contemnimur. Ex ſe meritum non eſt, quippe naturæ eſt debitum, vel ab inuitis ſoluendum. Magna ſapientia erit, fata reddere officia; neceſſitatem, virtutem; mortalitatem, immortalitatem; & naturæ debitum, ius & titulum gloriæ. Quid pretioſius, quàm ſi debito mortis cælum nobis debeatur? ſi ſoluendo obligemus? Aureos viros Clemens iure vocauit, qui ita occubuerunt, ſcilicet, cùm neceſſe fuit: neceſſitatem fecerunt voluntatem, cùm aut lex, aut ratio, aut Deus vitam poſtularunt: licèt enim mors debitum ſit naturæ, liberaliter ſuum tranſmittit ipſa natura ius, libenter delegat pro ſe creditores patriam, legem, virtutem. Si his ſoluas, contenta manet anticipatione ſolutionis; quin expectes, quòd condicto die exigat. Optimi debitoris eſt ante tempus ſoluere. Dies communis pacto naturæ ſtatutus, ſenectus eſt: optimi cuiuſque erit ante

ante diem restituere. At, si non agitat nobilitas animi, impellat auaritia quæstus: dum citiùs soluis, obligas. Qui pro patria, pro iure, pro Numine, non dico pro nomine, intempestiuam tulit mortem, & debito se liberat, & obstringit Deum, obstringit omnes. Omnes debent benè morienti, Deus causam, homines effectum, qui vt minimùm exemplum est; causa autem, vt plurimùm fides, charitas.

Adiice tantum bonum bonæ mortis, id est, *Cap. 8o.* ante diem redditæ, gratis esse; non actione, non labore nostro eget: absque eo, quòd aliquid agas, hoc decus agitur. Mors ista optima & pretiosa aliena manu fit, non propria; tulisse mortem, non fecisse gloriosum est. Non est vinctis gloriosum, non securum, sed ad maiorem reatum, frangere vincula: ita, qui ruperit pectus suum, claustrum animi; qui sciderit, perfregerítque vincula corporis, damnabilior fit: at, si hæc ipsa faciat alius, maximæ est gloriæ ferenti. Nullum vinctis decus fuit solui dumtaxat catenis; liberi erant, non propterea gloriosi: at, si non soluerentur, sed extraherentur augusta concisis manu catenis; si vincula Iudex, si authoritas publica, si Imperator dirumperet, gloriosum olim fuit. Isto honore Vespasianus & Titus Iosephi innocentiam commendarunt: simul ferro & probro soluerunt, dum ferrum perfregerunt. Titus dixit: Erit tanquam nec initio vinctus, si non dissoluerimus, sed inciderimus catenas. Hoc idem interest inter mortem, quando natura nos dis-

 soluit,

ſoluit,aut cùm vis, & tyrannicus furor frangit, triturat, laniat. Glorioſiſſimum eſt dirupto corpore liberari, non ita diſſoluto. Sanè optimos omnium, innocente natura, quæ tardè illos diſſolueret, plerumque violentia ſuſtulit. In dedicatione mortis in Abele, vbi florem & melius ſpecimen ſui præbuit, vis & inſidiæ dicantur iuſtis:melioribus melior conſecratur mors:quos colit, veneratur, nec tangere audet natura, violat inuidia: quos illa eximios edidit, hæc malè condidit. Et, vt omittam optimos, exhibeo maximos Alexandrum, Hectorem, Achillem, Cæſarem, Pompeium. Fortiſſimum quemque violentia conſumpſit. Alius Alexander, Romanus, inquam, prædicenti ſibi Thraſybulo Mathematico imminere fatum violentum, lætari ſe dixit, quia imperatoria ea mors eſſet, nec alia ſummis, optimíſque accidiſſet. Verùm iſtis glorioſiſſimis non fuit glorioſa mors: ſolùm propterea commemoraui, quòd propitiam retinuerint gloriam, etiam iniquis Parcis. Illa tamen clariſſima eſt, quæ ſuffragio pereuntis expectatur, quâ creſcit illæſus etiam minutus capite.

Cap.81. Quare hæc contemptu ſuo pretioſiſſima mors, ſæpè per ignominias glorioſa, debet pulſo omni timore laceſſere cupiditatem. Omnia noſtra ſoliciti ſumus, vt meliora ſint; cur mortem non curamus, non optamus? Quid magis noſtrum quàm mortalitas? In primis titulo ſimplicitatis, quòd mala non ſit, niſi facientibus,

qui

qui dum faciunt mala, malam mortem faciunt, formidanda non eſt mors: nihil malum ex ſe habet, niſi turpi contaminetur vita: quidquid mali habet, à vita habet. Si conſcius certò eſſes optimæ vitæ, mortem non formidares, potiùs rideres, potiùs gauderes. Itaque propter vitam times mortem: quare, dum times mortem, potiùs times vitam. Si non timeres vitam, ſi non polluiſſet vita mortem, ánne ita formidares exitum? Non opinor. Igitur per ſe innocens mors eſt, ſincera, ſana, non terribilis. Adiiciam, ſi poſt malam vitam, non corrumperetur, imò ſi ipſius expiaret vitæ malignitatem, & tam valentis bonitatis eſſet, vt malitiæ vitæ, non ſolùm reſiſteret, ſed vinceret, num iſta mors recuſanda foret, an optanda? Percupi quidem debuit. Hanc gloriam habet mors, quam religio, quam virtus exigit: tam affluentis bonitatis, vt exundet, vt optimo, vt ſuo tingat colore vitam: tam optima eſt, vt alienam vitæ malitiam conſumat. Mori vulgaris eſt res, communis: nam & mali moriuntur, & maximè moriuntur: at mori libenter, mori glorioſè, priuilegium bonorum eſt. Præſtat diſcedere à vita, quàm pelli: locum libenter expediamus naſcituris. Vitam non æſtimes cauſa ſui, ſed operum: maximum autem opus vitæ, bona mors eſt. At, ſi pro bono opere perdenda vita eſt, quis hærebit mortem lucrari perditione vitæ? Nec eſt, cur timeamus inſtantem tyrannum, imminentem gladium. Vbique

natura

natura minatur, quotidie imminet. Cur contemnet hodie benè mori, qui malè poteſt cras? Cur ferrum potiùs times, quàm cartilagines, quàm venas, quàm præcordia, quam molliſſimas carnes. Inſtrumenta ferrea, poſt decimum, aut vigeſimum annum, nullius vſus, aut conſumpta ſunt: tu debilibus artubus & cartilaginibus polliceris ſæculum. Ne promittas tibi vitam caducam, vbi morti tuæ promittitur gloria æterna.

Cap. 82. Demus autem, nullam honorificam mortem, nullam bonam eſſe, omnem malam: cur, quam timemus, non curamus? cur, quam non contemnimus, negligimus? cur non præmunimur, ſi mala eſt? Prouidemus pericula contingentia, præuenimus damna fortuita, præſtruimur ad caſus; cur ad neceſſaria non præparamur? Multùm intereſt inter contemnere mortem, & negligere: nulli magis curant, quàm qui contemnunt: nulli magis timent, quàm qui negligunt: &, quod mireris, non ideò timent, quia neglexerunt, ſed cùm timeant, negligunt. O ignauiam noſtram! ad id, quod malum dicimus, non tantùm imparati venimus, ſed inopinantes. Quid agimus, quid vacamus, ſolicita fortuna, ignaua natura noſtra? Reſtauremus mentem, reſtringamus cupiditatem, probemus vera, complectamur bona, figamus nobis gaudium, ſecuritatem vitæ, mortis.

F I N I S.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII, SOCIETATIS IESV,

HISTORIA PANEGYRICA,

DE TRIBVS GLORIOSIS Martyribus, ex eadem Societate IESV, nuper in Vrugaï pro fide occisis; quorum Martyrij gloriam multa prodigia significarunt.

DOMINO
IOANNI VARONÆ,
ET GVDIELI,

DOMINO
DVMVS VARONÆ,
AMICO MEO,
SALVTEM.

PROVOCAVIT pudorem meum beneuolentia tua, Amicorum optime, cùm veteris amicitiæ auſu, & quadam ſubtilitate fidei infidus mihi, Sigalio-

nem prodidiſti meum, cùm
non ſeruaſti tibi, cùm dediſti
omnibus. Me inuito, emiſiſti
in lucem Fabulam: tibi inui-
to mitto Hiſtoriam. Verecun-
diam meam reſecraſti: talio-
ni obnoxius es: ecce modeſtia
tua tantumdem ſuſtinebit: ſic
vlciſci ſcit amor, vbi fides lu-
dere. Iam exterſo pudore, quid
non auſim? Opprimebam Si-
galionem; tu publicaſti illum;
ille me. Placuit aliis, quod diſ-
plicebat Authori, cùm arbiter
ſuæ cauſæ blandiſſimus quiſ-
que ſit. Quare, quod mihi mi-
nùs diſplicuit, iam auſus exhi-
bere publico iudicio. Illuſtriſ-
ſimo, ac Reuerendiſſimo D.

D. Ioan

D. Ioanni Peredæ, Episcopo Ouetensi, Auunculo tuo, Artem Voluntatis mitto; & tibi, optimo Amico, istud monumentum amicitiæ. Idem interest inter meum Sigalionem, & Voluntatis Artem, quod inter festiua, & seria; quod inter Βατραχομυομαχίαν, & Iliadem; quod inter Clarimũdum Lusitanij Liuij Ioannis Barros, & Asiæ Decades. Prolusi in Sigalione philosophica; in Voluntatis Arte digessi. Quemadmodum Homerus, dum scripturiret Iliadem, erudiuit iocis calamum; & noster Barros per Fabulam apparauit Historiam: sic

ego Philoſophiæ ſeueritatem Fabella illa initiaui ; hac Hiſtoria coronaui. Humilis Philoſophia ſine vſu eſt ; rudis ſine norma. Conſtantiæ præcepta dedi, hîc informo exēplo, altera doctrinæ, ſed prima parte. Videas, quo iure amicis vtar. Ioannem del Caſtillo defunctum commendo ; te ſuperſtitem condemno, dum amoris irati, & vindicantis ſe munuſculum tibi dico. A te didici amicum offendere : tu à me diſce amicum pati. Vale.

Tuus,

IOANNES EVSEBIVS NIEREMBERGIVS.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII, SOCIETATIS IESV,

HISTORIA PANEGYRICA,

De tribus gloriosis Martyribus ex eadem Societate IESV *nuper in Vrugaï pro fide occisis; quorum Martyrij gloriam multa prodigia significarunt.*

MOrs excellentium Virorum tantò acerbior superstitibus est, quãtò vita iucundior, & vtilior fuit; nec compensari alio solatio potest, quàm licentia laudis: commendatio enim, tutus, & proprius census defunctorum est; cùm iam per inuidiæ fas, & immunitatem verecundiæ, licet promulgare virtutes innocentes; quæ nec inuidum cædant, nec inuisum bonorum meritò cruentent arcana pudoris

plaga. Etenim, licèt verba omnia in anfractu sint, & quodam cum periculo; maximè laudatio anceps est, & præceps, & vix tuta, & innocēs etiam digno, etiam ab almo pectore, nisi cùm omnem liuorem in reuerentiam transformauit absentia. Virus inuidiæ, licèt valentissimum, non se vibrat, non magnum interuallum pergit, nec vltra vicinos, & pares: quare non transcendit mundum, & fato sibi libentissimè litat, cùm defūctos distantes videat, & quadā mortis veneratione, & priuilegio immunes mortalitatis conditione, in hoc iam superiores, & penè vereatur diuinos. Itaque nulla præstantissimorum Virorum gesta egregia pretium sui exigunt numerata pecunia; sed ad condictum diem, cùm mitescit liuor aliorū, & pudor abest proprius. Vtrumque impetrat funus. Vnum solum præsentissimæ commendationis opus est, egregiè mori. Non excellentia vitæ, sed mortis, priuilegium habet impigræ, & instantis laudis; vbi modestia dignissimi vulnerari nequit, & inuidia decedit mortis reuerentiæ; vel si perstat, innocentissima est, & inuidēda fortasse. Votum moriendi non ita est, aut vile, aut facile; nec cùm est, fit iniquum; nec perfidum vouenti erit: absinthiū enim inuidentiæ, penuria rerum est, & superfluitas cupiditatum, cùm cupiditates, aut cupientes excedunt cùpita, quæ, cùm non sufficiant omnibus, acerbant carentes. Hac arte bonum alienum in damnum effigiatur proprium, & mordet plura pectora, quod mulcet vnum. Mors verò amplissimum bonum, sed

ſed inops vouentibus, hanc teſſeram maximorum bonorum, ſcilicet, verorum, habet, patere cunctis. Quare bonum puto feliciſſimum, licèt infametur maiorum cenſu, & titulo: ſine inuidia vtique eſt, aut cum Regia, id eſt, ſine aculeo, cum quadam æmulatione manſueta, auguſta, atque laudationum prodiga: purpurat enim æmulus, dum exaggerat, ſuæ ſpei ſimulacrū, & votorum imaginem inaugurat: nemo autem ſibi parcus eſt. Aliquod huius periculum ſuauiſſima quadam, & expiata inuidentia fortunatiſſimè feci, cùm renunciata fuit feliciſſima mors diuini Viri, Ioannis del Caſtillo, qui nuper in dorſo mundi, cum aliis duobus ſanctiſſimis Chriſti Militibus, fidem obſignauit ſui cruoris purpura, auguſtorum ritu. Tactus ſtatim fui de cælo, quaſi propitio fulgure, vt incenſus nouo inuidiæ ingenio, percuperem fortunam eius, quem non ceſſabam laudare: ampliauit affectum contubernium priſtinum: coæui fuimus, commilitones in tyrocinio Societatis, in ſtudiorum: eodem anno, eodem menſe in militiam IESV adſcripti: conuiximus Matriti, conuiximus Optæ: inde auulſus ille, & dimidium animæ, vt candens ſanctitatis ſuæ iubar virgineo rubricaret ſanguine. Verùm, quia ſpes, & mors, publica bona ſunt, & extra iuriſdictionem fortunæ, non irritabant æmulationem mihi: (nemo, quæ certò ſperat, inuidet; nemo, quæ habet: ſpes autem vicaria poſſeſſionis eſt, & præcox dominium:) ſed egregiè mori, quod rarum, quod felix, me
 perculit.

perculit. Mori commune omnibus eſt; viliſſimum multis: at, eleganter mori pro Deo, pro lege, pro bonis, pro bono, feliciſſimi, id eſt rari, ideſt magni. Hoc mirum, & neſcio, an dicam, iniurioſum vitæ, quòd tanta felicitas opus mortis ſit: quòd alienum ſit, non proprium: cuius nec optimis aliud liceat, quàm aridum votum. Huius ſolius fortunæ nemo ſibi fabrum licet eſſe. Excogitaui propterea artificium, vt emendato arbitrio felicitatis tantumdem penè gloriæ adornarem mihi, dum alienam prædicarem per quandam æmulationis comitatem. Quodam pacto affectat laudis ſocietatem, qui dictat; & optimis, quæ non fecit, dicendo fungitur. Ticirius Capito, cùm ſtatuam erexit L. Sillani, immortalitati quoque ſuæ proſpexit, nec reputatum fuit magis decorum, & inſigne, ſtatuam habere, quàm locare. Certè glorioſum eſt gloriam amare alienam, glorioſiſſimum facere. Quapropter hanc narrationem honori Ioannis del Caſtillo, olim amici, & ſocij mei, nunc Patroni deſtinaui, quæ profeſſione quondam amicitiæ, modò reuerentiæ, & innocentia ſanctæ inuidiæ, laudata, aut excuſata erit. Commendatione mea ille non egebat, qui, nec vita egebat ad gloriam, nec gloria ad vitam; &, quod non minùs mirificum, nec ad gloriam morte, licèt glorioſiſſima fuiſſet: tam glorioſa, tam felix, tam ſibi ſubſiſtens virtus illius vita & morte fuit, vt nec gloria egeret: tanta illi gloria vitæ, vt nec indigeret gloria mortis: tanta illi gloria mortis,

mortis, vt nec indigeret gloria vitæ: gloriosissimum quemque, aut mors, aut vita illius faceret. Mihi solùm gloriosum, & iucundum, gloriam suam dicere. Expiationem fortasse inertiæ meæ merebitur alienæ virtutis amor. Exordiar, ne Historiæ corpus truncem, à passione duorum aliorum Christi Militum veteranorum, P. Rochi Gonzalez, & Alphonsi Roderici. Trinitati laudem dicant hi tres sancti Viri, atque eos laudaturo similitudo Trinitatis congruebat, vt pro tribus constaret. Hæc maxima diuinæ naturæ maiestas, vt pro tribus sit, tribus satis ampla personis: adeò est Trinitas honos, & nobilitas Diuinitatis. Vnus Deus noster, triplex persona est; nec tantùm pro tribus est, sed pro mille Diis. Hanc excellentiam æmulantur Deifici Viri, vt vnus pro tribus sit, vnus pro multis: vnus homo triplex calculatur. Tanti, & tot erant hi Patres: vnusquisque tantumdem trium, vicarius plurium: non vno labore, & penso constricti, sed ad plurima spatiati, ad omnia charitatis, & frugis amplissimi munera. Quî vnus ipse adæquabo laudes trium triplicatorum, hoc est, diuinorum Virorum? At, mihi non est animus excusato commendare sermone omnes virtutes, quàm vnam patientiæ memorare: nam satis

Laus est ardua, dura sustinere:
Ignauis, timidis, & improbatis,
Multùm fingitur otiosa virtus.

Nolim, & lætor non posse, obnubere laciniosa eloquen

eloquentia frontem sinceræ virtutis, nec exaggerantis imagine minuere laudes. Laus est quædam honoris exactio: honorem propria opera impetrant, non aliena dicta: nemo honestior est, quòd alius dixerit benè; sed, quòd ipse fecerit: quare maximè laudatus est, qui maximus est, cuius facta nesciunt esse minora dictis; quorum honori satis est sciri; nec ampliùs constent auditu, quàm obtutu; quorum narratio simplex exaggeratio sit. Quædam iniuria est maximorum Virorum affectata historia, cùm argumentum minoris virtutis videatur, procuratis magnificari verbis. Haud credi potest maxima facta esse, quæ adduntur dictis: nec optima esse opera, quæ emendat sermo. Nullum debet virtus magna laborem facessere Oratoribus: ab illo, quem exhibuit operanti, laudantem redimit: cum negligentia sermonis per se extollitur. Hæc causata velim; nam parcus videbor verbis, & coloribus. Opus non erat laudi, nisi narratione. Si liberalior aliquando nonnulli iudicabor, vereor iniuriam fecisse amplissimæ virtuti. Hanc potiùs est animus, & fas narrare, quàm æstimare. Accedo iam ad propositum opus.

SOCIETATIS IESV Vniuersum charitate complexæ tantùm patent labores, quantùm Orbis; affectus vltrà. Nec tot est ausa cæca auri cupido superare Oceanos, tot mundi proscindere noualia pro interitu hominum, quot illa pro salute. Inter alios mundi angulos nondum pollutos auaritia, nisi votis, quò antecur-

rit

rit Europæa arma, latiſſimam Vrugaï Prouinciam prægreſſa eſt. Vltra Braſiliam protenditur hæc regio ad mare auſtrale: nullus adhuc ibi Hiſpanus, nec inde niſi fama excluſa vberem barbariem dictabat. Impatiens ardor noſtrorum maioris moræ in tot nationes exiliuit, non expectato Hiſpanorum præſidio. Solitarij, & exermes barbaros adierunt felici temeritate. Sicubi magnus labor promulgandi Euangelium, hîc fuit. Priùs neceſſe erat facere homines, deinde Chriſtianos. Vagantur rupices illi per agros, per nemora, ferarum inſtar, moribus, furore, toruitate: cogendi erant in aliquem humanitatis decorem, & erudiendi priùs ad vitam, quàm ad fidem. Prior illarum regionum Apoſtolus, P. Rochus Gonzales, auſus pedes, exermis, ſolus, vbi nec Hiſpana legio irrupit armata, experiri feritatem hominum, num beneficiis, num manſuetudine, & humilitate flecti ſineret. Feliciſſimè obtinuit. Non omnia poteſt potentia, potentior patientia eſt. Maiora ſæpè impetrauit diſſimulatio, quàm ſtrepitus. Breuì miteſecit Barbaros; attraxit feras diuinus hic Orpheus, & in Reipublicæ digeſſit honorem, quinque oppidis conſtructis: docuit homines priùs viuere, deinde benè viuere. Vitæ ſuæ prima victoria fuit, (maxima exempli vis eſt,) mox beneficentiæ, deinde patientiæ, & laboris. Caſas Barbarorum manu ſua faciebat, eaſdem docuit facere. Primam fabricam domuum contemptio cæli excogitauit. Primus parricida Caïn, & ſceleratorum Patriarcha, primus mundi

ciuis,

ciuis, (non hoſpitem putauit ſe,)prior omnium ædificauit ciuitatem, peſſimorum more, ſtabile huius ſæculi domicilium putantium. Eiuſdem poſteri,hæredes incogitantiæ mortis,artes,inuenerunt ad ampliandas opes,malorum armamenta, ſcelerum pignora. Ferè plurimus apparatus vitæ inuentum fuit indigniſſimorum ipſa. Expiauit P. Rochus hanc infamiam,& ſemel amore cæli tractauit terrena. Plurimos Barbaros iam homines, iam Angelos lætiſſimus videns, ſingulis præfecit oppidis Viros noſtræ Societatis feruidos, & maturos; ipſe reliqua ſe mole onerauit,ſolo laborum arbitrio iniuſtiſſimus, auidus quadam benefaciendi auaritia, nouas quærebat prædas, noua Regna, non vt regnaret ipſe, ſed vt regnarent cum Chriſto victi humilitate, & patientia ſua. Acuit ſancti Viri cupidinem nouus ſociorum ex Hiſpania aduentus, quibus adornare voluit, pluribus reductis Barbaris, & fide imbutis,oppida, (Reductiones appellantur,) quibus reficerent laborum ſitim, quæ illos ex patria, ex lare pepulit ad ignotos Orbes. Facilè contraxit(fortiſſimus hominum magnes beneficentia cum patientia eſt)plures Indos, & ad politiam, & fidem pleroſque domitos ardori, & diligentiç mandauit eximij adoleſcentis,P. Ioannis del Caſtillo,cuius ſanctimonia,& pudor obtinuerunt præeligi ad laborem,& pericula. Multi adhuc erant infideles, & incertæ fidei. Progreſſus ipſe P. Rochus cum ſocio Alfonſo Roderico ad aliam conciliandam Reductionem eodem

eodem anno, qui fuit 1628. Iam Dæmon instantem superstitionis ruinam non leuibus significationibus, & damnis doctus, obesse omni molitione parat; timuit P. Rochum indefessa pertinacia vlteriùs molientis; timuit socios, quos in ditionem suam introduxerat amor Christi; timuit nouos, quos Hispania mittebat, cuius non tantùm coloniæ sunt Orbes, sed Ecclesiæ. Nec vnde plùs ampliata Dei domus, nec vnde plures fundatæ Ecclesiæ in Oriente, in Occidente, in Orbibus integris: multò plùs dedit Religioni, quàm est. Armis, & impensis Hispanorum Euangelij sonus in omnem terram iterum exiuit. Xauerium diuinum, Andream Ouiedum, Thaumaturgum illum Iosephum Anchietam, feruidum Gonzalum Sylueiram, innumeros alios ex nostra Societate, expugnatores mundorum Hispania ablegauit. Hispanica arma pacem Christi introduxerunt. Referamus oculos in priscorum tempora; num aliqua sit natio, vnde plùs fides spatiata?

Eo ipso tempore, quo Vlissipone soluerant Viri Societatis, per cadauer allocutus Dæmon Mystas suos, & idololatriæ Proceres, nouos aduentaturos Patres ex Europa, vt illos licentia lasciuiæ, & grege pellicum interdicerent, à crapula auerterent, à voluptatibus, à legibus auorum, à moribus priscis; propterea arcendos omnes Euangelij nuncios: tentauit sæpè irrito conatu; diuina causa fuit illis prouidisse, donec ager Christi exposceret pluuiam, vt cruore Sancto-

rum,

rum,riguus vberior exultaret meſſe. Cunctatus Deus coronam Patris Rochi, donec maturis meritis radicatam Religionem figeret. Interim ſatisfecit illi vicariis Martyrij laboribus, & periculis. Incredibile eſt, quanta tolerauit, famem, ſitim, nuditatem, æſtum, terram, cælum, feras, homines: non minùs potuit dolere, quàm timere; non minùs paſſus, quàm periclitatus eſt, à Dæmone, ab hominibus, à feris, quarum non leuis iis regionibus noxia. Vix tutò licet dormire. E tuguriis, & caſis raptant, & diripiunt homines: noſtri hactenus diuinitùs tuti. Accidit, vt caſam, vbi vnum è noſtris labore feſſum ſopor mulcebat, ingreſſa tigris luſtraret quacumque: intactum illum dimiſit ſigno periculi relicto: Breuiarij enim tabellas, & omnia folia vngue penetrauit; prætereà innocentiſſima abiit famelica hæc pernicies. Sæpè Deus ſeruum ſuum Rochum eripuit feris, noluit ſemper hominibus. Hæc conditio rerum, vt ſæuior homo homini pernicies ſit, quàm homini fera, quàm ignis. Quoties elementa, flamma, & pelagus pepercerunt ſanctis Martyribus? quoties leo, tigris, vrſus? Humana tandem manu oppreſſi. Quos Deus excepit omni naturæ violentia, noluit humana. Igitur irritatus Dæmon timore noui auxilij, vires valentiùs reſumpſit, vt, deſperatorum more, omnes vltima periclitaretur fiducia: ſæpè enim felix fuit ſpei alea. Delegauit ad hanc Prouintiam inſtructiſſimum ambitione, & maleficiis magicis hominem eius plagæ Caziquum, Nñezu illi nomen fuit, authoritate dolis quæſita, poten

potentiáque præcipuum : timebant cæteri : magnam sui venerationem maleficiis redemerat. Ex consortio Dæmonis mores eius hauserāt superbiæ virus,& Diuinitatis appetentiam. Deum se prædicabat, Conditorem rerum omnium,imperantem Soli,Lunæ, astris , cui tigrides & feræ obtemperarent. Reuerentiam , quam damnis meruit , minis alebat : interminabat facturum Solis defectionem , immissurum procellas , elementorum dissidia , vastationem tigridum , nisi parerent omnes. Negotiata formidine quidquid libuit persuasus : metus enim facillimus credulitatis est proxeneta. Iuuit illam Dæmon : nam, licèt superbissimus,superbos amat, & iuuat contra ritum vitij. Nihil ægriùs tolerat superbia nostra quàm collegam : non aliud magis odit quàm aliam. Societas cupiditatis dissociat , & concursus votorum facit æmulos : non se sustinent , ne se impediant : verùm , si se oderint superbi , nihil execrabilius alterutri vouere possent,quàm similitudinem sui. Ad hanc sæpè instigant Dæmones , nocentius nobis rati vitium suum , quàm pœnam, si nos videant cum merito suæ noxiæ. Post repulsam primi voti, inuidia, quæ infelix superbia est , secundum alit. Prima superbi cupido est , maiorem esse , id est, displicentia sui : oportet enim se exuere , vt aliud sit, quàm est. Secunda auaritia est , alium minorem esse , ne sit id , quod est. Sic prius Dæmonis votum fuit,Deum esse;alterum,ne Deus esset.Perdere maiestatem,quam non inuenit;nolle alium

habere,quod non potuit ipſe. Ideò vt reuerentia Diuinitatem ſibi impoſſibilem multaret, non magni fecit,quòd alius Diuinitatem ſimularet.

Fictum itaque Numen, Nñezu, (in eo erat oppido,ſiue Reductione, quæ fide,& diligentia P.Ioannis del Caſtillo procurabatur,)in animum diu exaſperatum induxit ſibi,ipſum Patrem arcere etiam è vita,quòd prædicatione IESV Chriſti,veri Dei,& hominis, obſtaret Diuinitati,quā ipſe flagitiis poſtulabat:eaſdem inſidias molitus in omnes Vrugaï Prædicatores, deinde in reliquos Patres Paranæ, quæ alia Prouincia eſt latior: at, ſæpè ampliora vota,& vltra felicitatem infelicia ſunt. Miſit nuncium ad Garupen, (ſic dicebatur Caziquus nobilior nouæ Reductionis, quam tunc temporis P. Rochus Gonzales cum P. Alfonſo Roderico conſtruebat,) iubens obtruncari duos illos Prædicatores IESV:quo facto, renunciaret ſibi, vt tantumdem ſæuiret in P. Ioannem del Caſtillo. Adiecit, (quod falſum fides Indorum exhibuit,)in cæteris oppidis idem ſupplicium ſuſtinendum, ſic penitùs abolendum Chriſti nomen. Garupes inductus,aut deceptus, nunciis Nñezu obtemperauit : facillima eſt diſciplina malorum. Condixerat P. Rochus conuenturis Indis decimam quintam Nouembris diem,vt ſolemniùs eleuaret campanam, cuius pulſu explicaret horam declarandæ Chriſtianæ doctrinæ : hunc diem obſeruauit Garupes homicidio commodum,poſtquàm feciſſet Sacra P. Rochus, commodior ipſi Patri opportunitas

exhibendæ

exhibendæ animæ, cùm Corpus ſibi Chriſtus ſuum exhibuit: Corpore & Sanguine IESV ſaginatus, optima Chriſti hoſtia fuit. An dubitaret hauſto Dei cruore auarũ ſui eſſe? Nutritus Sanguine Chriſti degener eſſe non potuit, vt illiberalis proprij eſſet. An, oblato IESV Corpore, ſuum negaret? Neceſſarius ſacerdotij honos, amor IESV eſt: neceſſaria amoris ſupellex; patientia. Æmulantur Sacerdotes Chriſti, felicitatem MARIÆ Matris, cuius amores naturæ & gratiæ in idem conſpirarunt. Idem erat genitus à ſe, & factor ſui: idem filius, & Deus. Similis fortuna Sacerdotum amando IESV: conficiunt Corpus Factoris ſui: ſi nullibi Chriſtus fuiſſet, (liceat hoc comminiſci,) ſi nullus Chriſtus exiſteret, ad ſacerdotalia adeſſet verba mirifica productione; per repræſentationem ſuæ mortis præſentaretur ad vitam. IESVM diligere tenemur quaſi iure patrio, quaſi opus & chariſſimum pignus noſtrum: tanti veritas Sacerdotum Deo eſt; tanti Deus facit, ne mendaces eſſemus, nullis parceret omnipotentiæ opibus. Quis non probat, quod fecit? Quis non ſuorum operum cupido ſibi eſt? Hoc nomine diligendus nobis Chriſtus, feliciſſimo confluxu amorum, connaturali affectu quaſi noſtri operis, ſupernaturali quoque, quia & Opificis. Quis author artificia ſua non exaggerat? quis pater hominem à ſe genitum non diligit? quis non pendet in opus ſuum? quis contrà non oppignorat factorum charitatem? quis non obæratur genitori vita? Duplici hoc

nexu obſtringimur amando IESV; vno inclinationis, altero iuſtitiæ; vno crediti, altero debiti: fortaſſe ex illo capite dulcior. Plùs benefactor amat, quàm amatur à debitore. Plùs parens diligit natum, quàm diligitur. Feræ amant catulos cum experimento animæ. Ne ſit ſtupidior Sacerdos Felix ſpiritus ſui periculum pro IESV, cuius Corpus conficit, vt diuinus Vir Ambroſius inquit, ſubire libentiſſimè, & lætiſſimè debet, adhuc illo amoris titulo, quo non videtur debere; quia noſter Chriſtus eſt, non tantùm, quia nos ſumus Chriſti. Noſcebat hoc digniſſimus IESV miniſter, P. Rochus; & quoties Chriſti Sacra faciebat, ſe quoque ſacrificabat, millies quidem affectu, qui remedium impoſſibilitatis eſt, & vicarius deſperati meriti: tandem acceptare voluit Deus, & euentu vno innumera coronare vota, obſignando opere multas voluntates. Exiit enim lætiſſimus P. Rochus, peracto ſacrificio, actis deuotiſſimè gratiis, ad Indos, & campanam adornandam; inclinauit ſe, vt funem obligaret lingulæ ad aptitudinem pulſus; dicebat: Filij, breuiſſimè audietis citari vos ad doctrinam cæli. Ad hæc charitatis verba, cùm percommodum ſummiſſo capiti ictum aduertiſſet Barbarus, cui præſertim facinus mandarat Garupes, efferens lapideam clauam, hoc eſt, ſaxo capitatam, impulit omni niſu in cerebrum ſancti Viri, & vno ictu extudit medullas è cranio, & ſpiritum è pectore. Diffractum caput, & velut friatum proximus alius, repetita clauæ vibratione,

tione,totum diſſoluit. Strepitu audito gratulantium ſibi ſcelus, & mutuo redimentium plauſu conſcientiam mali, ſocius Alfonſus Rodericus, qui ſe ad Sacra præparabat,prodiit. Iuſſit ſtatim voce intenta Tyrannus Garupes inuadi etiam, occidi,laniari : ille exemplo alieno inſtantem vitæ exitum videns, cupidus illam coram IESV reſecrare, cuius amore plures, & vltimum hunc pertulit laborem, procedebat ad Eccleſiam.Præuenêre Barbari, duo præſertim, qui pilas ſaxeas fune alligatas exonerantes in ſanctum Virum, paucis ictibus diligentiſſimè exanimarunt. O par Deo dignum ! ô purpuratæ nubes, qui veſtri cruoris imbre agrum Chriſti fœcundaſtis ! ô verè Chriſti diſcipuli,quia patientes, qui naturæ tributum feciſtis meritum gratiæ, qui ſoluendo obligaſtis, qui gloriam per gloriam obtinuiſtis, qui felicitatem æternæ vitæ per felicitatem mortis impetraſtis ! Quid felicius quàm mors, quæ cæteris eſt pœna, quòd vobis fuiſſet merces? Quòd non ſolùm iniuriis hominum glorioſiſſimi ſitis, ſed naturæ ? Quid glorioſius quàm ſupplicium, & ignominiam ſceleris naturæ imputari,glorię virtutis?quòd nõ tantùm meruiſtis vita, ſed morte : non tantùm voluntate, ſed neceſſitate ? Anne parua merita veſtra tot votis, tot operibus,tot laboribus,tot periculis ? Cur opus erat, ita vos cumulare ? Non tantùm voluntariè, ſed quaſi neceſſariò placidiores ſibi Chriſtus vos amplexari voluit. Veſter ardor non contentus vita,progreſſus eſt, vt vellet morte etiam place-

re: non contentus fuit, quibus potuiſtis facere, ſed quibus pati. Parum dixi; plùs optaſtis pati pro IESV, quàm potuiſtis; non ſolùm quàm potuiſtis pati, ſed eſſe. Magnus amor non ſatisfit facultate: cùm ſit potentiſſimus omnium rerum, nunquam eſt potentia ſua lætus, in eo potentior, quòd ſemper ſe doleat infirmum; quòd velit poſſe plùs, quàm omnia; poſſe auarorum ritu; locupletiores plùs habere cupiunt. Nihil plùs poſſe deſiderat, quàm quia omnia poteſt, amor: ardor eius non poſſibilitate pacatur, quantò minùs euentu? Non eſt eximia charitas, quæ compar vitæ ſit, cui non ſuperfluant deſideria, quam poſthuma vota non protrahant; quæ legata cupiditatum non relinquat, quemadmodum his ſanctiſſimis Viris ſuperſtes ſibi patiendi auaritia ſatiata fuit. Etenim largiter ſæuitum in cadauera; nudata ſunt, vulnerata, dilacerata, tracta; ignominioſo circum Eccleſiam protraxerunt ambitu. Reliquit Alfonſus Rodericus in loco martyrij fruſtum ſui crus, ſciſſus lumbos ictu immani:

Namque in corpore fortium Virorum
Laus eſt amplior, amplior cicatrix.

Corpus votum Martyris explicauit. Non ſatis erat cupiditati ſuæ patientiæ corpus vnum; multus eſſe voluit, vt multorum paſſio corporum explanaret particulam amoris; multiplicari optauit, vt pro multis diligeret, vt pro multis cruciaretur. Mira ſtirps amor eſt; ſterilis, & fœcunda; duo facit vnum, & ſingulos mille: circa patien-

tiam

tiam hanc fertilitatem habet; in tot germinat, quot vota habet experiundæ fidei, exhibendæ constantiæ. In cælum denique, & Deum ipsum affluxit Barbarorum insania; spoliauerunt Ecclesiam, exturbarunt Crucem, violarunt vestes sacras, contriuerunt aram, perfregerunt calicem, diripuerunt sacros libros, atque in mille conciderunt frusta eximiam, & venerandam intemeratæ Virginis Matris Dei effigiem, quam Patres Expugnatricem vocarunt. Præferebat secum P. Rochus hanc Deiparæ imaginem, quotiescumque nouam Reductionem cogebat, illa inaugurabat; gloriam omnem illi deferens, cuius ope præsumebat omnia. Nec segnior expugnatrix est contra Potestates tenebrarum alma Dei Parens, quàm contra potentiam humanam. Sanctus noster Rex Ferdinandus ad omnes expeditiones quocumque copias destinaret, conferebat secum Genitricis Dei effigiem: omnes illi victorias imputabat, omnem gloriam. *Capta Hispali eamdem triumphantis specie ornatissima ferculo impositam ad templum, quod eius nomine dicandũ erat, deferri iubet. Hac celebritate triumphi eadem sacratissima Virginis imago cum splendida Episcoporum processione, signis ac legionibus præcedentibus, sequente postremùm Rege, & Procerum comitatu, in vrbem delata, & in templo collocata est.* Hæc ex monumentis Ecclesiæ Hispalensis. Mox Pientissimus Rex Augusta Familia B. Virginis cultum ampliauit, Regiis stipendiis splendida, cum iisdem officiis, ac in Imperatri-

cis Aula: perseuerant hactenus officia Regia. Sed & Michaël Palæologus indiuiduam comitem, effigiem Deiparæ, habuit, quam solam triumphantem de Hungaris introduxit Constantinopolim mira maiestate, & pompa augusta. Narrat triumphum Nicetas: *Imperatorem quadriga argentea aurata cum equis niue candidioribus præcedebant, quibus imposita erat imago inuictæ adiutricis, & insuperabilis commilitonis, Matris Dei. Nec verò axis magnum sonuit, quia non vehebat acrem Deam Mineruam, quæ falsò virgo dicitur; sed veram Virginem, quæ Verbum inexplicabili ratione per verbum peperit. Eum currum Imperatoris propinqui, atque amici Senatus, viri dignitatibus insignes penè sequebantur. Deinde ipse Imperator prodiit, equo feroci, ornamentis illustribus insignis, & templum ingressus*, &c. Scio etiam Alexum Commenum, cùm nouam Romam pauco expugnasset milite, noluisse in vrbem pompam emittere, nisi triumphus B. Virginis præcederet, quam ipse Imperator pedes & humilis secutus est. Prisci Cæsares aureæ Fortunæ simulacrum secum conferebant ad fideiussionem felicitatis rerum omnium perfidissimæ: veram & tutissimam piorum votorum fortunam, Matrem Dei, colant Christiani Principes. Sic Ferdinandus noster, sic Manuël, sic Alexus. Ergo, quemadmodum isti Augusti abnuerunt sibi triumphum præcipua gloria distributa cōmilitoni MARIÆ; pari iure non solus P. Rochus ignominiæ, & martyrij triumphum occupauit: particeps quo-

que

que fuit B. Virgo, ſortita ſuam paſſionis gloriam in vicaria effigie: triumphus fidèi, patientia eſt, contemptio eſt, dilaniatio eſt.

Poſt vulnera, poſt cruciatus, poſt necem, poſt opprobria explicuit ſe diuina virtus. Patientiæ ſunt appendices miracula: ipſa namque maximum, & velut miraculorum corpus eſt. Hic ſacroſanctus ritus prouidentiæ, commentari diuina in humanis. Hæc lex ſalutaris omnibus, maieſtatem virtutis celare patientiæ opportunitate, vt optimi mereantur; promulgare mox gloriā, ad eruditionem peſſimorum, vt vereantur, quos damnant, & redimant conſcientiam pudore. Poſtquàm enim omni iracundiæ laſciuia in ſancta, & ſanctos Viros ſæuitum fuit, geſtiunt cremare cadauera, & Eccleſiam: incenditur pyra, coniiciuntur corpora: ſapiens tamen ille ignis, reueritus mortuos immortalitatis meritiſſimos, & naturæ oblitus, miro ieiunio periit, cùm pabulum intra ſe concluderet. Redeunt altero die Barbari, integra cadauera mirantur, cætero in cineres rogo reſoluto. Nec ſtetit hîc admiratio: ecce attonitos alloquitur cadauer diuini Patris Rochi: cor vocem edidit, nullum illi caput erat; ſed è pectore ſentita verba iaculari. Prodigioſa concione inquit: *Cur occidiſtis me, qui vos dilexi, qui vos quæſiui, qui ſolùm veſtræ ſalutis cauſa huc vſque peregrinatus ſum, qui veſtras animas quæſiui, amaui? Corpus meum dumtaxat occidiſtis, non ſpiritum, qui viuit, & viuet: inter Beatos regnat, & redibit, vt vos adiuuet. Magnæ vobis ſuperuenient*

 cala

calamitates, & supplicia digna ob istud facinus. Vnanimes hoc asseuerarunt oculati testes ex Tyrannis quinquaginta & tres, qui posteà capti fuerunt. O admirandam charitatem tanti Viri, non vsque ad mortem, sed post mortem etiam! In quos? In occisores. Sanguis Abelis extincti locutus est ad vindictæ expostulationem, & contra fratrem: non cruor Rochi eloquitur, sed cor; non exquirit vltionem, etiam inimicorum; amat Tyrannos, & affectus blandus superstes illi fuit ad humanitatem; vindictam nolebat, dum admonuit. Amor fertur sagittator sine oculis; id certiùs eloquens est sine ore: affectus verba sunt, sed muta; magnus tamen metus erudiuit aliquando mutos ad garrulitatem. Crœsi filius nouit consternatus eloqui. Quod potuit abiecta, & vilissima timoris affectio, nónne poterit nobilissima amoris? Sincerissimus ille Vrugaï Apostolus fidem, & sinceritatem suæ charitatis patefecit enarratione cordis: non aliud lingua, aliud corde elocutus: vtrinque amorem publicat, vtrinque probat: scriptam amoris legem in corde gestabat, cur non aliquando diceret? Qui valuit scribere, cur non loqui? Quod amor insculpsit, amor dictauit. Pectus Sacerdotis Euãgelium animatum æstimatur, concluditur illic Scriptura sacra. In solemnibus iuribus iurandis alij manu super Euangelium, aut sacrum librum intenta iuuant fidem: sat est Sacerdoti supra pectus reclinare. Cur hoc? Quia augustius Euangelium latet sacerdotali corde, quàm charta. In

pectore

pectore sanctissimi Rochi Euangelium pacis, & amoris,& scriptum erat,& dictum.

----Eadem dixisse,eadem sensisse fatetur:
Non alios fundunt linguáve, córve sonos.
Cor loquitur Christum,testantur viscera legem:
In medio cordis lex erat illa sui.

Solet Deus suis armis cædere æmulum: non aliter quàm inuento suo Carthago periit; ariete tentauit diruere Romam,sed sua machina à Romanis diruta est. Aman ipsa trabe suspensus est, quam Mardocheo dicauerat. Per cadauera loquacia solitus Dæmon fallere Indos, eadem sua astutia intercipitur.Per cadauer diuinus Spiritus locutus aliquando veritatem. Barbaros irritauit miraculi excellentia,& more pessimorum,tantæ charitatis significationem torsêre ad alimenta inuidiæ. Adhuc (vnus audacior inquit) loquitur præstigiator iste. Et dissecto medio pectore eripuit cor. Quid eripuit, dico? Accepit, quod dedit Rochus, quod pridem dederat, quod millies. Verissimè imitator IESV, qui post cruciatus immanissimi patibuli voluit omnem experiri patientiam. Vulnus lateris admisit,vt patefacto pectore præsentaret pientissimum cor. Rochus etiam extinctus pro Christo sustinuit plagam viscerum; reseratur pectus; tradit præcordia. Christus patefecit cor,Rochus exhibuit. Traiecit mox Barbarus sagitta suauissimum illud Rochi membrum. Vulnus hoc antiquum habuit: transuerberatum cor gerebat diuini amoris telo.Coniecit denique Tyrannus penetratum

cor

cor ſagitta, in reflagrantem pyram: iterum admiratio, iterum miraculum: nulla diligentia exuri potuit. Cuſpis ardere potuit; illæſa tamen perſtitit caruncula illa mollis. Quæ de cœlo tacta fuerant, quæ fulmen inflammarat, non cremabantur: ignis cæleſtis ignierat cor Rochi, exuri non debuit noſtro. Oportebat mirabiliora in hoc Patre exhiberi, vt certiſſima conſtaret martyrij gloria aliis duobus Patribus communis, fortaſſe glorioſior: agnouêre periculum, viderunt mortem, pertulerunt lætiſſimi pro Chriſto: ſolus Rochus non priùs ſenſit diſcrimen, quàm ſalutem, inopino homicidio correptus; vt argumentum laudis eſſet aliis, qui minori mortis pompa enituit. Contumax Barbarorum furor contra lenitatem elementi, naturæ aliàs inimici, recreauit pyram, ampliauit ſtruem, vt locupletiſſima annona exacerbarent flammam, & in cineres cadauera ſancta diſſiparent: at neque validior præualuit ignis. Ferè integra corpora noſtri reciperarunt.

Tanta ſcelerum felicitate lætiſſimus Garupes Tyrannus miſit nuncios ad Nñezu, qui narrarent mandata pro votis exacta, in vtrumque animaduertiſſe Patrem ſæuitate omni. Ille ingenti exultatione affuſus, niſi quòd puderet priùs alium ſceleſtiſſimum fuiſſe, accinxit ſe ad homicidium vicini Patris, redempturus moram eminentia atrocitatis. Illa ipſa nocte oracula à Dæmone requirit horrendis adiurato ritibus. Deinde exornatus pro more pulcherrimis auium pennis,

nis, horribili voce, immani pedum conculcatione implet minis Indos, ni mactarent Ioannem del Castillo, quem apud se habebant, euolaturum in cælum, relicturum illos, nullum alium Deum maiorem se:illum propterea, qui dicebat contrà, blasphemum, & de medio dira tollendum cruce. Arbitrio suo maiestatem sibi mendaciis fabrefecerat: tantò metuebatur, quantò fallebat. Timor persuasit Barbaros, & decima septima Nouembris die, cùm canonicas recitabat Horas Ioannes;ecce turba Indorum concessit ad illum: causati sunt plures alios contraxisse è rupibus, & nemoribus, vt secum conuiuerent humaniùs,& politicè: petebant aliqua munuscula; ferrum enim,& hamos magni faciunt. Totus ille Pater in lætitiam,& charitatem compositus,viscera etiam daret. Dum largiter remunerabat, inuadunt benefactorem felicissima liberalitate, non solùm excellente gratiam, sed desperante.Solent maxima beneficia iniuriis dũtaxat referri.Eadẽ fortuna est maximæ charitatis odiis frequenter redemptæ. Vnus fortißimis lacertis Patrem complectitur. Iam Christi passionem imitari cœpit: Christus osculo traditus est, Ioannes amplexu; nec fidelior iste, quàm illud. Dum Barbarus brachiis suis ligabat corpus, alter colligauit fune manus sancti adolescentis: cæditur mox colaphis, cæditur etiam verbis, mille alapas in illum exonerarunt, mille contumelias expectorarunt;stultum, fatuum compellabant. Dignitatem in illis gehennæ;cælestem in Ioanne

ne ſapientiam ſuo titulo agnoſco. Stultitia gentibus eſt:at titulus ſapientiæ honorificentiſſimus eſt,non videri pluribus ; mens enim ad pauciſſimos contrahitur, & conſilium raro conſtat ſenſu. Mox alius raptans è pede Ioannem proſtrauit. Tum ille blandiſſimè dixit:Filij,ſi hæc facitis ob ea munuſcula, quæ mecum habeo, accipite cuncta;mea omnia, & ego veſter ſum,imò mancipij inſtar vobis famulabor. Ad hæc mitiſſima Tyranni reddiderunt ſęuiſſima verba.Immedicabilis ira eſt,quam lenitas acerbat. Nolle referunt niſi exitium eius,dilaniandum omninò,quemadmodum alij duo Patres ; eo ſublato, perrecturos ad occidendum Patrem Alfonſum Aragonium in proximam Reductionem dictam S. Nicolaï à noſtris, Piratini ab Indis. Martyr poſtulauit conferri, vt coram & conſortio eius mactaretur Chriſto : abnuerunt impij. Quid inhumanius, quàm in inhumanitate ipſa, cùm electionem mortis negarent? Quid crudelius,quàm vbi miſeris ipſa eripitur grata miſeria, nec arbitrium adhuc damni relinquitur? Phalaris grandius didicit ſæuire,quàm tauro, cùm multabat arbitrio etiam ſecuros vita. Rabie inſtincti Barbari tartarea, ſtatim excruciarunt liberalibus innocentem ſæuitiis. Non ſegniter innocentia pati ſolet : vt frontem ſuam fallat, largiter oportet affligi : præſumptionem facinoris celant iniqui immanitate, vt credatur potiùs patiens deliquiſſe, quàm ipſi. Humanius quoduis creditur, quàm inhumanitas. Primò

mō ſagittis perforarunt: vndique hirſutus telis pulcherrimus Angelis videbatur. Similis ardor fidei ſimilem eximij IESV Militis Sebaſtiani patientiam impetrauit. Mox alio religatus collum, & medium corpus fune atrociſſimè pertrahitur, crebris interim maceratus ictibus. Fluxit præcipuè è vulnere ſagittæ ilia penetrantis riuus cruoris. Oportuit locum illum fœcundari, vt Chriſtianos germinaret. Iam gemmant, iam florent, iam agnoſcitur cæli fauor, & riſus. Et ne inſolens alicuius Apoſtoli paſſio noſtro apoſtolico Martyri deeſſet, cutem eius abrasêre ſaxa, & trunci; per ſalebroſiſſima prolatus, ſolùm penè nudus euerrit tres leucæ quadrantes. Raptim expedierunt veſtibus per duo nemora, & arduos montes illatum, per duos torrentes immerſum. In crucis deinde effigiem decorum repetitis ictibus vexant. Honorem mortis Chriſti imitatio vitæ meruit. Poſt tot paſſiones reſtabat Martyri patientia, & ipſarum amor, cupido, guſtus; nec ſatiare ſua vota Barbari potuerunt. Vnus præualuit multis; nec innumeri illi tot iris armati ſuperare potuerunt vnius Ioannis manſuetudinem: corpori Tyrannis tradito animum ſuffurabatur, vt reſeruaret Deo. Potiùs potuerunt explodere ſpiritum è pectore, quàm Deum; potiùs eripere animum ex artubus, quàm ex Deo. Intimior illi Deus, quàm ſuo ipſe corpori. Suauiſſimis inter cruciatus colloquiis affabatur Chriſtum, gratificatus mortem, cruciatus, opprobria. Non onera damna

iſta corporis, ſed beneficia computanda ſunt; nec ſolùm patientia non repudianda, ſed gratulatione ſunt amplectenda. Virtutis decor conſtantiam in damnis flagitat, gloriæ expectatio lætitiam. Neſcio, quæ iniuria fidei ſit, pignore ſalutis non exultari. Latinam,& Hiſpanam orationem Indi non intelligebant, atque vt exhiberet ipſis patientiæ ſuæ authoramentum, charitatem Dei, & fidem Chriſti, vernaculo ipſorum ſermone repetebat, *Tu pa re*, quod ſignificat, Fit propter amorem Dei. His verbis, hac conſtantia expectorabat mille plagis vitam,quadam auiditate plùs patiendi pertinacem. Extrudit demum validum ſaxum fronti illiſum. Iam video, feliciſſime Ioannes, coronæ tuæ inaugurationem. O ſacrum caput adamantibus, & vnionibus redimiendum! ô dulce voti mei exẽplum?Quis mihi hæc narraret,cum mecum colloquebaris,vt ſacrum tuum pectus millies complexarer,ſacrum venerarer caput,& repudiarem tuæ humilitatis excellentiam?Contremiſco ſuauiſsima hac memoria, cùm pro religioſæ vitæ officio exoſculabaris pedes meos,& tam humillimè declinabas frontem tuam ad plantas meas: indigna labia mea agnoſco ſpecioſos tuos tetigiſſe pedes,qui euangelizaſti pacem;tu ſacro ore Chriſtum teſtaturo meos mulcebas: tunc me acriter prouocabas pudore; nunc dulciter inuidia punis,Miles Chriſti fortiſsime,qui ignauum, & degenerem commilitonem reliquiſti, & ad triumphum maturaſti; meam ſemper inertiam

ſuffun

ſuffundens, ob humilitatem pridem tuam, nunc ob gloriam. At pudor non obſtabit, vt venerabundus tuum caſtiſſimum exoſculatus cadauer, fraternitatis iure, & charitatis noſtræ priuilegio glorier cũ D. Ambroſio in Satyri fratris morte: *In iſto corpore, quod nunc exanime iacet, præſtantior vitæ meæ functio, quia in hoc quoque, quod gero, corpore, vberior tui portio. Atque vtinam vt memoriæ, vt gratiæ, ita etiam vitæ tuæ hoc, quidquid eſt, quod ſpiramus, ſpirare poſſemus, dimidiúmque meorum decideret temporum, quod ad tuorum proficeret vſum.* Cæterùm, extincto Martyri ſuperſtes furor ictus continuauit: mox recluſis euiſcerarunt Barbari præcordiis illum, qui viſcera charitatis patentia habebat, & exhibita cunctis. Traditur tandem igni. Theatrum vitæ mors edidit. Continuò ardens, continuò effuſus in omnes, non ſolùm vulneratus, ſed velut euiſceratus charitate vixit. Omnem tyrannidem, etiam naturæ, oportuit periclitari, vt ſatisfieret ſuis votis, vt non tantùm per aquam, ſed per ignem ad æternam quietem, cum totius patientiæ commendatione pergeret. Eadem hebdomadæ die, eadem diei hora, qua Chriſtus ſpiritum in manus Patris, commendauit ſuum in amplexus Chriſti. Imagine IESV patientis amor eius digniſſimus fuit; têmpus vitæ idem quod Chriſto, trigeſimus tertius annus.

Felicitas huius Martyris multis inuidenda eſt nominibus. Primò, prolixitate cruciatuum. Non diminuti animi laciniosa illa patientia fuit, &

vltra fata affluens, & diues. Minimus ætate erat Ioannes,& Tyro Christi:quare,vt exæquaret veteranos illos,& senes Patres,oportebat grandiori sæuitia redimere annos, & merita densare patientia,quæ panegyris quędam,& nundinatio est virtutum. Laurentio quoque reseruata est maxima patientiæ portio, ne minor esset adolescens sancto sene Sixto. Ad hæc, gloriam maioris ignominiæ nactus Ioannes; non fuit pluribus pertusus ictibus,quàm contumeliis. Tum à principe hoste tortus,falso illo Numine Nñezu,præcipuo Christi osore. Authoramentum quoddam gloriæ est ardentior æmulus. Sublato Martyre, ad contemptionem suæ fidei induit se Tyrannus planeta,& sacris aliis vestibus; contriuit cruces, incendit Ecclesiam; contulit omnem sacram supellectilem, vt diabolicis attaminaret ritibus, imitatione perfidi Balthasaris. Ad ignominiam Baptismi,& nostri Martyris, qui illum ministrabat, iussit tinctos sacra aqua acciri: multos illos cæremonia irridens exauthorauit:calido lauabat capita humore, vt sanctum Chrisma elueret: abradebat linguam luto aspero, & concha, salis benedicti gustũ,sic ille dicebat, extincturus. His exauthoratos ritibus fœda lotione resecrabat sibi, pro more Dæmonis, non sine æmulatione nostrorum mysteriorum,sed cum contrarietate: baptizabat,sed pedes,non capita,turpissima aqua vsus. Clandestino artificio è cruribus manabat, fortè stringendo vtriculam, aut cucurbitam latentem;è suo corpore dicebat fluxisse: hoc obscœno

ſcœno humore tingebat, ita gloriatus: Nónne vobis videor Diuinitate digniſſimus, cùm miro vos baptizem ritu? Omnia hæc exornarunt coronam noſtri Martyris, cuius vitam non minor apparatus mortis decebat. Præſumptio quædam mortis vita eſt. Vita omnium virtutum pompa exornatiſſima mortem exigebat omnium cruciatuum, & ignominiarum honore auguſtum. Ingenitus ille Ioannis pudor, & decor oris cum tot improperiis committi debuit: nec enim validus æmulus cum infirmo componendus eſt. Irrideri, nudari debuit verecundus, & caſtiſſimus Pater: aliquando ab Ægyptia inuaſus, velut Ioſeph, relicto pallio, fugax ſe victor eripuit. Candorem hunc albiſſimorum morum rubor patientiæ debuit purpurare. Guſtus ille laborum, tantæ patientiæ erudiebatur. Noui illum, cùm in tyrocinio eramus, furnarium pro religioſi imperij ſorte, atque in æſtate, ardore cæli, & ignis vicini anhelum, ſudore, laboréque defectum, nouis reuireſcere ſponte ſua pœnis, perpetua ſibi ſuæ cupiditatis eieratione infenſum. In rigidiſſimis hyemis noctibus ſeminabat per pauimenta veſtes, procul illas amandans: manè conſurgens quæritabat nudus, aſſueturus rigori. Ingenium illud amoris, quem pictum in facie exprimebat, tot odiis dignum erat. Quemadmodum affabilis ſui oris flos, & fidiſſimus interpres cordis, vultus, contrahebat ad ſe omnes optimos; ſic verberabat peſſimos. Amorem non tantùm magnes ſimulat, quòd

trahat; ſed quòd auertat: vna parte ſollicitat ferrum, altera faſtidit, cùm diſcordibus componuntur angulis: ſic amor ſimiles coniugat; idem & diuerſos arcet. Sed affabilitas Ioannis, conſortio beneficentiæ potentiſſima, aduertebat etiam auerſos. Tanta aliquando maieſtas morum eſt, vt conciliet etiam iniquos, quos cædit: ſed ad periculum patientiæ ſuæ damnis illuſtrandæ neceſſe fuit obcæcari æmulos. At humilitas ſua maximo honori dicata per omnem deſpicientiam ad illum prouehenda erat; nihil de ſe magnum cogitabat, ſed magna. Quod noluit videri, volebat facere; & fecit magna, dum humilia; dum fecit, dum tulit. Omnia viliora inter noſtros munera ambiebat: hoc maius, quòd honoratioribus dignior. Cupidus humilioribus occupari, plures annos pueros docuit: ab hac humilitate ad laborem reuectus, ad prædicandum inter Barbaros, & inter mortes Euangelium vitæ. Sanctus Pater puer ſibi inter pueros viſus, multis antelatus eſt viris: & merito prudentiæ & fidei præficitur Reductioni nouæ multis ditiſſimæ periculis: maior ætate ſua Prouincia; ſed compenſabat grande æuum virtus mentis, & integritas morum: viuidæ hinc virtutes frondeſcebant, quarum humilitas radix eſt: latet ipſa, cætera velut ramos alit, & fœcundat. Multis pariter laboribus adornarat ſe ad labores, perinde ad glorias; à magnis ad maiores. Nec humilitas gratis ſemper eſt, nec ſuo caret pretio laboris. Quemadmodum gloriæ iter patientia eſt, eſt & abſti

abſtinentia gloriæ. Collegæ libentiſſimè ſunt diſſimulatio, & modeſtia. Non leue fuit, quòd acerbæ Barbarorum dialecto triennio dediſſet pertinacem operam. Doctus illam in omnium corda Chriſtum inſinuabat publicis concionibus, priuatis ſermonibus. Ab illo labore, ab illa humilitate impetratus poſteà maximæ ſuæ patientiæ honos. Iam commemorata humilitate, quæ virtutum coagulum, & veluti complexus eſt, nil ampliùs enarrare erat opus. Cæterùm, poſtulatio exilij ſui, non à patria modò, ſed à mundo noſtro; non ambitu honorum, & diuitiarum, ſed auiditate laborum, quorum ſemper candidatus fuit atque paupertatis, & contemptionis; magnum aliquid præſumebat, & diuinare videbatur. Aliquando, ſi egregia, ſi conſtantia vota, vaticinia ſunt. Nam, quemadmodum indoles; ſic gratiæ ſpiritus per cupiditates auguratur. Multa & importuna prece ſupplex ſuæ patientiæ fuit, donec obtinuit ablegari in difficillimam, & acerbiorem noui Orbis Prouinciam Paraguay, quam propter opportunitatem martyrij, & neceſſitatem patiendi importunis non flagitabat modò, ſed extorquebat votis. Teſtis ſum lætitiæ, qua reliquit parentes flentes, notos dolentes, ſpe tantùm dolendi pro IESV. Admirabar ego, & inuidebam illi, cùm vltimis brachiorum nexibus colligabamus, & vrgebamus nos, vt diſtingueremur nunquam ampliùs viſuri: perculit cor meum, & neſcio quid venerandum in illo concepi, quaſi ſuæ fortunam præſagiens paſſio-

 nis,

nis. Hac præsumptione hactenus vixi, iam vidi, iam gratulor illi, gratulor mihi. O me felicem, qui tantæ virtutis testis olim fui; qui tantæ patientiæ nunc narrator; qui tanti Martyris socius; qui quondam tanti amici Dei amicus! Nunc supplicem me acceptet, quem accepto Patronum; cuius spero amplexus, & oscula pacis; quem precor cum S. Ambrosio: *Præcede ad illam communem omnibus & debitam, sed iam mihi præ cæteris desiderabilem domum. Para hospiti consortium: & quemadmodum hîc omnia nobis fuêre communia, ita illic quoque ius diuiduum nesciamus. Ne, quæso, cupientem tui diu deseras, properantem expecta, festinantem adiuua; & si diutiùs morari tibi videor, accersi.*

Post passionem S. Martyris Ioannis, ea ipsa nocte, ne refrigeraretur furor cunctatione, consulto priùs Dæmone, iussit Nñezu suos producere seditionem, omnes Christi ministros tollere: haud contentos præsenti facinore, procedere in vicinam Reductionem S. Nicolaï, siue Piratini, vt subito adorirentur incursu P. Alfonsum Aragonium; amandare procul metum; se tenebris implicaturum Solem aduersùs contrarios, si qui ad vindictam, aut defensionem auderent, vt columnes, extinctis Patribus, recederent. Huius spe promissi Barbari incensi altera die propero penetrarunt cursu nouem milliaria. Furor illos extimulabat. Non homines, rabidæ videbantur tigrides. Repentè adoriuntur oppidum. Vix admoneri potuit à puerulo Alfonsus, vt se surriperet

peret discrimini. Ne fides suorum periclitaretur, rogatur sua fuga liberare omnes; ne auaritia patiendi pro Christo, ipsum Christum multi perderent. Irriti Tyranni præda optata, omnem insaniam, & bilem in Ecclesiam refundunt. Tentant illam diruere incendio, tectum omne è paleis: iactant tædas ardentes, congerunt inflammata ligna. Ingens miraculum! dilabebantur per paleas, non aliter quàm per niuem, cùm aridissimæ essent, & æstu Solis sub meridiem idoneæ inflammationi, & in æstate media, quam iis plagis sortitur Nouember. Neque vnica conflagrauit stipula. Insolentia miraculi non placauit malignitate cæcos: alienis potiùs se pessimi interpretamentis irritant: vt sunt, sic iudicant; immedicabiles sæpè, cùm fomentis exasperentur. Exornati erant chartis codicum & librorum benedicti Martyris, quibus se pro cristis compserant: tollunt illas, incensas applicant paleis. Mirum dictu! illæsi calami perseuerant, & intaminati igni: illa ipsa omnipotens Dei manus, quæ vim flāmæ interdixit tribus innocētibus pueris; nunc quoque continuit auidi naturam ignis, vt abstineret stipulis. Interim conspirant (nam viri rusticatum abierant) nonnulli pueri eius oppidi à decimo vsque ad decimum octauum annum, arcubus, & sagittis instructi, pro causa Dei, & defendendo P. Aragonio, ac socio suo prodituri vitas: arctiùs enim spirituales amplectebantur Patres, quàm naturæ. Placuit Deo pia temeritas: seditiosos inuadunt: trucidant è vestigio vnum:

admonentur ab impiis, non aduersùs illos, sed aduersùs Patres duntaxat illuc concessisse. Acerbantur plùs, occidunt decem & sex, plurimos vulnerant, omnes fugant. E pueris nullus concidit.

Post triduum alter Tyrannus Garupes, qui in Patres, Rochum, & Alfonsum Rodericum, sæuierat, trecentorum hominum instructus acie, (inquieta, & timida perfidia est; nec sui secura,) in aliud processit oppidum, seu Reductionem, quam vocant Candelariæ, vt tantumdem animaduerteret in P. Petrum Romerum. Nihil excipitur odio. Conspecti hostes statim publicantur; aberant etiam viri: octo tamen, aut decem pueri cum sene duce obiecti, vltrò continuerunt nonnihil turbam. Impij vociferabantur, non eorum inuidia, sed odio suæ Auæ, (sic Patrem contemptionis causa compellabant,) venisse; illius solùm fata negotiaturos. Adolescentes tela strenuè densabant feruidiores pro Christo suo. P. Romerus partim voluptate quadam moriendi pro IESV arreptus, partim præfidentia, & spe diuina, eques prodiit ad excipiendos Tyrannos. Mirabile euentu! vt primùm conspectus Pater, omnis è vestigio constitit exercitus, ac si maximæ aggressæ copiæ fugiendi deliberationem compellerent. Puberes hinc audaciores vrgebant plùs hostes: confluebant iam municipes Reductionis: sic breui arcuerunt turpi infideles fuga, nisi qui ceciderunt; ex pueris tamen, & iis, qui pro Patre erant, nullus interfectus. O magnum facinus gratiæ!

gratiæ! armaſſe recentes, & penè infantes, ſuos alumnos aduersùs cognatos, aduersùs amicos, & pro extraneo homine! Tot miraculis inaugurabat Deus fidem IESV, quam primùm humilitate, deinde potentia ſuæ manus illuſtrauit, ne infirmitati oppreſſio Patrum verteretur, ſed myſterio virtutis, & prouidentiæ. Deuotio oppidanorum Candelariæ non ſe conſtrinxit defenſioni ſui Patris viui: extra ſuos effuſa fines, mortuos exquiſiuit, etiam eum pretio vitæ. Conſpirarunt ad hoc centum probatæ fidei Indi, quibus tam liberali ope affulſit cælum, vt indemnes ſancta reportarent cadauera. Excepit illa deuotiſſimè plebs. Lacrymæ, fletus, clamores diſſimulabant ſanctum pectoris gaudium; ſpecie tamen miſeranda, ac ſi cuiuſque parentum complóderentur fata.

Reſtat demonſtratio ſpiritus prophetici, qui è præcordiis ſancti Patris Rochi loquax ſupplicium Tyrannis promiſit. Prouecta facinoris fama ad Reductionem Conceptionis, Caziquus quidam Chriſtianus ardentiſſimi zeli, & excellentis indolis, Nicolaüs Neengirus vocabatur, vt vinceret opinionem, quam Nñezu conſtruxerat, omnes Caziquos conſpiraſſe in ſuos Patres, legit ducentos milites, pollicitus nunquam domum reuiſurum, nunquam filios, nunquam vxorem, niſi vlta ſanctorum Virorum tyrannide. Acceſsêre plures, ampliata acie, vſque ad ſeptingentos: quærit hoſtes: inuenit: primus inuadit. Acerbo confligitur prælio: cadunt centum ex

 impiis,

impiis, totidem comprehenduntur: cæterorum ſpolia capit Nicolaüs: tres dumtaxat deſiderauit è ſuis ad pignus patientiæ trium Martyrum. Aliunde quoque adornata Tyrannis vltio: nam Franciſcani Patres è ſuis Reductionibus (tres habent) ſollicitabãt auxiliares. Magno charitatis ardore, & placida concordia ſancti hi Viri cum noſtris laborant in illo Euangelij nouali. Vbertas meſſis, & ingens laborum eius Prouincię vis noſtro illos prouocarunt ſubſidio. Miles quoque Hiſpanus, Manuël Cabral nomine, propriis impenſis conduxit Europæos aliquos; accreuit illi magna Indorum fidelium manus; non concurrebant, ſed conuolabant, vt pro cauſa recentis fidei iam periclitantis mille animas funderent: ſic potuit numeroſa Cabral acie iniquos inſequi. Cùm inuenit, in duas diſtincti hoſtes turmas fortiſſimè muniuntur: inuaſit Cabral vnam, occidit plurimos, comprehendit occiſores Patris Rochi Gonzales, & Alfonſi Roderici, incolumi ſua manu: nullus deſideratus fuit. Alteram ſeditioſorum aciem aſtu cepit Caziquus Nicolaüs, tempeſtiuo nactus aduentu multos ex homicidis Patris Ioannis del Caſtillo. Iuſſit Cabral animaduertere ſuſpendio in reos, mox ſagittis confodi. Merita ſanctorum Martyrum impetrarunt omnibus, vno dempto, ſalutem. Reuocata (placata iam ira, quæ parentheſis quædam mentis eſt) memoria vitæ Sanctorum, patientiæ ſuæ in morte, prodigiorum poſt mortem, exprompſit veritatem noſtræ fidei: ſic noſtra myſteria docti,

&

& abluti Baptiſmo IESV, ſupplicio addicuntur. Garupes Tyrannus, Princeps facinoris, idem fuit & pœnitentiæ. Elapſus tamen Nñezu cum paucis ignobilioribus reis, opportunior fuit ſaluti multorum: natio enim Nanaiguararum merito fidelitatis, & demonſtratione voti ſui impetrant priùs ad ſe mitti Prædicatores: polliciti ſunt perquirere Tyrannum, & reliquos ſontes, qui fuga eripuerunt ſe ſupplicio, imò ſaluti, & vinctos ad Hiſpanum arbitrum mitti pro facinoris dignitate plectendos: arrhas fidelitatis dederunt, miſſis iam nonnullis, miſſuri breui ipſum Nñezu. Ex captis quoque duo ex præcipuis emiſſi conciliant cæteros, promiſſa venia ad Euangelium audiendum. Vanitatem ſuorum Caziquorum agnoſcũt, atque impoſturas fictitij Numinis Nñezu, cùm contra ſpem omnia accidiſſent, & contra promiſſa. Multi capti ex deceptis cædebant veteratores. Vbi, dicebant, Sol ferali contabuit caligine? vbi efferocientes tigrides? vbi potentia veſtra? Nec vos, nec nos his malis eripere valuiſtis. Sic fauſtè res fidei agitur, ſic ſubtiliter. Hæc diuina prouidentiæ aſtutia, ex malis fœcundare bona. Quemadmodum agricola ex ſtercore, quod ſine vſu ſibi domi eſt, & impedimento potiùs, nouit agros præparare ad vbertatem meſſis: ſic Deus ſapientiſſima parcimonia non negligit abſque vſu commiſſa mala; ſed ex ipſis negotiatur fertilitatem bonorum, & quandoque ex ſceleribus ſubtiliſſimè fabricat ſalutem. Cæterùm, & hic mundi angulus publicatus

catus eſt, & inſignitus rubrica, vt euocet ad ſe plures zelatores Dei, ne penuria prædicationis tot animas emptas IESV Chriſti Sanguine defraudet. Tanta meſſis eſt, vt diceret P. Rochus vniuerſis Sacerdotibus Hiſpaniæ, daturum ſe ſatis negotij, ſi diſtribueret per illas gentes.

Quanta porrò gloria Societatis eſt, vtroque mundum complexam latere, compſiſſe extrema Orbis ſuorũ Martyrum purpura! Rubet Oriens, rubet Occidens Martyribus noſtris. Iapon tingitur noſtrorum cruore: & ne peccaret elegantia mundi, altero nunc latere Vrugaï pingitur.

Fideles ciuitatis Aſſumptionis, quam coloniam ibi proximam habent Hiſpani, gloriam Martyrum agnouerunt, venerabundi celebrarunt, ſolennes inſtituerunt gratiarum actiones. Prior Eccleſia Cathedralis lætitiam ſignificauit feſtiuo campanarum pulſu, reliquæ ſecutæ. Miſſam Trinitatis cantauit Canonicus: concionatus eſt Rector noſtri Collegij: adfuerunt Clerus, Patritiorum ordo, & omnes Religioſi cœtus: ſic inaugurata eſt gloria iſtorum Martyrum, ab omni Eccleſia, ab omnibus concelebranda. Quorum patientiæ fama & decor virtutis narratæ infideles, contrahunt iam ad fidem, fideles ad gloriam impetratio eleuabit, exemplum excitabit excellentis vitæ, excellentis mortis.

R. P.

R.P. PROVINCIALIS Societatis IESV in Prouincia Toletana, Facultas.

EGo FRANCISCVS AGVADO, Societatis IESV, in Prouincia Toletana Præpositus Prouincialis, poteſtate ad hoc mihi data à Reuerendo admodum Patre noſtro, MVTIO VITELLESCHO, eiuſdem Societatis Generali Præpoſito, facultatem concedo, vt *Hiſtoriam panegyricam de tribus Martyribus Societatis* IESV, *in Vrugaï pro fide occiſis, à Patre* IOANNE EVSEBIO NIEREMBERGIO, *Societatis noſtræ*, compoſitam, quæ grauium Theologorum eiuſdem Societatis iudicio examinata, & approbata eſt, typis euulgetur, in cuius rei fidem has Litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus. Matriti die 26. Iunij, anno 1630.

FRANCISCVS AGVADO.

trahat; ſed quòd auertat: vna parte ſollicitat ferrum, altera faſtidit, cùm diſcordibus componuntur angulis: ſic amor ſimiles coniugat; idem & diuerſos arcet. Sed affabilitas Ioannis, conſortio beneficentiæ potentiſſima, aduertebat etiam auerſos. Tanta aliquando maieſtas morum eſt, vt conciliet etiam iniquos, quos cædit: ſed ad periculum patientiæ ſuæ damnis illuſtrandæ neceſſe fuit obcæcari æmulos. At humilitas ſua maximo honori dicata per omnem deſpicientiam ad illum prouehenda erat; nihil de ſe magnum cogitabat, ſed magna. Quod noluit videri, volebat facere; & fecit magna, dum humilia; dum fecit, dum tulit. Omnia viliora inter noſtros munera ambiebat: hoc maius, quòd honoratioribus dignior. Cupidus humilioribus occupari, plures annos pueros docuit: ab hac humilitate ad laborem reuectus, ad prædicandum inter Barbaros, & inter mortes Euangelium vitæ. Sanctus Pater puer ſibi inter pueros viſus, multis antelatus eſt viris: & merito prudentiæ & fidei præficitur Reductioni nouæ multis ditiſſimæ periculis: maior ætate ſua Prouincia; ſed compenſabat grande æuum virtus mentis, & integritas morum: viuidæ hinc virtutes frondeſcebant, quarum humilitas radix eſt: latet ipſa, cætera velut ramos alit, & fœcundat. Multis pariter laboribus adornarat ſe ad labores, perinde ad glorias; à magnis ad maiores. Nec humilitas gratis ſemper eſt, nec ſuo caret pretio laboris. Quemadmodum gloriæ iter patientia eſt, eſt &

abſti

abſtinentia gloriæ. Collegæ libentiſſimè ſunt diſſimulatio,& modeſtia. Non leue fuit, quòd acerbæ Barbarorum dialecto triennio dediſſet pertinacem operam. Doctus illam in omnium corda Chriſtum inſinuabat publicis concionibus, priuatis ſermonibus. Ab illo labore, ab illa humilitate impetratus poſteà maximæ ſuæ patientiæ honos. Iam commemorata humilitate, quæ virtutum coagulum,& veluti complexus eſt, nil ampliùs enarrare erat opus. Cæterùm, poſtulatio exilij ſui, non à patria modò, ſed à mundo noſtro; non ambitu honorum, & diuitiarum, ſed auiditate laborum, quorum ſemper candidatus fuit atque paupertatis, & contemptionis; magnum aliquid præſumebat, & diuinare videbatur. Aliquando, ſi egregia, ſi conſtantia vota, vaticinia ſunt. Nam, quemadmodum indoles; ſic gratiæ ſpiritus per cupiditates auguratur. Multa & importuna prece ſupplex ſuæ patientiæ fuit, donec obtinuit ablegari in difficillimam,& acerbiorem noui Orbis Prouinciam Paraguay, quam propter opportunitatem martyrij, & neceſſitatem patiendi importunis non flagitabat modò, ſed extorquebat votis. Teſtis ſum lætitiæ, qua reliquit parentes flentes, notos dolentes, ſpe tantùm dolendi pro IESV. Admirabar ego, & inuidebam illi, cùm vltimis brachiorum nexibus colligabamus, & vrgebamus nos, vt diſtingueremur nunquam ampliùs viſuri: perculit cor meum, & neſcio quid venerandum in illo concepi, quaſi ſuæ fortunam præſagiens paſſio-

 nis,

nis. Hac præſumptione hactenus vixi, iam vidi, iam gratulor illi, gratulor mihi. O me felicem, qui tantæ virtutis teſtis olim fui; qui tantæ patientiæ nunc narrator; qui tanti Martyris ſocius; qui quondam tanti amici Dei amicus! Nunc ſupplicem me acceptet, quem accepto Patronum; cuius ſpero amplexus, & oſcula pacis; quem precor cum S. Ambroſio: *Præcede ad illam communem omnibus & debitam, ſed iam mihi præ cæteris deſiderabilem domum. Para hoſpiti conſortium: & quemadmodum hîc omnia nobis fuêre communia, ita illic quoque ius diuiduum neſciamus. Ne, quæſo, cupientem tui diu deſeras, properantem expecta, feſtinantem adiuua; &, ſi diutiùs morari tibi videor, accerſi.*

Poſt paſſionem S. Martyris Ioannis, ea ipſa nocte, ne refrigeraretur furor cunctatione, conſulto priùs Dæmone, iuſſit Nñezu ſuos producere ſeditionem, omnes Chriſti miniſtros tollere: haud contentos præſenti facinore, procedere in vicinam Reductionem S. Nicolaï, ſiue Piratini, vt ſubito adorirentur incurſu P. Alfonſum Aragonium; amandare procul metum; ſe tenebris implicaturum Solem aduersùs contrarios, ſi qui ad vindictam, aut defenſionem auderent, vt columes, extinctis Patribus, recederent. Huius ſpe promiſſi Barbati incenſi altera die propero penetrarunt curſu nouem milliaria. Furor illos extimulabat. Non homines, rabidæ videbantur tigrides. Repentè adoriuntur oppidum. Vix admoneri potuit à puerulo Alfonſus, vt ſe ſurriperet

peret discrimini. Ne fides suorum periclitaretur, rogatur sua fuga liberare omnes; ne auaritia patiendi pro Christo, ipsum Christum multi perderent. Irriti Tyranni præda optata, omnem insaniam, & bilem in Ecclesiam refundunt. Tentant illam diruere incendio, tectum omne è paleis: iactant tædas ardentes, congerunt inflammata ligna. Ingens miraculum! dilabebantur per paleas, non aliter quàm per niuem, cùm aridissimæ essent, & æstu Solis sub meridiem idoneæ inflammationi, & in æstate media, quam iis plagis sortitur Nouember. Neque vnica conflagrauit stipula. Insolentia miraculi non placauit malignitate cæcos: alienis potiùs se pessimi interpretamentis irritant: vt sunt, sic iudicant; immedicabiles sæpè, cùm fomentis exasperentur. Exornati erant chartis codicum & librorum benedicti Martyris, quibus se pro cristis compserant: tollunt illas, incensas applicant paleis. Mirum dictu! illæsi calami perseuerant, & intaminati igni: illa ipsa omnipotens Dei manus, quæ vim flãmæ interdixit tribus innocẽtibus pueris; nunc quoque continuit auidi naturam ignis, vt abstineret stipulis. Interim conspirant (nam viri rusticatum abierant) nonnulli pueri eius oppidi à decimo vsque ad decimum octauum annum, arcubus, & sagittis instructi, pro causa Dei, & defendendo P. Aragonio, ac socio suo prodituri vitas: arctiùs enim spirituales amplectebantur Patres, quàm naturæ. Placuit Deo pia temeritas: seditiosos inuadunt: trucidant è vestigio vnum:

admonentur ab impiis, non aduersùs illos, sed aduersùs Patres duntaxat illuc concessisse. Acerbantur plùs, occidunt decem & sex, plurimos vulnerant, omnes fugant. E pueris nullus concidit.

Post triduum alter Tyrannus Garupes, qui in Patres, Rochum, & Alfonsum Rodericum, sæuierat, trecentorum hominum instructus acie, (inquieta, & timida perfidia est; nec sui secura,) in aliud processit oppidum, seu Reductionem, quam vocant Candelariæ, vt tantumdem animaduerteret in P. Petrum Romerum. Nihil excipitur odio. Conspecti hostes statim publicantur; aberant etiam viri: octo tamen, aut decem pueri cum sene duce obiecti, vltrò continuerunt nonnihil turbam. Impij vociferabantur, non eorum inuidia, sed odio suæ Auæ, (sic Patrem contemptionis causa compellabant,) venisse; illius solùm fata negotiaturos. Adolescentes tela strenuè densabant feruidiores pro Christo suo. P. Romerus partim voluptate quadam moriendi pro IESV arreptus, partim præfidentia, & spe diuina, eques prodiit ad excipiendos Tyrannos. Mirabile euentu! vt primùm conspectus Pater, omnis è vestigio constitit exercitus, ac si maximæ aggressæ copiæ fugiendi deliberationem compellerent. Puberes hinc audaciores vrgebant plùs hostes: confluebant iam municipes Reductionis: sic breui arcuerunt turpi infideles fuga, nisi qui ceciderunt; ex pueris tamen, & iis, qui pro Patre erant, nullus interfectus. O magnum facinus gratiæ!

gratiæ! armasse recentes, & penè infantes, suos alumnos aduersùs cognatos, aduersùs amicos, & pro extraneo homine! Tot miraculis inaugurabat Deus fidem IESV, quam primùm humilitate, deinde potentia suæ manus illustrauit, ne infirmitati oppressio Patrum verteretur, sed mysterio virtutis, & prouidentiæ. Deuotio oppidanorum Candelariæ non se constrinxit defensioni sui Patris viui: extra suos effusa fines, mortuos exquisiuit, etiam cum pretio vitæ. Conspirarunt ad hoc centum probatæ fidei Indi, quibus tam liberali ope affulsit cælum, vt indemnes sancta reportarent cadauera. Excepit illa deuotissimè plebs. Lacrymæ, fletus, clamores dissimulabant sanctum pectoris gaudium; specie tamen miseranda, ac si cuiusque parentum comploderentur fata.

Restat demonstratio spiritus prophetici, qui è præcordiis sancti Patris Rochi loquax supplicium Tyrannis promisit. Prouecta facinoris fama ad Reductionem Conceptionis, Caziquus quidam Christianus ardentissimi zeli, & excellentis indolis, Nicolaüs Neengirus vocabatur, vt vinceret opinionem, quam Ñezu constituxerat, omnes Caziquos conspirasse in suos Patres, legit ducentos milites, pollicitus nunquam domum reuisurum, nunquam filios, nunquam vxorem, nisi vlta sanctorum Virorum tyrannide. Accessère plures, ampliata acie, vsque ad septingentos: quærit hostes: inuenit: primus inuadit. Acerbo confligitur prælio: cadunt centum ex

impiis, totidem comprehenduntur: cæterorum ſpolia capit Nicolaüs: tres dumtaxat deſiderauit è ſuis ad pignus patientiæ trium Martyrum. Aliunde quoque adornata Tyrannis vltio: nam Franciſcani Patres è ſuis Reductionibus (tres habent) ſollicitabāt auxiliares. Magno charitatis ardore, & placida concordia ſancti hi Viri cum noſtris laborant in illo Euangelij nouali. Vbertas meſſis, & ingens laborum eius Prouincię vis noſtro illos prouocarunt ſubſidio. Miles quoque Hiſpanus, Manuël Cabral nomine, propriis impenſis conduxit Europæos aliquos; accreuit illi magna Indorum fidelium manus; non concurrebant, ſed conuolabant, vt pro cauſa recentis fidei iam periclitantis mille animas funderent: ſic potuit numeroſa Cabral acie iniquos inſequi. Cùm inuenit, in duas diſtincti hoſtes turmas fortiſſimè muniuntur: inuaſit Cabral vnam, occidit plurimos, comprehendit occiſores Patris Rochi Gonzales, & Alfonſi Roderici, incolumi ſua manu: nullus deſideratus fuit. Alteram ſeditioſorum aciem aſtu cepit Caziquus Nicolaüs, tempeſtiuo nactus aduentu multos ex homicidis Patris Ioannis del Caſtillo. Iuſſit Cabral animaduertere ſuſpendio in reos, mox ſagittis confodi. Merita ſanctorum Martyrum impetrarunt omnibus, vno dempto, ſalutem. Reuocata (placata iam ira, quæ parentheſis quædam mentis eſt) memoria vitæ Sanctorum, patientiæ ſuæ in morte, prodigiorum poſt mortem, exprompſit veritatem noſtræ fidei: ſic noſtra myſteria docti,

&

& abluti Baptiſmo IESV, ſupplicio addicuntur. Garupes Tyrannus, Princeps facinoris, idem fuit & pœnitentiæ. Elapſus tamen Nñezu cum paucis ignobilioribus reis, opportunior fuit ſaluti multorum: natio enim Nanaiguararum merito fidelitatis, & demonſtratione voti ſui impetrant priùs ad ſe mitti Prædicatores: polliciti ſunt perquirere Tyrannum, & reliquos ſontes, qui fuga eripuerunt ſe ſupplicio, imò ſaluti, & vinctos ad Hiſpanum arbitrum mitti pro facinoris dignitate plectendos: arrhas fidelitatis dederunt, miſſis iam nonnullis, miſſuri breui ipſum Nñezu. Ex captis quoque duo ex præcipuis emiſſi conciliant cæteros, promiſſa venia ad Euangelium audiendum. Vanitatem ſuorum Caziquorum agnoſcũt, atque impoſturas fictitij Numinis Nñezu, cùm contra ſpem omnia accidiſſent, & contra promiſſa. Multi capti ex deceptis cædebant veteratores. Vbi, dicebant, Sol ferali contabuit caligine? vbi efferocientes tigrides? vbi potentia veſtra? Nec vos, nec nos his malis eripere valuiſtis. Sic fauſtè res fidei agitur, ſic ſubtiliter. Hæc diuina prouidentiæ aſtutia, ex malis fœcundare bona. Quemadmodum agricola ex ſtercore, quod ſine vſu ſibi domi eſt, & impedimento potiùs, nouit agros præparare ad vbertatem meſſis: ſic Deus ſapientiſſima parcimonia non negligit abſque vſu commiſſa mala; ſed ex ipſis negotiatur fertilitatem bonorum, & quandoque ex ſceleribus ſubtiliſſimè fabricat ſalutem. Cæterùm, & hic mundi angulus publicatus

catus est, & insignitus rubrica, vt euocet ad se plures zelatores Dei, ne penuria prædicationis tot animas emptas IESV Christi Sanguine defraudet. Tanta messis est, vt diceret P. Rochus vniuersis Sacerdotibus Hispaniæ, daturum se satis negotij, si distribueret per illas gentes.

Quanta porrò gloria Societatis est, vtroque mundum complexam latere, compsisse extrema Orbis suorũ Martyrum purpura! Rubet Oriens, rubet Occidens Martyribus nostris. Iapon tingitur nostrorum cruore: & ne peccaret elegantia mundi, altero nunc latere Vrugaï pingitur.

Fideles ciuitatis Assumptionis, quam coloniam ibi proximam habent Hispani, gloriam Martyrum agnouerunt, venerabundi celebrarunt, solennes instituerunt gratiarum actiones. Prior Ecclesia Cathedralis lætitiam significauit festiuo campanarum pulsu, reliquæ secutæ. Missam Trinitatis cantauit Canonicus: concionatus est Rector nostri Collegij: adfuerunt Clerus, Patritiorum ordo, & omnes Religiosi cœtus: sic inaugurata est gloria istorum Martyrum; ab omni Ecclesia, ab omnibus concelebranda. Quorum patientiæ fama & decor virtutis narratæ infideles, contrahunt iam ad fidem, fideles ad gloriam impetratio eleuabit, exemplum excitabit excellentis vitæ, excellentis mortis.

R. P.

R.P. PROVINCIALIS Societatis IESV in Prouincia Toletana, Facultas.

EGO FRANCISCVS AGVADO, Societatis IESV, in Prouincia Toletana Præpositus Prouincialis, poteſtate ad hoc mihi data à Reuerendo admodum Patre noſtro, MVTIO VITELLESCHO, eiuſdem Societatis Generali Præpoſito, facultatem concedo, vt *Hiſtoriam panegyricam de tribus Martyribus Societatis* IESV, *in Vrugaï pro fide occiſis, à Patre* IOANNE EVSEBIO NIEREMBERGIO, *Societatis noſtræ*, compoſitam, quæ grauium Theologorum eiuſdem Societatis iudicio examinata, & approbata eſt, typis euulgetur, in cuius rei fidem has Litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus. Matriti die 26. Iunij, anno 1630.

FRANCISCVS AGVADO.

INDEX

RERVM, ET VERBORVM

NOTABILIVM.

A

INDEX RERVM,

Anti

Cupidi

INDEX RERUM.

Gaudij

Mundus

Verita

Volu

F I N I S.